لا حول ولا قوة الا بالله

... حرکات سکنات ... ماضی حال استقبال

ضمیمہ جدیدہ

تکملہ مفید

STATE LIBRARY

... غفران محمد عبدالرحمن ...

بسم الله الرحمن الرحیم

نقود حمد خالق افعال میزان بیان بسنجد و جواهر شکر مبدع حرکات و سکنات
زکیات بر اقی عالم علوم کائنات که پیش فصاحتش فصحای عالم
باهر و نواهی آل و اصحابش بر عقیدهٔ توحید و حقیت رسا
اما بعد مهجور سجیق الخاطر محمد عبد الرحمن شاکر عرضه میدهد که
طلبهٔ علوم نحا لازم بود که نسخهٔ میزان و منشعب امثال مجموعهٔ پنج گنج و
فصول اکبری مطبوعهٔ مطبع نظامی بحلیهٔ تصحیح پسندیده و حواشی
صحیح که محض نظر اعتماد و کاتب تصحیح نویس داشته اند اغلاط کثیر درین نسخه ها
در بحث مضارع از میزان ساقط گردیده و حواشی متعلقهٔ نون اعرابی بر
غیر مناسب مقام موجود و مفیدهٔ مناسب از میان مفقود این بود که
مستجمع صرفی بی بدیل نحوی عدیم المثیل ماهر معقول و منقول جناب
مولوی الٰهی بخش صاحب سلمه الله الواهب تکلیف داده
از راه و لا برای ترتیب و تهذیب میزان دو نسخهٔ متن قلمی صحیح قدیم
بر تحقیق و تهذیب یک نسخه ازان بپرداختند حواشی مفیده افزودند و تا
در میزان بعضی از غیره و ریاست شکل بحث اسم ظرف و اسم آله و اسم تفضیل
برای تحصیل و حصول مناسبت و بیان اینها کلمه در نسخه افزودند فوائد
مطالعه آن مسرور شوند و ... [illegible]

اما ماضی فعلی را گویند که بزمانه گذشته تعلق دارد و آخر او مبنی باشد

بر فتحه قلت حروفه او کثرت مگر بعارض چون فعَل فعِل

فعُل فعلل چون ضَرَبَ سَمِعَ کَرُمَ بَعثَرَ

اما مستقبل فعلی را گویند که بزمانه آینده تعلق دارد و آخر او مرفوع باشد

مگر بعارض چون یفعَل یفعُل یفعِل یفعلل چون

یَضرِبُ یَسمَعُ یَکرُمُ یُبعثِرُ اما حال فعلی را

گویند که بزمانه موجود تعلق دارد و صیغه حال همچو صیغه مستقبل است

و از هر یکی ازین ماضی و مضارع چهارده کلمه بیرون می آید

سه ازان مر مذکر غائب راست و سه ازان مر مؤنث غائب راست

وسه ازان مر ... راست وسه ازان مر مؤنث حاضرات

و دو ازان مر حکایت نفس متکلم راست در اول صیغه

وحده ازمر حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث یکسانست

و در دوم مر حکایت نفس متکلم تثنیه و جمع مذکر و مؤنث

نیز یکسانست و هر یکی ازین ماضی و مضارع بر دو گونه است

معروف و مجهول و هر یکی ازین نیز بر دو گونه است اثبات و نفی

بحث اثبات فعل ماضی معروف

فَعَلَ فَعَلا فَعَلُوا فَعَلَتْ فَعَلَتا فَعَلْنَ فَعَلْتَ

فَعَلْتُما فَعَلْتُمْ فَعَلْتِ فَعَلْتُما فَعَلْتُنَّ فَعَلْتُ فَعَلْنا

فصل این همه که گفته شد بحث اثبات فعل ماضی معلوم بود

چون خواهی که مجهول بنا کنی فای فعل را ضمه کن و عین الفعل را کسره

ده ودو حال ولام کلمه را بر حالت خود بگذار تا ماضی مجهول گردد

بحث اثبات فعل ماضی مجهول

فُعِلَ فُعِلَا فُعِلُوا فُعِلَتْ فُعِلَتَا فُعِلْنَ فُعِلْتَ

فُعِلْتُمَا فُعِلْتُمْ فُعِلْتِ فُعِلْتُمَا فُعِلْتُنَّ فُعِلْتُ فُعِلْنَا

فصل این همه که گفته شد بحث اثبات فعل ماضی مجهول بود

چون خواهی که نفی بنا کنی مای نفی در اول او در آر تا ماضی منفی گردد

و مای نفی در لفظ ماضی هیچ عمل نکند چنانچه بود همچنان باشد

لیکن عمل در نفی کند یعنی مثبت را بمعنے منفی گرداند

بحث نفی فعل ماضی معروف

مَا فَعَلَ مَا فَعَلَا مَا فَعَلُوا مَا فَعَلَتْ مَا فَعَلَتَا

مَا فَعَلْنَ مَا فَعَلْتَ مَا فَعَلْتُمَا مَا فَعَلْتُمْ مَا فَعَلْتِ

مَا فَعَلْتُمَا مَا فَعَلْتُنَّ مَا فَعَلْتُ مَا فَعَلْنَا

بحث نفی فعل ماضی مجهول

مَا فُعِلَ مَا فُعِلَا مَا فُعِلُوا مَا فُعِلَتْ مَا فُعِلَتَا

مَا فُعِلْنَ مَا فُعِلْتَ مَا فُعِلْتُمَا مَا فُعِلْتُمْ مَا فُعِلْتِ

مَا فُعِلْتُمَا مَا فُعِلْتُنَّ مَا فُعِلْتُ مَا فُعِلْنَا

ماضی استمراری مثبت معروف	كَانَ يَفْعَلُ	كَانَا يَفْعَلَانِ	كَانُوا يَفْعَلُونَ	كَانَتْ تَفْعَلُ	كَانَتَا تَفْعَلَانِ	كُنَّ يَفْعَلْنَ	كُنْتَ تَفْعَلُ	كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	كُنْتُمْ تَفْعَلُونَ	كُنْتِ تَفْعَلِيْنَ	كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	كُنْتُنَّ تَفْعَلْنَ	[illegible]	كُنَّا نَفْعَلُ
ماضی استمراری مثبت مجہول	كَانَ يُفْعَلُ	كَانَا يُفْعَلَانِ	كَانُوا يُفْعَلُونَ	كَانَتْ تُفْعَلُ	كَانَتَا تُفْعَلَانِ	كُنَّ يُفْعَلْنَ	كُنْتَ تُفْعَلُ	كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	كُنْتُمْ تُفْعَلُونَ	كُنْتِ تُفْعَلِيْنَ	كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	كُنْتُنَّ تُفْعَلْنَ	كُنْتُ أُفْعَلُ	كُنَّا نُفْعَلُ
ماضی استمراری منفی معروف	مَا كَانَ يَفْعَلُ	مَا كَانَا يَفْعَلَانِ	مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ	مَا كَانَتْ تَفْعَلُ	مَا كَانَتَا تَفْعَلَانِ	مَا كُنَّ يَفْعَلْنَ	مَا كُنْتَ تَفْعَلُ	مَا كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	مَا كُنْتُمْ تَفْعَلُونَ	مَا كُنْتِ تَفْعَلِيْنَ	مَا كُنْتُمَا تَفْعَلَانِ	مَا كُنْتُنَّ تَفْعَلْنَ	مَا كُنْتُ أَفْعَلُ	مَا كُنَّا نَفْعَلُ
ماضی استمراری منفی مجہول	مَا كَانَ يُفْعَلُ	مَا كَانَا يُفْعَلَانِ	مَا كَانُوا يُفْعَلُونَ	مَا كَانَتْ تُفْعَلُ	مَا كَانَتَا تُفْعَلَانِ	مَا كُنَّ يُفْعَلْنَ	مَا كُنْتَ تُفْعَلُ	مَا كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	مَا كُنْتُمْ تُفْعَلُونَ	مَا كُنْتِ تُفْعَلِيْنَ	مَا كُنْتُمَا تُفْعَلَانِ	مَا كُنْتُنَّ تُفْعَلْنَ	مَا كُنْتُ أُفْعَلُ	مَا كُنَّا نُفْعَلُ
ماضی احتمالی مثبت معروف	لَعَلَّمَا فَعَلَ	لَعَلَّمَا فَعَلَا	لَعَلَّمَا فَعَلُوْا	لَعَلَّمَا فَعَلَتْ	لَعَلَّمَا فَعَلَتَا	لَعَلَّمَا فَعَلْنَ	لَعَلَّمَا فَعَلْتَ	لَعَلَّمَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّمَا فَعَلْتُمْ	لَعَلَّمَا فَعَلْتِ	لَعَلَّمَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّمَا فَعَلْتُنَّ	لَعَلَّمَا فَعَلْتُ	لَعَلَّمَا فَعَلْنَا
ماضی احتمالی مثبت مجہول	لَعَلَّمَا فُعِلَ	لَعَلَّمَا فُعِلَا	لَعَلَّمَا فُعِلُوْا	لَعَلَّمَا فُعِلَتْ	لَعَلَّمَا فُعِلَتَا	لَعَلَّمَا فُعِلْنَ	لَعَلَّمَا فُعِلْتَ	لَعَلَّمَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّمَا فُعِلْتُمْ	لَعَلَّمَا فُعِلْتِ	لَعَلَّمَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّمَا فُعِلْتُنَّ	لَعَلَّمَا فُعِلْتُ	لَعَلَّمَا فُعِلْنَا
ماضی احتمالی منفی معروف	لَعَلَّمَا مَا فَعَلَ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلَا	لَعَلَّمَا مَا فَعَلُوْا	لَعَلَّمَا مَا فَعَلَتْ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلَتَا	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْنَ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتَ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتُمْ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتِ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتُنَّ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْتُ	لَعَلَّمَا مَا فَعَلْنَا
ماضی احتمالی منفی مجہول	لَعَلَّمَا مَا فُعِلَ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلَا	لَعَلَّمَا مَا فُعِلُوْا	لَعَلَّمَا مَا فُعِلَتْ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلَتَا	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْنَ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتَ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتُمْ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتِ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتُنَّ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْتُ	لَعَلَّمَا مَا فُعِلْنَا
ماضی تمنائی مثبت معروف	لَيْتَمَا فَعَلَ	لَيْتَمَا فَعَلَا	لَيْتَمَا فَعَلُوْا	لَيْتَمَا فَعَلَتْ	لَيْتَمَا فَعَلَتَا	لَيْتَمَا فَعَلْنَ	لَيْتَمَا فَعَلْتَ	لَيْتَمَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَمَا فَعَلْتُمْ	لَيْتَمَا فَعَلْتِ	لَيْتَمَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَمَا فَعَلْتُنَّ	لَيْتَمَا فَعَلْتُ	لَيْتَمَا فَعَلْنَا
ماضی تمنائی مثبت مجہول	لَيْتَمَا فُعِلَ	لَيْتَمَا فُعِلَا	لَيْتَمَا فُعِلُوْا	لَيْتَمَا فُعِلَتْ	لَيْتَمَا فُعِلَتَا	لَيْتَمَا فُعِلْنَ	لَيْتَمَا فُعِلْتَ	[illegible]	[illegible]	لَيْتَمَا فُعِلْتِ	لَيْتَمَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَمَا فُعِلْتُنَّ	لَيْتَمَا فُعِلْتُ	لَيْتَمَا فُعِلْنَا
ماضی تمنائی منفی معروف	لَيْتَمَا مَا فَعَلَ	لَيْتَمَا مَا فَعَلَا	لَيْتَمَا مَا فَعَلُوْا	لَيْتَمَا مَا فَعَلَتْ	لَيْتَمَا مَا فَعَلَتَا	لَيْتَمَا مَا فَعَلْنَ	لَيْتَمَا مَا فَعَلْتَ	[illegible]	[illegible]	لَيْتَمَا مَا فَعَلْتِ	لَيْتَمَا مَا فَعَلْتُمَا	لَيْتَمَا مَا فَعَلْتُنَّ	لَيْتَمَا مَا فَعَلْتُ	لَيْتَمَا مَا فَعَلْنَا
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	لَيْتَمَا مَا فُعِلَتَا	لَيْتَمَا مَا فُعِلْنَ	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتَ	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتُمْ	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتِ	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتُمَا	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتُنَّ	لَيْتَمَا مَا فُعِلْتُ	لَيْتَمَا مَا فُعِلْنَا

فصل این همه که گفته شد بحث فعل ماضی بود چون
خواهی که مضارع بنا کنی یکی را از علامتهای مضارع در اول
او در آر و آخر او ضمه کن و علامت مضارع چهار حرف
الف و تا و یا و نون که مجموع وی اتین باشد الف
وحدان حکایت نفس متکلم راست و تا برای هشت کلمه است
شش ازان مر مذکر حاضر راست و سه ازان مر مونث حاضر راست
و دو ازان مر واحد و تثنیه مونث غائب راست و یا برای چهار کلمه
است سه ازان مر مذکر غائب راست و یکی مر جمع مونث غائب راست
و نون برای تثنیه و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مونث ست

و در هفت محل نون اعرابی را در آن چهار تثنیه که نون اعرابی در اینها مکسور

باشد و در دو جمع مذکر غائب و حاضر و یکی واحد مؤنث حاضر که نون اعرابی

در اینها مفتوح باشد و نون جمع مؤنث چنانکه در ماضی آید همچنان در مضارع نیز آید

بحث اثبات فعل مضارع معروف

يَفْعَلُ يَفْعَلَانِ يَفْعَلُونَ تَفْعَلُ تَفْعَلَانِ يَفْعَلْنَ تَفْعَلُ

تَفْعَلَانِ تَفْعَلُونَ تَفْعَلِينَ تَفْعَلَانِ تَفْعَلْنَ أَفْعَلُ نَفْعَلُ

فصل این همه که گفته شد بحث اثبات فعل مضارع معروف

بود چون خواهی که مضارع مجهول بنا کنی علامت مضارع را ضمه دهی

و عین کلمه را فتحه و در دو حال لام کلمه را بر حالت خود بگذار تا مضارع مجهول گردد

یعنی اگر مضموم یا مکسور باشد و اگر مفتوح باشد حاجت نباشد ۱۲

بحث اثبات فعل مضارع مجہول

يُفعَلُ يُفعَلانِ يُفعَلُونَ تُفعَلُ تُفعَلانِ يُفعَلنَ تُفعَلُ

تُفعَلانِ تُفعَلُونَ تُفعَلِينَ تُفعَلانِ تُفعَلنَ أُفعَلُ نُفعَلُ

فصل این ہمہ کہ گفتہ شد بحث اثبات مضارع مجہول بود چون خواہی کہ نفی بلا بنا کنی لای نفی در اول او درآر و لای نفی در لفظ مضارع ہیچ عمل نکند چنانکہ بود ہمبران طریق باشد لیکن عمل در معنی کند یعنی مثبت را بمعنی منفی گرداند

بحث نفی فعل مضارع معروف

لا يَفعَلُ لا يَفعَلانِ لا يَفعَلُونَ لا تَفعَلُ لا تَفعَلانِ لا يَفعَلنَ لا تَفعَلُ

لا تَفعَلانِ لا تَفعَلُونَ لا تَفعَلِينَ لا تَفعَلانِ لا تَفعَلنَ لا أَفعَلُ لا نَفعَلُ

بحث نفی فعل مضارع مجہول

لَا یُفْعَلُ لَا یُفْعَلَانِ لَا یُفْعَلُوْنَ لَا تُفْعَلُ لَا تُفْعَلَانِ لَا یُفْعَلْنَ لَا تُفْعَلُ

لَا تُفْعَلَانِ لَا تُفْعَلُوْنَ لَا تُفْعَلِیْنَ لَا تُفْعَلَانِ لَا تُفْعَلْنَ لَا اُفْعَلُ لَا نُفْعَلُ

فصل این ہمہ گفتہ شد بحث نفی فعل مضارع بلا بود چون خواہی کہ نفی تاکید

بلن بنا کنی لَنْ در اول فعل مضارع در آر و این نفی را نفی تاکید بلن گویند

و لن در فعل مستقبل در پنج محل نصب کند و آن پنج محل اینست واحد مذکر غائب

اگر در آخر او الف نباشد چون لن یفعل ۱۲ یفعل ۱۲

و واحد مؤنث غائب و واحد مذکر حاضر و صیغہ حکایت نفس متکلم و در ہفت محل

تفعل ۱۲ تفعل ۱۲ افعل و نفعل ۱۲

نون اعرابی را ساقط گرداند چہار تثنیہ و دو جمع مذکر غائب و حاضر یکی واحد

یفعلان تفعلان تفعلان ۱۲ تفعلون ۱۲

مؤنث حاضر و در دو کلمہ یعنی جمع مؤنث غائب و حاضر در لفظ ہیچ

16

عمل نکند و لن مضارع را بمعنے مستقبل منفی گرداند

زیرا که در آخرش نون ضمیر است و آن مبنی است و مبنی متغیر نمی شود

بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف

لَنْ یَفْعَلَ لَنْ یَفْعَلَا لَنْ یَفْعَلُوا لَنْ تَفْعَلَ لَنْ تَفْعَلَا لَنْ یَفْعَلْنَ لَنْ تَفْعَلَ

لَنْ تَفْعَلَا لَنْ تَفْعَلُوا لَنْ تَفْعَلِی لَنْ تَفْعَلَا لَنْ تَفْعَلْنَ لَنْ اَفْعَلَ لَنْ نَفْعَلَ

بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل مجهول

لَنْ یُفْعَلَ لَنْ یُفْعَلَا لَنْ یُفْعَلُوا لَنْ تُفْعَلَ لَنْ تُفْعَلَا لَنْ یُفْعَلْنَ لَنْ تُفْعَلَ

لَنْ تُفْعَلَا لَنْ تُفْعَلُوا لَنْ تُفْعَلِی لَنْ تُفْعَلَا لَنْ تُفْعَلْنَ لَنْ اُفْعَلَ لَنْ نُفْعَلَ

فصل این همه که گفته شد بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل بود چون

خواهی که نفی جحد بلم بنا کنی لم در اول فعل مضارع در آر و این را نفی جحد بلم گویند

١٧

ولم در فعل مضارع در پنج محل جزم کند اگر آخر او حرف علت نباشد

واگر باشد ساقط گرداند چون لم یدع ولم یرم ولم یخش وحروف علت

(مثال واو — مثال یاء — مثال الف)

سه است واو والف ویا آنچه مجموعهٔ وای باشد وآن پنج محل اینست واحد

(یعنی لفظ وای ۱۲)

مذکر غائب وواحد مؤنث غائب وواحد مذکر حاضر ودو کلمه حکایت نفس متکلم ودر هفت

محل نون اعرابی را ساقط گرداند چهار تثنیه ودو جمع مذکر غائب وحاضر ویکی واحد مؤنث

حاضر ودر دو محل در لفظ هیچ عمل نکند وآن دو محل اینست جمع مؤنث غائب وحاضر

(چراکه هر دو مبنی است ۱۲)

ودر همه کلمات عمل در معنی کند یعنی صیغهٔ فعل مضارع را بمعنی ماضی منفی گرداند

بحث نفی جحد بلم در فعل مستقبل معروف

لم یفعل لم یفعلا لم یفعلوا لم تفعل لم تفعلا لم یفعلن لم تفعل

لم تفعلا لم تفعلوا لم تفعلی لم تفعلا لم تفعلن لم افعل لم نفعل

بحث نفی جحد بلم در فعل مستقبل مجهول

لم یُفعل لم یُفعلا لم یُفعلوا لم تُفعل لم تُفعلا لم یُفعلن لم تُفعل

لم تُفعلا لم تُفعلوا لم تُفعلی لم تُفعلا لم تُفعلن لم اُفعل لم نُفعل

فصل این همه که گفته شد بحث نفی جحد بلم در فعل مستقبل بود چون خواهی که لام تاکید با نون تاکید بنا کنی لام تاکید در اول فعل مستقبل در آر و نون تاکید در آخر او زیاده کن و لام تاکید همیشه مفتوح باشد و نون تاکید دو نون ست یکی نون ثقیله دوم نون خفیفه و نون ثقیله نون مشدد را گویند و نون خفیفه نون ساکن را گویند و نون ثقیله در چهارده کلمه در آید و نون خفیفه در هشت کلمه در آید

و ماقبل نون ثقیله در پنج محل مفتوح باشد و آن پنج محل اینست واحد مذکر
غائب و واحد مؤنث غائب و واحد مذکر حاضر و دو صیغه حکایت نفس متکلم
و در شش محل ماقبل نون ثقیله الف باشد چهار تثنیه و دو جمع مؤنث غائب
و حاضر و درین دو محل الف فاصل در آید و در جمع مذکر غائب و حاضر
واو دور کرده شود و ماقبل او ضمه گذاشته شود تا دلالت کند بر حذف
واو و از صیغه واحد مؤنث حاضر یا دور کرده شود و ماقبل او کسره گذاشته آید
تا دلالت کند بر حذف یا و نون ثقیله در شش محل مکسور باشد و آن شش
محل همانست که دران الف در می آید و در باقی هشت محل مفتوح و نون خفیفه
در محلیکه الف باشد در نیاید و در باقی محل بیاید و نون اعرابی با نون تاکید جمع نشود

بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیله در فعل مستقبل معروف

لیفعلنّ لیفعلانّ لیفعلنّ لتفعلنّ لتفعلانّ لیفعلنانّ لتفعلنّ

لتفعلانّ لتفعلنّ لتفعلنّ لتفعلانّ لتفعلنانّ لأفعلنّ لنفعلنّ

بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیله در فعل مستقبل مجهول

لیفعلنّ لیفعلانّ لیفعلنّ لتفعلنّ لتفعلانّ لیفعلنانّ لتفعلنّ

لتفعلانّ لتفعلنّ لتفعلنّ لتفعلانّ لتفعلنانّ لأفعلنّ لنفعلنّ

بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفه در فعل مستقبل معروف

لیفعلنْ لیفعلنْ لتفعلنْ لتفعلنْ لتفعلنْ لأفعلنْ لنفعلنْ

بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفه در فعل مستقبل مجهول

لنفعلن لافعلن لتفعلن لتفعلن لتفعلن لتفعلن لیفعلن لیفعلن

فصل این همه که گفته شد بحث فعل مستقبل با نون ثقیله و خفیفه بود

چون خواهی که امر بنا کنی امر گرفته میشود از فعل مضارع غائب از غائب
حاضر از حاضر متکلم از متکلم معروف از معروف مجهول از مجهول چون
خواهی که امر حاضر معروف بنا کنی علامت مضارع را حذف کن بعده
بنگر متحرک میماند یا ساکن اگر متحرک میماند آخرش را ساکن کن اگر حرف
علت نباشد چون از تعِدُ عِدْ و از تضعُ ضَعْ و اگر باشد ساقط
شود چون از تقی قِ و اگر ساکن میماند نظر کن در عین کلمه اگر عین کلمه
مکسور باشد یا مفتوح همزهٔ وصل مکسور در اول او در آر و آخرش را ساکن کن

اگر حرف علت نباشد چون از تسمع اسمع و از تضرب اضرب و اگر باشد

از السمع والسماعة شنیدن ۱۲ از الضرب زدن ۱۲

ساقط شود چون از ترمی ارم و از تخشی اخش و اگر عین کلمه مضموم باشد

از الخشیة ترسیدن ۱۲

همزهٔ وصل مضموم در اول او در آرد و آخر را ساکن کن اگر حرف علت نباشد

چون از تنصر انصر و اگر باشد ساقط شود چون از تدعو ادع چون خواهی که

امر حاضر مجهول و امر غائب معروف یا مجهول بنا کنی لام امر مکسور در اول او در آر و آخر او جزم

کن اگر حرف علت نباشد و اگر باشد ساقط شود چون لیدع و لیرم و لیخش

و نون تاکید چنانچه در مضارع می آید در امر نیز می آید و در امر نون اعرابی هم ساقط شود

بحث امر حاضر معروف

افعل افعلا افعلوا افعلی افعلا افعلن

بحث امر حاضر مجهول

لِتُفْعَلْ لِتُفْعَلَا لِتُفْعَلُوْا لِتُفْعَلِيْ لِتُفْعَلَا لِتُفْعَلْنَ

بحث امر غائب معروف

لِيَفْعَلْ لِيَفْعَلَا لِيَفْعَلُوْا لِتَفْعَلْ لِتَفْعَلَا لِيَفْعَلْنَ لِأَفْعَلْ لِنَفْعَلْ

بحث امر غائب مجهول

لِيُفْعَلْ لِيُفْعَلَا لِيُفْعَلُوْا لِتُفْعَلْ

لِتُفْعَلَا لِيُفْعَلْنَ لِأُفْعَلْ لِنُفْعَلْ

بحث امر حاضر معروف با نون ثقیله

اِفْعَلَنَّ اِفْعَلَانِّ اِفْعَلُنَّ اِفْعَلِنَّ اِفْعَلَانِّ اِفْعَلْنَانِّ

بحث امر حاضر مجهول با نون ثقیله

لِتُفْعَلَنَّ لِتُفْعَلَانِّ لِتُفْعَلُنَّ لِتُفْعَلِنَّ لِتُفْعَلَانِّ لِتُفْعَلْنَانِّ

بحث امر غائب معروف با نون ثقیله

لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَانِّ لِيَفْعَلُنَّ لِتَفْعَلَنَّ لِتَفْعَلَانِّ

لِيَفْعَلْنَانِّ لِأَفْعَلَنَّ لِنَفْعَلَنَّ

بحث امر غائب مجهول با نون ثقیله

لِيُفْعَلَنَّ لِيُفْعَلَانِّ لِيُفْعَلُنَّ لِتُفْعَلَنَّ لِتُفْعَلَانِّ

لِيُفْعَلْنَانِّ لِأُفْعَلَنَّ لِنُفْعَلَنَّ

بحث امر حاضر معروف با نون خفیفه

اِفْعَلُنْ اِفْعَلَنْ اِفْعَلِنْ

بحث امر حاضر مجهول بانون خفیفه

لِتُفْعَلُنْ لِتُفْعَلَنْ لِتُفْعَلِنْ

بحث امر غائب معروف بانون خفیفه

لِیَفْعَلَنْ لِیَفْعَلُنْ لِتَفْعَلَنْ لِاَفْعَلَنْ لِنَفْعَلَنْ

بحث امر غائب مجهول بانون خفیفه

لِیُفْعَلَنْ لِیُفْعَلُنْ لِتُفْعَلَنْ لِاُفْعَلَنْ لِنُفْعَلَنْ

فصل این همه گفته شد بحث امر بود چون خواهی که نهی بنا کنی پس لای نهی

در اول فعل مستقبل در آر و لای نهی در آخر او در پنج محل جزم کن مثل لم

اگر در آخر او حرف علت نباشد و اگر باشد ساقط گردد چون لا تدعُ و

لا ترمِ و لا تخشَ و از هفت محل نون اعرابی را هم دور نماید و در دو محل

هیچ عمل نکند و نون تاکید چنانچه در مضارع می آید همبرین طریق در نهی نیز می آید

بحث نهی حاضر معروف

لَا تَفْعَلْ لَا تَفْعَلَا لَا تَفْعَلُوْا لَا تَفْعَلِيْ لَا تَفْعَلَا لَا تَفْعَلْنَ

بحث نهی حاضر مجهول

لَا تُفْعَلْ لَا تُفْعَلَا لَا تُفْعَلُوْا لَا تُفْعَلِيْ لَا تُفْعَلَا لَا تُفْعَلْنَ

بحث نهی غائب معروف

لَا يَفْعَلْ لَا يَفْعَلَا لَا يَفْعَلُوْا لَا تَفْعَلْ لَا تَفْعَلَا لَا يَفْعَلْنَ لَا أَفْعَلْ لَا نَفْعَلْ

بحث نہی غائب مجہول

لا یُفعَلْ لا یُفعَلا لا یُفعَلُوا لا تُفعَلْ لا تُفعَلا لا یُفعَلْنَ لا اُفعَلْ لا نُفعَلْ

بحث نہی حاضر معروف بانون ثقیلہ

لا تَفعَلَنَّ لا تَفعَلانِّ لا تَفعَلُنَّ لا تَفعَلِنَّ لا تَفعَلانِّ لا تَفعَلْنانِّ

بحث نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ

لا تُفعَلَنَّ لا تُفعَلانِّ لا تُفعَلُنَّ لا تُفعَلِنَّ لا تُفعَلانِّ لا تُفعَلْنانِّ

بحث نہی غائب معروف بانون ثقیلہ

لا یَفعَلَنَّ لا یَفعَلانِّ لا یَفعَلُنَّ لا تَفعَلَنَّ

لا تَفعَلانِّ لا یَفعَلْنانِّ لا اَفعَلَنَّ لا نَفعَلَنَّ

بحث نهی غائب مجهول با نون ثقیله

لا یُفْعَلَنَّ لا یُفْعَلَانِّ لا یُفْعَلُنَّ لا تُفْعَلَنَّ

لا تُفْعَلَانِّ لا یُفْعَلْنَانِّ لا أُفْعَلَنَّ لا نُفْعَلَنَّ

بحث نهی حاضر معروف با نون خفیفه

لا تَفْعَلَنْ لا تَفْعَلُنْ لا تَفْعَلِنْ

بحث نهی حاضر مجهول با نون خفیفه

لا تُفْعَلَنْ لا تُفْعَلُنْ لا تُفْعَلِنْ

بحث نهی غائب معروف با نون خفیفه

لا یَفْعَلَنْ لا یَفْعَلُنْ لا تَفْعَلَنْ لا أَفْعَلَنْ لا نَفْعَلَنْ

بحث نهی غائب مجهول با نون خفیفه

لا یُفعَلَنْ لا یُفعَلَنْ لا تُفعَلَنْ لا اُفعَلَنْ لا نُفعَلَنْ

فصل این همه گفته شد بحث نهی بود چون خواهی که اسم فاعل
بنا کنی اسم فاعل گرفته میشود از فعل مضارع معروف پس علامت
مضارع را حذف کن بعد آن فا کلمه را فتحه ده و میان فا و عین الف
فاعل در آر و عین کلمه را کسره ده و لام کلمه را تنوین زیاده کن تا اسم فاعل گردد

بحث اسم فاعل

فاعِلٌ فاعِلانِ فاعِلونَ فاعِلَةٌ فاعِلَتانِ فاعِلاتٌ

فصل این همه گفته شد بحث اسم فاعل بود چون خواهی که اسم مفعول

بنا کنی اسم مفعول ساخته میشود از فعل مضارع مجهول پس علامت مضارع
حذف کن بعد از آن میم مفتوح مفعول را اول و در آر و عین کلمه را ضمه ده
و میان عین و لام او فعول در آر و لام کلمه را تنوین ده تا اسم مفعول گردد

بحث اسم مفعول

مَفعولٌ مَفعولانِ مَفعولونَ مَفعولةٌ مَفعولتانِ مَفعولاتٌ

تکمله در بیان اسم ظرف و اسم آله و اسم تفضیل

فصل چون خواهی که اسم ظرف زمان و مکان بنا کنی علامت مضارع
حذف کن و میم مفتوح در اول و در آر و عین کلمه را فتحه ده اگر مضموم
باشد و نه بجا اش بگذار و لام کلمه را تنوین ملحق کن تا اسم زمان و مکان گردد

بحث اسم ظرف

مَفعَل مَفعَلان مَفاعِل

فصل این همه که گفته شد بحث اسم ظرف بود چون خواهی که اسم آلت بنا کنی علامت مضارع را حذف کن و میم مکسور در اول در آر و عین کلمه را فتحه ده اگر مفتوح نباشد و لام کلمه را تنوین ملحق ساز تا اسم آلت گردد و اگر بعد عین کلمه الف آری و یا پس لام تا زیاده کنی دو صیغه دیگر اسم آلت که اکثر موافق قیاس است پدید آید

بحث اسم آلت

مِفعَل مِفعَلة مِفعَلان مِفعَلتان

مَفاعِل و مِفعال مِفعالان مَفاعیل

فصل این همه گفته شد بحث اسم آله و چون خواهی که اسم تفضیل بنا کنی

علامت مضارع را حذف کن و همزهٔ اسم تفضیل در اول وی در آر و عین کلمه را فتحه

اگر مفتوح نباشد و لام کلمه را تنوین بده این طریق بنای اسم تفضیل برآمد کرست

اما چون صیغهٔ مؤنث بنا کنی بعد حذف علامت مضارع فا را ضمه و عین را

ساکن کن و بعد لام الف مقصوره لاحق کن و لام کلمه را فتحه ده تا اسم تفضیل مؤنث گردد

بحث اسم تفضیل

أَفْعَلُ أَفْعَلَانِ أَفْعَلُونَ أَفَاعِلُ

فُعْلَى فُعْلَيَانِ فُعْلَيَاتٌ فُعَلٌ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العلمين والعاقبة للمتقين

والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله

واصحابه اجمعين بدان اسعدك الله تعالى

(نیکبخت کند ترا الله تعالی)

في الدارين كه جمله افعال متصرفه واسماى متمكنه از روى

(در دو جهان ۱۲)

تركيب حروف اصلى بر دو گونه است ثلاثى ورباعى

اما ثلاثی آن باشد که در ماضی او سه حرف اصلی باشد چون
نَصَرَ و ضَرَبَ و رباعی آن باشد که در ماضی او چهار حرف
اصلی باشد چون بَعْثَرَ و عَرْقَبَ اما ثلاثی بر دو گونه است
برانگیخت ۱۲ العرقبة پی کردن ۱۲ تاج المصادر
یکی مجرد که در ماضی او حرف زائد نباشد و دیگر مزید فیه که در ماضی
او حروف زائد نیز باشد اما آنکه درو حرف زائد نباشد
آن نیز بر دو گونه است یکی مطرد که وزن او بیشتر آید و دیگر شاذ که
وزن او کمتر آید اما مطرد در پنج باب است باب اول بر وزن
فَعَلَ یَفْعُلُ بفتح العین فی الماضی وضمها
فی الغابر چون اَلنَّصْرُ وَالنُّصْرَةُ یاری کردن

نَصَرَ يَنْصُرُ نَصْرًا فَهُوَ نَاصِرٌ وَنُصِرَ

يُنْصَرُ نَصْرًا فَهُوَ مَنْصُوْرٌ الامر منه اُنْصُرْ

والنهي عنه لَا تَنْصُرْ الظرف منه مَنْصَرٌ والآلة منه

مِنْصَرٌ وَمِنْصَرَةٌ وَمِنْصَارٌ وتثنيتهما مَنْصَرَانِ

وَمِنْصَرَانِ والجمع منهما مَنَاصِرُ وَمَنَاصِيْرُ

افعل التفضيل منه اَنْصَرُ والمؤنث منه نُصْرٰى

وتثنيتهما اَنْصَرَانِ وَنُصْرَيَانِ والجمع منهما اَنْصَرُوْنَ

وَاَنَاصِرُ وَنُصَرٌ وَنُصْرَيَاتٌ * اَلطَّلَبُ جستن

اَلدُّخُوْلُ در آمدن اَلْقَتْلُ کشتن اَلْفَتْلُ تافتن

طریق اشتقاق صیغهای ورق آینده

نَصَرَ ماضی معروف ماخوذ از نصر بسکون صاد فا و عین و لام را فتحه دادند گاهی
عین بکسره دهند چنانچه در سَمِعَ و حَسِبَ و گاهی ضمه چنانکه در کَرُمَ یَنْصُرُ مضارع
معروف بنا نمودند از نَصَرَ ماضی یکی از علامات مضارع در اول آوردند فا را ساکن
ساختند تا پیاپی آمدن چهار حرکت که ثقیل ست لازم نیاید لام را ضمه دادند زیرا که
چون که خالی از عامل جازم و ناصب آخرش مرفوع باشد عین را ضمه دادند و گاهی فتحه
چنانکه در یَفْتَحُ و گاهی کسره چنانکه در یَضْرِبُ نُصَیْرًا تصغیر نَصْرًا مصدر اول را ضمه ثانی
را فتحه دادند و در سوم جا یای ساکن علامت تصغیر افزودند زیرا که تصغیر بر همین وزن
آید لَیَنْصُرَنَّ مضارع مؤکد بلام و نون تاکید گرفته میشود از یَنْصُرُ لام تاکید
که دائما مفتوح باشد در اول و نون تاکید ثقیله مفتوح یا خفیفه ساکن
در آخر در آوردند و لام را فتحه دادند که ماقبل نون تاکید در پنج محل مفتوح باشد
و در دو محل مضموم و یک جا مکسور و نون ثقیله در شش محل مکسور باشد و باقی همه جا
مفتوح و نون خفیفه در شش محل که در ان الف ست نیاید باقی تمامی صیغ مضارع
مجهول و جحد و اقسام امر و نهی همچنین مضارع مجهول مؤکد بلام و نون تاکید گرفته میشود از مضارع
مجهول و امر و نهی مؤکد با نون تاکید که لاحق میشود ازین باشد از امر و نهی غیر مؤکد که در غیر این
غائب ... از متکلم ... از معروف و مجهول ... تاکید ... در فاعل ...
از یَنْصُرُ مضارع معروف یای علامت مضارع را افگندند ... بعد الف
علامت اسم فاعل افزودند و فا را حرکت فتحه برای تعذر ابتدا بالساکن ...
فتحه را بمناسبت الف اختیار نمودند و عین را کسره دادند زیرا که کسره ...
یضرب مناسبت بکسره ... و لام را تنوین دادند که از خواص اسم ست ...
ناصر حرف اول را ضمه دادند و دوم یعنی الف قابل حرکت نبود او را بواو ساختند
بجهت خفت و سوم جا یای ساکن تصغیر افزودند عین را کسره دادند و لام را بحال
گذاشتند زیرا که تصغیر ... حرف اگر چهارم جا ... بر فعیلل ...
بر فعیلل چنانکه می آید نَصَّارٌ اسم مبالغه ساخته میشود از مضارع
معروف بعد حذف علامت مضارع برای رفع تعذر ابتدا بالساکن و
فتحه فا را فتحه دادند و سوم جا یای ساکن علامت مبالغه افزودند و بمناسبت
یا عین را کسره دادند و لام را تنوین که از خواص اسم ست اگر این وزن ...

از فعل لازم آید صفت مشبهه میشود مثل کریم نُصَیْصِیرٌ جاری شده و کسره
تصغیر نَصّار باشد حرف اول را ضمه و ثانی را فتحه دادند و سوم جا یای ساکن علامت
تصغیر افزودند و یای علامت مبالغه را کسره دادند بعلت تصغیر و حرف آخر ... و یا را بسکون اول
و تحرک ثانی باز در یاء ادغام نمودند و لام را بر حال گذاشتند مَا نَصَرَ لَا نَصَرَ
لَا یَنْصُرُ مَا یَنْصُرُ معروف و مجهول را از نَصَرَ یَنْصُرُ بنا ساختند بما و لا
را در اول آوردند و لفظ نصر و ینصر را بر حال خود داشتند که ما و لا در لفظ هیچ عمل نکند
لَنْ یَنْصُرَ لَمْ یَنْصُرْ معروف را از یَنْصُرُ معروف و مجهول را از مجهول بنا
لَنْ و لَمْ که جازم ... محل ... نون اعرابی را حذف کنند ... در اول
آوردند و در آخر اول نصب دادند و در آخر ثانی جزم که حرف علت نبود اگر بودی ساقط
گشتی نُصِرَ ماضی مجهول ماخوذ از نَصَرَ ماضی معروف فا را ضمه دادند و عین را
کسره که پیشتر فتحه بوده و هیچ بنی ... ضمه چنانکه در کَرُمَ و کسره باشد چنانکه در
سَمِعَ حاجت بکسره نبوده و لام را بر حال گذاشتند یُنْصَرُ مجهول ماخوذ از یَنْصُرُ معروف
علامت مضارع را ضمه دادند و عین مضموم را فتحه دادند ...
چنانکه در یُضْرَبُ فتحه عین باقی ماند چنانکه در یُفْتَحُ و لام را بر حال گذاشتند
اسم مفعول گرفته میشود از مضارع مجهول علامت مضارع حذف نمودند بجای
میم مفتوح علامت اسم مفعول در آوردند و عین را ضمه دادند برای فرق
از فاعل که او مفتوح العین نیز ... العین ... آید و چون ... ضم عین ...
تا در کلام عرب زیاده لهذا ضمه عین را باشباع خواندند ...
تنوین دادند که از خواص اسم ست ... غیر منصرف ... حرف اول
را ضمه دادند و ثانی را فتحه و سوم جا یای ساکن تصغیر افزودند و عین را کسره
دادند و واو ساکن بسبب کسره ماقبل یا شد زیرا که تصغیر اسم زائد بر سه حرف
که چهارم جا ... بود بر فعیلیل آید چنانکه معلوم شد و لام را بحال
گذاشتند و تصغیر منصار ... باشد بگردان الف ساکن بسبب کسره
ماقبل یا گردد چنانکه می آید اُنْصُرْ امر حاضر معروف ماخوذ از تَنْصُرُ
مضارع حاضر معروف بعد حذف علامت مضارع ما بعد را ساکن یافتند
و عین کلمه را مضموم همزه وصل مضموم در اول در آوردند اگر عین

مکسور بود دیگر یا مفتوح همزهٔ وصل مکسور را در اول در آوردندی
و آخر را ساکن گردانند که در آخر حرف علت و نون اعرابی نبوده
اگر بودی ساقط گردیدی لِتُنْصَرْ امر حاضر مجهول ماخوذ از مضارع
حاضر مجهول لام امر مکسور که جازم در پنج محل بشرط نبودن حرف علت در آخر
و ساقط کنندهٔ نون اعرابی از هفت محل در اول افزودند و آخر را ساکن گردانند
که حرف علت نبوده ورنه همان ساقط میشد و بر همین قیاس است امر غائب
و متکلم معروف و مجهول لَا تَنْصُرْ نهی معروف و مجهول ماخوذ از تنصر
مضارع حاضر معروف و مجهول لای نهی ساقط کنندهٔ حرف علت از پنج محل
اگر باشد ورنه دور کنندهٔ حرکت از انها و نون اعرابی از هفت محل
در اول در آوردند و آخر را ساکن گردانند که حرف علت نبود و بر همین قیاس است
نهی غائب و متکلم معروف و مجهول مَا اَنْصَرَهٗ فعل تعجب ماخوذ
از نصر در اول مای استفهامیه لاحق کردند و الف مفتوح بعد آن افزودند
و فا را ساکن کردند و عین و لام را بر حال گذاشتند و در آخر ضمیر مفعول آوردند
اَنْصِرْ بِهٖ نیز ماخوذ از نصر الف مفتوح در اول آوردند و فا و لام را ساکن
کردند و عین را کسره دادند و باء در آخر افزودند مَنْصَرٌ اسم ظرف را بنا [illegible]
از ینصر مضارع [illegible] بعد حذف علامت مضارع میم مفتوح علامت اسم ظرف
بجایش آوردند و عین مضموم را فتحه دادند [illegible] کسره [illegible] لام را تنوین که
از خواص اسم است مَنْصَرَانِ تثنیهٔ منصر الف ماقبل مفتوح علامت
تثنیه در آخر افزودند و نون مکسور عوض اعراب است که [illegible]
در تمامی اسمای مثنی مُنَیْصِرٌ تصغیر منصر بفتح میم [illegible]
تصغیر منصران [illegible] حرف اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه
و سوم جا یای ساکن علامت تصغیر افزودند مَنَاصِرُ جمع تکسیر
بفتح میم و کسر [illegible] حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا الف جمع تکسیر
آوردند و عین را کسره دادند و لام را ضمه که درین وزن تنوین نیاید
جمع تکسیر آنست که بنای واحد [illegible] سالم نباشد مِنْصَرٌ اسم آله
ماخوذ از ینصر مضارع بعد حذف علامت مضارع میم مکسور علامت
اسم آله بجایش آوردند و عین را فتحه دادند که مضموم بود و در حالت [illegible]

نیز فتحه دهند و اگر فتحه باشد احتیاج بفتحهٔ دیگر نیفتد و لام را تنوین و اگر یا
ماقبل مفتوح در آخر یا الف ماقبل مفتوح میان عین و لام افزایند و ورنه
دیگر پیدا آید مَنَاصِرُ جمع تکسیر منصر و بیان بنایش گذشت مَنَاصِیْرُ
جمع تکسیر منصاد حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا الف جمع
تکسیر آوردند و عین را کسره دادند و الف بعلت سکون ماقبل یا گردید
و لام را ضمه دادند که درین وزن نیز تنوین نیاید اَنْصَرُ اسم تفضیل
مذکر ماخوذ از ینصر بعد حذف علامت مضارع بجایش الف مفتوح
علامت اسم تفضیل آوردند و عین را فتحه دادند که در مضموم و مکسور العین
مفتوح باشد و اگر مفتوح بود حاجت بفتحهٔ دیگر نیفتد و لام را بر حال گذاشتند
که درین وزن هم تنوین نیاید نُصْرٰی اسم تفضیل مؤنث ماخوذ از
ینصر بعد حذف علامت مضارع فا ساکن بود ازدیاد حرف بسبب
انحطاط درجهٔ مؤنث از مذکر مناسب نمود لهذا بجهت نبودن کدام مانع
ضمه دادند تا ثقل ضمه قائم مقام ثقل زیادت حرف شود و عین را ساکن کردند که
سکون عین ثقل ضمه را معادل گردد و بعد لام الف مقصوره علامت تانیث
افزودند و لام را فتحه دادند بمناسبت الف نُصْرَیَانِ تثنیهٔ نصری الف
در آخر و نون اعرابی مکسور بعد آن الحاق کردند چون الف ماقبل خود را مفتوح میخواهد
و مقصوره قابل حرکت نبود لهذا عوضش یا آورده فتحه دادند نُصَیْرٰی تصغیر
النصری [illegible] تصغیر نصری حرف اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه و سوم جا یای ساکن
علامت تصغیر افزودند [illegible] اول عین را کسره دادند [illegible]
[illegible] فعیل آید و تصغیر فُعلی فُعَیلی
[illegible] اَنْصُرٌ [illegible] جمع سالم النصری و آنست که بنای واحد در سالم ماند
[illegible]
[illegible]
[illegible] تکسیر اَنْصَر [illegible] واحد در سالم نماند حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا
جمع تکسیر [illegible] ماقبل حرف اخیر را کسره دادند و لام را بر حال گذاشتند [illegible]
[illegible] الف مقصوره را حذف ساختند زیرا که در جمع تکسیر
[illegible] افزوده بود بسبب انحطاط درجهٔ مؤنث در جمع تکسیر آن [illegible]

[illegible]

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	نَصَرَ	يَنصُرُ	نَصْرًا	والتصغير منه	نُصَيْرًا	والمستقبل المؤكد	لَيَنصُرَنَّ
لَيَنصُرَنْ	فهو ناصِرٌ	والتصغير منه	نُوَيْصِرٌ	واسم المبالغة	نَصِيرٌ	والتصغير منه	نُصَيِّرٌ
والمنفي منه	مَا نَصَرَ	لَا نَصَرَ	لَا يَنصُرُ	مَا يَنصُرُ	لَن يَنصُرَ	لَم يَنصُرْ	المثبت المجهول
نُصِرَ	يُنصَرُ	نَصْرًا	والتصغير منه	نُصَيْرًا	والمستقبل المؤكد	لَيُنصَرَنَّ	لَيُنصَرَنْ
فهو منصورٌ	والتصغير منه	مُنَيْصِيرٌ	والمنفي منه	مَا نُصِرَ	لَا نُصِرَ	لَا يُنصَرُ	مَا يُنصَرُ
لَن يُنصَرَ	لَم يُنصَرْ	الامر منه	اُنصُرْ	لِتَنصُرْ	لِيَنصُرْ	لِيُنصَرْ	والمؤكد منه
اُنصُرَنَّ	اُنصُرَنْ	لِتَنصُرَنَّ	لِتَنصُرَنْ	لِيَنصُرَنَّ	لِيَنبصُرَنْ	لِيُنصَرَنَّ	لِيُنصَرَنْ

والنهي عنه لا تنصرْ لا تنصرْ لا يُنصرْ لا يُنصرْ والمؤكد منه لا تنصرنّ لا تنصرنْ

لا تنصرنّ لا تنصرنْ لا يُنصرنّ لا يُنصرنْ لا يُنصرنّ لا يُنصرنْ فعل التعجب منه ما أنصرَه

وأنصِرْ به الظرف منه مَنصَر والتثنية مَنصَران والتصغير منهما مُنيصِر ومُنيصِران

والجمع مَناصِر والآلة منه مِنصَر ومِنصَرة ومِنصار والتثنية مِنصَران

ومِنصَرتان ومِنصاران والتصغير منهما مُنيصِر ومُنيصِرة ومُنيصير ومُنيصِران ومُنيصِرتان

ومُنيصيران والجمع مَناصِر ومَناصير أفعل التفضيل منه أنصَر والمؤنث منه نُصرى

والتثنية أنصَران ونُصرَيان والتصغير أُنيصِر ونُصيرى وأُنيصِران ونُصيرَيان

والجمع أنصَرون وأناصِر ونُصَر ونُصرَيات والتصغير أُنيصِرون ونُصيرَيات

باب دوم بروزن فَعَلَ يَفْعِلُ بفتح العين في الماضي وكسرها في الغابر

چون الضَّرْبُ والضَّرَبَةُ زدن و رفتن بر روی زمین و پدید کردن مثل تصریفه

ضَرَبَ يَضْرِبُ ضَرْبًا فهو ضَارِبٌ وضُرِبَ يُضْرَبُ

ضَرْبًا فهو مَضْرُوبٌ الامر منه اِضْرِبْ والنهي عنه

لَا تَضْرِبْ الظرف منه مَضْرِبٌ والآلة منه مِضْرَبٌ

ومِضْرَبَةٌ ومِضْرَابٌ وتثنيتهما مَضْرِبَانِ ومِضْرَبَانِ

والجمع منهما مَضَارِبُ ومَضَارِيبُ افعل التفضيل منه

اَضْرَبُ والمؤنث منه ضُرْبٰى وتثنيتهما اَضْرَبَانِ وضُرْبَيَانِ

والجمع منهما اَضْرَبُونَ واَضَارِبُ وضُرَبٌ وضُرْبَيَاتٌ

الغَسْلُ شستن القَلْبُ نگونه کردن الظُّلْمُ ستم کردن الفَصْلُ جدا کردن

بالفتح و بالضم نیز ۱۲

باب سوم بروزن فَعِلَ يَفْعَلُ بكسر العين في الماضي وفتحها في الغابر

چون السَّمْعُ والسَّمَاعُ شنیدن وگوش فرا داشتن تصریفه سَمِعَ

يَسْمَعُ سَمْعًا فهو سَامِعٌ وسُمِعَ يُسْمَعُ سَمْعًا

فهو مَسْمُوعٌ الامر منه اِسْمَعْ والنهي عنه لَاتَسْمَعْ

الظرف منه مَسْمَعٌ والالة منه مِسْمَعٌ ومِسْمَعَةٌ

ومِسْمَاعٌ وتثنيتهما مِسْمَعَانِ ومِسْمَعَانِ والجمع منهما

مَسَامِعُ ومَسَامِيعُ افعل التفضيل منه اَسْمَعُ والمؤنث منه

سُمْعَى وتثنيتهما اَسْمَعَانِ وسُمْعَيَانِ والجمع منهما

اَلسَّمْعُوْنَ وَ اَسَامِعُ وَسُمَّعٌ وَسُمَّعَاتٌ اَلْعِلْمُ دانستن

اَلْفَهْمُ دریافتن اَلْحِفْظُ نگاہداشتن اَلشَّهَادَةُ گواہی دادن اَلْحَمْدُ

ستودن اَلْجَهْلُ نادانستن بابِ چہارم بر وزن فَعَلَ یَفْعَلُ

بفتح الجیم ۱۲

بفتح العین فیهما چون اَلْفَتْحُ کشادن تصریفه فَتَحَ

یَفْتَحُ فَتْحًا فَهُوَ فَاتِحٌ وَفُتِحَ یُفْتَحُ فَتْحًا فَهُوَ مَفْتُوْحٌ

الامر منه اِفْتَحْ والنهی عنه لَاتَفْتَحْ الظرف منه

مَفْتَحٌ والآلة منه مِفْتَحٌ وَمِفْتَحَةٌ وَمِفْتَاحٌ

وتثنیتهما مَفْتَحَانِ وَمِفْتَحَانِ والجمع منهما

مَفَاتِحُ وَمَفَاتِیْحُ افعل التفضیل منه اَفْتَحُ

والمؤنث منه فُتحی وتثنیتهما أفتحان وفتحیان والجمع منهما

أفتحون وأفاتح وفُتح وفتحیات اَلْمَنْع باز داشتن اَلصَّبْغ

رنگ کردن اَلرَّهْن گرو داشتن اَلسَّلْخ پوست کشیدن بدانکه

هر فعلیکه برین وزن آید بجای عین فعل یا لام فعل او حرفی باشد از حروف

حلق وحروف حلق شش ستاند الحاء والخاء والعین والغین والهاء والهمزة

ومجموع وی اخح خعه باشد اما رکن یرکن وابی یابی فشاذ

باب پنجم بر وزن فعل یفعل بضم العین فیهما بدانکه این باب لازم است

وبیشتر اسم فاعل این باب بر وزن فعیل می آید چون الکرم والکرامة

بزرگ شدن تصریفه کرم یکرم کرما وکرامة فهو کریم الامر منه

أَكرِمْ والنهي عنه لا تُكرِمْ الظرف منه مُكرَمٌ والآلة منه

مِكرَمٌ ومِكرَمَةٌ ومِكرامٌ وتثنيتهما مِكرَمانِ ومِكرَمانِ

والجمع منهما مَكارِمُ ومَكارِيمُ افعل التفضيل منه أَكرَمُ

والمؤنث منه كُرمى وتثنيتهما أَكرَمانِ وكُرمَيانِ والجمع منهما

أَكرَمونَ وأَكارِمُ وكُرَمٌ وكُرمَياتٌ اَللُّطفُ واللَّطافةُ

پاکیزه شدن اَلقُربُ نزدیک شدن اَلبُعدُ دور شدن اَلكَثرَةُ

بسیار شدن اما شاذ آمده وزن او کمتر آید از این شش باب اول وزن

فَعِلَ يَفعِلُ بكسر العين فيهما چون الحَسَبُ والحُسبانُ پنداشتن

تصریفه حَسِبَ يَحسِبُ حَسَباً وحُسباناً فهو حاسِبٌ وحُسِبَ

يُحْسَبُ حَسْبًا وحِسْبَانًا فهو مَحْسُوبٌ الامر منه اِحْسِبْ
والنهى عنه لاتَحْسِبْ الظرف منه مَحْسِبٌ والآلة منه مِحْسَبٌ
ومِحْسَبَةٌ ومِحْسَابٌ وتثنيتهما مِحْسَبَانِ ومِحْسَابَانِ والجمع منهما
مَحَاسِبُ ومَحَاسِيبُ افعل التفضيل منه اَحْسَبُ والمؤنث منه
حُسْبَى وتثنيتهما اَحْسَبَانِ وحُسْبَيَانِ والجمع منهما اَحْسَبُونَ
واَحَاسِبُ وحُسَبٌ وحُسْبَيَاتٌ بدانكه صحيح ازين باب جز حَسِبَ
يَحْسِبُ ونَعِمَ يَنْعِمُ ديگر نيامده است النَّعْمُ والنَّعْمَةُ خوش عيش شدن
باب ششم بر وزن فَعِلَ يَفْعُلُ بكسر العين في الماضي وضمها في الغابر بدانكه
صحيح ازين باب جز فَضِلَ يَفْضُلُ ديگر نيامده است وبعضى حَضِرَ يَحْضُرُ

و نعم ينعم را نيز ازين باب گويند چون افضل افزون شد و غلبه كرد

که در حقیقت از باب نصر ینصر است ۱۲

تصريفه فضل يفضل فضلا فهو فاضل و فضل يفضل

فضلا فهو مفضول الامر منه افضل والنهي عنه لا تفضل

الظرف منه مفضل والالة منه مفضل و مفضلة و مفضال

وتثنيتهما مفضلان و مفضلان والجمع منهما مفاضل و

مفاضيل افعل التفضيل منه افضل والمؤنث منه فضلى

وتثنيتهما افضلان و فضليان والجمع منهما افضلون و افاضل

و فضل و فضليات الحضور حاضر شدن باب سيم بروزن فعل

يفعل بضم العين في الماضي وفتحها في الغابر [illegible]

که مضموم العین بود مستقبل او نیز مضموم العین آید مگر در یک حرف واحد

از معتل عین واوی مانند کدت تکاد چون الکود والکیدودة

خواستن ونزدیک شدن تصریفه کاد یکاد کودا وکیدودة فهو

کائد وکید یکاد کودا وکیدودة فهو مکود الامر منه کد و

النهی عنه لا تکد الظرف منه مکاد والالة منه مکود

ومکودة ومکواد وتثنیتهما مکادان ومکودان

والجمع منهما مکاود ومکاوید افعل التفضیل منه

اکود والمؤنث منه کودی وتثنیتهما اکودان وکودیان

والجمع منهما اکودون واکاود وکود وکودیات

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	كَادَ	يَكَادُ	كَوْدًا	وَكَيْدُودَةً	والتصغير منه
كُوَيْدًا	وكُوَيْدُودَةً	والمستقبل المؤكد	لَيَكَادَنَّ	لَيَكَادَنْ	والمنفي منه
مَا كَادَ	لَا كَادَ	لَا يَكَادُ	مَا يَكَادُ	لَنْ يَكَادَ	لَمْ يَكَدْ
فهو كَائِدٌ	والتصغير منه	كُوَيْئِدٌ	والمجهول منه	كِيدَ	يُكَادُ
كُودًا	وكَيْدُودَةً	والتصغير منه	كُوَيْدًا	وكُوَيْدُودَةً	والمستقبل المؤكد منه
لَيُكَادَنَّ	لَيُكَادَنْ	والمنفي منه	مَا كِيدَ	لَا كِيدَ	لَا يُكَادُ
مَا يُكَادُ	لَنْ يُكَادَ	لَمْ يُكَدْ	فهو مَكُودٌ	والتصغير منه	مُكَيِّدٌ
او مُكَيِّيدٌ	وجاء	مُكَيْوِيدٌ	الامر منه	كَدْ	لِتُكَدْ
لِيَكَدْ	لِيُكَدْ	والمؤكد منه	كَادَنَّ	كَادَنْ	لِتُكَادَنَّ
لِتُكَادَنْ	لِيَكَادَنَّ	لِيَكَادَنْ	لِيُكَادَنَّ	لِيُكَادَنْ	والنهي منه
لَا تَكَدْ	لَا تُكَدْ	لَا يَكَدْ	لَا يُكَدْ	والمؤكد منه	لَا تَكَادَنَّ
لَا تَكَادَنْ	لَا تُكَادَنَّ	لَا تُكَادَنْ	لَا يَكَادَنَّ	لَا يَكَادَنْ	لَا يُكَادَنَّ
لَا يُكَادَنْ	فعل التعجب	مَا أَكْوَدَهُ	وأَكْوِدْ بِهِ	والتصغير على البعض	مَا أُكَيِّدَهُ
وأُكَيِّدْ بِهِ	وجاء على القلة	مَا أُكَيْوِدَهُ	وأُكَيْوِدْ بِهِ	والظرف منه	مَكَادٌ
والتصغير منه	مُكَيِّدٌ	والتثنية	مَكَادَانِ	ومُكَيِّدَانِ	والجمع
مَكَاوِدُ	والآلة منه	مِكْوَدٌ	ومِكْوَدَةٌ	ومِكْوَادٌ	والتصغير منه
مُكَيِّدٌ	ومُكَيِّدَةٌ	ومُكَيِّيدٌ	او مُكَيِّيدٌ	وجاء	مُكَيْوِيدٌ
ومُكَيْوِدَةٌ	ومُكَيْوِيدٌ	والتثنية	مِكْوَدَانِ	ومِكْوَدَتَانِ	ومِكْوَادَانِ
ومُكَيِّدَانِ	ومُكَيِّدَتَانِ	ومُكَيِّيدَانِ	او مُكَيِّيدَانِ	وجاء	مُكَيْوِدَانِ
ومُكَيْوِدَتَانِ	ومُكَيْوِيدَانِ	والجمع	مَكَاوِدُ	ومَكَاوِيدُ	افعل التفضيل منه
أَكْوَدُ	والمؤنث منه	كُودَى	وتثنيتهما	أَكْوَدَانِ	وكُودَيَانِ
والتصغير منه	أُكَيِّدُ	وجاء على القلة	أُكَيْوِدُ	كُوَيْدَى	وأُكَيِّدَانِ
وأُكَيْوِدَانِ	وكُوَيْدَيَانِ	والجمع	أَكْوَدُونَ	وأَكَاوِدُ	وكُوَدٌ
وكُودَيَاتٌ	والتصغير منه	أُكَيِّدُونَ	وأُكَيْوِدُونَ	وكُوَيْدِيَاتٌ	[illegible]

بدانکه کُدْتُ در اصل کُوِدْتُ بود ضمه بر واو دشوار داشته نقل کرده بما قبل

دادند بعد ازاله حرکت ما قبل واو از جهت اجتماع ساکنین افتاد بعده دال را بتا بدل

کردند و تا را در تا ادغام کردند کُدْتُ شد و نکادَ در اصل نکوِدَ بود حرکت واو نقل کرده بما قبل دادند

پس از جهت فتحه ما قبل واو الف گشت نکادَ شد و این لغت را بعضی از بنی تمیم نیز گویند

اما منشعب ثلاثی که در وی حرف زائد نیز باشد بر دو گونه است یکی آنکه ملحق برباعی باشد

دوم آنکه ملحق برباعی نباشد اما آنکه ملحق برباعی نباشد نیز بر دو گونه است یکی آنکه در وی

الف وصل در آید و دیگر آنکه در وی الف وصل در نیاید اما آنکه در وی الف وصل در آید آن نه باب است

باب اول بر وزن افتعال چون الاجتناب پرهیز کردن تصریفه

اِجْتَنَبَ یَجْتَنِبُ اِجْتِنَاباً فهو مُجْتَنِبٌ و اُجْتُنِبَ یُجْتَنَبُ

۴۹

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	اِجتنب	یجتنب	اِجتنابا	والتصغیر منه
جُنَیْبًا	والمستقبل المؤكد	لیجتنبنّ	لیجتنبن	والمنفی منه
ما اجتنب	لا اجتنب	لا یجتنب	ما یجتنب	لن یجتنب
لم یجتنب	فهو مجتنب	والتصغیر منه	مُجَیْنِب	او جُنَیْب
والمجهول	اُجتُنِب	یُجتنب	اِجتنابا	والتصغیر منه
جُنَیْبًا	والمستقبل المؤكد	لیُجتنبنّ	لیُجتنبن	والمنفی منه
ما اُجتُنِب	لا اُجتُنِب	لا یُجتنب	ما یُجتنب	لن یُجتنب
لم یُجتنب	فهو مُجتنَب	والتصغیر منه	مُجَیْنَب	او جُنَیْب
الامر منه	اِجتنب	لتُجتنب	لیجتنب	لیُجتنب
والمؤكد منه	اِجتنبنّ	اِجتنبن	لیُجتنبنّ	لیُجتنبن
لیجتنبنّ	لیجتنبن	لیُجتنبنّ	لیُجتنبن	والنهی عنه
لا تجتنب	لا تُجتنب	لا تجتنب	لا تُجتنب	والمؤكد منه
لا تجتنبنّ	لا تجتنبن	لا تُجتنبنّ	لا تُجتنبن	لا یجتنبنّ
لا یجتنبن	لا یُجتنبنّ	لا یُجتنبن	فعلا التعجب	ما اشدّ اجتنابه
واشدد باجتنابه	والظرف منه	مجتنب	والجمع	مجتنبات
والتصغیر منه	مُجَیْنِب	او جُنَیْب	ومُجَیْنِبات	او جُنَیْبات
	افعل التفضیل منه	اشدّ اجتنابا	او اكثر اجتنابا	

اجتنابًا فهو مُجتنِبٌ الامر منه اِجتنِبْ والنهی عنه لاتجتنِبْ

الاقتباس پاره نور چیدن الاقتناص صید کردن الالتماس جستن

الاعتزال یکسو شدن الاحتمال برداشتن الاختطاف ربودن

باب دوم بر وزن استفعال چون الاستنصار طلب یاری کردن تصریفه

استنصر یستنصر استنصارًا فهو مستنصِر واستُنصِر یُستنصَر

استنصارًا فهو مستنصَر الامر منه استنصِر والنهی عنه لاتستنصِر

الاستغفار آمرزش خواستن الاستفسار پرسیدن الاستنفار رمیدن

ورمانیدن الاستخلاف کسی را بجای خویش یا بجای دیگری نشانید الاستمتاع

برخورداری گرفتن بکسی یا بچیزی بدانکه این هر دو باب لازم و متعدی آمده

باب سوم بر وزن انفعال چون الانفطار شگافته شدن بدانکه

بزیادت الف و نون پیش از فا ۱۲ — بمعنی پھٹنا

هر فعلیکه برین وزن آید لازم باشد تصریفه انفطر ینفطر انفطارا

فهو منفطر الامر منه انفطر والنهی عنه لاتنفطر

الانصراف بازگشتن الانقلاب برگشته شدن الانخفاف سبک شدن

الانشعاب شاخ شاخ شدن باب چهارم بر وزن افعلال بدانکه

این باب نیز لازم است چون الاحمرار سرخ شدن تصریفه احمر یحمر

احمرارا فهو محمر الامر منه احمر احمرر والنهی عنه

لاتحمر لاتحمر لاتحمرر الاخضرار سبز شدن الاصفرار

زرد شدن الاغبرار گرد آلوده شدن الابلقاق ابلق شدن اسپ

صرف صغير واجب الحفظ

المثبت المعروف	احمرّ به	يحمرّ به	احمرار به	والتصغير منه	حميرار به
والمستقبل المؤكد	ليحمرّنّ به	ليحمرّنْ به	والمنفي منه	ما احمرّ به	لا احمرّ به
لا يحمرّ به	ما يحمرّ به	لن يحمرّ به	لم يحمرّ به	لم يحمرّ به	لم يحمرّ به
فهو محمرّ به	والتصغير منه	محيمرّ به	ومحيمر به	ومحيمر به	ومحيمير به
وحمير به	والمجهول	احمُرّ به	يحمرّ به	احمرار به	والتصغير منه
حميرار به	والمستقبل المؤكد	ليحمرّنّ به	ليحمرّنْ به	والمنفي منه	ما احمرّ به
لا احمرّ به	لا يحمرّ به	ما يحمرّ به	لن يحمرّ به	لم يحمرّ به	لم يحمرّ به
لم يحمرّ به	فهو محمرّ به	والتصغير منه	محيمرّ به	ومحيمر به	ومحيمير به
ومحيمير به	ومحمير به	الامر منه	احمرّ به	احمرّ به	احمرر به
لتحمرّ به	لتحمرّ به	ليحمرّ به	ليحمرّ به	ليحمرّ به	ليحمرر به
ليحمرّ به	ليحمرّ به	ليحمرّ به	والمؤكد منه	احمرّنّ به	احمرّنْ به
لتحمرّنّ به	لتحمرّنّ به	ليحمرّنّ به	ليحمرّنّ به	ليحمرّنّ به	ليحمرّنْ به
والنهي عنه	لا تحمرّ به	لا تحمرّ به	لا تحمرّ به	لا تحمرّ به	لا تحمرّ به
لا تحمرّ به	لا يحمرّ به	لا يحمرّ به	لا يحمرّ به	لا يحمرّ به	لا يحمرّ به
لا يحمرّ به	والمؤكد منه	لا تحمرّنّ به	لا تحمرّنّ به	لا تحمرّنّ به	لا تحمرّنْ به
لا يحمرّنّ به	لا يحمرّنّ به	لا يحمرّنْ به	فعل التعجب منه	ما اشدّ احمراره	
واشدد باحمراره	والظرف منه	محمرّ به	المحمرّات	والتصغير منه	محيمرّ به
ومحيمر به	ومحيمر به	ومحيمير به	وحميمر به	ومحيمرات به	ومحيميرات به
ومحيمرات به	ومحيميرات به	وحميرات به	افعل التفضيل منه	اشدّ احمرارا به	او اكثر احمرارا به

صرف صغیر واجب الحفظ

المثبت المعروف	اِدْهَامَّ بِهِ	یَدْهَامُّ بِهِ	اِدْهِیمَامًا بِهِ	والتصغیر منه	دُهَیْمَامًا بِهِ
والمستقبل المؤکد منه	لَیَدْهَامَّنَّ بِهِ	لَیَدْهَامَّنْ بِهِ	والنفی منه	مَا ادْهَامَّ بِهِ	لَا ادْهَامَّ بِهِ
لَا یَدْهَامُّ بِهِ	مَا یَدْهَامُّ بِهِ	لَنْ یَدْهَامَّ بِهِ	لَمْ یَدْهَامَّ بِهِ	لَمْ یَدْهَامِّ بِهِ	لَمْ یَدْهَامِمْ بِهِ
فهو مُدْهَامٌّ بِهِ	والتصغیر منه	مُدَیْهِیمٌّ بِهِ	وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ
وَدُهَیْمٌ بِهِ	والمجهول	اُدْهُومَّ بِهِ	یُدْهَامُّ بِهِ	اِدْهِیمَامًا بِهِ	والتصغیر منه
دُهَیْمَامًا بِهِ	والمستقبل المؤکد منه	لَیُدْهَامَّنَّ بِهِ	لَیُدْهَامَّنْ بِهِ	والنفی منه	مَا اُدْهُومَّ بِهِ
لَا اُدْهُومَّ بِهِ	لَا یُدْهَامُّ بِهِ	مَا یُدْهَامُّ بِهِ	لَنْ یُدْهَامَّ بِهِ	لَمْ یُدْهَامَّ بِهِ	لَمْ یُدْهَامِّ بِهِ
لَمْ یُدْهَامِمْ بِهِ	فهو مُدْهَامٌّ بِهِ	والتصغیر منه	مُدَیْهِمٌّ بِهِ	وَمُدَیْهِمٌ بِهِ	وَمُدَیْهِمٌ بِهِ
وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ	وَدُهَیْمٌ بِهِ	والامر منه	اِدْهَامَّ بِهِ	اِدْهَامِّ بِهِ	اِدْهَامِمْ بِهِ
لِتُدْهَامَّ بِهِ	لِتُدْهَامَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّ بِهِ	لِیُدْهَامِمْ بِهِ
لِیُدْهَامَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّ بِهِ	والمؤکد منه	اِدْهَامَّنَّ بِهِ	اِدْهَامَّنْ بِهِ
لِتُدْهَامَّنَّ بِهِ	لِتُدْهَامَّنْ بِهِ	لِیُدْهَامَّنَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّنْ بِهِ	لِیُدْهَامَّنَّ بِهِ	لِیُدْهَامَّنْ بِهِ
والنهی عنه	لَا تَدْهَامَّ بِهِ	لَا تَدْهَامِّ بِهِ	لَا تَدْهَامِمْ بِهِ	لَا تُدْهَامَّ بِهِ	لَا تُدْهَامِّ بِهِ
لَا تُدْهَامِمْ بِهِ	لَا یَدْهَامَّ بِهِ	لَا یَدْهَامِّ بِهِ	لَا یَدْهَامِمْ بِهِ	لَا یُدْهَامَّ بِهِ	لَا یُدْهَامِّ بِهِ
لَا یُدْهَامِمْ بِهِ	والمؤکد منه	لَا تَدْهَامَّنَّ بِهِ	لَا تَدْهَامَّنْ بِهِ	لَا تُدْهَامَّنَّ بِهِ	لَا تُدْهَامَّنْ بِهِ
لَا یَدْهَامَّنَّ بِهِ	لَا یَدْهَامَّنْ بِهِ	لَا یُدْهَامَّنَّ بِهِ	لَا یُدْهَامَّنْ بِهِ	فعل التعجب منه	مَا اَشَدَّ ادْهِیمَامَهُ بِهِ
وَاَشْدِدْ بِادْهِیمَامِهِ	الظرف منه	مُدْهَامٌّ بِهِ	والمُدْهَامُّ ...	والتصغیر منه	مُدَیْهِیمٌّ بِهِ
وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمٌ بِهِ	وَدُهَیْمٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمَاتٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمَاتٌ بِهِ
وَمُدَیْهِیمَاتٌ بِهِ	وَمُدَیْهِیمَاتٌ بِهِ	وَدُهَیْمَاتٌ بِهِ	افعل التفضیل منه	اَشَدُّ ادْهِیمَامًا بِهِ	اَوْ اَکْثَرُ ادْهِیمَامًا

باب پنجم بروزن اِفعِیلال چون الادهیمام سخت سیاه شدن تصریفه

ادهامّ یدهامّ ادهیماما فهو مدهامّ الامر منه ادهامّ ادهامِّ

ادهامِمْ والنهی عنه لا تدهامّ لا تدهامَّ لا تدهامِمْ الاسمیرار

گندم گون شدن الاکمیتات کمیت شدن اسپ الاشهیباب سفید

شدن اسپ الاصحیرار خشک شدن نبات الاسحیرار بهم ار شدن یکدیگر

این باب لازم است باب ششم بروزن افعیعال چون الاخشیشان سخت

درشت شدن تصریفه اخشوشن یخشوشن اخشیشانا فهو مخشوشن

الامر منه اخشوشن والنهی عنه لا تخشوشن الاخریراق

دریده شدن جامه الاخلیلاق کهنه شدن جامه الاملیلاح شور شدن آب

الف قبل ثنا و واو میان عین ولام و تکرار عین ۱۲

اَلْاِحْدِیْدَابُ کوژه پشت شدن بدانکه این باب هم لازمست ودر قرآن شریف

نیامده است باب هفتم بروزن اِفْعِوَّالٌ چون اَلْاِجْلِوَّاذُ شتافتن شتر

اِجْلَوَّذَ یَجْلَوِّذُ اِجْلِوَّاذًا فهو مُجْلَوِّذٌ الامر منه اِجْلَوِّذْ

والنهی عنه لاتَجْلَوِّذْ اَلْاِخْرِوَّاطُ چوب تراشیدن اَلْاِعْلِوَّاطُ

قلاده درگردن شتر بستن یقال اِعْلَوَّطَ الْبَعِیْرَ اِذَا تَعَلَّقَ بِعُنُقِهٖ

قلادةً بدانکه این باب هم لازمست ودر قرآن شریف نیامده باب هشتم

بروزن اِفَّاعُلٌ چون اَلْاِثَّاقُلُ گران بار شدن وخود را گران بار ساختن

تصریفه اِثَّاقَلَ یَثَّاقَلُ اِثَّاقُلًا فهو مُثَّاقِلٌ الامر منه

بزیادت سه حرف یک الف قبل فاء دیگر میان فاء و عین و تکرار فاء

اِثَّاقَلْ والنهی عنه لاتَثَّاقَلْ اَلْاِدَّارُکُ دررسیدن و

در رسانیدن الاِنْسَاقُ میوه از درخت افگندن الاِشْبَاهُ

هم شکل شدن الاِصَّالُحُ بایکدیگر آشتی کردن باب فهم بروزن

بمعنی صلح کردن

اِفَّعُّلٌ چون الاِطَّهُّرُ پاک شدن تقریره اِطَّهَّرَ یَطَّهَّرُ

اِطَّهُّرًا فهو مُطَّهِّرٌ الامر منه اِطَّهَّرْ والنهی عنه لاتَطَّهَّرْ

الاِزَّمُّلُ جامه بسر کشیدن الاِضَّرُّعُ زاری کردن الاِجَّنُّبُ دور

شدن الاِذَّکُّرُ پند پذیرفتن و یاد کردن بدانکه اصل باب اِفَّاعُلٌ

و اِفَّعُّلٌ تَفَاعُلٌ و تَفَعُّلٌ بوده تا را ساکن کرده بفا بدل کردند فا را

فا ادغام نمودند از جهت مجانست در مخرج پس همزه وصل مکسور در اول

در آوردند تا ابتدا بسکون لازم نیاید اِفَّاعُلٌ و اِفَّعُّلٌ شد اما آنکه در الف وصل

در بیان آنکه پنج بابست باب اول بروزن اِفعال چون اَلاِکرام گرامی کردن

تصریفه اَکرَمَ یُکرِمُ اِکرامًا فهو مُکرِمٌ واُکرِمَ یُکرَمُ اِکرامًا

بزیادت یک حرف یعنی همزهٔ قطعی قبل فاء

فهو مُکرَمٌ الامر منه اَکرِمْ والنهی عنه لاتُکرِمْ اَلاِسلام

مسلمان شدن و گردن نهادن بطاعت اَلاِذهاب بُردن اَلاِعلان

آشکارا کردن اَلاِکمال تمام کردن بدانکه همزهٔ امر حاضر این باب وصلی نیست

بلکه همزهٔ قطعی ست که حذف کرده شده است از مضارع او یعنی یُکرِمُ که در اصل

یُؤَکرِمُ بوده است از برای موافقت اُکرِمُ که در اصل اُأَکرِمُ بوده است همزهٔ

ثانی از جهت اجتماع همزتین افتاد اُکرِمُ شد باب دوم بروزن تَفعِیل چون

اَلتَّصرِیفُ گردانیدن تصریفه صَرَّفَ یُصَرِّفُ تَصرِیفًا فهو مُصَرِّفٌ

وصُرِّفَ يُصَرَّفُ تَصرِيفًا فهو مُصَرَّفٌ الامر منه صَرِّفْ

والنهي عنه لا تُصَرِّفْ التَّكذِيبُ الكَذّاب کسی را دروغ زن داشتن

التَّقدِيمُ پیش شدن و پیش کردن التَّمکِينُ جای دادن التَّعظِيمُ بزرگ داشتن

التَّعجِيلُ شتابی کردن باب سوم بر وزن تَفَعُّل چون التَّقَبُّلُ پذیرفتن تصریفه

تَقَبَّلَ يَتَقَبَّلُ تَقَبُّلاً فهو مُتَقَبِّلٌ وتُقُبِّلَ يُتَقَبَّلُ تَقَبُّلاً

فهو مُتَقَبَّلٌ الامر منه تَقَبَّلْ والنهي عنه لا تَتَقَبَّلْ التَّفَکُّهُ

میوه خوردن التَّلَبُّثُ درنگ کردن التَّعَجُّلُ شتافتن التَّبَسُّمُ دندان

والتمکث ایضا ۱۲

سفید کردن بدانکه در باب تَفَعُّل و تَفَاعُل و تَفَعْلُل هر جا که دو تا در اول کلمه آمده

روا باشد که یک تا را حذف کنند باب چهارم بر وزن مُفَاعَلَة چون المُقَاتَلَة

والقتال بایکدیگر کارزار کردن تصریفہ قاتل یقاتل مقاتلۃ وقتالا

بزیادت الف میان فا و عین ۱۲

فهو مقاتل وقوتل یقاتل مقاتلۃ وقتالا فهو مقاتل

الامر منه قاتل والنهی عنه لاتقاتل المعاقبۃ والعقاب

بایکدیگر عذاب کردن المخادعۃ والخداع فریفتن الملازمۃ واللزام

باهم لازم گرفتن المبارکۃ برکت گفتن بخدای عزوجل یا بکسی یا بچیزے

باب پنجم بروزن تفاعل چون التقابل بایکدیگر روبرو شدن تصریفہ

تقابل یتقابل تقابلا فهو متقابل وتقوبل یتقابل

تقابلا فهو متقابل الامر منه تقابل والنهی عنه لاتقابل

التخافت بایکدیگر سخن نهان گفتن التعارف بایکدیگر شناختن التفاخر

بابکه بیکر فخر کردن اما باعی نیز دو گونه است یکی مجرد که دو حرف زائد نباشد
یعنی با یکدیگر ۱۲

دوم منشعب که دو حرف زائد هم باشد اما آنکه دو حرف زائد نباشد آن را

یک باب است این باب لازم و متعدی نیز آمده است باب اول بروزن فَعْلَلَة

چون اَلْبَعْثَرَة برانگیختن تصریفه بَعْثَرَ یُبَعْثِرُ بَعْثَرَةً فهو مُبَعْثِرٌ

وبُعْثِرَ یُبَعْثَرُ بَعْثَرَةً فهو مُبَعْثَرٌ الامر منه بَعْثِرْ والنهی عنه

لا تُبَعْثِرْ اَلدَّحْرَجَة بسیار گردانیدن اَلْعَسْكَرَة لشکر ساختن اَلْقَنْطَرَة

لشکر طیار کرنا

پل ساختن اَلزَّعْفَرَة رنگ کردن بزعفران اما باعی منشعب که دو حرف زائد باشد

زعفرانی رنگنا

آن نیز دو گونه است یکی آنکه درو همزهٔ وصل باشد و دیگر آنکه درو همزهٔ وصل باشد اما آنکه

درو همزهٔ وصل نباشد نیز یک باب است و این باب لازم است در قرآن شریف نیامده است

باب اول بر وزن تفعّل چون التسربل پیراهن پوشیدن تصریفه

تسربل یتسربل تسربلًا فهو متسربل الامر منه تسربل والنهی عنه

بزیادت تا ابتداء ۱۲

لا تتسربل التبرقع برقعه پوشیدن التمقهر مقهور شدن التزندق

و بیک تا هم درست ۱۲

زندیق شدن التبختر بناز خرامیدن اما آنکه در و همزهٔ وصل در آید آنرا

دو باب است و آن هر دو باب لازم ست باب اول بر وزن افعنلال

چون الابرنشاق شاد شدن تصریفه ابرنشق یبرنشق

ابرنشاقًا فهو مبرنشق الامر منه ابرنشق والنهی عنه

لا تبرنشق الاحرنجام جمع شدن الاسلنداح

فراخ شدن جایگاه الاسلنطاح بر قفا خفتن

الاِغْرِنْكاس سیاه شدن موی بدانکه این باب در قرآن شریف نیامده است

باب دوم بر وزن اِفْعِلّال چون اَلاِقْشِعْرَار موی بر تن خاستن تصریفه

اِقْشَعَرَّ یَقْشَعِرُّ اِقْشِعْرَارًا فَهُوَ مُقْشَعِرٌّ الامر منه اِقْشَعِرَّ

اِقْشَعِرِّ اِقْشَعْرِرْ والنهی عنه لَاتَقْشَعِرَّ لَاتَقْشَعِرِّ لَاتَقْشَعْرِرْ

الاِقْمِطْرَار سخت ناخوش شدن الاِشْفِتْرَار پراگنده شدن الاِزْمِهْرَار

سرخ شدن چشم الاِسْبِطْرَار سخت شدن خار الاِشْمِخْرَار بلند شدن

بدانکه این باب در قرآن شریف آمده است کما قال الله تعالی تَقْشَعِرُّ

مِنْهُ جُلُوْدُ الَّذِیْنَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ اَمَّا ثُلاثی منشعب که ملحق برباعی است نیز

بر دو گونه است یکی آنکه ملحق برباعی مجرد باشد دوم آنکه ملحق برباعی مجرد نباشد

اما آنکه ملحق برباعی مجرد باشد آنرا هفت باب است باب اول بروزن فَعْلَلَةٌ

بتکرار اللام چون اَلْجَلْبَبَةُ چادر پوشیدن تصریفه جَلْبَبَ

يُجَلْبِبُ جَلْبَبَةً فهو مُجَلْبِبٌ وجُلْبِبَ يُجَلْبَبُ جَلْبَبَةً

فهو مُجَلْبَبٌ الامر منه جَلْبِبْ والنهي عنه لا تُجَلْبِبْ

الشَّمْلَلَةُ شتافتن وليس هذا الباب في القرآن

باب دوم بروزن فَعْنَلَةٌ بزيادة النون بين العين واللام چون

اَلْقَلْنَسَةُ کلاه پوشیدن تصریفه قَلْنَسَ يُقَلْنِسُ قَلْنَسَةً

فهو مُقَلْنِسٌ وقُلْنِسَ يُقَلْنَسُ قَلْنَسَةً فهو مُقَلْنَسٌ

الامر منه قَلْنِسْ والنهي عنه لا تُقَلْنِسْ وليس في القرآن

ونيست اين باب در قرآن ١٢

باب سوم بروزن فوعلة بزيادة الواو بين الفاء والعين چون

الجَورَبَةُ پاتابه پوشیدن تصریفه جَورَبَ یُجَورِبُ جَورَبَةً

فهو مُجَورِبٌ وجُورِبَ یُجَورَبُ جَورَبَةً فهو مُجَورَبٌ

الامر منه جَورِبْ والنهي عنه لاتُجَورِبْ الحَوقَلَة

سخت پیر شدن ولیس فی القرآن باب چهارم بروزن فعولة

ونیست این باب در قرآن ۱۲

بزيادة الواو بين العين واللام چون السَّروَلَة ازار پوشیدن

تصریفه سَروَلَ یُسَروِلُ سَروَلَةً فهو مُسَروِلٌ وسُروِلَ

یُسَروَلُ سَروَلَةً فهو مُسَروَلٌ الامر منه سَروِلْ والنهي عنه

لاتُسَروِلْ الجَهوَرَة آواز بلند کردن ولیس فی القرآن

ونیست این باب در قرآن ۱۲

٦٥

باب پنجم بر وزن فیعلة بزیادة الیاء بین الفاء والعین چون

الخیعلة پیراهن بی آستین پوشیدن تصریفه خیعل یخیعل

خیعلة فهو مخیعل وخوعل یخوعل خیعلة فهو مخیعل

الامر منه خیعل والنهی عنه لاتخیعل الهیمنة گواه شدن

یقال ان الهاء فیه مبدلة من الهمزة الصیطرة برگماشته شدن

وجه فی القرآن کما قال الله تعالی لست علیهم بمصیطر بدانکه خوعل

در اصل خیعل بود از جهت ضمه ماقبل یا واو گشت خوعل شد باب ششم

بر وزن فعیلة بزیادة الیاء بین العین واللام چون الشریفة

افزونی برگهای کشت بریدن تصریفه شریف یشریف

شَرْيَفَةً فَهُوَ مُشَرْيِفٌ وَشُرْيِفَ يُشَرْيَفُ شَرْيَفَةً

فَهُوَ مُشَرْيَفٌ الامر منه شَرْيِفْ والنهي عنه لاتُشَرْيِفْ

الجُوْرَبَةُ زائدون وليس في القرآن باب بفتح بروزن فَعْلَاةٌ
ونيست اين باب در قرآن

بزيادة الالف المبدلة من الياء بعد اللام نحو القَلْسَاةُ

كلاه پوشيدن اصله قَلْسَيَةٌ فانقلبت الياء الفا لتحركها

وانفتاح ما قبلها تصريفه قَلْسَى يُقَلْسِي قَلْسَاةً

فهو مُقَلْسٍ وقُلْسِيَ يُقَلْسَى قَلْسَاةً فهو مُقَلْسًى

الامر منه قَلْسِ والنهي عنه لاتُقَلْسِ الجَعْبَاةُ تركش

وليس في القرآن يُقَلْسِي دراصل يُقَلْسِيُ بود ضمه يا
ونيست اين باب در قرآن ١٢

دشوار داشته ساکن کردند یُفْلِسِيْ شد مُفْلِسٍ در اصل
مُفْلِسِيٌ بود ضمه بر یا دشوار داشته ساکن کردند التقای ساکنین شد میان
یا و تنوین یا افتاد مُفْلِسٍ شد و فُلَیْسِيٌ در اصل همچو دست یُفَلْسیٰ در اصل
یُفَلْسِيُ بود یا متحرک ما قبلش مفتوح یا الف گشت یُفَلْسیٰ شد مُفَلْسیً
در اصل مُفَلْسِيٌ بود یا را از جهت فتحهٔ ما قبل با الف بدل کردند التقای ساکنین شد
میان الف و تنوین الف افتاد مُفَلْسیً شد فَلْسِ در اصل فَلْسِيْ بود یا
بعلامت جزمی افتاد فَلْسِ شد لا تُفَلِّسْ در اصل لا تُفَلِّسِيْ بوده است
اینجا نیز یا بعلت جزمی افتاد لا تُفَلِّسْ شد اما آنکه ملحق برباعی منشعب باشد
آن نیز بر دو گونه است یکی آنکه ملحق به تدحرج باشد دوم آنکه ملحق باحرنجم

باشد اما آنکه ملحق به تدحرج باشد آن هشت باب است باب اول بر وزن
تفعلل بزیادة التاء قبل الفاء و تکرار اللام چون التجلبب چادر پوشیدن
تصریفه تجلبب یتجلبب تجلببا فهو متجلبب الامر منه
تجلبب والنهی عنه لا تتجلبب التغبر گرد آلوده شدن ولیس
فی القرآن باب دوم بر وزن تفعنل بزیادة التاء قبل الفاء والنون
بین العین و اللام چون التقلنس کلاه پوشیدن تصریفه تقلنس
یتقلنس تقلنسا فهو متقلنس الامر منه تقلنس
والنهی عنه لا تتقلنس ولیس فی القرآن باب سوم بر وزن تمفعل
بزیادة التاء والمیم قبل الفاء چون التمسکن حالت خواری پیدا کردن

تصریفہ تمسکن یتمسکن تمسکنا فھو متمسکن الامر منه تمسکن

والنھی عنه لا تتمسکن التمندل مسح کردن دست بمندیل یقال تمندل

الرجل اذا مسح یدہ بالمندیل اعلم ان ھذا الباب شاذ

بل من قبیل الغلط علی توھم المیم اصلا باب چہارم بروزن

تفعلۃ بزیادۃ التاء قبل الفاء وبعد اللام چون التعفرۃ

عفریت شدن یقال تعفرت الرجل اذا صار عفریتا ای خبیثا

گفتہ میشود تعفرت الرجل ہرگاہ عفریت شود یعنی خبیث ۱۲

تصریفہ تعفرت یتعفرت تعفرتا فھو متعفرت الامر منه تعفرت

والنھی عنه لا تتعفرت اعلم ان ھذا المثال غریب ولیس فی القرآن

بدانکہ تحقیق این مثال نادر است ونیست در قرآن مجید ۱۲

باب پنجم بروزن تفوعل بزیادۃ التاء قبل الفاء والواو بین الفاء والعین

چون التَّجَوْرُبُ پاتابه پوشیدن تصریفه تَجَوْرَبَ يَتَجَوْرَبُ

تَجَوْرُبًا فهو مُتَجَوْرِبٌ الامر منه تَجَوْرَبْ والنهي عنه لا تَتَجَوْرَبْ

التَّكَوْثُرُ بسیار شدن ولیس فی القرآن باب ششم بروزن تَفَعْوُلٌ

بزیادة التاء قبل الفاء والواو بین العین واللام چون التَّسَرْوُلُ

ازار پوشیدن تصریفه تَسَرْوَلَ يَتَسَرْوَلُ تَسَرْوُلًا فهو مُتَسَرْوِلٌ

الامر منه تَسَرْوَلْ والنهي عنه لا تَتَسَرْوَلْ التَّهَوْوُرُ گذشتن

شب ولیس فی القرآن باب هفتم بروزن تَفَيْعُلٌ بزیادة التاء قبل

الفاء والیاء بین الفاء والعین چون التَّخَيْعُلُ پیراهن بی آستین پوشیدن

تصریفه تَخَيْعَلَ يَتَخَيْعَلُ تَخَيْعُلًا فهو مُتَخَيْعِلٌ الامر منه

یا بعد الف افتاد پس همزه گشت اِسْلِنْقَاءً شد تصریفه اِسْلَنْقَی

یَسْلَنْقِي اِسْلِنْقَاءً فهو مُسْلَنْقٍ الامر منه اِسْلَنْقِ والنهي عنه

لا تَسْلَنْقِ اَلْاِسْلِنْقَاءُ غلبه کردن خواب بر مردم بدان اَلْحَقَکَ اللهُ تعالی

شامل گرداند ترا خدای برتر

بالصالحین که الحاق در لغت بمعنی در رسیدن و در رسانیدن است

یعنی نکوکاران ۱۲

و در اصطلاح اهل صرف آنست که در کلمه حرفی زیاده کنند تا آن کلمه بوزن

کلمهٔ دیگر شود از برای آنکه معامله که با ملحق به کرده شود با ملحق نیز کرده آید و

شرط الحاق آنست که مصدر ملحق با مصدر ملحق به موافق باشد نه مخالف

تبصرهٔ ملحق

اما آنکه ملحق به اِفْعَنْلَلَ باشد و مصنف رحمه الله آنرا ترک فرموده چهار باب است

باب اول بروزن اِفْعِلَّالٌ بزیادة همزة الوصل واللامین

الاخیرین چون اَلاِبْیِضَاضُ سخت سپید شدن تصریفه اِبْیَضَضَّ

یَبْیَضِضُّ اِبْیِضَاضًا فهو مُبْیَضِضٌّ الامر منه اِبْیَضِضَّ

اِبْیَضِضْ اِبْیَضِضِّ والنهی لاتَبْیَضِضَّ لاتَبْیَضِضْ لاتَبْیَضِضِّ

باب دوم بروزن اِفْعِیلَالٌ بزیادة الهمزة قبل الفاء والواو بعد العین

وتکرار اللام چون اَلاِعْثِیجَاجُ شتابی کردن صلش الاِعْثِوْجَاجُ

بود واو ساکن بکسر ماقبل یا گردید تصریفه اِعْثَوْجَجَ یَعْثَوْجِجُ اِعْثِیجَاجًا

فهو مُعْثَوْجِجٌ الامر منه اِعْثَوْجِجَ اِعْثَوْجِجْ اِعْثَوْجِجِّ والنهی عنه

لاتَعْثَوْجِجَ لاتَعْثَوْجِجْ لاتَعْثَوْجِجِّ این باب را نیز سیبویه ذکر نفرموده لیکن

٧٥

عظیما ولا تکن من المتساهلین الحقك الله بالعلماء الحق وبالسالفین ۱۲ التو یریق بزیادة واختصا

خلیل در کتاب العین مذکور نموده باب سیوم بروزن اِفْعِئْلال بزیادة الالف
قبل الفاء والهمزة بعد العین وتکرار اللام چون اَلاِسْمِئْدادُ سیه شدن
از خشم تصریفه اِسْمَأَدَّ یَسْمَئِدُّ اِسْمِئْدادًا فهو مُسْمَئِدٌّ
الامر منه اِسْمَئِدَّ اِسْمَئِدِّ اِسْمَأْدِدْ والنهی عنه لا تَسْمَئِدَّ
لا تَسْمَئِدِّ لا تَسْمَأْدِدْ باب چهارم بروزن اِفْوِعْلال بزیادة
همزة الوصل قبل الفاء والواو بعدها وتکرار اللام چون
اَلاِکْوِهْدادُ لرزیدن وتعب رسیدن تصریفه اِکْوَهَدَّ یَکْوَهِدُّ
اِکْوِهْدادًا فهو مُکْوَهِدٌّ الامر منه اِکْوَهِدَّ اِکْوَهِدِّ
اِکْوَهْدِدْ والنهی عنه لا تَکْوَهِدَّ لا تَکْوَهِدِّ لا تَکْوَهْدِدْ

تتمۂ ابواب مزید ثلاثی باہمزۂ وصل و غیر ملحق

منجملہ ابواب مذکورہ مصنف نہ باب در کتاب تحریر فرمودہ چہار باقی کہ در کتب معتبر است

شاید بسبب قلت آنہا ذکر ننمودہ باب ہفتم بروزن اِفْعِیَّال بزیادۃ

ہمزۃ الوصل قبل الفاء والیاءِ المشدّدۃ بعد العین چون

الاِهْبِیَّاخ برفتار ستیخی رفتن وآن نوعی از خرامان رفتاری ست

نصر و اِهْبَیَّخ یَهْبَیِّخُ اِهْبِیَّاخًا فهو مُهْبَیِّخٌ

الامر منه اِهْبَیِّخْ والنهی عنه لا تَهْبَیِّخْ

باب یازدہم بروزن اِفْتِعَال بزیادۃ ہمزۃ الوصل قبل الفاء والتاء

بعد الفاء والہمزۃ بعد العین چون الاستلام بسودن سنگ را لب یا بدست

نصر و اِسْتَلْأَمَ یَسْتَلْئِمُ اِسْتِلْآمًا فهو مُسْتَلْئِمٌ و اُسْتُلْئِمَ

یُسْتَلْأَمُ اِسْتِلْآمًا فهو مُسْتَلْأَمٌ الامر منه اِسْتَلْئِمْ والنهی عنه لا تَسْتَلْئِمْ

باب دوازدهم بروزن اِفْعِیلَاء بزیادة همزة الوصل قبل الفاء و

الواو بعد العین والیاء بعد اللام چون اِذْلِیلَاء سرعت نمودن

تا کار فوت نشود تصریفه اِذْلَوْلَی یَذْلَوْلِي اِذْلِیلَاءً

فهو مُذْلَوْلٍ الامر منه اِذْلَوْلِ والنهی عنه

لَا تَذْلَوْلِ باب سیزدهم بروزن اِفْتِعْلَاء بزیادة همزة

براى اختصار عبارت صیغهاى را بصول مذکور نشده

الوصل قبل الفاء والتاء قبل العین والهمزة بعد اللام چون

اَلْاِسْتِلْقَاءُ برپشت خفتن تصریفه اِسْتَلْقَا یَسْتَلْقِي اِسْتِلْقَاءً

فهو مُسْتَلْقٍ الامر منه اِسْتَلْقِ والنهی عنه لَا تَسْتَلْقِ

شعب منظوم

بعد حمد خدا و نعت رسول	گوش کن از من این نظام جهول
فصل زان رو که از حروف اصول	شد مرکب دو نوع شد منقول

موجب مشق مبتدی نظم بیان | یک ثلاثی دگر رباعی دان
هر یکی این دو قسم را ای یار | چون مجرد مزید فیه شمار
پس ثلاثی مجرد است دو قسم | مطرد شاذ دان تو آنرا اسم
مطرد شد به پنج باب علم | نصر و ضرب و سمع و فتح و کرم
شاذ را نیست زائد از سه باب | حسب و فضل است کاد هم دریاب
پس ثلاثی مزید را شانیست | با رباعی است ملحق و ثانیست
غیر ملحق تو او را بنگر | همزهٔ وصل آیدش بر سر
یا نیاید تو بعد ازین دریاب | کان در آید ازو بود نه باب
اجتناب است و دیگر استنصار | انفطار احمرار احمیرار
باز اخشوشن است و افعوال | هشتم اثاقل ای جوان در حال
نهم اطهر آمد آن بی فصل | وانکه ناید برون ز همزهٔ وصل
پنج باب است اولین اکرام | باز تکریم پس تقبل نام
چارمین را مقاتله بشمار | پنجمین شد تقابل از بر دار
پس رباعی مجرد از زائد | غیر یک باب بعثره ناید
بر دو گونه مزید فیه بدان | یک مع حرف وصل یک بی آن
لیک آن قسم اولین ای یار | باب احرنجم است و اقشعرار
دومین قسم را تو ای دلبر | غیر باب تدحرج مشمر
پس ثلاثی مزید فیه که او | با رباعی است ملحق از وی گو

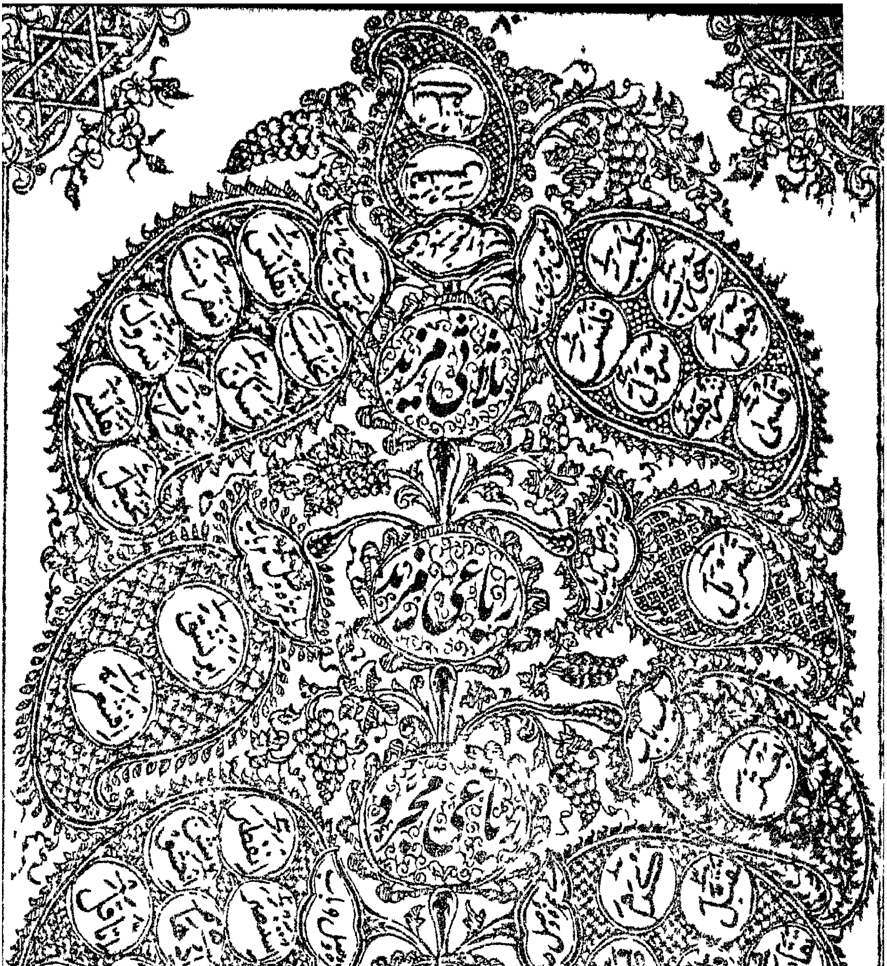

اشتہار

یہ کتاب مجموعہ میزان منشعب کہ بجنت شاقہ بفوائد
کثیرہ از حسنِ سعی مولوی عبد العلی صاحب جدید
طیار ہوئی بموجب قانون نمبر ۲۵ سنہ ۱۸۶۷ع داخل
بہی رجسٹری گورنمنٹ ہوئی
کوئی صاحب بدون اجازت
اہل مطبع کے قصد
چھاپنے کا
نہ فرمائیں

ما شاء الله لا قوة الا بالله

بتوفیق خالق حرکات و سکنات و مصرف افعال کائنات نسخہ مفیدہ کاملہ یعنی

صرف میر

باہتمام عاجز محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان تربیت یافتہ خدمت برادر معظم محمد مصطفی خان مغفور

در مطبع نظامی واقع کانپور محلہ پٹکاپور ۱۲۹۷ مطبوع

بسم الله الرحمن الرحيم

۵۵

بدان ایدک الله تعالی فی الدارین که کلمات لغت عرب

قوت دهد ترا خدای برتر در دین و دنیا ۱۲

بر سه قسم است اسم و فعل و حرف اسم چون رجل

و علم و فعل چون ضرب و دحرج و حرف چون من

سنگ غلطانید آن مرد ۱۲

و الی تصریف در لغت گردانیدن چیزیست از حالی بحالی

و در اصطلاح علمای صرف عبارتست از گردانیدن یک اصل

بسوی صیغهای مختلفه تا حاصل شود از آن معنیهای متفاوت

و تصریف در اسم اندک باشد چون رَجُلٌ رَجُلَانِ رِجَالٌ رُجَیْلٌ و تصریف

در فعل بیشتر باشد چون ضَرَبَ ضَرَبَا ضَرَبُوْا الخ یَضْرِبُ یَضْرِبَانِ یَضْرِبُوْنَ تا آخر

و تصریف در حرف نباشد زیرا که در حرف تصریف نیست

فصل اسم را سه بناست (بمعنے اصطلاحی ۱۲) ثلاثی و رباعی و خماسی هر یکی ازین بناها (بمعنے لغوی ۱۲)

بر دو وجه است یکی مجرد از زوائد یعنی همه حروف وی اصلی باشد

و دیگر مزید فیه که در وی حرف زائد باشد و فعل را دو بناست ثلاثی

و رباعی و هر یکی ازین دو بنا مجرد باشد و مزید فیه بران قیاس که دانسته شد در اسم

فصل میزان در شناختن حروف اصلی از حروف زائده فا و عین و

لام است پس هر حرفیکه در مقابله یکی ازین حروف ثلثه باشد اصلی بود

چون رَجُلٌ که بروزن فَعُلٌ است و نَصَرَ که بروزن فَعَلَ است

و هر حرفیکه در مقابله اینها نباشد زائده بود چون ضَارِبٌ و نَاصِرٌ

که بروزن فَاعِلٌ است و یَنْصُرُ و یَطْلُبُ که بروزن یَفْعُلُ است

و در رباعی اسم و فعل لام یکبار مکرر شود و در خماسی اسم دو بار چنانکه معلوم گردد

فصل اسم ثلاثی مجرد را ده صیغه است فَلْسٌ فَرَسٌ کَتِفٌ

عَضُد جبر عِنَب اِبِل قُفل صُرَد عُنُق و مزید فیه وی بسیارست
و اسم رباعی مجرد را پنج صیغه است جعفر دِرهَم زِبرِج بُرثُن
قِمَطر و مزید فیه وی کمترست و اسم خماسی مجرد را چهار صیغه است
سَفَرجَل قُذَعمِل جَحمَرِش قِرطَعب و مزید فیه وی
بغایت اندکست و اوزان وی پنجست غضرفوط قبعثری
قَرطَبوس خُزَعبیل خَندَریس فعل ثلاثی مجرد را سه صیغه است
نَصَرَ و عَلِمَ و شَرُفَ و مزید فیه وی بسیارست چنانکه باید
و فعل رباعی مجرد را یک بناست چون دَحرَجَ
بروزن فَعلَلَ و مزید فیه وی اندکست چنانکه مذکور شود
فصل هر اسمی و فعلی که در حروف اصول وی حرف علت و
همزه و تضعیف نباشد آنرا صحیح و سالم خوانند چون رَجُل و
نَصَرَ و هرچه در وی همزه باشد آنرا مهموز خوانند چون اَمر و اَمَرَ
و هرچه در وی تضعیف باشد یعنی دو حرف اصلی وی از یک جنس
باشد آنرا مضاعف خوانند چون مَدّ و مَدَّ و هرچه در وی

حرف علت باشد که آن واو ست و یا و الفیکه منقلب باشد
از واو و یا آنرا معتل خوانند پس اگر حرف علت بجای فا بود
آنرا معتل الفا و مثال گویند چون وَعْدٌ و وَعَدَ و اگر بجای عین
بود آنرا معتل العین و اجوف خوانند چون قَوْلٌ و قَالَ و اگر بجای
لام بود آنرا معتل اللام و ناقص خوانند چون رَمْيٌ و رَمٰی
و اگر در معتل دو حرف علت باشد آنرا لفیف خوانند پس اگر حرف
علت بجای فا و لام باشد آنرا لفیف مفروق خوانند چون
وِقَایَةٌ و وَقٰی و اگر در مقابله عین و لام باشد آنرا لفیف مقرون خوا
نند چون طَيٌّ و طَوٰی پس مجموع اسما و افعال بر هفت نوع بود بیت

صحیح است و مثال است و مضاعف ‌‌ ‌ لفیف و ناقص و مهموز و اجوف

و احوال هر یکی از ینها درین کتاب روشن گردد بعون الله تعالی و حسن توفیقه

(بیان ابواب و تصاریف آنها ۱۲)

فصل دانسته شد که فعل ثلاثی مجرد را سه صیغه است فَعَلَ فَعِلَ فَعُلَ
و این هر سه فعل ماضی ست و فعل ماضی آنست که دلالت کند بر زمان گذشته و
بر یکی استقبالی است و مستقبل آنست که دلالت کند بر زمان آینده و مستقبل فعل را سه است

یفعُل چون نصَر ینصُر ویفعِل چون ضرَب یضرِب ویفعَل
چون منَع یمنَع و مستقبل فعِل دو است یفعَل چون علِم یعلَم
ویفعِل چون حسِب یحسِب و مستقبل فعُل یکیست یفعُل
چون شرُف یشرُف پس مجموع ابواب ثلاثی که ماضی او مجرد است از
حروف زوائد شش ست فعَل یفعُل و فعَل یفعِل و فعَل یفعَل
واین سه باب را اصول خوانند که حرکت عین مستقبل مخالف حرکت عین
ماضی ست و فعِل یفعَل و فعِل یفعِل و فعُل یفعُل واین سه باب را فروع
خوانند زیراکه حرکت عین مستقبل موافق حرکت عین ماضی ست

فصل فعل ثلاثی مزید فیه را ده باب مشهورست باب افعال اَفعَل
یُفعِل اِفعالاً چون اَکرَم یُکرِم اِکراماً باب تفعیل فعّل یُفعّل تفعیلاً
چون صرّف یُصرّف تصریفاً باب مفاعلة فاعَل یُفاعِل مُفاعلة
چون ضارَب یُضارِب مُضاربة و در ماضی هر یکی ازین سه باب یک حرف
زائدست باب افتعال اِفتعَل یفتعِل اِفتعالاً چون اِکتسب یکتسِب
اِکتساباً باب انفعال اِنفعَل ینفعِل اِنفعالاً چون اِنصرف ینصرِف اِنصرافاً

باب تفعّل تفعّل يتفعّل تفعّلاً چون تصرّف يتصرّف تصرّفاً
باب تفاعل تفاعل يتفاعل تفاعلاً چون تضارب يتضارب تضارباً
باب افعلال افعلّ يفعلّ افعلالاً چون احمرّ يحمرّ احمراراً
ودر ماضی هر يکی ازين پنج باب دو حرف زائدست باب افعيلال
افعالّ يفعالّ افعيلالاً چون احمارّ يحمارّ احميراراً باب
استفعال استفعل يستفعل استفعالاً چون استخرج يستخرج
استخراجاً ودر ماضی هر يکی ازين دو باب سه حرف زائدست
فصل ماضی فعل رباعی مجرد را يک بناست چنانکه مذکور شد و مستقبل او نيز
يکيست فعلل يفعلل فعللةً وفعلالاً چون دحرج يدحرج
دحرجةً ودحراجاً ومزيد فيه وی را سه بابست باب تفعلل تفعلل
يتفعلل تفعللاً چون تدحرج يتدحرج تدحرجاً ودر ماضی اين باب يک حرف
زائدست باب افعنلال افعنلل يفعنلل افعنلالاً چون احرنجم يحرنجم
احرنجاماً باب افعلال افعلّ يفعلّ افعلالاً چون اقشعرّ
يقشعرّ اقشعراراً ودر ماضی هر يک ازين دو باب دو حرف زائدست

فصل اسم بر دو گونه است مصدر و غیر مصدر مصدر آنست که
از وی چیزی اشتقاق کرده شود و در آخر معنی فارسی وی دال و نون
یا تا و نون باشد چون الضَّرْبُ زدن و القَتْلُ کشتن فعل ماضی
و مضارع و امر و نهی و جحد و نفی و اسم فاعل و اسم مفعول
و اسم زمان و اسم مکان و اسم آله و اسم تفضیل از مصدر مشتق اند

فصل فَعَلَ یَفْعُلُ از صحیح النَّصْر یاری کردن ماضی وی را چهارده مثال
بود شش غائب را بود سه از آن مذکر را چون نَصَرَ نَصَرَا نَصَرُوا
و سه از آن مؤنث را چون نَصَرَتْ نَصَرَتَا نَصَرْنَ و شش مخاطب را بود
سه از آن مذکر را چون نَصَرْتَ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُمْ و سه از آن مؤنث را
چون نَصَرْتِ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُنَّ و دو از آن حکایت نفس متکلم را بود چون
نَصَرْتُ نَصَرْنَا مستقبل را نیز چهارده مثال بود چنانکه در ماضی
دانسته شد چون یَنْصُرُ یَنْصُرَانِ یَنْصُرُونَ تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ
یَنْصُرْنَ تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ تَنْصُرُونَ تَنْصُرِینَ تَنْصُرَانِ تَنْصُرْنَ
أَنْصُرُ نَنْصُرُ و دیگر ابواب یکجا نه همبرین قیاس بود ضَرَبَ ضَرَبَا

ضربوا تا آخر علم علما علموا تا آخر منع منعا منعوا تا آخر
حسب حسبا حسبوا تا آخر شرف شرفا شرفوا تا آخر
ومستقبل چون یضرب یضربان یضربون تا آخر یعلم یعلمان
یعلمون تا آخر یمنع یمنعان یمنعون تا آخر یحسب
یحسبان یحسبون تا آخر یشرف یشرفان یشرفون تا آخر

فصل فعل مستقبل را از فعل ماضی گیرند بزیادتی یکحرف از
اتین در اول وی و این حروف را زوائد اربعه خوانند و این حروف مفتوح
باشند مگر در چهار باب ماضی آن چهار حرفی بود افعل یفعل و فعّل
یفعّل و فاعل یفاعل و فعلل یفعلل که درین چهار باب مضموم باشند
و فعل مستقبل معنی حال و استقبال آید چنانکه گوئی انصر یاری کنم
و هرگاه در وی لام مفتوح در آید معنی حال بود چون لیضرب یعنی می‌زند
آن مرد و لیحزننی الآیة و اگر سین یا سوف در آید چون سینصر
و سوف ینصر استقبال را بود یعنی قریب یاری خواهد کرد

فصل بدانکه الف در نصرا علامت تثنیه مذکر و ضمیر فاعل

وواو در نصروا علامت جمع مذکر وضمیر فاعل ست وتای ساکن در نصرت
علامت تانیث فاعل ست وضمیر فاعل نیست والف در نصرتا
علامت تثنیه مونث وضمیر فاعل ست وتا علامت تانیث ست
ونون در نصرن علامت جمع مونث غائب وضمیر فاعل ست
وتای مفتوح در نصرتَ ضمیر واحد مخاطب مذکر وفاعل فعل ست وتای
مکسوره در نصرتِ ضمیر واحد مخاطب مونث وفاعل فعل ست وتما
در نصرتما گاه ضمیر تثنیه مخاطب مذکر ست وگاه ضمیر تثنیه مخاطبه مونث
وفاعل فعل ست وتم در نصرتم ضمیر جمع مخاطب مذکر وفاعل فعل
وتنّ در نصرتنّ ضمیر جمع مخاطبه مونث وفاعل فعل ست وتای مضموم در
نصرتُ ضمیر واحد متکلم ست خواه مذکر خواه مونث وفاعل فعل ست ونا
در نصرنا ضمیر متکلم با غیر ست خواه تثنیه خواه جمع خواه مذکر خواه مونث
وفاعل فعل ست وفاعل نصر ونصرت شاید که ظاهر باشد چون
نصر زیدٌ نصرت هندٌ وشاید که ضمیر مستتر باشد چون زیدٌ نصر ای هو
وهندٌ نصرت ای هی ویا در ینصر حرف استقبال وعلامت غیبت

چون غائب متوسط ست در متکلم ومخاطب لهذا برای علامت ...

ویا در ینصرانِ نیز علامت غیبت و حرف استقبال ست و الف علامت
تثنیه مذکر و ضمیر فاعل ست و نون در وی عوض رفعست که در واحد بود
یعنی ینصرُ و یا در ینصرونَ نیز علامت غیبت ست و حرف استقبال
و واو ضمیر جمع مذکر ست و فاعل فعل و نون در وی عوض رفعست که در ینصرُ
بود و این ضمه که هست برای مناسبت واو ست و تا در تنصرُ و تنصرانِ
علامت غیبت و حرف استقبال ست و الف علامت تثنیه مونث و ضمیر
فاعل ست و نون عوض رفعست که در واحد بود یعنی در تنصرُ و یا در
ینصرنَ علامت غیبت و حرف استقبال ست و نون ضمیر جمع مونث
غائب و فاعل فعل ست و تا در تنصرُ مخاطب علامت خطاب و حرف استقبال
و در وی انتَ مستتر ست دائما که فاعل فعلست و تا در تنصرانِ علامت
خطاب و الف در وی علامت تثنیه مذکر و ضمیر فاعل ست و نون عوض
رفعست که در تنصرُ بود و تا در تنصرونَ علامت خطاب ست و حرف
استقبال و واو ضمیر جمع مذکر و نون در وی عوض رفعست که در واحد بود و
این ضمه که هست برای مناسبت واو ست چنانکه گفته شد در ینصرونَ

چونکه ضمایر انت دلالت میکند ۱۲

وتا در تنصرین علامت خطابست و یا ضمیر واحد مخاطبه مونث و
فاعل فعلست و نون عوض رفعست که در واحد مذکر بوده است و تا در
تنصران مخاطب علامت خطاب و حرف استقبال است و الف علامت
تثنیه مونث و ضمیر فاعلست و نون عوض رفعست که در واحد مذکر بوده است
و تا در تنصرن مخاطب علامت خطاب و حرف استقبال و نون ضمیر
جمع مونث و فاعل فعلست و همزه در انصر علامت نفس متکلم ست انا
در وی مستترست انا که فاعل فعلست و نون در ننصر علامت
متکلم مع الغیر خواه مذکر خواه مونث خواه تثنیه خواه جمع و نحن در وی مستترست
دائما و فاعل فعلست اما فاعل ینصر و تنصر شاید که ظاهر باشد چون ینصر زید
و تنصر هند و شاید که مستتر باشد چون زید ینصر ای هو و هند تنصر ای هی

فصل بدانکه چون در فعل مستقبل حروف ناصبه یعنی ان و لن و اذن و کی
در آید منصوب گردد چنانچه ان اطلب لن اطلب و اذن اطلب کی اطلب
و نونها ئیکه عوض رفعست ساقط شوند در نصب چون لن یطلبا
لن یطلبوا لن تطلبا لن تطلبوا لن تطلبی و نون یطلبن و تطلبن

برحال خود باشد که ضمیر فاعل است و اگر حروف جازمه در فعل مستقبل در آیند
حرکت آخر در پنج لفظ بیفتد در یطلبُ واحد مذکر غائب و تطلبُ واحد مذکر مخاطب
و مؤنث غائب و اطلبُ و نطلبُ حکایت نفس متکلم و نونها یکه عوض رفع بوده اند
ساقط شوند بجزمی حروف جازمه پنج اند لم و لمّا و لام امر و لای نهی و ان شرطیه چنانچه
لم یضرب لم یضربا لم یضربوا اه لمّا یضرب لمّا یضربا لمّا یضربوا
اه لیضرب لیضربا لیضربوا اه لا یضرب لا یضربا لا یضربوا اه
ان یضرب ان یضربا ان یضربوا اه و لام امر در شش صیغه
غائب داخل شود چنانکه گذشت و در دو صیغه متکلم نیز داخل شود چنانکه
لاضرب لنضرب و در شش صیغه امر مخاطب مجهول نیز داخل شود
چنانکه گوئی لتضرب لتضربا لتضربوا لتضربی لتضربا لتضربن

فصل امر مخاطب را از فعل مستقبل مخاطب معلوم گیرند و طریق اخذ آنست
که حرف مستقبل که تا است از اول وی اندازند اگر ما بعد حرف مضارع متحرک باشد احتیاج
بهمزه نباشد همچنان بساکن کنند حرکت آخر و نون عوض رفع که در آخر مستقبل باشد
بوقفی ساقط شود پس باشد بتفعیل امر حاضر ضربن و چه باشد ضرب فضربا ضربوا

مضموم شوند و الف منقلب گردد بواو و لام اول مکسور چون اُحْمُوْرِ اُحْمُوْرَا اُحْمُوْرُوْا

تا آخر و در باب فَعْلَلة فا مضموم شود و لام اول مکسور چون دُحْرِجَ دُحْرِجَا دُحْرِجُوْا

تا آخر و در باب تَفَعْلُل تا و فا مضموم شوند و لام اول مکسور چون تُدُحْرِجَ تُدُحْرِجَا

تُدُحْرِجُوْا تا آخر و در باب افْعِنْلال همزه و عین مضموم شوند و لام اول مکسور چون

اُحْرُنْجِمَ اُحْرُنْجِمَا اُحْرُنْجِمُوْا تا آخر و در باب افْعِلّال همزه و عین مضموم شوند

و لام اول مکسور چون اُقْشُعِرَّ اُقْشُعِرَّا اُقْشُعِرُّوْا تا آخر

فصل چون فعل مستقبل را از برای مفعول بنا کنند حرف استقبال را ضم کنند اگر مضموم

نباشد و عین را فتح کنند اگر مفتوح نباشد چون یُنْصَرُ و یُکْرَمُ و یُضَارَبُ و یُصَرَّفُ

و یُتَصَرَّفُ و یُکْتَسَبُ و یُتَضَارَبُ و یُجْتَمَعُ و یُسْتَخْرَجُ و یُجَمَّرُ و در رباعی لام را مفتوح

کنند بجای عین کلمه چون یُدَحْرَجُ و یُتَدَحْرَجُ و یُحْرَنْجَمُ و یُقْشَعَرُّ

فصل بدانکه امر حاضر مجهول را طریق امر غائب مجهول باشد چون لِتُضْرَبْ لِتُضْرَبَا

لِتُضْرَبُوْا تا آخر و برین قیاس مجموع افعال ثلاثی مجرد و مزید فیه و رباعی مجرد و مزید فیه و

فصل چون نون تاکید ثقیله در آید در امر حاضر معلوم گوئی اُطْلُبَنَّ

اُطْلُبَانِّ اُطْلُبُنَّ اُطْلُبِنَّ اُطْلُبَانِّ اُطْلُبْنَانِّ و در مجهول گوئی

لتطلبنّ لتطلبانّ لتطلبنّ لتطلبنّ لتطلبانّ لتطلبنانّ

ودر امر غائب معلوم گوئی لیضربنّ لیضربانّ لیضربنّ تا آخر ودر مجهول

لیضربنّ لیضربانّ لیضربنّ تا آخر وبرین قیاس معروف ومجهول نهی نیز زید

چون لاتضربنّ لاتضربانّ لاتضربنّ الی آخره اما واو در جمع مذکر بیفتد

زیرا که ضمه دلالت میکند بر واو ویا در مخاطبه مؤنث بیفتد زیرا که کسره دلالت

میکند بر یا ودر جمع مؤنث الف فاصله آورند تا فاصله باشد میان نون

تاکید ومیان نون جمع مؤنث که ضمیرست وهرجا که نون تاکید ثقیله در آید نون تاکید

خفیفه نیز در آید الا تثنیه مذکر ومؤنث ودر جمع مؤنث چون اُطْلُبَنْ

اُطْلُبُنْ اُطْلُبِنْ لاتَطْلُبَنْ لاتَطْلُبُنْ لاتَطْلُبِنْ

فصل اسم فاعل از ثلاثی مجرد بروزن فاعل آید غالبا چون طَالِبٌ طَالِبَانِ

طَالِبُونَ طَلَبَةٌ طِلَابٌ طُلَّبٌ طُلَّابٌ طَالِبَةٌ طَالِبَتَانِ طَالِبَاتٌ وطَوَالِبُ

وگاه باشد که بروزن فعیل آید چون شَرُفَ يَشْرُفُ شَرَفًا وشَرَافَةً فهو شَرِيفٌ

وبروزن فَعَل نیز آید چون حَسُنَ يَحْسُنُ حُسْنًا فهو حَسَنٌ وبروزن فَعَال

وفَعِل وفَعْل وفَعُول وفُعَال هم آید چون جَبَان وخَشِن وصَعْب وغَيُور وشُجَاع

وبر وزن فعلان نیز آید چون رحمن و بر چه بر وزنها آمده است آنرا صفت مشبهه خوانند

فصل بدانکه صیغه فعّال مبالغه را بود در فاعل چون رجلٌ ضرّابٌ وامرأةٌ
ضرّابٌ مذکر و مؤنث در وی یکسانست و فعولٌ نیز مبالغه را بود چون
رجلٌ طلوبٌ وامرأةٌ طلوبٌ و گاه باشد که تا زیاده کنند برای زیادت
مبالغه چون رجلٌ علّامةٌ وامرأةٌ علّامةٌ ورجلٌ فروقةٌ وامرأةٌ
فروقةٌ و مِفعالٌ و مِفعیلٌ و فِعّیلٌ نیز مبالغه را بود و مذکر و مؤنث
در وی یکسانست چون رجلٌ مِفضالٌ وامرأةٌ مِفضالٌ ورجلٌ مِنطیقٌ
وامرأةٌ مِنطیقٌ ورجلٌ شِرّیبٌ وامرأةٌ شِرّیبٌ و فُعّالٌ نیز مبالغه را بود
چون رجلٌ طُوّالٌ وامرأةٌ طُوّالٌ

فصل اسم مفعول از ثلاثی مجرد بر وزن
مفعول آید چون مضروبٌ مضروبانِ مضروبونَ تا آخر

فصل اسم فاعل از ثلاثی مزید فیه و از رباعی مجرد و مزید فیه چون فعل
مستقبل معلوم آن باب باشد چنانکه میم مضموم بجای حرف استقبال
نهاده شود و ما قبل آخر مکسور گردد اگر مکسور نباشد چون مُکرِمٌ ومُدحرِجٌ
ومتدحرجٌ و اسم مفعول چون فعل مستقبل مجهول آن باب باشد چنانکه

میم مضموم بجای حرف استقبال نهاده شود و ما قبل آخر مفتوح شود چون
مُکْرَمٌ و مُدَحْرَجٌ و مُتَدَحْرَجٌ و مجموع این دانسته شود ان شاء الله تعالی

فصل معتل فا از باب فَعَلَ یَفْعُلُ نادر است و مثال واوی از باب
فَعَلَ یَفْعِلُ می آید کوَعْدٌ وعده کردن ماضی معلوم وَعَدَ وَعَدَا وَعَدُوا
تا آخر چنانکه در صحیح دانسته شد ازین جهت و را مثال گویند یعنی مانند صحیح است در حق
احتمال حرکات و سکنات و صرف مستقبل معلوم یَعِدُ یَعِدَانِ یَعِدُونَ تا آخر اصل
یَعِدُ یَوْعِدُ بود واو واقع شد میان یای مفتوح و کسر لازم واو را حذف کردند
برای ثقالت یَعِدُ شد و با تا و همزه و نون نیز انداختند برای موافقت باب
امر حاضر معلوم عِدْ عِدَا عِدُوا عِدِی عِدَا عِدْنَ با نون ثقیله
عِدَنَّ عِدَانِّ عِدُنَّ عِدِنَّ عِدَانِّ عِدْنَانِّ با نون خفیفه
عِدَنْ عِدُنْ عِدِنْ امر غائب معلوم لِیَعِدْ لِیَعِدَا لِیَعِدُوا تا آخر
با نون ثقیله و خفیفه نیز از وی چه دانسته شد و حال با لَمْ و لَمّا و اِنْ شرطیه چنان
که در صحیح دانسته شد و با لن ناصبه لَنْ یَعِدَ لَنْ یَعِدَا لَنْ یَعِدُوا تا آخر ماضی
مجهول وُعِدَ وُعِدَا وُعِدُوا تا آخر قیاس مجهول صحیح مستقبل مجهول

يُوعَدُ يُوعَدانِ يُوعَدُونَ تا آخر واو باز آمد زيرا كه كسره مفقود است اسم فاعل
واعِدٌ واعِدانِ واعِدُونَ تا آخر اسم مفعول مَوْعُودٌ مَوْعُودانِ مَوْعُودُونَ
تا آخر مثال يائى از باب فَعَلَ يَفْعِلُ اَلْيُسْرُ قمار باختن ماضى
معلوم يَسَرَ يَسَرا يَسَرُوا تا آخر مستقبل معلوم يَيْسِرُ يَيْسِرانِ يَيْسِرُونَ
تا آخر امر حاضر معلوم اِيْسِرْ اِيْسِرا اِيْسِرُوا تا آخر با نون ثقيله اِيْسِرَنَّ
اِيْسِرانِّ اِيْسِرُنَّ تا آخر با نون خفيفه اِيْسِرَنْ اِيْسِرُنْ اِيْسِرِنْ
امر غائب معلوم لِيَيْسِرْ لِيَيْسِرا لِيَيْسِرُوا اسم فاعل و اسم مفعول قياس صحيح
ماضى مجهول يُسِرَ مستقبل مجهول يُوسَرُ مثال واوى
باب فَعِلَ يَفْعَلُ اَلْوَجَلُ ترسيدن وَجِلَ يَوْجَلُ وَجَلاً فهو
واجِلٌ و ذاك مَوْجُولٌ الامر منه اِيْجَلْ مثال واوى از باب فَعَلَ يَفْعَلُ
اَلْوَضْعُ نهادن وَضَعَ يَضَعُ وَضْعاً فهو واضِعٌ و ذاك مَوْضُوعٌ الامر منه
ضَعْ و از باب فَعِلَ يَفْعِلُ اَلْوَرَمُ آماسيدن وَرِمَ يَرِمُ وَرَماً فهو وارِمٌ
الامر منه رِمْ مثل عِدْ و از باب فَعَلَ يَفْعَلُ اَلْوَسْمُ داغ نهادن وَسَمَ يَوْسَمُ
وَسْماً فهو واسِمٌ و ذاك مَوْسُومٌ الامر منه اِيْسَمْ والنهى عنه لا تَوْسَمْ

فصل در اجوف واوی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ اَلْقَوْلُ گفتن ماضی معلوم قَالَ
قَالَا قَالُوْا الخ قَالَ در اصل قَوَلَ بود واو متحرک ما قبل او مفتوح واو را بالف
بدل کردند قَالَ شد همچنین تا قَالَتَا و قُلْنَ در اصل قَوَلْنَ بود چون واو الف شد
بالتقای ساکنین بیفتاد قَلْنَ شد فتحه قاف را بضمه بدل کردند تا دلالت کند که عین
فعل که افتاده است واو بود نه یا مستقبل معلوم یَقُوْلُ یَقُوْلَانِ یَقُوْلُوْنَ
تا آخر یَقُوْلُ در اصل یَقْوُلُ بود ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند
یَقُوْلُ شد و در یَقُلْنَ و تَقُلْنَ واو بالتقای ساکنین بیفتاد امر حاضر معلوم
قُلْ قُوْلَا قُوْلُوْا قُوْلِیْ قُوْلَا قُلْنَ اصل قُلْ اُقْوُلْ بود ماخوذ از تَقُوْلُ
ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند واو بالتقای ساکنین بیفتاد
اُقُلْ شد بحرکت قاف از همزه وصل مستغنی شدند همزه نیز بیفتاد قُلْ شد
و روا رسد که گوئی قُلْ از تَقُوْلُ ماخوذ است چون تا انداخته شد و لام بوقفی
ساکن گشت واو بالتقای ساکنین بیفتاد قُلْ شد امر غائب معلوم لِیَقُلْ
لِیَقُوْلَا لِیَقُوْلُوْا تا آخر نهی غائب لَا یَقُلْ لَا یَقُوْلَا لَا یَقُوْلُوْا تا آخر
امر حاضر با نون ثقیله قُوْلَنَّ قُوْلَانِّ قُوْلُنَّ تا آخر با نون خفیفه قُوْلَنْ

٢١

قولن قولن امر غائب با نون ثقیله لیقولن لیقولان لیقولن تا آخر
در نهی لا یقولن لا یقولان لا یقولن تا آخر و نون خفیفه لا یقولن
لا یقولن لا تقولن در قولن و لیقولن و لا یقولن واو باز پس آمد
زیرا که التقای ساکنین نماند ماضی مجهول قیل قیلا قیلوا تا آخر
قیل در اصل قول بود کسره بر واو ثقیل بود بقاف دادند بعد سلب حرکت
قاف قول شد واو ساکن ما قبل او مکسور پس واو منقلب شد بیا
و واو از قلن تا آخر بالتقای ساکنین افتاد ضمه اصل قاف باز آمد صورت
معلوم و مجهول و امر یکی شد اصل قلن معلوم قولن است و اصل قلن
مجهول قولن و اصل قلن امر اقولن مستقبل مجهول یقال یقالان
یقالون تا آخر یقال در اصل یقول بود واو متحرک ما قبل او حرف
صحیح ساکن حرکت واو نقل کرده بقاف دادند واو در اصل متحرک بود الکنون
ما قبل وی مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند یقال شد همچنین در دیگر
الفاظ و در یقلن الف بالتقای ساکنین بیفتاد امر غائب مجهول
لیقل لیقالا لیقالوا تا آخر نهی غائب مجهول لا یقل

لا یقالا لا یقالوا تا آخر اسم فاعل قائلٌ قائلانِ قائلونَ تا آخر
قائل دراصل قاوِلٌ بود چون واو را در فعل ماضی بالف بدل کردند
در اسم فاعل نیز چنین کردند والف را حرکت کسره دادند قائل شد اسم مفعول
مقولٌ مقولانِ مقولونَ تا آخر مقولٌ دراصل مقوُولٌ بود ضمه
بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند یک واو بیفتاد مقول شد پیش بعضے
واو اصلی افتاد بر وزن مقول شد پیش بعضے واو زائده افتاد بر وزن مفعل شد

فصل اجوف یائی از باب فَعَلَ یَفعِلُ البیع فروختن خبر ماضی معلوم
باعَ باعا باعوا تا آخر اصل باعَ بَیَعَ بود یا متحرک ماقبل وی مفتوح یا را بالف
بدل کردند باعَ شد و در بِعنَ تا آخر چون الف بالتقای ساکنین بیفتاد فتحه با را
بکسره بدل کردند تا دلالت کند بر آن که عین فعل که افتاده است یا است و
مستقبل معلوم یَبیعُ یَبیعانِ یَبیعونَ تا آخر اصل یَبیعُ یَبیِعُ بود کسره
بر یا ثقیل بود بماقبل دادند یبیع شد و در یَبِعنَ و تَبِعنَ یا بالتقای ساکنین
افتاد امر حاضر معلوم بِعْ بیعا بیعوا تا آخر و اعلال بر آن قیاس ست
که در قُل گفته شد با نون ثقیله بیعَنَّ بیعانِّ بیعُنَّ تا آخر با نون خفیفه

بیعن بیعن بیعن امر غائب لیبع لیبیعا لیبیعوا تا آخر بانقیله
گوئی لیبیعن لیبیعان لیبیعن تا آخر باخفیفه لیبیعن لیبیعن
لتبیعن نهی لا تبع تا آخر نون ثقیله وخفیفه بران قیاس کن گذشت ماضی
مجهول بیع بیعا بیعوا تا آخر بیع در اصل بیع بود کسره بر یا ثقیل بود بما قبل اند
بعد سلب حرکت ما قبل بیع شد و در بیعن صورت معلوم و مجهول مشترکی شد و
در اصل مختلف ست اصل معلوم بیعن واصل مجهول بیعن واصل امر حاضر
ابیعن بود مستقبل مجهول یباع یباعان یباعون تا آخر قیاس یقال

فصل اجوف واوی از باب فعل یفعل الخوف ترسیدن ماضی معلوم
خاف خافا خافوا تا آخر خاف در اصل خوف بود واو متحرک ما قبل او
مفتوح واو را بالف بدل کردند خاف شد خفن در اصل خوفن بود کسره بر واو
ثقیل بود بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل واو بالتقای ساکنین بیفتاد خفن شد
و درین موضع بیان باب را رعایت کردند که در اصل فعل بود نه دلالت بر
محذوف مستقبل معلوم یخاف یخافان یخافون تا آخر ماضی مجهول
خیف خیفا خیفوا تا آخر مستقبل مجهول یخاف منه

امر حاضر خَفْ خَافَا خَافُوا تا آخر نون ثقیله و خفیفه بر قیاس گذشته و اجوف

از ین سه باب اصول آمده است اسم فاعل از بَاعَ بَائِعٌ و اسم مفعول مَبِيعٌ

در اصل مَبْيُوعٌ بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند پیش بعضی یا افتاد

مَبُوعٌ شد بعده واو را یا کردند و ما قبل یا را مکسور کردند تا مشتبه نشود به اجوف واوی مَبِيعٌ

شد بر وزن مَفِيلٌ و پیش بعضی واو زائده افتاد مَبُيْعٌ شد بر وزن مَفُعْلٌ ضمه با کسره

بدل کردند مَبِيعٌ شد بر وزن مَفِعْلٌ اسم فاعل از خَافَ خَائِفٌ بر قیاس قَائِلٌ

اسم مفعول مَخُوفٌ منه که در اصل مَخْوُوفٌ بود یکی از دو واو افتاد چنانکه در مَقُولٌ گفته شد

فصل ناقص واوی از باب فَعَلَ يَفْعُلُ الدُّعَاءُ و الدَّعْوَةُ خواندن ماضی

دَعَا دَعَوَا دَعَوْا دَعَتْ دَعَتَا دَعَوْنَ دَعَوْتَ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُمْ

دَعَوْتِ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُنَّ دَعَوْتُ دَعَوْنَا اصل دَعَا دَعَوَ بود واو

متحرک ما قبل وی مفتوح واو را با الف بدل کردند دَعَا شد و اصل دَعَوْا دَعَوُوْا

بود واو با الف مبدل شد و الف بالتقای ساکنین افتاد دَعَوْا شد بر وزن

فَعَوْا و اصل دَعَتْ دَعَوَتْ بود چون واو با الف بدل شد الف بالتقای ساکنین

بیفتاد دَعَتْ شد بر وزن فَعَتْ و الف در دَعَتَا افتاد بالتقای ساکنین

زیرا که حرکت تا اصلی نیست که در واحد ساکن بوده است یدعون بر اصل خود است بر وزن فعلن و همچنین باقی الفاظ تا آخر بر اصل خود اند مستقبل معلوم یدعو یدعوان یدعون تا آخر اصل یدعو یدعو بود ضمه بر واو ثقیل بود بیفتاد یدعو شد و همچنین است حال تدعو ادعو ندعو و یدعوان تدعوان بر اصل خود اند و یدعون جمع مذکر اصلش یدعوون بود ضمه بر واو ثقیل بود بیفتاد واو که لام فعل بود بالتقای ساکنین بیفتاد یدعون شد بر وزن یفعون و یدعون و تدعون جمع مونث بر اصل خود است بر وزن یفعلن و تفعلن و تدعین در اصل تدعوین بود کسره بر واو ثقیل بود بماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل واو بالتقای ساکنین بیفتاد تدعین شد بر وزن تفعین چون حرف ناصبه در آید گوئی لن یدعو لن یدعوا لن یدعوا تا آخر و نونهائیکه عوض رفع اند از هفت لفظ ساقط شوند بنصبی و نون ضمیر بحال خود باشد و اگر جازمه در آید گوئی لم یدع لم تدع لم ادع لم ندع واو بجزمی افتاد و نونهائیکه عوض رفع اند نیز بیفتند و نون ضمیر بحال خود باشد امر حاضر ادع ادعوا

اُدْعُوا اُدْعِي اُدْعُوا اُدْعُونَ واو بوقفی افتاد و نونهای عوض بیفتادند

بوقفی چنانکه بجزمی با نون ثقیله اُدْعُوَنَّ اُدْعُوَانِّ اُدْعُنَّ اُدْعِنَّ

یعنی امر با نون ثقیله ۱۲

اُدْعُوَانِّ اُدْعُونَانِّ با نون خفیفه اُدْعُوَنْ اُدْعُنْ اُدْعِنْ

ماضی مجهول دُعِيَ دُعِيَا دُعُوا تا آخر اصل دُعِيَ دُعِوَ بود واو

بسبب کسرهٔ ماقبل یا شد و اصل دُعُوا دُعِوُوا بود واو متحرک ماقبل او

هر واو که در طرف یا در حکم طرف بعد کسره افتد آنرا بیا بدل کنند ۱۲

مکسور آن واو را بیا بدل کردند دُعِيُوا شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده

بماقبل دادند بعد سلب حرکتِ ماقبل یا بالتقای ساکنین بیفتاد دُعُوا شد

مستقبل مجهول یُدْعٰی یُدْعَیَانِ یُدْعَوْنَ تا آخر یُدْعٰی در اصل

یُدْعَوُ بود واو واقع شد در چهارم جا حرکتِ ماقبل او مخالف واو را

بیا بدل کردند یُدْعَیُ شد باز یا متحرک ماقبل وی مفتوح یا را بالف بدل

کردند یُدْعٰی شد برین قیاس است تُدْعٰی و اُدْعٰی و نُدْعٰی و در یُدْعَیَانِ

تُدْعَیَانِ واو را بیا بدل کردند و در یُدْعَوْنَ و تُدْعَوْنَ و تُدْعَیْنَ

واو یا شد و یا الف و الف بالتقای ساکنین بیفتاد و در یُدْعَیْنَ و تُدْعَیْنَ

جمع مؤنث واو را بیا بدل کردند اسم فاعل دَاعٍ دَاعِیَانِ دَاعُونَ

داعِيَةٌ داعِيَتانِ داعِياتٌ داعٍ در اصل داعِوٌ بود واو در چهارم جا
افتاد و ماقبل او مکسور بیا بدل کردند و ضمه بر یا ثقیل بود انداختند یا بالتقای
ساکنین بیفتاد داعٍ شد و چون الف و لام در آری یا باقی ماند چنانکه
گوئی الدّاعِی و در داعِیانِ واو یا شد (از جهت کسرهٔ ماقبل) داعُونَ که اصلش داعِوُونَ بود
واو یا شد ضمه بر یا ثقیل بود بماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل یا بالتقای
ساکنین بیفتاد داعُونَ شد بر وزن فاعُونَ اسم مفعول مَدْعُوٌّ
مَدْعُوّانِ مَدْعُوُّونَ الخ مَدْعُوٌّ در اصل مَدْعُوْوٌ بود واو اول را
در دوم ادغام کردند مَدْعُوٌّ شد ناقص یائی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ
الرَّمْیُ تیر انداختن ماضی معلوم رَمٰی رَمَیَا رَمَوْا رَمَتْ رَمَتَا رَمَیْنَ تا آخر
ماضی مجهول رُمِیَ رُمِیَا رُمُوْا تا آخر مستقبل معلوم یَرْمِی یَرْمِیَانِ
یَرْمُوْنَ تا آخر واحد مؤنث مخاطبه و جمع وی یکسانست لیکن جمع
بر اصل خود است بر وزن تَفْعِلْنَ و واحد در اصل تَرْمِیِیْنَ بود کسره
بر یا ثقیل بود انداختند یا که لام فعل است بالتقای ساکنین بیفتاد تَرْمِیْنَ
شد بر وزن تَفْعِیْنَ چون ناصبه در آید گوئی لَنْ یَرْمِیَ و چون

جازمه در آید گوئی لَم یَرْمِ یا بجزمی بیفتد چنانچه واو در لَم یَدْعُ امر حاضر اِرْمِ

اِرْمِیَا اِرْمُوْا اِرْمِیْ اِرْمِیَا اِرْمِیْنَ بانون ثقیله اِرْمِیَنَّ تا آخر

بانون خفیفه اِرْمِیَنْ اِرْمُنْ اِرْمِنْ مستقبل مجهول یُرْمیٰ

یُرْمَیَانِ یُرْمَوْنَ تا آخر بر قیاس یُدْعیٰ اسم فاعل رَامٍ رَامِیَانِ

رَامُوْنَ رَامِیَةٌ رَامِیَتَانِ رَامِیَاتٌ اسم مفعول مَرْمِیٌّ مَرْمِیَّانِ

مَرْمِیُّوْنَ تا آخر مَرْمِیٌّ در اصل مَرْمُوْیٌ بود بر وزن مَفْعُوْلٌ واو

و یا در یک کلمه جمع شدند و سابق ساکن بود واو را یا کردند و یا را در یا ادغام

نمودند و میم را برای مناسبت یا کسره دادند مَرْمِیٌّ شد ناقص واوی

از باب فَعِلَ یَفْعَلُ اَلرِّضیٰ و اَلرِّضْوَانُ خشنود شدن و پسندیدن ماضی معلوم

رَضِیَ رَضِیَا رَضُوْا تا آخر اصل رَضِیَ رَضِوَ بود واو بود طرف و ما قبل او

مکسور واو را بیا بدل کردند رَضِیَ شد و رَضُوْا در اصل رَضِوُوْا بود واو برای کسرهٔ

ما قبل یا شد رَضِیُوْا شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل یا

بالتقای ساکنین بیفتاد رَضُوْا شد بر وزن فَعُوْا ماضی مجهول رُضِیَ رُضِیَا

رُضُوْا بر قیاس رُمِیَ تا آخر مستقبل معلوم یَرْضیٰ یَرْضَیَانِ یَرْضَوْنَ تا آخر

واو را یا کردند و یا را الف واحد مخاطبه و جمع مخاطبات ایجاد صورت موقفند

ای در یرضی ۱۲

و در تقدیر مخالف اصل ترضَیِنَ واحد مونث ترضَیِینَ بر وزن تفعلِینَ

بود ترضَینَ جمع مونث بر وزن تفعلنَ بر اصل ست مستقبل مجهول یُرضَی

تا آخر ناقص یائی نیز ازین باب الخشیة ترسیدن ماضی معلوم خَشِیَ

خَشِیَا خَشُوا تا آخر مستقبل معلوم یخشی یخشیانِ یخشونَ همچو یرضی

ناقص واوی از باب فعُل یفعُل الرَّخوة سست شدن ماضی

ای کرم یکرم ۱۲

معلوم رَخُوَ رَخُوَا رَخُوا در اصل رَخُوُوا بود ماضی مجهول رُخِیَ

بر قیاس دُعِیَ مستقبل معلوم یَرْخُو یَرْخُوانِ یَرْخُونَ تا آخر

مستقبل مجهول یُرْخٰی همچو یُدعٰی ناقص یائی از باب فعَل یفعَل

ای فتح یفتح ۱۲

الرَّعیُ و الرِّعایة چرانیدن و نگاه داشتن ماضی معلوم رَعٰی رَعَیَا

رَعَوا تا آخر مستقبل معروف یَرعٰی یَرعَیانِ یَرعَونَ تا آخر

امر حاضر اِرْضَ اِرْضَیَا اِرْضَوا تا آخر با نون ثقیله اِرْضَیَنَّ

اِرْضَیَانِّ اِرْضَوُنَّ اِرْضَیِنَّ اِرْضَیَانِّ اِرْضَیْنَانِّ با نون

خفیفه اِرْضَیَنْ اِرْضَوُنْ اِرْضَیِنْ و همبرین قیاس اِخْشَ

اِخْشَيَا اِخْشَوْا اِخْشَيْ اِخْشَيَا اِخْشَيْنَ وَارْعَ اِرْعَيَا اِرْعَوْا اِرْعَيْ
اِرْعَيَا اِرْعَيْنَ امر از تَرْخُو اُرْخُ اُرْخُوَا اُرْخُوْا اُرْخِيْ اُرْخُوَا
اُرْخُوْنَ همچو اُدْعُ اسم فاعل رَاضٍ وخَاشٍ وَرَاعٍ وَرَاخٍ
بر قياس دَاعٍ وَرَامٍ اسم مفعول مَرْضِيٌّ ومَخْشِيٌّ ومَرْعِيٌّ ومَرْخُوٌّ
بر قياس مَرْمِيٌّ ومَدْعُوٌّ ناقص از باب فَعِلَ يَفْعِلُ نيامده است

فصل لفيف مفروق از سه باب آيد اول از باب فَعَلَ يَفْعِلُ چون
اَلْوِقَايَةُ نگاه داشتن ماضي معلوم وَقَى وَقَيَا وَقَوْا الخ بر قياس رَمَى
مستقبل معلوم يَقِيْ يَقِيَانِ يَقُوْنَ تا آخر يَقِيْ در اصل يَوْقِيُ بود
واو افتاد چنانچه در يَعِدُ وضمه يا افتاد چنانكه در يَرْمِيْ پس حكم واو
اين حكم واو مثال است وحكم ياي او حكم ياي ناقص دارد با ناصبه گوئي
لَنْ يَقِيَ الخ وبا جازمه گوئي لَمْ يَقِ لَمْ يَقِيَا لَمْ يَقُوْا تا آخر اسم فاعل
وَاقٍ وَاقِيَانِ وَاقُوْنَ تا آخر چون رَامٍ تا آخر اسم مفعول مَوْقِيٌّ
چون مَرْمِيٌّ امر حاضر قِ قِيَا قُوْا قِيْ قِيَا قِيْنَ بانون ثقيله قِيَنَّ
قِيَانِّ قُنَّ قِنَّ قِيَانِّ قِيْنَانِّ بانون خفيفه قِيَنْ قُنْ قِنْ

باب دوم فَعِلَ يَفْعَلُ اَلْوَجَی نو شدن سم ماضی معلوم

وَجِیَ وَجِیَا وَجُوا بر قیاس رَضِیَ مستقبل معلوم یَوْجَی چون یَرْضَی

امر حاضر اِیجَ اِیجَیَا اِیجَوا تا آخر قیاس اِرْضَ با نون ثقیله

اِیجَیَنَّ بر قیاس اِرْضَیَنَّ با نون خفیفه اِیجَیَنْ اِیجَوُنْ

اِیجَیِنْ اسم فاعل وَاجٍ چون رَاضٍ اسم مفعول مَوْجِیٌّ چون مَرْضِیٌّ

باب سوم فَعِلَ یَفْعِلُ اَلْوَلْیُ نزدیک شدن ماضی معلوم وَلِیَ

وَلِیَا وَلُوا چون رَضِیَ مستقبل معلوم یَلِی یَلِیَانِ یَلُونَ چون یَقِی

لفیف مقرون از دو باب آید اول از باب فَعَلَ یَفْعِلُ چون اَلطَّیُّ پیچیدن

ماضی معلوم طَوَی طَوَیَا طَوَوْا بر قیاس رَمَی مستقبل معلوم یَطْوِی یَطْوِیَانِ یَطْوُونَ

چون یَرْمِی امر حاضر اِطْوِ اِطْوِیَا اِطْوُوا چون اِرْمِ اِرْمِیَا اِرْمُوا اسم فاعل طَاوٍ

طَاوِیَانِ اه چون رَامٍ اسم مفعول مَطْوِیٌّ مَطْوِیَّانِ مَطْوِیُّونَ تا آخر

باب دوم فَعِلَ یَفْعَلُ چون اَلطَّوَی گرسنه شدن ماضی معلوم طَوِیَ طَوِیَا

طَوُوا تا آخر مستقبل معلوم یَطْوَی یَطْوَیَانِ یَطْوَوْنَ تا آخر امر حاضر اِطْوَ چون

اِرْضَ اسم فاعل طَاوٍ چون رَاضٍ اسم مفعول مَطْوِیٌّ تا آخر [illegible] الفاعل صحیح

از باب فَعَلَ یَفْعُلُ اَلْاَمْرُ فرمودن ماضی اَمَرَ اَمَرا اَمَرُوا تا آخر مستقبل یَأْمُرُ

یَأْمُرانِ یَأْمُرُونَ تا آخر چنانچه در صحیح دانسته شد امر حاضر اُؤْمُرْ اُؤْمُرا اُؤْمُرُوا

تا آخر اصل اُؤْمُرْ اُأْمُرْ بود دو همزه جمع شدند اول مضموم ثانی ساکن ثانی را بواو بدل کردند

برای ضمهٔ ماقبل اگر اول مکسور باشد ثانی را بیا بدل شود چنانکه در امر حاضر اَدَبَ یَأْدِبُ

اِیدِبْ واگر مفتوح بود دوم بالف شود چنانکه گوئی آمَنَ در اصل أَأْمَنَ

بود همزهٔ ثانی بمناسبت حرکت ماقبل الف شد مهموز العین صحیح

اَلزَّأْرُ بانگ کردن شیر زَأَرَ یَزْئِرُ چون ضَرَبَ یَضْرِبُ مهموز اللام صحیح

اَلْقَرْءُ خواندن قَرَأَ یَقْرَأُ چون مَنَعَ یَمْنَعُ مهموز اللام واجوف یائی

اَلْمَجِیءُ آمدن جاءَ یَجِیءُ مَجِیئًا فهو جاءٍ وجِیءَ یُجاءُ مَجِیئًا فهو مَجِیءٌ الامر جِئْ

والنهی لا تَجِئْ مهموز الفاء وناقص اَلْاَتْیُ والْاِتْیانُ آمدن اَتَی یَأْتِی

چون رَمَی یَرْمِی ودر امر گوئی ایتِ همزه یا شد مهموز العین ومثال اَلْوَأْدُ

زنده در گور کردن وَأَدَ یَئِدُ چون وَعَدَ یَعِدُ مهموز العین ولفیف مفروق

اَلْوَأْیُ وعده کردن وَأَی یَئِی چون وَقَی یَقِی مهموز الفاء ولفیف مقرون

اَلْاُوِیُّ جای گرفتن اَوَی یَأْوِی چون طَوَی یَطْوِی مهموز الفاء مضاعف

بضم اول وکسر ثانی ۱۲

الامامة پیشوائی کردن ام یؤم چون مد یمد حکم مضاعف دارد پس
حکم مهموز هر باب بر قیاس آن باب بود **المضاعف** آلمد کشیدن
ماضی معلوم مد مدا مدوا تا آخر مددت در اصل مدد بود چون اجتماع دو حرف
از یک جنس ثقیل بود دال اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مد شد و در مددن
تا آخر چون دال دوم ساکن لازم بود ادغام ممکن نشد ازین جهت بر حال خود ماند
مستقبل معلوم یمد یمدان یمدون تا آخر یمد در اصل یمدد بود
حرکت دال اول را نقل کرده بما قبل دادند دال اول را در دوم ادغام کردند یمد شد
و در یمددن ادغام ممکن نبود چنانکه در مددن **ماضی مجهول** مد مدا
مدوا تا آخر **مستقبل مجهول** یمد یمدان یمدون تا آخر امر حاضر در مفرد
مذکر چهار وجه جائز است مد مد مد امدد و در باقی الفاظ یک وجه مدا مدوا
مدی مدا امددن و در مفرد امر غائب خواه مذکر خواه مؤنث نیز چهار وجه است
لیمد لیمد لیمد لیمدد و برین قیاس است حال **نهی** لا تمد لا تمد لا تمد
لا تمدد و حال جحد نیز لم یمد لم یمد لم یمد لم یمدد و **مضاعف** از سه باب
اصول آمده است اول فعل یفعل چنانکه گذشت دوم فعل یفعل چون بر

نصر ینصر ۱۲ سمع یسمع ۱۲

يبرّ برًّا فهو بارٌّ الاصل منه برر سوم فَعَلَ يَفْعِلُ چون فرّ يفرّ و در امر و

اخوات وى ازين و باب سه وجه جائزست زيرا كه ضمه از براى موافقت عين مستقبل او

ساقط شد نون ثقيله مُدَّنَّ مُدَّانِّ مُدُّنَّ مُدِّنَّ مُدَّانِّ اُمْدُدْنَانِّ با نون خفيفه

مُدَّنْ مُدُّنْ مُدِّنْ اسم فاعل مادٌّ مادّانِ مادّونَ مادّةٌ مادّتانِ

مادّاتٌ اسم مفعول ممدودٌ ممدودانِ ممدودونَ تا آخر

فصل بدانكه مصدر ميمى و اسم مكان و زمان از فعل ثلاثى مجرد از يفعَل مَفْعَل

آيد چون مَشْرَب يعنى آشاميدن و زمان آشاميدن و مكان آشاميدن

و از يفعُل نيز همچنين آيد چون مَقْتَل و در چند كلمه اسم زمان و مكان بر وزن مَفْعِل است

چون مَطْلِع و مَشْرِق و مَغْرِب و مَسْجِد و مَنْبِت و مَفْرِق و مَسْقِط

و مَنْسِك و مَجْزِر و درين همه فتح جائز بود و از يفعِل مصدر ميمى مَفْعَل آيد

و اسم زمان و مكان مَفْعِل آيد چون مَجْلَس و مَجْلِس و از ناقص مطلقا

همه مَفْعَل آيد و از مثال مطلقا همه مَفْعِل چون مَوْعِد و هرچه نه چنين بود او

شاذ باشد بدانكه مِفْعَل و مِفْعَلَة و مِفْعَال براى آله بود چون مِخْيَط

و مِفْرَقَة و مِقْرَاض و فَعْلَة براى مرّت بود چون ضَرْبَة

وفِعلة برای هیأت بود چون جِلسة و فُعلة برای مقدار بود چون اُکلة

وفُعالة برای آن چیز آید که از فعل ساقط شود چون کُناسة وقُلامة

وقُراضة بدانکه از مزید ثلاثی و رباعی مجرد و مزید فیه مصدر میمی و اسم مکان

و اسم زمان بروزن اسم مفعول آن باب بود چون مُکرَم و مُدحرَج و مُتدحرَج

فصل بدانکه فَعَلَ یَفعَلُ مشروطست بانکه عین فعل او یا لام فعل او حرفی

از حروف حلق باشد و آن شش حرفست همزه و ها و حا و خا و عین و غین

و در شاذ این باب چون وضع یضع واو در مستقبل معلوم بیفتاد زیرا که

در اصل یوضع بوده است چنانکه در یَعِدُ بعد کسر ضاد را بفتحه بدل کردند بجهت

موافقت حرف حلق بخلاف وجل یوجل که واو باقی ماند بر حال خود

باب افعال صحیح ماضی اکرم اکرما اکرموا تا آخر مستقبل یُکرِمُ

یُکرِمان یُکرِمون تا آخر اصل یُکرِمُ یُأکرِمُ بوده است چون اُکرِمُ

که در اصل اُأکرِمُ بود دو همزه جمع شدند یکی را از جهت گرانی انداختند در

باقی الفاظ نیز افتاد جهت موافقت اُکرِمُ امر حاضر از مستقبل مخاطب

گیرند و گویند اکرِم اکرما اکرموا تا آخر و این همزه قطعی ست چون

بماقبل خود متصل شود ساقط نگردد چون فَاَكْرِمْ وثُمَّ اَكْرِمْ ونون ثقيله وخفيفه
برين قياس كرده انسته شد اسم فاعل مُكْرِمٌ مُكْرِمَانِ مُكْرِمُوْنَ تا آخر اسم مفعول
مُكْرَمٌ مُكْرَمَانِ مُكْرَمُوْنَ تا آخر غالب در باب افعال تعديه فعل ثلاثی مجرد لازم باشد
چون اَذْهَبْتُ زَيْدًا فَذَهَبَ زَيْدٌ واَجْلَسْتُ زَيْدًا فَجَلَسَ زَيْدٌ
وشايد كه بمعنی دخول وقت باشد چون اَصْبَحَ زَيْدٌ واَمْسٰی وگاه باشد كه
بمعنی رسيدن هنگام بود چون اَحْصَدَ الزَّرْعُ وبمعنی كثرت آيد چون اَثْمَرَ
النَّخْلُ وبمعنی يافتن چيزی بر صفتی باشد چون اَحْمَدْتُ زَيْدًا ای وَجَدْتُهٗ
مَحْمُوْدًا وبمعنی سلب نيز بيايد چون اَشْكَيْتُهٗ مثال واوی
اَلْاِيْعَادُ بيم كردن در اصل اِوْعَادٌ بود واو ساكن برای كسره ماقبل يا بدل كردند
اِيْعَادٌ شد ماضی معلوم اَوْعَدَ اَوْعَدَا اَوْعَدُوْا تا آخر مستقبل معلوم
يُوْعِدُ يُوْعِدَانِ يُوْعِدُوْنَ تا آخر امر حاضر اَوْعِدْ اَوْعِدَا اَوْعِدُوْا
اسم فاعل مُوْعِدٌ اسم مفعول مُوْعَدٌ مثال يائی اَلْاِيْسَارُ
توانگر شدن ماضی معلوم اَيْسَرَ اَيْسَرَا اَيْسَرُوْا تا آخر مستقبل معلوم
يُوْسِرُ يُوْسِرَانِ يُوْسِرُوْنَ تا آخر ماضی مجهول اُوْسِرَ اُوْسِرَا

اُوسِرُوا مستقبل مجهول یُوسَرُ یُوسَرَانِ یُوسَرُونَ تُوسَرُ تُوسَرَانِ یُوسَرْنَ امر حاضر
ایسِرْ ایسِرَا ایسِرُوا ایسِرِی ایسِرَا ایسِرْنَ امر حاضر بانون ثقیله
ایسِرَنَّ ایسِرَانِّ ایسِرُنَّ ایسِرِنَّ ایسِرَانِّ ایسِرْنَانِّ بانون
خفیفه ایسِرَنْ ایسِرُنْ ایسِرِنْ امر غائب لِیُوسِرْ لِیُوسِرَا
لِیُوسِرُوا تا آخر نهی غائب لَا یُوسِرْ لَا یُوسِرَا لَا یُوسِرُوا
تا آخر اسم فاعل مُوسِرٌ مُوسِرَانِ مُوسِرُونَ تا آخر اسم مفعول
مُوسَرٌ مُوسَرَانِ مُوسَرُونَ تا آخر اجوف واوی الاِقَامَة
بپای داشتن ماضی معلوم اَقَامَ اَقَامَا اَقَامُوا تا آخر اَقَامَ در اصل
اَقْوَمَ بود حرکت ماقبل او حرف صحیح ساکن فتحه واو نقل کرده بماقبل
دادند واو در اصل متحرک بود و ماقبل وی مفتوح واو را بالف بدل کردند
اَقَامَ شد و اَقَمْنَ تا آخر الف بالتقای ساکنین بیفتاد مستقبل معلوم
یُقِیمُ یُقِیمَانِ یُقِیمُونَ تُقِیمُ تُقِیمَانِ یُقِمْنَ تا آخر یُقِیمُ در اصل
یُقْوِمُ بود کسره بر واو ثقیل بود بماقبل دادند برای کسره واو بیا بدل شد
و یُقِمْنَ و تُقِمْنَ یا بالتقای ساکنین بیفتاد ماضی مجهول اُقِیمَ

اُقِیمَا اُقِیمُوا تا آخر مستقبل مجهول یُقَامُ یُقَامَانِ
یُقَامُونَ تُقَامُ تُقَامَانِ یُقَمْنَ تا آخر امر حاضر اَقِمْ
اَقِیمَا اَقِیمُوا نون ثقیله اَقِیمَنَّ اَقِیمَانِّ اَقِیمُنَّ اَقِیمِنَّ
اَقِیمَانِّ اَقِمْنَانِّ نون خفیفه اَقِیمَنْ اَقِیمُنْ اَقِیمِنْ اسم فاعل
مُقِیمٌ اسم مفعول مُقَامٌ اصل مُقِیمٌ مُقْوِمٌ بود بر قیاس یُقِیمُ
اصل مُقَامٌ مُقْوَمٌ بود بر قیاس یُقَامُ واو را بالف قلب کردند و در یُقِمْنَ
وتُقِمْنَ الف بیفتاد نهی لَاتُقِمْ جحد لَمْ یُقِمْ یا بالتقای ساکنین
بیفتاد نفی لَایُقِیمُ استفهام هَلْ تُقِیمُ اِقَامَةً در اصل
اِقْوَامًا بود بر وزن اِفْعَالًا فتحه واو را بما قبل دادند واو
الف شد و بیفتاد عوض او تا در آخر در آوردند اِقَامَةً شد
اجوف یائی الاِطَارَةُ پریدن و پرانیدن اَطَارَ
یُطِیرُ اِطَارَةً فهو مُطِیرٌ اسم مفعول مُطَارٌ امر اَطِرْ نهی
لَاتُطِرْ ناقص واوی الاِرْضَاءُ خوشنود گردانیدن
اَرْضٰی یُرْضِی اِرْضَاءً اَلْمُرْضِی اَلْمُرْضٰی امر اَرْضِ

نهی لا ترضَ نون ثقیله ارضَینّ تا آخر اَرضاءٌ در اصل
اِرضاوٌ بود واو واقع شد در آخر بعد الف زائد بدل شد بهمزه و همچنین
حال واو و یا که بعد الف زائده باشد چون کساءٌ و رِداءٌ
که در اصل کساوٌ و رِدایٌ بود لفیف مفروق اَلاِیجاءُ
سوده شدن سم ستور او جی یوجی ایجاءً فهو موجٍ امر اَوجِ
نهی لا توجِ لفیف مقرون اَلاِهواءُ دوست گردانیدن
اَهوی یُهوِی اِهواءً فهو مُهوٍ و اُهوِیَ یُهوی اِهواءً
فهو مُهوًی امر اَهوِ نهی لا تُهوِ مضاعف اَلاِحبابُ
دوست داشتن اَحَبَّ یُحِبُّ اِحباباً المُحِبُّ المُحَبُّ امر
اَحِبَّ اَحبِبْ نهی لا تُحِبَّ لا تُحِبِّ لا تُحبِبْ
مهموز الفاء اَلاِیمانُ گرویدن آمَنَ یُؤمِنُ اِیماناً دو همزه
جمع شدند اول مکسور ثانی ساکن واجب شد قلب دوم بیا
و در آمَنَ بالف و در اُومِنُ بواو چنانکه در ما تقدم معلوم شد
و در یُؤمِنُ و مُؤمِنٌ قلب همزه بواو جایز است نه واجب

تبصرۂ ضروری الحفظ البصیرت افزای حفظ کنندگان

مهموز العین و ناقص یائی اَلْإِرَاءَةُ و الإِرَاءُ و الإِرَاءَةُ نمودن اصل الإِرَاءُ الإِرْآيٌ بود یا بسبب وقوع بعد الف
زائده همزه شد و اصل الإِرَاءَةُ الإِرْآيَةُ بود یا بقاعده مذکور همزه شد و حرکت همزه متحرکه بعد ساکن صحیح ساکن
غیر لازم واقع است نقل کرده بما قبل دادند و همزه را برخلاف قیاس برای تخفیف وجوبا بیفگندند عوض آن تا در آخر مصدر آوردند
الإِرَاءَةُ شد ماضی معروف أَرَى أَرَيَا أَرَوْا أَرَتْ أَرَتَا أَرَيْنَ الخ اصل أَرَى أَرْأَيَ بود حرکت همزه متحرکه واقع بعد ساکن
بسکون صحیح غیر لازم بما قبل دادند و همزه را برای تخفیف برخلاف قیاس وجوبا بیفگندند و یای لام کلمه بسبب تحرک و انفتاح ما قبل الف گشت و در جمع مذکر
غائب الف باجتماع ساکنین حقیقة و در تثنیه غائبه بفراهم آمدن دو ساکن تقدیری بیفتاد و در تثنیه مذکر بسبب لزوم التباس لفظی بود
و در باقی صیغها بعدم علت قلب یا بالف نگردید مضارع معروف یُرِي یُرِیَانِ یُرُونَ تُرِي تُرِیَانِ یُرِینَ الخ اصل یُرِي
یُرْئِي بر وزن یُکْرِمُ بود حرکت همزه متحرکه بعد ساکن بسکون صحیح غیر لازم واقع است بما قبل دادند و همزه را برای تخفیف بحذف واجب برخلاف قیاس بیفگندند
و ضمه حرکت ثقیله است بر یاکه حرف علت ضعیفست بجهت ثقل حذف ساختند و همچنین در تُرِي أُرِي نُرِي و در جمع مذکر و مخاطبه
یا بعد نقل حرکتش بما قبل بفراهم آمدن دو ساکن بیفتاد و در باقی صیغها سوای حذف همزه بقانون مذکور بوجه عدم علت
تغیری نشده ماضی مجهول أُرِيَ أُرِيَا أُرُوا أُرِيَتْ أُرِيَتَا أُرِينَ تا آخر أُرِيَ در اصل أُرْئِيَ بود همزه
بقانون مذکور بیفتاد و همچنین در تمامی صیغها مگر در جمع مذکر غائب یا بعد نقل حرکتش بما قبل بعد سلب حرکت آن نیز ساقط
گردید مضارع مجهول یُرَى یُرَیَانِ یُرَوْنَ تُرَى تُرَیَانِ یُرَیْنَ الخ یُرَى در اصل یُرْأَيُ بود همزه
بقانون مذکور بیفتاد و یا بسبب تحرک و انفتاح ما قبل الف گردید و همچنین در تُرَى أُرَى نُرَى و از جمع مذکر و
مخاطبه الف باجتماع ساکنین نیز ساقط گردید و در چهار تثنیه بسبب لزوم التباس لفظی بمفرد وقت دخول لن یا بالف
و در باقی صیغها بعدم علت اعلال یا بالف نگردید نفی جحد بلم معروف و مجهول لَمْ یُرِ لَمْ یُرِیَا لَمْ یُرُوا الخ لَمْ یُرَ لَمْ یُرَیَا لَمْ یُرَوْا الخ بکسر را
معروف و بفتح آن مجهول یای مکسوره از معروف و الف از مجهول بسبب لم افتاد و تخفیف همزه و اعلال صیغها
بقوانین سابق امر حاضر معروف أَرِ أَرِیَا أَرُوا أَرِي أَرِیَا أَرِینَ أَرِ در اصل أَرْئِي بر وزن أَکْرِمْ
بود همزه بقانون مذکور بیفتاد و همچنین در سائر صیغها و یا در این صیغه بسبب وقف ساقط گردید و از جمع
مذکر و مخاطبه بعد نقل حرکتش بما قبل بعد سلب حرکت آن باجتماع ساکنین محذوف گشت و در تثنیه و مخاطبات
بعدم علت اعلال یا سالم ماند امر حاضر مجهول لِتُرَ لِتُرَیَا لِتُرَوْا لِتُرَيْ لِتُرَیَا لِتُرَیْنَ لِتُرَ در اصل

لِتَرَأَیِ بود ہمزہ بقانون مذکور بیفتاد و الف مبدلہ از یا بسبب وقف و آن جمع مخاطبہ باجتماع ساکنین و در تثنیہ و
جمع مؤنث بوجہ مذکور چنانچہ بر سالم ماند امر حاضر معروف با نون ثقیلہ اَرَیَنَّ اَرَیَانِّ اَرُنَّ اَرِنَّ
اَرِیْنَانِّ در اَرَیَنَّ بزوال علت حذف یای محذوفہ را باز آوردند اَرُنَّ بضم را جمع مذکر را از اَرُوْا و بکسر را مخاطبہ را
از اَرِیْ بنا نمودند چون نون ثقیلہ در آمد دو ساکن بہم آمدند واو را بسبب استغنا از ضمہ و یا را بجہت بی نیازی از کسرہ
و بسبب فراہم آمدن دو ساکن محذوف ساختند و در تثنیہ و جمع مخاطبات یا سالم ماند امر حاضر مجہول با نون ثقیلہ
لِتُرَیَنَّ لِتُرَیَانِّ لِتُرَوُنَّ لِتُرَیِنَّ لِتُرَیْنَانِّ در لِتُرَیَنَّ الف محذوفہ خواست کہ بزوال علت باز آید
چون الف بود و ما قبل نون ثقیلہ متحرک میبایست لہذا یا را کہ اصل الف بود باز آوردند لِتُرَوُنَّ بضم واو جمع مذکر را
از لِتُرَوْا و لِتُرَیِنَّ بکسر یا صیغہ مخاطبہ را از لِتُرَیْ بنا نمودند چون نون ثقیلہ آمد دو ساکن فراہم شدند برای رفع آن در اول
واو را ضمہ دادند و در ثانی کسرہ **قانون** ہرگاہ واو ساکن علامت جمع مذکر و یای ساکن علامت مخاطبہ با نون تاکید
جمع شود اگر مدہ یعنی حرکت ما قبل موافق بود بجہت دلالت ضمہ و کسرہ بر آن او و یا را باجتماع ساکنین حذف کنند چنانکہ در لَیَضْرِبُنَّ و
لَتَضْرِبِنَّ و قُوْلِنَّ الحَقَّ کہ واو و یا را باجتماع ساکنین التقا ملفوظ ساقط کردہ اند و اگر مدہ نباشد یعنی حرکت ما قبل موافق نبود آن ہر دو
برای رفع اجتماع ساکنین حرکت مناسب بعید بدہند چنانکہ در اِخْشَوُا اللّٰہَ و اَرْضَیِ الرَّسُوْلَ واو را ضمہ و یا را کسرہ دادہ
امر حاضر معروف با نون خفیفہ اَرَیَنْ اَرُنْ اَرِنْ **ایضا** اَرِیَا اَرُوْا اَرِیْ در واحد مذکر نون خفیفہ
مفتوح بالف و در جمع مذکر واو و مخاطبہ یا بدل گردید یا بعد حذف نون کہ در اَرُوْا و یای محذوفہ باز آمد تثنیہ و دیگر اقسام امر
و نہی تمامہ با نون و بی نون را ہمین مذکورات قیاس باید کرد و استخراج تصاریف باید نمود اسم فاعل مُرٍ مُرِیَانِ مُرُوْنَ
مُرِیَۃٌ مُرِیَتَانِ مُرِیَاتٌ مُرٍ بکسر را در اصل مُرْئِیٌ بر وزن مُکْرِمٌ بود ہمزہ بقانون یَرٰی بیفتاد و چون ضمہ بسبب
ثقل بر یا ساقط شد و یا باجتماع ساکنین ساقط گردید و در مُرُوْنَ جمع مذکر کہ در اصل مُرْئِیُوْنَ بر وزن مُکْرِمُوْنَ بود
چون ہمزہ بقانون مذکور ساقط گردید یا بعد نقل ضمہ اش بما قبل بعد سلب حرکت آن با التقای ساکنین محذوف شد اسم
مفعول مُرًی مُرَیَانِ مُرَوْنَ مُرَاۃٌ · مُرَیَتَانِ مُرَیَاتٌ ہمزہ در تمامی این صیغہا بقانون مذکور
بیفتاد و یا در واحد مذکر و جمع الف شد و الف باجتماع ساکنین ساقط گردید و در واحد مؤنث یا الف شد و الف سالم ماند
در تثنیہ مذکر و جمع مؤنث بسبب التباس بواحد و در تثنیہ مؤنث بسبب حمل آن بر مُرَیَانِ تثنیہ مؤنث مضارع بالف نشد
... مقرون الاجتماع چنانچہ ماضی آن در اصل الجمع و این بود دو ہمزہ جمع شدند اول مکسور ثانی ساکن

واجب است قلب ثانی بیا و یای واقعه بعد الف زائده همزه شد ماضی معلوم آوَی آوَیَا آوَوْا آوَتْ آوَتَا
آوَیْنَ تا آخر آوَی دراصل أَأْوَیَ بود دو همزه جمع شدند اول مفتوح ثانی ساکن ثانی بالف وجوباً منقلب شد
و همچنین در باقی کلمات و یا بتحرک و انفتاح ماقبل الف گردید و از جمع مذکر و واحد و تثنیه مؤنث الف باجتماع ساکنین بیفتاد
و در تثنیه مذکر بسبب لزوم التباس بواحد و در باقی صیغها بنا بر نیافتن علت قلب یا الف نگردید مضارع معلوم یُؤْوِیْ یُؤْوِیَانِ
یُؤْوُوْنَ تُؤْوِیْ تُؤْوِیَانِ یُؤْوِیْنَ الخ یُؤْوِیْ دراصل یُؤْءْوِیُ بود همزه فاء الکلمه و همزه منفرده ساکنه واقعه بعد
مضموم جوازاً واو شد و همچنین در سائر اخواتش و ضمه یا را بجهت ثقل ساقط کردند و از جمع مذکر و واحد مخاطبه کسره یا بعد سلب
حرکت ماقبل بماقبل داده و یا را باجتماع ساکنین بیفگندند و در این صیغها واو در واو ادغام نشد زیرا که واو اول بدل همزه آمده است
ماضی مجهول اُوْوِیَ اُوْوِیَا اُوْوُوْا اُوْوِیَتْ اُوْوِیَتَا اُوْوِیْنَ تا آخر اُوْوِیَ دراصل أُؤْوِیَ
بود همزه ثانیه ساکنه واقعه بعد همزه مضمومه وجوباً واو شد و همچنین در باقی صیغها و بسبب آنکه واو اول بدل همزه آمده است
ادغام نگردید و یا از جمع مذکر بعد نقل ضمه او بماقبل پس سلب حرکت آن بغرض بهم آمدن دو ساکن بیفتاد مضارع مجهول یُؤْوٰی
یُؤْوَیَانِ یُؤْوَوْنَ تُؤْوٰی تُؤْوَیَانِ یُؤْوَیْنَ تا آخر یُؤْوٰی دراصل یُؤْوَیُ بر وزن یُکْرَمُ
بود همزه منفرده ساکنه واقعه بعد مضموم جوازاً بواو منقلب گشت و همچنین در تمامی صیغها و یا بسبب تحرک و انفتاح ماقبل
الف گردید و همچنین در واحد مؤنث مخاطب و دو صیغه متکلم و این الف از صیغه جمع مذکر و مخاطبه باجتماع ساکنین بیفتاد و در
باقی صیغها یا سالم ماند و بسبب آنکه واو اول بدل همزه آمده است در واو مدغم نگردید نفی بلم لَمْ یُؤْوِ از معروف بکسر واو و یا از آخر
مجهول بفتح واو و الف بسبب لم افتاد و همچنین از لَمْ تُؤْوِ و لَمْ اُؤْوِ و لَمْ نُؤْوِ و از جمع مذکر و مخاطبه یا بعد نقل حرکت آن
بماقبل پس سلب حرکت از آن در معروف و الف در مجهول باجتماع ساکنین بیفتاد امر حاضر معروف آوِ آوِیَا آوُوْا
آوِیْ آوِیْنَ همزه بقاعده آوَی وجوباً الف شد و یا در واحد مذکر بسبب امر و از جمع مذکر و مخاطبه
بعد نقل حرکتش بماقبل پس سلب حرکت آن باجتماع ساکنین بیفتاد و در باقی سالم ماند امر حاضر مجهول لِتُؤْوَ
لِتُؤْوَیَا لِتُؤْوَوْا لِتُؤْوَیْ لِتُؤْوَیْنَ لِتُؤْوَ دراصل لِتُؤْوَیْ بر وزن لِتُکْرَمْ
بود همزه بقاعده معلوم جوازاً واو شد در تمامی صیغها و یا بعد قلب بالف و الف بسبب امر در یک
صیغه و از جمع مذکر و مخاطبه باجتماع ساکنین بیفتاد امر حاضر معروف با نون ثقیله آوِیَنَّ
آوِیَانِّ آوُنَّ آوِنَّ آوِیْنَانِّ یای محذوفه بزوال علت حذف در واحد مذکر باز آمد و آوُنَّ بضم

جمع مذکر را از آوُوا بنا نمودند و بکسر آن مخاطبه را از آوِیْ چون نون تاکید در آخر آمد دو ساکن جمع شدند واو و یا را که
علامت بود بجهت استغنا ازان بسبب ضمه و کسرهٔ ماقبل بسبب التقای ساکنین حذف کردند چنانکه معلوم شد
امر حاضر مجهول با نون ثقیله لِتُؤْوَیَنَّ لِتُؤْوَیَانِّ لِتُؤْوَوُنَّ لِتُؤْوَیِنَّ لِتُؤْوَیْنَانِّ
در واحد مذکر بزوال علت حذف الف خواست که باز آید چون ماقبل نون ثقیله متحرک باید و قابل حرکت نبود لهذا
یا را که الف بدل آن آمده بود باز آوردند و در جمع مذکر و مخاطبه چون با بدل نون ثقیله دو ساکن مجتمع گردیدند برای
رفع آن واو را ضمه و یا را کسره دادند و بسبب نبودن کدامی دلالت کننده بران واو و یا را حذف نساختند امر حاضر
با نون خفیفه آوِیَنْ آوُنْ آوِنْ بر قیاس نون ثقیله در تخفیف همزه و اعلال ایضاً امر معروف
با نون خفیفه آوِیَا آوُوْا آوِیْ بقلب نون خفیفه ماقبل مفتوح در واحد مذکر با الف و در جمع مذکر و مخاطبه
بواو و یا چون نون خفیفه محذوف شد در جمع مذکر و مخاطبه واو و یای محذوفه بزوال علت حذف باز آمد بوجه مذکور
سابق همچنین قیاس است باقی صیغهای امر و نهی **قانون** چون در صیغه جمع مذکر و مخاطبه بسبب در آمدن نون تاکید
اجتماع ساکنین میان واو و یای علامت جمع و نون تاکید لازم آید اگر علامت جمع حرف مده است یعنی حرف علت ساکن و حرکت ماقبل
موافق آن جمع را بسبب استغنا از ضمه و کسره ماقبل برای اختصار حذف کنند و غیر مده را حرکت مناسب دهند اسم فاعل
مُؤْوٍ مُؤْوِیَانِ مُؤْوُوْنَ مُؤْوِیَةٌ مُؤْوِیَتَانِ مُؤْوِیَاتٌ مُؤْوٍ در اصل مُؤْوِیٌ بود همزه بقاعده
یُؤْوِیْ و در تمامی صیغها جوازاً بواو بدل شد و مانع ادغام از سابق معلوم کرده واو اول بدل همزه است و یا بعد سقوط ضمه از
بسبب ثقل و در جمع مذکر بنقل ضمه آن بماقبل بعد ازاله حرکت آن با اجتماع ساکنین بیفتاد اسم مفعول مُؤْوًى
مُؤْوَیَانِ مُؤْوَوْنَ مُؤْوَاةٌ مُؤْوَاتَانِ مُؤْوَیَاتٌ مُؤْوًى در اصل مُؤْوَیٌ بروزن
مُکْرَمٌ بود همزه بقانون مذکور در تمامی صیغها بواو بدل شد جوازاً و یا در واحد و جمع مذکر و مؤنث
بسبب تحرک و انفتاح ماقبل الف گردید و الف بالتقای ساکنین ساقط شد و در تثنیه مذکر و جمع مؤنث
بجهت التباس با واحد یا الف نشد چه اگر یا الف گردیدی الف باجتماع ساکنین بیفتادی التباس مفرد
و تثنیه مذکر وقت اضافت بضمیر لفظاً و خطاً و بغیر آن و واحد و جمع مؤنث فقط لفظاً لازم آمدی
و در تثنیه مؤنث بسبب حمل آن بر تثنیه مؤنث مضارع مجهول یا الف نشد فقط

تمام شد تبصرة واجب الحفظ بصیرت افزای حفظ کنندگان

باب تفعیل این باب برای تکثیر باشد چون طوّفت و
طُوِّفَت و فُتِّحَ الباب و فُتِّحَتِ الابواب و ماتَ المالُ و موّت
الاموالُ و آنرا برای مبالغه باشد چون صرّح هویدا شد و صرّح
نیک هویدا شد و آنرا برای تعدیه بود چون فرّح زیدٌ و فرّحته و آنرا
نسبت نیز باشد چون فسّقته ای نسبته الی الفسق و کفّرته
ای نسبته الی الکفر و مصدر این باب بر وزن تفعیل آید غالباً
و فِعّالاً چون کِذّاباً و تفعِلة چون تبصرة و فعالاً چون سلاماً
و کلاماً نیز آید صحیح و مثال و اجوف و مضاعف این باب بر یک
قیاس آید چون کرّم و وحّد و قوّل و حبّب و ناقص یائی چون
ثنّی یثنّی تثنیة المثنّی المثنّی ثنِّ لا تثنِّ و مصدر ناقص یائی
این باب دائماً بر وزن تفعلة آید و گاه باشد که بر وزن تفعیل آید از
ضرورت شعر چون شعر فهی تنزّی دلوها تنزیّاً کما
تنزّی شهلةٌ صبیّاً مهموز این باب چون صحیح آن باب است چنانکه
دانسته شد و لفیف مفروق و مقرون حکم ناقص دارد چون وصّی

اصل این باب فاعلت بابُ مُفاعَلَةٍ تَطْوِیَةً یُطَوِّی وطَوّٰی تَوْصِیَةً یُوَصِّی

آنست که میان دو کس باشد یعنی هر یک بدیگری آن کند که آن دیگری با وی کند لیکن یکی

در لفظ فاعل باشد و دیگری مفعول و بحسب معنی هر دو کس این نیز لازم آید چون ضاربَ

زیدٌ عمرًا و شاید که بیش از یکی نباشد چون سافرتُ و عاقبتُ اللصَّ و مصدر

این باب بر وزن مُفاعَلَة و فِعالًا و فیعالًا می آید چون قاتَلَ یُقاتِلُ مُقاتَلَةً و قِتالًا

و قیتالًا و صحیح و مثال و اجوف این باب یکسانست چون ضارَبَ و واعَدَ و قاوَلَ

ناقص یائی المُراماة با یکدیگر تیر انداختن رامٰی یُرامی مُراماةً المُرامی

لم لا تُرامِ نهی لا تُرامِ ناقص آید چون وافٰی یُوافی مُوافاةً مهموز این باب چون

صحیح آن باب باشد مضاعف المُحابَّة و الحِباب با یکدیگر دوستی داشتن

حابَّ یُحابُّ مُحابَّةً ماضی مجهول حُوبِبَ مستقبل مجهول یُحابُّ اصل او یُحابَبُ

معلوم یُحابُّ اصل او یُحابِبُ بعد از آنکه ادغام کردند هر دو یکسان شدند الا در جمع

مؤنث معلوم یُحابِبْنَ مجهول یُحابَبْنَ و همچنین اسم فاعل و اسم مفعول نیز یک صورت

آید در لفظ چون مُحابٌّ لیکن اصل اسم فاعل مُحابِبٌ بود و اصل اسم مفعول مُحابَبٌ

امر حابَّ حابِبْ نهی لا تُحابَّ لا تُحابِبْ

باب افتعال این باب مطاوع فعل باشد چون جمعته فاجتمع
ونشرته فانتشر وشاید که بین اثنین باشد بمعنی تفاعل چون اختصم زید
وعمرو وبمعنی فعل باشد چون جذب واجتذب مثال واوی
الاتهاب هبه قبول کردن اتهب یتهب اتهابا المتهب اتهب لا
تتهب اصل اتهب اوتهب بود واو را تا کردند وتا را در تا ادغام نمودند اتهب
شد گاه باشد که گویند ایتهب یاتهب ایتهابا چون ایتعد یاتعد ایتعادا
مثال یائی اتسر یتسر اتسارا که در اصل ایتسر ییتسر ایتسارا بود یا را
تا کردند وتا را در تا ادغام کردند وگاه باشد که گویند ایتسر یاتسر ایتسارا اجوف
واوی الاجتیاب قطع بیابان کردن اجتاب یجتاب اجتیابا
اسم فاعل واسم مفعول المجتاب لیکن اصل اسم فاعل مجتوِب واصل اسم مفعول مجتوَب
بود امر حاضر اجتب اجتابا اجتابوا اصل امر اجتوب اجتوبا اجتوبوا بود ولفظا
امر با اسم مشتبه شدند در تثنیه وجمع مذکر لیکن در اصل تفاوتست ماضی مجهول اجتیب
در اصل اجتوب بود کسره واو را بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل واو یا شد اجوف یائی
الاختیار برگزیدن ماضی اختار مستقبل یختار اختار در اصل اختیر بود یا الف

ماضی مجهول اُجْتُبُوْا در اصل اُجْتُبِیُوْا بود کسره بر یا ثقیل بود ما قبل
واو ند بعد از سلب حرکت ما قبل اُجْتُبُوْا شد ناقص یائی
الاِجْتِبَاءُ برگزیدن اِجْتَبٰی یَجْتَبِیْ اِجْتِبَاءً اَلْمُجْتَبِیْ
اَلْمُجْتَبٰی لِیَجْتَنِبْ لَا تَجْتَنِبْ مضاعف اَلْاِمْتِدَادُ
کشیدن اِمْتَدَّ یَمْتَدُّ اِمْتِدَادًا فَهُوَ مُمْتَدٌّ اسم فاعل و اسم مفعول
یکسانست لیکن اصل اسم فاعل مُمْتَدِدٌ و اصل اسم مفعول مُمْتَدَدٌ
امر حاضر اِمْتَدَّ اِمْتَدِّ اِمْتَدِدْ نهی لَا تَمْتَدَّ لَا تَمْتَدِّ
لَا تَمْتَدِدْ باب انفعال این باب متعدی نباشد
مطاوع فَعَلَ بود چون کَسَرْتُهُ فَانْکَسَرَ و شاید که مطاوع
پس آمدن اِنْفَعَلَ فَعَلَ را دلالت کند بر قبول کردن اثر فاعل ۱۲

أفعل باشد چون أزعجته فانزعج اجوف واوی الانقياد رام شدن
انقاد ينقاد انقيادا امر انقد نهی لا تنقد ماضی مجهول انقيد اصلش
انقود بود کسره واو ثقيل بود بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل واو ساکن ما قبل
يا بدل شد انقيد گرديد مستقبل مجهول ينقاد تا آخر ناقص واوی الانتجاء
سوه شدن انتجى ينتجى انتجاء المنتجى المنتجى انتج لا تنتج وبرين قياس بود
لفيف مقرون الانزواء گوشه گرفتن انزوى ينزوى انزواء فهو منزو
وذاك منزوى امر حاضر انزو نهی لا تنزو مضاعف الانصباب
ريخته شدن انصب ينصب انصبابا فهو منصب امر انصب انصب
نهی لا تنصب باب استفعال اين باب براى طلب
فعل باشد چون استكتب و استخرج وشايد كه براى انتقال باشد از حالى بحالى
چون استحجر الطين و استنوق الجمل وشايد كه بمعنى اعتقاد باشد چون استكرمته
و استصعبته مثال واوی الاستيجاب سزاوار چيزى شدن استوجب
يستوجب استيجابا فهو مستوجب امر استوجب نهی لا تستوجب قياس صحيح
استيجابا در اصل استوجابا بود واو بحركت كسره ما قبل يا شد اجوف واوی

الاستقامة راست شدن استقام يستقيم استقامة بر قياس اقام يقيم اقامة
ناقص يائى الاستحياء شرم داشتن استحيى يستحيي استحياء المستحيي
المستحيى امر استحي نهى لا تستحي لفيف مقرون الاستحياء
شرم داشتن استحيا يستحيي استحياء فهو مستحي و مستحى امر استحي
نهى لا تستحي و شايد كه گويند استحى يستحي استحاء فهو مستح استح
لا تستح و حيي جائزست كه ادغام كنند و گويند حيّ لفيف
مفروق استوفى يستوفي استيفاء مستوف استوف لا تستوف
مضاعف الاستتباب تمام شدن كار استتب يستتب استتبابا
المستتب المستتب امر استتب استتب استتبب نهى
لا تستتب لا تستتب لا تستتبب و برين قياس ست امر غائب و نهى غائب
وجه باب تفعّل و اين باب اكثر مطاوع فعّل باشد چون قطّعته
فتقطّع و بمعنى تكلف و تشبه آيد چون تحلّم و تزهّد و بمعنى
مهلت آيد چون تجرّع تزيّد چون در مستقبل باب تفعّل و
تفاعل دو تا جمع شوند جائز باشد كه يكى را بيندازند چون تنزّل الملائكة

وتمنّا ورغن کفهم ناقص یائی التّمنّی آرزو خواستن تمنّی

یتمنّی تمنّیاً اصل مصدر تمنّیاً بود ضمه را بجهت یا بکسر بدل کردند اسم

فاعل متمنٍّ اسم مفعول متمنّی امر حاضر تمنّ نهی لا تمنّ ومن بجد

یک تا مضاعف تحبّب یتحبّب تحبّباً المتحبّب المتحبّب

تحبّب لا تحبّب بر قیاس صحیح باب تفاعل اصل این

باب آنست که میان متعدد باشد چنانکه باب مفاعلت لیکن مجموع

اینجا فاعل باشد بحسب صورت چون تضارب زیدٌ وعمروٌ و

ودر مفاعلت یکی بحسب صورت فاعل ودیگر مفعول چنانکه گفته شد

وشاید که بمعنی اظهار چیزی باشد که آن چیز نباشد چون تجاهل وتمارض

وبمعنی افعل آید چون تساقط بمعنی أسقط قال الله تعالی تساقط

علیک رطباً جنیاً ای اسقط ناقص واوی التّصابی

عشقبازی کردن تصابی یتصابی تصابیاً بضمه در مصدر بکسره

بدل شد چنانکه در باب تفعّل اسم فاعل مُتصابٌ اسم مفعول مُتصابٌ امر
تصابّ نهی لاتصابّ بحذف یکی از مضاعف التحابّ باید گر دوستی
داشتن تحابّ یتحابّ تحابّاً فهو مُتحابّ امر حاضر تحابّ
تحابِّ تحابب نهی لاتحابّ لاتحابِّ لاتحابب

فصل بدانکه فا در باب تفعّل و تفاعل هرگاه یکی ازین یازده حرف
باشد تا و ثا و دال و ذال و زا و سین و شین و صاد و ضاد و طا و ظا روا
کرتا را ساکن کنند و از جنس فا گردانند و ادغام کنند و هرجا که اول ساکن باشد همزه وصل
درآید پس تطهّر یتطهّر تطهّراً گوئی اطّهّر یطّهّر اطّهّراً و در تدارک
یتدارک تدارکاً اِدّارک یدّارک اِدّارکاً قرآن مجید آمده است المزّمّل
المدّثّر و فادّارأتم و برین قیاس بود اتّرّب یتّرّب اتّرّباً و اتّابع
یتّابع اِتّابعاً و اثّبت یثّبت اثّبّتاً و اثّاقل یثّاقل اثّاقلاً و ادّ
یدّثّر ادّثّراً و ادّارک یدّارک ادّارکاً و اذّکّر یذّکّر اذّکّراً و اذّاجر
یذّاجر اذّاجراً و ازّمّل یزّمّل ازّمّلاً و ازّیّر یزّاور ازّاوراً و اسّرّع
یسّرّع اسّرّعاً و اسّاعر یسّاعر اسّاعراً و اشّجّع یشّجّع اشّجّعاً و اشّاعر

يشّاعر اشّاعراً و اصّعّد يصّعّد اصّعّداً و اصّاعد

يصّاعد اصّاعداً و اضّرّع يضّرّع اضّرّعاً و اضّاعن

يضّاعن اضّاعناً و اطّهّر يطّهّر اطّهّراً و اطّابق

يطّابق اطّابقاً و اظّرّف يظّرّف اظّرّفاً و اظّاهر يظّاهر اظّاهراً

فصل بدانکه چون عین فعل در باب افتعال یکی ازین حروف

مذکوره باشد روا بود که تای افتعال را عین گردانند و ساکن کرده در عین

ادغام کنند پس دو ساکن جمع شوند فا و تا بعضی حرکت تا را بر فا افگنند و در

اختصم یختصم اختصاماً فهو مختصم و ذاک مختصم گویند خصّم

یخصّم خصّاماً فهو مخصّم و مخصّم لا تخصّم و بعضی فا را بجهت

التقای ساکنین حرکت کسره دهند و گویند خصّم یخصّم خصّاماً فهو

مخصّم و مخصّم و خصّم لا تخصّم و وصل بیفتاد از برای حرکت فا

باب افعلال احمرّ یحمرّ احمراراً فهو محمرّ احمر احمرّ لا تحمرّ

لا تحمرّ **باب افعیلال** احمارّ یحمارّ احمیراراً فهو

محمارّ احمارّ احمارّ لا تحمارّ لا تحمارّ

تکمله در خاصیت این هر دو باب و تصاریف نافعه تبیان

این هر دو باب را مبالغه و لزوم لازم و لون تمام است نحو احمرّ و احمارّ سرخ شد عیب قلب چون احولّ احوالّ عینه بر دو بینی شد سیاه چشم و گاهی هر دو مقتضب آید یعنی برای اینها ثلاثی مجرد مناسب معانی اینها نبود مثل اقطارّ الرجل و اقطارّ خشمگین شد و گاهی افعلّ برای طاوعت مجرد آید مثل دعوته فادعوی بازداشتم او را پس باز ایستاد و خلیل گوید افعلّ مقصور افعالّ است صحیح از باب افعلال الاحمرار و تصریف آن گذشت اجوف واوی الاعوجاج کژ شدن اعوجّ یعوجّ اعوجاجا فهو معوجّ اعوجّ لیعوجّ لا تعوجّ لا یعوجّ لا تعوجّ اجوف یائی الابیضاض سفید شدن ابیضّ یبیضّ ابیضاضا فهو مبیضّ ابیضّ ابیضّ ابیضض لیبیضّ لا تبیضّ لا یبیضّ لا تبیضض هر دو بر قیاس صحیح ناقص واوی الاقتواء چاکری خواستن خواستن خدمت خواستن آن اصلش اقتواو بر وزن احمرار بود واو بعد الف زائده افتاد همزه گردید متعدی بود نزد شافیه زیرا که افعلال لزوم لازم باشد چنانکه گذشت سوال اقتواء از افتعال چرا نشد جواب زیرا که تا اصلی ست که مجرد مثل قتو ست نه زائد که از لوازم افتعال ست فائده در تصاریف مثل صحیح بر صرف صغیر اکتفا ورزیده شد و در غیر آن برای نفع طالبان صرف کبیر نوشته آمد ماضی معروف اقتوی اقتویا اقتووا اقتوت اقتوتا اقتوین تا آخر اصل اقتوی اقتوو بود واو دوم چون از لون برابر از سوم در آمد و ما قبل و مفتوح آن و یا شد و با سبب تحرک و انفتاح ما قبل الف گردید و کسره لام اول است بسبب لزوم خفت توالی اعلالین معلّل نشد که کلمه بدان منجر میگردد و در تثنیه مذکر یا شد و الف نگردید زیرا که اگر الف گشتی باجتماع ساکنین بیفتادی التباس تثنیه بمفرد لازم آمدی آن مانع تعلیل ست و در جمع مذکر و واحد مونث الف باجتماع ساکنین تحقیقی افتاد و در تثنیه مونث بعلت جری هم آمد دو ساکن تقدیرا و در جمع مونث واو یا شد و بس همچنین تا آخر مضارع معلوم یقتوی یقتویان یقتوون تا آخر اصل یقتوی یقتوو بود واو در طرف افتاد و ما قبل کسره یا شد و ضمه یا بسبب ثقل ساقط گردید و در تثنیه و جمع او بسبب افتادن در حکم طرف یا شد و یا در جمع بعد نقل ضمه آن بما قبل بعد سلب حرکت بیفتاد و تقتوین مخاطبه و مخاطبات بعد تعلیل متفق شد و در اصل مختلف زیرا که اصل مخاطبه تقتووین بر وزن تحمرین و اصل مخاطبات تقتوون بر وزن تحمررن ماضی مجهول اقتوی اقتویا اقتووا اقتویت اقتویتا اقتوین تا آخر واو در بعضی بسبب افتادن بطرف و در بعضی در حکم طرف و کسره ما قبل یا شد و یا بنقل ضمه آن بما قبل بعد سلب حرکت در جمع مذکر غائب بیفتاد و در باقی صیغها سالم ماند مضارع مجهول یقتوی یقتویان یقتوون تا آخر واو در واحد مذکر غائب و حاضر و غائبه و دو صیغه متکلم بسبب افتادن بر زائد بر سوم جا و بودن ما قبل مفتوح یا شد و یا الف گردید و در صیغه تثنیه غائب و غائبه مگر یا الف نشدی التباس تثنیه بواحد لازم آمدی چنانکه بکرر مذکور گردید و در دو صیغه جمع مذکر و مخاطبه الف باجتماع ساکنین ساقط گردید و در ینجا هم مخاطبه و مخاطبات در صورت موافق و در اصل مخالف زیرا که اصل مخاطبه تقتووین بر وزن تحمررین

واو اخیر بسبب آمدن در زائد بر سوم جا و فتح ما قبل یا شد و یا بسبب تحرک و انفتاح ما قبل الف گردید الف باجتماع ساکنین بیفتاد
و اصل مخاطبات تُقْتَوَوْنَ بر وزن تحمررن واو اخیر با نون سطوریا شد و یا بعدم علت اعلال سالم ماند نفی بلم لَمْ یُقْتَوِ
بکسر اخیر معروف یای مبدله از واو و بفتح آن مجهول الف مبدله از یا که بدل از واو آمده بود بسبب لم ساقط شد امر حاضر معروف
اِقْتَوِ اِقْتَوِیَا اِقْتَوُوْا اِقْتَوِیْ اِقْتَوِیَا اِقْتَوِیْنَ در واحد مذکر یای مبدله از واو بوقف افتاد و در جمع مذکر و مخاطبه باجتماع ساکنین و در
تثنیه و جمع مونث واو یا شد و بس امر حاضر مجهول لِتُقْتَوَ لِتُقْتَوَیَا لِتُقْتَوَوْا لِتُقْتَوَیْ لِتُقْتَوَیَا لِتُقْتَوَیْنَ در واحد مذکر الف مبدله
از یا که بدل از واو آمده بود بلام امر افتاد و در جمع مذکر و مخاطبه باجتماع ساکنین و در باقیها واو یا شد بعدم علت اعلال سالم ماند امر حاضر
معروف با نون ثقیله اِقْتَوِیَنَّ اِقْتَوِیَانِّ اِقْتَوُنَّ اِقْتَوِنَّ اِقْتَوِیَانِّ اِقْتَوِیْنَانِّ در اِقْتَوِیَنَّ واحد مذکر یای محذوفه بزوال علت جزم
باز آمد و در اِقْتَوُنَّ جمع مذکر بضم او و مخاطبه بکسر آن هرگاه یای مبدله از واو باجتماع ساکنین محذوف شد واو علامت جمع مذکر
و یا علامت مخاطبه بالتقای ساکنین هم باستغنا بسبب دلالت ضمه ما قبل او و کسره آن بیفتاد امر حاضر مجهول با نون ثقیله
لِتُقْتَوَیَنَّ لِتُقْتَوَیَانِّ لِتُقْتَوَوُنَّ لِتُقْتَوَیِنَّ لِتُقْتَوَیَانِّ لِتُقْتَوَیْنَانِّ در لِتُقْتَوَیَنَّ واحد مذکر بفتح یا بزوال علت حذف عود الف محذوفه
میخواست لیکن چون قابل حرکت نبود و ما قبل نون تاکید متحرک میبایست تا دو ساکن باهم نیایند لهذا عوض آن یای مبدله از واو را باز
آوردند و در لِتُقْتَوَوُنَّ بفتح واو اول و ضم واو جمع مذکر و لِتُقْتَوَیِنَّ بکسر یای مخاطبه چون الف مبدله از یا که مبدله از واوست ساقط شد
دو ساکن بهم آمد برای رفع آن در جمع مذکر واو را ضمه و در مخاطبه یا را کسره دادند زیرا که هر دو مده نبودند چنانچه در اِخْشَوُا اللّٰهَ وَلَا تَخْشَیِ
الرَّسُوْلَ برای رفع التقای ساکنین واو را ضمه داده اند و یا را کسره فائده در اِقْتَوُنَّ واو مضموم لام اول است و در لِتُقْتَوَوُنَّ
واو اخیر مضموم علامت جمع امر حاضر معروف با نون خفیفه اِقْتَوِیَنْ اِقْتَوُنْ اِقْتَوِنْ در اعلال بر قیاس ثقیله ایضا
امر حاضر معروف با نون خفیفه اِقْتَوِیَا اِقْتَوُوْا اِقْتَوِیْ در واحد مذکر بقلب نون خفیفه ما قبل مفتوح بالف مثل قول
امرء القیس ع قِفَا نَبْکِ مِنْ ذِکْرٰی حَبِیْبٍ وَّمَنْزِلٖ که در اصل قِفَنْ بود و در جمع مذکر و مخاطبه بقلب نون خفیفه
ما قبل مضموم و مکسور بواو و یا نزد یونس و یا حذف نون خفیفه و اعاده واو و یای محذوفه در وقف و غیر وقف و باقی اقسام امر
و نهی با نون تاکید و بدون آن برهمین قیاست اسم فاعل مُقْتَوٍ مُقْتَوِیَانِ مُقْتَوُوْنَ مُقْتَوِیَةٌ مُقْتَوِیَتَانِ مُقْتَوِیَاتٌ
مُقْتَوٍ در اصل مُقْتَوِوٌ بود چون او بقاعده یَقْتَوِیْ یا شد و ضمه از ان بسبب ثقل ساقط گردید یا باجتماع ساکنین میان او و تنوین
بیفتاد و در مُقْتَوِیَانِ واو بقاعده یَقْتَوِیَانِ یا شد و در مُقْتَوُوْنَ چون واو بسلب افتاد در کلمه طرف کسره ما قبل یا شد و ضمه یا
بجهت ثقل بعد سلب حرکت ما قبل منتقل گردید یا باجتماع ساکنین بیفتاد و مُقْتَوِیَةٌ آخر بر قیاس مُقْتَوِیَانِ اسم مفعول مُقْتَوًی
مُقْتَوَیَانِ مُقْتَوَوْنَ مُقْتَوَاةٌ مُقْتَوَیَتَانِ مُقْتَوَیَاتٌ مُقْتَوًی در اصل مُقْتَوَوٌ بود

واو بقاعدہ یُقْتَوَی مجہول چون یا شد یا بسبب تحرک و انفتاح ما قبل الف گردید و باجتماع ساکنین میان الف و تنوین الف بیفتاد و تحریز
در مُقْتَوًی بفتح واو اول و در صیغہ غائبہ یا الف شد و لیکن در تثنیہ مذکر بسبب لزوم التباس تثنیہ با واحد در حالت اضافت مثل مُقْتَوَا
و در تثنیہ مؤنث بسبب حمل آن بر یُقْتَوَیَانِ تثنیہ مضارع مجہول و در جمع مؤنث بسبب التباس صیغہ در تلفظ واو یا شد و یا الف نگشت
لفیف مقرون اَلْاِحْوِوَاءُ سیاہ شدن اصلش اَلْاِحْوِوَاوٌ بود واو بسبب افتادن بعد الف زائدہ ہمزہ شد چنانکہ در اَلْاِقْتِوَاءُ زیرا کہ
لفیف ہر باب مثل ناقص آن باب باشد و بسبب بودن تکرار در دو حرف اصلی مضاعف نام نشد ماضی معروف اِحْوَوَی اِحْوَوَیَا
اِحْوَوَوْا اِحْوَوَتْ اِحْوَوَتَا اِحْوَوَیْنَ تا آخر اِحْوَوَی در اصل اِحْوَوَوَ بود واو مفتوحہ بقاعدہ اِقْتَوَی واو اخیر یا شد و یا الف
گشت و در تثنیہ واو یا شد و بس چنانکہ در اِحْوَوَیْنَ تا آخر و در جمع مذکر و دو صیغہ بعد او بعد قلب او بیا و یا بالف نیز بیفتاد چنانکہ در اِقْتَوَوْا
و دو صیغہ بعد او و از انجا کہ چون اعلال و ادغام ہم آید بجہت تخفیف اعلال را ترجیح میدہند در اِحْوَوَوْا ادغام نگردید فائدہ اِحْوَوَّ
بتشدید بمعنی سبز شد نیز آمدہ یُقَالُ اِحْوَوَّتِ الْاَرْضُ اِذَا اخْضَرَّتْ مضارع معلوم یَحْوَوِی یَحْوَوِیَانِ یَحْوَوُوْنَ الخ
واو بسبب افتادن فی الطرف یا حکم طرف و بودن ما قبل مکسور یا شد و یا بعد نقل ضمہ آن بما قبل بعد سلب حرکت از ان باجتماع ساکنین در جمع
مذکر و مخاطبہ بیفتاد چنانکہ در یَقْتَوِی یَقْتَوِیَانِ یَقْتَوُوْنَ و وجہ عدم اعلال واو مضموم باقی در جمع مذکور سابق یاد باید کرد و ہمچنا
ہم مخاطبہ و مخاطبات در صورت موافق و در اصل مخالف زیرا چہ اصل مخاطبہ تَحْوَوِوِیْنَ و اصل مخاطبات تَحْوَوِوْنَ اعلال ہر دو
در سابق معلوم شد مضارع مجہول یُحْوَوَی یُحْوَوَیَانِ یُحْوَوَوْنَ تُحْوَوَی تُحْوَوَیَانِ یُحْوَوَیْنَ تا آخر در واحد
مذکر غائب و حاضر و غائبہ و دو صیغہ متکلم واو اخیر بسبب آمدن در موضع زائد بر سوم و فتح ما قبل یا شد و یا الف و سوای این
پنج صیغہ و چار تثنیہ الف باجتماع ساکنین بیفتاد چنانکہ در یُقْتَوَی مجہول معلوم شد و مخاطبہ و مخاطبات یکسان صورۃ
نہ اصلاً چہ اصل اول تُحْوَوَوِیْنَ و اصل ثانی تُحْوَوَوُوْنَ واو اخیر ہر دو یا شد لیکن در اول الف شد و افتاد و در ثانی سالم ماند
نفی بلم لَمْ یَحْوَوِ بکسر واو اخیر معروف و فتح آن مجہول یا از اول و الف از ثانی بلم افتاد و ہمچنین از امثال آن امر حاضر معروف
اِحْوَوِ اِحْوَوِیَا اِحْوَوُوْا اِحْوَوِیْ اِحْوَوِیْنَ در اعلال مثل اِقْتَوِ اِقْتَوِیَا اِقْتَوُوْا الخ امر حاضر مجہول
لِتُحْوَوَ لِتُحْوَوَیَا لِتُحْوَوَوْا لِتُحْوَوَیْ لِتُحْوَوَیْنَ الف مبدلہ از یا کہ مبدل از واو بود از واحد مذکر بسبب جزم و از جمع
مذکر و مخاطبہ باجتماع ساکنین افتاد و در تثنیہ و جمع مؤنث بسبب یافتہ نشدن علت اعلال یا الف نگردید امر معروف
بانون ثقیلہ اِحْوَوِیَنَّ اِحْوَوِیَانِّ اِحْوَوُنَّ اِحْوَوِنَّ اِحْوَوِیْنَانِّ بر قیاس اِقْتَوِیَنَّ اِقْتَوِیَانِّ
اِقْتَوُنَّ الخ امر مجہول بانون ثقیلہ لِتُحْوَوَیَنَّ لِتُحْوَوَیَانِّ لِتُحْوَوَوُنَّ لِتُحْوَوَیِنَّ لِتُحْوَوَیْنَانِّ
بر قیاس لِتُقْتَوَیَنَّ و باقی اقسام امر با نون خفیفہ و ثقیلہ و نہی بجمیع اقسام با ہر دو نون تاکید و بدون آن

بر امثلهٔ مذکوره قیاس کرده امثله استنباط باید کرد اسم فاعل مُحْوَوٍ مُحْوَوِيَانِ مُحْوَوُونَ بسکون واو و قیاس مُقْتَوٍ مُقْتَوِيَانِ
مُقْتَوُونَ یای مبدله از واو در واحد و جمع مذکر باجتماع ساکنین بیفتاد و در صیغ باقیه بعدم علت اعلال سالم ماند اسم مفعول مُحْوَوًى
مُحْوَوَيَانِ مُحْوَوَوْنَ تا آخر بفتح واو متوسطه مثل مُقْتَوًى الخ در واحد و جمع مذکر الف مبدله از یا که بدل واو آمده بود باجتماع ساکنین
محذوف شد و در غایبه ساقط نگردید و در تثنیه یا بسبب لزوم التباس تثنیه بمفرد و در بواقی بوجه مذکور در مُقْتَوًى الف نگشت و صیغهای مجهول اسم مفعول
بر تقدیر تعدیه بحرف جر ست باب افْعِيلَال خاصیت و صرف صحیح این باب گذشت اجوف واوی اَلْاِسْوِيدَادُ
سیاه شدن اِسْوَادَّ يَسْوَادُّ اِسْوِيدَادًا فهو مُسْوَادٌّ اِسْوَادَّ اِسْوَادِّ اِسْوَادِدْ لَا تَسْوَادَّ لَا تَسْوَادِّ
لَا تَسْوَادِدْ اجوف یائی اَلْاِزْيِيَانُ آراسته شدن اِزْيَانَّ يَزْيَانُّ اِزْيِينَانًا فهو مُزْيَانٌّ اِزْيَانَّ
اِزْيَانِّ اِزْيَانِنْ لَا تَزْيَانَّ لَا تَزْيَانِّ لَا تَزْيَانِنْ هر دو مثل صحیح لفیف مقرون اَلْاِحْوِيوَاءُ سیاه شدن
در اصل اَلْاِحْوِيوَاوُ بود واو اخیر بقاعدهٔ اَلْاِحْوِوَاءُ بهمزه بدل گردید ماضی معروف اِحْوَاوَى اِحْوَاوَيَا اِحْوَاوَوْا
اِحْوَاوَتْ اِحْوَاوَتَا اِحْوَاوَيْنَ تا آخر اصل اِحْوَاوَى اِحْوَاوَوَ بود واو اخیر بسبب آمدن زائد بر سوم جا و فتحه ماقبل یا شد و یا بسبب تحرک
و انفتاح ماقبل الف گردید و در اِحْوَاوَيَا تثنیه واو بقاعدهٔ مذکور یا شد و یا الف نگردید ورنه بسبب حذف الف بفراهم آمدن دو ساکن التباس
بمفرد لازم می آمد و آن مانع تعلیل ست اِحْوَاوَوْا در اصل اِحْوَاوَوُوا بود واو لام کلمه بقانون مسطور یا شد و یا الف و الف باجتماع
ساکنین بیفتاد و همچنین در اِحْوَاوَتْ و در اِحْوَاوَتَا که در اصل اِحْوَاوَوَتَا بود و بعد بر گردیدن واو یا و یا الف و الف
باجتماع ساکنین تقدیری افتاد و در اِحْوَاوَيْنَ تا آخر واو یا شد و بعدم علت اعلال الف نگشت چنانکه معلوم شد و اِحْوَاوَّ
اِحْوَاوَّتْ بتشدید واو مثل اِحْوَوَّى بمعنی سبز شدن نیز آمده یقال اِحْوَاوَّتِ الْاَرْضُ اِذَا اخْضَرَّتْ مضارع معلوم
يَحْوَاوِي يَحْوَاوِيَانِ يَحْوَاوُونَ تَحْوَاوِي تَحْوَاوِيَانِ يَحْوَاوِينَ تا آخر يَحْوَاوِي در اصل يَحْوَاوِوُ
بود واو در طرف افتاده و ماقبلش مکسور ست یا شد بسبب ثقل ضمه از یا افتاد و همچنین در تَحْوَاوِي اَحْوَاوِي نَحْوَاوِي
و در ... صیغها واو بسبب ... در حکم طرف یا شد لیکن در جمع مذکر و مخاطبه افتاد و در باقیها سالم ماند و درین هم مخاطبه و مخاطبات
... مخالف پس اصل مخاطبه تَحْوَاوِوِينَ و اصل مخاطبات تَحْوَاوِوْنَ بعد اعلال هر دو تَحْوَاوِينَ
... اِحْوَاوِ اِحْوَاوِيَا اِحْوَاوُوا اِحْوَاوِي اِحْوَاوِينَ اصل اِحْوَاوِ اِحْوَاوِوْ بود
واو ... طرف و کسر ماقبل یا شد و یا بسبب وقف افتاد و در تثنیه و جمع مؤنث بسبب افتادن در حکم طرف و کسر ماقبل واو یا گشت
و در ... بعد نقل حرکتش بماقبل و در مخاطبه بعد سقوط حرکتش باجتماع ساکنین ساقط شد امر حاضر معروف
بانون ثقیله اِحْوَاوِيَنَّ اِحْوَاوِيَانِّ اِحْوَاوُنَّ اِحْوَاوِنَّ اِحْوَاوِيْنَانِّ در واحد مذکر یای محذوفه بزوال علت حذف

باز آمد و در تثنیه و جمع مؤنث یا سالم ماند و در جمع مذکر واو علامت جمع و در مخاطبه یای علامت نیز بسبب استغنا از ضمه و کسره ماقبل
باجتماع ساکنین محذوف شد اسم فاعل مُحْوَاوٍ مُحْوَاوِيَانِ مُحْوَاوُونَ مُحْوَاوِيَةٌ مُحْوَاوِيَتَانِ مُحْوَاوِيَاتٌ
مُحْوَاوٍ در اصل مُحْوَاوِوٌ بود واو اخیر بافتادن در طرف و کسر ماقبل یا شد و بعد سقوط ضمه بسبب ثقل یا باجتماع ساکنین بیفتاد و
و در جمع مذکر واو بجهت بودن در حکم طرف و کسر ماقبل یا شد و بعد نقل حرکتش بماقبل بعد سلب حرکت آن یا باجتماع ساکنین ساقط گردید
و در باقی صیغها بعدم علت حذف سالم ماند و اگر متعدی بحرف جر کنند صیغهای مجهول و اسم مفعول نیز آیند ماضی مجهول
أُحْوُوِيَ أُحْوُوِيَا أُحْوُوُوا أُحْوُوِيَتْ أُحْوُوِيَتَا أُحْوُوِينَ تا آخر أُحْوُوِيَ را از اِحْوَاوَيَ بنا
نمودند گاه واو اول و ثالث را ضمه دادند و ماقبل اخیر را کسره و الف بضمه ماقبل واو شد أُحْوُوِوَ بجای واو بروزن أُحْمُرَّ شد واو اخیر بقا
بکسره در مضارع معروف یا شد أُحْوُوِيَ گردید این یا از جمع مذکر بعد نقل حرکتش بماقبل بیفتاد و در باقی صیغها بعدم علت حذف سالم
ماند و در أُحْوُوِيَ و نظایر او واو ادغام نشد زیرا که متجانس او ابدال الف آمده مضارع مجهول يُحْوَاوَى يُحْوَاوَيَانِ
يُحْوَاوَوْنَ تُحْوَاوَى تُحْوَاوَيَانِ يُحْوَاوَيْنَ اصل يُحْوَاوِيُ يُحْوَاوَوُ بقاعده اِحْوَاوَى ماضی معروف واو یا شد
الف گردید و در جمع مذکر و مخاطبه باجتماع ساکنین بیفتاد و در باقیها سالم ماند و مخاطبه و مخاطبات صورت موافق و در اصل مخالف زیرا که
مخاطبه در اصل تُحْوَاوَيِينَ بروزن تُحْمَارِرِينَ و مخاطبات تُحْوَاوَيْنَ بروزن تُحْمَارِرْنَ امر مجهول لِيُحْوَاوَ لِيُحْوَاوَيَا لِتُحْوَاوَ
لِتُحْوَاوَيْ لِتُحْوَاوَيْنَ در واحد مذکر الف مبدله از یا که مبدله از واو است بعلت جزم و در جمع مذکر و مخاطبه بجهت اجتماع ساکنین
بیفتاد و در تثنیه و جمع مؤنث یا سالم ماند و بعدم علت اعلال الف نگشت امر مجهول با نون ثقیله لِيُحْوَاوَيَنَّ لِيُحْوَاوَيَانِّ
لِيُحْوَاوَوُنَّ لِتُحْوَاوَيِنَّ لِتُحْوَاوَيْنَانِّ در واحد مذکر بزوال علت حذف الف خواست که باز آید چون ماقبل نون
مذکور سوای چار تثنیه و جمع مؤنث متحرک میباشد و الف قابل حرکت نبود یا که بدلش الف آمده بود عود نمود و در جمع مذکر برای
رفع اجتماع ساکنین واو علامت را ضمه دادند و در مخاطبه یای علامت را کسره امر حاضر با نون خفیفه اِحْوَاوِيَنْ
اِحْوَاوُنْ اِحْوَاوِنْ بر قیاس ثقیله چنانکه مذکور شد ایضاً امر حاضر معروف با نون خفیفه اِحْوَاوِيَا
اِحْوَاوُوا اِحْوَاوِي بقلب نون بالف در واحد مذکر بواو و یا در جمع مذکر و مخاطبه بعد نون واو و یا
چنانکه سابق مذکور شد و باقی اقسام و نهی بر همین قیاس است امثله آن استخراج باید کرد اسم مفعول مُحْوَاوًى
مُحْوَاوَيَانِ مُحْوَاوَوْنَ مُحْوَاوَاةٌ مُحْوَاوَيَتَانِ مُحْوَاوَيَاتٌ واو اخیر در تمامی کلمات بسبب افتادن
در زائد بر سوم جا و فتحه ماقبل یا شد و یا در واحد و جمع مذکر و غائبه بسبب تحرک و انفتاح ماقبل الف گردید در اولین

باجتماع ساکنین بیفتاد و در باقی صیغها یا سالم ماند تمام شد

باب فَعْلَلَة دَحْرَجَ يُدَحْرِجُ دَحْرَجَةً و دِحْرَاجاً فهو مُدَحْرِجٌ
و مُدَحْرَجٌ دَحْرِجْ لا تُدَحْرِجْ باب تَفَعْلُل و این باب مزید فیه رباعی است
و در ماضی وی یک حرف زائده است چون تَدَحْرَجَ يَتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجاً فهو
مُتَدَحْرِجٌ و ذاک مُتَدَحْرَجٌ تَدَحْرَجْ لا تَتَدَحْرَجْ باب اِفْعِنْلال اِحْرَنْجَمَ
يَحْرَنْجِمُ اِحْرِنْجَاماً فهو مُحْرَنْجِمٌ و ذاک مُحْرَنْجَمٌ اِحْرَنْجِمْ لا تَحْرَنْجِمْ باب
اِفْعِلَّال اِقْشَعَرَّ از موی بر تن خاستن اِقْشَعَرَّ يَقْشَعِرُّ اِقْشِعْرَاراً
فهو مُقْشَعِرٌّ اِقْشَعِرَّ اِقْشَعْرِرْ لا تَقْشَعِرَّ لا تَقْشَعْرِرْ
این دو باب مزید فیه رباعی است در وی همزه وصل آید و دو حرف در ماضی وی زائده است
فصل بدانکه اِفْعِنْلال در ثلاثی مزید فیه آمده است اِقْعَنْسَسَ پس شد
سخت شدن اِقْعَنْسَسَ يَقْعَنْسِسُ اِقْعِنْسَاساً حرف اصلش قعس است و
اِفْعَوَّال نیز آمده است اِجْلَوَّذَ شتاب رفتن اِجْلَوَّذَ يَجْلَوِّذُ اِجْلِوَّاذاً
و اِفْعِيعَال نیز آمده است اِعْشَوْشَبَ يَعْشَوْشِبُ اِعْشِيشَاباً
گیاه بسیار شدن ۱۲

وافعنلاء نیز آمده است چون اِسْلَنْقٰی یَسْلَنْقِی اِسْلِنْقَاء

فصل بدانکه مجموع همزهای وصل که در اول فعل ماضی ثلاثی مزید فیه رباعی مزید فیه است در درج کلام مفقود و همچنین همزهای دیگر که در اول مصدرها و امرهای این بابها باشد الا همزه باب افعال که همزه وی قطعی است ساقط نشود نه در درج کلام و نه در مصدر و نه در ماضی و نه در امر

فصل بدانکه چون ذَهَبَ را تعدیه کنند گویند ذَهَبَ بِهٖ ذَهَبَ بِهِمَا ذَهَبَ بِهِمْ ذَهَبَ بِهَا ذَهَبَ بِهِمَا ذَهَبَ بِهِنَّ ذَهَبَ بِكَ ذَهَبَ بِكُمَا ذَهَبَ بِكُمْ ذَهَبَ بِكِ ذَهَبَ بِكُمَا ذَهَبَ بِكُنَّ ذَهَبَ بِیْ ذَهَبَ بِنَا و در اسم مفعول گویند مَذْهُوْبٌ بِهٖ مَذْهُوْبٌ بِهِمَا مَذْهُوْبٌ بِهِمْ مَذْهُوْبٌ بِهَا مَذْهُوْبٌ بِهِمَا مَذْهُوْبٌ بِهِنَّ بدانکه الف مفاعلت و سین استفعال گاه باشد که فعل لازم را متعدی گردانند چون سَارَ زَیْدٌ و سَایَرْتُهٗ و خَرَجَ زَیْدٌ و اِسْتَخْرَجْتُهٗ

تمت

وجه مهر و دستخط

برای سند اینمعنی که کتاب مطبوعه مطبع نظامی است مهر و دستخط مهتمم ثبت گردید

محمد عبد الرحمن [illegible]

العبد [illegible] حاجی محمد [illegible] خان [illegible]

ماشاء الله لا قوة الا بالله

بحسن توفیق فاعل کن فیکان خالق افعال انس وجان در علم صرف مشتمل بر شش رسائل نادر و شگرف

شش گنج

باهتمام محمد عبدالرحمن خان ابن محمد روشن خان مغفور و بر تربیت ... برادر معظم محمد مصطفی خان سپرد

مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید ۱۳

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله علی ما خلق الانسان وانطق له اللسان بکلمات مؤتلفة من لغات مختلفة لیعبر بها عما فی الصدور من الحاجات فی مجاری الامور والعادات والصلوة علی رسوله محمد سید البشر المخصوص بطیب النشر وعلی آله واصحابه دعاة الانام و هداة الاسلام بدانکه این کتابیست مبوب ومفصل در تصریف سخن عرب که جمله وی پنج بابست ومضمون هر باب مشتمل بر پنج فصلست ونام وی پنج گنج ست

باب اول در شناختن مجاری صرف افعال واسما ودروی پنج فصلست

فصل اول در ذکر ماضی فصل دوم در ذکر مستقبل فصل سوم در ذکر امر و نهی فصل چهارم در ذکر اسم فاعل و اسم مفعول فصل پنجم در شناختن خاصیت بابها و آنچه بدان تعلق دارد چون مضمون این باب در فاتحة المصادر (نام کتاب ۱۲) مقدم شده است درین محل فروگذاشته شد تا کتاب دراز نگردد

باب دوم

در شناختن اجناس اسما و افعال و صرف آن و درین باب پنج فصل است

فصل اول در کمیت (چندگی ۱۲) اجناس (یعنی اجناس افعال و اسما ۱۲) و معرفت آن بدانکه جمله افعال متصرفه و اسمای متمکنه بر چهار گونه است صحیح و مهموز و معتل و مضاعف

اما صحیح آن باشد که حرفی از حروف اصلی وی حرف علت و همزه و دو حرف صحیح وی از یک جنس نباشد چون ضَرَبَ (زد ۱۲) و بَعْثَرَ (مثال فعلل رباعی ۱۲) و رَجُلٌ (مثال اسم ثلاثی ۱۲) و جَعْفَرٌ (مثال اسم رباعی ۱۲) و سَفَرْجَلٌ (بهی ۱۲) و مهموز (از جهت اشتمال او بر همزه مهموز نام نهادند ۱۲) آن باشد که حرفی از حروف اصلی وی همزه باشد و آن بر سه نوع (یعنی مهموز ۱۲) است مهموز فا (یعنی بجای فا کلمه همزه باشد ۱۲) چون اَمَرَ (فرمودن ۱۲) و اَمْرٌ و مهموز عین چون سَأَلَ (پرسید ۱۲) و رَأْسٌ (سر ۱۲) و مهموز لام چون قَرَأَ (خواند ۱۲) و کَلَأٌ (بفتحتین گیاه ۱۲) و معتل آن باشد که حرفی از حروف اصلی وی حرف علت باشد و حروف علت سه است واو و الف و یا که مجموع وی وای باشد

ومعتل بر دو گونه است معتل بیک حرف ومعتل بدو حرف معتل بیک حرف
بر سه گونه است معتل فا چون وَعْد ویُسْر و وَعَدَ ویَسَرَ ومعتل عین چون
قَالَ وبَاعَ وبَابٌ ونَابٌ ومعتل لام چون دَعَا ورَمَى دَلْوٌ وظَبْيٌ ومعتل بدو
حرف دو نوع است لفیف مفروق ولفیف مقرون اما لفیف مفروق آن باشد
که بجای فای فعل ولام فعل وی حرف علت باشد چون وَشْيٌ ووَحْيٌ
ولفیف مقرون آن باشد که بجای عین فعل ولام فعل وی حرف علت
باشد چون طَوْيٌ وطَيٌّ ومضاعف آن باشد که دو حرف صحیح وی از
یک جنس باشد وآن بر دو نوع است مضاعف ثلاثی ومضاعف رباعی اما
مضاعف ثلاثی آن باشد که عین ولام وی از یک جنس باشد چون فَرٌّ
وعَدٌّ که در اصل فَرَرَ وعَدَدَ بوده است ومضاعف رباعی آن باشد
که فا ولام اول وعین ولام ثانی وی از یک جنس باشد چون زَلْزَلَ و
ذَبْذَبَ **فصل دوم** در صرف مهموز بدانکه صرف مهموز با صرف صحیح برابر باشد
مگر جائی چند که بدو اصل بیرون آید **اصل اول** هر همزهٔ منفرده که ساکن باشد
در اسم یا در فعل روا باشد که او را ابدال کنند بحرف علت بر وفق حرکت ماقبل نحو

راس و کاس و بوس و ذیب و بیر و یاخذ و یوخذ و شیت که در اصل

رأس و کأس و بؤس و ذئب و بئر و یأخذ و یؤخذ و شئت بوده است

اصل دوم هر جا که دو همزه در اول کلمه هم آیند و همزهٔ اول متحرک باشد

و دوم ساکن واجبست که همزهٔ دوم را بدل کنند بحرف علت بر وفق حرکت

همزهٔ اول چون آمن و اومن و ایمانا که در اصل أأمن و أؤمن و إئمانا بوده است

ابدال در اصل اول جائزست ابدال نیز و در اصل دوم واجب و این حکم در همه جاها

معلومست **قانون** اگر همزهٔ منفرده متحرک باشد و ماقبل آن ساکن روا باشد که حرکت

همزه نقل کرده بماقبل دهند و همزه را حذف کنند برای تخفیف چون یسل و قد افلح که

در اصل یسأل و قد أفلح بوده است **فصل سوم** در صرف معتل بدانکه حرف علت

در کلام عرب ثقیل دارند ازینجهت گاهی ویرا حذف کنند و گاهی بدل و گاهی ساکن و ثقیلترین

ایشان واو است پس یا پس الف و الف همیشه ساکن باشد بعلت ضیق زبان چون ماو

لا و هرچه متحرک باشد بصورت الف و یا ساکن بعد ضمه بود همزه باشد چون امر و سال و

قرأ و سأل و بؤس و ذئب و او اخت ضمه بود و الف اخت فتحه و یا اخت کسره بدانکه

صرف معتل بقاعده صحیح برابر باشد مگر جای چند که درین محل یاد کنیم انشاء الله تعالی

اول آنکه چون فاء کلمه واو باشد در باب فَعَلَ یَفْعِلُ بفتح العین فی الماضی و کسرها

یعنی ضَرَبَ یَضْرِبُ ۱۲

فی الغابر و در باب فَعِلَ یَفْعِلُ بکسر العین فیهما آن واو از مستقبل بیفتد چون

حَسِبَ یَحْسِبُ ۱۲ یعنی در ماضی و مضارع ۱۲

وَجَبَ یَجِبُ و وَمِقَ یَمِقُ که در اصل یَوْجِبُ و یَوْمِقُ بوده است **قانون** هر واو

که میان یاء و کسره لازم افتد و حرکت یاء مخالف واو بود آن واو بیفتد چون یَعِدُ و مانند آن

احتراز شد از یَوْجَلُ که واو میان کسره نیست ۱۲

و چون واو از یَعِدُ بیفتد از تَعِدُ و اَعِدُ و نَعِدُ نیز بیفتد تا حکم باب مختلف نگردد اگرچه

واو میان یاء و کسره نیست و در یُوْجِبُ واو نیفتاد زیرا که حرکت یاء موافق واو است

از افعال ۱۲

و چون واو از مستقبل بیفتد روا باشد که از مصدر او نیز بیفتد چون یَعِدُ عِدَةً و یَزِنُ

زِنَةً **قانون** فعل از وجه اعلال اصل است و مصدر فرع وی و این نزدیک

کوفیان است و نزدیک بصریان مصدر اصل است و فعل فرع وی از وجه اشتقاق

چون خواهند که فرع را با اصل برابر کنند اینها را در تصحیح و اعلال بریکدیگر قیاس کنند

چون قَامَ قِیَامًا و قَاوَمَ قِوَامًا واو در قِیَامًا متغیر شد زیرا که در قَامَ متغیر شده

است و در قِوَامًا بسلامت ماند از آنچه در قَاوَمَ سالم مانده است **دوم آنکه**

واو یاء گردد در مصدر باب افعال و استفعال چون اَوْقَدَ

اِیْقَادًا و اِسْتَوْقَدَ اِسْتِیْقَادًا **قانون** هر واو که ساکن باشد

افروزانیدن ۱۲ افروزانیدن ۱۲

وماقبل او مکسور آن واو یا گردد چون میزان و ایجل که در اصل موزان و

اوجل بوده است **سوم** آنکه یا واو گردد چون علامت استقبال بضم شود

چون یوسر و یوقن که در اصل ییسر و ییقن بوده است **قانون**

هر یا که ساکن باشد و ماقبل آن مضموم آن یا واو گردد چنانکه بالا گذشت **چهارم**

آنکه هر واو و یا که در فاء کلمهٔ باب افتعال اصلی باشد تا گردد و تا در تا مدغم شود چون اتّقد یتّقد

اتّقادا و اتّسر یتّسر اتّسارا در صرف معتل عین همه باب تعلیل و تغییر بسیار افتد

مگر در باب تفعیل و تفعّل و تفاعل و مفاعلة که صرف این چهار باب با صرف صحیح

برابر باشد و سیاقت صرف وی اینست از باب فعَل یفعُل بفتح العین فی

الماضی و ضمها فی الغابر چون القول گفتن **اثبات فعل ماضی معروف** قال

قالا قالوا قالت قالتا قلن قلت قلتما قلتم قلت قلتما قلتنّ قلت

قلنا **اثبات فعل ماضی مجهول** قیل قیلا قیلوا قیلت قیلتا قلن قلت

قلتما قلتم قلت قلتما قلتنّ قلت قلنا **اثبات فعل مضارع**

معروف یقول یقولان یقولون تقول تقولان یقلن

تقول تقولان تقولون تقولین تقولان تقلن

اَقُولُ نَقُولُ اثبات فعل مضارع مجہول یُقَالُ یُقَالَانِ یُقَالُونَ

تُقَالُ تُقَالَانِ یُقَلْنَ تُقَالُ تُقَالَانِ تُقَالُونَ تُقَالِینَ تُقَالَانِ تُقَلْنَ

اُقَالُ نُقَالُ نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف لَنْ یَّقُولَ لَنْ یَّقُولَا

لَنْ یَّقُولُوا لَنْ تَقُولَ لَنْ تَقُولَا لَنْ یَّقُلْنَ لَنْ تَقُولَ لَنْ تَقُولَا لَنْ تَقُولُوا لَنْ تَقُولِی

لَنْ تَقُولَا لَنْ تَقُلْنَ لَنْ اَقُولَ لَنْ نَقُولَ نفی تاکید بلن در فعل مستقبل

مجہول لَنْ یُّقَالَ لَنْ یُّقَالَا لَنْ یُّقَالُوا لَنْ تُقَالَ لَنْ تُقَالَا لَنْ یُّقَلْنَ

لَنْ تُقَالَ لَنْ تُقَالَا لَنْ تُقَالُوا لَنْ تُقَالِی لَنْ تُقَالَا لَنْ تُقَلْنَ لَنْ اُقَالَ لَنْ نُّقَالَ

نفی جحد بلم در فعل مضارع معروف لَمْ یَقُلْ لَمْ یَقُولَا لَمْ یَقُولُوا لَمْ تَقُلْ

لَمْ تَقُولَا لَمْ یَقُلْنَ لَمْ تَقُلْ لَمْ تَقُولَا لَمْ تَقُولُوا لَمْ تَقُولِی لَمْ تَقُولَا لَمْ تَقُلْنَ

لَمْ اَقُلْ لَمْ نَقُلْ نفی جحد بلم در فعل مضارع مجہول لَمْ یُقَلْ لَمْ یُقَالَا

لَمْ یُقَالُوا لَمْ تُقَلْ لَمْ تُقَالَا لَمْ یُقَلْنَ لَمْ تُقَلْ لَمْ تُقَالَا لَمْ تُقَالُوا لَمْ تُقَالِی لَمْ تُقَالَا

لَمْ تُقَلْنَ لَمْ اُقَلْ لَمْ نُقَلْ لام تاکید با نون ثقیلہ در فعل مستقبل معروف

لَیَقُولَنَّ لَیَقُولَانِّ لَیَقُولُنَّ لَتَقُولَنَّ لَتَقُولَانِّ لَیَقُلْنَانِّ لَتَقُولَنَّ لَتَقُولَانِّ لَتَقُولُنَّ

لَتَقُولِنَّ لَتَقُولَانِّ لَتَقُلْنَانِّ لَاَقُولَنَّ لَنَقُولَنَّ لام تاکید با نون ثقیلہ

در فعل مستقبل مجهول لَيُقَالَنَّ لَيُقَالَانِّ لَيُقَالُنَّ لَتُقَالَنَّ لَتُقَالَانِّ لَيُقَلْنَانِّ

لَتُقَالَنَّ لَتُقَالَانِّ لَتُقَالُنَّ لَتُقَالِنَّ لَتُقَالَانِّ لَتُقَلْنَانِّ لَأُقَالَنَّ لَنُقَالَنَّ لام تاکید

بانون خفیفه در فعل مستقبل معروف لَيَقُولَنْ لَيَقُولُنْ لَتَقُولَنْ لَتَقُولُنْ

لَتَقُولِنْ لَأَقُولَنْ لَنَقُولَنْ لام تاکید بانون خفیفه در فعل مستقبل

مجهول لَيُقَالَنْ لَيُقَالُنْ لَتُقَالَنْ لَتُقَالُنْ لَتُقَالِنْ لَأُقَالَنْ لَنُقَالَنْ امر حاضر

معروف قُلْ قُولَا قُولُوا قُولِي قُولَا قُلْنَ امر حاضر مجهول لِتُقَلْ لِتُقَالَا لِتُقَالُوا

لِتُقَالِي لِتُقَالَا لِتُقَلْنَ امر غائب معروف لِيَقُلْ لِيَقُولَا لِيَقُولُوا لِتَقُلْ

لِتَقُولَا لِيَقُلْنَ لِأَقُلْ لِنَقُلْ امر غائب مجهول لِيُقَلْ لِيُقَالَا لِيُقَالُوا لِتُقَلْ

لِتُقَالَا لِيُقَلْنَ لِأُقَلْ لِنُقَلْ امر حاضر معروف بانون ثقیله قُولَنَّ

قُولَانِّ قُولُنَّ قُولِنَّ قُولَانِّ قُلْنَانِّ امر حاضر مجهول بانون ثقیله

لِتُقَالَنَّ لِتُقَالَانِّ لِتُقَالُنَّ لِتُقَالِنَّ لِتُقَالَانِّ لِتُقَلْنَانِّ امر غائب معروف

بانون ثقیله لِيَقُولَنَّ لِيَقُولَانِّ لِيَقُولُنَّ لِتَقُولَنَّ لِتَقُولَانِّ لِيَقُلْنَانِّ

لِأَقُولَنَّ لِنَقُولَنَّ امر غائب مجهول بانون ثقیله لِيُقَالَنَّ لِيُقَالَانِّ

لِيُقَالُنَّ لِتُقَالَنَّ لِتُقَالَانِّ لِيُقَلْنَانِّ لِأُقَالَنَّ لِنُقَالَنَّ امر حاضر معروف

بانون خفیفہ قُولَنْ قُولُنْ قُولِنْ امر حاضر مجہول بانون خفیفہ
لِتُقَالَنْ لِتُقَالُنْ لِتُقَالِنْ امر غائب معروف بانون خفیفہ
لِيَقُولَنْ لِيَقُولُنْ لِتَقُولَنْ لِأَقُولَنْ لِنَقُولَنْ امر غائب مجہول بانون خفیفہ
لِيُقَالَنْ لِيُقَالُنْ لِتُقَالَنْ لِأُقَالَنْ لِنُقَالَنْ نہی حاضر معروف لَا تَقُلْ لَا تَقُولَا
لَا تَقُولُوا لَا تَقُولِي لَا تَقُولَا لَا تَقُلْنَ نہی حاضر مجہول لَا تُقَلْ لَا تُقَالَا
لَا تُقَالُوا لَا تُقَالِي لَا تُقَالَا لَا تُقَلْنَ نہی غائب معروف لَا يَقُلْ
لَا يَقُولَا لَا يَقُولُوا لَا تَقُلْ لَا تَقُولَا لَا يَقُلْنَ لَا أَقُلْ لَا نَقُلْ نہی غائب مجہول
لَا يُقَلْ لَا يُقَالَا لَا يُقَالُوا لَا تُقَلْ لَا تُقَالَا لَا يُقَلْنَ لَا أُقَلْ لَا نُقَلْ نہی حاضر
معروف بانون ثقیلہ لَا تَقُولَنَّ لَا تَقُولَانِّ لَا تَقُولُنَّ لَا تَقُولِنَّ لَا تَقُولَانِّ
لَا تَقُلْنَانِّ نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ لَا تُقَالَنَّ لَا تُقَالَانِّ لَا تُقَالُنَّ
لَا تُقَالِنَّ لَا تُقَالَانِّ لَا تُقَلْنَانِّ نہی غائب معروف بانون ثقیلہ
لَا يَقُولَنَّ لَا يَقُولَانِّ لَا يَقُولُنَّ لَا تَقُولَنَّ لَا تَقُولَانِّ لَا يَقُلْنَانِّ لَا أَقُولَنَّ
لَا نَقُولَنَّ نہی غائب مجہول بانون ثقیلہ لَا يُقَالَنَّ لَا يُقَالَانِّ لَا يُقَالُنَّ
لَا تُقَالَنَّ لَا تُقَالَانِّ لَا يُقَلْنَانِّ لَا أُقَالَنَّ لَا نُقَالَنَّ نہی حاضر

معروف بانون خفیفه لاتقولن لاتقولن لاتقولن نهی حاضر
مجهول بانون خفیفه لاتقالن لاتقالن لاتقالن نهی غائب معروف
بانون خفیفه لایقولن لایقولن لاتقولن لااقولن لانقولن
نهی غائب مجهول بانون خفیفه لایقالن لایقالن
لاتقالن لااقالن لانقالن اسم فاعل قائل قائلان قائلون
قائلة قائلتان قائلات اسم مفعول مقول مقولان مقولون
مقولة مقولتان مقولات قانون قال دراصل قول بود
واو الف گشت قال شد زیراکه هر واو ویاکه متحرک باشد وماقبل آن
مفتوح وکلمه از التباس بمفرد ایمن باشد ودران کلمه تعلیلی دیگر از جنس وی
نیفتاده باشد ودر معنی آن واو ویاکه تصحیح آن ضروریت نباشد وغیر مصدر
وجمع نباشد آن واو ویا الف گردد چون قال وباع وباب وناب (دندان ۱۲)
ودعا ورمی وعصا وهدی واو در دعوا ویا در رمیا الف
نگشت زیراکه از التباس بمفرد ایمن نیست ودر طوی وروی
الف نگشت زیراکه تعلیل دیگر از جنس وی افتاده است ودر عور

وصید و عین الف نگشت زیرا که در معنی اِعوَر و اِصید و اِعین

است و در دَوَرانٌ و جَوَلانٌ الف نگشت زیرا که مصدر است و در حَوَلَةٌ

شَوَکَةٌ الف نگشت زیرا که جمعست قُلْنَ گفتند آن همه زنان که در اصل

جمع شائک درخت خاردار ۱۲

قَوُلْنَ بوده است نقل کرده از قَوُلْنَ به قُوُلْنَ آوردند واو را ضمه بود ضمه

دیگر بروی دشوار داشتند نقل کرده بماقبل دادند دو ساکن بهم آمدند واو افتاد

قُلْنَ شد سوال از قَوُلْنَ به قُوُلْنَ چرا نقل کردند جواب زیرا چه او خواست که الف

شده بیفتد و دلیلی نبود بر حذف واو پس ضمه در آوردند تا دلیل باشد بر حذف

واو و دیگر اخوات او را همبرین قیاس کنند قِیْلَ در اصل قُوِلَ بود واو حرف

یعنی از قلن تا قلنا ۱۲

علت ضعیف و کسره حرکت قویست حرف ضعیف حرکت قوی را احتمال

نتوانست کرد کسره بر واو دشوار داشتند نقل کرده بماقبل دادند بعد ازاله حرکت

ماقبل واو از جهت کسره ماقبل یا گشت قِیْلَ شد یَقُوْلُ در اصل یَقْوُلُ بود حرکت

واو نقل کرده بماقبل دادند یَقُوْلُ شد برای موافقت باب اگر منظور موافقت باب

نبودی اعلال نشدی زیرا که اگر ماقبل واو و یا ساکن باشد حرکت بران ثقیل ندارند

بر واو و یا ۱۲

حکم آن واو و یا حکم حرف صحیح باشد چون دَلْوٌ و ظَبْیٌ یُقَالُ در اصل

یُقْوَلُ بود فتحهٔ واو نقل کرده بقاف دادند واو در اصل متحرک بود وما قبل او اکنون مفتوح
گشت واو را بالف بدل کردند یُقَالُ شد سوال فتحهٔ واو یُقْوَلُ چرا نقل کرده بقاف
دادند جواب از برای آنکه مجهول از معروف ساخته میشود چون معروف نقل کردند
در مجهول نیز نقل کردند تا حکم هر دو یکی شود بدانکه هر جا که لام کلمه ساکن باشد در معتل
عین آن عین از جهت اجتماع ساکنین بیفتد چون لَمْ یَقُلْ و لَمْ یَبِعْ و لَا تَقُلْ و لِیَقُلْ
و قُلْ و قُلْنَ و لْیَقُلْنَ و لَا تَقُلْنَ قَائِلٌ در اصل قَاوِلٌ بود واو همزه گشت قَائِلٌ
شد زیرا که هر واو و یا که در طرف افتد یا نزدیک طرف بعد الف زائده باشد همزه گردد
چون قَائِلٌ و بَائِعٌ و دُعَاءٌ و بِنَاءٌ و اِعْلَاءٌ و اِسْتِعْلَاءٌ مَقُوْلٌ در اصل مَقْوُوْلٌ
دو مثال نزدیک طرف ۱۲ چهار مثال طرف ۱۲
بود حرکت واو نقل کرده بقاف دادند برای موافقت باب دو ساکن بهم آمدند
یکی را بیفگندند مَقُوْلٌ شد بعضی واو اول را حذف کردند زیرا که او دوم علامت است
این قول اخفش ست ۱۲
وَالْعَلَامَةُ لَا تُحْذَفُ و بعضی واو آخر را حذف کردند زیرا که زائده است وَالزَّائِدُ
اَوْلٰی بِالْحَذْفِ صرف معتل عین یائی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ بفتح العین فی الماضی
وکسرها فی الغابر چون اَلْبَیْعُ خریدن و فروختن اثبات فعل ماضی معروف
بَاعَ بَاعَا بَاعُوْا بَاعَتْ بَاعَتَا بِعْنَ بِعْتَ بِعْتُمَا بِعْتُمْ بِعْتِ بِعْتُمَا

امر حاضر معروف بانون ثقیلہ بِیْعَنَّ بِیْعَانِّ بِیْعُنَّ بِیْعِنَّ

بِیْعَانِّ بِعْنَانِّ امر حاضر مجہول بانون ثقیلہ لِتُبَاعَنَّ لِتُبَاعَانِّ

لِتُبَاعُنَّ لِتُبَاعِنَّ لِتُبَاعَانِّ لِتُبِعْنَانِّ امر غائب معروف

بانون ثقیلہ لِیَبِیْعَنَّ لِیَبِیْعَانِّ لِیَبِیْعُنَّ لِتَبِیْعَنَّ

لِتَبِیْعَانِّ لِیَبِعْنَانِّ لِاَبِیْعَنَّ لِنَبِیْعَنَّ امر غائب مجہول بانون

ثقیلہ لِیُبَاعَنَّ لِیُبَاعَانِّ لِیُبَاعُنَّ لِتُبَاعَنَّ لِتُبَاعَانِّ

لِیُبِعْنَانِّ لِاُبَاعَنَّ لِنُبَاعَنَّ امر حاضر معروف بانون خفیفہ

بِیْعَنْ بِیْعُنْ بِیْعِنْ امر حاضر مجہول بانون خفیفہ لِتُبَاعَنْ لِتُبَاعُنْ

لِتُبَاعِنْ امر غائب معروف بانون خفیفہ لِیَبِیْعَنْ لِیَبِیْعُنْ

لِتَبِیْعَنْ لِاَبِیْعَنْ لِنَبِیْعَنْ امر غائب مجہول بانون خفیفہ

لِیُبَاعَنْ لِیُبَاعُنْ لِتُبَاعَنْ لِاُبَاعَنْ لِنُبَاعَنْ نہی حاضر معروف

لَا تَبِعْ لَا تَبِیْعَا لَا تَبِیْعُوْا لَا تَبِیْعِیْ لَا تَبِیْعَا لَا تَبِعْنَ نہی حاضر مجہول

لَا تُبَعْ لَا تُبَاعَا لَا تُبَاعُوْا لَا تُبَاعِیْ لَا تُبَاعَا لَا تُبَعْنَ نہی غائب معروف

لَا یَبِعْ لَا یَبِیْعَا لَا یَبِیْعُوْا لَا تَبِعْ لَا تَبِیْعَا لَا یَبِعْنَ لَا اَبِعْ لَا نَبِعْ

نہی غائب مجہول لا یُبَعْ لا یُبَاعَا لا یُبَاعُوا لا تُبَعْ لا تُبَاعَا لا یُبَعْنَ لا اُبَعْ

لا نُبَعْ نہی حاضر معروف بانون ثقیلہ لا تَبِیعَنَّ لا تَبِیعَانِّ لا تَبِیعُنَّ لا تَبِیعِنَّ

لا تَبِیعَانِّ لا تَبِعْنَانِّ نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ لا تُبَاعَنَّ لا تُبَاعَانِّ

لا تُبَاعُنَّ لا تُبَاعِنَّ لا تُبَاعَانِّ لا تُبَعْنَانِّ نہی غائب معروف بانون ثقیلہ

لا یَبِیعَنَّ لا یَبِیعَانِّ لا یَبِیعُنَّ لا تَبِیعَنَّ لا تَبِیعَانِّ لا یَبِعْنَانِّ لا اَبِیعَنَّ لا نَبِیعَنَّ

نہی غائب مجہول بانون ثقیلہ لا یُبَاعَنَّ لا یُبَاعَانِّ لا یُبَاعُنَّ لا تُبَاعَنَّ

لا تُبَاعَانِّ لا یُبَعْنَانِّ لا اُبَاعَنَّ لا نُبَاعَنَّ نہی حاضر معروف بانون

خفیفہ لا تَبِیعَنْ لا تَبِیعُنْ لا تَبِیعِنْ نہی حاضر مجہول بانون خفیفہ

لا تُبَاعَنْ لا تُبَاعُنْ لا تُبَاعِنْ نہی غائب معروف بانون خفیفہ

لا یَبِیعَنْ لا یَبِیعُنْ لا تَبِیعَنْ لا اَبِیعَنْ لا نَبِیعَنْ نہی غائب مجہول

بانون خفیفہ لا یُبَاعَنْ لا یُبَاعُنْ لا تُبَاعَنْ لا اُبَاعَنْ لا نُبَاعَنْ

اسم فاعل بَائِعٌ بَائِعَانِ بَائِعُونَ بَائِعَةٌ بَائِعَتَانِ بَائِعَاتٌ

اسم مفعول مَبِیعٌ مَبِیعَانِ مَبِیعُونَ مَبِیعَةٌ مَبِیعَتَانِ مَبِیعَاتٌ

قانون یَبِیعُ فروختن از ہمہ زبان در اصل یَبْیِعُ بود است نقل کردہ

از يَبْيَعْنَ يَبِيعْنَ آوردند يا أخت كسره بود كسرهٔ ديگر بروی دشوار داشتند
نقل کرده با قبل دادند بعد ازاله حرکت ما قبل پس دو ساکن بهم آمدند یا
افتاد بِعْنَ شد بِيعَ در اصل بُيِعَ بوده است یا اخت کسره بود کسرهٔ دیگر بروی
دشوار داشتند نقل کرده با قبل دادند بعد دور کردن حرکت ما قبل بِيعَ
شد يُبَيْعُ در اصل يُبْيَعُ بوده حکم او حکم يُقْوَلُ است حکم يُبَاعُ يُقَالُ است
و بَائِعٌ چون قَائِلٌ مَبِيعٌ در اصل مَبْيُوعٌ بود از مَبْيُوعٌ نقل کرده
به مَبُيْوعٌ آوردند واو یا گشت مَبُيِيعٌ شد بعد ازان کسره یا باد دادند دو
ساکن بهم آمدند یکی را بیفگندند مَبِيعٌ شد صرف معتل عین واوی از باب
فَعِلَ يَفْعَلُ بكسر العين في الماضي وفتحها في الغابر چون اَلْخَوْفُ ترسیدن
اثبات فعل ماضی معروف خَافَ خَافَا خَافُوا خَافَتْ خَافَتَا
خِفْنَ خِفْتَ خِفْتُمَا خِفْتُمْ خِفْتِ خِفْتُمَا خِفْتُنَّ خِفْتُ
خِفْنَا اثبات فعل ماضی مجهول خِيفَ خِيفَا خِيفُوا خِيفَتْ
خِيفَتَا خِفْنَ خِفْتَ خِفْتُمَا خِفْتُمْ خِفْتِ خِفْتُمَا خِفْتُنَّ خِفْتُ
خِفْنَا اثبات فعل مضارع معروف يَخَافُ يَخَافَانِ

يَخَافُوْنَ تَخَافُ تَخَافَانِ يَخَفْنَ تَخَافُ تَخَافَانِ تَخَافُوْنَ تَخَافِيْنَ
تَخَافَانِ تَخَفْنَ اَخَافُ نَخَافُ **اثبات فعل مضارع مجہول**
يُخَافُ يُخَافَانِ يُخَافُوْنَ تُخَافُ تُخَافَانِ يُخَفْنَ تُخَافُ تُخَافَانِ
چوں اعلیل یُقَالُ ۱۲
تُخَافُوْنَ تُخَافِيْنَ تُخَافَانِ تُخَفْنَ اُخَافُ نُخَافُ **نفی تاکید بلن**
در فعل مستقبل معروف لَنْ يَخَافَ لَنْ يَخَافَا لَنْ يَخَافُوْا لَنْ تَخَافَ
لَنْ تَخَافَا لَنْ يَخَفْنَ لَنْ تَخَافَ لَنْ تَخَافَا لَنْ تَخَافُوْا لَنْ تَخَافِيْ لَنْ تَخَافَا
لَنْ تَخَفْنَ لَنْ اَخَافَ لَنْ نَخَافَ **نفی تاکید بلن در فعل**
مستقبل مجہول لَنْ يُخَافَ لَنْ يُخَافَا لَنْ يُخَافُوْا لَنْ تُخَافَ
لَنْ تُخَافَا لَنْ يُخَفْنَ لَنْ تُخَافَ لَنْ تُخَافَا لَنْ تُخَافُوْا لَنْ تُخَافِيْ
لَنْ تُخَافَا لَنْ تُخَفْنَ لَنْ اُخَافَ لَنْ نُخَافَ **نفی جحد بلم در فعل**
مستقبل معروف لَمْ يَخَفْ لَمْ يَخَافَا لَمْ يَخَافُوْا لَمْ تَخَفْ
لَمْ تَخَافَا لَمْ يَخَفْنَ لَمْ تَخَفْ لَمْ تَخَافَا لَمْ تَخَافُوْا لَمْ تَخَافِيْ لَمْ تَخَافَا
لَمْ تَخَفْنَ لَمْ اَخَفْ لَمْ نَخَفْ **نفی جحد بلم در فعل مستقبل مجہول**
لَمْ يُخَفْ لَمْ يُخَافَا لَمْ يُخَافُوْا لَمْ تُخَفْ لَمْ تُخَافَا لَمْ يُخَفْنَ لَمْ تُخَفْ
لَمْ تُخَافَا لَمْ تُخَافُوْا لَمْ تُخَافِيْ لَمْ تُخَافَا لَمْ تُخَفْنَ لَمْ اُخَفْ لَمْ نُخَفْ

لام تاکید بانون ثقیلہ در فعل مستقبل معروف لَیَخَافَنَّ

لَیَخَافَانِّ لَیَخَافُنَّ لَتَخَافَنَّ لَتَخَافَانِّ لَیَخَفْنَانِّ لَتَخَافَنَّ لَتَخَافَانِّ لَتَخَافُنَّ

لَتَخَافِنَّ لَتَخَافَانِّ لَتَخَفْنَانِّ لَأَخَافَنَّ لَنَخَافَنَّ لام تاکید بانون ثقیلہ

در فعل مستقبل مجہول لَیُخَافَنَّ لَیُخَافَانِّ لَیُخَافُنَّ لَتُخَافَنَّ لَتُخَافَانِّ

لَیُخَفْنَانِّ لَتُخَافَنَّ لَتُخَافَانِّ لَتُخَافُنَّ لَتُخَافِنَّ لَتُخَافَانِّ لَتُخَفْنَانِّ

لَأُخَافَنَّ لَنُخَافَنَّ لام تاکید بانون خفیفہ در فعل مستقبل

معروف لَیَخَافَنْ لَیَخَافُنْ لَتَخَافَنْ لَتَخَافُنْ لَتَخَافِنْ

لَأَخَافَنْ لَنَخَافَنْ لام تاکید بانون خفیفہ در فعل مستقبل مجہول

لَیُخَافَنْ لَیُخَافُنْ لَتُخَافَنْ لَتُخَافُنْ لَتُخَافِنْ لَأُخَافَنْ لَنُخَافَنْ

امر حاضر معروف خَفْ خَافَا خَافُوْا خَافِیْ خَافَا خَفْنَ

امر حاضر مجہول لِتُخَفْ لِتُخَافَا لِتُخَافُوْا لِتُخَافِیْ لِتُخَافَا لِتُخَفْنَ

امر غائب معروف لِیَخَفْ لِیَخَافَا لِیَخَافُوْا لِتَخَفْ لِتَخَافَا

لِیَخَفْنَ لِأَخَفْ لِنَخَفْ امر غائب مجہول لِیُخَفْ لِیُخَافَا

لِیُخَافُوْا لِتُخَفْ لِتُخَافَا لِیُخَفْنَ لِأُخَفْ لِنُخَفْ امر حاضر معروف

بانون ثقیلہ خَافَنَّ خَافَانِّ خَافُنَّ خَافِنَّ خَافَانِّ خَفْنَانِّ امر حاضر
مجہول بانون ثقیلہ لِتُخَافَنَّ لِتُخَافَانِّ لِتُخَافُنَّ لِتُخَافِنَّ لِتُخَافَانِّ
لِتُخَفْنَانِّ امر غائب معروف بانون ثقیلہ لِيَخَافَنَّ لِيَخَافَانِّ
لِيَخَافُنَّ لِتَخَافَنَّ لِتَخَافَانِّ لِيَخَفْنَانِّ لِأَخَافَنَّ لِنَخَافَنَّ امر غائب
مجہول بانون ثقیلہ لِيُخَافَنَّ لِيُخَافَانِّ لِيُخَافُنَّ لِتُخَافَنَّ لِتُخَافَانِّ
لِيُخَفْنَانِّ لِأُخَافَنَّ لِنُخَافَنَّ امر حاضر معروف بانون خفیفہ
خَافَنْ خَافُنْ خَافِنْ امر حاضر مجہول بانون خفیفہ لِتُخَافَنْ
لِتُخَافُنْ لِتُخَافِنْ امر غائب معروف بانون خفیفہ لِيَخَافَنْ لِيَخَافُنْ
لِتَخَافَنْ لِأَخَافَنْ لِنَخَافَنْ امر غائب مجہول بانون خفیفہ
لِيُخَافَنْ لِيُخَافُنْ لِتُخَافَنْ لِأُخَافَنْ لِنُخَافَنْ نہی حاضر معروف
لَا تَخَفْ لَا تَخَافَا لَا تَخَافُوْا لَا تَخَافِيْ لَا تَخَافَا لَا تَخَفْنَ نہی
حاضر مجہول لَا تُخَفْ لَا تُخَافَا لَا تُخَافُوْا لَا تُخَافِيْ لَا تُخَافَا لَا تُخَفْنَ
نہی غائب معروف لَا يَخَفْ لَا يَخَافَا لَا يَخَافُوْا لَا تَخَفْ
لَا تَخَافَا لَا يَخَفْنَ لَا أَخَفْ لَا نَخَفْ نہی غائب مجہول لَا يُخَفْ
لَا يُخَافَا لَا يُخَافُوْا لَا تُخَفْ لَا تُخَافَا لَا يُخَفْنَ لَا أُخَفْ لَا نُخَفْ

نهی حاضر معروف بانون ثقیله لا تَخافَنَّ لا تَخافانِّ لا تَخافُنَّ
لا تَخافِنَّ لا تَخافانِّ لا تَخَفنانِّ نهی حاضر مجهول بانون ثقیله
لا تُخافَنَّ لا تُخافانِّ لا تُخافُنَّ لا تُخافِنَّ لا تُخافانِّ لا تُخَفنانِّ
نهی غائب معروف بانون ثقیله لا یَخافَنَّ لا یَخافانِّ لا یَخافُنَّ
لا تَخافَنَّ لا تَخافانِّ لا یَخَفنانِّ لا اَخافَنَّ لا نَخافَنَّ نهی غائب
مجهول بانون ثقیله لا یُخافَنَّ لا یُخافانِّ لا یُخافُنَّ لا تُخافَنَّ
لا تُخافانِّ لا یُخَفنانِّ لا اُخافَنَّ لا نُخافَنَّ نهی حاضر معروف ۲۲
بانون خفیفه لا تَخافَنْ لا تَخافُنْ لا تَخافِنْ نهی حاضر مجهول
بانون خفیفه لا تُخافَنْ لا تُخافُنْ لا تُخافِنْ نهی غائب معروف
بانون خفیفه لا یَخافَنْ لا یَخافُنْ لا تَخافَنْ لا اَخافَنْ لا نَخافَنْ نهی
غائب مجهول بانون خفیفه لا یُخافَنْ لا یُخافُنْ لا تُخافَنْ لا اُخافَنْ
لا نُخافَنْ اسم فاعل خائفٌ خائفانِ خائفونَ خائفةٌ خائفتانِ
خائفاتٌ اسم مفعول مَخُوفٌ مَخُوفانِ مَخُوفونَ مَخُوفةٌ مَخُوفتانِ
مَخُوفاتٌ بدانکه اسم مفعول چون واوی باشد بر مقولٌ قیاس کنند مانند
مَخُوفٌ مَخُوفانِ و چون یائی باشد بر مَبیعٌ مانند مَنیلٌ مَنیلانِ مَنیلونَ مَنیلةٌ

مُنیلتانِ مُنیلاتٌ خافَ ترسید آن یک مرد دراصل خَوِفَ
بود واو متحرک ماقبل او مفتوح واو الف گشت خافَ شد بر حکم قالَ
خِفْنَ دراصل خَوِفْنَ بود واو حرف ضعیف حرکت قوی را احتمال
نتوانست کسرۂ واو نقل کرده بماقبل دادند چنانچه در قولن
مذکور شد دو ساکن بہم آمدند واو افتاد خِفْنَ شد یَخافُ می ترسد
آن یک مرد دراصل یَخْوَفُ بود حرکت واو نقل کرده بماقبل دادند
واو دراصل متحرک بود ماقبل او اکنون مفتوح گشت واو الف گشت
یَخافُ شد وقس البواقی فی الادراک وصرف اجوف ابواب
منشعب ہم برین قیاس کنند باب اِفْعال اَغاثَ یُغِیْثُ اِغاثَةً
فهو مُغِیْثٌ واُغِیْثَ یُغاثُ اِغاثَةً فهو مُغاثٌ الامر منه
چون یقال ۱۲
اَغِثْ والنهی عنه لاتُغِثْ باب اِسْتِفْعال اِسْتَعانَ
یَسْتَعِیْنُ اِسْتِعانَةً فهو مُسْتَعِیْنٌ واُسْتُعِیْنَ یُسْتَعانُ
اِسْتِعانَةً فهو مُسْتَعانٌ الامر منه اِسْتَعِنْ والنهی عنه
لاتَسْتَعِنْ باب اِفْتِعال اِخْتارَ یَخْتارُ اِخْتِیاراً فهو مُخْتارٌ

واختیر یختار اختیاراً فهو مختار الامر منه اختر والنهی عنه
لاتختر **باب انفعال** انقاد ینقاد انقیاداً فهو منقاد
الامر منه انقد والنهی منه لاتنقد اعلال این ابواب از قوانین
که یاد کرده شد بیرون آید چون تامل کرده شود اما اغاثة که در اصل
اغواثاً بوده است حرکت از واو نقل کرده بما قبل دادند واو در اصل
متحرک بود ماقبلش الکنون مفتوح شد واو الف گشت و میفتاد
از جهت اجتماع ساکنین و تا در آخر عوض واو دادند اغاثة شد چون
منشعب فرع ابواب ثلاثی مجرد است پس منشعب را در اعلال
و تغییر به ثلاثی مجرد قیاس کنند تا حکم اصل و فرع یکی باشد صرف
ناقص واوی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ بفتح العین فی الماضی و
ضمها فی الغابر اثبات فعل ماضی معروف دَعَا دَعَوَا
دَعَوْا دَعَتْ دَعَتَا دَعَوْنَ دَعَوْتَ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُمْ
دَعَوْتِ دَعَوْتُمَا دَعَوْتُنَّ دَعَوْتُ دَعَوْنَا اثبات
فعل ماضی مجهول دُعِیَ دُعِیَا دُعُوا دُعِیَتْ دُعِیَتَا

دُعِيْنَ دُعِيْتَ دُعِيْتُمَا دُعِيْتُمْ دُعِيْتِ دُعِيْتُمَا دُعِيْتُنَّ دُعِيْتُ دُعِيْنَا

اثبات فعل مضارع معروف يَدْعُوْ يَدْعُوَانِ يَدْعُوْنَ تَدْعُوْ

تَدْعُوَانِ يَدْعُوْنَ تَدْعُوْ تَدْعُوَانِ تَدْعُوْنَ تَدْعِيْنَ تَدْعُوَانِ

تَدْعُوْنَ اَدْعُوْ نَدْعُوْ **اثبات فعل مضارع مجهول** يُدْعٰى يُدْعَيَانِ

يُدْعَوْنَ تُدْعٰى تُدْعَيَانِ يُدْعَيْنَ تُدْعٰى تُدْعَيَانِ تُدْعَوْنَ تُدْعَيْنَ

تُدْعَيَانِ تُدْعَيْنَ اُدْعٰى نُدْعٰى **نفی تاکید بلن در فعل مستقبل**

معروف لَنْ يَّدْعُوَ لَنْ يَّدْعُوَا لَنْ يَّدْعُوْا لَنْ تَدْعُوَ لَنْ تَدْعُوَا

لَنْ يَّدْعُوْنَ لَنْ تَدْعُوَ لَنْ تَدْعُوَا لَنْ تَدْعُوْا لَنْ تَدْعِيْ لَنْ تَدْعُوَا لَنْ تَدْعُوْنَ

لَنْ اَدْعُوَ لَنْ نَّدْعُوَ **نفی تاکید بلن در فعل مستقبل مجهول** لَنْ

يُّدْعٰى لَنْ يُّدْعَيَا لَنْ يُّدْعَوْا لَنْ تُدْعٰى لَنْ تُدْعَيَا لَنْ يُّدْعَيْنَ

لَنْ تُدْعٰى لَنْ تُدْعَيَا لَنْ تُدْعَوْا لَنْ تُدْعَيْ لَنْ تُدْعَيَا لَنْ تُدْعَيْنَ

لَنْ اُدْعٰى لَنْ نُّدْعٰى **نفی جحد بلم در فعل مستقبل معروف** لَمْ يَدْعُ لَمْ يَدْعُوَا

لَمْ يَدْعُوْا لَمْ تَدْعُ لَمْ تَدْعُوَا لَمْ يَدْعُوْنَ لَمْ تَدْعُ لَمْ تَدْعُوَا لَمْ تَدْعُوْا لَمْ تَدْعِيْ

لَمْ تَدْعُوَا لَمْ تَدْعُوْنَ لَمْ اَدْعُ لَمْ نَدْعُ **نفی جحد بلم در فعل مستقبل مجهول**

لو يُدْعَ لو يُدْعَيَا لو يُدْعَوْا لو تُدْعَ لو تُدْعَيَا لو يُدْعَيْنَ لو تُدْعَ لو تُدْعَيَا
لو تُدْعَوْا لو تُدْعَيْ لو تُدْعَيَا لو تُدْعَيْنَ لو اُدْعَ لو نُدْعَ لام
تاكيد با نون ثقيله در فعل مستقبل معروف لَيَدْعُوَنَّ لَيَدْعُوَانِّ
لَيَدْعُنَّ لَتَدْعُوَنَّ لَتَدْعُوَانِّ لَيَدْعُونَانِّ لَتَدْعُوَنَّ لَتَدْعُوَانِّ
لَتَدْعُنَّ لَتَدْعِنَّ لَتَدْعُوَانِّ لَتَدْعُونَانِّ لَاَدْعُوَنَّ لَنَدْعُوَنَّ
لام تاكيد با نون ثقيله در فعل مستقبل مجهول لَيُدْعَيَنَّ لَيُدْعَيَانِّ
لَيُدْعَوُنَّ لَتُدْعَيَنَّ لَتُدْعَيَانِّ لَيُدْعَيْنَانِّ لَتُدْعَيَنَّ لَتُدْعَيَانِّ
لَتُدْعَوُنَّ لَتُدْعَيِنَّ لَتُدْعَيَانِّ لَتُدْعَيْنَانِّ لَاُدْعَيَنَّ لَنُدْعَيَنَّ **لام تاكيد**
با نون خفيفه در فعل مستقبل معروف لَيَدْعُوَنْ لَيَدْعُنْ لَتَدْعُوَنْ
لَتَدْعُوَنْ لَتَدْعُنْ لَتَدْعِنْ لَاَدْعُوَنْ لَنَدْعُوَنْ **لام تاكيد با نون خفيفه**
در فعل مستقبل مجهول لَيُدْعَيَنْ لَيُدْعَوُنْ لَتُدْعَيَنْ لَتُدْعَيَنْ لَتُدْعَوُنْ
لَتُدْعَيِنْ لَاُدْعَيَنْ لَنُدْعَيَنْ **امر حاضر معروف** اُدْعُ اُدْعُوَا اُدْعُوْا
اُدْعِيْ اُدْعُوَا اُدْعُوْنَ **امر حاضر مجهول** لِتُدْعَ لِتُدْعَيَا لِتُدْعَوْا
لِتُدْعَيْ لِتُدْعَيَا لِتُدْعَيْنَ **امر غائب معروف** لِيَدْعُ لِيَدْعُوَا

لِیُدْعَوْا لِتُدْعَ لِتُدْعَوْا لِیُدْعَوْنَ لِاُدْعَ لِنُدْعَ **امر غائب مجہول** لِیُدْعَ

لِیُدْعَیَا لِیُدْعَوْا لِتُدْعَ لِتُدْعَیَا لِیُدْعَیْنَ لِاُدْعَ لِنُدْعَ **امر حاضر معروف**

بانون ثقیلہ اُدْعُوَنَّ اُدْعُوَانِّ اُدْعُنَّ اُدْعِنَّ اُدْعُوَانِّ اُدْعُوْنَانِّ

امر حاضر مجہول بانون ثقیلہ لِتُدْعَیَنَّ لِتُدْعَیَانِّ لِتُدْعَوُنَّ لِتُدْعَیِنَّ

لِتُدْعَیَانِّ لِتُدْعَیْنَانِّ **امر غائب معروف بانون ثقیلہ** لِیَدْعُوَنَّ

لِیَدْعُوَانِّ لِیَدْعُنَّ لِتَدْعُوَنَّ لِتَدْعُوَانِّ لِیَدْعُوْنَانِّ لِاَدْعُوَنَّ لِنَدْعُوَنَّ

امر غائب مجہول بانون ثقیلہ لِیُدْعَیَنَّ لِیُدْعَیَانِّ لِیُدْعَوُنَّ لِتُدْعَیَنَّ

لِتُدْعَیَانِّ لِیُدْعَیْنَانِّ لِاُدْعَیَنَّ لِنُدْعَیَنَّ **امر حاضر معروف بانون خفیفہ** ۲۷

اُدْعُوَنْ اُدْعُنْ اُدْعِنْ **امر حاضر مجہول بانون خفیفہ** لِتُدْعَیَنْ

لِتُدْعَوُنْ لِتُدْعَیِنْ **امر غائب معروف بانون خفیفہ** لِیَدْعُوَنْ

لِیَدْعُنْ لِتَدْعُوَنْ لِاَدْعُوَنْ لِنَدْعُوَنْ **امر غائب مجہول بانون خفیفہ**

لِیُدْعَیَنْ لِیُدْعَوُنْ لِتُدْعَیَنْ لِاُدْعَیَنْ لِنُدْعَیَنْ **نہی حاضر معروف** لَاتَدْعُ

لَاتَدْعُوَا لَاتَدْعُوْا لَاتَدْعِیْ لَاتَدْعُوَا لَاتَدْعُوْنَ **نہی حاضر مجہول** لَاتُدْعَ

لَاتُدْعَیَا لَاتُدْعَوْا لَاتُدْعَیْ لَاتُدْعَیَا لَاتُدْعَیْنَ **نہی غائب معروف**

لَایَدْعُ لَایَدْعُوَا لَایَدْعُوْا لَاتَدْعُ لَاتَدْعُوَا لَایَدْعُوْنَ لَااَدْعُ لَانَدْعُ

نہی غائب مجہول لَا یُدْعَ لَا یُدْعَیَا لَا یُدْعَوْا لَا تُدْعَ لَا تُدْعَیَا
لَا یُدْعَیْنَ لَا اُدْعَ لَا نُدْعَ نہی حاضر معروف بانون ثقیلہ لَا تَدْعُوَنَّ
لَا تَدْعُوَانِّ لَا تَدْعُنَّ لَا تَدْعِنَّ لَا تَدْعُوَانِّ لَا تَدْعُوْنَانِّ نہی حاضر
مجہول بانون ثقیلہ لَا تُدْعَیَنَّ لَا تُدْعَیَانِّ لَا تُدْعَوُنَّ لَا تُدْعَیِنَّ
لَا تُدْعَیَانِّ لَا تُدْعَیْنَانِّ نہی غائب معروف بانون ثقیلہ لَا یَدْعُوَنَّ
لَا یَدْعُوَانِّ لَا یَدْعُنَّ لَا تَدْعُوَنَّ لَا تَدْعُوَانِّ لَا یَدْعُوْنَانِّ لَا اَدْعُوَنَّ
لَا نَدْعُوَنَّ نہی غائب مجہول بانون ثقیلہ لَا یُدْعَیَنَّ لَا یُدْعَیَانِّ
لَا یُدْعَوُنَّ لَا تُدْعَیَنَّ لَا تُدْعَیَانِّ لَا یُدْعَیْنَانِّ لَا اُدْعَیَنَّ لَا نُدْعَیَنَّ
نہی حاضر معروف بانون خفیفہ لَا تَدْعُوَنْ لَا تَدْعُنْ لَا تَدْعِنْ نہی حاضر
مجہول بانون خفیفہ لَا تُدْعَیَنْ لَا تُدْعَوُنْ لَا تُدْعَیِنْ نہی غائب
معروف بانون خفیفہ لَا یَدْعُوَنْ لَا یَدْعُنْ لَا تَدْعُوَنْ لَا اَدْعُوَنْ
لَا نَدْعُوَنْ نہی غائب مجہول بانون خفیفہ لَا یُدْعَیَنْ لَا یُدْعَوُنْ
لَا تُدْعَیَنْ لَا اُدْعَیَنْ لَا نُدْعَیَنْ اسم فاعل دَاعٍ دَاعِیَانِ دَاعُوْنَ
دَاعِیَۃٌ دَاعِیَتَانِ دَاعِیَاتٌ اسم مفعول مَدْعُوٌّ مَدْعُوَّانِ
مَدْعُوُّوْنَ مَدْعُوَّۃٌ مَدْعُوَّتَانِ مَدْعُوَّاتٌ

قوانین دُعِیَ دراصل دُعِوَ بود واو یا گشت دُعِیَ شد زیرا که هر واو که در آخر کلمه
بود و پیش از وی کسره باشد آن واو یا گردد زیرا که واو از پس کسره بمنزله ضمه باشد و ضمه
پس کسره دشوار دارند بینی که بنای فُعِلُ در سخن عرب نیامده است دُعُوا دراصل
دُعِوُوا بود واو یا گشت دُعِیُوا شد بعد ازان ضمه بر ی دشوار داشتند نقل کرده با قبل
دادند بعد سلب حرکت ما قبل دو ساکن بهم آمدند واو و یا یکی را بیفگندند دُعُوا شد یَدْعُوا
دراصل یَدْعُوُ بوده است واو اخت ضمه بود ضمه دیگر بر وی دشوار داشتند ساکن
کردند یَدْعُوْ شد یَدْعُوْنَ میخوانند آن همه مردان را اصل یَدْعُوُوْنَ بود واو اخت
ضمه بود ضمه دیگر بر وی دشوار داشتند ساکن کردند دو ساکن بهم آمدند واو اول را حذف
کردند یَدْعُوْنَ شد یَدْعُوْنَ میخوانند آن همه زنان را اصل خود است تَدْعِیْنَ دراصل
تَدْعُوِیْنَ بود کسره بر واو دشوار داشتند نقل کرده با قبل دادند بعد ازاله حرکت
ما قبل واو یا گشت دو ساکن بهم آمدند یکی را بیفگندند تَدْعِیْنَ شد یُدْعٰی
دراصل یُدْعَوُ بوده است واو یا گشت یُدْعَیُ شد بعد آن یا الف گشت
یُدْعٰی شد زیرا چه هر واو که در کلمه ثالث باشد چون رابع گردد یا زیاده از رابع و حرکت ما قبل
واو مخالف او باشد آن واو یا گردد چون اَعْلَیْتُ و اِسْتَعْلَیْتُ لَمْ یَدْعُ
دراصل لَمْ یَدْعُوْ بوده است واو افتاد لَمْ یَدْعُ شد زیرا چه هر الف و واو و یا که در

آخر ساکن باشد در حالت جزم و وقف بیفتد چون لَمْ یَخْشَ و لَمْ یَرْمِ و لَمْ یَدْعُ

و اِخْشَ و اِرْمِ و اُدْعُ دَاعٍ در اصل دَاعِوٌ بوده است واو یا گشت و بیفتاد

زیرا چه هر واو که در اسم فاعل در آخر کلمه باشد و ماقبل وی مکسور باشد آن واو

یا گردد و بیفتد و یا نیز چون مُعْتَلٍ و مُسْتَعْلٍ و قَاضٍ و دَاعٍ صرف

ناقص یائی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ اثبات فعل ماضی معروف

رَمٰی رَمَیَا رَمَوْا رَمَتْ رَمَتَا رَمَیْنَ رَمَیْتَ رَمَیْتُمَا

رَمَیْتُمْ رَمَیْتِ رَمَیْتُمَا رَمَیْتُنَّ رَمَیْتُ رَمَیْنَا

اثبات فعل ماضی مجهول رُمِیَ رُمِیَا رُمُوْا رُمِیَتْ رُمِیَتَا

رُمِیْنَ رُمِیْتَ رُمِیْتُمَا رُمِیْتُمْ رُمِیْتِ رُمِیْتُمَا رُمِیْتُنَّ

رُمِیْتُ رُمِیْنَا اثبات فعل مضارع معروف یَرْمِیْ یَرْمِیَانِ

یَرْمُوْنَ تَرْمِیْ تَرْمِیَانِ یَرْمِیْنَ تَرْمِیْ تَرْمِیَانِ تَرْمُوْنَ تَرْمِیْنَ

تَرْمِیَانِ تَرْمِیْنَ اَرْمِیْ نَرْمِیْ اثبات فعل مضارع مجهول یُرْمٰی

یُرْمَیَانِ یُرْمَوْنَ تُرْمٰی تُرْمَیَانِ یُرْمَیْنَ تُرْمٰی تُرْمَیَانِ تُرْمَوْنَ

تُرْمَیْنَ تُرْمَیَانِ تُرْمَیْنَ اُرْمٰی نُرْمٰی نفی تاکید بلن در فعل

مستقبل معروف لن يرمي لن يرميا لن يرموا لن ترمي
لن ترميا لن يرمين لن ترمي لن ترميا لن ترموا
لن ترمي لن ترميا لن ترمين لن ارمي لن نرمي نفي تاكيد
بلن در فعل مستقبل مجهول لن يُرمى لن يُرميا لن يُرموا لن تُرمى
لن تُرميا لن يُرمين لن تُرمى لن تُرميا لن تُرموا لن تُرمي
لن تُرميا لن تُرمين لن اُرمى لن نُرمى نفي جحد بلم در فعل
مستقبل معروف لم يرم لم يرميا لم يرموا لم ترم لم ترميا
لم يرمين لم ترم لم ترميا لم ترموا لم ترمي لم ترميا لم ترمين
لم ارم لم نرم نفي جحد بلم در فعل مستقبل مجهول لم يُرم
لم يُرميا لم يُرموا لم تُرم لم تُرميا لم يُرمين لم تُرم لم تُرميا
لم تُرموا لم تُرمي لم تُرميا لم تُرمين لم اُرم لم نُرم لام تاكيد
با نون ثقيله در فعل مستقبل معروف ليرمينّ ليرميانّ ليرمنّ
لترمينّ لترميانّ ليرمينانّ لترمينّ لترميانّ لترمنّ لترمنّ
لترميانّ لترمينانّ لارمينّ لنرمينّ لام تاكيد با نون ثقيله در
فعل مستقبل مجهول ليُرمينّ ليُرميانّ ليُرمونّ لتُرمينّ

لَتُرْمَیَانِّ لَیُرْمَیْنَانِّ لَتُرْمَیْنَّ لَتُرْمَیَانِّ لَتُرْمُوْنَّ لَتُرْمَیْنَّ لَتُرْمَیَانِّ
لَتُرْمَیْنَانِّ لَاُرْمَیَنَّ لَنُرْمَیَنَّ لام تاکید بانون خفیفہ در فعل مستقبل
معروف لَیَرْمِیَنْ لَیَرْمُنْ لَتَرْمِنْ لَتَرْمِیَنْ لَتَرْمِیَنْ لَتَرْمُنْ لَتَرْمِنْ لَاَرْمِیَنْ لَنَرْمِیَنْ
لام تاکید بانون خفیفہ در فعل مستقبل مجہول لَیُرْمَیَنْ لَیُرْمَوُنْ
لَتُرْمَیَنْ لَتُرْمَیَنْ لَتُرْمَوُنْ لَتُرْمَیِنْ لَاُرْمَیَنْ لَنُرْمَیَنْ امر حاضر
معروف اِرْمِ اِرْمِیَا اِرْمُوْا اِرْمِیْ اِرْمِیَا اِرْمِیْنَ امر حاضر مجہول
لِتُرْمَ لِتُرْمَیَا لِتُرْمَوْا لِتُرْمَیْ لِتُرْمَیَا لِتُرْمَیْنَ امر غائب معروف لِیَرْمِ
لِیَرْمِیَا لِیَرْمُوْا لِتَرْمِ لِتَرْمِیَا لِیَرْمِیْنَ لِاَرْمِ لِنَرْمِ امر غائب مجہول
لِیُرْمَ لِیُرْمَیَا لِیُرْمَوْا لِتُرْمَ لِتُرْمَیَا لِیُرْمَیْنَ لِاُرْمَ لِنُرْمَ امر حاضر معروف
بانون ثقیلہ اِرْمِیَنَّ اِرْمِیَانِّ اِرْمُنَّ اِرْمِنَّ اِرْمِیَانِّ اِرْمِیْنَانِّ
امر حاضر مجہول بانون ثقیلہ لِتُرْمَیَنَّ لِتُرْمَیَانِّ لِتُرْمَوُنَّ لِتُرْمَیِنَّ
لِتُرْمَیَانِّ لِتُرْمَیْنَانِّ امر غائب معروف بانون ثقیلہ لِیَرْمِیَنَّ
لِیَرْمِیَانِّ لِیَرْمُنَّ لِتَرْمِیَنَّ لِتَرْمِیَانِّ لِیَرْمِیْنَانِّ لِاَرْمِیَنَّ لِنَرْمِیَنَّ
امر غائب مجہول بانون ثقیلہ لِیُرْمَیَنَّ لِیُرْمَیَانِّ لِیُرْمَوُنَّ لِتُرْمَیَنَّ
لِتُرْمَیَانِّ لِیُرْمَیْنَانِّ لِاُرْمَیَنَّ لِنُرْمَیَنَّ امر حاضر معروف بانون خفیفہ

اِرْمِیْنِ اِرْمُنْ اِرْمِیْنَ امر حاضر مجہول بانون خفیفہ لِتُرْمَیِنْ
لِتُرْمَوُنْ لِتُرْمَیِنْ امر غائب معروف بانون خفیفہ لِیَرْمِیَنْ
لِیُرْمُنْ لِتُرْمِیْنْ لِاَرْمِیَنْ لِنَرْمِیَنْ امر غائب مجہول بانون خفیفہ لِیُرْمَیَنْ
لِیُرْمَوُنْ لِتُرْمَیِنْ لِاُرْمَیَنْ لِنُرْمَیَنْ نہی حاضر معروف لَاتَرْمِ لَاتَرْمِیَا لَاتَرْمُوْا
لَاتَرْمِیْ لَاتَرْمِیَا لَاتَرْمِیْنَ نہی حاضر مجہول لَاتُرْمَ لَاتُرْمَیَا لَاتُرْمَوْا لَاتُرْمَیْ
لَاتُرْمَیَا لَاتُرْمَیْنَ نہی غائب معروف لَایَرْمِ لَایَرْمِیَا لَایَرْمُوْا لَاتَرْمِ
لَاتَرْمِیَا لَایَرْمِیْنَ لَااَرْمِ لَانَرْمِ نہی غائب مجہول لَایُرْمَ لَایُرْمَیَا لَایُرْمَوْا
لَاتُرْمَ لَاتُرْمَیَا لَایُرْمَیْنَ لَااُرْمَ لَانُرْمَ نہی حاضر معروف بانون ثقیلہ لَاتَرْمِیَنَّ ۳۳
لَاتَرْمِیَانِّ لَاتَرْمُنَّ لَاتَرْمِنَّ لَاتَرْمِیَانِّ لَاتَرْمِیْنَانِّ نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ
لَاتُرْمَیَنَّ لَاتُرْمَیَانِّ لَاتُرْمَوُنَّ لَاتُرْمَیِنَّ لَاتُرْمَیَانِّ لَاتُرْمَیْنَانِّ نہی غائب
معروف بانون ثقیلہ لَایَرْمِیَنَّ لَایَرْمِیَانِّ لَایَرْمُنَّ لَاتَرْمِیَنَّ لَاتَرْمِیَانِّ
لَایَرْمِیْنَانِّ لَااَرْمِیَنَّ لَانَرْمِیَنَّ نہی غائب مجہول بانون ثقیلہ لَایُرْمَیَنَّ
لَایُرْمَیَانِّ لَایُرْمَوُنَّ لَاتُرْمَیَنَّ لَاتُرْمَیَانِّ لَایُرْمَیْنَانِّ لَااُرْمَیَنَّ لَانُرْمَیَنَّ نہی
حاضر معروف بانون خفیفہ لَاتَرْمِیَنْ لَاتَرْمُنْ لَاتَرْمِنْ نہی حاضر مجہول بانون
خفیفہ لَاتُرْمَیَنْ لَاتُرْمَوُنْ لَاتُرْمَیِنْ نہی غائب معروف بانون خفیفہ لَایَرْمِیَنْ

لا یُرْمَیُنْ لا تُرْمَیِنْ لا اُرْمَیَنْ لا نُرْمَیَنْ **نهی غائب مجهول با نون خفیفه** لا یُرْمَیَنْ

لا یُرْمَوُنْ لا تُرْمَیِنْ لا اُرْمَیَنْ لا نُرْمَیَنْ **اسم فاعل** رَامٍ رَامِیَانِ رَامُوْنَ رَامِیَةٌ

رَامِیَتَانِ رَامِیَاتٌ **اسم مفعول** مَرْمِیٌّ مَرْمِیَّانِ مَرْمِیُّوْنَ مَرْمِیَّةٌ مَرْمِیَّتَانِ مَرْمِیَّاتٌ

قوانین این ابواب چون قوانین ابواب مقدم ست اما مَرْمِیٌّ در اصل مَرْمُوْیٌ بوده است

واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند و ماقبل یا را کسره کردند برای موافقت یا مَرْمِیٌّ شد زیرا که هر جا

که واو و یا بهم آیند و اول ایشان ساکن باشد و بدل از چیزی نباشد و محمول بر جمع تکسیر نباشد و از التباس

ایمن باشد آن واو را یا بدل کنند و یا را در یا ادغام نمایند و ماقبل وی کسره دهند اگر مضموم باشد

چون مَرْمِیٌّ و سَیِّدٌ و طَیٌّ و لَیَّانٌ که در اصل مَرْمُوْیٌ و سَیْوِدٌ و طَوْیٌ و لَوْیَانٌ

بوده است و در دِیْوَانٌ واو یا نشد زیرا چه یا بدل از واو ست که در اصل دِوَّانٌ بوده است

نه بینی که جمع وی دَوَاوِیْنُ می آید و در اُسَیْوِدٌ واو یا نشد زیرا چه محمول ست بر اَسَاوِدُ

و در رَیْوُمٌ واو بسلامت ماند زیرا چه از التباس ایمن نیست و در حَیْوَةٌ و ضَیْوَنٌ واو بسلامت ماند

بنابر شذوذ و صرف ناقص از ابواب دیگر برین اصول مذکور قیاس کنند **باب افعال**

چون اَعْلیٰ یُعْلِیْ اِعْلَاءً فهو مُعْلٍ و اُعْلِیَ یُعْلیٰ اِعْلَاءً فهو مُعْلیً الامر منه اَعْلِ والنهی عنه لا تُعْلِ

باب تفعیل سَمّٰی یُسَمِّیْ تَسْمِیَةً فهو مُسَمٍّ و سُمِّیَ یُسَمّٰی تَسْمِیَةً فهو مُسَمًّی الامر منه سَمِّ والنهی عنه لا تُسَمِّ

باب تفعّل تَلَقّٰی یَتَلَقّٰی تَلَقِّیًا فهو مُتَلَقٍّ و تُلُقِّیَ یُتَلَقّٰی تَلَقِّیًا فهو مُتَلَقًّی الامر منه تَلَقَّ والنهی عنه لا تَتَلَقَّ

تکمله

بابِ تَفَاعُل مصنف علیه الرحمه این باب را بسبب آنکه در تعلیل مثل بابِ تَفَعُّل بود ترک فرمود لیکن چون درین باب قلب الف باب بوا و وقت ماقبل مضموم بودن نیز آمده است لهذا یک صرف صغیر ناقص واوی باتباع مصنف رح نوشته شد و صرف کبیر لفیف مقرون برای آن افزوده آمد که طالب در تصاریف معلله ثلاثی منشعب چنانکه باید قادر گردد و استعداد کامل و را پیدا آید بحول الله و قوته

ناقص واوی اَلتَّصَابِي عشقبازی کردن **تصریفه** تَصَابَى يَتَصَابَى تَصَابِيًا فهو مُتَصَابٍ و تُصُوبِيَ يُتَصَابَى تَصَابِيًا فهو مُتَصَابًى الامر منه تَصَابَ والنهي عنه لَاتَتَصَابَ اصل ماضی معروف و مضارع مطلقًا تَصَابَوَ يَتَصَابَوُ بود واو در اخیر بود واو بعلت آنکه در سوم جا بود اکنون در زائد بر سوم جا افتاد و حرکت ماقبل یعنی فتحه مخالف واو است واو را بیا و یا را بالف بسبب آنکه متحرک و ماقبل مفتوح است و تمامی شرائط ابدال مذکوره سابق موجود و موانع مسطوره گذشته مفقود بالف بدل ساختند چنانکه در یُدْعٰى بهر دو تعلیل معلل شده تَصَابِيًا در اصل تَصَابُوًا بود واو ماقبل مضموم بر وزن تَفَاعُلًا بود ضمه ماقبل واو واقع اخیر اسم متمکن را بسبب ثقل بکسره بدل کردند پس بقاعده دُعِيَ یعنی افتادن واو در طرف بودن حرکت ماقبل یعنی کسره مخالف آن یا شد مُتَصَابٍ اسم فاعل در اصل مُتَصَابِوٌ بود واو در طرف افتاد و حرکت ماقبل یعنی کسره مخالف آن واو یا شد من بعد ضمه را از یا بسبب ثقل انداختند یا را باجتماع ساکنین بیفگندند و تُصُوبِيَ ماضی مجهول را از تَصَابَوَ ماضی معروف بنا نمود چون تا و فا برای بنای مجهول مضموم شد الف بسبب ضمه ماقبل واو گردید و واو اخیر بسبب افتادن در طرف و کسره ماقبل که بعلت بنای مجهول آمده یا گشت مُتَصَابًى اسم مفعول در اصل مُتَصَابَوٌ بود چون

واو بقاعدهٔ مضارع مجهول یا شد و یا الف الف باجتماع ساکنین میان الف و تنوین بیفتاد اصل
تَصَابٌ بفتح تا و با امر تَصَابَوْ بود بواو بود چون واو بقاعدهٔ مضارع یا و یا الف شد الف بوقف
بیفتاد که علامت وقفی سقوط حرف علت ست لَاتَصَابَ بفتح تا و با نهی در اصل لَاتَتَصَابَوْ
بد و تا بود چون واو یا شد و یا الف و الف بیفتاد بوجهیکه در امر مذکور شد یک تا نیز از اول ساقط گردید
زیرا که هرگاه دو تا در مستقبل معلوم باب تفعّل و تفاعُل جمع شوند یک تا را از ان هر دو برای تخفیف
بیندازند و ادغام تای اول در دوم نیز جائز ست بشرطیکه بعد متحرک بیاید واقع شود چون تَنَزَّلُ تَبَاعَدُ
و فَتَّنَزَّلُ و فَتَّبَاعَدُ و قَالُوا اتَّنَزَّلُ و قَالُوا اتَّبَاعَدُ و بریمین قیاس ست صیغهای باقیه در تعلیل
و استخراج صرف کبیر مبتدی ضرورست **لفیف مقرون واوی** چون اَلتَّسَاوِيْ همدیگر یا شند شدن
و برابر و مستوی گردیدن در اصل اَلتَّسَاوُوْ بضم واو اول بود چون اسم متمکنی نیست که آخرش حرف علت
ماقبل مضموم بود و اگر اسمی را برین صفت یابند ضمه را بکسره بدل کنند چنانچه درینجا چنین کردند پس واو اخیر
بسبب افتادن در طرف و مخالفت حرکت ماقبل یا شد **ماضی معروف** تَسَاوٰی تَسَاوَیَا تَسَاوَوْا
تَسَاوَیْتُ تَسَاوَیْتَا تَسَاوَیْنَ تا آخر تَسَاوٰی در اصل تَسَاوَوَ بود واو اخیر بقاعدهٔ تَصَابِیْ
یا شد و یا الف و الف از جمع مذکر و واحد و تثنیه مؤنث باجتماع ساکنین بیفتاد و در تثنیهٔ مذکر بسبب لزوم
التباس مثنی بواحد و در باقی صیغها بنابر فتن علت اعلال یا الف نشد و بر تقدیر تعدیه بحرف جر صیغهای
مجهول و اسم مفعول می آیند **ماضی مجهول** تُسُوْوِيَ تُسُوْوِیَا تُسُوْوُوْا تُسُوْوِیَتْ تُسُوْوِیَتَا
تُسُوْوِیْنَ تا آخر چون خواستند که تُسُوْوِيَ را از تَسَاوٰی بنا کنند حرف اول و ثانی را ضمه دادند
و ماقبل حرف اخیر را کسره الف بسبب ضمهٔ ماقبل واو شد تُسُوْوِيَ و لیکن واو شد و او اخیر بسبب افتادن طرف و مخالفت
کسرهٔ ماقبل مثل تُصُوْبِيَ یا شد و واو اول و ثانی بسبب لزوم التباس باب تفاعل بباب تفعّل ادغام نشد و در
باقی صیغها بسبب افتادن و حکم طرف واو یا گردید و در جمع مذکر بعد نقل ضمهٔ یا بماقبل بعد سلب حرکت یای مذکور بیفتاد

و در بواقی بعدم علت اعلال سالم ماند چنانکه در ناقص واوی گذشت نیز اگر لفیف هر باب تصحیح و تعلیل مثل ناقص
آن باب باشد **مضارع معروف** یَتَسَاوٰی یَتَسَاوَیَانِ یَتَسَاوَوْنَ تَسَاوٰی
تَسَاوَیَانِ یَتَسَاوَیْنَ الخ یَتَسَاوٰی دراصل یَتَسَاوَوُ بود واو اخیر بقاعده یَتَصَابَی
یا شد و یا الف و همچنین در تَسَاوٰی و اَتَسَاوٰی و نَتَسَاوٰی و این الف هر دو جمع مذکر و
واحد مؤنث حاضر باجتماع ساکنین بیفتاد و در باقی صیغها او یا شد و یا بوجه عدم علت اعلال سالم ماند
و تَتَسَاوَیْنَ واحد و جمع مؤنث حاضر بعد تعلیل یکسان گردید الا اصل واحد تَتَسَاوَیِیْنَ بوزن تَتَقَابَلِیْنَ
واصل جمع تَتَسَاوَیْنَ بروزن تَتَقَابَلْنَ و در مضارع معروف این باب هر جا دو تا باهم آیند یکی را
جوازاً بجهت تخفیف بیندازند نه در مضارع مجهول ورنه ملتبس بمضارع مجهول باب مفاعلة خواهد شد
مضارع مجهول یُتَسَاوٰی یُتَسَاوَیَانِ یُتَسَاوَوْنَ تُتَسَاوٰی تُتَسَاوَیَانِ یُتَسَاوَیْنَ
الخ بر قیاس معروف در تصحیح و تعلیل **نفی بلم در فعل مضارع معروف** لَمْ یَتَسَاوَ لَمْ یَتَسَاوَیَا
لَمْ یَتَسَاوَوْا لَمْ تَتَسَاوَ لَمْ تَتَسَاوَیَا لَمْ یَتَسَاوَیْنَ الخ در اعلال مثل مضارع الا حذف حرف علت
از اخیر در واحد مذکر غائب و حاضر و واحد مؤنث و دو صیغه متکلم و سقوط نون اعرابی در ان زائد و در مجهول علامت
مضارع مضموم است و در باقی امور سوای حذف تا بسبب اجتماع دو تا مثل معلوم **مضارع بالام و نون
ثقیله بحذف صیغهای مکرر** لَیَتَسَاوَیَنَّ لَیَتَسَاوَیَانِّ لَیَتَسَاوُنَّ لَتَسَاوَیَنَّ
لَتَسَاوَیَانِّ لَیَتَسَاوَیْنَانِّ لَتَسَاوُنَّ لَتَسَاوِنَّ لَتَسَاوَیْنَانِّ لَاَسَاوَیَنَّ لَنَسَاوَیَنَّ
لَیَتَسَاوَیَنَّ واحد مذکر غائب را از یَتَسَاوٰی بنا کردند چون نون تاکید ثقیله در آخر آمد خواست
که ما قبل مفتوح شود و الف مبدله از یا قابل حرکت نبود لهذا یا را باز آوردند و در جمع مذکر چون نون ثقیله آمد
نون اعرابی افتاد و ساکن جمع شدند واو علامت جمع که ما قبلش مفتوح است و نون ثقیله برای دفع التقای
ساکنین واو مذکور را بسبب آنکه مده نبود ضمه که حرکت مناسب اوست بود دادند و همچنین در مخاطب بعد آمدن نون ثقیله سقوط نون

اعلالی یا می علامت را که بفتح ما قبل است کسره داوند چنانکه در لیدعون جمع مذکر و لتدعین مخاطبه گذشت و بر همین
قیاس است مجهول الا در آن ضم علامت مضارع و بقای تا زائد است بس نون خفیفه مثل نون ثقیله است بجز آنکه در محلی که الف باشد در نیاید
فرقی نیست **امر حاضر معروف** تَسَاوَ تَسَاوَیَا تَسَاوَوْا تَسَاوَيْ تَسَاوَيْنَ واحد مذکر را از تَتَسَاوٰی بنا نمودند بعد حذف
علامت مضارع چون ما بعدش متحرک بود خواستند که آخر را ساکن کنند چون حرف علت یعنی الف بود بوقف الف مبدله
از یا مبدله از واو و در جمع مذکر و مخاطبه بسبب با هم آمدن دو ساکن بیفتاد و در باقیها بوجه مذکور سابق یا الف نشد و اگر با عاده
تای محذوفه برین صیغها لام امر مکسور در آرند و علامت مضارع را ضمه دهند امر حاضر مجهول گردد و امر غائب برای امر حاضر
مجهول قیاس باید کرد و تعلیل جمیع اقسام امر را از تعلیل مضارع مناسب آن یاد باید کرد **امر حاضر معروف**
بانون ثقیله تَسَاوَيَنَّ تَسَاوَيَانِّ تَسَاوَوُنَّ تَسَاوِنَّ تَسَاوَيْنَانِّ بر قیاس مضارع معروف بانون
ثقیله و از آوردن لام مکسور و ضم علامت مضارع و باز آوردن تای محذوفه امر حاضر مجهول با نون ثقیله میشود و بر همین قیاس
امر غائب **امر حاضر معروف با نون خفیفه** تَسَاوَيَنْ تَسَاوَوُنْ تَسَاوَيِنْ بر قیاس نون ثقیله ایضا **امر حاضر**
بانون خفیفه تَسَاوَ تَسَاوَيَا تَسَاوَوْا تَسَاوَيْ بقلب نون با الف در واحد مذکر بسبب فتحه ما قبل و بتبدیل یا نون بواو
در جمع مذکر بعلت ضمه ما قبل و بیا با الف نون بیا در مخاطبه بسبب کسره ما قبل نزد یونس و مجهول قیاس معروف الا در حذف تا و نهی
قیاس امر و تصریف همه غیر مذکور ذمه مبتدی **اسم فاعل** مُتَسَاوٍ مُتَسَاوِيَانِ مُتَسَاوُونَ مُتَسَاوِيَةٌ مُتَسَاوِيَتَانِ
مُتَسَاوِيَاتٌ اصل مُتَسَاوٍ مُتَسَاوِوٌ بود واو درین صیغه بسبب افتادن در طرف و در باقیها در حکم طرف و کسره ما قبل یا شد و یا بعد سقوط ضمه
آن بسبب ثقل در واحد و در جمع مذکر بنقل آن بما قبل بعد سلب حرکت ما قبل با اجتماع ساکنین بیفتاد و در باقیها یا بعدم علت اعلال
سالم ماند **اسم مفعول** مُتَسَاوًى مُتَسَاوَيَانِ مُتَسَاوَوْنَ مُتَسَاوَاةٌ مُتَسَاوَيَتَانِ مُتَسَاوَيَاتٌ مُتَسَاوًى
در اصل مُتَسَاوَوٌ بود واو بقاعده یَتَسَاوٰی یا شد و یا الف و الف بغیر باهم آمدن دو ساکن بیفتاد و در جمع مذکر هم چنین و در تثنیه
مذکر و جمع مونث بسبب لزوم التباس تثنیه بواحد خود که در حالت اضافت و در تثنیه مونث بسبب حمل آن بر تثنیه مونث مضارع یا الف نگردید

باب افتعال اجتبى يجتبي اجتباءً فهو مجتبٍ واجتُبيَ يُجتبى اجتباءً

فهو مجتبًى الامر منه اجتبِ والنهي عنه لاتجتبِ اما تسمیةً دراصل تسمیوًا

بود واو یا گشت بر حسب قاعده یک را افگندند وتا در آخر عوض آن در آوردند تسمیةً شد

قانون هر جا که دو حرف از یک جنس بهم آیند یکی را تخفیف کنند بسه طریق یکی ادغام چون فرَّ

وعَدَّ دوم حذف برخلاف قیاس چون ظَلْتُ ومِسْتُ سوم ابدال برخلاف قیاس

چون قد خاب من دسّٰها که دراصل دسّسها بود وتلقّي دراصل تلقُّو بوده است

ضمهٔ قاف را بکسره بدل کردند وواو را بیا بدل کردند تلقّي شد بعده یا را ساکن کردند بسبب تحقق

التقای ساکنین میان یا وتنوین یا را افگندند تلقٍّ شد زیرا چه در سخن عرب هیچ اسم متمکن نیابی که در

آخر او حرف علت باشد وپیش از وی ضمه بود واگر چنین اتفاق افتد ضمه را بکسره بدل کنند اگر حرف علت

واو باشد یا کنند چون تلقٍّ وتلاقٍ وقلنسٍ وادلٍ که دراصل تلقُّوٌ وتلاقُوٌ وقلنسُوٌ و

ادلُوٌ بوده است صرف لفیف مفروق برین اصول که یاد کرده شد بیرون می آید فای وی را

بر معتل فا قیاس کنند ولام وی را بر معتل لام از ضرب یضرب چون وقى يقي وقايةً و

وَقْيًا فهو واقٍ ووُقيَ يُوقى وقايةً ووقيًا فذاك موقيٌّ الامر منه قِ والنهي عنه

لاتقِ واز سمع یسمع چون وجي يوجى وجيًا فهو واجٍ ووُجي يُوجى وجيًا

فهو موجيٌّ الامر منه ايجَ والنهي عنه لاتوجَ اما لفيف مقرون پس لام وی را

بر معتل لام قیاس کنند و عین را بسلامت بگذارند تا توالی اعلالین لازم نیاید و کلمه بدان مختل
نشود از ضَرَبَ یَضْرِبُ چون طَوٰی یَطْوِیْ طَیًّا فهو طاوٍ و طُوِیَ یُطْوٰی طَیًّا فهو
مَطْوِیٌّ الامر منه اِطْوِ والنهی عنه لاتَطْوِ و از سَمِعَ یَسْمَعُ چون قَوِیَ یَقْوٰی قُوَّةً
فهو قَوِیٌّ و قُوِیَ یُقْوٰی قُوَّةً فهو مَقْوِیٌّ الامر منه اِقْوَ والنهی عنه لاتَقْوَ

فصل چهارم در صرف مضاعف اثبات فعل ماضی معروف ذَبَّ ذَبَّا ذَبُّوْا
از باب نَصَرَ یَنْصُرُ ۱۲
ذَبَّتْ ذَبَّتَا ذَبَبْنَ ذَبَبْتَ ذَبَبْتُمَا ذَبَبْتُمْ ذَبَبْتِ ذَبَبْتُمَا ذَبَبْتُنَّ ذَبَبْتُ
ذَبَبْنَا **اثبات فعل ماضی مجهول** ذُبَّ ذُبَّا ذُبُّوْا ذُبَّتْ ذُبَّتَا ذُبِبْنَ
ذُبِبْتَ ذُبِبْتُمَا ذُبِبْتُمْ ذُبِبْتِ ذُبِبْتُمَا ذُبِبْتُنَّ ذُبِبْتُ ذُبِبْنَا
اثبات فعل مضارع معروف یَذُبُّ یَذُبَّانِ یَذُبُّوْنَ تَذُبُّ تَذُبَّانِ
یَذْبُبْنَ تَذُبُّ تَذُبَّانِ تَذُبُّوْنَ تَذُبِّیْنَ تَذُبَّانِ تَذْبُبْنَ اَذُبُّ نَذُبُّ
اثبات فعل مضارع مجهول یُذَبُّ یُذَبَّانِ یُذَبُّوْنَ تُذَبُّ تُذَبَّانِ
یُذْبَبْنَ تُذَبُّ تُذَبَّانِ تُذَبُّوْنَ تُذَبِّیْنَ تُذَبَّانِ تُذْبَبْنَ اُذَبُّ نُذَبُّ
نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف لَنْ یَذُبَّ لَنْ یَذُبَّا لَنْ یَذُبُّوْا
لَنْ تَذُبَّ لَنْ تَذُبَّا لَنْ یَذْبُبْنَ لَنْ تَذُبَّ لَنْ تَذُبَّا لَنْ تَذُبُّوْا لَنْ تَذُبِّیْ
لَنْ تَذُبَّا لَنْ تَذْبُبْنَ لَنْ اَذُبَّ لَنْ نَذُبَّ **نفی تاکید بلن در فعل**

مستقبل مجہول لَن یُذَبَّ لَن یُذَبَّا لَن یُذَبُّوا لَن تُذَبَّ لَن تُذَبَّا

لَن یُذْبَبْنَ لَن تُذَبَّ لَن تُذَبَّا لَن تُذَبُّوا لَن تُذَبِّي لَن تُذَبَّا لَن تُذْبَبْنَ

لَن أُذَبَّ لَن نُذَبَّ نفی جحد بلم در فعل مستقبل معروف لَم یَذُبَّ

لَم یَذُبَّا لَم یَذُبُّوا لَم تَذُبَّ لَم تَذُبَّا لَم یَذْبُبْنَ لَم تَذُبَّ لَم تَذُبَّا لَم تَذُبُّوا

لَم تَذُبِّي لَم تَذُبَّا لَم تَذْبُبْنَ لَم أَذُبَّ لَم نَذُبَّ نفی جحد بلم در فعل

مستقبل مجہول لَم یُذَبَّ لَم یُذَبَّا لَم یُذَبُّوا لَم تُذَبَّ لَم تُذَبَّا لَم یُذْبَبْنَ

لَم تُذَبَّ لَم تُذَبَّا لَم تُذَبُّوا لَم تُذَبِّي لَم تُذَبَّا لَم تُذْبَبْنَ لَم أُذَبَّ لَم نُذَبَّ

لام تاکید بانون ثقیلہ در فعل مستقبل معروف لَیَذُبَّنَّ لَیَذُبَّانِّ

لَیَذُبُّنَّ لَتَذُبَّنَّ لَتَذُبَّانِّ لَیَذْبُبْنَانِّ لَتَذُبَّنَّ لَتَذُبَّانِّ لَتَذُبُّنَّ لَتَذُبِّنَّ

لَتَذُبَّانِّ لَتَذْبُبْنَانِّ لَأَذُبَّنَّ لَنَذُبَّنَّ لام تاکید بانون ثقیلہ در فعل

مستقبل مجہول لَیُذَبَّنَّ لَیُذَبَّانِّ لَیُذَبُّنَّ لَتُذَبَّنَّ لَتُذَبَّانِّ لَیُذْبَبْنَانِّ لَتُذَبَّنَّ

لَتُذَبَّانِّ لَتُذَبُّنَّ لَتُذَبِّنَّ لَتُذَبَّانِّ لَتُذْبَبْنَانِّ لَأُذَبَّنَّ لَنُذَبَّنَّ لام تاکید

بانون خفیفہ در فعل مستقبل معروف لَیَذُبَّنْ لَیَذُبُّنْ لَتَذُبَّنْ

لَتَذُبُّنْ لَتَذُبِّنْ لَأَذُبَّنْ لَنَذُبَّنْ لام تاکید بانون خفیفہ در فعل

مستقبل مجہول لَیُذَبَّنْ لَیُذَبُّنْ لَتُذَبَّنْ لَتُذَبُّنْ لَتُذَبِّنْ لَأُذَبَّنْ

لَتُذَبَّنَّ امر حاضر معروف ذُبَّ ذُبَّا ذُبُّوا ذُبِّي ذُبَّا اُذْبُبْنَ امر حاضر
مجہول لِتُذَبَّ لِتُذَبَّا لِتُذَبُّوا لِتُذَبِّي لِتُذَبَّا لِتُذْبَبْنَ امر غائب
معروف لِيَذُبَّ لِيَذُبَّا لِيَذُبُّوا لِتَذُبَّ لِتَذُبَّا لِيَذْبُبْنَ لِاَذُبَّ
لِنَذُبَّ امر غائب مجہول لِيُذَبَّ لِيُذَبَّا لِيُذَبُّوا لِتُذَبَّ لِتُذَبَّا
لِيُذْبَبْنَ لِاُذَبَّ لِنُذَبَّ امر حاضر معروف بانون ثقیلہ ذُبَّنَّ
ذُبَّانِّ ذُبُّنَّ ذُبِّنَّ ذُبَّانِّ اُذْبُبْنَانِّ امر حاضر مجہول بانون ثقیلہ
لِتُذَبَّنَّ لِتُذَبَّانِّ لِتُذَبُّنَّ لِتُذَبِّنَّ لِتُذَبَّانِّ لِتُذْبَبْنَانِّ امر غائب
معروف بانون ثقیلہ لِيَذُبَّنَّ لِيَذُبَّانِّ لِيَذُبُّنَّ لِتَذُبَّنَّ لِتَذُبَّانِّ
لِيَذْبُبْنَانِّ لِاَذُبَّنَّ لِنَذُبَّنَّ امر غائب مجہول بانون ثقیلہ لِيُذَبَّنَّ
لِيُذَبَّانِّ لِيُذَبُّنَّ لِتُذَبَّنَّ لِتُذَبَّانِّ لِيُذْبَبْنَانِّ لِاُذَبَّنَّ لِنُذَبَّنَّ امر حاضر
معروف بانون خفیفہ ذُبَّنْ ذُبُّنْ ذُبِّنْ امر حاضر مجہول بانون خفیفہ
لِتُذَبَّنْ لِتُذَبُّنْ لِتُذَبِّنْ امر غائب معروف بانون خفیفہ لِيَذُبَّنْ
لِيَذُبُّنْ لِتَذُبَّنْ لِاَذُبَّنْ لِنَذُبَّنْ امر غائب مجہول بانون خفیفہ لِيُذَبَّنْ
لِيُذَبُّنْ لِتُذَبَّنْ لِاُذَبَّنْ لِنُذَبَّنْ نہی حاضر معروف لَا تَذُبَّ لَا تَذُبَّا
لَا تَذُبُّوا لَا تَذُبِّي لَا تَذُبَّا لَا تَذْبُبْنَ نہی حاضر مجہول لَا تُذَبَّ لَا تُذَبَّا

لا تذهبوا لا تذهبي لا تذهبا لا تذهبن **نہی غائب معروف** لا یذهب لا یذهبا
لا یذهبوا لا تذهب لا تذهبا لا یذهبن لا اذهب لا نذهب **نہی غائب مجہول**
لا یذهب لا یذهبا لا یذهبوا لا تذهب لا تذهبا لا یذهبن لا اذهب لا نذهب
نہی حاضر معروف با نون ثقیلہ لا تذهبنّ لا تذهبانّ لا تذهبنّ لا تذهبنّ لا تذهبانّ
لا تذهبنانّ **نہی حاضر مجہول با نون ثقیلہ** لا تذهبنّ لا تذهبانّ لا تذهبنّ لا تذهبنّ
لا تذهبانّ لا تذهبنانّ **نہی غائب معروف با نون ثقیلہ** لا یذهبنّ لا یذهبانّ
لا یذهبنّ لا تذهبنّ لا تذهبانّ لا یذهبنانّ لا اذهبنّ لا نذهبنّ **نہی غائب**
مجہول با نون ثقیلہ لا یذهبنّ لا یذهبانّ لا یذهبنّ لا تذهبنّ لا تذهبانّ لا یذهبنانّ
لا اذهبنّ لا نذهبنّ **نہی حاضر معروف با نون خفیفہ** لا تذهبن لا تذهبن لا تذهبن
نہی حاضر مجہول با نون خفیفہ لا تذهبن لا تذهبن لا تذهبن **نہی غائب معروف**
با نون خفیفہ لا یذهبن لا یذهبن لا تذهبن لا اذهبن لا نذهبن **نہی غائب مجہول**
با نون خفیفہ لا یذهبن لا یذهبن لا تذهبن لا اذهبن لا نذهبن **اسم فاعل** ذاهب
ذاهبان ذاهبون ذاهبة ذاهبتان ذاهبات **اسم مفعول** مذهوب
مذهوبان مذهوبون مذهوبة مذهوبتان مذهوبات
قوانین ذهب دراصل ذهبب بود بای اول را ساکن ساختند و در دوم ادغام کردند

ذَبَّ شد زیرا که هر جا دو حرف صحیح از یک جنس یا از یک مخرج یا از دو مخرج متقارب
بهم آیند و هر دو متحرک باشند بحرکت لازم و کلمه از التباس هم ایمن باشد
و ملحق برباعی و خماسی نباشد حرف اول را ساکن کنند اگر نباشد و در دوم ادغام نمایند
چون ذَبَّ و عَضَّ و عَدَّ و مَدَّ و عَبَدَّتْ و لَبِثَّتْ و در ذَبَبْنَ و اخوات
آن ادغام نشد زیرا که حرف دوم متحرک نیست و در اُذْبُبِ الْکَلْبَ ادغام
نشد زیرا که حرکت حرف دوم لازم نیست و در سَبَبٌ ادغام نشد زیرا چه از التباس
ایمن نیست و در قُعْدُدٌ ادغام نشد زیرا که ملحق به بُرْثُنٌ است اگر ادغام کنند الحاق
باطل شود یَذُبُّ در اصل یَذْبُبُ بود حرکت بای اول را نقل کرده بما قبل دادند
و با را در با ادغام کردند یَذُبُّ شد زیرا که هر جا که ادغام کنند بنگرند که ما قبل آن مدغم
متحرک است یا ساکن اگر متحرک باشد حرکت حرف اول را بیندازند و ساکن کرده در دوم
ادغام کنند و اگر ساکن باشد حرکت مدغم او را دهند پس ادغام کنند چون ذَبَّ
یَذُبُّ و عَضَّ یَعَضُّ و فَرَّ یَفِرُّ و اَحَلَّ یُحِلُّ و اِسْتَرَدَّ یَسْتَرِدُّ
لَوْ یَذُبَّ در اصل لَوْ یَذْبُبْ بود بای اول ساکن شد از جهت ادغام و ثانی
ساکن شد بلم جازمه پس دو ساکن بهم آمدند و در سخن عرب دو ساکن بهم نیایند مگر
در وقف حرف آخر را حرکت دادند بعضی فتحه لِاَنَّ الْفَتْحَةَ اَخَفُّ الْحَرَکَاتِ

وبعضی کسرہ لانّ الساکن اذا حُرّکَ حُرّکَ بالکسر و بعضی ضمہ از جہت

موافقت ماقبل و بعضی بر اصل خود داشتہ اند و حکم امر و نہی برین قیاس ست و در باب

(یعنی اہل حجاز و اول مذہب بنو تمیم ست ۱۲)

تَفعِیل و تَفَعُّل ادغام نشود زیرا کہ ادغام در اصل باب ست بدانکہ تعلیلاتی کہ در

مہموز و معتل و مضاعف آمدہ یاد کردہ شد اما تعلیلاتی چند دیگر کہ بدان حاجت

افتد نیز یاد کنم تعلیل اول ہر الفیکہ ماقبل آن مضموم باشد واو گردد چون خَادَعَ

و خُودِعَ و خَالِدٌ و خُوَیلِدٌ تعلیل آخر ہر الفیکہ ماقبل آن مکسور باشد یا گردد چون

(ماضی مجہول ۱۲)

مِحرَابٌ و مَحَارِیبُ و مِفتَاحٌ و مَفَاتِیحُ تعلیل آخر ہر حرف مد و لین کہ سوم جا

(بمعنی پیشگاہ مجلس ۱۲ اص — بمعنی کلید ۱۲)

باشد و زائدہ بود و پس از الف فعائل افتد ہمزہ گردد چون کَرِیوٌ و کَرَائِوُ و صَحِیفَۃٌ

(یعنی الف جمع اقصی ۱۲ — نامہ ۱۲)

و صَحَائِفُ و رَکُوبٌ و رَکَائِبُ اما در مَعِیشَۃٌ و مَعَایِشُ ہمزہ نگشت زیرا کہ زائدہ

(شترہای سواری ۱۲)

نیست بلکہ اصلی ست و در مُصِیبَۃٌ و مَصَائِبُ باآنکہ اصلی ست ہمزہ گشت بر

(تعزیت و سختی و اندوہ رسندہ بکسی مصائب جمع ۱۲ صراح)

خلاف قیاس و اگر در چہارم جا باشد چون در جمع پنجم جا افتد یا گردد چون مِحرَابٌ

(یعنی حرف مد و لین ۱۲)

و مَحَارِیبُ و عُصفُورٌ و عَصَافِیرُ تعلیل آخر ہر جا کہ الف جمع در میان دو واو

(گنجشک ۱۲)

یا دو یا افتد آخرین را بہمزہ بدل کنند چون اَوَّلُ و اَوَائِلُ کہ در اصل اَوَاوِلُ بودہ است

و خَیِّرٌ و خَیَائِرُ کہ در اصل خَیَایِرُ بودہ است و بعضی یا را سلامت دارند و در طَوَاوِیسُ

(جمع طاؤس ۱۲)

و دَوَاوِینُ ہمزہ نگشت زیرا چہ از طرف دوست تعلیل آخر ہر واو کہ در اول کلمہ افتد مکسور باشد

(ای در او منفردہ ۱۲)

یا مضموم جائز است که وی را بدل کنند بهمزه چون وُجُوهٌ و اُجُوهٌ و وُقِّتَتْ و اُقِّتَتْ و
وِشاحٌ و اِشاحٌ و در واو مفتوح ابدال از دو جا بیش نیامده است چون اَحَدٌ که در اصل
وَحَدٌ بوده است و اَناةٌ که در اصل وَناةٌ بوده است و اگر در اول کلمه دو
واو باشد و هر دو متحرک باشند و واو دوم بدل از چیزی نباشد واجب است ابدال
واو اول بهمزه اگرچه مفتوح باشد چون اَوَاعِدُ که در اصل وَوَاعِدُ بوده است و
جمع واعد ۱۲
اَوَاصِلُ که در اصل وَوَاصِلُ بوده است و در وُوْرِیَ بدل نگشت زیرا چه واو دوم
بروزن فواعل جمع واصل ۱۲ ماضی مجهول از باب مفاعلة ۱۲
بدل است از الف وَارَی اگر واو اول را بدل کنند توالی اعلالین شود و این روا نیست
مواراة پوشیدن چیزی ۱۲
تعلیل آخر هر واو که در جمع میان الف و کسره افتد و در مفرد ساکن باشد یا گردد چون
حَوْضٌ و حِیَاضٌ و رَوْضٌ و رِیَاضٌ که در اصل حِوَاضٌ و رِوَاضٌ بوده است
مرغزار ۱۲
تعلیل آخر هر جمع که بروزن فُعُولٌ باشد از معتل اللام واوی آن هر دو واو را یا کنند
و ما قبل وی کسره دهند برای تخفیف چون دُلِیٌّ و حُقِیٌّ که در اصل دُلُوٌّ و حُقُوٌّ
بوده است زیرا که در اسمای متمکنه هیچ اسمی نیابی که در آخر آن واو باشد و ما قبل آن مضموم
بجز آنکه کلمهٔ چند را از معتل و مضاعف بر اصل خود داشته اند تا بر اصل کلمات دیگر
دلیل باشد چون عَوِرَ و صَیِدَ و صَیِّن و اِزْوَجَّ و اَحْوَجَّ و اِعْتَوَرَ و اِسْتَحْوَذَ و
اِسْتَصْوَبَ و رِجْت عِیْنَة و اَیِل السِّقاء و ضَیِّب البلد

فصل پنجم در شناختن خاصیت بابها و آنچه بدان تعلق دارد باب

فَعَلَ یَفْعِلُ و فَعَلَ یَفْعُلُ و فَعِلَ یَفْعَلُ مقید نیستند بخاصیتی بلکه
ضرب یضرب ۱۲ نصر ینصر ۱۲ سمع یسمع ۱۲

برای معنی کثیر مستعملند که آن معانی مضبوط نیست اما خاصیت

باب فَعَلَ یَفْعَلُ آنست که همیشه بجای عین یا لام وی حرفی باشد از حروف
فتح یفتح ۱۲

حلقی و مجموع آن حروف اینست اخ خ ع ه ا مگر درین چند کلمات چون رَکَنَ

یَرْکَنُ و سَجَی یَسْجَی و قَلَی یَقْلَی و اَبَی یَاْبَی و عَضَّ یَعَضُّ و خاصیت

باب فَعُلَ یَفْعُلُ آنست که خُلق و طبائع را باشد و جمیع لغاتش لازم باشد

چون کَرُمَ یَکْرُمُ و جَسُوَ یَجْسُوُ و خاصیت باب اِفعال هشت چیز است
بزرگی شد ۱۲ ستبر شد ۱۲

تعدیه چون خَرَجَ و اَخْرَجْتُهُ و نَزَلَ و اَنْزَلْتُهُ و سلب چون شَکَلَ
برآمد ۱۲ برآوردم اورا ۱۲ فرود آمد ۱۲ فرود آوردم اورا ۱۲

گله کرد و اَشْکَلَ گله برد و رفتن در چیزی چون اَصْبَحَ در بامداد شد
ای در چیزی ماخذ ۱۲

و اَعْرَقَ بعراق شد و آمدن بچیزی چون اَلاَمَ بچیزی نکوهیده آمد

و دادن چیزی چون اَقْبَرْتُهُ جای گور داد او را و خداوند چیزی

شدن چون اَلْبَنَ خداوند شیر شد و اَتْمَرَ خداوند خرما شد و

یافتن چیزی بر صفتی چون اَحْمَدْتُهُ ستوده یافتم او را

وابتدای فعل چون اَشفَقَ بترسید الحجاج کرد
اضطراب کرد ۱۲

وخاصیت باب تفعیل شش چیز ست تعدیه چون خرج
لازم را متعدی گردانیدن ۱۲

بیرون آمد وخرّجته بیرون آوردم اورا ومبالغه چون قطّعته

پاره پاره کردم اورا وسلب چون قذیت عینه پر خس شد چشم او

وقذّیت عینه خس از چشم او بردم ونسبت چون فسّقته فاسق

خواندم اورا وکفّرته کافر خواندم اورا ودعا چون حیّیته حیّاک
زنده دارد ترا

الله گفتم اورا وسقّیته سقاک الله گفتم اورا وابتدای فعل چون
خدا ۱۲ — سیراب سازد ترا خدا ۱۲

کلّمته سخن گفتم باو وخاصیت باب تفعّل پنج چیز ست مطاوعت

تفعیل چون قطّعته فتقطّع پاره پاره کردم اورا پس پاره پاره شد

وسلب چون حاب گناه کرد وتحوّب از گناه باز آمد وتکلف چیزی

که خواهان وی باشی چون تحلّمت از خویشتن حلم نمودم وتشجّعت از

خویشتن شجاعت نمودم واندک اندک گرفتن چیزی چون تجرّع جرعه جرعه

خورد وتعلّم مساله مساله آموخت وابتدای فعل چون تکلّم سخن گفت وخاصیت

باب مفاعله مشارکه ست چون حاربه جنگ کرد باو وقاتله کارزار کرد باو

مگر لغتی چند چون عاقبتُ اللّصَّ و طارقتُ النعلَ و دعا چون عافاه الله
(عذاب کردم دزد را ۱۲) (تو بر تو دوختم نعل را ۱۲) (تندرست کناد او را خدا)

من المرض و خاصیت باب تفاعُل دو چیز ست مشارکت چون تضاربنا
(از بیماری ۱۲)

بزدیم با یکدیگر و تقابلنا در برابر یکدیگر افتادیم و تکلف چیزی که خواهان وی

نباشی چون تمارضتُ خویشتن را بیمار ساختم و فرق میان تفاعُل و
(حال آنکه بیمار نبودم ۱۲)

مُفاعَلة آنست که مفاعلة از روی لفظ مفعول خواهد چون ضاربتُه

و تفاعل مفعول نخواهد لهذا تضاربتُه نگویند و بجای او تضاربنا گویند

و خاصیت باب اِفتِعال سه چیز ست اشتراک چون اِقتتلنا با یکدیگر

کارزار کردیم و اتخاذ چیزی از برای خود چون اِشتویتُ بریان کردم از برای
(بر گزیدن ۱۲)

خود و اِطّبختُ طبخ ساختم از برای خود و ابتدای فعل چون اِفتقر درویش شد

و خاصیت باب اِستِفعال پنج چیز ست سوال چون اِستطعمه خورش

خواست از وی و این اصل باب ست و ظن چون اِستحسنه نیکو پنداشت

او را و اِستقبحه زشت پنداشت او را و وجدان کسی بر صفتی چون اِستکرمتُه

کریم یافتم او را و تحوّل چون اِستنسر البغاثُ کرگس گشت مرغ ضعیف و اِستنوق

الجملُ ناقه گشت شتر و ابتدای فعل چون اِسترجع انا لله و انا الیه راجعون گفت

و خاصیت باب اِنفِعال دو چیز ست مطاوعت ثلاثی مجرد چون
قَطَعتُهُ فَانقَطَعَ و ابتدای فعل چون اِنطَلَقَ خاصیت باب اِفعِلَال
و اِفعِیلَال سه چیز ست الوان و عیوب چون اِسوَدَّ و اِسوَادَّ سیاه
شدآن و اِحوَلَّ و اِحوَالَّ کاژ چشم شدآن و ابتدای فعل چون اِرفَضَّ الدَّمعُ
پراگنده شد آب چشم و اِبهَارَّ اللَّیلُ نیمه شب رسید خاصیت باب اِفعِیعَال
مبالغه چون اِخشَوشَنَ سخت درشت شد و اِحمَومَی سخت گرم شد باب
اِفَّعُّل فرع باب تَفَعُّل ست از انجا از باب تَفَعُّل کلماتی چند که فای آن مجانس
تای تَفَعُّل بوده است تا را بفا ابدال کردند و ادغام کردند و الف وصل را آوردند
اِفَّعُّل شد چون اِدَّثُّر که در اصل تَدَثُّر بود تا را دال کردند و دال را در دال
ادغام کردند چون از جهت ادغام اول کلمه ساکن شد الف وصل را آوردند
اِدَّثُّر شد و چنانکه اِفَّعُّل فرع تَفَعُّل ست اِفَّاعُل نیز فرع تَفَاعُل ست
چون اِدَّارُک و تَدَارُک و بسیار باشد که بعضی کلمه ازین بابها
موافق بعض آید چون قَرَّ و اِستَقَرَّ و نَزَلَ و اِستَنزَلَ و دَلَّ و
اِستَدَلَّ و وَقَعَ و وَاقَعَ و رَفَعَ و رَافَعَ و رَقَمَ و تَرَقَّمَ و خاصیت

رباعی آنست که همیشه صحیح و مضاعف باشد و مهموز بر سبیل قلت چون

بعثر و سربل و ذبذب و طامن و مضاعف وی مرکب باشد از

دو حرف مکرر چون زحزح فاما حوقل سخت پیر شد و دهور روزگار

گذرانید و بیطر پزشک ستور شد و سلقی بر پشت بیفگند ملحق ست از ثلاثی

برباعی بزیادت حروف علت اما آن چیزهائی که تعلق دارند بفعل پنج چیز

است مصدر و زمان فعل و مکان فعل و فاعل و مفعول مصدر رباعی که

در مصادر آمده است بذکر آن حاجت نیست لیکن مصدر باب

افعال فعل و فعال نیز آمده است چون والنازعات غرقا ای

اغراقا والله انبتکم من الارض نباتا ای انباتا و مصدر

باب تفعیل تفعلة و تفعال و فعال و فعال و فعال آمده است

چون تذکرة و تکرار و سلام و کتاب و کذاب اما تفعلة بیشتر

معتل لام و مهموز لام را باشد چون تربیة و تصلیة و صحیح نیز باشد بر سبیل

قلت چون تبصرة و تذکرة و مصدر باب تفعل تفعال آید چون

تملق تملاقا و مصدر باب مفاعلة فعال و فیعال آید چون

قاتل مُقاتلةً وقتالاً وقیتالاً و مصدر فعللةً فعلالاً چون زلزل زلزلةً

یعنی رباعی ۱۲

وزلزالاً مکان و زمان از ثلاثی مجرد هر فعلی که مستقبل او یفعِل

بکسر عین باشد مکان و زمان از وی هم بکسر عین آید بر وزن مَفعِل چون

مَنزِل جای نزول و وقت نزول و مَبیع جای فروختن و وقت فروختن

فرود آمدن ۱۲

و از معتل فا بکسر عین مَفعِل از هر بابی که باشد چون مَوعِد و مَوجِل

و از معتل لام و مضاعف مَفعَل باشد بفتح عین چون مَاتیٰ جای آمدن

و وقت آمدن و مَرمیٰ جای تیر انداختن و وقت تیر انداختن و مَفَرّ

جای گریختن و وقت گریختن و مَقَرّ جای آرام گرفتن و وقت آرام گرفتن

از باب ضرب و سمع ۱۲

و هر فعلی که مستقبل او یفعَل و یفعُل بفتح و ضم عین باشد مکان و زمان او

بر وزن مَفعَل بفتح عین باشد چون مَکتَب جای نبشتن و وقت

از باب نصر ۱۲

نبشتن و مَسمَع جای شنیدن و وقت شنیدن و مَقطَع جای بریدن و وقت

بریدن اما مَشرِق و مَغرِب و مَسقِط و مَنبِت و مَفرِق شاذ است

جای بر آمدن ۱۲ جای فرو رفتن ۱۲ جای افتادن ۱۲ جای روئیدن ۱۲ جای فرق کردن موی سر ۱۲

و در مَسجِد و مَسکِن و مَجمِع و مَطلِع و مَنسِک فتح و کسر لغت است

جای سجده دادن ۱۲ جای آرمیدن ۱۲ جای گرد آمدن ۱۲ جای بر آمدن ۱۲ جای عبادت ۱۲

و مَفعَل از ثلاثی بفتح عین مصدر میمی باشد همه ابواب ثلاثی را باشد چون ضَرَب مَضرَباً

و کتب مکتبا مگر مستعمل فا از باب یفعل بکسر عین که مصدر او بروزن مفعل
بکسر عین آید چون وعد موعدا و وضع موضعا و بسیار جاست که
در اسمای مکان نادر آید چون مقبرة و مشرعة و از منشعبه ثلاثی مکان و
زمان و مصدر و مفعول هم بر یک وزن آید چون مکرم جای گرامی کردن و وقت
گرامی کردن و گرامی کردن و مرد گرامی کرده شده و مرتعب جای ترسانیدن و وقت
ترسانیدن و ترسانیدن و مرد ترسانیده شده و فاعل و مفعول را در میزان
بیان کردیم اما باید دانست که اسم فاعل از باب فعِل یفعَل بکسر العین فی الماضی
وفتحها فی المستقبل شش گونه آید فاعل چون سامع و عالم و فعیل
چون سمیع و علیم و فعِل چون حذِر و فرِح و افعل چون احور
و اعین و مونثه فعلاء چون حوراء و عیناء و جمعهما فُعل چون
حُور و عِین و فعلان چون سکران و عطشان و مونث او
فعلی چون سکری و عطشی و فُعلان چون عریان و خمصان اما
فعلان صفت عارض را باشد از جوع و عطش و ضد آن چون سیران و
شبعان و افعل صفت لازم را باشد از الوان و عیوب چنانکه احمر مرد سرخ

و احول مرد کاژ و فَعِلَ بکسر العین فعل لازم را باشد از سرور و ادواء چون

فَرِحَ و وَجِعَ و وَصِبَ و بَشِرَ و بیشتر اسم فاعل از باب فَعُلَ یَفعُلُ

بضم العین فی الماضی و المستقبل بر وزن فَعِیلٌ می آید چون کَرِیمٌ و عَظِیمٌ

و هفت گونه دیگر آمده است فَعْلٌ چون ضَخْمٌ و عَبْلٌ و فَعِلٌ

چون خَشِنٌ و سَهِلٌ و فَعَلٌ چون حَسَنٌ و بَطَلٌ و فِعْلٌ چون

رِجْسٌ و مِلْحٌ و فُعْلٌ چون صُلْبٌ و غُفْلٌ و فُعَالٌ چون ضُخَامٌ

و شُجَاعٌ و فَعَالٌ چون حَصَانٌ و جَبَانٌ و حَرَامٌ

باب سوم در شناختن اسما و آن مشتمل بر پنج فصل است

فصل اول در شناختن ابنیهٔ اسم و آن بر سه گونه است ثلاثی و رباعی و

خماسی و ثلاثی را دوازده بناست ده از آن مطرد است و دو شاذ و یکی مهمل مطرد

فَعْلٌ چون شَمْسٌ و صَعْبٌ و فَعِلٌ چون قَدَمٌ و رِجْسٌ و رَجُلٌ

فُعْلٌ چون جُنْدٌ و بُرْدٌ و فُعُلٌ چون حُمُلٌ و جُبُلٌ و فَعِلٌ چون فَخِذٌ و کَبِدٌ

و فَعُلٌ چون رَجُلٌ و عَجُزٌ و حَذُرٌ و عَضُدٌ و فُعَلٌ چون نُغَرٌ و صُرَدٌ و لُبَدٌ

و فِعَلٌ چون حِوَلٌ و طِوَلٌ و فُعُلٌ چون عُنُقٌ و اُذُنٌ و دو شاذ فِعُلٌ

چون ابطٌ و ابلٌ و فُعِلٌ چون دُئِلٌ و یکی مهمل فِعُلٌ بر این وزن هیچ تازی
نیامده است و رباعی اینج بناست باتفاق و در ششم اختلاف
فَعْلَلٌ چون جعفرٌ و عقربٌ و عبهرٌ و بحدرٌ و فِعْلِلٌ چون
عِظلِمٌ و فِرسِنٌ و فُعْلُلٌ چون بُرثُنٌ و بُرقُعٌ و فِعْلَلٌ چون دِرهَمٌ و
هِجرَعٌ و فِعَلٌّ چون سِبَطْرٌ و هِزَبرٌ و بنای ششم که مختلف فیه است فُعْلَلٌ
چون جُندَبٌ و آنکه گویند درست نیست بضم دال روایت میکنند و خماسی را چهار
بناست و در پنجم اختلاف کرده اند فَعَلَّلٌ چون سَفَرجَلٌ و شَمَردَلٌ و فَعْلَلِلٌ
چون جَحْمَرِشٌ و صَهْصَلِقٌ و فِعْلَلٌّ چون قِرطَعْبٌ و جِردَحلٌ و
فُعَلِّلٌ چون خُبَعثِنٌ و قُذَعمِلٌ و بنای پنجم که مختلف فیه است
فُعْلَلِلٌ چون هُندَلِعٌ و آنکه گویند فُعْلَلِلٌ درست نیست گویند هندلع
تازی نیست رومیست و این جمله را ابنیهٔ مجرد گویند و چون یک حرف یا دو حرف
یا سه حرف زیاده کنند آنرا مزید فیه گویند و آن زیادت در اول کلمه و میانه و آخر کلمه
باشد چون احمر و جدول و نخور و سعدان و چون چیزی از وی حذف
کنند منقوص گویند چون غد و دم و اخ و اب و ابنیهٔ مزید فیه بسیار است

اما بنائی چند که حاجت بدان بیشتر باشد یاد کنم فَعْلَةٌ یکبار را باشد چون
ضَرْبَةٌ یکبار زدن و جَلْسَةٌ یکبار نشستن و فِعْلَةٌ حالت را باشد چون
عِمَّةٌ بندش دستار و رِكْبَةٌ حالت بر نشستن اسپ و مِشْيَةٌ حالت رفتار
و فُعَلَةٌ فاعل را باشد چون ضُحَكَةٌ آنکه بر مردمان بخندد و لُعَنَةٌ آنکه بر
مردمان لعنت کند دیگر دو کلمه شاذ آمده است بمعنی مفعول چون لُقَطَةٌ و شُحَفَةٌ
و فُعْلَةٌ بضم فا و سکون عین مفعول را باشد چون ضُحْكَةٌ مردیکه
برو خندند و لُعْنَةٌ مردیکه برو لعنت کنند و فِعَالٌ مرافق را باشد
چون خِيَاطٌ سوزن و نِصَاحٌ ریسمان که بدو بدوزند و اِكَافٌ پالان
و داغها را نیز باشد چون صِكَاكٌ داغیکه بر سینهٔ شتر باشد و جِنَابٌ
داغیکه بر پهلوی شتر باشد و فُعَالٌ و فُعَالَةٌ بضم الفاء
فضلهٔ چیزیرا که بیندازند چون فُتَاتٌ و رُفَاتٌ ریزه ریزه و جُذَاذٌ
پاره پاره و كُنَاسَةٌ خاک فرو رفته و نُخَالَةٌ چیزی فرومایه و عُصَارَةٌ
کنجاره و فِعَالَةٌ بکسر الفاء اشتمال را باشد چون عِصَابَةٌ
سر بند و قِلَادَةٌ گردن بند و عِمَامَةٌ دستار

و مِفْعَلٌ و مِفْعَالٌ و مِفْعَلَةٌ آله چیز را باشد یعنی دست افزار چون

مِفْتَحٌ و مِفْتَاحٌ کلید و مِسْعَرٌ و مِسْعَارٌ آتش سوز و مِعْرَجٌ و مِعْرَاجٌ

نردبان و مِرْوَحَةٌ بادبیزن و مِکْنَسَةٌ جاروب و مِفْعَلٌ و مِفْعَالٌ و

مِفْعِیلٌ فَعِیلٌ و فَعَّالٌ فَعُولٌ فاعل را باشد بر وجه مبالغه چون

مِحْرَبٌ و مِحْرَابٌ آنکه جنگ بسیار کند و مِعْطَارٌ و مِعْطِیرٌ آنکه عطر بسیار مالد و

شَرُوبٌ آنکه بسیار آب خورد و اَکَّالٌ و اَکُولٌ آنکه بسیار طعام بخورد مذکر و

مونث در همه یکسان باشد مگر در فَعَّالٌ که مونث آن فَعَّالَةٌ آید و اَفْعَلُ

سه چیز را باشد اسم صریح چون اَبْجَلُ و اَکْحَلُ رگهاییکه ازان خون کشایند و

رگ دست ستوریا نهما اکحل از مردم ۱۲ ص

چشمیکه سیاه باشد از سرمه و صفت چون اَحْمَرُ مردی سرخ و مونث او فَعْلَاءُ

و جمع ایشان فُعْلٌ آید چون حَمْرَاءُ زنی سرخ و حُمْرٌ مردان و زنان سرخ

و تفضیل چون اَکْبَرُ مردی بزرگتر و اَصْغَرُ مردی خردتر و مونث

او فُعْلَى آید چون کُبْرَى و صُغْرَى و جمع مردان اَفَاعِلُ

و جمع زنان فُعَلٌ چون اَصَاغِرُ و صُغَرٌ و فَعِیلٌ

مصدر را باشد چون نَذِیرٌ بیم کردن و نَکِیرٌ ناشناخته کردن

و فاعل پنج باب را باشد از ثلاثی مجرد چون قدیر و علیم و کریم و شفیع
و حریص و افعال چون الیم و حکیم و تفعیل چون بشیر و
مفاعلة چون ندیم و افتعال چون فقیر و مفعول
پنج باب را از ثلاثی مجرد چون قتیل و صریع و حصید و حمید و جنین
و افعال را چون حکیم ای محکم و عتیق ای معتق و تفعیل را
چون وکیل ای موکل و مفاعلة را چون غدیر ای مغادر و
استفعال را چون شهید ای مستشهد فعول فاعل را
باشد از ثلاثی مجرد چنانچه ذکر رفت و مفعول سه باب را از ثلاثی مجرد چون
حلوب ای محلوب و رکوب ای مرکوب و حمول ای محمول و افعال را
چون رسول ای مرسل و وجود ای موجد و تفعیل را
چون سخون ای مسخن مذکر و مؤنث در فعول یکسان باشد فاعل
جائی هست که بمعنی مفعولست چون ماء دافق ای مدفوق و مفعول جائی ست
که بمعنی فاعلست چون اذا الموؤدة سئلت ای الوائدة و انه کان وعده
مأتیا ای آتیا فصل دوم در بیان اجناس اسما اسم بر دو گونه است

متمکن و غیر متمکن اسم متمکن آن باشد که در آخر او سه حرکت و تنوین در آید چون
(ای رفع و نصب و جر ۱۲)
زیدٌ و رجلٌ و اسم غیر متمکن آن باشد که یک حالت را لازم گرفته باشد چون
اَنتَ و کَیفَ و حَیثُ اسم متمکن کم از سه حروف و زیاده از پنج حروف نباشد
مگر از پس حذف و زیادت و غیر متمکن کم ازین و زیاده ازین می باشد چون
لَہٗ و مِن و هٰؤُلَاۤءِ و اسم مشتق آن باشد که ماخوذ باشد از اسمی
دیگر چون سَمَاۤءٌ که ماخوذ ست از سُمُوٌّ و دُنیَا که ماخوذ ست از دُنُوٌّ
(آسمان و سقف و سائبان و باران ۱۲) (بمعنی بلندی و علو ۱۲)
بسبب قرب او بحال و بعد از آخرت اسم جامد آن باشد که ماخوذ
نباشد از کلمتی چون رَجُلٌ و رُجَیلٌ و اسم دخیل آن باشد
(مرد ۱۲) (مردک ۱۲) (آنکه در کلام کسے مداخلت کند ۱۲ ص)
که از سخن عرب نباشد و درمیان سخن عرب کار بسته باشد چون
فِردَوسٌ که این کلمه رومی ست و ضد آن اصلی ست چون اَلجَنَّةُ
اسم معرّب آن باشد که کلمهٔ عجمی باشد و بعضی حروف او را بدل
کنند تا بعربیت نزدیک گردد و کار بندد چون صَنجٌ و شَنجَرفٌ و
فِیرُوزَجٌ در تعریب چنگ و شنگرف و پیروزه گویند و ضد
وی عربی ست و اسم مذکر آنست که موضوع نباشد از جهت مؤنث

ودرو علامت تانیث نباشد چون رأسٌ وحجرٌ وبیتٌ واسم مؤنث

آن باشد که موضوع باشد از جهت مؤنث چون امرأةٌ وناقةٌ واتانٌ ویا درو

علامت تانیث باشد وعلامت تانیث سه چیز است تای مدوره که در وقف ها شود

چون رحمةٌ وحسنةٌ وضاربةٌ والف ممدوده زائده چون حمراءُ

وصفراءُ وصحراءُ والف مقصوره زائده چون حبلی وذکری وبشری

وغضبی بدانکه کلمهٔ چند باشد که آنرا مؤنث دارند اگرچه درو علامت تانیث

نیست آنرا مؤنث سماعی گویند چون ارضٌ وبئرٌ وجحیمٌ واسماؤها

وحالٌ وحربٌ وخمرٌ واسماؤها ودارٌ ودلوٌ ورحمٌ وریحٌ واسماؤها

وسلوٌ وصعودٌ وعجزٌ وعینٌ وعرضٌ وعصا وعقربٌ وعنکبوتٌ

وعیرٌ وقدرٌ وقدامٌ وقوسٌ وکأسٌ وکبدٌ ونارٌ ونحلٌ ونفسٌ ووراءُ

ویمینٌ واز اعضای آدمی هرچه مزدوج ست چون یدٌ وعینٌ و

اصبعٌ ومانند آن جز حاجبینِ وخدینِ ودر بعضی کلمات تذکیر وتانیث

هردو آمده است چون ذنوبٌ وسبیلٌ وسوقٌ وصاعٌ وسلطانٌ

وصوفٌ وجانحٌ وصواعٌ وطاغوتٌ وعنقٌ وفردوسٌ ولسانٌ

ومنون ومجنون وهدی واسم ملحق آن باشد که ثلاثی را
بزیادت حرفی بروزن رباعی کرده باشند ویا رباعی را بزیادت
حرفی بروزن خماسی کرده باشند چون کوثر که ملحق ست
به جعفر و مِهدد که ملحق ست به زبرج و عقنقل
که ملحق ست به سفرجل **فصل سوم در جمع** جمع
بر دو گونه است جمع سلامت و جمع مکسر جمع سلامت
آنست که صیغهٔ مفرد او در جمع سلامت باشد چون زید
و زیدون و ضارب و ضاربون و جمع مکسر آنست
که صیغهٔ مفرد او بسلامت نباشد چون رجل و رجال و جمع
تکسیر بر دو نوع ست جمع قلیل و آن از سه تا ده باشد
و او را چهار بناست افعل و افعال و افعلة و فعلة
و جمع کثیر و آن زیاده از ده باشد و او را پنج بناست

فِعَالٌ و فُعُولٌ و فُعْلَانٌ و فِعْلَانٌ و فُعُلٌ و هر چه جز این بنا است مشترک
است میان قلیل و کثیر پس بدانکه ابنیۂ ثلاثی را در بیشتر احوال چهار جمع آید
اَفْعُلٌ و اَفْعَالٌ و فِعَالٌ و فُعُولٌ چون شَمْسٌ و اَشْمُسٌ و شُمُوسٌ
و قِدْرٌ و قُدُورٌ و رَجُلٌ و رِجَالٌ و جُنْدٌ و جُنُودٌ و جِنْسٌ و اَجْنَاسٌ
و جَبَلٌ و اَجْبُلٌ و اَجْبَالٌ و كَبِدٌ و اَكْبَادٌ و كُبُودٌ و يَقِظٌ و اَيْقَاظٌ و اِبِلٌ
و آبَالٌ و اُذُنٌ و آذَانٌ و جمع فُعَلٌ فِعْلَانٌ بسیار آید چون نُغَرٌ
و نِغْرَانٌ و صُرَدٌ و صِرْدَانٌ و جمع فَعْلٌ اَفْعَالٌ کم آید مگر در اجوف
چون بَيْتٌ و اَبْيَاتٌ و جمع فَعْلَةٌ فَعَلَاتٌ بفتح عین و فِعَالٌ آید چون
جَفْنَةٌ و جَفَنَاتٌ و جِفَانٌ و در اجوف و مضاعف و صفت عین
ساکن ماند چون بَيْضَةٌ و بَيْضَاتٌ و سَلَّةٌ و سَلَّاتٌ و صَعْبَةٌ و
صَعْبَاتٌ و جمع فِعْلَةٌ فِعَلٌ و فِعَلَاتٌ و فِعْلَاتٌ و فِعِلَاتٌ آید
چون سِدْرَةٌ و سِدَرٌ و سِدَرَاتٌ و سِدْرَاتٌ و سِدِرَاتٌ
و جمع فُعْلَةٌ فُعَلٌ و فُعَلَاتٌ و فُعُلَاتٌ و فُعْلَاتٌ آید چون رُكْبَةٌ
و رُكَبٌ و رُكَبَاتٌ و رُكُبَاتٌ و رُكْبَاتٌ و جمع فَعْلَةٌ فِعَالٌ و فَعَلَاتٌ آید

چون رقبة و رقاب و رقبات و جمع فعال فعلاء آید چون جبان و جبناء

و صناع و صنعاء و جواد و جوداء و جمع فعال فعل آید چون کناز و کنز

و جمع فعال و فوال و فعال و فعیل و فعول بر وزن فعلة و افعلة

و فعل و فعلان و فعلان آید چون قذال و قذل و اقذلة و غزال و غزلان و غزلة

و حمار و احمرة و حمر و غراب و اغربة و غربان و قفیز و اقفزة و قفز و قفزان

و عمود و اعمدة و عمد و چون این بنا ما بتا باشد جمع ایشان فعائل بالف و یا آید

چون حمامة و حمائم و حمامات و ذوابة و ذوائب و ذوابات و رسالة و رسائل

و رسالات و رکوبة و رکائب و رکوبات و عجوزة و عجائز و عجوزات

و جمع ابنیه رباعی بر وزن فعالل آید چون جعفر و جعافر و درهم و دراهم

و برثن و براثن و جمع ثلاثی که بزیادت حرفی چهار حرفی شده باشد هم برین قیاس آید

چون اصبع و اصابع و منزل و منازل و صیقل و صیاقل و عثیر و عثائر

و اول و اوائل و مدق و مداق و اگر چهارم کلمه حرف مد و لین باشد جمع او فعالیل

آید چون مفتاح و مفاتیح و عصفور و عصافیر و قندیل و قنادیل

و مندیل و منادیل و خماسی را جمع تکسیر کم کنند و اگر بکنند حرف آخر را

حذف کنند و باقی را بر فعالل جمع کنند چون سفرجل و سفارج و جحمرش

و بحاله و در جموع تداخل بسیار افتد ای جمع بنائی بنای دیگر را

دهند و اقتصار بسیار افتد ای بنائیکه وی را جمعها باشد بر یکی و بر دو

اقتصار کنند و ما آنرا فرو گذاشته ایم از جهت اختصار و ایجاز

فصل چهارم در تصغیر مصغر را سه بناست فُعَیْلٌ فُعَیْعِلٌ

فُعَیْعِیْلٌ اما فُعَیْلٌ جملگی ثلاثی را باشد چون کَلْبٌ (سگ ۱۲) و کُلَیْبٌ و

رَجُلٌ و رُجَیْلٌ و فُعَیْعِلٌ رباعی را باشد و مشابه رباعی و خماسی را هم باشد

چون جَعْفَرٌ و جُعَیْفِرٌ و دِرْهَمٌ و دُرَیْهِمٌ و مَنْزِلٌ و مُنَیْزِلٌ (مثال مشابه رباعی ۱۲)

و اَکْحَلُ و اُکَیْحِلُ و جَدْوَلٌ و جُدَیْوِلٌ (نهر خرد ۱۲) و سَفَرْجَلٌ و سُفَیْرِجٌ (مثال خماسی ۱۲)

و حرف آخر از خماسی در تصغیر بیفتد چنانچه در جمع تکسیر و فُعَیْعِیْلٌ

کلمه را باشد که چهارم او حرف مد و لین باشد چون مِفْتَاحٌ

و مُفَیْتِیْحٌ و عُصْفُوْرٌ و عُصَیْفِیْرٌ و قِنْدِیْلٌ و قُنَیْدِیْلٌ

و از مؤنث سماعی انچه سه حرفی باشد تا زیاده کنند در تصغیر وی

چون شَمْسٌ و شُمَیْسَةٌ و دَارٌ و دُوَیْرَةٌ و بسیار باشد که حرفهای

زیادت از کلمه حذف کنند پس تصغیر کنند و آنرا التصغیر ترخیم گویند چون
اَزهَر و زُهَیر و حارِث و حُرَیث و اما سُهَیل و کُمَیت و مانند آن موضوعند
برصورت تصغیر ولیکن تصغیر نه **فصل پنجم در نسبت** نسبت باز بستن
چیزی باشد بچیزی دیگر بزیاده کردن یای مشدده بر آخر کلمه چون بصریّ و
دَرِیّ و صَیقَلِیّ و بنائیّ و نسبت صناع سه گونه آید یکی آنکه عرب ویرا
نامی نهاده باشند چون قَبّن و اِسکاف و دیگر آنکه از حرفت وی
فعّال بنا کنند چون قفّال و قوّاس و نبّال سوم آنکه یای نسبت
در آرند چون قلنسیّ و ثعلبیّ و این نسبت در مطبوخات و مصنوعات
مطرد است چون حِصرِمیّة و سُمّاقیّة و تبلیّة و مردیّ و
مسکیّ و بدانکه در نسبت تغیرات بسیار افتد و آن دو نوع است
شاذ و مطرد شاذ چون آنافیّ و رقبانیّ و یمانیّ و مطرد
چون نَمِر و نَمَریّ و عصا و عصویّ و عم و عمویّ
و اب و ابویّ و علیّ و علویّ و هر یک را احکام بسیارست و
این کتاب آنرا احتمال نتواند کرد از ان جهت فروگذاشته شد

و بدانکه جمع تکسیر را نسبت نکنند و اگر کنند کلمه را مفرد گردانند پس نسبت
کنند چون رِجَال و رَجُلِيٌّ و بُحُور و بَحرِيٌّ و همچنین جمع سلامت
و تثنیه و تأنیث و ترکیب را مفرد گردانند پس نسبت نمایند چون مُسلِمُونَ
مُسلِمِيٌّ و رَامِیَانِ و رَامِيٌّ و حَمزَةُ و حَمزِيٌّ و حَضرَمَوت و
حَضرَمِيٌّ ولیکن در تصغیر این کلمات صدر کلمه را تصغیر کنند پس این
علامات سلامت اند چون مُسلِمُونَ و مُسَیلِمُونَ و مُسلِمَانِ و
مُسَیلِمَانِ و حَمزَةُ و حُمَیزَةُ و حَضرَمَوت و حُضَیرَمَوت

باب چهارم در شناختن حروف فصل اول

در عدد حروف و آن بر دو گونه است حروف تهجی و حروف معنوی
حروف تهجی چون ا و ب و ت و ث الخ و حروف معنوی
چون مِن و عَن و فِي و حروف معنوی را یاد کنم در نحو و حروف تهجی را
اینجا پس بدانکه عدد حروف تهجی در سخن عربی و پارسی سی و هفت
حرفست بیست و نه از ان معروفست چون ا ب ت ث ج ح خ الی آخره
پس بدانکه انچه الف میگویند همزه است و انچه لام الف میگویند لا باید گفت چون لام

میان الف ست لام دراول کلمه زیاده کردند تا الف گفته شود یعنی حرکت زیرا چه

الف ساکن باشد چنانکه پیش ازین گفته شده است و ازین جمله بیست و یک

زین مشترکست میان تازی و پارسی و هشت حرف مخصوص است

بسخن تازی که در سخن پارسی نباشد و نظام وی ثخ صعق ط

ضظ است اما صادی که بزبان پارسی بگویند چون صد و

صد سین ای سرخ و سده و همچنین عین الف ست و قاف کاف و طا تا و

حا ها و هشت حرف دیگر که معروف نیست مخصوص است بسخن پارسی چون

چون حلقی نوعی از حلوا ۱۲

پای پلیته و پنبه و جیم چیده و چرم و ژای ژاله و اژدها و فای فاژه و

فرخج و گاف گرز و گزند و خای خوشی و خوش و واو شو بمعنی تلخ و یای شیر

بمعنی اسد **فصل دوم** در مخارج و آن بیست و نه حرف راشش مخرج ست

حلق و بن زبان و میان زبان و کرانهٔ زبان و سر زبان و لب و از

حلق شش حرف خیزد ح خ ع غ ه همزه و این همه را حلقیه گویند

و از بن زبان دو حرف خیزد بمعونت بن کام ق ک و آنرا لهویه گویند

بیخ زبان ۱۲

و از میان زبان سه حرف خیزد بمعونت میانهٔ کام ج ش ی

و آنرا شجریه گویند و شجریه کشادگی باشد و از کرانهٔ زبان دو حرف خیزد بمعونت
دندان ض ل و از سر زبان یازده حرف خیزد بمعونت دندانهای پیشین
و این را حافیه گویند و حافه کنارهٔ چیزی باشد سه ازان ظ ذ ث بمعونت
بن دندانهای زیر و این را لثویه گویند و سه ازان ط د ت بمعونت سر دندا
زیر و این را نطعیه گویند و نطعیه زیر دندان باشد و سه ازان ص س ز بمعونت
سر دندانهای زیر و این را ذلقیه گویند و ذلق کرانهٔ دندان باشد و دو ازان
ر ن بمعونت بن دندانهای زیر و از لب چهار حرف خیزد و ف م ب
اما ف از باطن لب زیرین خیزد بمعونت اطراف ثنایای زبرین و سه
حرف باقی و م ب بتعاون دو لب **فصل سوم** در بیان اجناس
و آن از روی ذات دوازده است مجهوره و مهموسه و شدیده
و رخوه و متوسطه و مطبقه و منفتحه و مستعلیه و
متسفله و ذلاقیه و مصمته و قلقله و مهموسه ده
حرفست که آواز او پست آید که مجموع او اینست ستشحثك
خصفه او حثه شخص فسکت و باقی مجهوره است

ومجموعها ظل قوم بضاد إذ غزا جند مطيع یعنی نوزده حرفست و

شدیده هشت حرفست که آواز او بقوت آید و مجموع وی این باشد اجدك

قطبت یا اجدت طبقك و حروفیکه میان شدیده و رخوه است

تر شدی ۱۲ نیک کردی تو طبق خود را ۱۲

آنرا متوسطه گویند و متوسطه نیز هشت حرفست که آواز آن نه پست

آید نه بقوت و مجموع آن لم یروعنا و لم یرو عنا و باقی رخوه است

چرا نمی ترسانند ما را ۱۲ روایت نکرد از ما ۱۲

و آن سیزده حروفست که مجموع او این ست خذ هذ

یعنی باقی از شدیده و متوسطه رخوه است ۱۲

غث سیفث حظ شص و مطبقه چهار حرفست که بگفتن او

زبان در کام نه نشیند چون ص ض ط ظ و باقی منفتحه است و

مستعلیه هفت حرفست که در گفتن وی سر زبان بسوی کام رود ص

ض ط ظ خ غ ق که مجموع وی اینست خص ضغط قظ و باقی

متسفله است و ذلاقیه شش حرفست ر ب ن ف ل م [illegible]

این باشد [illegible] کلمه رباعی و خماسی [illegible]

شش [illegible] چون [illegible]

قال الشاعر [illegible]

٦٩

و قاف قلب پنج حرفست ق ط ب ج د که مجموعهٔ وی اینست قطب جد

و بدانکه صاد و سین و زا این سه حرف را حروف صفیر گویند و شین را

متفشی و را را مکرر و لام را منحرف و الف را هاوی و نون را حرف غنه گویند

فصل چهارم در بیان اجناس آن از روی تصریف و آن پنج نوع است

حروف زیادت و آن ده است که مجموعهٔ او سألتمونیها یا الیوم

تنساه چون در کلمه چیزی زیاده کنند ازین حروف باشد و حروف حذف

و آن یازده است مجموعهٔ او هو حفی بخیانة هر جا که از کلمه چیزی حذف کنند

ازین حروف باشد و حروف ابدال و آن نیز یازده است مجموعهٔ او

اتجد من وطیها هر کجا که حرفی بحرفی بدل کنند ازین حروف باشد

و حروف قلب آن حروف علتست قلب و ابدال در معنی یکیست

ولیکن بیشتر در حروف علت قلب گویند و در حروف صحیح ابدال نامند

و حروف ادغام و آن سیزده حرفست که لام تعریف را در وی

ادغام توان کرد چون التاء والثاء والدال والذال والراء والزاء

والسین والشین والصاد والضاد والطاء والظاء والنون والله اعلم

فصل پنجم در ذکر چیزی از حروف معنوی تا کتاب از آن

خالی نباشد و جملهٔ حروف معنوی از نود بیرون نیست و آن سه گونه است
مبسوط و مقرون و مرکب اما مبسوط آنست که چیزی از حروف معنوی
با وی بهم نکرده باشند چون مِن و فی و الی و مقرون آنست که
دو حرف معنوی بهم کرده باشند و معنی هر دو باقی باشد چون کَاَنَّ
که کاف تشبیه و اَنَّ توکید بهم آمده است و معنی هر یک باقی ست و
مرکب آنست که دو حرف بهم آمده باشند و معنی هر دو یک گشته چون
لَوْلَا تحضیض که لو تمنی و لای نافیه بهم آمده است و معنی این هر دو یک گشته

باب پنجم در معنی تصریف

تصریف گردانیدن کلمه باشد به پنج طریق
زیادت و حذف و ابدال و قلب و نقل

فصل اول در زیادت

فرق میان حرف اصلی و حرف زیادت آنست که حرف زائد در تصریف
بیفتد و اصلی نیفتد چون عین و لام و میم از عالِمٌ و عَلِیمٌ و مَعْلُومٌ و
عَلَّمَ و تَعَلَّمَ و اِسْتَعْلَمَ و آنچه زیاده باشد چون در ثلاثی وزن کنند
بیفتد و زیادت از جهت هشت چیز باشد مد صوت چون

كتاب وعجوز و الحاق چون كوثر و عيثر و عوض چون عدة

وزنة و تمكن ابتدا چون الف وصل أنصر و اضرب و بيان

حركت چون ماهية و سلامت بنا چون ضربني و اشني

و زيادت محض چون استقر و احداث معنى و آن بسيارست

چون فاعل و مفعول و تثنيه و جمع و جز آن و زيادت در اول و ميانه و

آخر باشد چون منزل و منازل و حمير و حميران و امهات زوائد

حروف علت اند فصل دوم در حذف و حذف از براى سيزده

معنى آيد استثقال ضمه و كسره بر حروف علت چون تدعون

و ترمين و جزم چون لم يدع و لم يرم و نصب چون لن يضربا

و لن يضربوا و اضافت چون غلاما زيد و ضاربوا بكر و

كثرت استعمال چون لم يك و لا ادر و ترخيم چون يا حار و تصغير

چون سفيرج و جمع چون سفارج و نسبت چون حنفي و تركيب

چون عبشمي در عبد شمس و اجتماع ساكنين چون قل و دع و تخفيف

چون بين و لين و اكتفا چون حتام و مستام و الام اى حتى و الى ما

وراوی ما و حذف بر دو گونه است یکی آنکه موجبی باشد چنانچه در قسمت افعال

گفته‌ایم و دیگر آنکه موجبی باشد و آن بسیار است اما کلمهٔ چند که مشهور است اینجا یاد کرده شود

چون شَفَةٌ که در اصل شَفَهَةٌ و شَاةٌ که در اصل شَوَهَةٌ بوده است و فَمٌ که در

لب ۱۲ — تصغیر شفیهة ۱۲ — دهان ۱۲

اصل فَوَهٌ بوده است و اِسْتٌ که در اصل سَتَهٌ بوده است و سَنَةٌ بیک قول در اصل

سَنَهَةٌ بوده است زیرا که جمع ایشان شِفَاهٌ و شِيَاهٌ و اَفْوَاهٌ و اَسْتَاهٌ می آید

و تصغیر ایشان شُفَيْهَةٌ و شُوَيْهَةٌ و فُوَيْهَةٌ و سُتَيْهَةٌ می آید و بیک قول

اصل سَنَةٌ سَنَوَةٌ بوده است زیرا چه جمع او سَنَوَاتٌ می آید و یَدٌ که در اصل

[illegible] سال و قحط جمعها سنوات ۱۲

یَدْيٌ بوده است و دَمٌ که در اصل دَمْيٌ بوده است و بقولی دَمَوٌ بوده است

و مِائَةٌ در اصل مِائَيٌ بوده است زیرا چه تثنیه و جمع ایشان یَدَيَانِ اَیْدِیٌ [illegible]

والف [illegible] تا از [illegible] ملتبس نشود ۱۲

و دَمَيَانِ دِمَاءٌ می آید و فعل از مِائَةٌ اَمْأَيْتُ میگویند و اَبٌ که در اصل اَبَوٌ

صد کردم ۱۲

بوده است غَدٌ غَدْوٌ و اَخٌ اَخَوٌ و اِبْنٌ بَنَوٌ بوده است زیرا چه [illegible] ایشان

اَبَوَانِ غَدَوَانِ و اَخَوَانِ می آید و جمع ایشان [illegible]

[illegible] غدوات [illegible] ایشان اُبُوَّةٌ و اُخُوَّةٌ [illegible]

فصل سوم در ابدال و آن نهادن حرفی بجای [illegible]

چهارم معنی آید ادغام چون ارتکب متعنا و اختیار اخف چون دائره و
ادؤره و تجانس صوت اخف چون ازدجر و کراهت تضعیف
چون دهدیت انجحر و ابدال در سخن عرب بسیار آمده است قدریکه ازان
چاره نیست اینجا گفته آید تای باب افتعال طا گردد چون فا کلمه از حروف اطباق
باشد چون اصطلح و اضطرب و اطّلب و اظطلم و روا است که یا طا
ظا گردد یا ظا طا گردد یعنی در اظّلم سه وجه است اظّلم بظا و اطّلم بطا
و اظطلم بظا و طا و تای افتعال دال گردد چون فا کلمه زا و دال
و ذال باشد چون ازدجر و ادّخل و اذّکر و روا است که با ذال
ذال گردد چون اذّکر و چون فا کلمه ثا باشد ثا تا گردد و چون
اتّغر و روا است که تا ثا گردد چون اثّغر و چون سین باشد سین
گردد چون اسّمع و ابدال سین جائز است نه واجب و تای
تفعّل و تفاعل جائز است که بدین حروف بدل کنند و دران ادغام
شود چون تزکّی و ازّکی و تذکّر و اذّکر و تدارک و ادّارک

فصل چهارم در قلب قلب بدل کردن حرف علت بود بحروف علت دیگر

چون قال و میزان و یوقن که در اصل قول و موزان و ییقن بوده است
و این نوع در قسمت افعال مستوفی گفته شده است
فصل پنجم در نقل **نقل** بر دو گونه است **نقل حرفی** از محلی بمحلی
چون جذب و جبذ و ناقة و اینق و قوس و قسی و چون هار و هائر
و هائر محال وی در کتب لغت است و براعلتی نتوان گفت **نقل
حرکت** و آن دو گونه است نقل حرکت از حرفی بحرفی چنانچه در
مضاعف و اجوف و تخفیف همزه یاد کرده شده است چون یدلّ
و یقول و قد افلح و نقل حرکت از جهتی بجهتی چون قولن که آنرا قولن
کنند پس قلن و بیعن که آنرا بیعن کنند پس بعن گویند و چون
نقل حرکت از فتحه بکسره از جهت **اماله** و آن آنست که ماقبل های تانیث را
مکسور کنند در وقت چون نعمة و نعمه و رحمة و یا الف را بجنبانند بسوی
یا و فتحه ماقبل وی را بسوی کسره چون عالم و شاعر و حاکم و الف
اماله نه الف تمام باشد نه یا تمام و فتحه ماقبل وی نه فتحه تمام باشد و نه کسره تمام
و **موجب اماله** شش چیز است که پیش از الف بود یا پس از الف

یا چون شَیبان و یابع وکسره متقدم یا متاخر چون کِتاب و حِساب
روز شد یا ابر ۲۲ ق
و عالم و شاعر و الف منقلب از یا چون ناب و رمی و باع و
الفی که بمنزلهٔ الف منقلبه باشد چون حُبلی و صُغری از انچه که تثنیهٔ این
هردو حُبلیان و صُغریان می آید و الفی که ماقبل وی مکسور گردد در
حالتی چون خاف که در خطاب وی خِفت گوئی و اماله چون
رأیت عمادا وقرأت کتابا الف اول را اماله کنند ازبرای کسرهٔ ماقبل
و الف دوم را از جهت اماله اول بدانکه هشت حرفست که مانع
باوجود موجب اماله آن رای غیر مکسور و خ و ص و ض و ط و ظ و غ
و ق چون راشد و بارع و خالد و ساخط و صالح و فاصل و ضامن و
فاضل و طاهر و عاطل و ظاهر و ناظر و غالب و فارع و شاغل و قاهر
و فی بعد الف بفصل یک حرف اماله درین کلمات روانیست بدانکه
این موانع در فعل مانع اماله نباشد چون طاب و صار و غزا و صفا و مانند
آن و اماله در فعل غالبتر ست و اماله را احکام بسیارست اما درین مختصر بیش ازین نتوان گفت

الله علم
فاست که در اصل
الاله بود بفتح همزه اول
و سکون لام اول و کسره
همزه ثانی و فتح لام ثانی بعده الف
و ها بمعنی معبود حرکت همزه ثانی را بما قبل
دادند و همزه را حذف کردند الاله
شد بعده قاعده یا فتند کردند و دو
صحیح از یک بعض سوم آمد زیر

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الموصوف بالتصريف المنعوت بالتخفيف الذي إنعامه
صحيح على العباد غير معتل بعلل كما عادة العباد والصلوة على
رسوله محمد المضاعف قدره على الأنبياء الأمجاد وعلى آله
وأصحابه الذين هم غير مهموز سجاياهم إلى يوم التناد أما بعد
فقد قال العبد الضعيف الراجي إلى رحمة ربه القوي [illegible]
محمود بن مسعود العلوي خفف الله أثقالهم ووجه آمالهم

بدان علمک الله تعالی که جملهٔ اسما و افعال بر چهار گونه است صحیح و
مهموز و معتل و مضاعف اما صحیح آن باشد که حرفی از حروف اصلی وی
حرف علت و همزه نباشد و دو حرف صحیح وی از یکجنس نباشد چون ضَرَبَ
و بَعْثَرَ و حَجَرٌ و جَعْفَرٌ و مهموز آن باشد که حرفی از حروف اصلی وی همزه
باشد و آن سه نوع ست مهموز فا چون اَمَرَ و اَمْرٌ و مهموز عین چون سَأَلَ
و سُؤَالٌ و مهموز لام چون قَرَأَ و قِرَاءَةٌ و معتل آن باشد که حرفی از حروف
اصلی وی حرف علت باشد و حروف علت سه است واو و الف و یا که
مجموع وی وای باشد پس اگر حرف علت در اول کلمه باشد معتل فا و مثال
گویند چون وَعَدَ و یَسَرَ و اگر در میان باشد معتل عین و اجوف گویند چون
قَالَ و بَاعَ و اگر در آخر کلمه باشد معتل لام و ناقص گویند چون دَعَا و رَمٰی
و اگر دو حرف علت در یک کلمه باشد اما هر دو یکجا نباشد آنرا لفیف
مفروق گویند چون وَشٰی و وَقٰی و اگر یکجا باشد لفیف مقرون

گویند چون طوی وقوی و مضاعف آن باشد که از حروف اصلی او
دو حرف از یک جنس باشد و آن بر دو نوع ست یکی ثلاثی که عین و
لام وی از یک جنس باشد چون سرّ و تبّ دوم رباعی که فا کلمه
و لام اول و عین کلمه و لام ثانی او از یک جنس باشد چون زلزل و
تتمه فصل بدانکه اعلال تغییر دادن حرف علت بود برای تخفیف چون قال
و حذف افگندن حرف علت بود چون قل و ابدال نشاندن حرفی
بجای حرفی دیگر بود چون راس و اسکان افگندن حرکت بود چون
یدعو و ادغام آوردن دو حرف متجانس بود بیکبار در تلفظ چون
مدّ فصل مهموز همزه منفرده که ساکن باشد در اسم یا در فعل
روا باشد که وی را بدل کنند بحرف علتی که مناسب حرکت ماقبل همزه
باشد و اگر متحرک باشد بدل کنند بحرف علت مناسب حرکت ماقبل همزه
اگر ماقبل همزه واو و یا یای ساکن مده زائده باشد یا یای تصغیر برای

تخفیف چون راس و ذیب و بوس و مقروة و خطیة و افیس اگر

دو ہمزہ دریک کلمہ بہم آیند و ہمزہ دوم ساکن باشد واجبست ابدال ہمزہ دوم

بحرف علتی کہ مناسب حرکت ہمزہ اول باشد برای تخفیف چون امن و

اومن و ایمانا و اگر ہمزہ دوم متحرک باشد واجب ابدال او بیا اگر ما قبل

ہمزہ مکسور یا ہمزہ خود مکسور باشد و بواو در غیر این چون جاء و ایمة و اوادم

و حکم ہمزہ مفتوح در باب ابدال حکم ہمزہ ساکن ست اگر ما قبل ہمزہ مکسور یا

مضموم باشد چون مئر و جؤن و مؤمل و ہر ہمزہ کہ متحرک باشد و ما قبل او

ساکن روا باشد کہ حرکت ہمزہ نقل کنند و بما قبل او دہند اگر سکون ما قبل ہمزہ

لازم نباشد و ہمزہ را حذف کنند برای تخفیف چون یسل و یری خاہ و

و یری و یری و اخوات ایشان و در کل و مر و خذ حذف واجب

است بر خلاف قیاس و در خذ جائز ست بر خلاف قیاس و در سائر کرم

کہ در اصل آکرم بودہ است ہمزہ دوم

حواشی زبده متعلق صفحه ۸۰

سطر **۹** قوله جاءٍ و أَیِمَّة الخ دراصل جَایِئٌ بود بیای مثناة تحتانیه مکسوره و بعد همزه یا را بهمزه بدل کردند بقاعدهٔ قائل بعده قاعده یافتند دو همزه متحرک بهم آمدند اول مکسور ثانی را بیا بدل کردند اجتماع ساکنین شد میان یا و تنوین یا افتاد جاءٍ شد و أَیِمَّة دراصل أَءْمِمَةٌ بود بفتح همزهٔ اول و سکون همزهٔ ثانی و کسرهٔ میم اول و فتح میم ثانی جمع اِمَامٌ حرکت میم اول را نقل کرده بما قبل دادند و میم اول را در میم ثانی ادغام کردند أَءِمَّةٌ شد دو همزه بهم آمدند ثانی مکسور ثانی را بیا بدل کردند أَیِمَّةٌ شد و أَوَادِمُ دراصل أَءَادِمُ بود جمع آدَمُ دو همزه بهم آمدند همزهٔ دوم مفتوح ثانی را بواو بدل کردند أَوَادِمُ شد اگر گویند همزهٔ دوم را بواو چرا بدل کردند با وجود اقتضای ابدال همزهٔ ثانی بالف جواب در صورت ابدال همزهٔ دوم بالف برای موافقت فتحه التباس جمع با مفرد لازم می آید و واو را بالف مشارکت بود باعتبار بودن هر دو علامت تثنیه و جمع لهذا در صورت همزهٔ دوم را بواو بدل ساختند ۱۲ ش

سطر **۱۰** قوله اگر ما قبل همزه مکسور یا مضموم الخ احتراز شد ازان همزه که ما قبل او مفتوح باشد چنانچه در سَأَلَ که بین بین درینجا جائز ست ۱۲ شرح

سطر **۱۱** قوله مُوَیْلِی اصل او مُؤَیْلِی مصنف رح را میبایست که این مثال را در قاعدهٔ سابق ذکر کردی یعنی اجتماع همزتین نه درینجا که این قاعدهٔ همزهٔ منفرده است ۱۲ شرح

سطر **۱۲** قوله سکون ما قبل همزه لازم نباشد الخ احتراز شد ازان همزه که ما قبل او واو و یای ساکن مده زائده یا یای تصغیر که سکون اینها لازم ست و حکم او گذشت و نیز احتراز شد ازان همزه که ما قبل او الف باشد که سکون الف هم لازم ست و درینجا بین بین جائز ست و نیز احتراز شد ازانا طی بمعنی کج شد که سکون نون انفعال نزد اکثر لازم ست الا بعضی نطاء هم درینجا گفته اند بحذف همزه ۱۲

سطر ۹ **۱۳** قوله یَسَلُ و یَرِي خَاهُ دراصل یَسْأَلُ و یَرْءِي أَخَاهُ بود قاعده یافتند که همزهٔ منفرده مفتوح ما قبل او ساکن بسکون غیر لازم حرکت همزه نقل کرده بما قبل دادند و همزه را حذف کردند یَسَلُ و یَرِي خَاهُ شد ۱۲ شرح

سطر ۱۰ **۱۴** قوله یَرَی و یُرِي الخ این جواب سوال مقدر ست تقریر سوال اینکه در یَرَی که در اصل یَرْأَی بفتح یای مثناة تحتانیه و سکون رای مهمله و فتح همزه بود و در یُرِي که دراصل یُرْئِي بضم یای مثناة تحتانیه و سکون رای مهمله و کسر همزه بود قاعدهٔ جواز حذف همزه یافته میشود پس همزه را بطریق وجوب چرا حذف کردند جواب حذف همزه بطریق وجوب خلاف قیاس ست ۱۲ شرح

سطر ۱۰ **۱۵** قوله در کُلْ و خُذْ الخ این جواب سوال مقدر ست تقریرش اینکه در کُلْ و خُذْ که دراصل اُءْکُلْ و اُءْخُذْ بود بر وزن اُنْصُرْ قاعدهٔ ابدال همزهٔ ثانیه بواو یافته میشود پس همزه را بطریق وجوب حذف کردند جواب داد که حذف همزه درینجا بر خلاف قیاس ست ۱۲ ش

سطر ۱۲ **۱۶** قوله در اُکْرِمْ که دراصل الخ این جواب سوال مقدر است تقریرش اینکه در اُکْرِمْ که دراصل اُءَکْرِمُ بود قاعدهٔ ابدال همزه ثانی بواو یافته میشود همزهٔ ثانی را حذف چرا کردند جواب داد که حذف همزه درینجا خلاف قیاس ست برای تخفیف ۱۲ شرح سراج الدین الله یار کہ

حذف کرده شد برخلاف قیاس برای تخفیف اخوات او را چون تُکرِمُ و

مانند او حمل کرده شد بر اُکرِمُ و اصول معتل هر واو ساکن که میان یا و کسره

تحقیقی یا تقدیری افتد و حرکت یا مخالف واو باشد آن واو حذف کنند چون

یعنی کسره بالفعل موجود نباشد در اصل باشد ۱۲

یَعِدُ و یَهَبُ که در اصل یَوْعِدُ و یَوْهِبُ بوده است بعد یا و در [illegible]

مثال کسره تحقیقی ۱۲

باعتبار حرف حلق ها را فتحه دادند و حرف حلق برای فتحه علت مجوزه است

نه موجبه پس فتحه در یَعِدُ لازم نباید و واو از اخوات او چون تَعِدُ و

اَعِدُ و نَعِدُ نیز افتد و از مصدر او چون عِدَةٌ که در اصل وِعْدٌ

بوده است واو حذف کرده شد برای تخفیف بعده کسره [illegible]

و عوض واو تا در آخر آوردند عِدَةٌ شد هر واو که ساکن غیر مدغم باشد

ماقبل او مکسور آن واو یا گردد برای تخفیف چون مِیزانٌ که در اصل

مِوْزانٌ بوده است و در او عِدْ واو را حذف کردند از جهت [illegible]

واو ساکن غیر مدغم بسبب کسرهٔ ماقبل یا شد ۱۲

باب زیراکه در حذف تخفیف زیاده است از قلب [illegible]

ویا که متحرک باشد بحرکت لازم وما قبل او مفتوح باشد بفتحه لازم وکلمه از

التباس بمفرد ایمن باشد و بروزن فعلان و فعلی نباشد ولام کلمه

حرف علت نباشد و در معنی آن واو ویا که تصحیح وی واجبست نباشد

و در ان کلمه تعلیلی دیگر از جنس وی نیفتاده باشد واجب بود ابدال

آن واو ویا بالف برای تخفیف چون قال وباع ودعا ورمی و اگر

با وجود این شرائط تصحیح کنند شاذ بود چون قود وغیب وخونة

وحوکة بخلاف دعوا ورمیا ودوران وهیجان و صوری و

حیدی وعور وصید وطوی وقوی هر ماضی معتل العین که

مفتوح العین باشد و ضمیر مرفوع بارز متحرک بدو متصل شود اگر واوی

باشد نقل کنند بضم و اگر یائی باشد نقل کنند بکسر و حرکت واو ویا نقل کنند

بما قبل وی بعد ازاله حرکت ما قبل تا ضمه دلالت کند بر واو وکسره بر یا نزدیک

حذف واو ویا برای اعتبار اجتماع ساکنین چون قلت وبعت بخلاف

خفت و زیراکہ اصل دلالت بر آن بست کہ این در قلت و بعت ممکن نیست
از سبب فتحہ فا و عین و در ظلت و هیئت هر دو دلالت موجود ست
هر واو کہ در مصدر بود و در فعل او تعلیل شده باشد و ما قبل او مکسور باشد
یا شود چون قام قیاما بخلاف قاوم قواما هر واو یکہ در واحد ان
ساکن باشد و بعد او الف جمع افتد و ما قبل او مکسور باشد یا شود چون
ثوب و ثیاب و حوض و حیاض هر واو و یا کہ در مستقبل و مانند آن
متحرک بود و ما قبل وی ساکن باشد بسکون غیر لازم روا باشد کہ حرکت آن واو و یا
نقل کرده با قبل وی دهند برای موافقت ماضی چون یقول و یبیع و مقول
و مبیع و اگر حرکت فتحہ بود آن واو و یا را بدل کنند بالف اگر آن واو
و یا ملاقی ساکن نباشد تحقیقا یا تقدیرا و لام کلمہ حرف علت نباشد و زیادت
مشترک میان اسم و فعل در اول کلمہ نباشد و کلمہ برای تعجب نباشد
چون یقال و یباع بخلاف مقوال و مقول و اقوی و ابیض

واقول فی ما قوله و اگر با وجود این شرائط تصحیح کنند شاذ بود چون

استحوذ و عین کلمه مصدر باب افعال و استفعال قلب کرده شود
بخلاف اعلاء و استعلاء ۱۲

بالف برای موافقت ماضی و حذف کرده شود از جهت اجتماع ساکنین
احتراز شد از استحوذ که در فعلش تعلیل نشده ۱۲

وتاء آخر عوض داده شود چون اِقَامَۃٌ و اِستِقَامَۃٌ ہر واو و یا
و جائز ست حذف تاء بصورت اضافت کقوله تعالیٰ اِقَامَ الصَّلوٰۃِ ۱۲

که متحرک باشد و ماقبل او ساکن حرکت بران واو و یا دشوار نداند زیرا که

حکم آن واو حکم حرف صحیح ست چون دَلْوٌ و ظَبْیٌ اگر ماقبل واو و یا متحرک

بود بضمه یا بکسره ضمه و کسره بران واو و یا دشوار داشته ساکن کنند

برای تخفیف چون قِیْلَ و بِیْعَ و یَدْعُوْ و یَرْمِیْ ہر واو و یا که بعد الف

اسم فاعل افتد و در فعل او تعلیل شده باشد بدل کرده شود بهمزه

باعتبار اعلال فعل چون قَائِلٌ و بَائِعٌ بخلاف عاوِرٌ و صایِدٌ

ہر واو و یا که در طرف افتد یا در حکم طرف نزدیک اتصال چیزیکه زائد

بود و پیش از وی الف زائد باشد ہمزه گردد چون

کسائ و رداء و عداء و سقاءة هر مدهٔ زائده که بعد الف جمع افتد

همزه شود چون صحائف و عجائز و رسائل بخلاف معایش و

معاون و همزهٔ مصائب بر خلاف قیاس ست هر واو که در طرف افتد یا در

حکم طرف وقتیکه متصل شود بکلمه چیزیکه اتصال او لازم نباشد چون الف ضمیه

و تای تانیث و ماقبل او مکسور باشد آن واو یا شود چون دُعِیَ دُعیا و

داعیة هر واو که در کلمه ثالث باشد چون رابع گردد یا زیاده از رابع و

ماقبل مخالف واو باشد یا شود چون اعلیت و استعلیت هر حرف

علت که در آخر کلمه ساکن باشد در حالت جزم و وقف ساقط شود علامة

للسکون چون لم یدع و لم یرم و ادع و ارم هر جا که اجتماع ساکنین شود اگر اول

حرف مدهٔ زائده یا غیر مده باشد و مده حرف علت ساکن که حرکت ماقبل او

موافق او باشد و دوم مدغم باشد در یک کلمه حذف نکنند و این اجتماع ساکنین

روا باشد چون دابّة و خویصّة و همچنین حال وقف چون زید

و عمرو و اگر نه مدّه حذف کرده شود چون یَغزُ الجَیشَ و قولِی الحقّ و غیر مدّه

جنگ میکند لشکر را

را حرکت داده شود چون اِخشَوُا اللهَ و اِخشَیِ اللهَ اگر دو حرف

صحیح ساکن در دو کلمه باشد اول را حرکت کسره دهند چون اِذهَبِ اِذهَب اگر در

در اصل بسکون بای موحده

یک کلمه باشد دوم را حرکت فتحه دهند باعتبار خفت و کسره از جهت آنکه اصل است در تحریک

ساکن و ضمه از جهت متابعت ماقبل اگر ماقبل او مضموم بود چون مُدَّ مُدِّ مُدُّ

هر جا که واو و یا بهم آیند و اول ایشان ساکن باشد و بدل از چیزی نباشد و محمول

احتراز است از طویل و ضویرب

بر جمع تکسیر نباشد و کلمه از التباس ایمن باشد واو را یا کنند و یا را در یا ادغام کنند

بسبب مناسبت با و خفت یا

برای تخفیف ماقبل او را کسره دهند اگر مضموم باشد چون مَرمِیٌّ **اصول**

مضاعف هر جا که دو حرف صحیح از یک جنس یا از یک مخرج یا از دو مخرج متقارب

احتراز است از قوول و امثال مجهول مفاعله که هر دو حرف علت است

بهم آیند و کلمه ملحق برباعی نباشد و از التباس ایمن باشد و حرف دوم متحرک باشد

اگر اول ساکن بود در دوم ادغام کنند و اگر متحرک باشد ساکن کنند اگر ماقبل او

برای رفع ثقل اجتماع دو حرف متجانس

ساکن نباشد و حرکت را نقل کرده بماقبل دهند اگر ماقبل ساکن باشد

بسکون غیر لازم پس ادغام کنند بگردد مثل تَتَنَزَّلُ و تَتَبَاعَدُ چون
چرا کہ اجتماع دو حرف لازم نیست عارض ست ۱۲
ند یَمُدُّ و عَبَدتُّ و لَبِثتُّ کہ در اصل عَبَدتُ و لَبِثتُ بوده است
ہر جا کہ حرکت حرف دوم واجب ادغام ہم واجبست چون مَدَّ و ہر جا
حرکت حرف دوم جائز ست ادغام نیز جائز ست چون لَم یَمُدَّ و ہر جا
حرکت حرف دوم ممتنع ست ادغام نیز ممتنع ست چون مَدَدنَ
در دو کلمہ حرف صحیح اگر ما قبل اول ساکن باشد چنانچہ قَدِّم مَالِكْ
سورہ ۱۲
یا دو ہمزہ باشد چون قَد جَاءَ اَشرَاطُهَا یا اول مدہ باشد چنانچہ فِي
ای جاء علامة القيمة ۱۲
قَوم و یا اول ہای سکتہ باشد چنانچہ مَالِيَه هَلَكَ یا اول مدغم فیہ باشد چنانچہ
ہیکل پس ادغام ممتنع بود و در بعضی از کلمات مسموعہ قلب آن مدہ است
چون تَقَضَّى البَازِي و در بعضی حذف آن مدہ است چون ظَلْتُ و مِسْتُ
در اصل تقضض بود دو ضاد بجمع آخر را بیا بدل کردند و باز یا الف ۱۲
برخلاف قیاس ہر جا کہ دو تا در اول کلمہ جمع شوند روا باشد کہ یکی را حذف کنند
یعنی بر ترکیب از عال بود و بر خلاف قیاس ست ۱۲
برای تخفیف چون تَنَزَّلُ و تَنَاهَى زبده باختتام رسید

تمرین سعیدی

معلم شفیق را باید که بعد تمامی تصریف و زبده پرسیدن صیغهای این جدول امتحان طالب نماید تا استعداد او در ضعفا فامضاعفه بیفزاید

معانی	الفاظ	ابواب	واحد مذکر غائب	تثنیه مذکر غائب	جمع مذکر غائب	واحد مؤنث غائبه	تثنیه مؤنث غائبه	جمع مؤنث غائبه	واحد مذکر حاضر	تثنیه مذکر حاضر	جمع مذکر حاضر	واحد مؤنث حاضره	تثنیه مؤنث حاضره	جمع مؤنث حاضره	متکلم بی غیر	متکلم مع الغیر	صیغها
نمودن	الاراءة	افعال ۱	أَرَى	وَوَّيَا	هَاوَوْا	جَوْجَتْ	اِنْهَوَيَتَا	هَدَيْنَ	تَاوَّيْتَ	تَاوَيْتُمَا	اِحْوَوَيْتُمْ	اِسَّاوَيْتِ	اِئْتَوَيْتُمَا	اِحْوَاوَيْتُنَّ	اِجْلَوْلَيْتُ	اِسْتَحْيَيْنَا	ماضی معروف
			هُوِيَ	اُئْتُوِيَا	جُوجُوا	تُوُوِّيَتْ	اُحْوُوِيَتَا	اُبْتُدِينَ	اُبْسُووِيتَ	اُسْتُحْيِيتُمَا	اُحْوُووِيتُمْ	اُجْلُولِيتِ	اُهْوِيتُمَا	وُوِّيتُنَّ	اُهْوُوِيتُ	اُرِينَا	ماضی مجهول
ولو نوشتن	التووية	تفعیل ۲	يَهْدِي	يَنْهَوِيَانِ	يَحْوَاوُونَ	تُأَوِّي	تَسَّاوَيَانِ	يَحْوَوِينَ	تُأَوِّي	تَجْلَوْلِيَانِ	تَسْتَحْيُونَ	تَحْوَجِينَ	تُوَوِّيَانِ	تُهَاوِينَ	أُرِي	نُتَاوِّي	مضارع معروف
			يُجَوْجَى	يُحْوَاوَيَانِ	يُهَاوَوْنَ	تُأَوَّى	تُجْلَوْلَيَانِ	يُنْهَوَيْنَ	تُهْدَى	تُرَيَانِ	تُتَاوَّوْنَ	تُسَّاوَيْنَ	تُوَوَّيَانِ	تُسْتَحْيَيْنَ	أُحْوَوَى	نُتَّوَى	مضارع مجهول
در پی یکدیگر فرود آمدن	المهاواة	مفاعلة ۳	لَنْ يَسَّاوَى	لَنْ يَجْلَوْلِيَا	لَنْ يَسْتَحْيُوا	لَنْ تُرِيَ	لَنْ تُهَاوِيَا	لَنْ يَحْوَوِينَ	لَنْ تَنْهَوِيَ	لَنْ تَحْوَجِيَا	لَنْ تَاوَّوْا	لَنْ تَحْوَاوِي	لَنْ تَسْتَحْيِيَا	لَنْ تَتَّوِينَ	لَنْ أُتَاوِّيَ	لَنْ نَهْدِيَ	مضارع معروف بلن
			لَنْ يُسَّاوَى	لَنْ يُهْدَيَا	لَنْ يُرَوْا	لَنْ تُنْهَوَى	لَنْ تُحْوَوَيَا	لَنْ يُجْلَوْلَيْنَ	لَنْ تُسْتَحْيَى	لَنْ تُسْتَحْيَيَا	لَنْ تُتَاوَّوْا	لَنْ تُسَّاوَيْ	لَنْ تُهَاوَيَا	لَنْ تُحْوَاوَيْنَ	لَنْ أُجَوْجَى	لَنْ نُتَّوَى	مضارع مجهول بلن
آواز دادن شتران را	الجوجاة	فعللة ۴	لَمْ يُهَاوِ	لَمْ يَحْوَوِيَا	لَمْ يُجَوْجُوا	لَمْ تَحْوَاوِ	لَمْ تَجْلَوْلِيَا	لَمْ يَسْتَحْيِينَ	لَمْ تَهْدِ	لَمْ تَاوِيَا	لَمْ تَرَوْا	لَمْ تُوَوِّي	لَمْ تَسَّاوَيَا	لَمْ تَتَّوِينَ	لَمْ أَنْهَوِ	لَمْ نَسْتَحِ	مضارع معروف بلم
			لَمْ يُهَاوَ	لَمْ يُهَاوَيَا	لَمْ يُنْهَوَوْا	لَمْ تُسْتَحْيَ	لَمْ تُهْدَيَا	لَمْ يُرَيْنَ	لَمْ تُسْتَحَ	لَمْ تُحْوَاوَيَا	لَمْ تُجْلَوْلَوْا	لَمْ تُجَوْجَيْ	لَمْ تُوَوَّيَا	لَمْ تُتَّوَيْنَ	لَمْ أُسَّاوَ	لَمْ نُتَاوَّ	مضارع مجهول بلم
درگذشتن	الانهواء	انفعال ۵	لَيَجْلَوْلِيَنَّ	لَيَسْتَحْيِيَانِّ	لَيَسْتَحْيُنَّ	لَتَهْدِيَنَّ	لَتُرِيَانِّ	لَيَنْهَوِينَانِّ	لَتَحْوَوِيَنَّ	لَتَاوِيَانِّ	لَتَسَّاوُنَّ	لَتَاوِّنَّ	لَتَتَّوِيَانِّ	لَتَحْوَاوِينَانِّ	لَأُوَوِّيَنَّ	لَنُهَاوِيَنَّ	مضارع معروف بلام و نون ثقیله
			لَيُهَاوَيَنَّ	لَيُوَوَّيَانِّ	لَيُسْتَحْيَوُنَّ	لَتُحْوَوَيَنَّ	لَتُهْدَيَانِّ	لَيُرَيْنَانِّ	لَتُجَوْجَيِنَّ	لَتُتَاوَّيَانِّ	لَتُجْلَوْلَوُنَّ	لَتُسْتَحْيِنَّ	لَتُسَّاوَيَانِّ	لَتُتَّوَيْنَانِّ	لَأُتَاوَّيَنَّ	لَنُحْوَاوَيَنَّ	مضارع مجهول بلام و نون ثقیله
دیت گرفتن	الائتلاء	افتعال ۶	لَيَنْهَوِيَنْ	+	لَيُجَوْجُنْ	لَتَجْلَوْلِيَنْ	+	+	لَتَحْوَاوِيَنْ	+	لَتَاوُّنْ	لَتَحْوَوِنْ	+	+	لَأَسْتَحْيِيَنْ	لَنَسْتَحْيِيَنْ	مضارع معروف بلام و نون خفیفه
راه یافتن	الاهتداء		لَيُهْدَيَنْ	+	لَيُتَّدَوُنْ	لَتُهَاوَيِنْ	+	+	لَتُتَاوَيِنْ	+	لَتُحْوَوُونْ	لَتُتَّوَيِنْ	+	+	لَأُرَيَنْ	لَنُوَوَّيَنْ	مضارع مجهول بلام و نون خفیفه

…ع شدن	…تاوي	…عّل	[illegible]	ليحواويا	ليهادوا	ليحوو	لتنتويا	ليحوجين	[illegible]	تاويا	[illegible]	تاوي	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	امر معروف
			ليهاو	ليستحييا	ليتدوا	لتهد	لتنهويا	ليحووين	لتحول	لتجوجيا	لتحاووا	لتساوي	لتستحيا	لتتاوين	لاوو	لنتو	امر مجهول
پناه گرفتن	التآوي	تفاعل	ليتدين	ليحوجيان	ليحواوون	لتسوين	لتستحيان	ليهاوينان	تاوين	ووياتن	انهون	احلولن	استحييان	احووينان	لارين	لنساوين	امر معروف بانون ثقیله
			ليحووين	ليهاويان	ليهدون	لتستحيين	لتتاويان	ليحلوليان	لترين	لتساويان	لتستحون	لتثوين	لتحواويان	لتجوجينان	لاووين	لتنهوين	امر مجهول بانون ثقیله
سیاه شدن	الاحوواء	افعلال	ليحواوين	+	ليتدن	لتستحين	+	+	حاوين	+	اتوون	احوون	+	+	لاحلولين	لتساوين	امر معروف بانون خفیفه
			ليحوجين	+	ليحلولون	لتتدين	+	+	لترين	+	لتستحون	لتتاوين	+	+	لاحواوين	لتتاوين	امر مجهول بانون خفیفه
برابر گردیدن	الاساوي	افاعل	لايسر	لايهديا	لاينهوا	لايحواو	لاتساويا	لايحلولين	لاتستح	لاتاويا	لاتستحو	لاتحووي	لاتتديا	لاتووين	لااجوج	لاانهاو	نهی معروف
			لايهاو	لايثويا	لايجوجوا	لاتستحي	لاتهديا	لايووين	لاتحول	لاتهويا	لاتتاووا	لاتحواوي	لاتريا	لاتساوين	لااستح	لااتثو	نهی مجهول
مهمان شدن	الاتوي	افعل	لايستحيان	لايحواوان	لايتدن	لايجوجين	لاتهاويان	لايحلوليان	لاتنهوين	لاتساويان	لاتاوون	لاترن	لاتحوويان	لاتثوينان	لااوون	لاتتاوين	نهی معروف بانون ثقیله
			لايحلولين	لايحوويان	لايستحون	لاتتدين	لاتنهوين	لايساوينان	لاترين	لاتحوويان	لاتثوون	لاتتاوين	لاتجوجيان	لاتووينان	لااستحين	لاتتاوين	نهی مجهول بانون ثقیله
سیاه شدن	الاهويواء	افعيلال	لايهدين	+	لايتاوون	لاتحلولين	+	+	لاتساوين	+	لاتحوجن	لاتستحين	+	+	لااتثوين	لاتحووين	نهی معروف بانون خفیفه
			لايحواوين	+	لايهدون	لاتستحين	+	+	لاتتاوين	+	لاترون	لاتهاوين	+	+	لااحلولين	لااووين	نهی مجهول بانون خفیفه
شیفته … شدن	الاهليلاء	افتعال	مهد	محووتان	مستحيون	محواوية	محلوليات	مساويات	اسم فاعل	اسم مفعول	متاوى	متويان	مستحيون	متاواة	محوجيات	محلوليات	اسم مفعول
			ايدى	محوجي	احليلاء	والتصغير	حليلي	والجمع	حلالي	ليحواوين	ليحووين	لن تهوي	لو نهاو	فهو متساو	والتصغير	مسيو	صرف صغیر
شرم داشتن	الاستحياء	استفعال	والجمع	مساو	توويّ	يتاوى	هلاء	والتصغير	هديي	والجمع	هداء	ليرين	ليستحيين	لن تووى	لو تنهاو	فهو متوى	والتصغیر
			مثيو	والجمع	مشاو	ار	لتساو	ليتاو	ليتاو	احلولين	لتستحيين	لااتثو	لاتوو	لايحواو	لايجوو	لاينهوين	لايرين

حواشی حل تمرین سعیدی

قوانین ماضی معروف

۱ه آری در اصل أرأیَ بر وزن أکرمَ بود بعد نقل حرکت
یا ماقبل همزه را بر خلاف قیاس صحیح حذف نمودند و یا بقاعده رمی الف
گردید آری شد ۱۲ ۲ه وَقَّیَا بر وزن صَرَّفَا بر قیاس صحیح ۱۲
۳ه هاوَوا در اصل هاوَوُوا بر وزن قابَلُوا بود بسبب افتادن
در زائد بر سوم جا و فتح ماقبل یا شد و یا الف و الف باجتماع ساکنین بیفتاد ۱۲
۴ه جَوجَت بر وزن حیم در اصل جَوجَوَت بر وزن بَعثَرَت
بود واو لام کلمه بقاعده مذکور در هاووا یا شد و یا الف و الف بیفتاد و فتدبر ۱۲
۵ه انهَوَتَا در اصل انهَوَوَتَا بر وزن انفطرتا بود و واو لام
کلمه بسبب وقوع آن در زائد بر سوم جا و فتح ماقبل یا شد و یا بتحرک و انفتاح
ماقبل الف گردید و الف باجتماع ساکنین تقدیری بیفتاد ۱۲ ۶ه
هِدَّیتَ در اصل اِهتَدَیتَ بر وزن اِجتَنَبتَ بود چون یکی
از تا و ثا و دال و ذال و زا و سین و شین و صاد و ضاد و طا و ظا
عین باب افتعال افتد و اکثر تا را از جنس عین گردانند و ساکن کرده در عین
ادغام کنند و برای رفع اجتماع ساکنین بعضی حرکت تا بر فا افگنند و بعضی
برای امتیاز از باب تفعیل فا را کسره دهند و همزه را بجهت استغنا ساقط گردانند ۱۲
۷ه تَاوَّبتَ در اصل بر وزن تَصَرَّفتَ ۱۲ ۸ه تَاوَیتُمَا
اصل بر وزن تقابلتما ۱۲ ۹ه احوَوَیتُ در اصل احوَوَوتُ
[illegible] احمررت بود واو اخیر بسبب [illegible] اقتضا(?)
مستقیم یا شد و بس ۱۰ه اِسَّاوَیتُ در اصل اِتسَاوَوتُ
بر وزن تثاقلت که در اصل تَسَاوَوتُ بر وزن تقابلت
بود [illegible] چون فامی تفاعل و تفعل یکی از حروف [illegible] مذکوره
[illegible] گردانند و ساکن کرده [illegible] فا ادغام کنند [illegible] برای تعذر ابتدا

بسکون همزه در اول آوردند و واو اخیر بقانون احوویت یا شد ۱۲
۱۱ه اِتَّوَیتُمَا در اصل تَتَوَّیتُمَا بر وزن تَقَبَّلتُمَا بقاعده مذکوره
بالا ثا شد و بعد ساکن کردن ثا ادغام گردید و همزه برای تعذر
ابتدا در اول در آمد ۱۲ ۱۲ه احواوَیتُنَّ در اصل احواوَوتُنَّ بر وزن
احمارَرتُنَّ بقاعده احوَوَیتُ واو یا شد و بس ۱۳ه [illegible]
در اصل احلَولَوتُ بر وزن اخشوشنت واو لام کلمه بقانون احووَیتُ
یا شد و بس ۱۴ه اِستَحیَینَا در اصل بر وزن اِستَنصَرنَا ۱۲

قوانین ماضی مجهول

۳ه هُووِیَ را از هاووا بنا نمودند چون فا را برای بنای مجهول
ضمه دادند و ماقبل حرف اخیر را کسره الف بانضمام ماقبل واو شد هُووِوَ
بر وزن فُوعِلَ گردید همچنین اصل هُووِوَ بود واو لام کلمه بسبب افتادن در طرف و کسره
ماقبل یا شد چون هُووِیَ واو اول اصل الف مده است نیز برای امتیاز
از ماضی مجهول [illegible] و دوم مدغم نشده ۱۲ ۱ه اُتُّوِیَا در اصل تُتُوِّیَا بر وزن
تُقُبِّلَا بود بقاعده اِتَّوَیتُمَا تا ثا شد و در تا مدغم گردید الف در اول
آمد ۱۲ ۲ه جُوجِوَ در اصل جُوجِوَ بود بر وزن بُعثِرَ واو لام
کلمه بسبب افتادن در حکم طرف و کسره ماقبل یا شد و یا بعد نقل حرکت یا ماقبل بعد
سلب حرکتش باجتماع ساکنین بیفتاد ۱۲ ۸ه تُؤُوِّیتَ بر وزن
تُقُوبِلَ [illegible] از تاویت بقاعده هُووِیَ واو یا شد و بس ۱۲
۹ه اُحوُوِیَا در اصل احوُوِوَا بر وزن اُحمُرِرَا واو لام
کلمه بقانون جوجوا یا شد و بس ۱۲ ۶ه اُتُّدِیَ در
اصل اُوتُدِیَ بود بر وزن اُجتُنِبَ چون او یا فای
افتعال افتد تا شود و در تا ادغام گردد ۱۲ ۱۰ه اُسُّووِیتَ
در اصل اُتسُووِوتَ بر وزن تُقُوبِلتَ وجه ابدال تا بسین و ادغام

سین و سین و در آمدن ہمزۂ وصل برای اِسْتَاوَیت گذشت و
واو لام کلمہ بقاعدہ اُحْوُوِیَتَا یا شد پس مه ۲ اُسْتُحْیِیَمَا
در اصل اُسْتُحْیِیْتُمَا بر وزن اُسْتُنْصِرْتُمَا نزد بعضی کسرۂ یا
ما قبل یعنی حا داد ند و یا را بقراہم آمدن دو ساکن بیفگندند ۱۲ مه
اُحْوُوِیْتُو در اصل اُحْوُوِوْتُو بر وزن اُحْمُوْرِیْتُمَا ماخوذ از
اِحْوَاوٌ و حُو بوجہ مذکور ھُوْوِیَ الف ۱ و واو لام کلمہ یا شد ۱۲ مه
اُحْلُوْلِیْتِ اصل اُحْلُوْلِوْتِ بر وزن اُخْشُوْشِنْتِ بود واو لام کلمہ
بقانون حُوْجُوْا یا شد ۱۲ مه اُنْهُوِیْتُمَا در اصل اُنْهُوِوْتُمَا
بر وزن اُنْفُعِلْتُمَا بود واو بوجہ مذکور حُوْجُوْا یا شد ۱۲ مه
وُوِیْتُنَّ بر وزن ضُرِبْتُنَّ بر اصل است ۱۲ مه اُنْهُوِیْتُ در تعلیل
مثل اُنْهُوِیْتُمَا ۱۲ مه اُرِیْنَا در اصل اُرْئِیْنَا بر وزن اُکْرِمْنَا
ہمزہ یعنی عین کلمہ بقاعدہ اُرٰی بر خلاف قیاس وجوبا بیفتاد ۱۲

قوانین مضارع معروف

مه یَهْدِیْ در اصل یَهْتَدِیُ بر وزن یَجْتَنِبُ بود بقانون
مذکور یَهِدِّیْ تا دال شد و در دال ادغام گردید برای دفع اجتماع
ساکنین حرکت بفا آمد و بعضی فا را کسرہ دہند و بعضی علامت مضارع را
نیز متابعت فا مکسور گردانند ۱۲ مه یَهْوَیَانِ در اصل یَهْوَوَانِ بر وزن
یَنْفَطِرَانِ بود واو بوقوع آن بحکم طرف و کسر ما قبل یا شد ۱۲ مه یَحْوَاوُوْنَ
در اصل یَحْوَاوِوُوْنَ بسہ واو بود بر وزن یَحْمَارِرُوْنَ بود واو لام
کلمہ بقانون احلولیت مجهول یا شد و بعد نقل ضمہ اش بما قبل بعد سلب
حرکتش بفراہم آمدن دو ساکن بیفتاد ۱۲ مه تَتَاوَیْ در اصل تَتَاوَیُ بر وزن
تَتَقَبَّلُ بود چون دو تا در تفعّل و تفاعل و تفعلل و ملحقاتش در معروف
و مجهول جمع شود یکی را از آن بیندازند و بعضی وقت بعد ساکن کردن تا
ما قبل این تا را در تا ادغام کنند چون تَنَزَّلُ و تَقَالُوْا تَبَاعَدُ

وقولی تَدَحْرَجَ و یا بحرکت خود و انفتاح ما قبل الف گردید ۱۲ مه
تَسَّاوَیَانِ در اصل تَتَسَاوَوَانِ بر وزن تَتَثَاقَلَانِ ماخوذ از
تَتَسَاوَوَانِ یک تا بجہت ثقل اجتماع دو محذوف شد و بقاعدہ اِسَّاوَیْتُ
تا سین شد و سین در سین ادغام گردید ہمزۂ وصل بما اول در آمد و واو لام
کلمہ بقاعدہ اُحْوُوِیْتُمَا یا گشت یا بلزوم التباس تثنیہ بمفرد الف نشد ۱۲
مه یَحْوَوِیْنَ در اصل یَحْوَوِوْنَ بر وزن یَحْمَرِرْنَ واو بقاعدہ
یَهْوَیَانِ یا شد ۱۲ مه تَتَاوَیْ اصل تَتَاوَیُ بر وزن تَتَقَابَلُ
بود بقاعدہ تَاوِیْ تا از اول بیفتاد و یا بما قبل الف گردید ۱۲ مه
یَحْلَوْلِیَانِ اصل یَحْلَوْلِوَانِ بر وزن یَخْشَوْشِنَانِ بود و واو اخیر
بقانون یَحْوَوِیْنَ یا شد ۱۲ مه تَسْتَحْیُوْنَ اصل تَسْتَحْیِیُوْنَ بر وزن
تَسْتَنْصِرُوْنَ بود یا بعد نقل ضمہ اش بما قبل بعد سلب حرکتش باجتماع
ساکنین بیفتاد ۱۲ مه تَحْوَوِیْنَ در اصل تَحْوَوِوِیْنَ بر وزن تَحْمَرِرِیْنَ
بقاعدہ حُوْجُوْا یا شد و افتاد ۱۲ مه تَوَیَانِ بر وزن تَنْصُرَانِ اصل
مه تُهَاوُوْنَ در اصل تُهَاوَوُوْنَ بر وزن تُقَابَلُوْنَ واو در تا ذوات تَحْوَوِیْنَ
یا شد بعد تعلیل صیغہ مخاطبات ہم شکل ... مخاطبین ... گردید
لیکن اصل مخاطبہ بخلاف مخاطبات زیرا کہ اصل مخاطبہ تُهَاوَوِیْنَ بر وزن تُقَابَلِیْنَ
واو در آن بعد قلب بیا باجتماع ساکنین بیفتاد ۱۲ مه اُرِیْ در اصل اُرْئِیْ
بر وزن اُکْرِمْ ہمزہ بقانون اُرِیْنَا وجوبا و ضمہ یا بقاعدہ یُهْدِیْ ساقط
گردید مه تَتَاوَیْ اصل تَتَاوَیُ بر وزن تَتَقَبَّلُ بقانون تَاوَیْ یا بالف شد

قوانین مضارع مجهول

مه یُحْوَوُوْ در اصل یُحْوَوَوُ بر وزن یُفْعَلُلُ و بقاعدہ ... واو
یا شد و یا الف بعدم اجتماع دو ساکن الف سالم ماند ۱۲ مه ...
در اصل یُحْلَوْلَوَانِ بر وزن یُخْشَوْشَنَانِ ... یا
یا شد پس ۱۲ مه یُتَاوَوُوْنَ در اصل ... بر وزن ...

یُقَابَلُوْنَ بقاعدۂ جُوَیْبَتْ یا الف شد وافتاد ۱۲ ف۵ تُتَاوِیْ دراصل تُتَاوِیُ بروزن تُتَقَابَلُ یا بقانون تَاوِیْ الف شد وچون مجہول است باوجود فراہم شدن دو تا تا سالم ماند ۱۲ ف۳ تُحْلَوْلِیَانِ دراصل تُحْلَوْلَوَانِ بروزن تُخْشَوْشَنَانِ بقاعدۂ یُحَاوِیَانِ واو یا شد وبس ۱۲ ف۵ یُہُوِیْنَ دراصل یُہُوَوْنَ بروزن یُفَطِّرُنَ بقاعدۂ اُحْوَاوِیْنَ واو یا گشت ۱۲ ف۶ تُہَدَّی دراصل تُتَہَدَّیُ بروزن تُتَجَنَّبُ یا بقاعدۂ تَاوِیْ الف گردید ۱۲ ف۷ تُوَیَانِ دراصل تُتَوَیَانِ بروزن تُکَرَّمَانِ تعلیل وتخفیف ہمزہ از سابق معلوم ۱۲ ف۸ تُتَاوَوْنَ اصلش تُتَاوَیُوْنَ بروزن تُتَقَبَّلُوْنَ یا بتحرک وانفتاح ماقبل الف شد وباجتماع ساکنین افتاد ۱۲ ف۱۰ تُسَّاوِیْنَ دراصل تُتَسَاوِیْنَ بروزن تُتَاقَلِیْنَ ماخوذ از تُتَسَاوِیْنَ ابدال تا بسین وادغام سین در سین از تَسَّاوَیَانِ باید کرد وقلب واو بیا وبیا از الف حذف آن باجتماع ساکنین اِبْتَہَلُوْنَ ودیگر باہم مخاطبہ ومخاطبات بعد تعلیل یکسان شدند دراصل مختلف زیراکہ اصل مخاطبات تُتَسَاوَیْنَ بروزن تُتَاقَلْنَ ۱۲ ف۱۱ تُوَیْنَ براصل بروزن تُنْصَرْفَانِ ۱۲ ف۱۲ تَسْتَحْیِیْنَ دراصل تَسْتَحْیِیِیْنَ بروزن تَسْتَنْصِرِیْنَ نزد بنی تمیم یای لام کلمہ بقانون یُبَایِعُ الف شد والف باجتماع ساکنین افتاد وصیغۂ مخاطبہ ہم نزد ایشان تَسْتَحِیْنَ لیکن اصلش تَسْتَحْیِیِیْنَ بروزن تَسْتَنْصِرِیْنَ یای لام کلمہ بتحرک وانفتاح ماقبل ویای عین کلمہ بقاعدۂ یُبَایِعُ الف شد وہر دو الف باجتماع ساکنین افتاد ۱۲ ف۹ اُحْوَوِیْ دراصل اُحْوَوِیُ بروزن اُحْمَرُّ بقاعدۂ یُحْیِیْ واو یا شد ویا الف ۱۲ الف تَتَاوِیْ اصل تَتَقْوٰی بروزن تُجْتَنَبُ وتا بقاعدۂ مذکورہ

الف ویا ما شد و تا در تا ادغام گردید بقاعدۂ یُحَیِّیْ واو یا شد ویا الف ۱۲

مضارع بلن معروف

ف۱ لَنْ یَسَّاوِیَ اصل لَنْ یَتَسَاوَوَ بروزن لَنْ یَتَاقَلَ قلب واو اخیر بیا ویا بالف از قانون یُحَوِّجِیْ باید جست وقلب تا بسین وادغام سین در سین از تَسَّاوَیَانِ ونصب بلن تقدیری ۱۲ ف۲ لَنْ یَتَعَلْوَلِیَا دراصل لَنْ یَتَحَاوَلُوَا بروزن لَنْ یَخْشَوْشِنَا قلب واو بیا از قانون یَسْتَطْلِقُوْنَ واضح است حذف نون علامت نصب ۱۲ ف۳ لَنْ یَسْتَحْیُوْا اصل لَنْ یَسْتَحْیِیُوْا از داخل نجاز حذف یک یا ونزد بنی تمیم لَنْ یَسْتَحُوْا بحذف ہر دو علامت نصب حذف نون ۱۲ ف۴ لَنْ تُرِیَ بنصب لفظی بروزن لَنْ تُکْرِمَ دراصل لَنْ تُرْاِیَ بحذف ہمزہ عین کلمہ وجوبا بر خلاف قیاس چنانکہ در اِرٰی مسطور شد ۱۲ ف۵ لَنْ تُہَاوِیَا دراصل لَنْ تُہَاوَوَا بروزن لَنْ تُقَابِلَا وجہ قلب واو لام کلمہ بیا مذکور شد وحذف نون بسبب لن ۱۲ ف۶ لَنْ یَحْوَوِیْنَ دراصل لَنْ یَحْوَوِوْنَ بروزن لَنْ یَحْمَرِرْنَ نون جمع مؤنث از لن نیفتد ۱۲ ف۷ لَنْ یُہْوِیَ دراصل لَنْ یُہْوِوَ بروزن لَنْ یَنْفَطِرَ قلب واو بیا از قانون ہُوِیَ ست ونصب لفظی بلن ۱۲ ف۸ لَنْ تُجُوْجِیَا دراصل لَنْ تُجُوْجِوَانِ بروزن لَنْ تُبَعْثِرَانِ قلب واو بیا بقانون ہُوِیَ وحذف علامت نصب بلن ۱۲ ف۹ لَنْ تَاوُوْا دراصل لَنْ تَتَاوَیُوْا بروزن لَنْ تَتَقَبَّلُوْا قلب یا بالف وحذف آن باجتماع ساکنین بقانون تَتَاوَوْنَ وحذف یک تا از اول بقاعدۂ تُتَاوِیْ باید کرد وحذف نون اعرابی بلن ۱۲ ف۱۰ لَنْ تُحْوَاوِیْ دراصل لَنْ تُحْوَاوِوِیْ بروزن لَنْ تُحْمَارِرِیْ قلب واو بیا وحذف آن از ضابطہ یُحَاوِیْنَ باید جست وحذف نون بلن ۱۲

ف لن تستحییا اصل بروزن لن تستنصرا ۱۲ ف لن تشوین در اصل لن تتشوین بروزن لن تتقبلن ابدال تا بشا و ادغام آن تا از قانون تثوی ست ۱۲ ف لن اتاوی اصل لن اتاوی بروزن لن اتقابل یا بقاعدۂ تاوی الف شد ۱۲ ف لن تهدی در اصل لن تهتدی بروزن لن تجتنب بقاعدۂ یهدی تا دال شد و در دال ادغام گردید ۱۲

مضارع مجہول بلن

ف لن یتاوی در اصل لن یتاوی بروزن لن یتقابل اصل و تعلیل مثل تتاوی ۱۲ ف لن یهدیا در اصل لن یهتدیا بروزن لن یجتنبا بود تعلیل سابق گذشت ۱۲ ف لن یبرؤا در اصل لن یبرأوا بروزن لن یکرموا در تخفیف ہمزہ و تعلیل مثل رمی در حذف الف مثل تتاوین ۱۲ ف لن تهوی در اصل لن تهوو بروزن لن تنفطر تعلیل لام مثل تعلیل لام یجیی ۱۲ ف لن تحوویا در اصل لن تحوویا بروزن لن تحمرا مثل لن تتاویا در تعلیل ۱۲ ف لن تحلولین در اصل لن تحلولین بروزن لن تخشوشن مثل احلولیت در تعلیل ۱۲ ف لن تستحیی در اصل لن تستحیی بروزن لن تستنصر مثل لن یتاوی تعلیل بر لغت حجاز ۱۲ ف لن تستحیا در اصل لن تستحییا بروزن لن تستنصرا یا الف شد و افتاد بر لغت بنی تمیم ۱۲ ف لن تتاووا در اصل لن تتاوووا بروزن لن تتقبلوا در تعلیل مثل لن تتاووا ۱۲ ف لن تساوی مثل تساوین در اصل و ابدال و ادغام و در حذف نون ۱۲ ف لن تحاویا مثل تحاویان در اصل و تعلیل نہ در حذف نون ۱۲ ف لن تحاوین مثل اعواوین

در اصل و تعلیل ۱۲ ف لن اجوجی مثل یجوجی در اصل و تعلیل چنانکہ لن نشوی مثل نشوے ۱۲

مضارع بلم معروف

ف لم یتاو در اصل لم یتاوو واو بقاعدۂ یهوو ی یا شد و بلم افتاد ۱۲ ف لم یحوویا در اصل و تعلیل مثل لم یحلولیا ۱۲ ف لم یجوجوا در اصل و تعلیل مثل جوجوا ماضی مجہول ۱۲ ف لم تحاو در اصل و تعلیل مثل لم یتاو ۱۲ ف لم تحلولیا در اصل و تعلیل مثل تحلولیان در حذف نون ۱۲ ف لم یستحیین در سلامت یای عین کلمہ مثل لن تستحییا ۱۲ ف لم تهتد اصل و تعلیل معلوم یا بجزم افتاد ۱۲ ف لم تتاویا معلوم نون اعرابی بلم ساقط شد ۱۲ ف لم تبرؤا در اصل لم تبرئیوا بود قانون حذف ہمزہ و یا مکرر گذشت یاد باید کرد ۱۲ ف لم تتووی بر اصل الا حذف نون اعرابی بلم ۱۲ ف لم تتاویا مثل تتاویان الا حذف نون بلم زیادہ ۱۲ ف لم تشوین مثل لن تشوین ۱۲ ف لم تهو در حذف از آخر بسبب لم مثل لم یتاو ۱۲ ف لم تستح بر لغت بنی تمیم ماخوذ از تستحی و یا بلم افتاد ۱۲

مضارع مجہول بلم

ف لم یتاو یا ماخوذ از یتاوی الف مبدلہ از یا بلم افتاد ۱۲ ف لم یحاویا در اصل و تعلیل مثل لم یساویا ۱۲ ف لم یهووا در قلب واو بیا و یا بالف مثل لن تهوی حذف الف باجتماع ساکنین چنانکہ در لن تتاووا ۱۲ ف لن تستحیی بفتح یا حذف الف از آخر بسبب لم بہ

لغت اہل حجاز ۱۲ ه لَوُتَهُدَّنَّ یا مثل لَن تَهُدَّ با ۱۲ ه
لَوُتُوَیْنَ در تخفیف ہمزہ مثل اَرَی ۱۲ ه لَوُنُسْتَحِیَ بر
لغت بنی تمیم و حذف الف بلم ۱۲ ه لَوُتَحْوَاوَیَا در اصل
و تعلیل مثل لَوُتَحُوَاوَیَا ۱۲ ه لَوُتَحْلَوْلُوْا مثل لَوُتَنْهَوْا واو
قلب واو بیا و یا از الف و حذف الف باجتماع ساکنین و حذف
نون بلم ۱۲ ه لَوُتُحُوِّي در قلب واو بیا و یا بالف مثل تَحُوِي
و حذف الف باجتماع ساکنین و سقوط نون بلم آمد بران ۱۲ ه
لَوُتُوَیَا بر اصل ۱۲ ه لَوُتَتُوِّیْنَ مثل لَن تَتُوِّیْنَ
در ابدال تا بثا و ادغام ثا در ثا ۱۲ ه لَوُاتَّسَاوَ مثل
لن یتساوی الا الف بلم افتاد ۱۲ ه لَوُنَتَاوَ ماخوذ از
نَتَاوَی الف مبدله از یا بلم افتاد ۱۲

مضارع معروف بالام و نون ثقیله

ه لَیَعْلَوْلِیَنَّ ماخوذ از یَعْلَوْلِي که در اصل یَعْلَوْلِوُ
بود واو بقاعدهٔ یَدْعُو یا شد لام تاکید مفتوحه در اول
و نون ثقیله مفتوحه ہشت جا یعنی سوای چار تثنیه و دو
جمع مؤنث در آخر آمد و ما قبلش در واحد مذکر غائب
و حاضر و مؤنث غائب و در صیغهٔ متکلم مفتوح می شود ۱۲
ه لَیَسْتَحْیِیَانِّ ماخوذ از یَسْتَحْیِیَانِ بر اصل چون
لام تاکید مفتوحه در اول در آمد نون اعرابی ساقط شد و نون
ثقیله مکسوره شش جا چار تثنیه و دو جمع مؤنث را آخر لاحق
گردید ۱۲ ه لَیَسْتَحُنَّ ماخوذ از یَسْتَحُونَ در لغت
بنی تمیم که در اصل یَسْتَحْیُوْنَ بود چون لام در اول
و نون تاکید مفتوحه ما قبل مضموم در جمع مذکرین بعد
سقوط نون اعرابی در آخر در آمد بسبب استغنا از

ضمهٔ ما قبل و بغرض اختصار کلمهٔ طویله واو علامت جمع مثل
یغزوا الجیش ساقط شد فرق انکه در دو کلمه در کتابت باقی ماند و در یک کلمه از
کتابت ہم محذوف میشود ۱۲ ه لَتَهَدِّیَنَّ ماخوذ از
تَهَدِّی اصل و ابدال از ما سبق ظاهر ۱۲ ه لَتَرِیَانِّ
مبنی از تریان که در اصل تُرَاْیَانِ بود و حالش معلوم ۱۲
ه لَیَنْهَوِیْنَانِّ مبنی از یَنْهَوِیْنَ که در اصل یَنْهَوُوْنَ
بود ہرگاه لام تاکید مفتوحه در اول و نون ثقیله
مکسوره شش جا در آخر در آمد برای کراہیت اجتماع
سه نون الف فاصل بمیان افزودند و تبدیل واو
بیا از سابق معلوم ۱۲ ه لَتَحْوِیَنَّ ماخوذ از
تَحْوِي که در اصل تَحْوَوُ بود طریق بنایش معلوم ۱۲
ه لَنَاوَیَانِّ ماخوذ از تَاوَیَانِ که در اصل تَتَاوَیَانِ
بود ۱۲ ه لَتَسَاوُنَّ ماخوذ از تَسَاوَوُوْنَ که
در اصل تَتَسَاوَوُوْنَ بود چون لام تاکید در اول و نون
ثقیله مفتوحه ما قبل مضموم بعد حذف نون اعرابی در آخر
در آمد دو ساکن جمع شدند واو جمع و نون ثقیله چون واو
غیر مده بود برای رفع التقای ساکنین واو را بجهت عدم
استغنا از ان بسبب نبودن کدامی دلالت کننده بران
حرکت مناسب او یعنی ضمه دادند چنانکه در اِرْضَوُا الله
نموده اند ۱۲ ه لَتَاوِیِنَّ ماخوذ از تَتَاوَیِیْنَ که در
اصل تَتَاوَیِیْنَ بود چون لام در اول و نون ثقیله
بعد حذف نون اعرابی در آخر در آمد یا را که غیر
مده است برای زوال اجتماع ساکنین بسبب نبودن
کدامی دال بران حرکت مناسب او یعنی کسره دادند

چنانکه در اِخْشَی الرَّسُوْلَ نموده اند ۱۲ ف۱۱ لَتَسْوَیَانِّ مبنی
از تَسْوَیَانِ که در اصل تَسْوَیَانِ بود ۱۲ ف۱۲ لَتُحَاوِیَانِّ مصوغ
از تُحَاوِیْنَ که در اصل تُحَاوُوْنَ بود چون لام تاکید در اول
و نون ثقیله مکسور در آخر در آمد بجهت کراهیت اجتماع سه نون
الف فاصل درمیان آوردند و باقی از سابق معلوم ۱۲ ف۱۳ لَاَوَوِیَنَّ
ماخوذ از اَوُوِیْ که در اصل اُوْوِیُ بود ۱۲ ف۱۴ لَنُهَاوِیَنَّ مصوغ
از نُهَاوِیْ که در اصل نُهَاوِوُ بود و باقی هردو معلوم ۱۲

ف۱۵ لَتَسْتَحِیِیْنَّ ماخوذ از تَسْتَحِیِیْنَ در لغت بنی تمیم که در
اصل تَسْتَحْیِیْنَ وجهش در لَتَنَاوِیْنَّ گذشت ۱۲ ف۱۶ لَتُسَاوَیَانِّ
ماخوذ از تُسَاوَیَانِ که در اصل تُسَاوَوَانِ بود وجهش باندک
تامل واضح میشود ۱۲ ف۱۷ لَتُنَوِّیَانِّ ماخوذ از تُنَوِّیْنَ
که در اصل تُنَوِّوِیْنَ بود وجهش معلوم ۱۲ ف۱۸ لَاُتَاوِیَنَّ
ماخوذ از اُتَاوِیْ که در اصل اُتَاوِیُ بود ۱۲ ف۱۹
لَنُحَاوِیَنَّ ماخوذ از نُحَاوِیْ که در اصل نُحَاوِوُ بود ۱۲

مضارع مجهول بالام و نون ثقیله

ف۱ لَیُهَاوَیَنَّ ماخوذ از یُهَاوِیْ که در اصل یُهَاوِوُ بود چون
لام تاکید در اول در آمد و نون تاکید ثقیله خواستند ما قبل
خود مفتوح در پنج صیغه یعنی واحد مذکر غائب و حاضر و مونث
غائبه و دو صیغه متکلم در آخر الف قابل حرکت نبود لهذا
یا را که الف شده بود باز آوردند ۱۲ ف۲ لَیُوَوَّیَانِّ ماخوذ
از یُوَوَّیَانِ و باقی معلوم ۱۲ ف۳ لَیُسْتَحْیُنَّ بر لغت
اهل حجاز ماخوذ از یُسْتَحْیَوْنَ که در اصل یُسْتَحْیَیُوْنَ بود وجه
ضمه و او از لَتَسَاوُنَّ یاد باید کرد ۱۲ ف۴ لَتُحْوَیَنَّ
ماخوذ از تُحْوَیْ که در اصل تُحْوَوُ بود وجهش وجه
لیهاوین ۱۲ ف۵ لَتُهْدَیَانِّ ماخوذ از تُهْدَیَانِ که در
اصل تُهْدَیَانِ بود وجهش از سابق معلوم ۱۲ ف۶
لَیُبَیَّنَانِّ ماخوذ از یُبَیِّنَ که در اصل یُبَاْیِنَ بود و طریقش
معلوم ۱۲ ف۷ لَتُجْوَجِیَنَّ ماخوذ از تجوجی که در اصل
تجوجو بود وجهش که معلوم ۱۲ ف۸ لَتُسَاوَیَانِّ ماخوذ از
تُسَاوَیَانِ بر قیاس صحیح ۱۲ ف۹ لَتُحْلَوْلُنَّ ماخوذ از
تحلولون که در اصل تُحْلَوْلَوُوْنَ بود وجهش در لتساوون گذشت ۱۲

مضارع معروف بنون خفیفه ولام تاکید

ف۱۰ لَیَنْهَوِیَنْ ماخوذ از یَنْهَوِیْ که در اصل یَنْهَوِوُ بود ۱۲
ف۱۱ لَیُجَوْجُنْ ماخوذ از یُجَوْجُوْنَ که در اصل یُجَوْجِوُوْنَ
بود که حذف او جمع بوجه مذکور در لیستحن ۱۲ ف۱۲ لَتُحَلْوَلِیَنْ ماخوذ
از تَحْلَوْلِیْ که در اصل تَحْلَوْلِوُ بود وجه آن وجه لیحلولین ۱۲ ف۱۳
لَتُحَاوِیَنْ ماخوذ از تُحَاوِیْ که در اصل تُحَاوِوُ بود وجهش
وجه لتحلولین ۱۲ ف۱۴ لَتَاوُوْنَ ماخوذ از تَاوَّوْنَ که در
اصل تَتَاوَّوُوْنَ بود وجه ضمه واو علامت جمع از بیان
لیستحیون واضح ۱۲ ف۱۵ لَتَحْوُوْنَ ماخوذ از تَحْوُوِیْنَ که
در اصل تَحْوُوِیْنَ بود چون لام در اول در آمد و نون خفیفه
بعد حذف نون اعرابی در آخر دو ساکن جمع شدند یا و نون خفیفه
بجهت استغنا بکسره و اختصار کلمه یای علامت محذوف شد
چنانکه در قولی الحق مگر فرق اینکه در دو کلمه مدرا که باجتماع ساکنین
حذف میشود در کتابت باقی دارند و در یک کلمه از کتابت هم میاندازند
ف۱۶ لَاَسْتَحِیَنْ ماخوذ از اَسْتَحْیِیْ که در اصل اَسْتَحْیِیُ
بود بر لغت حجاز و شرح جهش معلوم ۱۲ ف۱۷ نَسْتَحِیَنْ ماخوذ
از نستحی بر لغت بنی تمیم و وجهش معلوم ۱۲

مضارع مجهول با نون خفیفه ولام تاکید

س۵ لَيُهْدَيَنْ ماخوذ از يُهْدَي که در اصل يُهْدَيُ
بود نون خفیفه مثل ثقیله سیجاهد که در پنج کلمه یعنی واحد مذکر غائب و
حاضر و مونث غائبه و هرد و صیغه متکلم ماقبل مفتوح شود والف قابل
حرکت نبود لهذا یا که الف عوض او آمده بود باز آمد ۱۲ س۶
لَيُتَّدُوُنْ ماخوذ از يُتَّدُوْنَ که در اصل يُوْتَدُيُوْنَ بود
اصلش لَيُوْتَدُوُنْ لفیف مقرون واوی بروزن لَيُجْتَنَبُوْ
واو فاء کلمه باب افتعال تا شود و همچنین یاء در تا ادغام گردد
و واو لام کلمه بسبب وقوع در زائد بر سوم جا و فتح ماقبل
یا شد و یا الف و با اجتماع ساکنین بیفتاد و واو علامت جمع
که در یجا ضمیر هم است برای رفع اجتماع ساکنین بحرکت مناسب
یعنی ضمه متحرک گردید ۱۲ س۷ لَتُهَادَيَنَّ مثل لَيُهَادَيَنَّ ۱۲
س۸ لَتُتَاوَيَنْ مثل لَاتَاوَيَنْ ۱۲ س۹ لَتُحْوَوُنْ ماخوذ
از تحوودن که در اصل تحووون مثل لتخلوون در
قلب واو کلمه یا و یا بالف حذف آن با اجتماع ساکنین و ضمه واو
علامت جمع برای زوال اجتماع ساکنین بسبب آنکه غیر حرکت ۱۲
س۱۰ لَتُشْوَيِنْ مثل لَتَاوَيِنْ در تحریک یا بکسر ۱۲ س۱۱ لَتُؤْوَيَنْ
ماخوذ از تُوْوَي که در اصل تُؤْوَيُ بود بتخفیف همزه بقاعده مذکور چون
با نون خفیفه درین محل ماقبل خود مفتوح میخواهد و الف قابل آن
نبود لهذا یا را باز آورده اند ۱۲ س۱۲ لَتُؤْوَيَنَّ بر اصل قیاس صحیح ۱۲

امر معروف

س۱ لِيُهْدِ حذف یای مبدله از واو کلمه بسبب جزم مثل
لِيُهَادِ ۱۲ س۲ لِيُحْوَ و یا مثل لِيُحْوَ و یا در قلب واو بیا ۱۲
س۳ لِيُهَادُوْا مثل لِيُحْوُ جوا در قلب واو و حذف
یا بالتقای ساکنین حذف نون اعرابی بسبب جزم ۱۲ س۴
لِيَحْوَوْ مثل لِيَحْوِ ۱۲ س۵ لِتَشَوَّيَا ماخوذ از تَتَشَوَّيَانِ که در
اصل تَتَشَوَّيَانِ بروزن تَتَقَبَّلَانِ بود ابدال تا بشاء و
ادغام تا در شاء در لم تشوین گذشت و نون اعرابی بلام امر افتاد
و همچنین تا بدل شود با حروف ده گانه باقیه مذکوره تحت هذین
و در اینها ادغام گردد ۱۲ س۶ لِتُجُوْجِیْنَ ماخوذ از یجوجین
که در اصل یجوجون بود ۱۲ س۷ اِسْتَحِ ماخوذ از تستحی
بر لغت بنی تمیم بعد حذف علامت مضارع دیافتن مابعد
ساکن چون الف وصل مکسور در آمد بوقف حرف علت از
اخیر بیفتاد چنانکه در لم تستح بلم حرف علت از اخیر ساقط گردید ۱۲
س۸ تَاوَيَا ماخوذ از تَتَاوَيَانِ بعد حذف علامت مضارع
چون مابعد متحرک بود خواستند که آخر را ساکن کنند چون
نون بود بیفتاد ۱۲ س۹ تَسَاوَوْا ماخوذ از تَتَسَاوَوُوْنَ
که در اصل تَتَسَاوَوُوْنَ بود طریق اخذ بر قیاس تَاوَيَا ۱۲
س۱۰ تَاوَيِ ماخوذ از تَتَاوَيِنَ که در اصل تَتَاوَيِيْنَ
بود فطرح با معلوم ۱۲ س۱۱ وَيَّا را از تَوَوِّيَان بنا
نمودند و طریقش باندک تامل ظاهر میشود ۱۲ س۱۲ هِدَيْنَ
مخاطبه امر و ماضی معروف صورةً یکسان و اصلاً مختلف
چه اصل ماضی معروف اِهْتَدَيْنَ بفتح دال بروزن
اِجْتَنَبْنَ و امر حاضر معروف بکسر دال بروزن اِجْتَنِبْنَ
و طریقش بنایش معلوم ۱۲ س۱۳ لَاتَّدِيَا ماخوذ
از اِتَّدَى در اصل اِوْتَدَيَ بود لام کلمه بسبب
لام امر افتاد و قاعده ادغام گذشت ۱۲ س۱۴ لِتُرَ
ماخوذ از تُرِي در اصل تُرْاِيُ بود حذف

لام بسبب لام و سقوط همزه بقاعدهٔ ماسبق ۱۲

امر مجهول

در حذف حرکت و حرف علت و نون اعرابی از آخر مثل امر معروف و قوانین اعلال امر مجهول و نون تاکید آن مثل قوانین اعلال مضارع مجهول و نون تاکید آن و نهی بر قیاس لم و در تعلیل نون تاکید آن بر قیاس نون تاکید مضارع ۱۲

اسم فاعل

۸ه مُهتدٍ در اصل مُهتَدِیٌ تا دال شد و در دال ادغام گردید و فا مفتوح یا مکسور چنانکه در هدی مذکور شد لیکن چون ضمه از یا بسبب ثقل ساقط شد یا با جتماع ساکنین بیفتاد ۱۲ ۹ه مُحْوَوِیَانِ در اصل مُحْوَوَانِ واو یا شد چنانکه در یَنْهَوِیَانِ و بس ۱۲ ۱۰ه مُسْتَحْیُوْنَ در اصل مُسْتَحْیِیُوْنَ بر لغت حجاز یا افتاد چنانکه در تستحیون گذشت ۱۲ ۱۱ه مُحْوَاوِیَةٌ در اصل مُحواووۃ واو یا شد بضابطهٔ یَحْوَوِیْنَ ۱۲ ۱۲ه مُحْلَوْلِیَتَانِ در اصل مُحْلَوْلِوَتَانِ واو یا شد چنانکه در مُحلولیان گذشت ۱۲ ۱۳ه مُتَسَاوِیَاتٌ در اصل مُتَسَاوِوَاتٌ واو لام کلمه یا شد بقاعدهٔ مذکورهٔ مُحْلَوْلِیَتَانِ و تای تفاعل سین شد و در سین ادغام گردید چنانکه چند بار گذشت ۱۲

اسم مفعول

۱۴ه مُتَاوًی در اصل مُتَاوَیٌ بود یا الف شد با جتماع ساکنین بیفتاد ۱۲ ۱۵ه مُتَّوَیَانِ در اصل مُتْتَوَیَانِ بدل تا بتا و ادغام تا در تا بقاعدهٔ اتَّوَیْتُمَا قلب واو بیا بضابطهٔ مُحْلَوْلِیَانِ ۱۲ ۱۶ه مُسْتَحْیَوْنَ در اصل مُسْتَحْیَیُوْنَ یا بقاعدهٔ تاوی الف شد و باجتماع ساکنین بیفتاد ۱۲ ۱۷ه مُتَاوَاةٌ در اصل مُتَاوَیَةٌ یا بتحرک و انفتاح ماقبل یا الف شد ۱۲ ۱۸ه مُجْوَجَیَتَانِ در اصل مُجْوَجَوَتَانِ بود واو بقاعدهٔ مُحْلَوْلَیَانِ یا شد و بس ۱۲ ۱۹ه مُحْلَوْلَیَاتٌ در اصل مُحْلَوْلَوَاتٌ واو یا شد بقاعدهٔ مُحْلَوْلَیَانِ ۱۲

صرف صغیر

۲۰ه اِتَّدٰی در اصل اِوْتَدَیَ واو فای افتعال تا شد و تا در تا ادغام گردید و یای لام کلمه بقاعدهٔ هدی الف گشت ۱۲ ۲۱ه یُجَوْجِیْ در اصل یُجَوْجِوُ بود واو اخیر بقاعدهٔ هو وی یا شد و ضمه از یا بضابطهٔ یهدی ساقط گردید ۱۲ ۲۲ه اِحْلِیلَاءٌ در اصل اِحْلِوْلَاوٌ بود واو اخیر بسبب افتادن بعد الف زائده همزه گردید و واو وسط کلمه بسبب سکون خود و کسر ماقبل یا گشت ۱۲ ۲۳ه حُلَیْلِیٌّ ماخوذ از احلیلاء و بعد حذف الف برای وزن فُعَیْلِیْل اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه و در ثالث یا خود موجود بود و مابعد یا را مکسور گردانیدند الف بسبب کسر ماقبل یا شد ۱۲ ۲۴ه والجمع حَلَادِیُّ ماخوذ از احلیلاء و بعد حذف همزه از اول یا از رابع حرف اول و ثانی را فتحه دادند و در ثالث الف تکسیر افزودند و حرف رابع را برای وزن جمع منتهی الجموع بکسر گردانیدند الف بسبب کسرهٔ ماقبل یا شد و همزهٔ اخیره مبدله از واو بسبب بودن یای ساکنهٔ زائده ماقبل خود بیا منقلب شد و یا در یا ادغام گردید ۱۲ ۲۵ه لَیَحْوَاوِیَنَّ تا لَیَحْوَاوِ معلوم ۱۲

ثله مُسَنّاوٍ دراصل مُسَنّاوِوٌ بود واو اخیر بقاعدهٔ ہووی یا شد و یا بضابطهٔ مُہَبّیٌ بیفتاد ۱۲ شله مُسَیّوٍ ماخوذ از مُسَنّاوٍ و بعد حذف زوائد که یک سین والف ست برای وزن تصغیر چون اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه و سوم جا یای تصغیر افزودند و ماقبل حرف اخیر را کسره مُسَیّوِوٌ حاصل شد واو اخیر بقاعدهٔ ہووی یا شد و بضابطهٔ مُہَبّیٌ بیفتاد مُسَیّوٍ شد و بعد راسیٌ مُ ادغام شد ۱۲ شله والجمع مُسَاوٍ ماخوذ از مساوِوٍ بعد حذف زوائد یعنی یک سین حرف اول و ثانی را فتحه دادند و در سوم جا الف جمع افزودند خواستند که مابعد الف جمع را کسره دهند الف بود و آن لیاقت حرکت نداشت بواو بدل ساخته کسره دادند واو متوسط بسبب کسرهٔ ماقبل یا شد مساوِی گشت واو اخیر بقاعدهٔ ہوی یا شد و در یا مدغم گردید مساوِيٌ بروزن مفاعیل گردید یک یا را برای تخفیف بینداختند بروزن مفاعل گردید و تراسید که بگوئی بعد حذف زوائد یعنی یک سین والف فاعل از مساوٍ و برای بنای وزن مفاعل حرف اول و ثانی را فتحه دادند و سوم جا الف جمع افزودند و مابعد الف جمع چون مکسور بود برحالش گذاشتند واو اخیر بسبب وقوع آن در طرف و کسر ماقبل یا شد و یا از اخیر برای تخفیف مثل جوارٍ بیفتاد ۱۲ شه تُوُوِيَ ماخوذ از تَاوِی حرف اول و ثانی را برای بنای مجهول چون ضمه دادند الف بسبب ضمه ماقبل واو شد و ماقبل اخیر را کسره دادند ۱۲ شه تُأَوِّي دراصل تَأَوِّيٌ بود بالقاعدهٔ مشهوره الف گردید ۱۲ شه هِدَّاءٌ دراصل اِهْتِدَاءٌ بود دال عین افتعال بود تا دال شد و در دال ادغام گردید و حرکت تا بفا آمد و همزهٔ وصل باستغنا بیفتاد و یای اخیر بسبب وقوع آن بعد الف زائده همزه گشت ۱۲ شه هُدَيٌّ ماخوذ از هِدَّاءٌ بعد حذف زوائد یعنی یک دال والف آول را ضمه دادند و ثانی را فتحه هُدَيْءٌ شد و همزه بقاعدهٔ مذکوره حَلَاوِيٌّ یا گشت و یا ادغام گردید ۱۲ شه هَدَّاءٌ ماخوذ از هِدَّاءٌ که دراصل اِهْتِدَاءٌ بود بعد حذف زوائد یعنی الف وصل از اول تا حرف اول و ثانی را فتحه دادند و در سوم جا الف مفاعل افزودند و حرف ماقبل اخیر الف قابل حرکت نبود بواو بدل ساخته کسره دادند هداوي شد و یا بقاعدهٔ جوارٍ بیفتاد ۱۲ سه لَمْ يَرَ تا لَمْ تَهَادٍ بیان اینها معلوم ۱۲ ساله مُتُوَيٌّ دراصل مُتَتَوِّيٌ بفتح ماقبل اخیر بقاعدهٔ اثوبیما تا ثا شد و در ثا ادغام گردید و یای اخیر بقانون متاوی الف شد و افتاد ۱۲ ساله والتصغیر مُثَيْتُوٌ ماخوذ از مُثَّوِيٌّ بعد حذف زائد برای بنای تصغیر اول را فتحه دادند و ثانی را کسره و در سوم جا یای ساکن تصغیر افزودند و مابعد یا را کسره دادند مُثَيْتُوٌ شد ۱۲ ساله والجمع مَثَاوٍ ماخوذ از مُثَّوِيٌّ بعد حذف زائده بقاعدهٔ مساوٍ مَثَاوٍ گردید ۱۲ ساله آسٍ دراصل اَسْرَايٌ بروزن اَكْرُمٌ بعد همزه بقانون باری افتاد و یای اخیر بضابطهٔ اسیح ساقط گردید ۱۲ شله لِيَنْسَاوَ تا لَا يُؤْمِنُ از قوانین سابقه باندک تامل واضح میشود ۱۲

زبدۂ جوانا موئی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

سوال قُتِّلْنَ چیست جواب صیغۂ جمع مؤنث غائب اثبات فعل ماضی مجہول بروزن قُوتِلْنَ
س سَامِرُونِی چیست ج صیغۂ جمع مذکر امر حاضر معروف اصلش اِسْامِرُونِی بروزن اِفْتَحُوا ہمزہ بقاعدۂ
یَسَلُ افتاد والف وصل بجہت استغنا ونون وقایہ ویای ضمیر واحد متکلم در آخر لاحق گردید س لَنیا چیست
ج صیغۂ وحدان حکایت نفس متکلم نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف اصلش لَنْ اَوْعَیَ بروزن لَنْ اَسْمَعَ
ہمزہ بقاعدۂ قد افلح افتاد ویا کہ لام کلمہ بود بقاعدۂ قال الف شد لَنْوَعَیَا گردید واو بقاعدۂ مرمی یا شد و یا ادغام گردید
س اَلَوَّی چیست ج صیغۂ وحدان حکایت نفس متکلم اثبات فعل مضارع معروف اصلش اَأْلَامُ بروزن اَفْتَحُ
ہمزہ کہ عین کلمہ بود بقاعدۂ یَسَلُ و ہمزۂ اولی بقاعدۂ قد افلح افتاد ونون بجہت قرب مخرج با لام بدل شدہ مدغم گردید
س دَارِعُوهَا چیست ج اسم فاعل جمع مذکر در اصل دَارِعُوْنَ بود یا افتاد چنانکہ در رامُوْنَ و نون وقت
اضافت بسوی ہا ساقط شد س لَمْ تَرِی چیست ج صیغۂ واحد مؤنث امر حاضر معروف اصلش لِمَرِّی
بروزن بَعْدِی کسرۂ ہمزہ بمیم دادند وبقاعدۂ ذیب با بدل کردند س لَنْ لَنْ چیست ج صیغۂ وحدان
حکایت نفس متکلم نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف اصلش لَنْ أَأْلَانَ بروزن لَنْ اَفْتَحَ ہمزۂ عین کلمہ
مثل یَسَلُ و ہمزۂ علامت مضارع مثل قد افلح افتاد س لَمْ اُلَّ چیست ج صیغۂ وحدان حکایت
نفس متکلم نفی جحد بلم در فعل مستقبل مجہول اصلش لَمْ اُأْلَانْ بروزن لَمْ اُفْتَحْ ہمزۂ اولی بقاعدۂ قد افلح و
ثانیہ بقاعدۂ یَسَلُ افتاد لَمْ اُلَنْ شد نون بجہت قرب مخرج لام گردید و در لام ادغام شد چنانکہ نزد بعضی در
لَمْ یَدَّہْ س تُعُبِّرَ چیست ج صیغۂ واحد مذکر غائب اثبات فعل ماضی مجہول بروزن تُقُوتِلَ س تُجُوبْنَ
چیست ج صیغۂ جمع مؤنث حاضرہ اثبات فعل ماضی مجہول بروزن تُقُوتِلْنَ س لَیُتَنَّنَانِّ
چیست ج صیغۂ جمع مؤنث حاضرہ لام تاکید با نون ثقیلہ در فعل مستقبل معروف اصلش بفتح تا بروزن

زبدهٔ تشحیذ

بسم الله الرحمن الرحیم

سوال ضربنَ القوم بفتح با چیست جواب صیغهٔ جمع مذکر غائب ...

سوال اضربنّ القوم بضم با ...

[illegible]

واو نیابد

سؤال آیتی چیست ج صیغه ... اصلش آیتی بود ... گردید

واحد مذکر امر حاضر از باب افعال ... صیغه ... بانفعالات باخوذ ... اتیان

سؤال لن ترانی چیست ج صیغه واحد ...

[illegible]

سؤال الم یحسب چیست ج صیغه واحد متکلم نفی جحد بلم ...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

تاریخ طبع از طبع بندهٔ آسی آسی محمد عبد العلی مدراسی تجاوز عن جرائمه رب الاناسی

چو خوش طبع آمد این رسائل بعلم صرفی بصد دلائل	که صرفیان است طبع مائل بنحو طبعش ز جذبهٔ دل
برای تاریخ سال کامل ز هاتف آسی چو گشت سائل	شد این چنین ده جواب قائل چه حاوی صرف شش رسائل

اشتهار مع وجه ختم بر خاتمه

چونکه دین مجموعهٔ شش رسائل که بعلم صرف مشتهر و نیست تکمله تمرین محض از ایجاد مطبع نظامی ست و حق از محفوظ ست لهذا کسی بدون اجازت مالک مطبع برای طبعش مجاز نیست برای سند چاپ این مطبع مهر و دستخط مهتمم در آخرش ثبت گردید

بعون صانع بیچون مکان و فضل خلاق زمین و زمان

الحمد لله علی احسانه و نواله که درین ایام سعادت التیام نسخه

زرادی

منجمله مجموعه کتب صرف بتصحیح و تنقیح مولوی حبیب احمد صاحب امام مسجد سلمه الصمد

در مطبع [illegible] به پیرایهٔ طبع مزین مقبول جهان شد

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین ۝ والصلوة و
السلام علی رسوله محمد وآله واصحابه اجمعین ۔ بدان اسعدک
الله تعالی فی الدارین که جمله افعال متصرفه واسمای متمکنه بر چهار نوع است
صحیح ومهموز ومعتل ومضاعف اما صحیح آن باشد که هیچ حرف اصلی او همزه
وحرف علة نباشد وعین ولام او از یک جنس نباشد چون قتل وضرب
ومهموز آن باشد که یک حرف اصلی او همزه بود چون امر وسئل وقرء
ومعتل آنست که یک حرف اصلی او حرف علة باشد چون وعد و
قال ورمی وحرف علة سه است واو والف ویا که مجموعه وی ولے
باشد والف همیشه ساکن باشد بے ضغطه چون ما ولا وهرچه متحرک باشد
بصورت الف یا ساکن منضغط باشد آنرا همزه گویند چون رأس

و بُویِعَ و ماقبل الف همیشه مفتوح باشد اگر حرکت ماقبل الف مخالف گردد
آن الف را بدل کنند بحرفیکه موافق حرکت ماقبل او ست چون قُوتِلَ و بُویِعَ
و استغفی و مضاعف آن باشد که حرف اصلی او مکرر باشد نحو مَدَّ و فَرَّ
و سَبَّ و حَبَّ و حرف صحیح اینجا فرو گذاشته باشد بنابران که در میزان
مقدم افتاده است امّا صرف مهموز با صرف صحیح برابر باشد مگر در چند جای ذکر
کرده شود قانون هر همزه که ساکن باشد و ماقبل او مفتوح روا بود
که او را بالف بدل کنند چون یامَنُ قانون هر همزه که ساکن باشد
یا مفتوح و ماقبل او مضموم یا واو مدّه باشد روا بود که او را بواو بدل کنند
چون یُومِنُ و مُوَخَّرٌ و یُوَاخِذُ قانون هر همزه که ساکن باشد یا مفتوح
و ماقبل او مکسور یا یاء مدّه زائده روا بود که او را بیا بدل کنند چون بِیرٌ و
و مِیَرٌ و خَطِیَّةٌ قانون هر همزه که ساکن باشد و ماقبل او همزه
دیگر متحرک همزه ساکن را واجب است که بدل کنند بحرف علت که موافق حرکت
همزه ماقبل است چنانچه آمَنَ و اُوْجِبَ و اِیْسِرَ قانون هر همزه
که متحرک باشد و ماقبل او حرف صحیح ساکن روا بود که حرکت همزه نقل
کرده بماقبل دهند و همزه را حذف کنند چون یَسَلُ و قَدَ افلَحَ

دلزدم این اعلال درباب یری شاذست و هرجا که دو همزه متحرک در یک

کلمه بهم آیند اگر یکی از ایشان مکسور بود دوم را یا بدل کنند چون

ایمة وجاء علی احد القولین و الا دوم را واو بدل کنند چون اوادم و

اویدم لان الاعلال جائز فی نحو ایمة ولازم فی غیره واما اعلال

کل و خذ لزوما و اعلال مر جوازا شاذست صرف المعتل

بدانکه معتل بر دو نوعست معتل بیک حرف و معتل بدو حرف اما معتل بیک حرف

بر سه نوعست معتل فا و آنرا مثال نیز گویند و معتل العین و آنرا اجوف

و ذو ثلثه نیز گویند و معتل اللام و آنرا ناقص و ذو اربعه نیز گویند و معتل بدو حرف

دو قسم است یکی آنکه دو حرف علة در یک جا بهم آیند چنانچه یوم و سی

و او را لفیف مقرون گویند دوم آنکه متفرق باشند چون وقی و وحی

و او را لفیف مفروق و اما اجتماع سه حرف علة اصلی در یک کلمه

چون ببیت یاء و ووت واو قلیل ست صرف

مثال واوی وعد یعد وعدا وعدة و موعدا فهو

واعد و وعد یوعد وعدا وعدة فذاک موعود الامر منه

عد والنهی عنه لا تعد صرف مثال با صرف صحیح برابرست مگر چند

موافقت فعل الرجا بائع قائم بود و در اَسْوَدُ وَ اَبْیَضُ بسلامت ماند
اصل و در اعلال است ۱۲ ابغیر افعل صفتے اند ۱۲
زیرآنچه اسم بر وزن افعل اند و در احیے و استحیے و استحوی
بسلامت مانده ست زیرآنچه لام کلمه را اعلال شده است
و در اِجْلَوَّذَ بسلامت ماند زیرآنچه ماقبل او ساکن مدغم
ست مظهر نیست و در تَقَاوَلَ وَ تَقَاوَلَ اعلال
کرد ند زیرآنچه ماقبل او قابل حرکت نیست و در اَعْوَرَ و
اِسْتَعْوَرَ بسلامت ماند زیرآنچه در اصل بسلامت مانده است
فَلِذٰلِكَ نَقُوْلُ اَعَادَ عَلٰی قَوْلِ مَنْ یَقُوْلُ عَادَ وَ اَعْوَرَ
عَلٰی قَوْلِ مَنْ یَقُوْلُ عَوِرَ قَائِلٌ در اصل قَاوِلٌ بوده است
واو را بهمزه بدل کردند قائل شد قانونه هر واوی و یائیکه
بعد از الف اسم فاعل بیفتد و در اصل بسلامت نمانده باشد
آن را بهمزه بدل کنند چنانچه قَائِلٌ وَ بَائِعٌ و در مَقَاوِلُ
وَ مَبَائِعُ بسلامت ماند زیرآنچه در اصل بسلامت مانده است
وَكَذٰلِكَ تَقُوْلُ عَاوِرٌ وَ عَايِنٌ وَ بَيَّاءٌ عَلٰی اِخْتِلَافِ الْقَوْلَيْنِ
وَكَذٰلِكَ هر واوی و یای که بعد از الف مفاعل افتد و قبله حرف علة

باشد و لغده حرف ساکن نباشد آن را بهمزه بدل کنند چنانچه اوائل

و بوائع و در معائش و معاون بسلامت مانند زیرا نچه پیش از

الف علت نیست بدانکه تقدم حرف علت شرط در اعلال

حرف اصلی است اما در زائده شرط نی فلذلک تقول اساود

فی اسود و صحائف و عجائز فی صحیفة و عجوزة و در طواو

بسلامت مانند زیرا نچه بعد او حرف ساکن است الیائی منه

باع یبیع بیعا فهو بائع و بیع بیاع بیعا فذلک مبیع الامر

منه بع والنهی عنه لا تبع مبیع و اصل مبیوع بود حرکت

یا نقل کرده بماقبل دادند تا تقدم بعده ماقبل یا را بکسره بدل کردند

برای محافظت یا و کذلک هر یائیکه ساکن باشد و بجای غیر

کلمه افتد ماقبل او مضموم باشد ضمه را بکسره بدل کنند برای محافظت

یا چنانچه بیض و قسمة ضیزی الی آخره در طوبی ضمه را

بکسره بدل نکردند بلفرق فی بینه و بین فعلی صفت پس دو ساکن

جمع آمدند یا را حذف کردند پس واو ساکن ماقبل مکسور آن واو را یا

کردند مبیع و قیل واو را حذف کردند لان الزائد احق

بالحذف امثل مضیوفة ومخیوطة شاذ است ومن مهموز

الفاء اب یؤب اوبا فهو آئب الامر منه اب والنهی

عنه لا تاب ومن مهموز اللام جاء یجیء جیئا

ومجیئا فهو جاء وجیء یجاء مجیئا فذاک مجیء

الامر منه جئ والنهی عنه لا تجئ جاء دراصل جایئ

بود ودرین دو قول است اول آنکه یا را بهمزه بدل کنند کما

تقدم بعده دو همزه متحرک بهم آمدند یکی ازیشان مکسور

بود دوم را بیا بدل کردند کما تقدم پس اعلال قاض کردند

جاء شد این قول سیبویه است دوم آنکه عین کلمه را قلب

کرده بجای لام کلمه بردند کراهة لاجتماع الهمزتین

واین قول خلیل است بعده اعلال قاض کردند جاء شد

وعلى هذا نحو خطایا کان فی الاصل خطایئ على وزن

فعائل کما هو القیاس فی جمع فعیلة قلبت الیاء

همزة کما تقدم فصار خطائئ فقلبت الهمزة الثانیة

یاء فصار خطائی فقلبت الهمزة والمکسورة

یاءً مفتوحةً فصار خطائی فقلبت الیاء الثانیة الفاً لتحرکها

وانفتاح ما قبلها فصار خطایا کما هو القیاس

فی نحو مطایا و این قول سیبویه است اما بر قول خلیل رح

قلب کرده همزه را بجای یا بردند و یا را بجای همزه آوردند

فعل به کما فعل فی مطایا و اعلال دیگر آنچه یاد کرده شد بیرون

آرند **وصرف** خاف یخاف خوفاً و هاب یهاب و

طال یطول همبرین قیاس باید کرد و کذا الابواب المنشعبة

چنانچه باب افعال اغاث یغیث اغاثةً فهو مغیث و اغیث

یغاث اغاثةً فذاک مغاث الامر منه اغث والنهی

عنه لا تغث اما اخیل و اغیم مانند آن شاذ است اما اغاثة در

اصل اغواثاً بود حرکت واو را نقل کرده بماقبل دادند و واو را الف

کردند بعده دو ساکن بهم آمدند اول را حذف کردند و عوض او تا در

آخرش در آوردند اغاثة شد **قانونه** هر حرف که در

مصدر ساقط شود بغیر التقاء ساکنین عوض او تا در آخرش در

آوردند چنانچه عدةٌ و سعةٌ و اغاثةٌ و استغاثةٌ و من الافتعال

اِخْتَارَ يَخْتَارُ اِخْتِيَارًا فَهُوَ مُخْتَارٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ اِخْتَرْ وَ
النَّهْيُ عَنْهُ لَاتَخْتَرْ اسم فاعل واسم مفعول هر دو بريك طريق اند
اِلَّا اَنَّ اسْمَ الْفَاعِلِ مُفْتَعِلٌ بِكَسْرِ الْعَيْنِ وَفِي اسْمِ الْمَفْعُوْلِ
مُفْتَعَلٌ بِفَتْحِ الْعَيْنِ **وَمِنْ بَابِ الْاِنْفِعَالِ** اِنْقَادَ
يَنْقَادُ اِنْقِيَادًا فَهُوَ مُنْقَادٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ اِنْقَدْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ
اصله انقواد فقلبت الواو ياء لتحركها وانكسار ما قبلها كما تقدم في الميزان ۱۲
لَاتَنْقَدْ وَمِنْ بَابِ الْاِسْتِفْعَالِ اِسْتَعَانَ يَسْتَعِيْنُ اِسْتِعَانَةً
فَهُوَ مُسْتَعِيْنٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ اِسْتَعِنْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَاتَسْتَعِنْ اَمَّا
اِسْتَحْوَذَ يَسْتَحْوِذُ شاذ است و در ابواب ديگر از اجوف اعلال
نيفتاد چنانچه **مِنْ بَابِ التَّفْعِيْلِ** حَوَّلَ يُحَوِّلُ تَحْوِيْلًا فَهُوَ مُحَوِّلٌ
اَلْاَمْرُ مِنْهُ حَوِّلْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَاتُحَوِّلْ **وَمِنْ بَابِ التَّفَعُّلِ** تَحَوَّلَ
يَتَحَوَّلُ تَحَوُّلًا فَهُوَ مُتَحَوِّلٌ وَتُحُوِّلَ يُتَحَوَّلُ تَحَوُّلًا فَذَاكَ مُتَحَوَّلٌ
اَلْاَمْرُ مِنْهُ تَحَوَّلْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَاتَتَحَوَّلْ **وَمِنْ بَابِ الْمُفَاعَلَةِ** نَاوَلَ
يُنَاوِلُ مُنَاوَلَةً فَهُوَ مُنَاوِلٌ وَنُوْوِلَ يُنَاوَلُ مُنَاوَلَةً فَذَاكَ
مُنَاوَلٌ اَلْاَمْرُ مِنْهُ نَاوِلْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَاتُنَاوِلْ **وَمِنْ**
بَابِ التَّفَاعُلِ تَنَاوَلَ يَتَنَاوَلُ تَنَاوُلًا فَهُوَ مُتَنَاوِلٌ

الامر منہ تناول والنہی عنہ لاتتناول وعلی ہذا القیاس

صرف الناقص دعا یدعو دعاءً ودعوۃً ودِعوۃً ودُعوۃً فہو

داعٍ ودُعِیَ یُدعیٰ دعاءً فذاک مدعوٌ الامر منہ اُدعُ و

النہی عنہ لاتدعُ دعاءٌ در اصل دعاوٌ بود واو را ہمزہ کردند دعاءٌ

شد قانونہ ہر واوی و یائیکہ بعد از الف زائدہ بر طرف

افتد و یا در حکم طرف آن را ہمزہ بدل کنند چنانچہ

دعاءٌ و عداءۃٌ و سقاءٌ و سقایۃٌ و در عداوۃٌ و سقایۃٌ

بسلامت ماند زیراکہ نہ در طرف ہست و نہ در حکم طرف و در رائے

جمع رائۃ بسلامت ماند زیراکہ ماقبل او را از الف مبدل است

زائدہ نیست یدعو در اصل یدعُوُ بود واو را ساکن کردند

یدعو شد قانونہ ہر واوی و یائے کہ بر طرف باشد مضموم

یا مکسور آن را ساکن کنند و حرکت او را حذف کنند چنانچہ

یدعو و یرمی و داعٍ و رامٍ و لن یدعُوا و لن یرمیَ و اجیبوا

داعیَ اللہ ساکن نکردند زیراکہ نہ مضموم ہست و نہ مکسور دُعِیَ

در اصل دُعِوَ بود واو را یا کردند دُعِیَ شد قانونہ ہر واوی

که ماقبل او مکسور باشد و دیگر از این پنج مواضع افتد آن را یا بدل

کنند اول آنکه هر واو یکه ساکن منطقه باشد و ماقبل او مکسور

بود چنانچه مِیزانٌ کما مر دوم آنکه بجای لام کلمه بود و ماقبل او

در بحث ۱۲

مکسور چنانچه دُعِیَ و دُعِیتُ و رَضِیَ و رَضِیتُ و دَاعِیَةٌ و

دَاضِیَةٌ سوم آنکه هر واو یکه در مصدر بود و ماقبل او مکسور بود و

که بمعنی ... است ۱۲

در فعل او بسلامت نمانده باشد چنانچه قَامَ قِیَامًا و در

یعنی بوجه من الوجوه در فعلش تعلیل افتاده باشد ۱۲

قَاوَمَ قِوَامًا بسلامت مانده زیراکه در فعل او بسلامت مانده

بصلاح آمدن استادن ۱۲

است الا حال حُوَّل گشته است چهارم آنکه در جمع باشد و در

و در واحد او بسلامت نمانده باشد چنانچه دِیَارٌ و ثِیَرَةٌ جمع

دَارٌ و ثَوْرٌ و در طِوَالٌ جمع طَوِیلٌ بسلامت مانده زیراکه در

بمعنی دراز ۱۲

واحد او بسلامت مانده است پنجم آنکه هر واوی که در جمع باشد و

که طویل است ۱۲

در واحد او ساکن بود و بعد او الف جمع باشد چنانچه حِیَاضٌ جمع

حَوْضٌ الا ثِیَرَةٌ جمع ثَوْرٌ شاذ است اُدْعُ در اصل اُدْعُوْ بود

واو را حذف کردند اُدْعُ شد فائده هر واوی و یائیکه بر طرف

باشد در جزم و امر ساقط شود چنانچه لَمْ یَدْعُ و لَمْ یَرْمِ و لَمْ یَخْشَ و اُدْعُ

وَارْمِ وَاخْشَ **صرف** ماضی معلوم دَعَا دَعَوَا دَعَوْا دَعَتْ الخ

در چهار صیغه تعلیل اقتدا ۱۲

دُعُوا در اصل دُعِوُوا بود حرکت واو نقل کرده بماقبل داده بعد

چنانچه مقتضای قانون قیل است ۱۲ — واو را

التقای ساکنین شد میان هر دو واو واو اولی را حذف کردند دُعُوا شد

بیا بدل نکردند زیرا آنچه در حکم وسط است زیرا آنچه ضمیر مرفوع متصل

در حکم کلمه است پس آنچه پیش از او باشد در حکم وسط باشد دلیل برآنکه

ضمیر مرفوع متصل بمنزله جزو کلمه است که چون ضمیر منصوب متصل

بدو لاحق می شود فصل میان ضمیر مرفوع متصل و میان

عامل او درست نبود چون ضَرَبْتُكَ **مستقبل معلوم** يَدْعُو

نحو ۱۲ — نقل او را ۱۲ — او کردند — تا و فاعل — پیش از میان — منقل است — تا در وی از وقف

يَدْعُوَانِ يَدْعُونَ الخ جمع مذکر و مونث بیک طریق آیند الا

اِنَّ الْوَاوَ ضَمِيْرٌ فِي جَمْعِ الْمُذَكَّرِ وَلَامُ الْكَلِمَةِ فِي جَمْعِ الْمُؤَنَّثِ

فَوَزْنُ الْاَوَّلِ يَفْعُوْنَ وَوَزْنُ الثَّانِيْ يَفْعُلْنَ وَمَجْهُوْلُهُ يُدْعٰى

لان لام الکلمة قد حذفت فی المذکر ۱۲

يُدْعَيَانِ الخ يُدْعَيَانِ در اصل يُدْعَوَانِ بود واو را یا کردند

يُدْعَيَانِ شد قانون هر واوی که در کلمه ثالث باشد چون رابع گردد

فصاعدا و حرکت ماقبل او مخالف وی باشد واو را بیا بدل کنند چنانچه

يُدْعَيَانِ وَيُرْضَيَانِ وَاَعْلَيْتُ وَاَغْزَيْتُ وَاسْتَعْلَيْتُ مُعْلَيَانِ وَمُسْتَعْلَيَانِ

دو رعداوة واو را بیا بدل نه کردند زیرا آنچه ماقبل او متحرک نیست تا

شکایة محول است حکایة وغیر ذلک زیرا آنچه مصدر برین وزن

حکایت باز گفتن بر چیزی من حد ضرب ۱۲

از ناقص مختص ست بیا الا ناور اچنانچه حمایة وسقایة ودرایة

وهدایة وولایة ورعایة وغیر ذلک پس آنچه بوا و آید واو را

بیا بدل کنند تا در صورت مختلف نباشد فهذا کما قال بعضهم

فی نحو کینونة در اصل کونونة بود واو را بیا بدل کردند زیرا آنچه

این وزن در مصدر اجوف بیای غالب آمده است چنانچه قیلولة وبینونة

وغیر ذلک فما جاء بالواو وابدل واوه یاء مستقبل معروف

با نون ثقیله یدعون الخ مجهوله یدعن الخ در اصل یدعوت

یدعون بوده است واو الف گشت وبیفتاد چون تاکید ثقیله

متصل شد نون اعرابی ساقط شد و ساکن بهم آمدند واو و نون

مدغم واو را ضمه داد یدعون فافهم هر جاکه دو ساکن بهم

آیند در غیر حد خود اول الثنان واو جمع باشد و حرکت ماقبل مخالف او

گردد آن را ضمه باید چنانچه دعوا الله ولا تخشوا الناس تدعین

در اصل تدعوین بود واو الف گشت وبیفتاد تدعین شد چون

نون تاکید ثقیلہ بد و متصل شد نون اعرابی ساقط شد بعدہ دو ساکن بہم

آمدند یا و نون مدغم اول الثنیان مدہ بود بار احرکت کسرہ دادند کما ھو

الاصل فی مثلہ و سیاتیک ذکرہ انشاء اللہ تعالیٰ نفی جحد

مستقبل معروف لم یدع الخ مجھول لم یدع الخ مستقبل معروف

بانفی لن یدعو الخ مجھول لن یدعی الخ امر غائب لیدع

الخ امر حاضر معلوم ادع الخ امر متکلم لادع لندع مجھول لیدع

الخ مجھول لیدع الخ امر متکلم لادع لندع نہی غائب

لا یدع الخ نہی حاضر معلوم لا تدع الخ مجھول لا تدع الخ نہی متکلم

لا ادع لا ندع اسم فاعل داع اسم مفعول مدعو الخ مدعو و اصل

مدعو بود واو را در واو ادغام کردند مدعو شد فائدہ

ہر جا کہ دو حرف از یک جنس بہم آیند اول را در دوم ادغام

وسیاتی حکمہ فی صرف المضاعف انشاء اللہ تعالیٰ

۵۳

و من مھموز العین رای یری رؤیۃ فھو راء و ذاک مرئی

فذاک مھدی الامام منتظر والنھی عنہ لا ترءم فی

بود واو را یا کردند باز یا را ادغام کردند و ما قبل را مکسور کردند

قاعده هر جا که واو و یا باهم آیند در یک کلمه و اول ایشان ساکن بود دیگر
از ایشان بدل از چیزی نباشد و آن کلمه تصغیر افعل نباشد آن واو را یا کنند
و یا را در یا ادغام کنند و اگر ماقبل ایشان ضمه باشد آن را بکسره بدل
کنند چنانچه مَرْمِیٌّ و سَیِّدٌ و اَیَّامٌ و در بُوَیْعَ و دِیْوَانٌ واو را یا
نکردند زیرا که واو بدل ست از الف در اول و یا بدل ست از واو در
دوم و در اُسَیْوِدُ ادغام نکردند زیرا که تصغیر اَسْوَد ست که بر
وزن اَفْعَل ست اما حَیْوَةٌ و ضَیْوَنٌ شاذ ست صرف الماضی
منه رَاٰی رَاَیَا الخ رُءِیَ رُءِیَا الخ مستقبل معروف یَرَی آه مجهوله
یُرَی مستقبل معروف بانون ثقیله یَرَیَنَّ الخ مجهوله یُرَیَنَّ الخ امر حاضر
معروف لِیَرَ لِیَرَیَا لِیَرَوْا الخ مجهوله لِیُرَ الخ امر حاضر معروف
رَ رَیَا رَوْا الخ امر متکلم لِاَرَ لِنَرَ آه امر حاضر بانون ثقیله رَیَنَّ
الخ نهی غائب معروف لا یَرَ الخ و علی هذا القیاس المجهول اسم
فاعل رَاءٍ آه اسم مفعول مَرْئِیٌّ و اعلال دیگر از آنچه در پیش یاد
کرده شده است بیرون آید چون تامل کرده شود ان شاء الله تعالی
و الواو بمنزله را بمیزن صورت قیاس باید کرد فصل باب الافعال

أَعْلَى يُعْلِي إِعْلَاءً فَهُوَ مُعْلٍ الْأَمْرُ مِنْهُ أَعْلِ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَا تُعْلِ

وَمِنْ مَهْمُوزِ الْفَاءِ وَالنَّاقِصِ آلَى يُولِي إِيلَاءً فَهُوَ مُولٍ

وَأُولِيَ يُولَى إِيلَاءً فَذَاكَ مُولًى الْأَمْرُ مِنْهُ آلِ وَالنَّهْيُ

عَنْهُ لَا تُولِ وَمِنْ مَهْمُوزِ الْعَيْنِ أَنْأَى يُنْئِي إِنْآءً فَهُوَ مُنْئٍ وَ

كَذَلِكَ أَرْأَى يُرْئِي إِرْآءً فَهُوَ مُرْءٍ وَأُرِيَ يُرَى إِرَاءَةً فَذَاكَ مُرًى

الْأَمْرُ مِنْهُ أَرِ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَا تُرِ عَلَى نَقْلِ حَرَكَةِ الْهَمْزَةِ مَا قَبْلَهَا وَحَذْفِ الْهَمْزَةِ

وَمِنْ بَابِ التَّفْعِيلِ نَجَّى يُنَجِّي تَنْجِيَةً الخ ومصدر این باب از ناقص

ومهموز اللام بر وزن تفعلہ آید چنانچہ تَنْجِيَةً وَتَبْرِئَةً وَتَجْزِئَةً وَ

تَسْمِيَةً وَمِنْ بَابِ الْمُفَاعَلَةِ نَاجَى يُنَاجِي مُنَاجَاةً الخ وَمِنْ بَابِ

الْاِفْتِعَالِ اِعْتَزَى يَعْتَزِي اِعْتِزَاءً الخ وَمِنْ بَابِ الْاِنْفِعَالِ اِنْقَضَى

يَنْقَضِي اِنْقِضَاءً الخ وَمِنْ بَابِ التَّفَعُّلِ تَبَنَّى يَتَبَنَّى الخ تَبَنِّيْ در اصل

تَبَنُّوٌ بود واو را بیا بدل کردند و ماقبل یا بکسره بدل کردند تَبَنِّي شد قانون

ہر واوی کہ در اسم متمکن بر طرف افتد و ماقبل او مضموم باشد آن واو را

بیا بدل کنند بعده ماقبل او بکسره بدل کنند بر آنچہ ہر یائیکہ در طرف باشد و

ماقبل او مضموم آن ضمہ را بکسرہ بدل کنند چنانچہ تَسْلِّيْ وَتَمَنِّيْ وَتَبَنِّيْ شد

بعدہ اعلال قاضِ کردند تبعیّت شد و شد قَلَنس فی جمع قلنسوۃ و

اُدْلٍ جمع دَلْو و در قَلَنْسُوَۃ بسلامت ماند زیرانچہ در طرف نیست و در

هُوَوِیَۃ عُوّ بسلامت ماند زیرانچہ اسم متمکن نیست بدانکہ توسط حرف

ساکن زائد میان ضمہ و واو جمع مانع اعلال نیست و در وحدان مانع است

تقول دِلِیٌّ وَعِصِیٌّ فی جمع دَلْوٍ وَعَصًا باعلال وَعُتُوًّا عُتُوًّا

بالتصحیح و روا بود کہ فا کلمہ را اتباع عین کلمہ کنی فتقول عِصِیٌّ وَدِلِیٌّ

پیروی کردن ۱۲

اما در حُوٌّ جمع اَحْوَی بسلامت ماند زیرانچہ واو زائدہ نیست بلکہ عین

کلمہ است ومن باب الافعلال اِدْعَوَی یَدْعَوِی اِدْعِوَاءً فہو مُدْعَوٍّ

اِدْعَوَی در اصل اِدْعَوَوَ بود واو دوم را الف کردند و ادغام

نکردند لان الابدال مقدم علی الادغام فلذلک تقول قَوِیَ

لانه اخف فان قوی اخف من قوّ ۱۲

یَقْوِی دون قَوَّ یَقُوُّ و دِیوَانٌ دون دِوَّانٌ ومن باب الاستفعال

استدعی یستدعی استدعاءً الخ وعلی هذا القیاس صرف اللفیف

دعا کردن و درخواست کردن ۱۲

المفروق فا فعل او را با معتل الفا قیاس باید کرد و لام فعل او را با معتل لام قیاس

باید کرد چنانچہ وَقَی یَقِی آہ و لفیف مقرون لام کلمہ او را با معتل لام قیاس

باید کرد و عین کلمہ او را اعلال نباید کرد تحرزا عن توالی الاعلالین الا فی

نحو طیّ وطوی مما اجتمع فیه الواو والیاء وتقدم احدهما بالسکون

کما تقدم تقول حیی یحیی حیوانًا وطوی یطوی طیًّا فبقی العین

سالمة واعل اللام کما تری امّا آیة ورایة شاذ وشذ قصر المضاعف

مدّ یمدّ مدًّا الخ مدّ در اصل مدد بود دال اول ساکن کردند و در

دال دوم ادغام کردند مدّ شد قانونه هرجاکه دو حرف متحرک از یکجنس بهم آیند

بسبیل لزوم یا از دو مخرج متقارب باشند اول ایشان ساکن بود و ثانی متحرک و

یکی از ایشان زائده برای الحاق نباشد و ماقبل ایشان حرف مدغم نباشد و یکی

از ایشان بدل نباشد و کلمه از اشتباه ایمن باشد آنگاه اول را در دوم

ادغام باید کرد چنانچه ذبّ وربّ وسبّ ولبّ وعبدت

و در مدد وسبب ادغام نکردند زیرا که کلمه ایشان از اشتباه ایمن نیست

و در قوول ادغام نکردند زیرا که اول ایشان بدل است و در مددن

وفررن ادغام نکردند زیرا که حرف دوم متحرک نیست و در قعدد

وشملل ادغام نکردند زیرا که دوم حرف زائد است برای الحاق و

در حبّب ادغام نکردند زیرا که ماقبل ایشان حرف مدغم است و

در تنزّل ادغام نکردند زیرا که اجتماع این دو حرف بر سبیل لزوم نیست

و در باب حيي مما كان احدهما مبتدأ و هما متحركين جاز الادغام

والاظهار بخلاف نحو مرمي مما كان اوّلهما ساكنا وجب الادغام

بدانكه هرجاكه دو حرف از يك جنس بهم آيند در يكي از سه طريق تخفيف

كنند با دغام چنانچه گفته شد و بحذف و اين بر دو نوع ست سماعي

لفظ چنانچه زائد ست ۱۲

چنانچه ظلت كه در اصل ظللت بود و قياسي چنانچه مانند تنزّل كه در

صحيح طا ۱۲

اصل تتنزّل بود و بالابدال و اين نيز دو نوع ست سماعي چنانچه فقد

خاب من دسّها كه در اصل دسّسها بود و قياسي چنانچه در مانند تنبيراز

يقال خاب الرجل خيبة اذا لم ينل مطلوبه ۱۲

كه در اصل تنبراز بود و ديماس كه در اصل دمّاس بود و ديوان كه در

اصل دوّان بود و در مانند تقوّي كه در اصل تقوّو بود و ادغام نكردند

لان الابدال مقدم على الادغام و يمدّ كه در اصل يمدد

زيراكه ابدال مقدم ست بر ادغام ۱۲

بود حركت دال اول را نقل كرده بما قبل دادند پس دال را در دال ادغام

كردند يمدّ شد قانون هرجاكه دو حرف متحرك از يكجنس بهم آيند و ما قبل ايشان

ساكن بود حركت حرف اول بما قبل بايد داد چنانچه يمدّ و يظلّ كه در اصل يمدد

يظلل بود حركت حرف اول را بما قبل دادند و عين كلمه را در لام كلمه ادغام كردند

يمدّ و يظلّ شد فامّا در اصل امدد بود حركت دال اول را بما قبل دادند همزه را

حذف کردند لعدم الاحتیاج الیها ولام کلمه را حرکت ضمه دادند بعد ه

انما زیدت المسکن بالسکون فی ابتداء ۱۲ فلما حرک اللام تحرک الساکن ... حذفت الهمزة لازما

ادغام کردند مد شد قانونه هرجا که دو حرف ساکن بهم آیند اگر

ماخود واول الثانی مده باشد آخر حرف را حرکت باید داد والاصل فیه

الکسر ومن یعارض کالضم فی واو الجمع نحو یغزون والفتح فی الم

وغیره وکسره بر ضمه وفتحه ... ساکن ... عارض ... ضمه با وجوب ضمیر ۱۲

الله وجاز الاوجه الثلثه فی نحو مد الکسر لانها الاصل والفتح

لانها لا یحتاج الی تحریک الشفتین ۱۲

لخفتها والضم لاتباع الا اذا لقیه ضمیر الغائب والغائبة فحینئذ

برای اتباع عین ۱۲

الضم فی الاول نحو مده والفتح فی الثانی مدها على الاكثر وليس هذا

الا على وجه واحد وجاء مده بالكسر على القليل بدانکه احکام ادغام

بکسر الدال والهاء ۱۲

بسیار اند اگر مفصل یاد کرده شود این مختصر احتمال نتواند کرد بنابرین فروگذاشته

ثم اعلم ارشدك الله تعالى ان تاء الافتعال تختص باحكام لا تطوى

تحت ما ذكرناه والحاجة الى بيانها ماسة كلية فافردناها بالذكر

وحاجت بسوی بیان آن احکام باشد ۱۲

ارشدك الله تعالى سعادتك كه چون بجای فا کلمه در باب افتعال یکے

الارشاد فی اللغة راه نمودن ۱۲

از حروف مطبقه اند وهى الصاد والضاد والطاء والظاء تا را طا بدل

کنند لکن مع الطاء الادغام لا غیر نحو اطلب ومع الظاء الادغام

بقلب احدهما الى الآخر والابانة نحو اظلم واظلم و

جا که ذکر کرده شود اول آنکه هر واو یکه میان یا مفتوحه و کسره لازمی باشد

و حرکت یا مخالف او باشد آن واو را بیفکنند چنانچه یَعِدُ که در

اصل یَوْعِدُ بود واو را بیفکنند یَعِدُ شد و در یوجل واو نیفتاد

زیرا که واو میان یا و کسره لازمی نیست اما یَهَبُ که در اصل یوهب بود

است واو بیفتاد بسبب شد بعده عین فعل را از کسره نقل کرده بفتح بردند

برای رعایت حرف حلق یَهَبُ شد و در یَعِدُ بر اصل گذاشتند تا دلالت کند

بر اصل باب اما یذر محمولست بر یدع و در یوجب نیفتاد زیرا که حرکت یا موافق

واوست چون واو از یعد بیفتاد از تعد و اعد و نعد نیز بیفتاد تا حکم باب

مختلف نشود قانون هر واو یکه بجای فا کلمه در مصدر بر وزن

فعل افتد و در مستقبل او تعلیل شده باشد روا باشد که آن واو را

حذف کنند و عوض او تا در آخر در آرند چون عِدَةٌ و سَعَةٌ و اما نحو

وجهة قلیلست قانون هر واوی که ساکن غیر مدغم باشد

و ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کنند چنانچه میعاد و میزان

و در اجلوّاذ بسلامت ماند زیرا که مدغمست مظهر نیست

قانون هر یا یکه ساکن باشد و ما قبل

مضموم آن یا را بواو بدل کنند چنانچه أَيْقَنَ يُوْقِنُ إِيْقَاناً فَهُوَ

بروزن اکرم ۱۲ در اصل ییقن بود ۱۲

مُوْقِنٌ الأَمْرُ مِنْهُ أَيْقِنْ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَا تُوْقِنْ قانون

دیگر هر واوی مضموم که بجای فا کلمه باشد و بعده واوی دیگر متحرک نباشد

روا باشد که آن را بهمزه بدل کنند چون أُقِّتَتْ وَوُقِّتَتْ أُوْرِيَ

وَوُوْرِيَ الا مکسور چنانچه وِسادة و إِسادة اختلاف ست بعضی گفته

اند روا باشد و بعضی گفته اند روا نیست اما در مفتوح روا نیست

بالاتفاق و اما أَحَدٌ و أَنَاةٌ شاذ ست و اما اگر دو واو متحرک در

یعنی درنگ و آهستگی ۱۲

یک کلمه بهم آیند واجب ست که واو اول را بهمزه بدل کنند

اگرچه مفتوح بود چنانچه أَوَاصِلُ که جمع تکسیر واصلة است

و اُوَیْصِلُ که تصغیر واصل ست قانون دیگر هر واو و یا که در باب

اصله و و بعد ۱۲

افتعال بجای فا کلمه افتد و آن واو و یا بدل از همزه نباشد آن را

تا بدل کنند بعده تا در تا ادغام کنند چنانچه اِتَّقَدَ يَتَّقِدُ اِتِّقَاداً

فَهُوَ مُتَّقِدٌ و کذلک حکم الیاء نحو اِتَّسَرَ يَتَّسِرُ اِتِّسَاراً و در

اِيْتَمَرَ و اِيْتَكَلَ تا بدل نکردند زیرا که یا بدل ست از همزه و اِتَّخَذَ شاذ

الایتمار فرمانبرداری کردن و باهمدیگر مشورت کردن ۱۲

ست صرف أجوف قَالَ يَقُوْلُ قَوْلاً فَهُوَ قَائِلٌ وَقِيْلَ يُقَالُ

قولا فذالک مقول الامر منہ قل والنہی عنہ لا تقل

تصریف ماضی معلوم قال قالا قالوا و مجہول قیل قیلا قیلوا الخ

مستقبل معروف یقول یقولان یقولون الیٰ آخرہ امر

حاضر قل قولا قولوا قولی الخ اسم فاعل قائل قائلان

قائلون قائلۃ قائلتان قائلات اسم مفعول مقول

مقولان مقولون مقولۃ مقولتان مقولات الظرف

منہ مقال والآلۃ منہ مقول و مقولۃ و مقوال

قال در اصل قول بودہ است واو الف گشت قال شد

قانون ہر واوی و یائیکہ متحرک باشد بحرکت لازمی بعدہ

الف تثنیہ والف ضمیر و حرف ساکن کہ لازم بود تحقق او و سکون

او نباشد و ماقبل او از کلمہ او مفتوح باشد آن واو و یا

مجہول بر واو و یا صحیح ضروری نباشد و مصدر بروزن فعلی فعلان

نباشد و لام کلمہ او را تغیر نیفتادہ باشد آن را بالف بدل کنند

چنانکہ قال و باع و باب و ناب و عصا و رحی و رجل و

نظیر اجوف واوی از فعل ۱۲ — چہار دندان تیز ۱۲ — اصل جبل ۱۲

لو استطعنا بسلامت ماند زیرا کہ حرکت واو و یا عارضی ست

لازمی نیست و در کیقولن یا الف نگشت زیرا که ما قبل او از کلمه او

مفتوح نیست و در عصوان و حیان اعلال نکردند زیرا که بعد

از ایشان الف تثنیه ست و در دعوا و یدعیان و اخشیا اعلال

نکردند زیرا که بعد از ایشان الف ضمیر ست اما اخشین محمول ست

بر اخشیا لتشابههما بینهما و هی وجوب الفتح قبل ما

یلحقهما و در سواد و بیاض بسلامت اند زیرا که

بعد از ایشان حرف ساکن ست که لازم الوقوع ست بخلاف

دعت و رمت زیرا که تحقق نا لازمی نیست فصل او جائز ست

و در عور و حور و صید و اجتوروا اعلال نکردند زیرا که

محمول اند بر اعور و احور و اعین و تجاوروا لاتحاد المعنی

و در حیوان و موتان بسلامت اند زیرا که مصدر

بروزن فعلان ست و در حیدی بسلامت اند زیرا که مصدر

بروزن فعلی ست و در قوی و طوی بسلامت اند زیرا که لام

کلمه او را اعلال شده است اما قود و حونه شاذ ست چنانچه

اعلال طائی لزوما یا جل جواز شاذ ست قال

که در اصل قَوُلْنَ بوده است نقل کرده از قَوُلْنَ به قُوْلْنَ

آوردند واو حرف علت ضعیف بود حرکت ضمه برا و قوی دشوار

داشتند و بماقبل دادند واو را بیفکندند قُلْنَ شد

سوال چرا نقل کرده از قَوُلْنَ به قُوْلْنَ آوردند

جواب زیرا که اگر بر اصل خود بماندے واو الف گشتے

و بیفتادی دلیل نبودی بر حذف واو کذلک بِعْنَ که

در اصل بَیَعْنَ بوده است نقل کرده از بَیَعْنَ به بَیِعْنَ آوردند

حرکت یا نقل کرده بماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل

دو ساکن بهم آمدند اول را حذف کردند بِعْنَ شد و در قُلْنَ واو

و یا الف گشتند و بیفتادند و ماقبل حرف علت در قُلْنَ مضموم

دلالت کند بر حذف واو ۱۲

کردند و در بِعْنَ مکسور قانون دیگر هر واو و یاے که در ماضی

تا دلالت کند بر حذف یا ۱۲

ثلاثی مجرد الف گردد و بیفتد حرکت ماقبل او را موافق او گردانند

اما در خِفْنَ حرکت واو بماقبل دادند واو را با الف بدل نکردند

در اصل خَوِفْنَ بوده ۱۲

بر خلاف قیاس سوال واو چرا بیفکندند جواب از برائے

آنکه هر جای که دو ساکن بهم آیند بر غیر حد خود

اول النسیان مدہ بود تحتیین را بیفکنند چنانچہ قُلْنَ وَیَقُلْنَ و
لَمْ یَقُلْ وَقُلْ وَبِعْ وَبِعْنَ وَیَبِعْنَ وَلَمْ یَبِعْ وَدَعَتْ وَرَمَتْ
وبعضی گفتہ اند اگر دو حرف علّت ساکن بہم آیند علی نحو ما ذکرنا
اول اصلی دوم زائدہ اصلے را حذف باید کرد زیرا نچہ زائدہ
علامت ست وَالْعَلَامَةُ لَا تُحْذَفُ وبعضے گفتہ اند دوم را
حذف باید کرد لِاَنَّ الزَّائِدَ اَحَقُّ بِالْحَذْفِ فَعَلٰی هٰذَا الْمَحْذُوْفُ
مِنْ نَحْوِ مَقُوْلٍ وَاوُ مَفْعُوْلٍ وَعَلَى الْاَوَّلِ عَيْنُ الْكَلِمَةِ
بدان کہ حرکت عارضی در حکم سکون ست وحرکت
عارضی آن بود کہ حرف متحرک مستحق سکون بودہ است بنا بر
ضرورت متحرک کردہ باشند وَلِهٰذَا تَقُوْلُ قُلِ الْحَقَّ وَبِعِ
الثَّوْبَ وَدَعَتَا بِخِلَافِ لَمْ يَقُوْلَا وَذٰلِكَ لِاَنَّ الْجَزْمَ
وَاقِعٌ عَلَى النُّوْنِ دُوْنَ اللَّامِ وَكَذٰلِكَ قُوْلَا لِاَنَّ الْبِنَاءَ
يَتْبَعُ اِعْرَابَ الْمُسْتَقْبَلِ اَمَّا قُوْلَنَّ محمول ست بر قُوْلَا لِمَا تَقَدَّمَ
و در دَعَوُا اللّٰهَ وَقُلِ الْحَقَّ حذف نکردند آخر کلمہ را حرکت اند
زیرا کہ اول ایشان مدہ نبود وَسَيَاْتِيْ حُكْمُهُ اِنْ شَاءَ

الله تعالی قِیلَ در اصل قُوِلَ بود حرکت واو بقاف دادند پس
واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند قِیلَ
شد قَاعِدَه هر واو و یائی که مضموم یا مکسور در فعل
منقلب از همزه نباشد یا مکسور را
متصرف و ما یتعلق به متوسط بود یا در حکم توسط در اصل
بسلامت نمانده باشد و ماقبل او مفتوح نباشد حرکت
آن بماقبل دهند چنانچه قِیلَ وَبِیعَ وَیَقُولُ وَیَبِیعُ وَ
تَغْزِیْنَ وَتَرْمُوْنَ وَمَقُوْلٌ وَمَبِیْعٌ و در اَدْوُرٌ وَاَعْیُنٌ اعلال
نکردند زیرا که نه فعل ست و نه متعلق فعل و در یَرْمِیْ وَرَمِیَ وَیَدْعُو
حرکت یا و واو بماقبل ندادند زیرا چه در طرف ست و در جُهْوِرَ
وَیُحْیِیْ وَیَسْتَحْیِیْ مُحْیِیْ حرکت واو و یا بماقبل ندادند زیرا چه در
اصل بسلامت مانده است و در قَوِیَ حرکت واو را بماقبل ندادند
زیرا آنچه ماقبل او مفتوح ست اِلّا آنکه در ماضی مجهول اگر حرف
علة مکسور و ماقبل او مضموم نقل حرکت لازم نیست بلکه حذف
حرکت و اشمام نیز رواست تَقُوْلُ فِی قِیلَ قِیلَ وَقُوْلَ
وَفِی بِیعَ بِیعَ وَبُوْعَ و در غیر او لازم ست چنانچه تَقَالُ

در اصل یَقْوُلُ بود واست حرکت واو را نقل کرده بما قبل داده

واو را الف کردند یُقَالُ شد قَانُوْنٌ هر واوی و یاے

یعنے بجاے واو الف آوردند واین بیان محل بحث است در عبارات علما شایع شده است را

مفتوح که در غیر فعل تعجب بجای عین کلمه افتد وبین السَّاکِنَیْنِ

لُزُوْمًا تَحْقِیْقًا اَوْ تَقْدِیْرًا نیفتاده باشد ولام کلمه را اعلال

نشده باشد ویاد را اصل لبلامت نمانده باشد وکلمه اسم

بروزن فَعَلٌ نباشد وماقبل آن حرف ساکن مظهر قابل

اسم از آنکه افعل تفضیلے نباشد یا افعل صفتے یا افعل اسمے را ان

حرکت بود حرکت او را بماقبل دهند واو ویا را الف گردانند

چنانچه یُقَالُ وَیُبَاعُ وَاَعَانَ وَاِسْتَعَانُ وَمُعَانٌ وَمُسْتَعَانٌ

ودر مَااَقْوَلَهٗ تعلیل نکردند زیرانچه فعل تعجب ست ودر

خَلْوَةٌ وَحِلْیَةٌ اعلال نکردند زیرانچه بجاے عین کلمه

نیفتاده اند ودر اَحْوَالٌ وَاَقْوَالٌ وَتَقْوَالٌ وَمِقْوَالٌ

اعلال نکردند زیرانچه بین السَّاکِنَیْنِ لزومًا تحقیقًا افتاده است

ودر مَقُوْلٌ اعلال نکردند زیرانچه در اصل مَقْوُوْلٌ بوده است

اما در یَقُلْنَ وَلَمْ یَقُلْ اعلال کردند زیرانچه سکون لام عارضیست

وَلَا عِبْرَةَ بِهٖ اما در اغاثة واستغاثة اعلال کردند برای

اضطلم و مع الضاد الابانة والادغام بقلب التا صادا الا

غیر نحو اصطبر واطبر و مع الضاد نحو اضطرب واضرب

وقد حکی اطجع فی اضطجع و چون دال و ذال و زا ر باشد روا باشد

که تا را بدل کنند لکن مع الدال الادغام نحو ادّعی و مع الذال الا

بانة والادغام بقلب احدهما الی الاخر نحو اذ ذکر و ادّکر و کذا مع الزاء

نحو ازدان و ازّان و لکن لا یجوز فیه ادّان و چون تا ر باشد ادغام

باید کرد بقلب احدهما الی الاخر نحو اثّار و اتّار و لا یجوز الاظهار و چون

سین باشد اظهار و ادغام بقلب الثانیة الی الاولی روا بود نحو استمع

و اسّمع و لا یجوز اتّمع بقلب السین تاء و چون بجای عین کلمه تا افتد

یا صاد اظهار و ادغام روا بود و در ماضی فعل عند الادغام فتحه و کسره روا

بود چون اقتتلوا و قتّلوا و اختصموا و خصّموا و همچنین در فعل

مستقبل الا انه یجوز السکون ایضا فی المستقبل نحو یخصّمون

و در اسم فاعل و اسم مفعول مضموم کنند للاتباع چنانچه مقتّلون

و در تفعّل و تفاعل چون بجای فا کلمه طا افتد و یا ثا روا باشد که او را

ساکن کنند و بعده ادغام کنند و الف وصل در اول او در آرند چنانچه اطّهّر و اثّاقل

حاشیه متعلق صحیفه

یجوز ان سکون ایضا علی القار مع انه

الثانی فی العین فی المتعقل فی ترخیم

تصحیح قال ابو عمرو نقل الفتح الی اکثر کالماضی

حرکت اول من عمزان بحرکة الالف

نکره الکرام من وار الاول

نام بنا کلا ما علی ان اختلاس فی اللغة

کفتن سخن و فی شرح الحریریة

یعنی اظهار الحرکة الی الحرف فاذا علی

عند ابی عمرو و قالون و ابی بکر

یعنی ان یکون فی الفتح ایضا

ممنازل فیه الاقدام الابار الحاذق القادر

اما استماع و ذلک التبعیض اصفا تجدید

لعدم اقتداره علی تیز ذلک الا بعاضی

کذا فی الدر الفرید ۱۲

حاشیه متعلق صحیفه

ز یجالس حرضی اول ادر و دوم ادغام کنند

در اول دو ر آتند و آن سه صیغه است مصدر و ماضی و امر

علیه الرحمة آورده احتمال برشاد و کمال الاتجو

یا رعایة و انما سمیت الف الوصل لانه یتوصل الی النطق بالساکن

علم اللسان توانسته چنانچه اکثر مردم

حاشیه متعلق صحیفه

آن است ان تخرکیه نیست

حرکت نقل نموده اول

یعنی که اصل اخیه بود و حرکت همزه اول را

همزه ثانیه را ابدل بیا کرد

همزه را بالف بدل نکرد

اعلال شی بالفه

واجب نیست و ثانی زیرا که

قلب همزه ساده خطیئه

ادغام واجب است

باب طرق که قلب همزه

حرکت عارضی

عارضی است بالف بدل

ست بدل نکنند

او کفته اند الفا

ابها القلب العمزه

آخر فی اول وامالار ثانی

بالذات نیست بلکه

تخفیف همزه

که مذهب سیبویه که قلب

او قلب متمکن است از جهت آنکه قلب

لکن است علی قول خلیل را اعتقاد کرده است

و کفته که در جاء بر قول سیبویه نظر است

دوم ارتکاب اعلالین لازم می آید که قلب با همزه

نخ ثانیه بیا و آن جاء نیست و سیبویه آنکه سیبویه

در وزن فاعل است جمع نیست

ست شاک بالکسر فیها و رأیت شاکی باثبات الیاء

که قول سیبویه ظاهر است و ابو علی

بحج خیلی نداده دلیل اول

کرده خلاص از

ن که در اصل معقول بود

موجب التقائی ساکنین میشود

زیرا که مرتل

ازان علامه تفتازانی فرموده که صواب آنست که عین کلمه محذوف
است و در شاک و نحوه الف فاعل نحو هذا القول جاء
شاک بالضم و رایت شاکا رایح و مررت
بشاک بالکسر پس حقیقت مذهب سیبویه
محقق شد فافهم

والاستطیع عن لفظی موجود است که باتباع جمهور علما کرده است بعد
موجود نیست که مذهب او و بیان کرده است و در رساله کبری گفته که
چنانچه سیبویه در شرح الساعوجی گفته است ولا ان طبع لفظ
یعنی او بیان کرده باشد و در قول دیگر سیوی علما دیگر کرده باشد
و کثرت است مخالفت است چنانچه مذکور شده سیبویه که محل در قول
[redacted] بود و در آن اگر کسی گوید که مرد و قول زمخشری که در بعض
در اصل باد و بود مثل شاک است پس این اصل ایشان بر این تقدیر مرد و شده است
چنانچه نقل کرده اند از علامه تفتازانی از صاحب کشف در قول ما سبق احتمال سابق الف را
حذف کرده شود و چون شاک و بعضی اول را حذف کنند زیرا که اول زائده است تا التخفیف
فاعل است و الحاصل لا تحذف چنانچه زمخشری در مفصل آورده است که عین کلمه را
لیکن اجتماع ساکنین بیان العین بعضی الف ثانی را حذف کردند زیرا که الف اول علامت
چنانچه در کساء که در اصل کساو بود واو را بالف بدل کردند و الف ثانی را بهمزه بدل کردند
بجهت آنکه و امتحرک ما قبل او مفتوح است و اعتبار القلب نیست زیرا که التقاء ساکنین
که بر طریق قیاس بود و اما دلیل سوم بر آنکه سیبویه صحیح آورده مثال قلب مکانی میکنند از
بیشتر و لیکن بر رد و موافق قیاس است باختلاف قلب که بر خلاف قیاس است و ارتکاب چیزی
امر غریب اجتماع همزتین است و اما دلیل ثانی بر آنکه مذهب سیبویه اوجه است ارتکاب
و امثال این بسیار است و لکن درین کلمه خفیف ابدال همزه ثانیه
باشد ممکن است پس اجتناب از نقل حرکه
است محذوف که حذف

[illegible]

تعلیقات

صفحه ۵۹ اما در حقیقت این
از سوال مقدر است که بالیقین که واو را در حقیقت
تحرک بود و الف کرده اند و حرکت ما قبل او را موافق کرد
تا قبل الف در قانون مذکور بنا بر آنکه صاحب مراح فرموده است
که غرض مصنف اگر مخالف قیاس مذکور است در قیاس این ماده است زیرا که
مخالف قیاس عبارت از انست که شرایط قیاس موجود بوده و
باشد و در حقیقت شرایط مذکور موجود نیست زیرا که واو ساکن
بالف بدل شده است ساکن و ذلک اجتماع مصنف اعتراف
نموده است و اگر مقصود او مخالف قانون قال است سلما
و ذلک این کلام بلا کلام این مقام نیست بلکه در آخر و مناسبت و تحقیق
این مقام آنست که در مذهب اهل تحقیق و او حقیقت بدل بالف
کرده اند و اختند و یا قبل او را دلالت بر مکسور ساخته اند
و این مخالفت نیست زیرا که قیاس پیش اهل تحقیق آنست
که مصدر ذکر کرده است که چنین است مرد و ای و یا که در عین
کلمه ماضی معلوم ثلاثی مجرد اند و الف گردد و بعد از حرکت فا در عین
موافق حرکت عین کلمه گشته و اگر مخالف باشد و اگر حرکت فا و عین
و لام موافق باشند در واوی مضموم باشد یا ساخت و در ما
مکسور و تقریر دیگر تری تو ان گفت تحریک فا ماضی تحرکت
ضمه یا کسره مبنی بر رعایت متابعت حرکت عین کلمه است ازین
ازین حرکتین در اینجا است بار لاحظ مناسبت عین کلمه مفتوح باشد
صفحه ۱۱ الم کرا سم فاعل باشند ضم میم از اقامه
بحث صحیح جمع مکسر عین ۱۲ در فعل جمع عین آن جمع عین
صحیح مذهب مکسر جمع و در اسم مصدر یعنی باشند
میم چون جمع مکسر از اقامت و در دو تا و بر دو تا
بعین و نقش را حساب

ده بدن و جاسوس و شخص خراک کسور شما نباید ربط قو استفاده ل سایع آه پوشیده نماند که اخراج این دو لفظ بالقید عدم سلامتی متعذر است
صفحه ۱۳
با آنکه در تقاول بعد الف اسم فاعل الف داخل است و این محل نظر است زیرا که الف درین دو لفظ اسم فاعل نیست بلکه علامت اسم
فاعل درینجا میم است مضموم و کسر ما قبل آخر است آری در قائل و بایع الف علامت است مگر آنکه اضافت الف اسم فاعل مراد و تکلف نماید
یعنی کرد اسم فاعل باشد از آنکه علامت او باشد بنا شد التقاول گفت و شنید کردن المبایعة خرید و فروخت کردن بیعت کردن البنا یه مشتق فقط

نسخه منشعب	الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً ازلاً و ابداً بسم الله الرحمن الرحیم		منظوم
بعد حمد خدا و نعت رسول	گوش کن از من این منظوم جهول	فعل از وی که از حروف اصول	شد مرکب دو نوع شد منقول
موجزش میکنم بنظم بیان	یک ثلاثی دگر رباعی دان	هر یکی زین دو قسم را ای یار	چون مجرد مزید فیه شمار
پس ثلاثی مجرد است دو قسم	مطرد و شاذ دان تو آن را هم	مطرد شد پنج باب علم	نصر ضرب است افتح سمع کرم
شاذ و [illegible] باب	حسب فضل است و کاد هم دریاب	پس ثلاثی مزید را شش بیست	با رباعیست ملحق و بابیست
غیر ملحق بود [illegible] گر	همزه وصل آیدش بر سر	تا نیاید تو بعد ازین دریاب	کان در آمد ازو لو و ثیاب
اجتناب است و دیگر استنصار	انفطار و احمرار و احمیرار	با اخشوشن است و افعوال	هشتم اثاقل اجلواذ [illegible]
[illegible] آمد آن بی فصل	وانکه نباید برو ز همزه وصل	پنج با بست اولین اکرام	باز تکریم پس تقبل نام
چهار زین استفعال بشمار	همچنین شد تقابل از بردار	پس رباعی مجرد از زاید	غیر یک باب بعثره ناید
رد و گونه مزید فیه بدان	یک مع حرف اصل یک بی آن	لیک ان اسم اولین ای یار	باب احرنجم است و قشعرار
دومی قسم تو ای دلبر	غیر باب تدحرج است شمر	پس ثلاثی مزید فیه که او	با رباعی است ملحق از وی گو
چون رباعی مجرد است مزید	ملحقش نیز دو قسم گردید	آنکه ملحق از آن مجرد است	هست بر هفت باب کم [illegible]
جلبب [illegible] ان	سرو لو جیعل شریف بخوان	هفتمین زان همه بود قلسات	ملحقات مزید گویم
آنکه ملحق تدحرج راست	جمله ابواب آن بباید هشت	التجلبب گر تقلنس خوان	پس تمسکن دگر تغطرف دان
هم تجورب هم از تسرول گو	پس تخیعل تقلنس ای خوشخو	وانکه ملحق بود باحرنجام	برو یابش کنیم ختم کلام
بعد خوض تمام استقرار	آمد اقعنس و اسلنقار	بهر تیسیر حفظ و ضبط تمام	گر درین نظم باد دعا و سلام

تمت

بتوفیق الهی نسخه زرادی در مطبع
فیض منبع [illegible] مزین طبع گردید

ضمیمۂ جدیدہ

این همه گفته شد بحث ماضی مطلق بود چون خواهی که اقسام دیگر از ماضی قریب و بعید و استمراری و احتمالی و تمنائی بنا کنی پس اگر لفظ قد که برای تقریب ست بر ماضی مطلق داخل کنی ماضی قریب شود و اگر لفظ کان در اولش درآری ماضی بعید گردد و چون آنرا بر مضارع داخل کنی ماضی استمراری شود و این بیشتر ست و گاهی دخول آن بر ماضی مطلق نیز همین فائده دهد لیکن لفظ کان درین هر دو ماضی در تثنیه و جمع و تذکیر و تانیث و خطاب و تکلم مطابق ضمائر مدخول خود باشد و اگر لفظ لعلما بر ماضی مطلق درآری ماضی احتمالی گردد و چون لفظ لیتما در اول آن داخل کنی ماضی تمنائی شود پس هر یک ازین بر چهار گونه است مثبت منفی معروف مجهول و نیز از هر یک چهارده صیغه بر می آید پس ازین حساب جمله صیغهای ماضی سه صد و سی و شش گردید چنانکه ضبط آنها ازین جدول شرح بوضوح خواهد انجامید

مشتمل بر سه صد و سی و شش صیغهای ماضی که حفظ آن طلبه را نهایت مفید بود ...

واحد مذکر غائب	تثنیه مذکر غائب	جمع مذکر غائب	واحد مؤنث غائب	تثنیه مؤنث غائب	جمع مؤنث غائب	واحد مذکر حاضر	تثنیه مذکر حاضر	جمع مذکر حاضر	واحد مؤنث حاضر	تثنیه مؤنث حاضر	جمع مؤنث حاضر	وحدان متکلم	متکلم مع...
فَعَلَ	فَعَلَا	فَعَلُوْا	فَعَلَتْ	فَعَلَتَا	فَعَلْنَ	فَعَلْتَ	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتِ	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُنَّ	فَعَلْتُ	فَعَـ[illegible]
فُعِلَ	فُعِلَا	فُعِلُوْا	فُعِلَتْ	فُعِلَتَا	فُعِلْنَ	فُعِلْتَ	فُعِلْتُمَا	فُعِلْتُمْ	فُعِلْتِ	فُعِلْتُمَا	فُعِلْتُنَّ	فُعِلْتُ	فُعِـ[illegible]
مَا فَعَلَ	مَا فَعَلَا	مَا فَعَلُوْا	مَا فَعَلَتْ	مَا فَعَلَتَا	مَا فَعَلْنَ	مَا فَعَلْتَ	مَا فَعَلْتُمَا	مَا فَعَلْتُمْ	مَا فَعَلْتِ	مَا فَعَلْتُمَا	مَا فَعَلْتُنَّ	مَا فَعَلْتُ	مَا فَـ[illegible]
مَا فُعِلَ	مَا فُعِلَا	مَا فُعِلُوْا	مَا فُعِلَتْ	مَا فُعِلَتَا	مَا فُعِلْنَ	مَا فُعِلْتَ	مَا فُعِلْتُمَا	مَا فُعِلْتُمْ	مَا فُعِلْتِ	مَا فُعِلْتُمَا	مَا فُعِلْتُنَّ	مَا فُعِلْتُ	مَا فُـ[illegible]
قَدْ فَعَلَ	قَدْ فَعَلَا	قَدْ فَعَلُوْا	قَدْ فَعَلَتْ	قَدْ فَعَلَتَا	قَدْ فَعَلْنَ	قَدْ فَعَلْتَ	قَدْ فَعَلْتُمَا	قَدْ فَعَلْتُمْ	قَدْ فَعَلْتِ	قَدْ فَعَلْتُمَا	قَدْ فَعَلْتُنَّ	قَدْ فَعَلْتُ	قَدْ فَـ[illegible]
قَدْ فُعِلَ	قَدْ فُعِلَا	قَدْ فُعِلُوْا	قَدْ فُعِلَتْ	قَدْ فُعِلَتَا	قَدْ فُعِلْنَ	قَدْ فُعِلْتَ	قَدْ فُعِلْتُمَا	قَدْ فُعِلْتُمْ	قَدْ فُعِلْتِ	قَدْ فُعِلْتُمَا	قَدْ فُعِلْتُنَّ	قَدْ فُعِلْتُ	قَدْ [illegible]
قَدْ مَا فَعَلَ	قَدْ مَا فَعَلَا	قَدْ مَا فَعَلُوْا	قَدْ مَا فَعَلَتْ	قَدْ مَا فَعَلَتَا	قَدْ مَا فَعَلْنَ	قَدْ مَا فَعَلْتَ	قَدْ مَا فَعَلْتُمَا	قَدْ مَا فَعَلْتُمْ	قَدْ مَا فَعَلْتِ	قَدْ مَا فَعَلْتُمَا	قَدْ مَا فَعَلْتُنَّ	قَدْ مَا فَعَلْتُ	قَدْ [illegible]
قَدْ مَا فُعِلَ	قَدْ مَا فُعِلَا	قَدْ مَا فُعِلُوْا	قَدْ مَا فُعِلَتْ	قَدْ مَا فُعِلَتَا	قَدْ مَا فُعِلْنَ	قَدْ مَا فُعِلْتَ	قَدْ مَا فُعِلْتُمَا	قَدْ مَا فُعِلْتُمْ	قَدْ مَا فُعِلْتِ	قَدْ مَا فُعِلْتُمَا	قَدْ مَا فُعِلْتُنَّ	قَدْ مَا فُعِلْتُ	قَدْ مَا [illegible]
كَانَ فَعَلَ	كَانَا فَعَلَا	كَانُوْا فَعَلُوْا	كَانَتْ فَعَلَتْ	كَانَتَا فَعَلَتَا	كُنَّ فَعَلْنَ	كُنْتَ فَعَلْتَ	كُنْتُمَا فَعَلْتُمَا	كُنْتُمْ فَعَلْتُمْ	كُنْتِ فَعَلْتِ	كُنْتُمَا فَعَلْتُمَا	كُنْتُنَّ فَعَلْتُنَّ	كُنْتُ فَعَلْتُ	[illegible]
كَانَ فُعِلَ	كَانَا فُعِلَا	كَانُوْا فُعِلُوْا	كَانَتْ فُعِلَتْ	كَانَتَا فُعِلَتَا	كُنَّ فُعِلْنَ	كُنْتَ فُعِلْتَ	كُنْتُمَا فُعِلْتُمَا	كُنْتُمْ فُعِلْتُمْ	كُنْتِ فُعِلْتِ	كُنْتُمَا فُعِلْتُمَا	كُنْتُنَّ فُعِلْتُنَّ	كُنْتُ فُعِلْتُ	[illegible]
مَا كَانَ فَعَلَ	مَا كَانَا فَعَلَا	مَا كَانُوْا فَعَلُوْا	مَا كَانَتْ فَعَلَتْ	مَا كَانَتَا فَعَلَتَا	مَا كُنَّ فَعَلْنَ	مَا كُنْتَ فَعَلْتَ	مَا كُنْتُمَا فَعَلْتُمَا	مَا كُنْتُمْ فَعَلْتُمْ	مَا كُنْتِ فَعَلْتِ	مَا كُنْتُمَا فَعَلْتُمَا	مَا كُنْتُنَّ فَعَلْتُنَّ	مَا كُنْتُ فَعَلْتُ	[illegible]
مَا كَانَ فُعِلَ	مَا كَانَا فُعِلَا	مَا كَانُوْا فُعِلُوْا	مَا كَانَتْ فُعِلَتْ	مَا كَانَتَا فُعِلَتَا	مَا كُنَّ فُعِلْنَ	مَا كُنْتَ فُعِلْتَ	مَا كُنْتُمَا فُعِلْتُمَا	مَا كُنْتُمْ فُعِلْتُمْ	مَا كُنْتِ فُعِلْتِ	مَا كُنْتُمَا فُعِلْتُمَا	مَا كُنْتُنَّ فُعِلْتُنَّ	مَا كُنْتُ فُعِلْتُ	[illegible]

نهادم و از اعیان بنی نوع انسان اگر نفعی یابند امید دعاست و اگر بر خطای فقیر که لازم
بشریت است مطلع شوند رجای آنست که مظهر صفت ستاری شوند والله الموفق والمعین وبه
نستعین مقدمه پیش از شروع علم صرف اینقدر دانستن ضرورست که علم صرف علمیست
بقواعد که شناخته شود بآنها احوال ابنیهٔ کلم ای اموریکه بناهای کلم را عارض میشوند سوای اعراب
و بنا همچو تخفیف همزه و اعلال و ابدال و حذف وغیره و مراد از ابنیهٔ کلم الفاظ موضوعه اند باعتبار
حروف و حرکات و سکنات و موضوع این علم یعنی چیزی که از عوارض ذاتیهٔ او درین علم
بحث کرده میشود ابنیهٔ کلم است بحیثیهٔ عروض احوال مذکوره نه مطلقا و آنچه بعضی از
محققین نوشته اند موضوع این علم ابنیه نیست بلکه احوال ابنیه که عارض شود ابنیه را
اغراض انتهی عجیب است زیرا چه برین تقدیر لازم می آید که از احوال احوال ابنیه بحث
کرده شود و اذ لیس فلیس و غرض ازین علم صیانت ذهن مبتدی است از خطای لفظی
در کلمات عرب نه از جهت اعراب و بناء بلکه از راه اصل و بنای کلمه و تفصیل اینها
مناسب این مقام نیست و هرگاه که دانستی این امور را پس بدانکه آغاز کرد مصنف رحمه الله
کتاب خود را بقول خود بسم الله الرحمن الرحیم ای شروع میکنم یا شروع کردن من
تصنیف کتاب را باستعانت نام الله چنین الله که رحمن است ای رحمت کننده بر مؤمن و
کافر در دنیا برزق و صحت وغیره و رحیم است ای رحمت کننده بر مسلمانان در آخرت
سوال بسم الله الرحمن الرحیم چیست **جواب** آیتی است از قرآن مجید که نازل شده
است برای فصل میان سور **سوال** مصنف آغاز کتاب خود به بسم الله الرحمن
الرحیم چرا کرد **جواب** برای متابعت حدیث نبوی صلی الله علیه وسلم کل امر ذی بال
لا یبدء فیه باسم الله فهو ابتر یعنی هر امر صاحب شان که ابتدا کرده نشود دران بنام خدا

پس آن امر ابتر امی دم بریده و ناتمام است **سوال** بسم الله هم امر ذی بال است پس لازم
آید که بسم الله را هم به بسم الله شروع سازم ثم و ثم و این تسلسل محال است **جواب** از
حدیث نبوی بسم الله مستثنی است بدلالة عقل **سوال** اصل بسم چیست **جواب**
اصلش باسم بود همزهٔ وصل را بجهت کثرت استعمال از کتابت هم حذف کردند بسم شد
و حرف با را برای دلالت بر الف محذوفه مطول و دراز می نویسند **سوال** در آیه بسم
مجریها و مرسیها همزهٔ وصل را چرا حذف کردند **جواب** راکبان کشتی این کلمه را می گویند
پس کثرت استعمال متحقق شد **سوال** در آیه انه من سلیمان و انه بسم الله الرحمن
الرحیم چرا همزهٔ وصل را حذف کردند **جواب** این مشابه همان بسم الله است که کثیر الاستعمال است
سوال در اقرأ باسم ربک چرا الف را در کتابت حذف نکردند **جواب** بسبب قلت
استعمال آن **سوال** حرف با از مبنیات است و اصل در بنا سکون است و در حرفیکه
بنا و آنها بر حرف واحد است سکون متعذر است زیرا چه ابتدا بالساکن ممتنع است پس لابد
حرکت داده شود و منجمله حرکات فتحه اخت سکون است در خفت پس مناسب بود که با مفتوح
باشد بکسره چرا گردید **جواب** اصل سکون است و سکون عدم حرکت است و کسره هم عدیم
الوجود است در فعل و اسم غیر منصرف پس بدین مناسبت با را کسره دادند **سوال** اصل
لفظ الله چیست **جواب** اصلش اله است بر وزن فعال بمعنی معبود همزه را بعد حرکت نقل
کردند بخلاف قیاس و عوض همزه الف و لام در آوردند و لام را بلام ادغام کردند الله شد
و بعد ادغام علم ذات او تعالی گردید و اگر کلمه یا برای ندا داخل کرده شود یا الله با قطع
گفته شود زیرا چه الف و لام درین هنگام محض عوض همزه است و تعریف ندائی غنی کرد
از تعریف الف و لام و در حالت غیر ندا چون معنی تعریف بالکلیه مرتفع نشده لهذا بوصل خوانده

شود چون بالله و بعضی بران اند که اصلش لاه است که مصدر است بمعنی احتجاب و ارتفاع و اطلاقش
بر باری تعالی باعتبار اخذ او بمعنی اسم فاعل است ای مرتفع و محتجب از ادراک بصائر پستر
الف و لام آورده لام را در لام ادغام کردند الله شد و نزد بعضی اصلش لاها است و این
لفظ سریانی است چون معرّب کردند الف اخیر را حذف نمودند لاه شد پستر الف و لام آورده
لام را در لام ادغام کردند الله شد و نزد بعضی بلا لحاظ اصل لفظ الله موضوع است
برای ذات واحده شخصیه که مستجمع جمیع صفات است **سوال** مصنف بجای بسم الله
بالله چرا نگفت **جواب اول** برای موافقت مصحف مجید **جواب دوم** لفظ بالله
متعارف در قسم است و اینجا مقصود تیمّن است نه یمین پس برای فرق میان یمین و
تیمّن بسم الله گفت و بالله نگفت **سوال** رحمن و رحیم کدام لفظ است **جواب**
رحمن صفت مشبهه است بر وزن فعلان و رحیم اسم فاعل است مبنی برای مبالغه نزد سیبویه
و زجاج و بعضی هر دو را صفه مشبهه و بعضی هر دو را برای مبالغه نوشته اند **سوال**
رحمن و رحیم از کدام چیز مشتق اند **جواب** از رحم **سوال** رحم متعدی است و صفه مشبهه
از لازم مشتق میشود **جواب** فعل متعدی را گاهی لازم میکنند و نقل میکنند بسوی فعُل
بضم العین پس صفة مشبهه اند و مشتق می کنند **سوال** لفظ الله را بر رحمن و رحیم چرا
مقدم کردند **جواب** زیرا چه لفظ الله علم ذات است و رحمن و رحیم اسم صفات و علم ذات
مقدم است بر اسم صفات **سوال** رحمن را بر رحیم چرا مقدم کردند **جواب اول** آنکه
رحمن عام است و رحیم خاص چنانچه سابق از معنی بسم الله دریافت گردیده و عام مقدم
است بر خاص **سوال** بعد ذکر عام خاص را چرا ذکر کرد **جواب** تا دلالت کند بر
فضیلت مومنان **جواب دوم** رحمن بمنزلهٔ علم است که اطلاقش بر غیر او تعالی روا نه

نیست بخلاف رحیم که اطلاقش بر غیر او تعالی هم واقع شده است چنانچه در قرآن مجید در صفت
آنحضرت صلی الله علیه وسلم واقع است بالمؤمنین رؤف رحیم و علم مقدم است بر غیر آن
الحمد لله رب العالمین حمد و ثنا ثابت است مر الله را که پرورش کنندهٔ انواع عالم است
سوال بعد تسمیه حمد را چرا ذکر کرده جواب برای متابعت کلام مجید سوال حمدت
الله یا احمد الله چرا نگفت جواب برای قصد دوام و ثبات که جملهٔ اسمیه دال است
بر آن و فعلیه دال است بر تجدد و حدوث سوال الله المحمود چرا نگفت جواب
برعایت مقام چه مقام حمد تقاضای تقدیم حمد میکند اگرچه بنظر ذات ذکر الله اهم است از
دیگر امور سوال تعریف حمد چیست جواب ثنا کردن بزبان بر فعل اختیاری محمود
نعمت باشد یا غیر آن و این است حمد لغوی و اما حمد اصطلاحی پس همان شکر لغوی است
یعنی فعلی که منبی باشد بر تعظیم منعم بسبب انعام او از زبان باشد یا جنان یا جوارح و شکر
اصطلاحی عبارت است از متوجه ساختن جمیع اعضا بسوی چیزیکه برای انجاح او مخلوق
شده اند سوال الف و لام چند قسم دارد جواب دو قسم زائد و غیر زائد و آنچه غیر زائد
است دو قسم است اول اسمی بمعنی الذی که بر اسم فاعل و اسم مفعول می آید و نزد اخفش
دخولش بر مضارع در نثر غیر جائز است دوم حرفی و آنچه حرفی است او را چهار قسم است یکی الف لام
عهد خارجی که اشاره باشد بفردی از افراد مدخول او که معین باشد در خارج و معلوم باشد
میان متکلم و مخاطب دوم الف لام عهد ذهنی که اشاره باشد بفردی از افراد مدخول او که
معین باشد در ذهن نه در خارج سوم الف لام استغراق که اشاره باشد بجمیع افراد مدخول
او چهارم الف لام جنس که اشاره باشد بنفس ماهیت مدخول بی لحاظ فرد این است آنچه
مشهور است و تحقیق را مقام دیگر است سوال در کلام متن ازین چهار قسم لام کدام قسم است

جواب لام استغراق ای جمیع افراد حمد و لام جنس نیز مستقیم است ای جنس حمد و لام
عهد خارجی هم می تواند که اشاره خواهد شد بفردی معین از افراد حمد که آن محبوب
و مرضی او تعالی است سوال یعنی ثابت از کجا گرفته شد جواب لفظ ثابت متعلق
لله بعد لفظ الحمد مقدر است سوال الحمد للرحمن یا للرحیم چرا نگفت جواب تا اختصاص
استحقاق او تعالی برای حمد ببعضی از صفات او متوهم نشود سوال رب کدام
لفظ است جواب صفة مشبهه است یا مصدر است پس اطلاقش درین هنگام بر او تعالی
بطور مبالغه است سوال عالم چه معنی دارد جواب عالم بفتح لام در اصل اسم است
بمعنی چیزی که دانسته شود بسبب او چیز دیگر بعد ازان غلبه داده شد اطلاق او بر آنچه
ماسوای ذات الهی و صفات اوست که ازو دانسته می شود ذات او تعالی سوال
جمع عالم بیا و نون جائز نیست زیرا چه درینچنین جمع شرط است که مفردش از ذوی العقول
باشد و در عالم غیر ذوی العقول هم داخل اند جواب جمع او بیا و نون باعتبار غلبه
دادن افراد عالم که ذوی العقول اند همچو جن و انسان بر غیر ذوی العقول سوال
هرگاه عالم عبارت است از ماسوای ذات الهی و صفات او پس جمع چرا آوردند جواب
جمع آن باعتبار آنست که جنس خاص را هم عالم می نامند چنانچه عالم جن و انس و
جز آن پس در حال جمعیت شمول اجناس گردید و هرگاه از قول مصنف الحمد بعد و نزد
پیدا شد که او تعالی فیضان خیرات در آخرت هم بر کافه عالمیان خواهد کرد
همچنانکه او رب عالمین است دفع کرد آنرا مصنف بقول خود والعاقبة للمتقین لفظ
حسن محذوف است ای نیکی آخرت و قیامت ثابت است برای متقین یعنی پرهیزگاران
نه برای سائر عالمیان سوال متقین کدام لفظ است جواب صیغه جمع مذکر است

اسم فاعل که در اصل موتقیین از باب افتعال است واو و تا بهم آمدند واو را تا کرده
تا در تا ادغام کردند و کسره بر یا دشوار داشته ساکن کردند باجتماع ساکنین یای اول
حذف شد متقین گردید و چون او تعالی شانه در غایت تقدس و ما در غایت تدنس
پس بفقدان مناسبت فیضان از فیض مطلق دشوار است لاجرم حاجت افتاد بواسطه
که هم تقدس دارد و هم طبع بشریت که رابطهٔ فیض باشد و آن ذات پاک محمدی است
پس بعد تحمید او تعالی صلوة فرستادن برانچنین ذات مقدسه از اهم امور است لهذا
مصنف علیه الرحمة فرموده والصلوة علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین لفظ
نازلهٔ بعد لفظ الصلوة مقدر است ای رحمت کامله نازل باد بر رسول او تعالی که نام
پاک ایشان محمد است و بر آل ایشان و اصحاب ایشان همگنان بدانکه صلوة در اصل
لغت بمعنی دعا است و هرگاه منسوب شود بسوی او تعالی مراد ازان رحمت و تفضل
و احسان میباشد و هرگاه منسوب باشد بملائکه مراد ازان استغفار و هرگاه منسوب باشد
بمؤمنان مراد ازان دعا گرفته میشود و الف لفظ صلوة بدل است از واو پس حق
رسم خط آن بود که بالف مکتوب شود نه بواو همچو دعا لکن برای تفخیم بواو می نویسند
که وقت تفخیم الف مائل بسوی واو میشود و رسول بر وزن فعول بمعنی مفعول
ای مرسل و او کسیکه مامور باشد به تبلیغ احکام الهی و کتابی و دینی هم او را عطا
گردیده باشد و نبی آنکه مامور باشد بتبلیغ احکام الهی اعم است ازانکه کتابی بر و نازل
شده باشد یا تابع کتاب رسول سابق باشد و تحقیق نبی و رسول در بعضی از مصنفات
حضرت والد ماجد دام ظله باید جست و چون نبی ما صلوات الله علیه صاحب کتاب
بودند لهذا مصنف رحمه الله لفظ رسول را اختیار کرده و آل نزد بعضی اصلش

اہل ست بدلیل تصغیرش کہ اُہیل ست ونزد بعضی اصلش اول ست بدلیل تصغیرش کہ
اُوَیل ست واستعمال اہل اعم ست واما آل پس مخصوص ست بصاحب قدر و رتبۂ دینیہ
یا دنیوی پس آل فرعون گفتن رواست وآل کناس گفتن درست نیست ومراد از
آل یا اہل قرابت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم یا عترت و اولاد او یا ہر مؤمن متقی یا بنو ہاشم
واصحاب جمع صاحب یا صحب مخفف صاحب بمعنی یار وصحابی کسیکہ صحبت داشتہ
باشد بآن سرور صلی اللہ علیہ وسلم با ایمان اگرچہ یکساعت باشد وبرایمان مردہ باشد ونزد
بعضی صحبت شش ماہ معتبر ست ونزد بعضی روایت حدیث ہم شرط است وتفصیل
این امور مقام وسیع میخواہد بدان امر ست از دانستن وخطابی ست عام مر ہر مخاطب
را وغرض ازین خطاب ہوشیار کردن اوست تا بیدار شدہ بداند آنچہ باو گفتہ میشود
اسعدک اللہ تعالی فی الدارین ای یاری کند ترا اللہ تعالی در ہر دو جہان ودر ایراد
دعا بعد بدان اشعار ست بسوی شفقت مصنف بر متعلمان **سوال** بجای بدان
بشنو چرا نگفت **جواب** بدان تعلق بدل دارد وبشنو بگوش وفعل دل قوی میباشد
از فعل گوش **سوال** بجای بدان بخوان چرا نگفت **جواب** زیراچہ مقصود علم
ودرایت ست نہ خواندن و قراءت **سوال** باور کن یا بشناس چرا نگفت
جواب برای اختصار کہ بدان ازین ہر دو لفظا خصر است **سوال** بجای بدان
اعلم چرا نگفت کہ مناسب ماقبل و مابعد میشد **جواب** تا از عنوان شروع بعد حمد و نعت
معلوم شود کہ کتاب بزبان فارسی ست **سوال** جملہ دعائیہ یعنی اسعدک الخ را
بلغت عربی چرا آورد **جواب** زیراچہ زبان عربی پسندترین زبانہاست نزد
پروردگار تعالی پس دعا درین زبان زود ہ اجابت خواہد رسید **سوال**

اسعد فعل ماضی است بمعنی مستقبل چرا گرفته شد جواب ماضی که در محل دعا افتد
معنی مستقبل ازو گرفته میشود چه غرض از دعا تحصیل امر یست بآینده سوال
یُسْعِدُ که فعل مستقبل ست چرا نگفته جواب برای تفاؤل که تعبیر بماضی دلالت
میکند برآنکه اجابت دعا و اسعاد واقع گردیده و قول بعضی که در اسعد اختصار است
بظاهر راست نمی آید مگر آنکه اختصار اسعد از یُسْعِدُ بنظر اصلش که یُاَسْعِدُ ست مراد
گرفته شود سوال فی الدارین گفت فی الکونین چرا نگفت جواب فی الکونین عام است
دنیا و آخرت و زمین و آسمان را و درینجا مراد خاص ست ای دنیا و آخرت که جمله افعال
متصرفه بر سه گونه ست سوال افعال بفتح همزه کدام لفظ ست جواب جمع فعل
ست بکسر فا سوال فعل چیست جواب فعل لفظی است موضوع برای اینکه دلالت
کند بر معنی با اقتران یکی از سه زمانه آینده و گذشته و حال سوال متصرفه کدام
لفظ ست جواب صیغهٔ اسم فاعل ست از تصرف بمعنی برگردیدن کذا فی منتهی
الارب و آنکه بعضی فرموده اند که بفتح را اسم مفعول ست از تصرف بمعنی گردانیدن
از حالی بحالی انتهی ندانم که از لغتی سندش یافته اند یا از دل خود تراشیده اند
سوال افعال متصرفه در اصطلاح کرا میگویند جواب آنکه از مصدر روی صیغه هاے
ماضی و مضارع و امر و نهی برآیند سوال مصدر چیست جواب هر لفظیکه دلالت
کند وضعًا بر معنی مستقل بدون اقتران یکی از ازمنهٔ ثلثه او را اسم گویند پس اگر
از چیزی برآورده نشده و از وصیغه ها برمی آیند و آخر فارسی وی دن یا تن باشد
او را مصدر گویند زیرا چه او جای صدور ست که مشتقات ازو صادر می شوند و اگر
او خود برآورده شده است باحداث هیأتی و معنی با بقای ماده او را مشتق گویند

واگر نه خود برآورده شده و نه از صیغه‌ها بر می‌آیند او را جامد خوانند چون بجل و آنچه شیخ
وقت رحمه الله تعالی در خلاصه فرموده که اسم بر دو قسم است مشتق و جامد ما سوای
مشتق است مانند مصدر و غیر آن و آنچه بعضی از فضلاء در فصول رضویه نوشته اند
که اسم بر دو نوع است جامد که از چیزی برآورده نباشند و مشتق ضد آن انتهی اصطلاح
جدید است مخالف اصطلاح قدیم در اصول اکبری می آرد والجامد ما لیس مصدرا
ولا مشتقا انتهی **سوال** اسم را اسم و فعل را فعل چرا نام کردند **جواب** نزد کوفیه
اسم ماخوذ است از وسم و وسم بمعنی علامت است و این نیز علامت است بر مسمی خود
و نزد بصریین ماخوذ است از سمو که بمعنی علو است و اسم هم بر فعل علوی و شرافتی
دارد که هم مسند و هم مسند الیه میشود بخلاف فعل که مسند میشود و بس و فعل را
فعل نام نهادند بنام اصل او که مصدر است زیرا که او فعل فاعل است حقیقة **سوال**
افعال را مقید بقید متصرفه چرا کرده **جواب** تا خارج شود فعلیکه چنین نباشد که از و
اینجا بحث نیست چون لیس و نعم **سوال** افعال متصرفه بر سه گونه چرا گردید **جواب**
هرگاه معنی فعل بزمانه اقتران دارد و زمانه یا گذشته است یا حال یا استقبال
پس لاجرم فعل هم بحسب زمانه منقسم بر سه قسم خواهد گردید **سوال** کلام مصنف
تقاضا میکند که هر یک از افعال متصرفه سه قسم دارد پس لازم آمد که ماضی هم سه
قسم دارد ماضی و مستقبل و حال و همچنین مستقبل و همچنین حال و این باطل است
جواب مراد جنس افعال متصرفه است و ایراد لفظ جمله برای تنبیه است بر این معنی
که تقسیم عام است ماضی و مستقبل و حال **سوال** ماضی را در ذکر چرا
مقدم کرد **جواب** زیرا چه زمانه اش مقدم است **سوال** می بایست که بعد ماضی

حال را ذکر کرده مستقبل را ذکر ساخت **جواب** چون حال متوسط است میان
ماضی و مستقبل و فهم متوسط بدون فهم طرفین دشوار است لهذا ماضی و مستقبل را
اولا ذکر کرده حال را ذکر ساخت و هرچه جز این سه چیز است متفرع است هم ازین سه
یعنی ماضی و مستقبل و حال **سوال** مصدر و جامد هم جز این سه چیز است حالانکه
ازین سه متفرع نیست **جواب** مراد از قول مصنف و هرچه جز این سه چیز است
الخ مشتقات اند نه مصادر و اسم فاعل و اسم مفعول وغیره بقرینهٔ لفظ متفرع زیرا چه مصدر
و جامد را تفرع نیست **سوال** متفرع کدام لفظ است **جواب** صیغهٔ اسم فاعل
است از تفرع بمعنی بیرون آمدن از چیزی کذا فی منتهی الارب و قول بعضی متفرع
بالفتح را صیغهٔ اسم مفعول است بمعنی برآورده شده انتهی اختراع است اما ماضی
فعلی را گویند که دلالت کند بر حدث و بزمانه گذشته تعلق دارد ای مفهوم شود
از وجود حدث در زمانه گذشته **سوال** کلمهٔ لم هرگاه بر مضارع داخل شود
معنی ماضی پیدا میکند چون لم یضرب ای نزد آن یک مرد در زمانه گذشته پس
تعریف ماضی برین مضارع صادق می آید **جواب** دلالتش بر زمانه گذشته بسبب
عارضهٔ دخول کلمهٔ لم است نه باعتبار اصل وضع و مراد از تعلق بزمانهٔ گذشته که در تعریف
ماضی معتبر است تعلق وضعی است **سوال** تعریف ماضی بر لیس و نعم و بئس و امثال
آنها صادق نمی آید چه زمانهٔ ماضی ازینها مفهوم نیست **جواب** خالی شدن اینها از زمانهٔ
ماضی امر عارضی است در اصل وضع مقترن بآن بوده **سوال** اینچنین افعال را ماضی
چرا نامیدند **جواب** زیرا چه ماضی اسم فاعل است از مضی بمعنی گذشتن و درین فعل
هم زمانهٔ گذشته ماخوذ است پس مناسبت متحقق گردید و هرگاه فارغ شد مصنف از

تعریف فعل ماضی عنان عزیمت را به بیان حکم او متوجه ساخت و گفت و آخر او ای
لام کلمهٔ فعل ماضی مبنی ای بنا کرده شده باشد بر فتحه ای بدخول عوامل مختلفه در
عمل متغیر نشود **سوال** مبنی کدام لفظ است **جواب** صیغهٔ اسم مفعول و اصلش مبنوی
است واو و یا در یک کلمه بهم آمدند و اول اینها ساکن واو را یا کرده و یا را در یا ادغام
کرده ما قبل آنرا کسره دادند مبنی شد **سوال** مبنی در اصطلاح کرا میگویند **جواب**
لفظیکه آخر او بدخول عوامل مختلفه در عمل متغیر نشود و معرب ضد آن چنانچه گفته اند
شعر مبنی آن باشد که ماند بر قرار * معرب آن باشد که گردد بار بار **سوال**
فعل ماضی مبنی چرا شد **جواب** اول بسبب عدم تحقق معانی موجبهٔ اعراب **سوال** معانی
موجبهٔ اعراب کدام اند **جواب** فاعلیة و مفعولیة و اضافت **جواب** دوم بنا در فعل اصل
است و در اصل حاجت استفسار علت نیست صرح به الرضی **سوال** فعل ماضی
مبنی بر حرکت چرا شد با آنکه اصل در بنا سکون است **جواب** بسبب رعایت مشابهت
ماضی با اسم فاعل و اسم مفعول در وقوع اینها صفت نکره چون مررت برجل قام چنانچه
گفته میشود مررت برجل قائم **سوال** مشابهت اسم چرا فعل را از اصل بنا خارج کرده
جواب هرگاه اسم معرب است باعتبار اصل پس مشابهت با معرب بنای ماضی را
ضعیف کرد لهذا از اصل بنا خارج شد **سوال** اصل در بنا سکون چرا است **جواب**
زیرا چه بنا ضد اعراب است و اصل در اعراب حرکت است و ضد حرکت سکون پس سکون
در بنا اصل شد **سوال** از جملهٔ حرکات فتحه را چرا برای فعل ماضی خاص کردند **جواب**
اول زیرا چه فتحه اخف الحرکات است و فعل باعتبار معنی ثقیل است که دلالت میکند
بر حدث و نسبة بفاعل و نسبة بزمان پس ثقیل را خفیف داده شد تا تعادل گردد

جواب دوم فتحه جزو الف است که الف از فتحه پیدا میشود و الف همیشه ساکن میباشد پس میان سکون و فتحه مناسبت گردید سوال بر فتحه چرا گفت بر نصب چرا نگفت جواب ضمه و فتحه وکسره اعم است حرکات مبنی و حرکات معرب را و رفع و نصب و جر القاب حرکات معرب اند ولهذا چون مستقبل معرب است در بیان حکم او گفته و آخر او مرفوع باشد الخ چنانچه می آید قلت حروفه او کثرت ای کم باشند حروف آن ماضی یا زائد باشند و درین قول تنبیه است بتقسیم فعل ماضی بسوی ثلاثی و رباعی سوال حد قلت حروف و کثرت حروف چیست جواب حد قلت حروف سه حرف است که کم ازین فعل یافته نشد مگر بعد تعلیل و حذف چون قِ و حد کثرت حروف شش حرف که زائد از شش حرف صیغه یافته نشد سوال و یستنصران و یستنصرون و امثال آن زائد از شش حرف هستند جواب درین باب اعتبار زیادتی تثنیه و جمع وغیره نیست و صیغه واحد مذکر غائب ماضی هر قدر حروف که باشند همان اعتبار دارند مگر بعارض استثناء است از بناء بر فتحه یعنی در همه حال آخر فعل ماضی مفتوح باشد مگر بعروض عوارض که درین هنگام فتحه نخواهد ماند مثل فعلوا که واو جمع آوردند بمناسبت او لام کلمه را ضمه دادند و برین قیاس امثله دیگر که تفصیل آنها می آید چون فَعَلَ فَعِلَ فَعُلَ فَعْلَلَ ای کردآن یکمرد در زمانه گذشته و هر سه صیغه اول ثلاثی مجرد است و صیغه رابعه رباعی مجرد است سوال برای ثلاثی مجرد سه صیغه چرا آورد جواب فا ثلاثی مجرد مفتوح میشود زیرا چه ابتدا بسکون جائز نیست و فتحه اخف حرکات است و لامش هم مفتوح است چنانچه گذشت و عین آن متحرک میشود تا لازم نیاید التقای ساکنین در مثل فعلتُ ای وقت اتصال ضمیر بارز مرفوع بسبب سکون لام و حرکت سه قسم است

فتحه کسره ضمه پس ایراد سه صیغه تنبیه است بر اینمعنی که ثلاثی مجرد سه قسم است مفتوح
العین مکسور العین مضموم العین لیکن مفتوح العین خود مستعمل است و هم موزون آن
و مضموم العین و مکسور العین خود مستعمل نیست بل موزون آن چون کَرُمَ و سَمِعَ
و تقدیم مفتوح العین بنظر خفت است **سوال** برای رباعی مجرد یک بنا چرا مقرر
گردید **جواب** فا کلمه متحرک خواهد بود برای تعذر ابتدا بسکون و فتحه اخف حرکات است
و آخر کلمه مفتوح خواهد بود چنانچه گذشت و فتحه لام اول برای آن است که سکونش مستلزم
التقای ساکنین است باتصال ضمیر مرفوع بارز و فتحه اخف حرکات است و سکون عین
برای کراهت توالی اربع حرکات در کلمهٔ واحده و هرگاه فارغ گردید مصنف از بیان
موزون بخواست که موزون را بیان کند پس گفت بطریق لف و نشر مرتب
چون ضَرَبَ بر وزن فَعَلَ مفتوح العین ای زد آن یک مرد در زمانهٔ گذشته سَمِعَ
بر وزن فَعِلَ مکسور العین ای شنید آن یک مرد در زمانهٔ گذشته کَرُمَ بر وزن فَعُلَ
مضموم العین ای بزرگ شد آن یک مرد در زمانهٔ گذشته بَعْثَرَ بر وزن فَعْلَلَ
ای برانگیخت آن یک مرد در زمانهٔ گذشته **سوال** نزد صرفیان وزن چیست **جواب**
برابر کردن لفظی بالفظ دیگر در حروف و حرکات و سکنات و اول را موزون و
ثانی را موزون به خوانند و آنچه در شرح محقق عصر نوشته که اول را موزون به گویند
و ثانی را موزون انتهی زلت قلم است **سوال** حروف اصلی در اصطلاح چیست
جواب حرفیکه در جمیع گردانهای کلمه بشرط عدم مانع مثل قلب و حذف یافته شود و
در موازنه برابر فا و عین و لام افتد اصلی است و زاید ضد آن چون یَنْصُرُ بر وزن
یَفْعُلُ نون و صاد و را اصلی است و یا زاید است **سوال** [illegible] صرفیان برای [illegible]

یعنی اصطلاحی علامه والد من رحمه الله تعالی [illegible] استقلال [illegible] چیست چنانچه [illegible] حرف [illegible] بیع [illegible]

بیان حرف اصلی وزائد فا و عین و لام را چرا خاص کردند **جواب** زیرا چه مخارج سه هستند شفت و حلق و وسط و هیچ فعلی و اسمی خالی از یکی از حروف سه گانه نیست و در فعل حروف هر سه مخارج واقع اند که فا شفتی ست و عین از حلق و لام از وسط **سوال** این ترتیب خاص را چرا اختیار کردند عَلَف یا لَفَع یا لَعَف یا فَلَع را چرا معین نکردند **جواب** زیرا چه هیچ فعلی خالی از معنی کردن که معنی فعل ست نیست بخلاف تراتیب دیگر که عَلَف معنی خاص دارد و بواقی مهمل اند پس این عموم معنی مرجح این ترتیب گردید و برای همین ترجیح دیگر صیغه ها اگرچه جامع حروف هر سه مخارج باشند ترک کرده شدند مانند غَلَب **سوال** کلمات عرب بر سمع موقوف اند حاجت بقرار داد حروف اصلی چیست **جواب** احاطه جمیع الفاظ بسمع محال ست پس ضرورت قرار دادن حروف اصلی تا امتیاز اصلی و زائد از دست نرود **فائده** آنکه برابر فا افتد او را فا کلمه و آنکه برابر عین افتد آنرا عین کلمه و آنکه برابر لام افتد آنرا لام کلمه گویند و در رباعی آنکه برابر لام اول افتد او را لام اول و آنچه برابر لام دوم افتد آنرا لام دوم خوانند **سوال** در موزون به رباعی چرا لام را مکرر کردند **جواب** زیرا چه موزون به رباعی بزیادتی حرفی پیدا خواهد شد و زیادتی حق آخر کلمه است و آخر کلمه لام ست پس لام مکرر کرده شد اما مستقبل فعلی را گویند که دلالت کند بر حدث و بزمانه آینده تعلق دارد ای مفهوم شود از و پیدا شدن کاری در زمانه آینده **سوال** چنین فعلی را مستقبل چرا می گویند **جواب** زیرا چه مستقبل بکسر با اسم فاعل است از استقبال بمعنی پیش آمدن کذا فی الصراح و درین فعل هم زمانه آینده ماخوذ است پس مناسبت متحقق گردید **سوال** در تعریف مستقبل [illegible]

پس مانع نشد جواب مراد از حدث اخبار حدث است نه مقتضای آن و در امر انشای حدث
است نه اخبار آن سوال تعریف مستقبل بر ماضی که مدخول حرف شرط باشد صادق می آید
چون ان ضربت ضربت جواب دلالت همچو ماضی بر زمانه آینده بسبب عارضه دخول حرف
شرط است نه بحسب وضع و مراد از تعلق بزمانه آینده که در تعریف مستقبل معتبر است تعلق
وضعی است و هرگاه فارغ شد مصنف از تعریف فعل مستقبل توجه کرد بسوی بیان حکمش
پس گفت و آخره ای لام کلمه فعل مستقبل مرفوع ای رفع داده شده باشد و در اختیار
لفظ مرفوع ایما است بآنکه فعل مستقبل معرب است ای مختلف میشود باختلاف عوامل مختلفه
در عمل سوال عامل رافع فعل مستقبل کدام است جواب [illegible] معنوی ای خالی
بودن او از عوامل ناصبه و جازمه و این است قول اکثر کوفیین و نزد بعضی از بصریین
رافع او وقوع او موقع اسم فاعل است سوال معانی موجبه اعراب ای فاعلیت و
مفعولیت و اضافت در فعل مستقبل مفقود اند پس وجه معرب بودنش چیست جواب
مشابهت تامه آن با اسم فاعل ای در عدد حروف و حرکات و سکنات و دخول لام
تاکید بر هر دو چون ان زیدا لیقوم و ان زیدا لقائم و وقوع هر دو صفت نکره چون مررت
برجل یضرب و مررت برجل ضارب فائده القاب حرکت معرب رفع و نصب و جر است
و رفع را از انجهت برفع نامیدند که لب زیرین وقت تلفظ او مرتفع و بلند میشود و نصب
را نصب از ان گویند که وقت تلفظ او هر دو لب بر حال خود منتصب و قائم میباشند
و جر را جر از ان گویند که وقت تلفظ او لب زیرین منجر بزیر میشود و القاب حرکات مبنی
ضم و فتح و کسر است و ضم را ضم نامیدند بسبب حصول او بضم هر دو لب و فتح را فتح
بسبب انفتاح دهن وقت تلفظ او و کسر را کسر بسبب انکسار لب زیرین وقت تلفظ او و ضم

وفتحه وکسره اعم است حرکات معرب ومبنی را مگر بعارض استثنا است از بودن آخر
مستقبل مرفوع یعنی آخر فعل مستقبل بهمه حال مرفوع شود مگر بسببی مثل دخول عامل
جازم یا ناصب که درین هنگام رفع نخواهد ماند چون لن یضرب و لم یضرب و علامه تفتازانی
گفته که مضارع با نون ضمیر جمع مونث مبنی است چرا که معرب بودنش بسبب مشابهت تام
بود که با اسم فاعل رسیده است و هرگاه نون ضمیر جمع مونث که اتصالش خاصه فعل است
متصل گردید ترجیح جانب فعلیه گردید پس باصل خود که بنا است راجع خواهد شد و مضارع
با نون تاکید ثقیله و خفیفه نیز مبنی است بسبب شدت اتصال او که بمنزله جزء کلمه گردیده است
پس اگر اعراب قبل نون ... شود لازم می آید دخول اعراب در وسط کلمه و اگر بر نون آید لازم آید
اعراب مبنی زیرا چه نون حرف است و جمله حروف بسبب فقدان معانی موجبه اعراب مبنی است چون یفعل
یفعل یفعل یفعل ای خواهد کرد آن یکمرد در زمانه استقبال و سه صیغه اول ثلاثی است و صیغه
رابع رباعی است سوال ثلاثی را سه صیغه چرا آورد جواب برای تنبیه بر اینکه عین
مستقبل هم مکسور بود و هم مفتوح و هم مضموم لیکن مضموم العین و مکسور العین خود مستعمل
نیست بلکه موزون او مستعمل است و مفتوح العین خود هم مستعمل است و حالا بعد
بیان موزون به بیان موزون می فرماید بترتیب موزونات ماضی چون یضرب
بر وزن یفعل مکسور العین ای خواهد زد آن یکمرد در زمانه آینده یسمع بر وزن یفعل
مفتوح العین ای خواهد شنید آن یکمرد در زمانه آینده یکرم بر وزن یفعل مضموم العین
ای بزرگ خواهد شد آن یکمرد در زمانه آینده یبعثر بر وزن یفعلل ای خواهد بر انگیخت
آن یکمرد در زمانه آینده اما حال فعلی را گویند که دلالت کند بر حدث و بزمانه موجود
تعلق دارد و صیغه حال مثل صیغه استقبال است مانند یفعل ای میکند آن یکمرد

در زمانهٔ حال و غیر علیحده پس آخر او مرفوع است مگر بعارض همچو آخر صیغهٔ استقبال
سوال صیغه چیست جواب صیغه در لغت بمعنی زر در بوته انداختن است کذا فی
بعض الشروح و نیز صیغه بمعنی اصل است گفته میشود هو من صیغة کریمة یعنی از اصل
بزرگ است کذا فی منتهی الارب و در اصطلاح صرف عبارت است از هیئتی که حاصل
شود کلمه را بترتیب حروف مع حرکات و سکنات سوال در فرق کدام است [illegible]
ترتیب حروف کجا است جواب باعتبار اصل او زیرا چه اصلش اوق است
سوال در اوق سکنات کجا اند یک سکون است جواب مراد از سکنات جنس
سکون است نه تعدد سکون سوال کلمهٔ همچو برای تشبیه است و در میان مشبه و مشبه به
مغایرت ضرورست و اینجا صیغهٔ حال عین صیغهٔ استقبال است جواب اتحاد در لفظ
است و تغایر در معنی و اینقدر تغایر معنوی برای تشبیه کافی است و اگر خدشه کنی بدین
تقریر که تشبیه در معنی واقع شده است بلکه در لفظ زیرا چه صیغه عبارت است از هیئت
لفظی و در لفظ اتحاد محض است پس چگونه تشبیه راست آید دفعش باید کرد که البته تشبیه
میان هر دو لفظ است لیکن هر دو لفظ باعتبار معنی تغایر دارند و اینقدر کافی است سوال
چرا برای حال صیغهٔ علیحده و وزنی جدید موضوع نکردند جواب زیرا چه زمانه امری است
منقضی و متجدد و نیست او را قرار و ثبات و زمانهٔ حال در حقیقت امری است اعتباری
لهذا از پایهٔ اعتبار ساقط کرده تابع مستقبل کردند سوال زمانهٔ حال قبل وجود
خود مستقبل بود و بعد انقضای خود ماضی گردید پس مناسبتی بهر دو دارد حالا کدام
وجه است که صیغهٔ حال را تابع مستقبل کردند نه تابع ماضی جواب بسبب آنکه صفت
استقبال مر زمانهٔ حال را قبل وجودش ثابت شده است و هنوز صفت مضی

اورا ثابت نشده است بعد انقضای آن ثابت خواهد گردید لهذا آنرا مستقبل کردند
و هر یکی ازین ماضی و مضارع چارده کلمه بیرون می آیند مضارع فعلی است که دلالت
کند بر حدث با اقتران بزمانه حال و آینده چون یضرب ای میزند یا خواهد زد و آن نیز
در زمانه حال و استقبال پس صیغه مضارع مشترک است میان حال و استقبال
چنانچه علامه تفتازانی اختیارش نموده و نزد بعضی در حال حقیقت است و در استقبال
مجاز و نزد بعضی بر عکس آن سوال بر تقدیر اشتراک او تعریف فعل بر وی صادق نخواهد آمد
چه در فعل اقتران بیکی از ازمنه ثلثه معتبر است و در مضارع دو زمانه شدند جواب جنس زمانه
یکی هم موجود است سوال این فعل را مضارع چرا نام نهادند جواب مضارع بکسر را
اسم فاعل است از مضارعت بمعنی مانند شدن کذا فی الصراح و فعل مضارع مشابه
است باسم فاعل چنانچه گذشت سوال مصنف چارده کلمه گفت چارده صیغه چرا
نگفت جواب تا دلالت شود بمنزله صراحت به وضع چرا که قید وضع در تعریف کلمه
معتبر است تثنیه مضارع را غابر هم میگویند از غبور بمعنی باقیماندن کذا فی الصراح و زمانه
اش هم باقی است یعنی تا وقت تکلم نگذشته است سه ازان مر مذکر غائب راست ای
واحد و تثنیه و جمع و سه ازان مر مونث غائب راست ای واحد و تثنیه و جمع و سه
ازان مر مذکر حاضر راست ای واحد و تثنیه و جمع و سه ازان مر مونث حاضر راست
ای واحد و تثنیه و جمع سوال لفظ مر بمعنی خاص دلالت میکند بر آنکه هر یک ازین صیغها
مذکور خصوصیت بمعنی واحد دارد حالانکه بعضی ازین صیغها مشترک اند همچو تفعل که
مشترک است میان واحد مونث غائب و واحد مذکر حاضر و فعلتما که مشترک است
میان تثنیه مذکر حاضر و تثنیه مونث حاضر جواب لفظ مر درینجا زائد است برای حسن کلام

دو و ازان مر حکایت نفس متکلم راست و در ازدیاد لفظ حکایت و نفس اشعار ست بآنکه این
دو صیغه متکلم بنفسه حکایت میکند و خبر میدهد از آنچه در دل اوست در اول صیغهٔ حکایت
نفس متکلم وحدان بضم اول جمع واحد کذا فی الصراح مذکر و مؤنث یکسان ست و در
دوم صیغهٔ حکایت نفس متکلم تثنیه و جمع مذکر و مؤنث یکسان ست این چارده صیغه
گردیدند و قیاس مقتضی آن بود که هیژده صیغه بعدد اقسام فاعل میشد چراکه فاعل یا غائب
ست یا مخاطب یا متکلم و هر یک یا مذکر یا مؤنث شش قسم شدند و هر یک ازین شش یا
واحد یا تثنیه یا جمع هیژده قسم شدند و هرگاه که اول صیغهٔ حکایت نفس متکلم مشترک
ست میان واحد مذکر و واحد مؤنث و دوم صیغه ایش مشترک ست میان تثنیه و
جمع مذکر و مؤنث پس این دو صیغه را بجای شش صیغه ایش تصور باید کرد و
چون از جملهٔ شش صیغه ایش دو صیغه را شمار کرده چار ساقط کرده شد پس از
هیژده بعد اسقاط چار چارده باقیماند **سوال** فعلتما مشترک ست میان تثنیه
مذکر حاضر و تثنیه مؤنث حاضر پس مصنف را می بایست که یکجا میآورد و سیزده صیغه
قرار میداد چنانچه صاحب فصول کرده ست **جواب** برای تسهیل فهم مکرر ذکر
کرد و هر یکی ازین ماضی و مضارع بر دو گونه ست معروف که آنرا معلوم الفاعل
نیز گویند و مجهول که آنرا فعل ما لم یسم فاعله نیز نامند **سوال** معروف چیست و مجهول
چیست و چرا این نام نهادند **جواب** معروف فعلی ست که نسبت کرده شود بسوی
فاعل جلی باشد چون ضرب زید یا خفی چون یخلق و چون معروف در لغت بمعنی
شناخته شده ست و فاعل این فعل هم شناخته شد لهذا او را معروف نام
نهادند و مجهول فعلی ست که نسبت آن بفاعل نکرده شود بل بمفعول خواه جلی باشد

چون خَلق العالَم یا خلق چون تخلیق و هرگاه معنی مجهول بحسب لغت نادانسته شده و فاعل
این فعل هم ندانسته شد پس او را مجهول نامیدند و هر یکی ازین ای معروف و مجهول
بر دو گونه است اثبات و نفی **سوال** اثبات مصدر است بمعنی ثابت کردن و نفی مصدر
است بمعنی دور کردن پس فعل را چگونه اثبات و نفی خواهند گفت **جواب** اینجا اثبات
بمعنی مُثبت است و نفی بمعنی منفی **سوال** مثبت چیست و منفی چیست **جواب** مُثبت
فعلی است که معنی مصدری آن بمنسوب الیه مقارن و ثابت باشد چون ضرب زید ای
زد زید و منفی فعلی است که معنی مصدری آن بمنسوب الیه مقارن و ثابت نباشد بلکه دور
کرده شده باشد نحو ما ضرب زید ای نزد زید

بحث اثبات فعل ماضی معروف

فَعَلَ کرد آن یک مرد در زمانه گذشته صیغه واحد مذکر غائب بحث اثبات فعل ماضی معروف
فَعَلَا کردند آن دو مردان در زمانه گذشته صیغه تثنیه مذکر غائب بحث الخ فَعَلُوا کردند آن
همه مردان در زمانه گذشته صیغه جمع مذکر غائب بحث الخ فَعَلَتْ بتاء ساکن کرد آن یک زن
در زمانه گذشته صیغه واحد مؤنث غائب بحث الخ فَعَلَتَا کردند آن دو زنان در زمانه گذشته
صیغه تثنیه مؤنث غائب بحث الخ فَعَلْنَ بلام ساکن کردند آن همه زنان در زمانه گذشته
صیغه جمع مؤنث غائب بحث الخ فَعَلْتَ بفتح تا کردی تو یک مرد در زمانه گذشته صیغه واحد
مذکر حاضر بحث الخ فَعَلْتُمَا کردید شما دو مردان در زمانه گذشته صیغه تثنیه مذکر حاضر بحث الخ
فَعَلْتُمْ کردید شما همه مردان در زمانه گذشته صیغه جمع مذکر حاضر بحث الخ فَعَلْتِ بکسر تا
کردی تو یک زن در زمانه گذشته صیغه واحد مؤنث حاضر بحث الخ فَعَلْتُمَا کردید شما دو
زنان در زمانه گذشته صیغه تثنیه مؤنث حاضر بحث الخ فَعَلْتُنَّ بتشدید نون کردید
شما همه زنان در زمانه گذشته صیغه جمع مؤنث حاضر بحث الخ فَعَلْتُ بضم تا کردم

من یکمرد یا یکزن در زمانهٔ گذشته صیغهٔ وحدان حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث
الخ فَعَلْنَا کردیم ما دو مردان یا دو زنان یا ما همه مردان یا همه زنان در زمانهٔ گذشته
صیغهٔ تثنیه و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث الخ **سوال** بحث ماضی را بر بحث
مضارع چرا مقدم کرد **جواب** زیراکه زمانهٔ ماضی مقدم است بر زمانهٔ حال و استقبال
سوال غائب را بر حاضر چرا مقدم کرد **جواب** زیراچه غائب معدوم است و حاضر موجود
و عدم مقدم است بر وجود بحسب زمان **سوال** حاضر را بر متکلم چرا مقدم کرد **جواب**
بسبب کثرت صیغ حاضر **سوال** مذکر را بر مؤنث چرا مقدم کرد **جواب** بسبب
شرافت مذکر که کامل عقل و دین است **سوال** در فَعَلَا الف چرا زائد کرده شد
جواب الف علامت تثنیه و ضمیر فاعل است **سوال** الف علامت تثنیه و ضمیر
فاعل چرا مقرر کرده شد **جواب** تا دلالت کند بر هما که ضمیر مرفوع منفصل تثنیه است
سوال در فَعَلُوا واو چرا زائد کرده شد **جواب** واو علامت جمع مذکر و ضمیر فاعل
است **سوال** واو چرا علامت جمع مذکر و ضمیر فاعل مقرر کرده شد **جواب** تا دلالت
کند بر هُمْ **سوال** هُمْ که در لفظ است موافق قیاس هُمُو است چراکه مفردش
هُوَ است **جواب** اصل هُمْ هُمُو است بسبب اجتماع دو واو بنظر اتحاد مخرج واو و
میم که هر دو شفتی هستند بجای یک واو میم را آوردند **سوال** در هُمَا که تثنیه است
هُمَا چرا شد **جواب** بجهت مناسبت جمع **سوال** هُمْ کدام لفظ است **جواب**
مختصر هُمُو است بحذف واو **سوال** هاء و میم نیز دلالت میکنند بر هما و هُمْ پس
چرا الف و واو را در تثنیه و جمع خاص کردند برای این دلالت **جواب** زیراچه اصل
در زیادت حروف علت اند **سوال** در فَعَلُوا لام را ضمه چرا دادند **جواب**

بجهت مناسبت واو سوال در رَمُوا چرا میم را ضمه ندادند جواب اینجا میم حرف
ماقبل واو نیست چراکه اصلش رَمَیُوا ست یا را بسبب فتحهٔ ماقبل بالف بدل کردند
والف باجتماع ساکنین حذف شد پس ماقبل واو یاست وآن مضموم است و بعد
اعلال رَمُوا ماند و همان ضمهٔ تقدیری کفایت کرده شد سوال در رَمَیَا باوجود
یافتن قاعده چرا یا را الف نکردند جواب اگر الف میکردند مشابهت بواحد میشد
سوال در رَضُوا ضاد ماقبل واو نیست چراکه اصلش رَضِیُوا است پس چرا
ضاد را بجهت مناسبت واو ضمه دادند جواب این ضمهٔ ضاد بجهت مناسبت واو
نیست بلکه ضمهٔ یا ست که بجهت لزوم خروج از کسره سوی ضمه ضمهٔ یا را نقل کرده
بضاد دادند بعد سلب حرکت ضاد و یا را بجهت اجتماع ساکنین حذف کردند سوال
در فعلوا وامثال آن بعد واو جمع الف چرا مینویسند جواب تا فرق شود میان
واو جمع و واو عطف چون حضروا وقتل سوال عکس چرا نکردند جواب بر تقدیر
عکس لازم می آید فصل میان حرف عطف ومعطوف سوال برای فرق
هردو واو حرف دیگر را سوای الف چرا مقرر نکردند جواب اول در حروف
تهجی اول نظر بر الف افتاد چون آنرا گرفتند حاجت حرف دیگر نماند جواب دوم
لائق زیادت حرف علت اند وخفیف ترین ایشان الف است پس ازدیادش
الیق دانسته شد سوال در فَعَلَتْ تا چرا زائد کرده شد جواب تا دلالت
کند بر تانیث فاعل زیرا چه تا ساکن علامت مؤنث است سوال تا را چرا
علامت مؤنث قرار دادند جواب مؤنث در پیدایش بنسبت مذکر در مرتبهٔ دوم
است که بعد از آدم حوا علیهما السلام پیدا شدند وتا نیز از مخرج دوم است چراکه مخرج

ان وسط الفم ست وآن مرتبه ثانی است به نسبت حلق وا ینقدر مناسبت کافیست **سوال**
وجه تخصیص تا برای این معنی که علامت مؤنث قرار داده نماند کرده شود چیست دیگر حروف
همچو سین وغیره هم از مخرج ثانی هستند **جواب** در تا ترجیحی دیگر است یعنی مبدل شدن
آن از حروف مد ولین که در زیادت اصل اند چون اتّسر که در اصل ایتسر بود از باب
افتعال یا را تا کرده تا را در تا ادغام کردند **سوال** این تا که علامت مؤنث است
ساکن چرا گردید **جواب** تا توالی اربع حرکات لازم نیاید ونیز فعل بسبب دلالت
بر حدث ونسبت سوی فاعل ونسبت سوی زمان ثقیل است پس سکون تا مناسب
او شد **سوال** در فعلتا الف وتا از کجا رسید **جواب** الف علامت تثنیه وضمیر فاعل
وتا علامت مؤنث است چنانچه گذشت **سوال** از فعلن تا فعلنا لام را ساکن چرا
کردند با آنکه آخر ماضی مفتوح میباشد **جواب** تا چار حرکت پی در پی در لفظیکه بمنزلهٔ کلمه
واحد است جمع نشود که این مکروه است **سوال** نون فعلن را ساکن میکردند **جواب**
این نون علامت جمع مؤنث است وعلامت شئی تغیّر نپذیرد **سوال** اگر عین کلمه
را ساکن میکردند تا هم توالی اربع حرکات لازم نمیشد **جواب** این توالی اربع حرکات
از آوردن نون پیدا شد واسکان آن بسبب آنکه علامت است ممکن نشد پس قریب
او را که لام است ماخوذ کرده ساکن کردند **سوال** در فعلتا چار حرکت پی در پی جمع
شده اند **جواب** تا را حرکت بسبب الف دادند تا اجتماع ساکنین لازم نیاید پس
او در حکم ساکن است زیرا چه در اصل واحد ساکن بود **سوال** در ضربک چار حرکت
پی در پی جمع شدند **جواب** کاف ضمیر مفعول است واتصال او قوی ندارد پس
این لفظ بمنزلهٔ کلمهٔ واحده نیست **سوال** در هُدُبِد چار حرکت جمع شدند **جواب**

اصلش هدایی بود برای قصر الف را دور کردند سوال در فعلن چرا تا را که علامت
تانیث بود حذف کردند فعلتن چرا نه گفتند جواب تا اجتماع دو علامت تانیث یکی تا
دوم نون لازم نیاید که این ثقیل است و اگر المغایرت نکردند التباس بواحد مونث
غائب میشد و اگر لام را ساکن کرده تا را متحرک میکردند التباس به یک صیغه های می شد
سوال در حبلیات که جمع حبلی است دو علامت تانیث جمع شده جواب اینجا
دو علامت تانیث یکی یا که مبدل است از الف حبلی دوم تا از یک جنس نیست پس
ثقیل نشد در مسلمات که جمع مسلمة و در اصل مسلمتات بود دو علامت تانیث از یک
جنس یعنی تا جمع میشد لهذا اکرده پنداشته یکی را حذف کردند سوال الف حبلی
بیا چرا بدل شد جواب زیرا چه اگر بدل نمی کردند الف در حال جمع با اجتماع ساکنین
می افتاد و حذف آن بسبب لزوم آن جائز نیست پس ضرورة بدل کردند چون یا
اخف است از واو لهذا بیا بدل شد سوال در فعلن هم اگر تا را الحاق کرده میشد
دو علامت از یک جنس نبودی جواب فعل ثقیل است نزد شان بسبب دلالت آن بر حدث
و نسبت بسوی فاعل و نسبت بسوی زمان بخلاف اسم لهذا اجتماع دو علامت
مطلقا در فعل ممنوع شد سوال نون چگونه علامت مونث است جواب زیرا چه نون
بر هن دلالت میکند که ضمیر جمع مونث است سوال در فعلت تا چرا ساکن شد
جواب ضمیر واحد مذکر مخاطب و فاعل فعل است سوال این تا را حرکت چرا ندادند
جواب تا مشابه نشود بواحد مونث غائب سوال فتحه چرا دادند جواب
اول زیرا چه تا را انت که ضمیر مرفوع منفصل واحد مذکر مخاطب است مفتوح است
جواب دوم فتحه مناسب شان مذکر است که غالب و فوق می شود سوال ضمه

غالب میشود جواب ضمه قوی است و متکلم هم قوی است چه صدور کلام از وست پس
ضمه مناسب متکلم شد زیرا که قوی را قوی دادن اولی است پس اگر در واحد مذکر مخاطب
هم تا را ضمه میدادند التباس میشد سوال تثنیه مذکر حاضر و تثنیه مونث حاضر را یک صیغه
چرا قرار داده شد جواب زیرا چه نسبت مفرد قلیل الاستعمال است سوال پس
التباس لازم آمد جواب بسبب قلت استعمال آن التباس هم قلیل شد لهذا اعتبار
آن نگردید و وجه شمار کردن این صیغه و جا از سابق معلوم شد فتذکر سوال در فعلتما
تحت الف تثنیه میم را چرا زائد کردند جواب تا التباس نشود بالف اشباع که بسبب دراز کردن
فتحه پیدا میشود سوال در فعلا چرا بایست که حرف دیگر زائد میشد الا التباس با فعلت
اشباعی [illegible] جواب کاشف این فن بعد الوقوع میشوند لحاظ جامعیت نباید
ساخت و [illegible] جواب داده که در ضرب و ضربا بقرینه ذکر مرجع فرق حاصل
چون زید [illegible] ضربا بخلاف مخاطب که مرجع مذکور نمیشود قبل او و ما
[illegible] فرق [illegible] حاصل است بدین طور که ضربت انت و ضربا انتما
[illegible] چرا [illegible] را زائد کردند جواب برای مناسبت انتما
[illegible] تثنیه مخاطب است سوال در فعلتم میم را چرا زائد کردند
[illegible] جواب برای موافقت هما که میم در ان آورده شد چنانچه گذشت
سوال در [illegible] فعلتن تا را چرا ضمه دادند جواب زیرا که تا ضمیر فاعل است
و فاعل مرفوع میشود [illegible] مناسب شد حرکت فاعل را که رفع است سوال
در فعلت و فعلت چرا تا را [illegible] جواب برای خوف لبس با واحد متکلم سوال
در فعلتم میم را چرا [illegible] کردند که اینجا التباس بالف اشباع هم نیست جواب [illegible]

کرده شد تا موافق شود به تثنیهٔ خود سوال اگر میم زائد ست علامت جمع مذکر کدام چیز ست
جواب علامت جمع مذکر محذوف است زیرا چه اصل فعلتم فعلتمو بود واو در طرف افتاده و ما قبل
او ضمه ست واو را حذف کردند و ضمهٔ میم را وجهی نماند حذف نمودند و هنگام اتصال ضمیر
چون واو در طرف نافتد اعادهٔ آن میشود نحو فعلتموه سوال در فعلتِ تا چرا زائد کرده
شد جواب دال ست بر انتِ و ضمیر واحد مؤنث مخاطب و فاعل فعل است سوال تا را
کسره چرا دادند جواب اول زیرا چه تاء انتِ مکسور ست جواب دوم کسره مناسب
شان مؤنث است که مغلوب و تحت ست جواب سوم کسره جزء یا ست و یا علامت
مؤنث است در هذی سوال در فعلتنّ نون را تشدید از کجا رسید با آنکه نون علامت
جمع مؤنث ست همچو نون ضربن جواب هرگاه در تثنیه میم زائد شد در جمع هم زائد کرده شد
تا موافق تثنیه شود پس اصل آن فعلتمن شد میم و نون قریب مخرج بودند لهذا میم را نون
کرده در نون ادغام کردند سوال در فعلتُ تا از کجا رسید جواب ضمیر واحد متکلم انا است
و حرفی از حروف انا قابل زیادت نیست بجهت التباس با صیغ دیگر چه اگر الف را زائد
میکردند با تثنیه مذکر غائب ملتبس میشد و اگر نون را زائد میکردند با جمع مؤنث مشتبه میشد
پس تا را اختیار کردند زیرا چه در اخوات او چون صیغهٔ واحد مذکر حاضر وغیره تا زائد
کرده شد سوال اگر تا را زائد کنند التباس بچیزی نخواهد شد جواب بکثرت استعمال
و حدانت حکایت نفس متکلم مانع تطویل صیغه اش گردید سوال تا را ضمه چرا دادند جواب
تا ضمیر فاعل است و فاعل مرفوع میشود پس ضمه مناسب شد بحرکت فاعل سوال
در فعلنا نون از کجا رسید جواب این نون ماخوذ ست از نحن که ضمیر مرفوع متکلم مع الغیر
ست سوال الف چرا زائد کرده شد جواب تا ملتبس نشود با فعلن سوال

عکس چرا نکردند جواب تا کثرت لفظ دلالت کند بر کثرت معنی زیرا چه معنی فعلنا کثرت
دارد از معنی فعلن چه فعلن اطلاقش بر تثنیه نمیشود بخلاف فعلنا که اطلاقش بر تثنیه
هم میشود سوال در صیغه مفرد متکلم هرگاه مذکر و مؤنث شریک کرده شد ازین التباسی
پیدا شد جواب التباس قلیل است و برای رفع این التباس قلیل مشاهده کافی است چرا که
متکلم در اکثر احوال مشاهد میشود و اگر مشاهد نشد امتیاز بآواز میتوان شد و مشابهت آواز
مذکر بآواز مؤنث کمتر است اعتبار ندارد و همچنین وجوه در صیغه دوم متکلم تثنیه و جمع
مذکر و مؤنث یکسان کرده شد سوال برین تقدیر برای متکلم دو صیغه قرار دادن
حاجت نبود بلکه یک صیغه کافی بود و از مشابهت و غیره التباس لازم نمی آمد جواب
واحد مخالف است مر تثنیه و جمع را و میان تثنیه و جمع مناسبتی است و اصل تخالف
صیغ است مهما امکن پس برای واحد صیغه علیحده مقرر شد و برای تثنیه و جمع علیحده
سوال مذکر هم مخالف است مر مؤنث را و اصل تخالف صیغ است مهما امکن پس
برای هر دو صیغه علیحده چرا مقرر نکردند جواب در کلمات بعید الوقوع لحاظ جامعیت
نباید ساخت بسبب اختصار و عدم التباس بسیار اتحاد صیغه هر دو بوقوع آمد فصل
در لغت بمعنی جدا کردن است و ایراد این لفظ تنبیه است بر آنکه این مبحث از مبحث سابق
جدا است این همه که گفته شد بحث اثبات فعل ماضی معروف بود چون خواهی که فعل
ماضی مجهول بنا کنی فای فعل را ضم کن و عین فعل را کسره ده در دو حال یعنی اگر
ماضی مفتوح العین باشد چون ضرب یا مضموم العین باشد چون کرم و اما اگر مکسور العین
است چون پس کسره بحال خود ماند و لام کلمه را بر حالت خود بگذار تا فعل ماضی
مجهول گردد سوال معروف را بر مجهول چرا در ذکر مقدم کرد جواب زیرا که معروف

اصل است و مجهول فرع وی لازم ... ساخته میشود و اصل مقدم باشد بر فرع سوال
باعث وضع مجهول چیست جواب خساست و رذالت فاعل یا عظمت فاعل یا عدم علم
فاعل یا شهرت فاعل گاهی باعث میشود بر ترک فاعل و ایراد فعل مجهول نحو شُتِمَ
الامیر و قُتِلَ الزانی و سُرِقَ المال و خُلِقَ الانسان ضعیفا سوال در ثلاثی مجرد صیغهٔ
فُعِلَ برای ماضی مجهول چرا مخصوص کرده شد جواب زیراچه معنی مجهول یعنی اسناد
فعل بسوی مفعول چو امری است غیر معقول پس صیغهٔ آن هم غیر معقول بنا کرده شد
زیراچه این بنا بسبب خروج از ضمه سوی کسره کریه و ثقیل است سوال فِعُل بکسر
اول و ضم ثانی چرا مقرر نکردند جواب این وزن بسیار مستکره است زیراچه در فِعُل
هبوط است و طلب خفت بعد ثقل و در فُعِل عروج است و هبوط اسهل است
از عروج سوال لام کلمه در ماضی مجهول چرا بر حال خود داشتند و تغیر ندادند جواب
زیراچه آخر ماضی مبنی است و مبنی تغیر نپذیرد سوال سوای ثلاثی مجرد ماضی
مجهول چگونه آید جواب هر حرفیکه متحرک باشد او را ضمه داده میشود سوای ماقبل آخر
و ماقبل آخر را کسره و حروف ساکن بر سکون گذاشته شود چون تُفُعِّلَ و تُفُوعِلَ و
اُفْتُعِلَ و اُنْفُعِلَ و اُسْتُفْعِلَ و اُفْعُنْلِلَ و اُفْعُوعِلَ و همزهٔ این اوزان تابع حرف
ثالث است یعنی مضموم خواهد شد زیراچه اگر ابقا کرده شود اصل در همزهٔ وصل کسره است او را
مکسور سازند خروج از کسره سوی ضمه لازم می آید و این ثقیل است و حرف ساکن
مانع قوی نیست بلکه در حکم میت است سوال در تُفُعِّلَ و تُفُوعِلَ فا را چرا ضمه دادند
جواب بر تقدیریکه ماقبل آخر مکسور باشد اگر در اول فا را ضمه نمی دادند مشابه
میشد بمضارع معروف تَفَعَّلَ و اگر در ثانی فا را ضمه نمیدادند مشابه میشد بمضارع

معروف فاعَل ای تفاعل و بر تقدیر که فتحهٔ ما قبل آخر باقی میداشتند اگر فا
کر را ضمه میدهند ملتبس شود بمضارع مجهول تَفعَل و فاعَل باول باول و ثانی بثانی
سوال در اُفتُعِل و اُستُفعِل تا را چرا ضمه دادند جواب اگر تا را ضمه نمیدادند
و فتحه باقی میداشتند بر وقت وصل همزه ما قبل خود و وقت آخر هرآئینه این کلمه
ماضی مجهول ملتبس بامر میشد زیرا چه مثلا وافتُعِل در بین هنگام میگردید و باقی
را برین قیاس کن **بحث اثبات فعل ماضی مجهول** فُعِلَ کرده شد
آن یکمرد در زمانهٔ گذشته صیغهٔ واحد مذکر غائب بحث اثبات فعل ماضی مجهول
فُعِلَا کرده شدند آن دو مردان فُعِلُوا کرده شدند آن همه مردان فُعِلَت
کرده شد آن یکزن فُعِلَتَا کرده شدند آن دو زنان فُعِلْنَ کرده شدند آن
همه زنان فُعِلْتَ کرده شدی تو یکمرد فُعِلْتُمَا کرده شدید شما دو مردان فُعِلْتُم
کرده شدید شما همه مردان فُعِلْتِ کرده شدی تو یکزن فُعِلْتُمَا کرده شدید شما
دو زنان فُعِلْتُنَّ کرده شدید شما همه زنان فُعِلْتُ کرده شدم من یکمرد یا یکزن
فُعِلْنَا کرده شدیم ما دو مردان یا دو زنان یا همه مردان یا همه زنان و در بیان
معانی این صیغ بلحاظ زمانه و صیغه و بحث بایدداشت حواله بر متذکر کرده
بتفصیل آن تطویل نکردم **فصل** این همه که گفته شد بحث اثبات فعل
ماضی مجهول بود چون خواهی که فعل ماضی نفی ای منفی بنا کنی مای نفی ای
مائیکه دلالت بر نفی فعل کند در اول آن ای فعل ماضی در آر **سوال** نفی
در کلام مصنف بمعنی منفی چرا گرفته شد **جواب** کلام در فعل ماضی است
و بهمین جهت قبل لفظ نفی موصوفش محذوف کرده شد و حمل نفی بر منفی

برآن نمی تواند شد لهذا بمعنی مفعول گرفته شد تا حمل صحیح باشد سوال لفظ مای
نفی را در اول ماضی چرا آوردند جواب برای کلمه های نفی صدارت ست تا از
ابتدا بر سامع هویدا شود که این کلام منفی ست و مای نفی در لفظ ماضی هیچ عمل نکند
زیرا چه ماضی مبنی ست بر فتحه آخرش تغیر نه پذیرد چنانچه بود ای لفظ ماضی قبل
دخول مای نفی همبران طریق باشد لیکن عمل در معنی کند و هرگاه وارد میشد که مای
نفی عمل در معنی هم نکند چرا که معنی فعل ماضی همچنانکه بود باقیماند و نفی از کلمه مای
نفی مستفاد میشود جواب داد از ان مصنف بقول خود یعنی فعل ماضی مثبت را بمعنی
فعل ماضی منفی گردانده ای مراد من مجازاً عمل در معنی ضم حرف نفی ست بدین
طور که سابق اثبات مستفاد می شد حالا از مجموع صیغه نفی مستفاد خواهد شد نه آنکه
در معنی آن فعل تغیری راه می یابد سوال مثبت را بر منفی چرا مقدم کرد جواب
زیرا چه مثبت اصل ست و منفی فرع آن سوال نفی ماضی همچنانکه از کلمه ما
حاصل میشود از کلمه لا نیز حاصل میشود چنانچه فلا صدق و لا صلی پس مصنف را
تخصیص ذکر مای نفی چرا نمود جواب زیرا چه دخول کلمه لا بر ماضی کمتر ست
بخلاف کلمه ما لهذا ذکرش نه ساخت **بحث نفی فعل ماضی معروف**
ما فَعَلَ نکرد آن یکمرد در زمانه گذشته صیغه واحد مذکر غائب **بحث نفی فعل
ماضی معروف** ما فعلا ما فعلوا ما فعلت ما فعلتا ما فعلن ما فعلتَ ما فعلتما ما فعلتم
ما فعلتِ ما فعلتما ما فعلتن ما فعلتُ ما فعلنا معانی این صیغ از معانی صیغهای
سابق که بتفصیل بیان کرده شده ظاهر خواهد شد **بحث نفی فعل ماضی
مجهول** ما فُعِلَ نکرده شد آن یکمرد در زمانه گذشته صیغه واحد مذکر غائب

بحث نفی فعل ماضی مجهول ما فُعِلَ ما فُعِلا ما فُعِلوا ما فُعِلَت ما فُعِلتا ما فُعِلن ما فُعِلتَ ما فُعِلتُما

ما فُعِلتم ما فُعِلتِ ما فُعِلتما ما فُعِلتن ما فُعِلتُ ما فُعِلنا معانی این صیغه ظاهر است

فصل این همه که گفته شد بحث نفی فعل ماضی بود چون خواهی که نفی مضارع
بنا کنی یکی را از علامات های مضارع در اول او ای در اول فعل ماضی و این
بر تقدیر قول باشتقاق فعل مضارع از فعل ماضی چنانچه علامه تفتازانی در شرح
زنجانی قائل بآن شده و آنچه بعضی از محققین گفته قول اشتقاق مضارع از ماضی
در حقیقت منقول از هیچ صرفی نیست انتهی مبنی است بر قلت تتبع و تایید این قول
است آنکه بعضی نوشته که مضارع فعل است و ماضی نیز فعل است پس باهم مناسبت
بسیار است لهذا یکی از دیگری مشتق شد بخلاف مصدر که اسم است و فعل مضارع
با او مناسبت ندارد و فعل ماضی بجهت تقلیل تغیر مناسبتی با مصدر دارد لهذا
از مصدر مشتق شد بخلاف مضارع که در و تغیر بسیار است و بعضی از صرفیان
فرموده اند که مصدر اصل است و ماضی فرع وی و چیزیکه بنا کردن آن از
اصل صحیح باشد حاجت نیست ابنا او از فرع کرده شود و نیز در فرع معنی
اصل و ماده آن باقی می ماند و در معنی ماضی زمان گذشته ماخوذ است آن
در مضارع باقی نمی ماند پس اشتقاق مضارع از ماضی صورت نه بندد و نیز
قول بنای یفعل از فعل بسکون عین است نه از فعل ماضی و ضمیر او
در متن راجع است بسوی فعل مضارع ای در اول فعل مضارع و این چنان است
که گفته شود فاتحه در اول قرآن است اگرچه خود فاتحه از قرآن است با آنکه
محذوف باشد یعنی در اول اصول مضارع در آخر

ذکر مضارع نمود نه ذکر امر وغیره **جواب** زیراچه اسم فاعل واسم مفعول وامر ونهی ماخوذاند

از مضارع **سوال** علامت کرا میگویند **جواب** علامت آنرا گویند که باو شناخته شود چیزی

چنانچه مضارع بدخول یکی از حروف اتین شناخته میشود **سوال** مستقبل را بزیادت حروف

ساختند و بنقصان حروف از فعل چرا نه ساختند **جواب** زیراچه بر تقدیر نقصان باقی میماند

کلمهٔ معرب کم از قدر مناسب و آن بودن کلمهٔ معرب بر سه حرف است واین توجیه در ثلاثی مجرد

است و ثلاثی مزید و رباعی را برو قیاس کردند **سوال** در ماضی اگر این حروف را زائد

میکردند و در مضارع کم میکردند هیچ قباحت لازم نمی آمد **جواب** لائق بزیادت مضارع است

زیراچه مزید علیه ابدا اصل میشود و مضارع هم بعد ماضی است **سوال** حروف مضارع را

چرا در اول ماضی آوردند در آخر **جواب اول** تا از عنفوان تکلم مضارع معلوم شود

که مضارع است واگر در آخر می آوردند یا در اوسط پس از ابتدا معلوم میشد که ماضی است

چون علامت مضارع را میدیدند مضارع میدانستند در صورت انتشار لازم می آمد **جواب**

دوم اگر الف یا تا یا نون یا را در آخر می آوردند ببعضی از صیغه های ماضی التباس میشد

یا را برین سه حمل کردند **بدانکه** علامت مضارع در ثلاثی مجرد مفتوح میشود و در ابوابیکه

ماضی آنها چهار حرف دارد چون دَحرَجَ واَکرَمَ وقَاتَلَ وصَرَّفَ مضموم میشود **سوال**

حرف مضارع را در ثلاثی مجرد مفتوح چرا کردند **جواب** فتحه اخف الحرکات است و ثلاثی

مجرد کثیر الاستعمال است پس فتحه مناسب آن شد **سوال** در مضارعیکه ماضی آن چهار

حرف دارد علامت مضارع مضموم چرا میشود **جواب اول** چهار حرفی فرع ثلاثی است

مجرد مثل بودن آن منصور نیست و ضمه نیز فرع فتحه است پس فرع را بفرع دادن اولی

است **سوال** ضمه فرع فتحه چگونه است **جواب** زیراچه وقت تلفظ فتحه لب بر حال خود

میماند و وقت تلفظ ضمه لب برحال خود نمیماند و بقاء حال اصل است بنسبت تغیر
جواب دوم اگر در یُکرم یا را فتحه دهند التباس رود با مضارع ثلاثی مجرد پس ضمه دادند
وحمل کردند برین باب هر مضارعی را که ماضی آن چار حرف دارد **سوال** در یُدحرج
ویُقاتل ویُصرّف اگر فتحه میدادند التباس بچیزی نمیشد پس می بایست که درین صیغ فتحه
میدادند و یُکرم را بران حمل میکردند زیرا چه حمل قلیل بر کثیر بهتر است از عکس آن **جواب**
چون از حمل قلیل بر کثیر التباس لازم می آید اگرچه در صورت واحده می شد لهذا اینجا حمل
کثیر بر قلیل که پناه از التباس میدهد اولی است و در کلمات اهل صرف حمل کثیر بر قلیل
واقع شده است چنانچه نعد واعد وتعد را بر یعد حمل میسازند و در بعضی لغات در
غیر چار باب مذکور هنگامیکه ماضی مکسور العین یا مکسور الهمزه باشد برای دلالت بر کسرهٔ
ماضی حروف مضارع را کسره میدهند چون یِعلم ویِستنفر و بعضی یا را استثنا
میسازند بجهت ثقل کسره بر یا **سوال** برای دلالت بر کسرهٔ ماضی کسرهٔ حروف
مضارع را چرا اختیار کردند نه کسرهٔ حرف دیگر **جواب اول** زیرا چه حروف مضارع
زائد اند و تصرف در زائد بهتر است **جواب دوم** تا از اول امر بر کسرهٔ ماضی دلالت
شود و فاء کلمه را ساکن کن ای در ثلاثی مجرد و در رباعی مجرد فاء کلمه را بحال خود
بگذار **سوال** در ثلاثی مجرد فاء فعل را چرا ساکن کردند **جواب** تا اجتماع چار
حرکت پی در پی لازم نیاید **سوال** در رباعی چرا فاء فعل را ساکن نمیکنند **جواب**
هیچ کراهت آنجا لازم نیاید پس ضرورت سکون آنجا نیست **سوال** اگر در ثلاثی مجرد
عین فعل را ساکن میکردند و فاء فعل را بحال خود میگذاشتند تاهم هیچ قباحت
نمیشد **جواب** اجتماع چار حرکت پی در پی از دخول حرف مضارع لازم آمده

چون سکون او ممکن نیست زیرا چه ابتدا بسکون لازم خواهد آمد لهذا فاء فعل را که قریب بادات
ماخوذ کرده ساکن کردند و عین کلمه را بر حالت خود بگذارای در ثلاثی مجرد و هم در رباعی
مجرد و لام کلمه را ضم کن ای در هر دو و در رباعی مجرد لام اول را کسره دهند و باید دانست
که مناسب بود ایراد لفظ رفع بجای لفظ ضم چرا که فعل مضارع معرب است و علامت
مضارع چار حرف اند الف و تا و یا و نون که مجموعه وی لفظ اتین باشد **سوال**
این چار حرف را برای زیادت چرا خاص کرده **جواب** زیرا چه مستحق زیادت حروف
علت هستند ای واو و یا و الف بسبب کثرت دوران اینها در کلام عرب که هیچ کلمه ازین
حروف یا بعض این حروف که حرکات اند خالی نیست پس یا خود موجود است و اما واو
پس بدلش تا است و اما الف پس چون ابتدا بسکون محال بود لهذا او را حرکت دادند
و اما نون پس بجهت مناسبت حرف مد و لین آورده شد که این نون غنه است و غنه شبیه
بحرف مد و لین مده است در حلق **سوال** در تعبیر مجموعه این چار حروف لفظ اتین
اختیار کرد وجه های دیگر چرا نگفت همچو انیت یا ناتی یا نایت **جواب** لفظ اتین
لطفی دارد که دیگر اوزان را حاصل نیست زیرا چه او صیغه جمع مؤنث غائب است ای اتین
لفظ صفت حروف مبنی اند شده ای آمدند این حروف بجانب مجموعه های دیگر که صفت حروف
کند آمدن از اینها واقع نمی تواند شد الف برای وحدان حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث
را است لفظ را بعنی برای است پس لفظ یا الفه برای مثل ان زیر هر دو زائد است
[illegible] عبارات آینده و تا برای هشت کلمه راست [illegible] مذکر [illegible] است
[illegible] تثنیه مجمع [illegible] ازان مؤنث [illegible] واحد مثنی [illegible] ازان
[illegible] واحد و تثنیه مؤنث غائب راست و یا برای چهار کلمه است [illegible]

راست ای واحد تثنیه جمع و یکی مرجع مؤنث غائب راست و نون برای تثنیه و جمع حکایت
نفس متکلم مذکر و مؤنث راست و گاهی در موضع وحدان حکایت نفس متکلم صیغهٔ تثنیه و جمع
حکایت نفس متکلم را می آرند بنظر تعظیم همچو قول باریتعالی نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْکَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ
سوال الف برای وحدان حکایت نفس متکلم چرا معین کرده شد **جواب اول** بمناسبت
وجود الف در انا که ضمیر مرفوع واحد متکلم است **جواب دوم** بمناسبت آنکه متکلم مقدم است
کاز و ابتداء کلام است و الف از مبدء مخارج اعنی اقصی حلق بر می آید پس مناسبت متحقق
گردید **سوال** نون برای تثنیه جمع حکایت نفس متکلم چرا مقرر شد **جواب اول** بمناسبت
وجود نون در نحن که ضمیر مرفوع متکلم مع الغیر است **جواب دوم** برای موافقت تثنیه
و جمع متکلم ماضی **سوال** تا برای شش صیغهٔ مخاطب چرا مقرر شد **جواب** این تا
در اصل واو بود و واو چون از منتهی مخارج است زیرا که شفویه است و کلام نیز بر مخاطب
تمام میشود بدین سبب برای صیغه های مخاطب واو خاص کرده شد و چون از مثال واوی
مثلاً وَعَدَ صیغهٔ واحد مذکر مخاطب مضارع بنا میکردند وَوْعِدُ میشد و هنگامیکه بران واو
عطف می آوردند وَوَوْعِدُ میشد و اجتماع سه واو مکروه است لهذا واو را بتا بدل کردند
سوال واو را بتا چرا بدل کردند و بدیگر حرف چرا بدل نکردند **جواب اول** بسبب
ترجیح مرجح و آن مبتدل شدن واو بتا در مثل اِتَّقَدَ **جواب دوم** واو چون برای
مخاطب معین شد و آوردنش مستکره گردید پس بحرفی از حروف ضمیر واحد مخاطب مرفوع
یعنی اَنْتَ بدل می بایدکرد برای مناسبت پس اگر بالف یا نون بدل میکردند و این را
در مخاطب مضارع می آوردند مشابه میشد بهر دو صیغهٔ متکلم لهذا تا را اختیار کردند
سوال در مثل تتباعد یک تا را چرا حذف می کنند **جواب** برای اجتماع دو حرف

از جنس واحد و عدم امکانِ ادغام زیرا چه ابتدا بسکون ممکن نیست **سوال** کدام تا
حذف کرده خواهد شد **جواب** بعضی تاءِ ثانیه را برای حذف متعین کردند زیرا چه تاءِ اول
علامتِ مضارع است و علامت محذوف نمیشود و سیبویه بدین جانب رفته و بعضی
حذفِ تاءِ اول تجویز میکنند بسبب آنکه تاءِ ثانیه علامتِ باب است و حذفِ آن مخلِ معنی
باب است **سوال** یا برای غائب چرا مقرر شد **جواب** یا از وسط مخارج است و غائب
نیز متوسط است ای ذکر او دائر است میان متکلم و مخاطب **سوال** کلمهٔ غائب را
برای پروردگار مستعمل میسازند چنانچه میگویند یقولُ الله تعالی باوجود آنکه او تعالی
غائب نیست **جواب** بسبب غیبوبت آن بحجب ظاهر چو حس **سوال** صیغهٔ مذکر می آرند نه صیغهٔ
مؤنث باآنکه او تعالی نه مؤنث است نه مذکر **جواب** بسبب شرافت مذکر **سوال** در واحد مؤنث غائب
چرا تا آورده شد **جواب** زیرا چه در واحد مؤنث غائب ماضی آورده شد پس بدین مناسبت اینجا هم
تا را آوردند **سوال** در واحد مؤنث غائب ماضی تا ساکن است و اینجا چرا ساکن نکردند **جواب** تا ابتدا
بسکون لازم میآید **سوال** پس فتحه چرا دادند ضمه و کسره چرا ندادند **جواب** برای موافقت دیگر حروف که
مفتوح اند **سوال** در جمع مؤنث غائب چرا تا نیاوردند **جواب** زیرا چه در مؤنث غائب ماضی تا تانیث
پس جمع باصل کرده یا آوردند **سوال** در تضربین یا چرا زائد کرده شد **جواب** یا علامت
خطاب مؤنث است و فاعل او مستتر نزد اخفش و نزد عامه یا ضمیر فاعل است چنانچه
واو در تفعلون و تضعیف قول اخفش کرده اند که اگر یا علامت خطاب باشد اجتماع
دو علامت لازم آید زیرا که تا در اول کلمه نیز علامت خطاب است و این مکروه است اگر
گفته شود که درین صورت تا علامت نخواهد بود خواهیم گفت که این التزام ما لا یلزم است **سوال**
برای علامت خطاب مؤنث یا چرا مقرر شد **جواب** بسبب آنکه در هذی یا علامت تانیث

حاضرست **سوال** از حروف اتِ چرا حرفی را زائد نکردند **جواب** اگر الف می آوردند
تضربان میشد و التباس به تثنیه لازم می آمد و اگر نون می آوردند دو نون جمع میشدند و
اگر تا می آوردند دو تا در کلمهٔ واحده جمع میشدند و این مستکره است **سوال** چرا این
ضمیر را در تضربین ظاهر کردند و مستتر نکردند **جواب** تا فرق شود و التباس لازم
نیاید میان او و میان جمعش یعنی تضربن **سوال** در واحد مؤنث حاضر اگر این ضمیر
را مستتر میکردند و ماقبل نون را حرکت میدادند التباس لازم نمی آمد **جواب** درین
صورت التباس بنون ثقیله در صورة لازم می آمد **سوال** تحصیل فرق میان واحد
مؤنث حاضر و جمع او در حال استتار یای ضمیر چرا بحذف نون نکردند **جواب** درین
صورت التباس بواحد مذکر حاضر میشد و در هفت محل نون اعرابی را در آرند **سوال**
نون اعرابی را در هفت محل چرا آوردند **جواب** بسبب غایت اتصال ضمائر چون واو
و یا و الف آخر فعل بمنزلهٔ وسط کلمه شد و فعل مضارع معرب است پس اگر اعراب
قبل ضمائر می آوردند گویا در اوسط می افتاد باعتبار ظاهر و اگر بر ضمائر داخل میکردند
در حقیقت بر کلمهٔ دیگر دخول اعراب میشد لهذا بدل اعراب نون را آوردند و بهمین
جهت نسبت کرده نون اعرابی گویند **سوال** نون را چرا برای جعلیت اعراب برفع
خاص کردند **جواب** زیراچه نون مناسب واو است و واو از ضمه پیدا می شود
و اعراب مضارع هم رفع است چار تثنیه که نون اعرابی دران مکسور باشد و دو جمع
یکی جمع مذکر غائب و دوم جمع مذکر حاضر و یکی واحد مؤنث حاضر درین سه صیغه
نون اعرابی مفتوح باشد **سوال** چرا در چار تثنیه این نون مکسور است و در سه جا
دیگر مفتوح **جواب** در جمع مذکر غائب و جمع مذکر حاضر ماقبل نون واو است و در واحد

مؤنث حاضر ماقبل نون یا است و واو و یا هر دو ثقیل اند پس اگر درین سه جا نون را
کسره یا ضمه میدادند ثقل زائد میشد لهذا فتحه که اخف الحرکات است باو داده شد تا تعادل
بحصول انجامد و در چار تثنیه چون ماقبل نون الف است پس نون متحمل هر اعراب است
و قاعدهٔ الساکن اذا حرک حرک بالکسر مرجح کسره گردید لهذا کسره دادند و نیز کسره متوسط
است میان ضمه و فتحه و تثنیه نیز متوسط است میان واحد و جمع پس دادن متوسط بمتوسط
اولی است و نیز بسبب مشابهت با تثنیه اسم چون رجلان **سوال** نون اعرابی را بآخر
مستقبل چرا آوردند **جواب** نون اعرابی بدل اعراب است و محل اعراب آخر کلمه است
سوال محل اعراب آخر کلمه چرا مقرر شد **جواب** زیرا چه اعراب دال است بر صفت
کلمه ای فاعلیة یا مفعولیة مثلا و صفت را رتبه بعدیت است از موصوف لهذا اعراب بر
آخر کلمه آورده شد **سوال** هرگاه نون اعرابی بدل اعراب رفع است پس در یفعلون
و تفعلون با وجود رفع نون اعرابی را چرا آوردند **جواب** این رفع رفع واحد نیست
بلکه ضمه ایست که بسبب مناسبت واو داده اند **بحث اثبات فعل مضارع**
معروف یفعل میکند و خواهد کرد آن یک مرد در زمان حال و استقبال صیغه واحد
مذکر غائب بحث اثبات فعل مضارع معروف یفعلان میکنند و خواهند کرد آن دو
مردان در زمان حال و استقبال صیغه تثنیه مذکر غائب بحث الخ یفعلون میکنند و
خواهند کرد آن همه مردان در زمانه حال و استقبال صیغه جمع مذکر غائب بحث الخ تفعل
میکند و خواهد کرد آن یک زن در زمانه حال و استقبال صیغه واحد مؤنث غائب بحث الخ
تفعلان میکنند و خواهند کرد آن دو زنان در زمانه حال و استقبال صیغه تثنیه مؤنث
غائب بحث الخ یفعلن میکنند و خواهند کرد آن همه زنان در زمانه حال و استقبال

صیغهٔ جمع مؤنث غائب بحث الخ تفعلن میکنی و خواهی کرد تو یکمرد در زمان حال و استقبال

صیغهٔ واحد مذکر حاضر بحث الخ تفعلان میکنید و خواهید کرد شما دو مردان در زمان

حال و استقبال صیغهٔ تثنیه مذکر حاضر بحث الخ تفعلون میکنید و خواهید کرد شما

همه مردان در زمان حال و استقبال صیغهٔ جمع مذکر حاضر بحث الخ تفعلین میکنی و خواهی

کرد تو یکزن در زمان حال و استقبال صیغهٔ واحد مؤنث حاضر بحث الخ تفعلان میکنید

و خواهید کرد شما دو زنان در زمان حال و استقبال صیغهٔ تثنیه مؤنث حاضر بحث

الخ تفعلن میکنید و خواهید کرد شما همه زنان در زمان حال و استقبال صیغهٔ جمع

مؤنث حاضر بحث الخ افعل میکنم و خواهم کرد من یکمرد یا یکزن در زمانهٔ حال و استقبال

صیغهٔ وحدان حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث الخ نفعل میکنیم و خواهیم کرد ما

دو مردان یا دو زنان یا همه مردان یا همه زنان در زمانهٔ حال و استقبال صیغهٔ تثنیه

و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث الخ **فصل** این همه که گفته شد بحث اثبات

فعل مضارع معروف بود چون خواهی که فعل مضارع مجهول بنا کنی از فعل مضارع

معروف علامت مضارع را ضمه ده یعنی اگر ضمه نباشد بلکه فتحه باشد برای جمهور

یا کسره بر لغت بعضی چنانچه گذشت و اگر ضمه باشد بحال خود ماند و عین کلمه را فتحه ده

در همه حال یعنی اگر عین کلمه مضموم باشد یا مکسور و اگر مفتوح باشد بدستور باقی ماند

و لام کلمه را بحالت خود بگذار چرا که تغیری یافته نشد تا فعل مضارع مجهول گردد سؤال

در مضارع مجهول چرا علامت مضارع را جمهور ضمه دادند جواب اول مجهول فرع

معروف است و ضمه فرع فتحه است جواب دوم بمناسبت ماضی مجهول که اول

آن هم مضموم است سؤال عین کلمه را فتحه چرا دادند جواب تا ضمهٔ اول با فتحه

عین معتدل شود زیراچه مضارع ثقیل ست از ماضی بسبب زیادتی حروف اتین
پس لحاظ اعتدال ضرورست و بعضی از صرفیان نوشته اند که صیغهٔ تُفْعَلُ مثل فُعْلُل
ست در حرکات و سکنات و برین وزن کلمه در عرب نیامده الا نادرا پس این وزن
غیر معقول شد و مجهول هم غیر معقول ست لهذا اختیار کرده شد سوال این قاعدهٔ بنای
مجهول در مضارع رباعی مجرد جاری نیست زیراچه عین او را فتحه نمیدهند پس قاعدهٔ
عام مطرده جمیع ابواب چیست جواب قاعدهٔ عام این ست که علامت مضارع را
اگر مضموم نباشد مضموم دهند و ماقبل آخر را فتحه اگر نبود تا مضارع مجهول گردد چون یُضْرَبُ
یُسْتَنْصَرُ و یُکْرَمُ و یُدَحْرَجُ و امثال اینها بحث اثبات فعل مضارع مجهول
یُفْعَلُ کرده میشود و کرده خواهد شد آن یکمرد در زمانهٔ حال و استقبال صیغهٔ واحد
مذکر غائب بحث اثبات فعل مضارع مجهول یُفْعَلُ یُفْعَلَانِ یُفْعَلُونَ تُفْعَلُ تُفْعَلَانِ یُفْعَلْنَ
تُفْعَلُ تُفْعَلَانِ تُفْعَلُونَ تُفْعَلِینَ تُفْعَلَانِ تُفْعَلْنَ أُفْعَلُ نُفْعَلُ معانی این صیغ بر تقدیر
مجهولی بخواهید دانست این نیست فصل اینهمه که گفته شد بحث اثبات فعل مضارع
مجهول بود چون خواهی که فعل مضارع منفی به نفی بلا بنا کنی لای نفی ای لا یکه دلالت
بر نفی فعل کند در اول او ای فعل مضارع در آر سوال بحث لای نفی را بعد
بحث مثبت چرا ذکر کرد جواب زیراچه منفی فرع مثبت ست سوال لای نفی
را در اول مضارع چرا می آرند جواب تا از ابتدای کلام سامع آگاه شود که این کلام
منفی ست و لای نفی در لفظ مضارع هیچ عمل نکند بنا بر آن لای نفی چنانچه بود
لفظ مضارع [illegible] نفی و قول لای نفی همران طریق باشد لیکن عمل در معنی کند و هرگاه خلجان
[illegible] که معنی فعل مضارع همچنانکه بود باقی می ماند

ونفی از کلمهٔ لا مستفاد میشود جواب داد از این مصنف بقول خود یعنی فعل مضارع
مثبت را یعنی فعل مضارع منفی گرداند وتفصیل این معنی در مبحث ماضی منفی گذشت
فتذکر سوال نفی فعل مضارع همچنانکه از کلمهٔ لا میشود از کلمهٔ ما هم میشود نحو ما یُضلّ
به الّا الفاسقین پس وجه تخصیص ذکر لای نفی چیست جواب کثرت استعمال
کلمهٔ لای نفی بر فعل مضارع بنسبت مای نفی **بحث نفی فعل مضارع**
معروف لا یفعل نمیکند ونخواهد کرد آن یکمرد در زمان حال واستقبال صیغهٔ
واحد مذکر غائب بحث نفی فعل مضارع معروف لا یفعلان لا یفعلون لا تفعل
لا تفعلان لا یفعلن لا تفعل لا تفعلان لا تفعلون لا تفعلین لا تفعلان لا تفعلن
لا افعل لا نفعل معانی این صیغ بر متدبر مخفی نخواهند ماند **بحث نفی فعل**
مضارع مجهول لا یُفعل کرده نمی شود وکرده نخواهد شد آن یکمرد در زمانه
حال واستقبال صیغهٔ واحد مذکر غائب بحث نفی فعل مضارع مجهول لا یُفعلان
لا یُفعلون لا تُفعل لا تُفعلان لا یُفعلن لا تُفعل لا تُفعلان لا تُفعلون لا تُفعلین
لا تُفعلان لا تُفعلن. لا اُفعل لا نُفعل معانی این صیغ بر متذکر سابق روشن اند
فصل این همه که گفته شد بحث نفی فعل مضارع معروف ومجهول بود چون
خواهی که فعل مضارع منفی به نفی بلن بنا کنی لن در اول فعل مضارع معروف
باشد یا مجهول در آر **سوال** بحث نفی بلن را چرا از بحث نفی بلا در ذکر موخر
کرده **جواب** زیرا چه لای نفی تغیری در لفظ مضارع نمی دهد ولن متغیر میسازد
وانچه تغیری ننهد وبحال خود باقی دارد اشرف است واشرف لائق تقدیم است
سوال کلمهٔ لن را اصل خود است یا الحاقی یافته است **جواب** نزد سیبویه اصلی

خود هست و حرفی است مستقل و بعضی بن نصیر این را صحیح گفته و نزد فراء اصلش
لا است الف را بنون بدل کردند و بعضی گفته که هیچ دلیل نیست بر قول فراء و نزد
خلیل اصلش لا ان بود همزه بکثرت استعمال بنظر تخفیف ساقط شد لا ان گردید
الف را باجتماع ساکنین حذف کردند و رد کرده شده است قول خلیل بدین وجه
که تقدیم آنچه در حیز ان باشد بر ان جائز نیست چرا که گفته نمیشود زیدا ان تضرب
و تقدیم آنچه در حیز لن باشد بر لن درست است چنانچه سیبویه از عرب نقل کرده
عمرا لن اضرب پس چگونه اصل لن لا ان باشد و خلیل را میرسد که بجوابش پردازد
بدین نمط که کلمه از مقتضای خود بسبب ترکیب تغیری می پذیرد پس جائز است
که ان حکمی داشته باشد و هنگام ترکیب آن و تجدید وضع حکمش تغیر پذیرفته
باشد و بعضی نوشته اند که اصل لن لا است در آخر نون خفیفه برای تاکید نفی
آورده اند و باجتماع ساکنین الف افتاد لن باقی ماند **سوال** لن را در اول مضارع
چرا می آرند بآخر چرا نمی آرند **جواب** تا وقت ابتدای تکلم متکلم سامع آگاه شود که
این نفی بلن است **سوال** مصنف رحمه الله در اول فعل مضارع گفت در اول او
چرا نگفت باوجود آنکه مختصر بود **جواب** اگر ایجاد در اول او میگفت توهم میشد که ضمیر
راجع است بسوی نفی فعل مضارع پس لازم می آمد که لن را در اول نفی فعل
مضارع در آرند و حال آنکه در واقع چنان نیست لهذا برای تصریح و رفع توهم
در اول فعل مضارع گفت و این نفی را نفی تاکید بلن گویند و لن در فعل مستقبل
پنج محل نصب کند **سوال** لن چرا فعل مستقبل را نصب کند **جواب** ان ناصبه
همزه و در حروف ناصبه فعل مستقبل اصل است و لن مشابه او است در حروف

وحرکت وسکون ومعنی استقبال پس بمشابهت اَن لَن نیز نصب کند سوال
اَن بفتح همزه چرا نصب فعل مستقبل کند جواب زیرا چه مشابه هست بانّ که مشبه بفعل
وناصب اسم هست در لفظ چنانچه ظاهر است ودر معنی زیرا چه مدخول هر دو ماوّل
بتاویل مصدر میشود وآن پنج محل این است واحد مذکر غائب واحد مؤنث غائب
واحد مذکر حاضر ودو صیغه حکایت نفس متکلم ای وحدان حکایت نفس متکلم و
تثنیه وجمع حکایت نفس متکلم ودر هفت محل نون اعرابی را ای نونی را که بدل
اعراب رفع هست ساقط گرداند ای لَن سوال لَن نون اعرابی را چرا اسقاط
کند جواب زیرا چه نون اعرابی بدل رفع است وهرگاه که لن رفع را ساقط کرده نصب سازد
نون اعرابی را که بدل آن هست هم ساقط خواهد کرد چهار تثنیه ای تثنیه مذکر غائب وتثنیه مؤنث
غائب وتثنیه مذکر حاضر وتثنیه مؤنث حاضر ودو جمع یکی جمع مذکر غائب ودوم جمع مذکر حاضر
ویکی واحد مؤنث حاضر ودر دو کلمه یعنی جمع مؤنث غائب وجمع مؤنث حاضر هیچ عمل
نکند ای لن زیرا چه باخر این هر دو صیغه نه رفع هست که او را ساقط نموده نصب پیدا سازد
ونه نون اعرابی هست که بعمل لن بیفتد بلکه آخر این هر دو صیغه نون ضمیر جمع هست ولن
مضارع را بمعنی مستقبل منفی گرداند نزد بعضی لن موضوع هست برای تاکید نفی مستقبل
نه برای مطلق نفی مستقبل ونزد بعضی برای تابید نفی مستقبل هست بدلیل قول
او تعالی اِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ کُفَّارٌ فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا
ای هرگز وگاهی قبول نکرده خواهد شد از یکی از کفار زر که پری زمین باشد ومیتوان
گفت که تابید عدم قبول زر مذکور از جای دیگر مستفاد باشد نه ازین آیت واگر لن
برای تابید نفی مستقبل آید پس تخصیص الیوم در قول او تعالی فلن اکلم الیوم انسیا

درست نخواهد شد فاحل د بعضی بران اند کہ لن موضوع ست برای نفی مستقبل
گاہی در تاکید مستعمل ست وگاہی در تابید بحث نفی تاکید بلن در فعل
مستقبل معروف لن یفعل ہرگز نخواہد کرد آن یکمرد در زمانۂ استقبال
صیغۂ واحد مذکر غائب بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل معروف لن یفعلا
لن یفعلوا لن تفعل لن تفعلا لن یفعلن لن تفعل لن تفعلا لن تفعلوا لن تفعلی
لن تفعلا لن تفعلن لن افعل لن نفعل و معانی این صیغ از ما تقدم ظاہر اند
بحث نفی تاکید بلن در فعل مستقبل مجہول لن یفعل ہرگز
کردہ نخواہد شد آن یکمرد در زمان استقبال صیغۂ واحد مذکر غائب بحث نفی تاکید
بلن در فعل مستقبل مجہول لن یُفعلا لن یُفعلوا لن تُفعل لن تُفعلا لن یُفعلن
لن تُفعل لن تُفعلا لن تُفعلوا لن تُفعلی لن تُفعلا لن تُفعلن لن اُفعل لن نُفعل
و معانی این صیغ را حاجت بیان نیست فصل این ہمہ کہ گفتہ شد بحث نفی
تاکید بلن در فعل مستقبل معروف و مجہول بود چون خواہی کہ مضارع منفی بہ نفی جحد
بلم بنا کنی لم در اول فعل مضارع در آر سوال مصنف رح بحث لن را بر بحث لم
چرا مقدم کرد جواب زیرا چہ لن آخر فعل مضارع را از حرکت باز نداشت بخلاف
لم کہ از حرکت باز داشت و آخر را جزم کرد و نیز لن تغییر زمانہ نکرد و لم زمانہ را تغییر
ساخت پس اشرفیہ مر لن راست سوال لم در اول فعل مضارع چرا آوردہ شد
جواب تا سامع بر وقت بدو تکلم بفہمد کہ این نفی جحد بلم ست سوال تخصیص
دخول لم بفعل چراست جواب زیرا چہ عمل لم تبدیل زمانہ استقبال است بزمانۂ
ماضی و زمانہ جز در فعل یافتہ نمی شود سوال کلمۂ لم بر فعل ماضی چرا داخل نمیشود

جواب زیراچه عملِ او که تبدیل زمانهٔ استقبال است بزمانهٔ ماضی هنگام دخول لم بر ماضی متحقق نمیشود **سوال** مصنف در اول فعل مضارع گفت در اول او چرا نگفت **جواب** اگر مصنف در اول او میگفت توهم میشد که ضمیر او راجع است بسوی نفی تاکید بلن وحالانکه لم بر نفی تاکید بلن داخل نمیشود لهذا صراحةً مصنف علیه الرحمة بیان کرده **سوال** این را نفی جحد بلم چرا نامیدند **جواب** جَحْد بفتح اول وسکون دوم بمعنی دانسته انکار کردن است کذا فی الصراح وچون ماضی متحقق الوقوع است پس معنیش گویا دانسته انکار کردن است واما جُحُد بالضم وبفتحتین پس بمعنی قلت خیر است نه بمعنی انکار کذا فی القاموس ومنتهی الارب وآنچه شارح صرف میر از علی برجندی جَحَد بفتحتین نقل کرده مخالفِ اکثر کتبِ معتبرهٔ لغت است اما صاحب منتخب می نویسد جحد بالفتح والضم وبفتحتین وجحود بالضم انکار کردن بدانستگی انتهی ولم در فعل مضارع در پنج محل جزم کند زیراچه موضوع است برای جزم اگر در آخر او ای فعل مضارع حرف علت نباشد وآن پنج محل این است واحد مذکر غائب واحد مؤنث غائب واحد مذکر حاضر وحدان حکایت نفس متکلم تثنیه وجمع حکایت نفس متکلم وگاه بضرورتِ شعر کلمهٔ لم جزم نمیکند وحذف مجزوم بعد لم هم بضرورت درست است وفصل میانِ لم ومجزومش هم وارد شده است للضرورة وهذا کلّه مما قال الرضی واگر در آخر فعل مضارع حرف علت باشد ساقط گرداند ای لم حرف علت را زیراچه حرکت رفع قبل دخول لم از جهت استثقال محذوف شده بود پس بعد دخول لم اگر سقوط حرف علت نشود عمل لم مفهوم نگردد ونیز حرف علت مناسب حرکت است که از مد واشباع حرکات حرف علت پیدا میشود وچون حرکت از عمل لم ساقط شد حرف علت نیز ساقط خواهد شد چون لم یدع از باب

لَمْ يَدْعُ ای نخواند آن یکمرد اصلش يَدْعُوُ بود بضم واو ضمه بر واو ثقیل داشته
ساکن کردند يَدْعُوْ بسکون واو شد چون لم در اول او در آمد بعلامت جزم واو افتاد
لم يَدْعُ شد و لَمْ يَرْمِ از باب ضَرَبَ يَضْرِبُ ای نینداخت آن یکمرد اصلش يَرْمِيُ بضم یا
بود ضمه بر یا دشوار داشته ساکن کردند يَرْمِيْ بسکون یا شد چون لم در اول او در آمد
علامت جزمی سقوط حرف علت شد لَمْ يَرْمِ گردید و لَمْ يَخْشَ از باب سَمِعَ يَسْمَعُ
ای نترسید آن یکمرد اصلش يَخْشَيُ بضم یا بود چون یا متحرک و ما قبل او مفتوح است
یا را الف کردند یَخْشیٰ بالف شد و لم در اول چون در آمد الف را ساقط گردانید لَمْ يَخْشَ
گر... بدانکه بعد سقوط حرف علت عین کلمه بحال خود ماند و این اکثر است و گاهی
عین کلمه را آخر کلمه اعتبار کرده سکونش تجویز میسازند چون يَتَّقِي که هرگاه کلمه لم بران آرند
یا را حذف کرده قاف را ساکن کرده لَمْ يَتَّقْ بسکون قاف میگویند و حرف علت
سه است واو الف یا **سوال** این سه حرف را حرف علت چرا نامند **جواب** زیرا چه این حروف قبول
اعلال میکنند از حذف و ابدال و اسکان پس تغیر راهی هست درین حروف همچو علیل که تغیر مزاجی دارد
و نیز عِلت بالکسر بمعنی بیماریست کذا فی الصراح و وقت بیماری مجموعه این سه حرف وای وای از زبان
مریض بیرون می آید شاعری گوید **شعر** حرف علت نام کردم واو الف و یای را
هر که او دردی رسد ناچار گوید وای را که مجموعه وی وای باشد **سوال** مجموعه این
سه حرف سوای وای دیگر هم متصور بود چون اوی و ویا پس چرا مصنف وای را
خاص نمود **جواب** تا اشاره باشد بوجه تسمیه که کلمه وای از زبان علیل بیرون
می آید نه مجموعات دیگر **تنبیه** حرف علت ساکن را لین گویند اگر با وجود سکون
حرکت ما قبل موافق او باشد آنرا حرف مد گویند بسبب تولید او از مد حرکة فیه الالف

از مد فتحه و واو از مد ضمه و یا از مد کسره پیدا میشود و بهمین جهت واو را اخت ضمه
و یا را اخت کسره و الف را اخت فتحه نامیده اند سوال اخت میگویند بلفظ اخ چرا
تعبیر نمیکنند جواب زیرا چه حرف حکم تانیث دارد و در هفت محل ای تثنیه مذکر
غائب و جمع مذکر غائب و تثنیه مؤنث غائب و تثنیه مذکر حاضر و جمع مذکر حاضر و واحد مؤنث حاضر
و تثنیه مؤنث حاضر نون اعرابی را ساقط گردانده ای لم چرا که نون اعرابی بدل رفع است
که در واحد بود و هرگاه لم رفع را از واحد ساقط ساخت عوضش را هم ساقط خواهد کرد و در
دو محل در لفظ هیچ عمل نکند ای لم چرا که درین هر دو جا نه رفع است و نه نون اعرابی
بدل آن بلکه این نون که هست نون علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل است چنانچه گذشت
و آن دو محل این است جمع مؤنث غائب و جمع مؤنث حاضر و در همه کلمات عمل در
معنی کند ای لم یعنی صیغه فعل مضارع را بمعنی ماضی منفی گردانده ای لم سوال
لم مضارع را بمعنی ماضی منفی چرا گردانده جواب لم مشابه است بان شرطیه زیرا چه هر دو
عامل جازم اند پس همچنانکه ان ماضی را بمعنی مستقبل گرداند آنچنان لم مستقبل را بمعنی
ماضی منفی گرداند حملاً للضد علی الضد بحث نفی جحد بلم در فعل مضارع
معروف لم یفعل ای نکرد آن یک مرد در زمانه گذشته صیغه واحد مذکر غائب
بحث نفی جحد بلم در فعل مضارع معروف لم یفعلا لم یفعلوا لم تفعل لم تفعلا لم یفعلن
لم تفعل لم تفعلا لم تفعلوا لم تفعلی لم تفعلا لم تفعلن لم افعل لم نفعل و معانی این
صیغ از ما تقدم ظاهر اند بحث نفی جحد بلم در فعل مضارع مجهول
لم یفعل کرده نشد آن یک مرد در زمانه گذشته صیغه واحد مذکر غائب بحث نفی جحد
بلم در فعل مضارع مجهول لم یفعل لم یفعلا لم یفعلوا لم تفعل لم تفعلا لم یفعلن لم تفعل

لم تفعلوا لم تفعلوا لم تفعلی لم تفعلا لم تفعلن لم افعل لم نفعل و معانی این صیغ
ظاهر اند **فصل** این همه که گفته شد بحث نفی جحد بلم بود چون خواهی که لام تاکید ای
لامیکه افادهٔ معنی تاکید نماید و مجرد باشد از معنی حالیه زیراچه اگر معنی حالیت داشته باشد
پس اجتماعش با نون تاکید که معنی استقبال پیدا میسازد دشوار است با نون تاکید ای
نونیکه افادهٔ معنی تاکید نماید جمع کنی ای در فعل مستقبل زیرا که الیق بتاکید بحسب عادت
غیر موجود است ای استقبال نه ماضی و نه حال کذا فی شرح الزنجانی لام تاکید در اول
مستقبل در آر و نون تاکید در آخر او ای مستقبل زیاده کن **سوال** نون تاکید
بدون لام تاکید در مستقبل داخل میشود یا نه **جواب** در مستقبلی که در و معنی طلب
باشد چون امر و نهی و تمنی و استفهام البته نون تاکید بدون لام تاکید می آید زیراچه
بسبب وجود معنی طلب درینها مناسب شد تاکید آن و در مستقبلی که خبر محض باشد
داخل نشود نون تاکید مگر بعد داخل شدن لام تاکید با ول آن و این است مذهب
محققین و نزد بعضی درین مستقبل هم دخول نون تاکید بدون لام تاکید درست است
سوال مصنف در اول مستقبل گفت در اول مضارع چرا نگفت **جواب** برای
تنبیه بر این معنی که هنگام دخول لام تاکید و نون تاکید محض معنی استقبال گرفته می شود
سوال لام تاکید را باول فعل مستقبل و نون تاکید را بآخر آن چرا خاص کردند **جواب**
زیراچه لام برای تاکید اسم نیز می آید و نون نمی آید مگر برای تاکید فعل و اسم مقدم و قوی
است پس حرف تاکید آن مناسب شد که اول و مقدم باشد و فعل متاخر و ضعیف
است پس حرف تاکید آن مناسب شد که موخر باشد برای فرق کردن میان تاکید
اسم و تاکید فعل و نیز اگر نون تاکید را در اول آرند ابتدا بسکون لازم خواهد آمد

و آن ممتنع است و نیز نون تاکید مشابه نون تنوین است و محل او آخر کلمه است و نونِ تاکید دو نون
است یکی نونِ ثقیله دوم نونِ خفیفه هر دو نون در افاده معنی تاکید مستقبل برابر اند مگر
اکثر کوفیان نونِ ثقیله را اصل و نونِ خفیفه را فرع آن می پندارند و بصریان هر یکی
را اصل میدانند و نزد بعضی در نونِ ثقیله تاکید زائد است بنسبت نونِ خفیفه نونِ
ثقیله نونِ مشدد را گویند و نونِ خفیفه نونِ ساکن را سوال نونِ مشدد را ثقیله چرا
گویند جواب زیراچه مشدد باعتبار آنکه دو حرف .... یکجا بهم می آید ثقلی دارد سوال
نونِ ساکن را خفیفه چرا گویند جواب زیراچه ساکن و واحد خفیف می باشد از دو متحرک
سوال نونِ ثقیله حرف است و اصل در حرف بنا است و اصل در بنا سکون است
پس نونِ ثقیله چرا متحرک شد جواب اگر حرکت نمیدادند اجتماع ساکنین ای دو نون
علی غیر حده لازم می آمد و این ممتنع است سوال از جمله حرکات فتحه را چرا خاص کردند
جواب زیراچه فتحه اخف حرکات است و نونِ ثقیله در چهارده کلمه آید بسبب نبودن مانعی
و نونِ خفیفه در هشت کلمه آید زیراچه در شش باقی مانعی است چنانچه واضح خواهد شد و آن
هشت کلمه این است واحد مذکر غائب جمع مذکر غائب واحد مؤنث غائب واحد مذکر حاضر
جمع مذکر حاضر واحد مؤنث حاضر وحدان حکایت نفس متکلم تثنیه جمع حکایت نفس
متکلم و ماقبل نونِ ثقیله در پنج محل مفتوح باشد و در دو محل مضموم و در یک محل مکسور و در
شش محل ساکن چنانچه می آید و آن پنج محل این است واحد مذکر غائب و واحد مؤنث غائب
و واحد مذکر حاضر و صیغه حکایت نفس متکلم ای وحدان حکایت نفس متکلم و تثنیه و جمع
حکایت نفس متکلم سوال ماقبل نونِ ثقیله را درین پنج محل ساکن چرا نکردند جواب
تا اجتماع ساکنین علی غیر حده لازم نیاید سوال منجمله حرکات فتحه چرا دادند جواب

فتحه خفیف است و نون ثقیله ثقیل پس مناسب شد که ماقبلش را فتحه دهند تا ثقل ثقیل
لازم نیاید و شارح محقق جواب دوم آورده بقول خود و نیز نون ثقیله مثل لام معنی
تاکید دلالت میدارد لهذا مثل لام تاکید مفتوح نمودند انتهی مخفی مباد که این جواب با
سوال مطابقت ندارد زیرا چه سائل از وجه فتحه ماقبل نون ثقیله درین پیچ محل سوال
میکند و مجیب وجه مفتوح شدن خود نون ثقیله بیان ساخته فافهم و در جمع مؤنث غائب
و جمع مؤنث حاضر میان نون جمع و نون ثقیله الف فاصل یعنی فصل کننده میان
هر دو نون در آید سوال حاجت الف آوردن چیست جواب تا اجتماع سه نون
زائد لازم نیاید یعنی نون جمع دوم نون ثقیله که بمنزله دو نون است زیرا چه اجتماع
سه نون زائد مکروه است سوال الف را برای فصل چرا خاص کردند جواب
بنظر خفت آن سوال حاجت باوردن فاصل نبود نون جمع را اگر حذف میکردند
اجتماع سه نون لازم نمی آمد جواب اول نون جمع علامت تانیث و ضمیر فاعل است
اگر آنرا حذف میکردند معلوم نمیشد که فاعلش مذکر است یا مؤنث پس فاعل مجهول میماند
جواب دوم اجتماع ساکنین لازم می آمد میان لام که ماقبل نون است و نون اول
از نون ثقیله سوال لام را حرکت میدادند تا اجتماع ساکنین لازم نمی آمد جواب
کسره ثقیل است و نون ثقیله هم ثقیل است و اگر فتحه میدادند پس جمع مؤنث غائب
با واحد مذکر غائب و جمع مؤنث حاضر با واحد مذکر حاضر مشتبه میشد و اگر ضمه میدادند
پس جمع مؤنث غائب با جمع مذکر غائب و جمع مؤنث حاضر با جمع مذکر حاضر مشتبه
میشد سوال اگر الف فاصل نمی آوردند و یکی را از نون ثقیله حذف میکردند اجتماع
سه نون لازم نمی آمد جواب اگر یکی را از نون ثقیله حذف سازند نون جمع در نون دوم

از ثقیله مدغم شود پس جهالت فاعل لازم آید معلوم نشود که مذکر ست یا مؤنث
یا اجتماع ساکنین میان لام و نون اول مدغم لازم خواهد آمد و این ممتنع ست این
ست تقریر بعضی از شراح و شارح محقق ایرادی آورده که ازین کلام مردود معلوم
میشود که هر دو قباحت لازم نمی آید و حالانکه هر دو قباحت لازم می آید پس معلوم نیست
که چه مطلب فهمیده اند ما میگویم و بالله التوفیق که اگر تردید را بر مانعة الخلو حمل کنند هیچ ایراد
لازم نیاید پس ضرورت چیست که بر مانعة الجمع حمل کرده ایراد نمایم سوال در لیکوننّی
اجتماع سه نون شده ست جواب چون نون وقایه معنی ندارد لهذا از اعتبار ساقط
شد سوال نون وقایه کدام نون را گویند جواب هرگاه یای ضمیر متصل فعل شود
بسبب مناسبت آن کسرهٔ ماقبل آن لازم آید لهذا میان فعل و یای ضمیر نون را
می آرند که وقایه یعنی صیانت و حفاظت میسازد آخر فعل را از قبول کسره سوال
در لیکوننّی سه نون جمع شده اند جواب هر سه نون زائد نیستند بلکه اول اصلی است
و در جمع مذکر غائب و جمع مذکر حاضر واو دور کرده شود بجهت لزوم اجتماع ساکنین
میان واو جمع و نون مدغم و ماقبل واو نون ثقیله در جمع مذکر ضمه گذاشته شود
تا دلالت کند ضمه بر حذف واو سوال درینجا حذف فاعل لازم آمد زیرا چه
واو ضمیر فاعل ست و این ممنوع ست جواب ضمه قائم مقام آن موجود ست و چنین
حذف درست ست فتامل و از صیغهٔ واحد مؤنث حاضر یا دور کرده شود بجهت لزوم
اجتماع ساکنین میان یای تانیث و نون مدغم و ماقبل یای نون ثقیله در صیغهٔ
واحد مؤنث حاضر کسره گذاشته آید تا دلالت کند کسره بر حذف یا سوال در
جمع مذکر غائب و جمع مذکر حاضر و واحد مؤنث حاضر اگرچه اجتماع ساکنین گردیده مگر علی حده

است یعنی ساکن اول مده است و ساکن دوم مدغم و اینچنین اجتماع ساکنین جائز است
پس چرا واو و یا را حذف کردند جواب اول اجتماع ساکنین علی حده جائز است نه اینکه التقای آن دو
ساکن واجب است پس درین صیغ هرگاه کلمه ثقیل شد و طوالت کلمه لازم آمد و دال بر واو یعنی
ضمه و دال بر یا یعنی کسره موجود بود لهذا برای تخفیف واو و یا را حذف کردند جواب دوم
اجتماع ساکنین علی حده در کلمه واحده درست است و درین صیغ در دو کلمه است زیرا چه
ضمائر کلمه دیگر اند و نون کلمه دیگر و این است وجه حذف واو و یا در نون ثقیله و اما حذف
واو و یا در نون خفیفه پس به دخول او اجتماع ساکنین درین صیغ علی غیر حده لازم آید
لهذا حذف کرده خواهد شد سوال الف را در تثنیه چرا حذف نکردند با آنکه اجتماع
ساکنین علی حده ای الف و نون مدغم در دو کلمه واقع است و دال یعنی فتحه هم موجود
است جواب اینجا برای حذف الف مانعی است و آن التباس آن بواحد و ثقل هم پیدا
نیست و بعضی از مبحث اینمقام در مبحث امر انشاء الله تعالی نوشته خواهد شد تنبیه بدانکه
حذف واو از جمع مذکر و حذف یا از واحد مؤنث مشروط است بشرط آنکه واو و یا مده با
شد والا واو و یا را حذف ننمایند برای فقدان ضمه که دال بر واو باشد و فقدان کسره که
دال بر یا شود بلکه برای دفع التقای ساکنین بلحاظ مناسبت واو را حرکت ضمه دهند
چون اخشون و یا را حرکت کسره چون اخشین سوال اجتماع ساکنین که اول مده
و ثانی مدغم باشد چرا جائز شد جواب بسبب آنکه ساکن دوم که مدغم است تلفظ آن نمی
شود مگر بتبعیت مدغم فیه و استقلالا نیست گویا در کلام نیست مگر ساکن واحد و نون
ثقیله است محل ای تنها نیکه بعد الف افتد مکسور باشد چهار تثنیه ای تثنیه مذکر غائب
و تثنیه مؤنث غائب و تثنیه مذکر حاضر تثنیه مؤنث حاضر و دو جمع ای جمع مؤنث

غائب و جمع مؤنث حاضر **سوال** درین شش محل نون ثقیله چرا مکسور باشد **جواب**
بسبب آنکه نون ثقیله درین صیغها مشابه نون تثنیه است چراکه هر یکی ازین هر دو زائد است
و بعد الف واقع شده پس مثل نون تثنیه مکسور شد و در باقی هشت محل ای جائیکه بعد الف
نه افتد یعنی واحد مذکر غائب و جمع مذکر غائب و واحد مؤنث غائب و واحد مذکر حاضر و جمع
مذکر حاضر و واحد مؤنث حاضر و دو صیغه حکایت نفس متکلم مفتوح باشد **سوال** درین
هشت محل نون ثقیله چرا مفتوح شد **جواب** زیراچه فتحه اخف الحرکات است و نون
ثقیله ثقیل است و مشابهت تثنیه هم نیست پس مناسب که فتحه داده شود و نون خفیفه در
محلیکه الف باشد ای در جائیکه قبل نون ثقیله بلا فصل الف باشد در نیاید و آن
شش محل است چهار تثنیه و دو جمع مؤنث غائب و حاضر و یونس و بعضی از کوفیین
آوردن نون خفیفه درین هر شش صیغه جائز میدارند و یونس آنرا بر حال خود ساکن
میدارد و دیگران اورا کسره میدهند و علامه تفتازانی گفته که این مذهب قابل اعتماد نیست
زیراچه مخالف قیاس و استعمال فصحا است و جواب میدهد یونس از التقای ساکنین
بدین وجه که الف که واقع است قبل نون بمنزله عدم است زیراچه ضعیف است و قبلش
فتحه است پس گویا که اجتماع ساکنین نیست و صفی بن نصیر مذهب یونس را پسندیده
نوشته **سوال** درین شش محل نون خفیفه چرا نمی آید **جواب** بسبب لزوم اجتماع ساکنین
علی غیر حده میان الف و نون خفیفه **سوال** الف را خواه نون خفیفه را چرا حرکت ندادند
تا اجتماع ساکنین لازم نمی آید **جواب** اگر الف خواه نون خفیفه را حرکت میدادند خلاف
وضع هر یک لازم می آید **سوال** یکی را از این خفیفه چرا حذف نکردند **جواب**
اگر نون خفیفه را حذف میکردند پس برای الحاق آن فائده مترتب نمیشد کذا فی بعض شروح

الفصول و اگر الف را حذف میکردند مشابه بواحد میشد **سوال** این مشابهت بواحد در هر چهار
تثنیه میشد و اما در دو جمع مؤنث غائب و حاضر اگر الف فاصل نشود و نون خفیفه داخل
گردد هیچ قباحت لازم نباید **جواب اول** درین صورت لازم می آید اجتماع دو نون زائد و این
هم مکروه است **جواب دوم** هرگاه درین دو صیغه وقت دخول نون ثقیله برای دفع اجتماع
نونات الف فاصل آورده شد و نون ثقیله اصل است و خفیفه فرع آن و حکم فرع مطابق
حکم اصل می شود پس هنگام دخول نون خفیفه ناچار برای متابعت حکم اصل الف خواهند آورد
و بعد آمدن الف اگر نون را داخل نمایند اجتماع ساکنین علی غیر حده لازم خواهد آمد و درین
جواب خدشه است اولاً آنکه اصالت نون ثقیله نزد کوفیین است نه نزد سائر بصریین و ثانیاً
آنکه فرع را لازم نیست که در جمیع احکام متابعت اصل کند فتامل **سوال** اجتماع ساکنین علی
غیر حده در آلان و آلحسن لازم می آید **جواب** این اجتماع ساکنین درست است زیرا چه درین
دو مثال در اصل دو همزه بودند یکی همزه استفهام دوم همزه تعریف و اجتماع دو همزه معیوب
ثقیل است و حذف یکی ازین دو همزه ممکن نیست زیرا که اگر حذف کرده شود یکی ازین دو گفته خواهد
شد مثلاً الحسن عندک بیک همزه و درین هنگام توهم خواهد شد که این کلام جمله خبریه است و حالانکه
مقصود استفهام است پس همزه ثانی را بالف بدل کردند تا خفت لازم آید پس اجتماع ساکنین
پیدا شد و این بضرورت است کذا قیل و در باقی محل و آن هشت محل است یعنی جائیکه
پیش نون الف نباشد بیاید ای نون خفیفه چراکه مانع دخول نون خفیفه یافته نمی شود
و لام تاکید همیشه مفتوح باشد تا مشابه نشود بلام امر که مکسور است و ضمه ثقیل است و فتحه
اخف الحرکات است و نون اعرابی با نون تاکید جمع نشود تا اجتماع نونات لازم نیاید و نیز
نون اعرابی بدل اعراب رفع است و ما قبل نون تاکید مبنی است پس جای اعراب باقی

نماند لہذا حذف کردہ شد **بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیلہ در فعل مستقبل معروف** لَیَفْعَلَنَّ ہرآئینہ ہرآئینہ خواہد کرد آن یکمرد در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مذکر غائب بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیلہ در فعل مستقبل معروف لَیَفْعَلَانِّ لَیَفْعَلُنَّ لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَانِّ لَیَفْعَلْنَانِّ لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَانِّ لَتَفْعَلُنَّ لَتَفْعَلِنَّ لَتَفْعَلَانِّ لَتَفْعَلْنَانِّ لَأَفْعَلَنَّ لَنَفْعَلَنَّ و معانی این صیغ بر تذکرہ پوشیدہ نخواہند ماند **بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیلہ در فعل مستقبل مجہول** لَیُفْعَلَنَّ ہرآئینہ ہرآئینہ کردہ خواہد شد آن یک مرد در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مذکر غائب بحث لام تاکید با نون تاکید ثقیلہ در فعل مستقبل مجہول لَیُفْعَلَانِّ لَیُفْعَلُنَّ لَتُفْعَلَنَّ لَتُفْعَلَانِّ لَیُفْعَلْنَانِّ لَتُفْعَلَنَّ لَتُفْعَلَانِّ لَتُفْعَلُنَّ لَتُفْعَلِنَّ لَتُفْعَلَانِّ لَتُفْعَلْنَانِّ لَأُفْعَلَنَّ لَنُفْعَلَنَّ و معانی این صیغ ظاہر اند **بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفہ در فعل مستقبل معروف** لَیَفْعَلَنْ ہرآئینہ ہرآئینہ خواہد کرد آن یکمرد در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مذکر غائب بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفہ در فعل مستقبل معروف لَیَفْعَلُنْ صیغۂ جمع مذکر غائب لَتَفْعَلَنْ صیغۂ واحد مؤنث غائب لَتَفْعَلَنْ صیغۂ واحد مذکر حاضر لَتَفْعَلُنْ صیغۂ جمع مذکر حاضر لَتَفْعَلِنْ صیغۂ واحد مؤنث حاضر لَأَفْعَلَنْ صیغۂ وحدان حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث لَنَفْعَلَنْ صیغۂ تثنیہ و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث و معانی این صیغ ظاہر اند **بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفہ در فعل مستقبل مجہول** لَیُفْعَلَنْ ہرآئینہ ہرآئینہ کردہ خواہد شد آن یکمرد در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مذکر غائب بحث لام تاکید با نون تاکید خفیفہ در فعل مستقبل مجہول لَیُفْعَلُنْ لَتُفْعَلَنْ لَتُفْعَلَنْ

لَتُفْعَلُنَّ لَتُفْعَلِنَّ لَاُفْعَلَنَّ لَنُفْعَلَنَّ و معانی این صیغ ظاهر اند تتمه این همه که گفته
شد بحث اثبات لام تاکید با نون تاکید در فعل مستقبل معروف و مجهول بود چون
خواهی که مستقبل منفی بلا یا بما را بنون تاکید بنا کنی نون ثقیله یا خفیفه را در آخر او
در آر نفی فعل مستقبل معروف یا مجهول بلا یا بما بنون ثقیله یا خفیفه گردد و آنچه
ساقط شود در بحث نون ثقیله اثبات همان در نفی نیز ساقط شود و بر هر صیغه که نون
خفیفه در اثبات در نیاید در نفی هم در نیاید و تصریف آن بر قیاس تصریف اثبات است
بازیادت حرف نفی و ابن حاجب گفته که اتصالش در نفی کمتر است **فصل** این همه که
گفته شد بحث فعل مضارع معروف و مجهول مثبت و منفی مؤکد و غیر مؤکد بود چون خواهی
که از بنا کنی امر گرفته میشود از فعل مضارع **سوال** تعریف امر چیست **جواب** امر فعلی
است موضوع برای طلب فعل اعم است از آنکه متکلم خود را عالی پندارد یا عاجز یا مساوی
و این است اصطلاح اهل عربیة و نزد ارباب اصول در امر استعلا معتبر است و آنچه نه بر
وجه استعلا بلکه بر وجه خضوع باشد او را دعا نامند و با تساوی التماس است **سوال**
چنین افعال را امر چرا نام کردند **جواب** زیرا چه امر در لغت بمعنی فرمودن است و مناسبت
میان معنی لغوی و اصطلاحی پیدا است **سوال** امر را از فعل مضارع بنا می سازند
از فعل ماضی چرا بنا نمی سازند **جواب** بسبب مناسبت استقبالیت که در امر زمانه مستقبل
مستفاد است زیرا چه امر کرده نمیشود بچیزی که گذشته است چه درین امر تکلیف ما لا یطاق
است و همچنین امر کرده نمیشود بایجاد موجود فی الحال که محال است **سوال** بحث
امر را از بحث فعل مضارع چرا در ذکر موخر کرد **جواب** زیرا چه امر ماخوذ است از
مضارع و ماخوذ منه احق بتقدیم است و این است مذهب بعضی از صرفیان و عند

فصول اکبری گفته که امر از مضارع مشتق نبود چرا که تای تفعل در امر باقی نیست
و در اشتقاق بقای ماده و معنی ضرورست بلکه امر مشتق است از مصدر غائب از
غائب حاضر از حاضر معروف از معروف مجهول از مجهول متکلم از متکلم و این بجهت
مناسبت میان فرع و اصل چون خواهی که امر حاضر معروف بنا کنی ای از مضارع
حاضر معروف علامت مضارع را که تاست حذف کن سوال در امر حاضر معروف
علامت مضارع را چرا حذف میسازند جواب اول تا التباس نشود بمضارع در حال
وقف جواب دوم زیرا چه از فعل مضارع تغیر منظورست پس علامت او را باقی داشتن
بیمحل است سوال برای حذف علامت مضارع چرا امر حاضر معروف را خاص کردند
جواب بسبب کثرت استعمال آن که مقتضی خفت اوست و لهذا در امر حاضر مجهول
حذف نمیکنند بسبب قلت استعمال آن سوال بعد حذف علامت مضارع همزه می آید
پس تخفیف در لفظ چه شد جواب آمدن همزه وصل در هر امر ضرور نیست چنانچه گاهی آید
و معهذا در حالت وصل می افتد پس اعتبار را نشاید سوال مصنف هیچ طریقه بنای
امر حاضر معروف را چرا در ذکر مقدم کرد جواب زیرا چه سوای آن نزد بعضی داخل
در مضارع است و لهذا حقیقة امر حاضر معروف است و لهذا در تثنیه بشی بگوید مضارع
معروف یا مجهول بلام امر بعده ای بعد حذف علامت مضارع بنگر متحرک میماند یا
ساکن اگر متحرک می ماند آخر را ای لام کلمه را ساکن کن اگر حرف علت نباشد سوال
در امر حاضر معروف سکون از کجا رسید جواب اصل در افعال بسبب فقد این معانی موجبه
اعراب بناست و مضارع بسبب مشابهت تامه با اسم فاعل معرب کرده شده بود چون
علامت مضارع حذف کرده شد مشابهت تامه با اسم فاعل باقی نماند پس مبنی شد

بنا عود کرد واصل در مبنی سکون ست لهذا ساکن کرده شد چون از تَعِدُ که مضارع حاضر
معروف ست عِدْ ساخته شد واز تَضَعُ که مضارع حاضر معروف ست ضَعْ در صُراح
می آرد وَعْد نوید دادن و وَضْع نهادن برجای بدانکه یَعِدُ دراصل یَوْعِدُ بود از باب
ضَرَبَ یَضْرِبُ واو افتاد میان یای مفتوح وکسرهٔ لازم واو را حذف کردند یَعِدُ شد
و تَعِدُ دراصل تَوْعِدُ بود اگرچه اینجا قاعده یافته نشد مگر طردًا للباب واو را حذف کردند
تَعِدُ شد وقس علی هذا اَعِدُ و نَعِدُ و چون خواستند که امر حاضر معروف بنا کنند تا علامت
مضارع را حذف کردند ما بعد آن متحرک ست آخر را ساکن کردند عِدْ شد **سوال** در
یُوْعَدُ که مضارع مجهول است چرا برای تبعیت یَعِدُ واو را حذف نکردند **جواب** مجهول مغایر
معروف ست بخلاف تَعِدُ و اَعِدُ و نَعِدُ یَضَعُ دراصل یَوْضِعُ بکسر ضاد بود واو میان یای
مفتوح وکسرهٔ لازم افتاد حذف کرده شد یَضِعُ گردیده و در تَضَعُ که اصلش تَوْضِعُ است
اگرچه قاعده یافته نشد مگر طردًا للباب واو را حذف کردند من بعد برای رعایت حرف
حلق که ثقیل ست کسرهٔ ضاد را بفتحه بدل کردند یَضَعُ و تَضَعُ بفتح ضاد شد هرگاه خواستند
که امر حاضر معروف بنا سازند تا علامت مضارع را حذف کردند بعده متحرک ماند
آخر را ساکن کردند ضَعْ شد **سوال** در یَعِدُ و اخوات او چرا برعایت حرف حلق
فتحه ندادند **جواب اول** فتحه برعایت حرف حلق سماعی است قیاسی نیست **جواب دوم**
حرف حلق برای فتحه علت مجوزه است نه موجبه **سوال** در یَذَرُ باوجودیکه حرف حلق
نیست چرا فتحه دادند **جواب** بلحاظ آنکه در معنی یَدَعُ است و اگر در آخر او حرف علت
باشد ساقط شود زیرا چه اگر ساقط نشود معلوم نخواهد شد که این سکون بجهت بنای امر
رسیده است یا همان سکون است که از پیشتر حاصل است چون از تَقِی قِ

در اصل یُوَقِّیُ بود واو افتاد میان یای مفتوحه وکسرهٔ لازم حذف کرده شد وضمه بر
یا دشوار داشته ساکن کردند یُقِّی شد وتَقِّی در اصل تَوَقِّی بود اگرچه قاعدهٔ حذفِ واو
یافته نشد مگر طرداً للباب حذف کردند وضمه بر یا ثقیل بود حذف کرده یا را ساکن کردند
تَقِّی شد چون خواستند که امرِ حاضر معروف بنا کنند تای علامت مضارع را حذف کردند
وبعد آن متحرک است وبآخر کلمه حرف علت است آنرا حذف کرده علامت جزمی سقوط حرف
علت پنداشتند قِ شد در صراح می آرد وِقایة بالکسر نگاهداشتن واگر ساکن بماند
ای بعد حذف علامتِ مضارع نظر کن در عین کلمه اگر عین کلمه مکسور باشد یا مفتوح
همزهٔ وصل مکسور در اول او بجای علامتِ مضارع درآر سوال بعد حذفِ علامت
مضارع اگر ساکن باشد همزهٔ وصل چرا می آرند جواب تا ابتدا بسکون لازم نیاید
سوال همزه را چرا بزیادت خاص کردند حرف دیگر را چرا زائد نکردند جواب زیرا چه
همزه از حروف حلق است وحروف حلقیه بر حروف باقیه بقوّت وشرافت مقدم اند
سوال از میان حروف حلق چرا همزه را خاص کردند جواب زیرا چه او بالف بدل
میشود والف حرف علت است پس همزه را مناسبت گردید با حرف علت که کثیر الزیا
ومستحق زیادت اند لهذا از دیادش انسب افتاد سوال این همزه را همزهٔ وصل چرا
نامیدند جواب زیرا چه این همزه ماقبلِ خود را بما بعد خود وصل میسازد وخود از میان
بیرون آید ومقابلِ او همزهٔ قطع است که ما بعدِ خود را از ماقبل خود قطع میسازد چو
همزهٔ باب افعال سوال فا کلمه را حرکت چرا ندادند که محذور ابتدا بسکون لازم
وحاجت بهمزه نمی افتاد جواب اگر فتحه میدادند التباس بماضی می آمد در حال وقف
واگر کسره میدادند در مضموم العین خروج از کسره بسوی ضمه لازم می آمد واگر ضمه

میدادند در مکسور العین خروج از ضمه سوی کسره لازم می آمد و باقی ابواب را بقیاس بر یک نمط کردند **سوال** در اضرب یعنی مکسور العین همزهٔ وصل مکسور چرا آوردند **جواب** زیراچه کسره اصل ست در همزهٔ وصل **سوال** اصل در همزهٔ وصل کسره چرا شد **جواب** زیراچه همزهٔ وصل حرف ست و اصل در حرف سکون ست و ساکن را وقتیکه حرکت داده شود حرکت کسره میدهند **سوال** ساکن را وقتیکه حرکت میدهند کسره چرا میدهند **جواب اول** سکون عدم ست وکسره هم بمنزلهٔ عدم ست زیراچه بر فعل داخل نمیشود و در اسم در غیر منصرف هم داخل نمیشود پس بمنزلهٔ عدم گردید بدین مناسبت ساکن را حرکت کسره میدهند کذا فی بعض حواشی تفسیر البیضاوی **جواب دوم** فتحه اخف ست وضمه اثقل وکسره متوسط ست وخیر الامور اوسطها پس کسره اختیار کرده شد **سوال** در افعُل مفتوح العین چرا همزهٔ وصل را فتحه ندادند **جواب** برای ترک اصل که کسرهٔ همزهٔ وصل ست وجهی وجیه نبود بر اصل خود او را گذاشتند وتغیری ندادند واتباع عین امری ضروری ولازم نیست **سوال** الف اَیمُن باوجودیکه همزهٔ وصل ست واصل او کسره ست چرا فتحه دادندش **جواب** اَیمُن جمع یمین ست واین همزهٔ وصل نیست بلکه همزهٔ قطعی ست بسبب کثرت استعمال بنظر خفت فتحه داده شد وبهمین جهت در تلفظ حکم همزهٔ وصل پیدا کرده **سوال** در الف تعریف باوجودیکه همزهٔ وصل ست واصل او کسره ست چرا فتحه دادند نحو اَلرَّجل **جواب** بسبب کثرة استعمال **سوال** در اُکرُم چرا همزهٔ امر را فتحه دادند باوجودیکه عین کلمه مکسور ست می بایست که مکسور میشد **جواب** این همزهٔ امر نیست بلکه الف قطعی ست که از اُکرم که در اصل تُاکرم بود محذوف شد چون علت حذف

آن در امر باقی نماند و اعادهٔ آن گردید سوال از تاکرم الف را چرا حذف کردند جواب
بسبب اجتماع همزتین در ااکرم یک همزه حذف کرده شد و طرداً للباب در جمیع صیغ همچو نکرم و تکرم و یکرم
و نکرم حذف کردند سوال از تکرم چون امر حاضر معروف بنا کردند تا را حذف کرده
همزهٔ محذوفه را باز آوردند و آخر را ساکن کردند اکرم شد پس بروقت بنای امر حاضر
معروف از تعد بعد حذف تا واو محذوفه را چرا باز نمی آرند جواب اگر واو را باز آرند
بسبب سکونش حاجت همزهٔ وصل خواهد افتاد و اوعد خواهد گردید پس ارکان برعایت
مضارع که اصل اوست اعلال مضارع دیده و جاری کرده واو را حذف خواهند کرد
پس باز آوردنش ضایع خواهد گردید لهذا باز نمی آرند کذا قال الرضی سوال در اِعْلَمْ
مثلا همزهٔ وصل در خط چرا محذوف نمی شود جواب تا مشتبه نشود بامر عَلَّمَ یعنی
عَلِّمْ سوال از اعراب رفع التباس خواهد شد جواب گاهی اعراب را ترک میسازند و
بهمین جهت برای تفرقه میان عُمَر بضم عین و فتح میم و عَمْرو بفتح عین و سکون میم واو را
در عمرو بفتح عین و سکون میم می‌نویسند و گاهی [illegible] برای رفع التباس [illegible] حرکت [illegible]
این تفرقه [illegible] شود سوال [illegible] در عمرو بفتح عین و سکون میم واو را از [illegible] در عُمَر
بضم عین و فتح میم جواب زیرا چه در عمرو بفتح عین و سکون میم اول حرف [illegible]
و بعد از ان ساکن پس زیادتی [illegible] در [illegible] اثقل نیست بخلاف عُمَر [illegible]
میم تنبیه اختلاف کرده اند [illegible] همزه حرکه [illegible] یا [illegible] بعضی بر [illegible] حرکه [illegible]
حرف نیست اگر حرف بودی [illegible] صورتی معین در خط بودی در حالی که صورتی معین
در خط نیست [illegible] زیرا چه گاهی ساکن [illegible] شود پس اگر حرکت
[illegible] حرکت و سکون کذا فی بعض الشروح [illegible]

اول میتوان گفت که برای هر حرف صورتی معین بودن را مستلزم نمیدارم و اگر کسی تصریح کرده
باشد باعتبار اکثر خواهد بود فافهم و آخر را ساکن کن بوجهیکه سابق گذشت اگر حرف علت
نباشد چون از تسمع اسمع و از تضرب اضرب چون خواستند که از تسمع و تضرب بنار
امر حاضر معروف سازند تای علامت مضارع را حذف کردند بعدش سین و ضاد
ساکن مانده نظر کردند بر عین کلمه که در تسمع مفتوح است و در تضرب مکسور است همزهٔ وصل
مکسوره در اول کلمه آوردند و آخر را ساکن کردند اسمع و اضرب شد و اگر در آخر آن حرف
علت باشد ساقط شود بوجهیکه گذشت چون از ترمی ارم در اصل ترمی بود از باب
ضرب ... بضمه بر یا دشوار داشته ساکن کردند ترمی شد چون امر حاضر معروف بنا
کردند علامت مضارع را حذف کرده مابعدش را ساکن کردند و عین کلمه را مکسور یافته
همزهٔ وصل مکسوره در اول کلمه در آوردند و یا که حرف علت است ساقط شد ارم گردید
و از تخشی اخش در اصل تخشی بود از باب سمع یسمع یا متحرک ماقبل او مفتوح یا را
الف کردند تخشی شد چون بناء امر حاضر معروف خواستند تا را حذف کرده مابعد آن ساکن
و عین کلمه را مفتوح یافتند همزهٔ وصل مکسوره آوردند و الف را که در آخر کلمه است حذف کردند اخش
شد و اگر عین کلمه مضموم باشد همزهٔ وصل مضموم در اول در آرد سوال در مثل اکتب
ای مضموم العین همزه را کسره که اصل است در همزهٔ وصل چرا ندادند جواب بر تقدیر کسره
خروج از کسره بسوی ضمه لازم می آمد و این مکروه است سوال کاف فاصل موجود است
پس خروج از کسره بسوی ضمه لازم نمی آید جواب حرف ساکن مانع و فاصل قوی نیست
اعتبار ندارد و لهذا واو قنوة را بیا بدل کرده قنیة می گویند زیرا که نون ساکن بمنزلهٔ معدوم
است پس واو بسبب کسرهٔ ماقبل ای قاف یا شد سوال همزه را فتحه چرا ندادند با آنکه فتحه

اخف ست جواب برای موافقتِ عین کلمه و نیز اگر فتحه میدادند با واحد متکلم مضارع معروف
در حالِ وقف ملتبس میشد و آخر را ساکن کن اگر حرف علت نباشد چون از تنصر انصر
علامتِ مضارع را حذف کرده مابعدش را ساکن و عین کلمه را مضموم یافتند همزهٔ
وصل مضموم آوردند و آخر را ساکن کردند انصر شد و اگر در آخر او حرف علت باشد
ساقط شود بوجهیکه گذشت چون از تدعو ادع در اصل تدعو بود بضم واو ضمه بر واو
ثقیل پنداشته حذف کردند تدعو بسکون واو شد چون بنای امر حاضر معروف خواستند تای
علامت مضارع را حذف کرده مابعدش را ساکن و عین کلمه را مضموم یافتند همزه وصل
مضموم در اول کلمه آوردند و آخر او حرف علت ست ساقط شد ادع شد چون خواهی که
امر حاضر مجهول و امر غائب معروف یا مجهول بنا کنی لام امر مکسور در اول اداهی فعل
مضارع در آر سوال درین صیغ علامتِ مضارع را چرا حذف نکردند جواب بسبب
قلت استعمال اینها پس زیادت حروف درینها مضائقه ندارد سوال در امر غائب لام
امر چرا زائد کردند جواب بمناسبت آنکه لام از وسط مخارج می برآید و غائب نیز متوسط
ست میان متکلم و مخاطب سوال لام امر در مخاطب معروف نمی آید در مخاطب مجهول
چرا زائد کردند جواب در مخاطب معروف بسبب کثرت استعمال خفت کرده شد و مخاطب
مجهول قلیل الاستعمال ست سوال لام امر را باول کلمه چرا آوردند جواب تا از
ابتدای تکلم معلوم شود که این نوع دیگر ست از کلام سوال لام امر مکسور چرا شد جواب
بجهت مشابهتِ او با لام جاره وقتِ دخول او بر مظهر چون لزید زیرا چه جزم که عمل لام
امر ست مخصوص ست با فعال همچو جر که عمل لام جر ست مخصوص ست با سما سوال
لام جاره بر وقت دخول او بر مظهر چرا مکسور میشود جواب برای موافقت عمل خود زیرا چه

عمل او جر است **سوال** هرگاه لام جاره بر مضمر داخل شود چون له ولک ولنا پس چرا مفتوح
می شود **جواب** حروف مفرده بسبب اینکه اگر مبنی بر سکون باشند ابتدا بسکون لازم خواهد آمد
مبنی بر حرکت شده اند و چون فتحه اخت سکون است در خفت لهذا در بناء اینها فتحه اختیار کرده
شد کذا قال المحقق اللاهوری فی حاشیة تفسیر البیضاوی **سوال** این لام جاره با لام تاکید
اگر بر ضمیر داخل شود مشتبه خواهد شد که او هم مفتوح میباشد **جواب** ضمیر لام جاره متصل و ضمیر
لام تاکید منفصل میشود چون لَهٗ و لَهُوَ پس امتیاز حاصل است **سوال** جر چرا مختص شد
باسم **جواب** زیرا چه جر خاصهٔ اضافت است و اضافت خاصهٔ اسم **سوال** جزم چرا
در فعل خاص شد **جواب** زیرا چه فعل ثقیل است پس محتاج شد بطرف خفت باسکان
سوال لام امر را بسبب دخول واو یا فا ساکن چرا میکنند چون وَلْیضرب فَلْیضرب **جواب**
واو و فا بمنزله جزء کلمه میشوند که وقف بر اینها بدون کلمه ممتنع است پس بنظر تخفیف کسره
را حذف کردند چنانکه در فَخِذ فَخْذ میگویند و اما ثُمَّ پس او را بر فا حمل کردند بمناسبت میان
هر دو که هر دو برای تعقیب دال اند **سوال** حرفی از حروف علت مقام لام چرا زائد نکردند
جواب در این صورت در امر غائب اجتماع دو حرف علت لازم می آمد یکی علامت مضارع
دوم علامت امر و این ثقیل است و مخاطب مجهول را بر وی حمل کردند آخر را جزم کن اگر حرف علت
در آخر کلمه نباشد در تعبیر لفظ جزم تنبیه است بر اینکه امر باللام معرب است **سوال** عامل
جزم کدام است **جواب** همین لام امر که مشابهت دارد با حرف شرط همچنانکه حرف شرط
معنی استقبال پیدا می سازد و همچنان لام امر معنی استقبال پیدا می نماید بهمین مشابهت
لام امر عمل حرف شرط میسازد و اگر در آخر کلمه حرف علت باشد ساقط شود زیرا چه اگر
ساقط نشود عمل لام امر ظاهر نشود چه سکون از پیشتر بود چون لِیَدْعُ در اصل یَدْعُوْ

بود بضم واو ضمه بر واو ثقیل داشته ساکن کردند یدعُو بسکون واو شد چون ذکر امر غائب معروف بنا کنند لام امر آورند و آخر اگر حرف علت بود حذف کردند لیدعُ شد و لِیَرمِ در اصل یرمی بضم یا بود ضمه بر یا ثقیل داشته ساکن کردند یرمی بسکون یا شد چون لام امر آوردند علامت جزمی سقوط حرف علت شد لیرم گردید و لیخش در اصل یخشی بضم یا بود یا متحرک ماقبل او مفتوح یا را بالف بدل کردند یخشی با الف گردید چون لام امر آوردند الف ساقط گشت لیخش گردید و نون تاکید ثقیله باشد خواه خفیفه چنانچه در مضارع می آید ای بطوریکه دانستی از حذف واو و یا و ادخال الف وغیره در امر نیز می آید **سوال** در آخر امر هر دو نون تاکید چرا آورده میشود **جواب** برای تاکید طلب زیرا چه امر موضوع ست برای طلب **بحث امر حاضر معروف**
اِفعَل بکن تو یکمرد در زمانهٔ استقبال صیغهٔ واحد مذکر بحث امر حاضر معروف اِفعَلا بکنید شما دو مردان در زمانهٔ استقبال صیغهٔ تثنیه مذکر بحث الخ **سوال** نون اعرابی را چرا حذف کردند **جواب** زیرا چه او بدل اعراب ست ای رفع و هرگاه اعراب وقت بنا امر ساقط می شود نون اعرابی هم ساقط خواهد شد اِفعَلُوا بکنید شما همه مردان در زمانهٔ استقبال صیغهٔ جمع مذکر بحث الخ اِفعَلِی بکن تو یکزن در زمانهٔ استقبال صیغهٔ واحد مونث بحث الخ اِفعَلا بکنید شما دو زنان در زمانهٔ استقبال صیغهٔ تثنیه مونث بحث الخ اِفعَلنَ بکنید شما همه زنان در زمانهٔ استقبال صیغهٔ جمع مونث بحث الخ **سوال** نون جمع مونث را چرا حذف نمیکنند همچو نون اعرابی **جواب** زیرا چه این علامت جمع مونث و ضمیر فاعل ست و علامت تغیر نه پذیرد **فائدہ** نزد کوفیین در امر حاضر معروف نیز لام امر داخل میشود و او معرب ست نه مبنی

امر که متعدرست واصل اِفْعَلْ لِتَفْعَلْ بود لام بسبب کثرت استعمال حذف شد وعلامت

مضارع را بسبب تفرقه میان مضارع وامر حذف کردند باقی ماند فاء ساکن ناگزیر اجتلاب

کرده شد همزهٔ وصل بجای علامت مضارع و دلیل می آرند بقول باریتعالی فَلْتَفْرَحُوْا

باظهار لام با تای مخاطب وآن این ست قراءة یعقوب وبصریان جواب میدهند که این قراءة

شاذه ست اعتدادی ندارد و دیگر قراء معتبرین فلیفرحوا بیای تحتانیه خوانده اند بحث

امر حاضر مجهول لِتُفْعَلْ باید کرده شوی تو یکمرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر حاضر

مجهول لِتُفْعَلَا لِتُفْعَلُوْا لِتُفْعَلِيْ لِتُفْعَلَا لِتُفْعَلْنَ حاجت بیان معانی این صیغ نیست

بحث امر غائب معروف لِيَفْعَلْ باید که بکند آن یکمرد صیغهٔ واحد مذکر بحث

امر غائب معروف لِيَفْعَلَا لِيَفْعَلُوْا لِتَفْعَلْ لِتَفْعَلَا لِيَفْعَلْنَ لِاَفْعَلْ لِنَفْعَلْ بر عاقل

معانی این صیغ مخفی نیستند بحث امر غائب مجهول لِيُفْعَلْ باید که کرده شود آن

یکمرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر غائب مجهول لِيُفْعَلَا لِيُفْعَلُوْا لِتُفْعَلْ لِتُفْعَلَا لِيُفْعَلْنَ

لِاُفْعَلْ لِنُفْعَلْ بر مستیقظ معانی این صیغ ظاهر اند **فائده** گاه باشد که لام امر را

بقیام قرینه ساقط میسازند چنانچه در قول باریتعالی قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقِيْمُوا

الصَّلٰوةَ ای لیقیموا کذا قیل **سوال** در امر چرا بحث حاضر معروف را علیحده ذکر کرد

وبحث غائب معروف را علیحده **جواب** زیرا که در صیغهٔ معروفش تغیر تام از فعل

مضارع کرده ست بخلاف صیغهٔ غائب معروف که تغیر ناقص دارد لهذا جدا جدا

ذکر کرد **سوال** دو صیغهٔ متکلم را چرا بحثی علیحده نکرد **جواب** بسبب قلت عدد ایها

وقلت استعمال ایها زیرا چه امر نفس خود قلیل ست به نسبت امر مر غیر خود را **سوال**

دو صیغهٔ متکلم را بضمن بحث غائب معروف چرا ذکر کرد **جواب** زیرا چه طریقه بنای امر غائب

وامر متکلم یکی ست لهذا در یک بحث ذکر کرده شدند **سوال** طریقهٔ بنای امر حاضر مجهول
وامر غائب مجهول یکی است پس چرا در یک بحث هر دو را ذکر نکرد **جواب** در معروف
هر دو بحث امر حاضر وامر غائب جدا جدا ذکر کرده شدند پس باتباع او در مجهول هم هر دو
بحث امر حاضر وامر غائب علیحده علیحده ذکر کرده شدند ونهی را نیز بر طبق امر مذکور کرده است
چنانچه واضح خواهد شد بجهت مناسبت امر ونهی در فعلیت والنشائیت فتدبر

بحث امر حاضر معروف با نون ثقیله اِفْعَلَنَّ هر آئینه بکن تو یکمرد صیغهٔ واحد
مذکر بحث امر حاضر معروف بانون ثقیله اِفْعَلاَنِّ اِفْعَلُنَّ صیغهٔ جمع مذکر حاضر اِفْعَلِنَّ
صیغهٔ واحد مؤنث حاضر اِفْعَلاَنِّ اِفْعَلْنَانِّ **سوال** در اِفْعَلَنَّ لام را حرکت
چرا دادند **جواب** تا اجتماع ساکنین یعنی لام ونون مدغم لازم نیاید **سوال** فتحه
را چرا اختیار کردند **جواب** بسبب خفت فتحه وثقل نون ثقیله پس تعادل پیدا
گردید **سوال** در اِفْعَلُنَّ واو را چرا حذف کردند **جواب** بسبب اجتماع ساکنین ای
واو ونون مدغم **سوال** در اِفْعَلِنَّ یا را چرا حذف کردند **جواب** بسبب اجتماع
ساکنین ای یا ونون مدغم **سوال** در اِفْعَلاَنِّ الف را چرا حذف نکردند باوجود اجتماع
ساکنین ای الف ونون مدغم **جواب اول** تا التباس بواحد لازم نیاید **سوال**
نون تاکید در تثنیه مکسور است ونون تاکید در واحد مفتوح است پس التباس مرتفع شد
جواب التباس در کتابت خواهد شد ودرین جواب خدشه است زیراچه التباس در
کتابت میان واحد مذکر حاضر وجمع مذکر حاضر نیز موجود است **جواب دوم** اصل در
نون فتحه است برای خفت ودر تثنیه نون ثقیله را کسره دادند برای مشابهت بنون تثنیه
در وقوع آن بعد الف پس وقتی که الف حذف کرده خواهد شد کسره نیز خواهد رفع پس

التباس بواحد لازم خواهد آمد **جواب سوم** چون الف متصل شده بمنزلهٔ جزو کلمه گردیده است لفظاً و معنیً و نون هم شدة اتصال دارد پس افعلانّ در حکم کلمهٔ واحده است و تلفظ آن بمرتبهٔ واحد خواهد شد و اینچنین اجتماع ساکنین که اول مده و ثانی مدغم باشد در کلمهٔ واحده درست است **سوال** اتصال واو در جمع مذکر حاضر ای افعلُنّ و اتصال یاء در واحد مؤنث حاضر ای افعلِنّ مثل اتصال الف است در تثنیه و اجتماع ساکنین هم علی حده است پس چرا واو و یاء را بسبب اجتماع ساکنین حذف کردند **جواب** چون بدخول نون خفیفه در جمع مذکر حاضر و واحد مؤنث حاضر واو و یا بالاتفاق محذوف کرده میشود بسبب لزوم اجتماع ساکنین علی غیر حده پس نون ثقیله را بران قیاس کردند و بعد الف چون نون خفیفه نمی آید لهذا درین باب قیاس بر خفیفه نمی توان کرد پس در تثنیه الف قبل نون مسلّم داشته خواهد شد

بحث امر حاضر مجهول با نون ثقیله لِتُفعَلَنَّ باید که هر آینه کرده شوی تو یک مرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر حاضر مجهول با نون ثقیله لِتُفعَلانِّ لِتُفعَلُنَّ لِتُفعَلِنَّ لِتُفعَلانِّ لِتُفعَلْنانِّ بر متذکر معانی این صیغ مخفی نخواهد ماند

بحث امر غائب معروف با نون ثقیله لِیَفعَلَنَّ باید که هر آینه بکند آن یک مرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر غائب معروف با نون ثقیله لِیَفعَلانِّ لِیَفعَلُنَّ لِتَفعَلَنَّ لِتَفعَلانِّ لِیَفعَلْنانِّ لِاَفعَلَنَّ لِنَفعَلَنَّ بر بصیر معانی این صیغ ظاهر اند

بحث امر غائب مجهول با نون ثقیله لِیُفعَلَنَّ باید که هر آینه کرده شود آن یک مرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر غائب مجهول با نون ثقیله لِیُفعَلانِّ لِیُفعَلُنَّ لِتُفعَلَنَّ لِتُفعَلانِّ لِیُفعَلْنانِّ لِاُفعَلَنَّ لِنُفعَلَنَّ بر واقف معانی این صیغ روشن اند

بحث امر حاضر معروف با نون خفیفه اِفعَلَنْ هر آینه

بکنن تو بگیرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر حاضر معروف با نون خفیفه اِفعَلُن صیغهٔ جمع
مذکر حاضر اِفعَلِن صیغهٔ واحد مؤنث حاضر و معانی این صیغ ظاهر اند **بحث امر
حاضر مجهول با نون خفیفه** لِتُفعَلَن البته باید کرده شوی تو یک مرد صیغهٔ
واحد مذکر بحث امر حاضر مجهول با نون خفیفه لِتُفعَلُن صیغهٔ جمع مذکر حاضر لِتُفعَلِن
صیغهٔ واحد مؤنث حاضر و معانی این دو صیغه ظاهر اند **بحث امر غائب معروف
با نون خفیفه** لِیَفعَلَن البته باید که بکند آن یک مرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر
غائب معروف با نون خفیفه لِیَفعَلُن صیغهٔ جمع مذکر غائب لِتَفعَلَن صیغهٔ واحد مؤنث
غائب لِأَفعَلَن لِنَفعَلَن این دو صیغهٔ حکایت نفس متکلم اند و معانی این صیغ ظاهر اند **بحث
امر غائب مجهول با نون خفیفه** لِیُفعَلَن البته باید که کرده شود آن یک
مرد صیغهٔ واحد مذکر بحث امر غائب مجهول با نون خفیفه لِیُفعَلُن صیغهٔ جمع مذکر غائب
لِتُفعَلَن صیغهٔ واحد مؤنث غائب لِأُفعَلَن لِنُفعَلَن این هر دو صیغهٔ حکایت نفس
متکلم اند و معانی این صیغ بر متذکر آسان ست و زمانهٔ استقبال را در معانی صیغهٔ
امر ملحوظ باید داشت **فائده** اگر مامور جماعتی باشد که بعضی از ان حاضر اند و بعضی غائب
پس قیاس مقتضی آن است که حاضر را بر غائب غلبه داده بصیغهٔ جمع حاضر خطاب خواهند
کرد و جائز ست درین صورت داخل کردن لام بر مضارع مخاطب تا کلمهٔ تا دلالت بر
خطاب نماید و کلمهٔ لام بر غائب **فصل** این همه که گفته شد بحث امر معروف و مجهول
حاضر و غائب و متکلم بود چون خواهی که نهی بنا کنی **سوال** تعریف نهی چیست
جواب نهی فعلی ست موضوع برای طلب ترک حدثی که ماخذ آن فعل ست اعم ست از آنکه
متکلم استعلا کرده باشد یا نه و نزد ارباب اصول در نهی استعلا ضرورست **سوال**

ایچنین افعال را نهی چرا می نامند **جواب** زیرا چه نهی در لغت بمعنی باز داشتن از
کار و گفت و جز آن کذا فی الصراح و مناسبت میان معنی لغوی و اصطلاحی ظاهرست
سوال بحث امر را بر بحث نهی در ذکر چرا مقدم کرد **جواب اول** برعایت آنکه
امر مقدم ست شرعاً بر نهی زیرا چه مرد مکلف اولاً بامر متعلق بایمان تکلیف داده میشود
و هرگاه ایمان آورد پس او را تکلیف اجتناب از نواهی داده می آید **جواب دوم**
نهی حرف نهی که مفید معنی عدم ست داخل ست نه بر امر وجودی مقدم ست بر عدمی
باعتبار شرف پس لای نهی ای لائیکه دلالت بر نهی دارد و قید نهی برای اخراج
لای نفی ست در اولش ای در اول فعل مضارع در آرد **سوال** چرا نهی را از
فعل مضارع بنا میکنند نه از فعل ماضی **جواب** برای مناسبت معنی استقبالیت
که در نهی هم زمانه مستقبل مستفاد ست **سوال** لای نهی را در اول فعل مضارع
چرا می آرند **جواب** تا از عنوان تکلم مفهوم شود که این نوع دیگر ست از کلام و لای
نهی در آخر فعل مضارع در هیچ محل ای واحد مذکر غائب و واحد مؤنث غائب و
واحد مذکر حاضر و صیغه حکایت نفس متکلم جزم کند مثل لم ای چنانکه لم جزم کند
اگر در آخر او ای فعل مضارع حرف علت نباشد **سوال** لای نهی چرا جزم میکند
جواب اول بجهت مشابهت او با حرف شرط زیرا چه آنچنان که حرف شرط
نقل میکند مضارع را سوی معنی استقبال همچنان لای نهی نقل میکند و چون حرف
شرط جازم ست لای نهی هم جزم خواهد کرد **جواب دوم** چون لای نهی ناقص کرد معنی
مضارع را که از زمانه حال بری ساخته زمانه استقبال را باقی داشت پس در لفظ هم
نقصانی داد که حرکت را دور ساخت تا نقصان لفظ دلالت کند بر نقصان معنی **جواب**

سوم لای نهی مشابه است بلام امر زیراچه لام امر برای طلب فعل است ولای نهی
برای طلب ترک پس هر دو شریک شدند در طلب لهذا عمل او نمود **سوال** نهی معرب
است یا مبنی **جواب** نهی معرب است زیراچه علت اعراب یعنی مشابهت تامه با اسم
فاعل موجود است و برای تنبیه بر معرب بودنش مصنف رحمه الله لفظ جزم را اختیار
کرد نه لفظ سکون و وقف و از هفت محل ای چهار تثنیه و دو جمع مذکر غائب و مذکر
حاضر و واحد مؤنث حاضر نون اعرابی را هم دور نماید زیراچه نون اعرابی بدل اعراب
رفع است و هرگاه لای نهی اعراب را حذف ساخت پس نون اعرابی را هم دور خواهد کرد
و در دو محل ای جمع مؤنث غائب و حاضر در لفظ مضارع هیچ عمل نکند زیراچه درین
دو صیغه نه اعراب است و نه نون اعرابی و نون تاکید چنانکه در فعل مضارع می آید
بطوریکه دانستی از حذف واو و یا و داخل الف وغیره هم بر آن طریق در نهی نیز می آید
برای تاکید طلب ترک فعل **بحث نهی حاضر معروف** لَا تَفْعَلْ مکن تو یکمرد
در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر بحث نهی حاضر معروف لَا تَفْعَلَا مکنید شما دو مردان
در زمانه استقبال لَا تَفْعَلُوْا مکنید شما همه مردان در زمانه استقبال لَا تَفْعَلِیْ مکن تو
یک زن در زمانه استقبال لَا تَفْعَلَا مکنید شما دو زنان در زمانه استقبال لَا تَفْعَلْنَ
مکنید شما همه زنان در زمانه استقبال همه در معنی هر صیغه لحاظ زمانه و بحث باید ساخت
بحث نهی حاضر مجهول لَا تُفْعَلْ نه کرده شوی تو یکمرد در زمانه استقبال
صیغه واحد مذکر بحث نهی حاضر مجهول لَا تُفْعَلَا لَا تُفْعَلُوْا لَا تُفْعَلِیْ لَا تُفْعَلَا لَا تُفْعَلْنَ
و معانی این صیغ ظاهر اند **بحث نهی غائب معروف** لَا یَفْعَلْ نکند آن
یکمرد در زمانه استقبال صیغه واحد مذکر بحث نهی غائب معروف لَا یَفْعَلَا لَا یَفْعَلُوْا

لاتُفعل لاتُفعلا لایُفعلن لااُفعل لانُفعل و معانی این صیغ روشن اند **بحث**
نہی غائب مجہول لایُفعل نکردہ شود آن یک مرد در زمانہ استقبال صیغہ
واحد مذکر بحث نہی غائب مجہول لایُفعلا لایُفعلوا لاتُفعل لاتُفعلا لایُفعلن لااُفعل
لانُفعل و معنی ہر یک پوشیدہ نیست **بحث نہی حاضر معروف بانون**
ثقیلہ لاتَفعلَنَّ البتہ مکن تو یکمرد در زمانہ استقبال صیغہ واحد مذکر بحث نہی حاضر
معروف بانون ثقیلہ لاتَفعلانِّ لاتَفعلُنَّ لاتَفعلِنَّ لاتَفعلانِّ لاتَفعلنانِّ و معنی
ہر یک مخفی نیست **بحث نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ** لاتُفعلَنَّ
البتہ کردہ نشوی تو یکمرد در زمانہ استقبال صیغہ واحد مذکر بحث نہی حاضر مجہول بانون ثقیلہ
لاتُفعلانِّ لاتُفعلُنَّ لاتُفعلِنَّ لاتُفعلانِّ لاتُفعلنانِّ و معنی ہر یک مخفی نیست **بحث**
نہی غائب معروف بانون ثقیلہ لایَفعلَنَّ البتہ نکند آن یکمرد در زمانہ
استقبال صیغہ واحد مذکر بحث نہی غائب معروف بانون ثقیلہ لایَفعلانِّ لایَفعلُنَّ لاتَفعلَنَّ
لاتَفعلانِّ لایَفعلنانِّ لااَفعلَنَّ لانَفعلَنَّ و معانی این صیغ روشن اند **بحث نہی**
غائب مجہول بانون ثقیلہ لایُفعلَنَّ البتہ نکردہ شود آن یکمرد در زمانہ
استقبال صیغہ واحد مذکر بحث نہی غائب مجہول بانون ثقیلہ لایُفعلانِّ لایُفعلُنَّ
لاتُفعلَنَّ لاتُفعلانِّ لایُفعلنانِّ لااُفعلَنَّ لانُفعلَنَّ و معانی مستتر نیستند **بحث**
نہی حاضر معروف بانون خفیفہ لاتَفعلَنْ البتہ مکن تو یکمرد در
زمانہ استقبال صیغہ واحد مذکر بحث نہی حاضر معروف بانون خفیفہ لاتَفعلُنْ البتہ
مکنید شما ہمہ مردان در زمانہ استقبال صیغہ جمع مذکر بحث الخ لاتَفعلِنْ البتہ مکن تو
یکزن در زمانہ استقبال صیغہ واحد مؤنث بحث الخ **بحث نہی حاضر مجہول**

بانون خفیفہ لَاتُفْعَلُنْ البتہ نہ کردہ شوی تو یکمرد در زمانۂ استقبال صیغۂ
واحد مذکر بحث نہی حاضر مجہول بانون خفیفہ لَاتُفْعَلُنْ البتہ نکردہ شوید شما ہمہ مردان
در زمانۂ استقبال صیغۂ جمع مذکر بحث الخ لَاتُفْعَلِنْ البتہ نکردہ شوی تو یکزن در زمانۂ
استقبال صیغۂ واحد مؤنث بحث الخ **بحث نہی غائب معروف**

بانون خفیفہ لَایَفْعَلَنْ البتہ نکند آن یکمرد در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مذکر
بحث نہی غائب معروف بانون خفیفہ لَایَفْعَلُنْ البتہ نکنند آن ہمہ مردان در زمانۂ استقبال
صیغۂ جمع مذکر بحث الخ لَاتَفْعَلَنْ البتہ نکند آن یکزن در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مؤنث
بحث الخ لَاأَفْعَلَنْ البتہ نکنم من یک مرد یا یکزن در زمانۂ استقبال صیغۂ وحدان حکایت
نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث الخ لَانَفْعَلَنْ البتہ نکنیم ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مردان
یا ہمہ زنان در زمانۂ استقبال صیغۂ تثنیہ و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث
الخ **بحث نہی غائب مجہول بانون خفیفہ** لَایُفْعَلَنْ البتہ نکردہ
شود آن یکمرد در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مذکر بحث نہی غائب مجہول بانون خفیفہ
لَایُفْعَلُنْ البتہ نکردہ شوند آن ہمہ مردان در زمانۂ استقبال صیغۂ جمع مذکر بحث الخ
لَاتُفْعَلَنْ البتہ نکردہ شود آن یکزن در زمانۂ استقبال صیغۂ واحد مؤنث بحث الخ
لَاأُفْعَلَنْ البتہ نکردہ شوم من یکمرد یا یکزن در زمانۂ استقبال صیغۂ وحدان حکایت
نفس متکلم مذکر و مؤنث الخ لَانُفْعَلَنْ البتہ نکردہ شویم ما دو مردان یا دو زنان یا ہمہ مردان یا ہمہ
زنان در زمانۂ استقبال صیغۂ تثنیہ و جمع حکایت نفس متکلم مذکر و مؤنث بحث
الخ **فصل** این ہمہ کہ گفتہ شد بحث نہی معروف و مجہول بود چون خواہی کہ
اسم فاعل بنا کنی **سوال** بحث نہی را بر بحث اسم فاعل چرا مقدم کرد **جواب**

زیراکه نهی فعل مثبت و مناسب ست با امر در فعلیت و انشائیت بخلاف اسم فاعل که مخالف
امر ست **سوال** تعریف اسم فاعل چیست **جواب** اسم فاعل اسمیست که مشتق
باشد از مضارع تا دلالت کند بر ذاتی که قائم باشد بآن ذات فعل بمعنی حدوث بدون
لحاظ تفضیل و زیادتی او بر چیز دیگر و در خالق و رازق وغیره که صفات الهی هستند استمرار
و دوام نظر صیغه نیست بلکه باعتبار موصوف اینهاکه قدیم و دائم ست پس در اسم فاعل
داخل خواهند شد و همچنین حائض و طالق و امثال آنها که معنی ثبوت در اینها بعارض
استعمال پیدا شده اند نه بالوضع و خلیل گوید که اینها اسم فاعل نیستند بلکه اشتقاق
اینها از حیض و طلاق همچو اشتقاق دارع ست از درع بمعنی صاحب درع پس معنی
ذو طلاق و ذو حیض باشند اسم فاعل گرفته میشود از مضارع معروف **سوال**
اسم فاعل از مضارع چرا مشتق شد نه از مصدر و ماضی **جواب** برای مناسبت
تامه اسم فاعل مر فعل مضارع را در حرکات و سکنات و عدد حروف و وقوع هر دو
صفت نکره چنانچه گذشت **سوال** از فعل مضارع معروف میگیرند چرا از مضارع
مجهول نمی گیرند **جواب** مضارع معروف منسوب بسوی فاعل میشود همچنین اسم
فاعل منسوب میشود بسوی فاعل بدین مناسبت از معروف مشتق کردند پس علامت
مضارع را حذف کن **سوال** علامت مضارع را چرا حذف کردند **جواب** زیراکه
اسم فاعل مضارع نیست پس علامت مضارع هم در و نخواهد ماند **سوال** از یفعل
مشتق ست یا از تفعل **جواب اول** از یفعل زیراکه اسم فاعل اسم ظاهر ست
و اسماء ظاهره حکم غائب دارند و غائب بغائب مناسبت دارد **جواب دوم**
در بعض احیان اسم فاعل منسوب [illegible] میشود پس این قرینه قوی ست که از غائب

مشتق است بعد از ان فا کلمه را فتحه شده زیرا که فا ساکن است و ابتدا بالسکون متعذر است

پس حرکت دادندش و فتحه اخف حرکات است و میان فا و عین الف فاعل در آر[ند]

سوال الف را چرا زائد کردند جواب اگر زائد نمی کردند و فا فعل را فتحه داده اند

پس بواحد مذکر غائب ماضی مشتبه میشد و اگر ضمه میدادند در مضارع مکسور العین

بواحد مذکر غائب ماضی مجهول مشابه میشد و اگر کسره میدادند در مضارع مضموم العین

خروج از کسره بسوی ضمه لازم می آمد و اگر فا را فتحه داده عین را ساکن میکردند ملتبس

بمصدر میشد سوال الف را برای زیادت چرا خاص کردند جواب الف اول حروف

ابجد است با آنکه زیادتی حرف علت اولی است و الف خفیف است سوال میان

فا و عین چرا الف فاعل زائد کردند با ول کلمه فا را ساکن داشته چرا نیاوردند جواب

الف ساکن است ابتدا بالسکون میشد و اگر حرکت میدادند پس بحالت ضمه مشابه میشد

در مضموم العین با امر حاضر معروف در حال وقف و اگر فتحه میدادند مشابه میشد با متکلم

واحد مضارع و بر تقدیر کسره مشابه میشد در مفتوح العین و مکسور العین با امر حاضر

معروف در حال وقف سوال الف را در آخر چرا نیاوردند جواب درین

صورت مشابه میشد به تثنیه مذکر غائب فعل ماضی سوال میان عین و لام چرا

نیاوردند جواب می بایست که قبل فا می آوردند و بسبب مانعی این امر ممکن

نشد چنانچه گذشت پس بعد فا آوردند که تا ممکن از اول کلمه معلوم شود که این نوع

دیگر است از کلمات و عین کلمه را کسره داده ای در حالیکه مضموم العین یا مفتوح العین

باشد والا بحال خود ماند سوال عین هم فاعل را کسره چرا دادند جواب اگر فتحه

میدادند با ماضی باب مفاعلت در حال وقف مشابه میشد و اگر ضمه میدادند ثقیل میشد

سوال تقدیر کسوہم بامر باب مفاعلت در حالت وقف مشتبہ شد **جواب** در حالتِ وقف اگر اسم فاعل معرف باللام است پس بسبب الف ولام از امر باب مفاعلت ممتاز خواہد شد و اگر نکرہ است البتہ التباس لازم خواہد آمد مگر این التباس با مر مضائقہ ندارد زیرا کہ امر ماخوذ از مستقبل است و اسم فاعل ہم ماخوذ از مستقبل است کذا قیل و جیو انکہ گفت کہ در حالتِ وقف اگر نکرہ است تنوینش مبدل بحرف علت خواہد گردید پس التباس لازم نخواہد آمد فتدبر و لام کلمہ را تنوین کہ عبارت است از نون ساکن زائد کہ تابع آخر کلمہ باشد و در کتابت نیاید زیادہ کن زیرا کہ تنوین خاصۂ اسم است و تفصیلش در کتب نحویہ باید جست تا اسم فاعل شود **سوال** اسم فاعل معرب است یا مبنی **جواب** معرب است مگر ما قبل تاءِ تانیث در نحو فاعلۃٌ مبنی است زیرا کہ او بشدت اتصال تاءِ تانیث بمنزلۂ وسط کلمہ گردیدہ است و بنا بر فتحہ برای خفت فتحہ است

بحث اسم فاعل

فاعلٌ کنندہ آن یک مرد صیغۂ واحد مذکر بحث اسم فاعل و آنچہ بعضی معنیش نوشتہ اند کنندہ یک مرد در زمان حال و استقبال صیغۂ واحد مذکر بحث اسم فاعل انتہی غلط محض است زیرا کہ در معنیش زمانہ ماخوذ نیست بلکہ زمان از خارج مستفاد میشود فتامل فاعِلَانِ کنندگان آن دو مردان صیغۂ تثنیہ مذکر بحث الخ فَاعِلُوْنَ کنندگان آن ہمہ مردان صیغۂ جمع مذکر بحث الخ فَاعِلَۃٌ کنندہ آن یک زن صیغۂ واحد مونث بحث الخ فَاعِلَتَانِ کنندگان آن دو زنان صیغۂ تثنیہ مونث بحث الخ فَاعِلَاتٌ کنندگان آن ہمہ زنان صیغۂ جمع مونث بحث الخ **سوال** صیغۂ اسم فاعل از غیر ثلاثی مجرد چگونہ ساختہ میشود **جواب** ضابطہ اش این است کہ میم مضموم بجای حرف مضارع در اول بیار و ما قبل آخر را کسرہ دہ اگر مکسور نباشد نحو مُکْرِمٌ از یُکْرِمُ و مُدَحْرِجٌ از یُدَحْرِجُ **سوال** حرفی از حروف علت بعد حذف

علامت مضارع چرا نیاوردند **جواب** اگر الف می آوردند ابتدا بسکون لازم می آمد و وا
وهادل کلمه زائد می آید واگر یا و ها می آوردند بمضارع مشتبه میشد **سوال** وجه تخصیص میم
چیست **جواب** زیراچه میم متحد المخرج است بواو زیراچه هر دو شفوی هستند **سوال** میم را
ضم چرا دادند **جواب** اگر فتحه میدادند پس اسم فاعل باب افعال باسم ظرف از یفعل مکسور
العین مشابه میشد باقی ماند کسره وضمه وضمه اقوی است و اول کلام متحمل آن است لهذا
ضمه دادند باآنکه ضمه مناسب میم است زیراچه ضمه شفوی است ومیم هم شفوی **سوال**
ماقبل آخر را کسره چرا داده شود **جواب** تا فرق شود میان اسم فاعل واسم مفعول که ماقبل
آخرش مفتوح است **سوال** این ضابطه مخدوش است زیراچه اسم فاعل شواذ آمده اند که فتحه
بر غیر این وزن هم یافته شد چون مُسهَب از اسهب ومُحصَن از احصن ویافع از ایفع
ووارس از اورس **جواب** اینچنین الفاظ شاذ اند در شرح زنجانی وغیره تصریح شده و د
اینها مرقوم است **فصل** این همه که گفته شد بحث اسم فاعل بود چون خواهی که اسم
مفعول بنا کنی **سوال** چرا از بحث اسم فاعل بحث اسم مفعول را موخر کرد **جواب**
بسبب آنکه اسم فاعل دال است بر فاعل واسم مفعول دال است بر مفعول وفاعل اشرف
است از مفعول بجهت صدور فعل از فاعل نه از مفعول ونیز فاعل عمده است در کلام
که مسند الیه میشود واتمام جمله فعلیه بر او موقوف است بخلاف مفعول که فضله است **سوال**
تعریف اسم مفعول چیست **جواب** اسمی که مشتق باشد از مضارع مجهول تا دلالت
کند بر چیزی که بر او فعل ای حدث واقع شود بدون لحاظ تفضیل او بر دیگری اسم مفعول
ساخته میشود از مضارع مجهول **سوال** از فعل مضارع چرا اسم مفعول را بنا میسازند
جواب بسبب مناسبت آن باسم فاعل که لازم او است وبناء او از فعل مضارع است

سوال از فعل مضارع مجهول چرا بنا می کنند جواب برای مناسبت میان اسم مفعول
و فعل مضارع مجهول زیرا چه هر دو مبنی للمفعول اند پس علامت مضارع را حذف کن
سوال علامت مضارع را چرا حذف میکنند جواب زیرا که فعل مضارع باقی نمانده
است بعد ازان ای بعد حذف علامت مضارع میم مفتوح در اول او ای در اول انچه
باقیمانده است در آر ای بجای علامت مضارع سوال میم را چرا زائد کردند جواب
لائق بزیادت حروف علت بودند بسبب کثرت دوران ایشان و چون زیادت آنها دشوار است زیرا چه
اگر الف زائد میکردند ابتدا بسکون لازم می آمد و اگر یا را زائد میکردند مشابه بمضارع غائب
میشد و زیادتی واو در اول کلمه نیامده است لهذا میم که مناسب واو است زیاده کرده شد
کذا قیل و این جواب خالی از خدشه نیست زیرا چه تضرب در اصل وضرب بود چنانچه
این معنی بتفصیل گذشت پس واو در اول کلمه زائد آمد اگرچه تابدل شد فتامل سوال
میم را چرا فتحه دادند جواب زیرا چه فتحه اخف حرکات است و عین کلمه را ضمه ده ای در
حالیکه مکسور العین و مفتوح العین باشد والا بحال خود ماند سوال عین کلمه را ضمه چرا دادند
جواب اول زیرا چه اسم مفعول واقع است بر مفعول و مفعول مسلوب الاختیار است
پس بوده باشد ضعیف پس معین کردند ضم عین تا جبر نقصان گردد همچنین است در بعضی
از شروح شافیه جواب دوم اگر فتحه میدادند مشابه میشد باسم ظرف که مفتوح العین
باشد و اگر کسره میدادند ملتبس میشد باسم ظرف که مکسور العین باشد لهذا اختیار ضم افتاد
و میان عین و لام واو مفعول در آر مراد از آوردن واو پیدا کردن او است و چون مُفعُل
بضم عین در کلام قوم بدون تا یافته نشد لهذا ضمه عین کلمه را اشباع کردند واو
پیدا شد و لام کلمه را تنوین ده زیرا چه تنوین خاصه اسم است تا اسم مفعول گردد بحث

اسم مفعول مَفْعُولٌ کرده شده یکمرد صیغهٔ واحد مذکر بحث اسم مفعول مَفْعُولَانِ کرده
شدگان دو مردان صیغهٔ تثنیهٔ مذکر بحث الخ مَفْعُولُونَ کرده شدگان همه مردان صیغهٔ جمع
مذکر بحث الخ مَفْعُولَةٌ کرده شده یک زن صیغهٔ واحد مؤنث بحث الخ مَفْعُولَتَانِ کرده شدگان
دو زنان صیغهٔ تثنیهٔ مؤنث بحث الخ مَفْعُولَاتٌ کرده شدگان همه زنان صیغهٔ جمع مؤنث بحث
الخ **سوال** صیغهٔ اسم مفعول از غیر ثلاثی مجرد چگونه ساخته میشود **جواب** همچو صیغهٔ اسم
فاعل مگر آنکه ماقبل آخر را فتحه خواهند داد برای حصول فرق میان اسم فاعل و اسم مفعول
اسم است که این فتحه لفظا باشد نحو مُسْتَخْرَجٌ یا اصلا نحو مُخْتَارٌ که در اصل مُخْتَيَرٌ بفتح یای تحتانیه
بود بقاعدهٔ قال الف شد **سوال** اگر ماقبل آخر را در اسم فاعل فتحه و در اسم مفعول
کسره میدادند فرق حاصل میشد **جواب** چون در مضارع مجهول ماقبل آخر مفتوح است
لهذا فتحهٔ ماقبل آخر در اسم مفعول مناسب شد نه در اسم فاعل **سوال** در اسم
مفعولِ غیر ثلاثی مجرد تغیری بسیار نشد جز آنکه میم مضموم را بدل حرف مضارع اضافه کردند
پس چرا در اسم مفعول ثلاثی مجرد تغیری بسیار واقع گردید **جواب** زیرا که در اسم فاعل
و در اسم مفعول مواخاة است بسبب اشتقاق هر دو از فعل مضارع پس هرگاه در اسم
فاعل ثلاثی مجرد تغیری بسیار راه یافته است که از یَفْعَلُ فَاعِلٌ بکسر عین بنا کرده شد
مناسب افتاد که در اسم مفعول ثلاثی مجرد هم تغیری بسیار راه یابد **ف** گاه باشد که
اسم فاعل بر غیر فاعل و اسم مفعول بر غیر مفعول آید چون نصیر بمعنی مدد کننده و قتیل
بمعنی مقتول **ف** گاه است که لفظ فاعل بمعنی مفعول و لفظ مفعول بمعنی فاعل
آید چون مَاءٌ دَافِقٌ ای مدفوق و کَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ای آتیا **ف** در اسم فاعل و اسم
مفعول بحسب اصل وضع زمانه ماخوذ نیست با بحسب استعمال ماخوذ است و تفصیلش

این مبحث در علم نحو ہست فتنه گرو تشکر ہزار ہزار شکر پروردگار ہست که بعونِ عنایت او
این شرح میزان موسوم به **تبیان** در ماه مبارک ربیع اول سنه یکہزار و دوصد
و ہفتاد و شش ہجری در بلدهٔ پر نور جونپور بمدرسه جناب مستطاب عالی قباب محطِ
رحال افاضل فخر اماجد و اماثل زینت بخش مسند امارت رونق ده مجلس متابعت
سنت تابع شریعت **جناب حاجی محمد امام بخش صاحب** ادام الله
علوه و مجده بانجام رسید و الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علیه
و آله اجمعین

تتمة التبیان شرح تتمة المیزان

بسم الله الرحمن الرحیم

ہرگاه این ضعیف البنیان بعونِ معینِ منّان از تحریر شرح میزان موسوم به **تبیان** ا
فراغ یافته خطور خاطر گردید که مبتدیان را قبل از شروع منشعب و النساء طریقه بنای
اسم ظرف و اسم آله و اسم تفضیل ہم از متحتمات ہست نظر بر آن سه فصل بر طبق تحریر
اهل ... متضمن مسائل این ہرسه مشتقات نوشته شرحی بران که مفید اعیان انسان باشد
... و متن را به **تتمة المیزان** و شرحش را به **تتمة التبیان** موسوم گردانید
و هو المعین و به نستعین **فصل** چون تو اهی که اسم ظرف زمان و مکان اشاره ہست بانکه
ظرف دو قسم ہست زمان و مکان و ظرف زمان آنکه جواب سوال متی واقع شود چون متی القتال
ای فی رجب و ظرف مکان آنکه جواب سوال این واقع شود چون این زید ای فی السوق
بنا کن **سوال** تعریف اسم ظرف چیست **جواب** اسمی که ساخته شود از فعل ... ح

تا دلالت کند بر زمان وقوع حدث یا مکان وقوع حدث **سوال** از فعل چرا مشتق میسازند
جواب برای مناسبت میان ظرف و فعل زیرا چه فعل در ظرف واقع میشود **سوال**
از فعل مضارع چرا میگیرند **جواب** برای مناسبت میان هر دو در حرکات و سکنات
سوال یک صیغه را چرا مقرر کردند که مشترک شد میان ظرف مکان و زمان **جواب**
اول برعایت تبعیت اصل که مضارع هم مشترک است میان حال و استقبال
جواب دوم زیرا که فعلی از افعال عباد چنان نیست که زمانی باشد نه مکانی یا بالعکس
پس برعایت تلازم ظرف زمان و مکان اکتفا بر یک صیغه کرده شد علامت مضارع را
که یکی از حروف اتین باشد حذف کن چه هرگاه از مضارع تغیر خواهند کرد بقاء علامت
مضارع را وجهی نیست و میم مفتوح در اول برای در اول آنچه باقی مانده است بعد حذف
حرف مضارع در آورده اند بجای حرف مضارع **سوال** میم مفتوح چرا آوردند **جواب**
بسبب مناسبت اسم ظرف با اسم مفعول زیرا چه اسم ظرف دال است بر ظرف و اسم
مفعول هست دال است بر مفعول و در ظرف فعل واقع می شود همچنان که بر مفعول **سوال**
برای مناسبت اسم مفعول واو را چرا در اسم ظرف زائد نکردند **جواب** تا التباس اسم به
مفعول نرود کذا قیل و درین جواب خدشه ایست زیرا چه اسم ظرف بر هر باب ثلاثی مزید
و رباعی مجرد و مزید بر وزن اسم مفعول آن باب می آید و برای رفع التباس میان هر دو
اعتماد بر قرینه میشود همچنان اگر در ثلاثی مجرد هم التباس میشد هیچ قباحتی نبود پس اولی
در جواب آن است که گفته شود که حق مناسبت اسم مفعول ادا آوردن میم با اول اسم
ظرف ادا شد و لازم نیست که در جمیع امور حق مناسبت ادا کرده شود لهٰذا برعایت اصل
یعنی فعل مضارع واو را نیاوردند والله اعلم **سوال** زیادت میم مفتوح موجب التباس

با مصدر میمی گشت پس چرا میم را زائد کردند **جواب** التباس بمصدر میمی بجهت قلت معتد
میمی جائز نداشته شد فتامل و عین کلمه را فتحه داده اگر مضموم باشد ای عین کلمه چون مَقْتَل از
یَقْتُلُ و مَقَام از یَقُوْمُ و مَقَال از یَقُوْلُ اجوف واوی که در اصل مَقْوَمٌ و مَقْوَلٌ بود اعلال
اقام بعمل آمد و مَدْعًی از یدعو ناقص واوی **سوال** فتحه چرا دادند **جواب** بسبب خفت
فتحه **سوال** از مضموم العین اسم ظرف مکسور العین هم آمده است چون مسجد و مشرق
و مغرب و مطلع و مَنْحِر و مَرْفِق و مَفْرِق و مَسْکِن و مَنْسِک و مَنْبِت و مَسْقِط و مَجْزِر
جواب قیاس درین همه صیغها فتح عین است و کسر عین خلاف قیاس است و در مسجد
مفرق و منسک فتحه عین چنانچه قیاس است هم منقول شده است و سیبویه گفته که مسجد
اسم ظرف نیست بلکه اسم خانه ایست که موضوع باشد برای نماز و بعضی میگویند که اسم
ظرف مضموم العین منقسم است بدو قسم چند صیغه ها مکسور العین و بواقی صیغ مفتوح
العین آمده شد و اما مَظِنَّة مکسور العین از یظن مضموم العین پس دو شذوذ دارد یکی
کسر عین که قیاس فتح آن بود دوم دخول تا و اما مَقْبَرَة بفتح العین از یقبر بضم العین
شذوذ دخول تا دارد و اما مَقْبُرَة بضم العین پس اسم ظرف نیست بلکه اسمیست مر بقعه را
که جای قبور و متخذ برای قبور باشد کذا قال العینی و اگر مفتوح باشد ای عین کلمه چون
یشرب بحال خود ماند چه ضرورت تغیر ندارد همچو مَذْهَب از یذهب و مَشْرَب از یشرب
و مَسْمَع از یسمع مگر در مثال ای مثال واوی که لام او حرف علت نباشد و واو
از مضارع حذف گردیده باشد پس اسم ظرف این مثال همیشه مکسور العین می آید اگرچه
مضارع مفتوح العین باشد یا مضموم العین باشد همچو موعِد از یعد و موضِع از یضع
و فراء موضَع بفتح ضاد هم نقل کرده و اما مثال یائی پس بسبب خفت حکم صحیح دارد

چون تیسرة بفتح عین کلمه و همچنین مثال واوی که واو او از مضارع حذف نشده بشد
حکم صحیح دارد چون موجَل بفتح جیم از یوجل کذا قال العینی لکن در صراح آورده موجِل بکسر
الجیم جای ترس انتهی و اما مثال واوی که لام او حرف علت باشد پس حکم ناقص پیدا کرده چنانچه
بیاید **سوال** مثال چیست **جواب** آنکه بجای فا کلمه او حرف علت باشد و بسبب آنکه در اعلال
مانند صحیح است نامش مثال نهاده شد **سوال** چرا از مثال مفتوح العین یا مضموم العین
اسم ظرف مکسور العین می آید **جواب اول** زیراچه خروج از حرف علت سوی کسره خفیف
است بنسبت خروج از حرف علت سوی ضمه یا فتحه زیراچه موعِد بکسر عین خفیف است
بر زبان از موعَد بفتح عین یا ضم آن و بر ماهر این فن مخفی نیست که درینصورت خروج
از ضمه سوی کسره لازم خواهد آمد زیراکه واو از دو ضمه پیدا است و این اثقل است مگر آنکه
گفته شود که واو ساکن در حکم میت است فتامل **جواب دوم** مثال از مکسور العین
فی الغابر زائد آمده است بنسبت مثال مفتوح العین فی الغابر و مضموم العین فی الغابر
و اسم ظرف مضارع مکسور العین بسبب اتباع او مکسور العین خواهد شد پس اسم ظرف مثال
مفتوح العین فی الغابر و مضموم العین فی الغابر هم مکسور العین کرده شد بنظر الحاق قلیل
بالکثیر و صاحب مراح فرموده که اگر از مثال مفتوح العین اسم ظرف بمفتوح العین گفته شود
ظن این معنی خواهد گردید که میم اصلی است و وزنش فَوْعَل مثل جورب است و بر تقدیر کسره
نشان این ظن پیدا نیست زیراچه فوعِل بکسر عین در کلام قوم یافته نشد و ما میگوییم که
هیچگونه محل ظن اصالت میم نیست زیراچه میم از مصدر و اکثر امثله اشتقاق او ساقط است
پس متتبع و متفحص کلمات چگونه اینچنین ظن خواهد کرد و اگر مراد از ظن ظن عوام غیر متتبع است
پس کمال [illegible] هم عوام را ظن وزن فوعل خواهد شد زیراچه عدم وجدان فوعل بعد از

متتبع معلوم خواهد گردید و غیر متتبع ازین وادی برکنار ست و همچنین اگر مکسور باشد ای عین کلمه بحال خود ماند و اسم ظرف مکسور العین آید همچو مضرب از یضرب و مَبیع از یَبیع همچنین است در پنج گنج زیرا چه هیچ ضرورت تغیر از اتباع عین نیست مگر در ناقص ای آنکه لام او حرف علت باشد واو باشد خواه یا و اعم ست ازانکه فا کلمه یا عین کلمهٔ او حرف علت باشد یا نباشد پس اسم ظرف اینها مفتوح العین آید اگرچه مضارع مکسور العین باشد همچو مَرمیٰ از یَرمی و موقیٰ از وَقیٰ یَقی و مطویٰ از طَوی یَطوی زیرا چه اگر باتباع عین مضارع مکسور العین ظرف بکسر عین آید توالی کسرات لازم خواهد شد زیرا چه یا اند و کسره متولد ست و کسرهٔ سوم کسرهٔ عین و این توالی کسرات ثقیل ست و اگر ضمهٔ عین باشد ثقل زائد پیدا خواهد گردید لهذا بنظر خفت فتحهٔ عین را اختیار کردند **سوال** در راعی و یرمی هم توالی کسرات است **جواب** بضرورت خوف لبس اینجا کسره را متغیر نکردند زیرا چه اگر در راعی عین را فتحه دهند بماضی باب مفاعلت مشتبه شود و اگر در یرمی عین را فتحه دهند بفعل بفتح عین مشتبه گردد **سوال** مرمیٰ بفتح عین نیز بمصدر میمی التباس میدارد **جواب** التباس بمصدر میمی بجهت قلت مصدر میمی جائز داشته اند **سوال** در لفیف مفروق که فا کلمه و لام کلمهٔ او حرف علت ست چرا رعایت فا کلمه نکردند که اسم ظرف او مکسور العین می آمد بلکه رعایت لام کلمه کرده اسم ظرف او مفتوح العین می آرند چون موقیٰ بفتح قاف **جواب** زیرا چه موقیٰ بفتح قاف از موقی بکسر قاف خفیف ست و خفت مطلوب ست کذا فی شرح الزنجانی پس آنچه بعضی از فضلا ظرف وَقیٰ یَقی موقِی نوشته اند غلط فهمیده اند و مضاعف که ظرف او هم مطلقاً بفتح عین آید چون مَفَرّ از یَفِرُّ ای جای گریختن و وقت گریختن و مَقَرّ از یَقِرُّ ای جای آرام گرفتن و وقت آرام گرفتن همچنین ست در پنج گنج و مضاعف آنکه دو حرف از حروف

صحیح آن از یک جنس باشند و لام کلمه را تنوین ملحق کن زیرا چه تنوین خاصهٔ اسم است

تا اسم زمان و مکان گردد **بحث اسم ظرف** مَفْعَلٌ جای کردن و زمانه کردن صیغهٔ واحد بحث اسم ظرف مَفْعَلَانِ دو جای کردن و دو زمانه کردن صیغهٔ تثنیه بحث اسم ظرف مَفَاعِل همه جای کردن و همه زمانه کردن صیغهٔ جمع بحث اسم ظرف مذکر نیست اسم ظرف منقسم به دو قسم مذکر و مؤنث زیرا چه تذکیر و تانیث مشتقات باعتبار فاعل است و در اسماء ظروف فاعل ماخوذ نیست پس دو قسم کردن آن خطا است **ف** آنچه مذکور یافت تفصیل اسم ظرف ثلاثی مجرد بود و اما از غیر آن پس اسم ظرف هر باب ثلاثی مزید و رباعی مجرد یا مزید بر وزن اسم مفعول آن باب می آید چون از اکرم مُکْرَم و از صرّف مُصَرَّف و از دحرج مُدَحْرَج و قس علی هذا **سوال** چرا بر وزن اسم مفعول می آرند نه بر وزن اسم فاعل **جواب** زیرا چه اسم مفعول با اسم ظرف مناسبتی دارد چنانچه گذشت و نیز اسم مفعول بسبب فتحهٔ ماقبل آخر به نسبت اسم فاعل خفیف است و خفت مطلوب میباشد **سوال** درین هنگام میان اسم مفعول و اسم ظرف التباسی پیدا شد **جواب** برای رفع این التباس اعتماد بر قرینه و مقام کرده اند

فصل

این همه که گفته شد بحث اسم ظرف بود چون خواهی که اسم آله بنا کنی **سوال** تعریف اسم آله چیست **جواب** اسم آله اسمی است که ساخته شود از فعل مضارع تا دلالت کند بر واسطهٔ فعل ای چیزیکه بذریعه و استعانت او فعل ای حدث از فاعل صادر شود و علامهٔ تفتازانی نوشته که آله نمی شود مگر در افعال متعدیه علاجیه که اثرش تا بمفعول رسد **سوال** از فعل چرا مشتق میسازند **جواب** بجهت مناسبت میان آله و ذی الآله **سوال** از فعل مضارع چرا میگیرند **جواب** بسبب آنکه اسم آله دال است بر آله و آله

واسطه میشود در رسانیدن اثر فاعل تا بمفعول و بر مفعول دال است اسم مفعول پس میان
اسم آله و اسم مفعول مناسبتی شد و اسم مفعول ماخوذ است از مضارع علامت مضارع
را که یکی از حروف اتین باشد حذف کن زیرا چه مضارع باقی نماند تغیر یافته و میم مکسور
در اول آوای در اول آنچه باقی مانده است بعد حذف حرف مضارع در آر بجای حرف
مضارع **سوال** میم را چرا زائد کردند **جواب** الیق بزیادت حروف علت بودند
و زیادتی آنها ممکن نیست چنانچه تفصیل آن در تبیان شرح میزان در بحث اسم مفعول
نوشته شده است پس میم را که مناسب واو است زائد کردند **سوال** میم را مکسور چرا
کردند **جواب** اگر مفتوح میکردند با اسم ظرف و اگر مضموم میکردند با اسم مفعول باب افعال
ملتبس میشد لهذا مکسور کردند **سوال** میم مکسور را در اول چرا آوردند **جواب**
تا از عنفوان تلفظ معلوم شود که این صیغهٔ اسم آله است **سوال** میم را اگر در اسم
ظرف مکسور و در اسم آله مفتوح میکردند هیچ التباس لازم نمی آمد **جواب** ظرف کثیر
الاستعمال است از هر باب می آید بخلاف اسم آله پس فتحه مناسب ظرف شد **سوال**
در مفعال چرا کسره دادند زیرا چه اگر فتحه میدادند فرق از ظرف بسبب زیادتی الف حاصل
میشد **جواب** در مفعال نیز میم را کسره دادند تا حکم باب آله مختلف نشود و عین کلمه
را فتحه ده اگر مفتوح نباشد ای مضموم و یا مکسور بود و اگر مفتوح باشد بحال خود ماند و لام کلمه
را تنوین ملحق ساز زیرا چه تنوین خاصهٔ اسم است تا اسم آله پیدا شود **بحث اسم آله**
مِفعَلٌ بکسر میم و سکون فا و فتح عین مهمله ای آلهٔ کردن صیغهٔ واحد بحث اسم آله
مِفعَلانِ دو آلهٔ کردن صیغهٔ تثنیه بحث اسم آله مَفَاعِلُ بفتح میم و کسر عین مهمله ای
همه آلهٔ کردن صیغهٔ جمع بحث اسم آله و گاه باشد که بعد عین کلمه الف زیاده کنند

یا بعد لام کلمه تا زیاده کنند پس بگیرد صیغه اسم آله زیدا شوند **تصریفه** مِفعال مِفعالان مَفاعیل
و مِفعلة مِفعلتان مَفاعل و آنچه شارح محقق نوشته که جمع مِفعلة مَفاعیل است خلاف تصریحات
قوم است **سوال** در مفاعیل یا از کجا رسید **جواب** هرگاه وقت ساختن جمع مفعال
عین را کسره دادند الف مفعال بسبب کسرهٔ ماقبل یا شد **ف** بصریان میگویند که اصل وزن
اسم آله مِفعل است و اما مِفعال و مِفعلة پس هر دو فرع مِفعل است زیرا چه مزید فیه فرع مجرد
می شود و نزد کسائی اصل وزن اسم آله مِفعال است و مِفعل مختصر او است که الف را بلا عوض
حذف کرده‌اند و همین است مختار حضرت بحر العلوم قدس سره و در مِفعلة تا عوض الف محذوف
زائد کرده شد و بهمین جهت در مِقول و مِقولة و امثال آن تعلیل مُقال نه کردند که در اصل
مِقوال است و آنجا وقوع ساکن بعد واو مانع تعلیل یافته میشود و شیخ ابن حاجب گفته
که صیغه مطردهٔ اسم آله مِفعل و مِفعال است و اما مِفعلة تا پس سماعی است و گاهی آمده
است اسم آله بر وزن فِعال بکسر فا چون سِراد ای آنچه بدان دوزند و درزادیم کذا فی
منتهی الارب و خیاط ای آلهٔ دوختن و جمع آن فَعائل بفتح فا است و اما مِرقاة پس به
فتح میم و هم بکسر میم مستعمل است در صورت اول اسم ظرف است ای مکان صعود و در
صورت ثانی اسم آله است اصلش مِرقیة ای آله صعود پس شئ واحد یعنی نردبان را بدو
اعتبار مَرقاة بفتح میم و مِرقاة بکسر میم میتوان گفت کذا فی شرح الزنجانی و بعضی اسماء بوزن
مُفعُل بضم میم و ضم عین بمعنی آله فعل یافته شد چون مُدُق ای آله کوفتن و مُکحُل
ای آله بیختن و صاحب فصول نیز شذوذ اینها حکم کرده و مِدَق بکسر میم و فتح عین موافق
قیاس هم آمده است کذا قیل [illegible] و مُدهُن و مُنخُل پس از مشتقات و اسماء
آله نیستند بلکه [illegible] برای آلات مخصوصه و ظروف معینه نه برای [illegible] ساخت

بحدوث فعل ای حدث پس مُکحُله آلتی است ای ظرفی است که سرمه دران میکنند و مُدهُن آلتی است
ای ظرفی است که دران روغن داشته شود از شیشه و غیر آن و مُسعُط آلتی است ای ظرفی
است که دران سعوط داشته شود و آن دارویی است که در بینی ریخته شود پس اگر سرمه را
مثلاً در ظرف دیگر غیر آنکه موضوع است برای سرمه نهند آنرا مکحله نگویند کذا قال سیبویه واز
ملتقطات اسم آله است فَعول بفتح فا که موضوع است برای چیزی که به وفعل کرده شود چون
وَقود ای هیزمی که افروخته میشود بوی آتش و مَفعَلة چون مَبخَلة ای سبب بخل **فصل**
این بحث که گفته شد بحث اسم آله بود چون خواهی که اسم تفضیل بنا کنی **سوال** اسم تفضیل
چیست **جواب** اسم تفضیل اسمیست که ساخته شده باشد از فعل مضارع برای چیزی که
قائم باشد به آن فعل ای حدث با دلالت بر زیادتی او بر دیگری در حدث چون زید افضل
من عمرو ای زید زیاده است از عمرو در فضل **سوال** از فعل مضارع چرا میگیرند **جواب**
بسبب مناسبت او با اسم فاعل و او از فعل مضارع ماخوذ است **سوال** اسم تفضیل
برای تفضیل مفعول چرا نه ساختند **جواب** تا التباس نشود در اَضرب مثلاً که بمعنی زائد
زننده است یا زائد زده شده **سوال** عکس چرا نکردند یعنی برای تفضیل مفعول مقرر
نگردید و برای تفضیل فاعل **جواب** چون فاعل مقصود اصلی و عمده است که جزو جمله
است و کلام بدون آن تمام نمی شود بخلاف مفعول که فضله است بدون آن کلام تمام میشود
لهذا رعایت فاعل نموده افعل را برای تفضیل فاعل قرار دادند **سوال** اشهر بمعنی
مشهورتر و اشغل بمعنی مشغول تر و اعذر بمعنی معذورتر و مانند آن برای تفضیل مفعول
مفعول آمده است **جواب** شاذ است علامت مضارع را حذف کن زیرا چه حالا در مضارع
تغیر ملحوظ است غیر بقای علامت آن همچنین نداره و همزه اسم تفضیل که قطعی است

در حال وصل نیفتد چه اول او ای در اول انچه بعد حذف علامت مضارع باقی مانده است

در آن بجای علامت مضارع **سوال** همزه را چرا بزیادت خاص کردند **جواب** آنکه

بزیادت حروف علت اند و زیادت آنها ممکن نیست چنانچه در تبیان مفصلا بیان کرده شد

پس همزه که اقوی ست و با الف مناسبت دارد مناسب افتاد که زائد کرده شود **سوال**

همزه را در اول کلمه چرا آوردند **جواب** تا از عنفوان تکلم معلوم شود که اسم تفضیل است

و عین کلمه را فتحه ده اگر مفتوح نباشد ای مضموم یا مکسور بود و اگر مفتوح باشد بحال خود

بگذار برای خفت و لام کلمه را بحالت خود ای رفع بگذار تا اسم تفضیل مذکر پیدا شود

و مخفی گفته که اقتصار کردند در صیغه اسم تفضیل بر أَفْعَلُ از برای اختصار **بحث**

اسم تفضیل مذکر أَفْعَلُ ای بسیار کننده یک مرد صیغه واحد مذکر بحث اسم تفضیل

أَفْعَلَانِ ای بسیار کنندگان دو مردان صیغه تثنیه مذکر بحث الخ أَفْعَلُون و أَفاعل

ای بسیار کنندگان همه مردان صیغه جمع مذکر بحث الخ اول صیغه جمع مذکر سالم است

که بنای واحد در وی سلامت است و صیغه دوم جمع مذکر تکسیر است که در وی صیغه واحد سلامت

نمانده تغیر یافته و چون صیغه مؤنث از اسم تفضیل بنا کنی بعد حذف علامت مضارع

فا را ضمه ده زیرا که چون علامت مضارع را بسبب وقوع تغیر در صیغه مضارع حذف

کردند فا کلمه ساکن ماند و نیز مذکر دن حرفی بسبب انحطاط درجه مؤنث از درجه مذکر مناسب

نه افتاد لهذا حرکت فا کلمه را ترجیح دادند و چون ضمه قوی ست و اول کلمه متحمل آن نه

می تواند شد لهذا ضمه را اختیار کردند و عین کلمه را ساکن کن زیرا چه بسبب ضمه فا کلمه

ثقل پیدا شد پس بسکون عین کلمه تعادل گردید و بعد لام الف مقصوره که علامت تانیث

است و آن الفی ست که بعد او همزه نباشد لاحق کن و چون ماقبل الف فتحه می باید لهذا

لام کلمه را فتحه ده تا اسم تفضیل مؤنث گردد بحث اسم تفضیل مؤنث فُعلی
بسیار کننده یکزن صیغهٔ واحد مؤنث بحث اسم تفضیل فُعلَیان بسیار کنندگان دو زنان
صیغهٔ تثنیه مؤنث بحث اسم تفضیل فُعْلَیاتٌ و فُعَلٌ بسیار کنندگان همه زنان صیغهٔ
جمع مؤنث بحث اسم تفضیل اول صیغهٔ جمع مؤنث سالم است دوم صیغهٔ جمع مؤنث
مکسر است و نمی آید اسم تفضیل از غیر ثلاثی مجرد یعنی ثلاثی مزید و رباعی مجرد و مزید
سوال چرا از غیر ثلاثی مجرد نمی آید **جواب** زیرا که محافظت جمیع حروف ثلاثی مزید
و رباعی در افعل ممکن نیست چه این وزن زائد از سه حرف گنجایش ندارد و اگر بعض
حروف را زائد میکردند التباس میشد میان رباعی و ثلاثی مزید فیه و مجرد و معلوم نمیشد
که این حروف موجوده تمام حروف هستند یا بعض **سوال** از اعطاء اعطی اسم
تفضیل مستعمل شده است گفته میشود اعطاکم للدینار و همچنین اخصر از اختصار یعنی
مختصرتر و افلس از افلاس یعنی مفلس تر **جواب** اینست که نزد سیبویه از
افعال قیاسی است زیرا که در بنای آن از افعال تغیری نیست مگر حذف یک همزه و
آن جائز است چنانچه در مضارع متکلم باب افعال یک همزه را حذف میکنند و اخفش
و مُبرد جائز داشته اند بنا را افعل التفضیل از تمامی ابواب ثلاثی مزید فیه چون افتعل
و استفعل قیاساً و شیخ رضی این قول را نپسندیده و نزد جمهور طریق بنا اسم تفضیل
از ابواب غیر ثلاثی مجرد آن است که اولاً اسم تفضیل از ثلاثی مجرد که دران معنی قوة باشد
یا حسن یا قبح باشد بنا سازند بعده [illegible] باب غیر ثلاثی مجرد را تمیز آن بیارند
چنانچه گفته شود زید اشد استخراجا [illegible] اشد [illegible] اکراما و قس علی هذا و از ثلاثی
مجرد که معنی لون و عیب باشد [illegible] و اما کوفیین پس جائز میدارند

بنا اسم تفضیل از دو لفظ یعنی سواد و بیاض ای اسود و ابیض نه زیراچه این هر دو اصل
الوان هستند پس جائز است که ثابت شود برای اینها چیزی که ثابت نشود مر غیر اینها را و از
اهل لسان اسم تفضیل این دو لفظ مسموع هم شده است و بصریان آنرا شاذ گویند **سوال**
چرا از لون و عیب نزد بصریان اسم تفضیل نمی آید **جواب** از لون و عیب افعل صفة
مشبه می آید چون احمر و اعمی (سرخ ۱۲ نابینا ۱۲) پس اگر افعل تفضیل آید التباس رود **سوال** چرا
اولا افعل تفضیل را نا آورده‌اند **جواب** افعل صفت دلالت میکند بر مطلق ثبوت و افعل
تفضیل دلالت میدارد بر ثبوت مع زیاده و مطلق مقدم است بر خاص **سوال**
اجهل و ابلد اسم تفضیل آمده است و حال آنکه عیب است **جواب** این عیب باطنی
است و از عیب باطنی اسم تفضیل می آید و مراد از عیب در کلام متن عیب ظاهری
است و کسانیکه عیب را مقید بظاهری نمی سازند جواب میدهند که این الفاظ بطریق
شذوذ آمده اند و از افعال ناقصه و این است مذهب بعضی بگمان آنکه افعال ناقصه بر زمان
دلالت میکنند نه بر حدث و افعل دال بر حدث است و نزد بعضی از کان اسم تفضیل خواهد آمد
و رای شیخ رضی بدین جانب است زیراچه افعال ناقصه دلالت بر حدث میکنند و از فعلی که قابل
زیادة و نقصان نباشد پس نخواهد آمد اسم تفضیل از مات یموت و غرب یغرب و از
فعل منفی تا التقدیر را لازم نیاید چه فعل منفی دال بر نفی است و افعل دال بر اثبات
است و از افعال غیر متصرفه چون نعم و بئس چه هر گاه صیغه های دیگر مثل امر و اسم فاعل
و اسم مفعول و غیره باوجود شدت احتیاج بدینها ازین افعال نا آمدند پس اسم تفضیل
بدرجه اولی نخواهد آمد **تنبیه** بدانکه قواعد این فن کلیه عقلیه نیستند که منتقض نشوند و ادلة
و توجیهات که ذکر آنها در تبیان و درین تتمة التبیان کرده شده است از قبیل نکات است

بعد الوقوع هستند الوف الوف شکر خالق هر صغیر و کبیر ست که این رساله مختصره بماه جمادی
ثانیه سنه ۱۲۸۶ هجری در بلدهٔ دار السرور جونپور بمدرسه حنفیه امامیه جناب مستطاب قدردان
فضلا و رتبه شناس علما مورد الطاف ایزدی مهبط اعطاف سرمدی مخزن فیض و کرم
صاحب جود و همم حاج حرمین زبدهٔ کونین **جناب حاجی محمد امام بخش صاحب**
زید قدره فی النشأتین بانجام و اختتام رسید امید از ناظران با انصاف آن ست که اگر خطائی
یابند باصلاح شانه فرمایند و اگر نفعی بردارند بدعای خیر یاد فرمایند وصلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه اجمعین

خاتمة الطبع

شکر و احسان ایزد منان که در اسعد احیان مفید مبتدیان و منتهیان کتاب مستطاب مسمی
به تبیان شرح میزان مع تتمة التبیان شرح تتمة المیزان من افادات فطین زمان ذکی دوران
حافظ مولوی محمد عبد الحی سلمه الله الرحمن بتصحیح ضعیف البنیان احقر
بندگان **محمد الهداد و وکیل احمد** صانهما الله عن حوادث الزمان
بپایهٔ طبع درآمد والحمد لله والصلوة علی حبیبه

تقریظ حبر ذکاوت منبع فطانت فاضل وحید مولوی وکیل احمد سلمه الصمد

بهترین نقود که حضرات عقلش بمیزان خود سنجد حمد فاعلی ست که نفی تعلیل در افعالش
معروف ست و اثباتش به تبدیل ازمنهٔ ماضی و حال و استقبال مکشوف مضارعش
لجاذ اقتش عدیم المثال ست و توصیفش کو امثال زبان ما اجوف طبعان ناقص العقل
لال ست و صحیح ترین کلامی که در ید رکه ما اجوف العقول گنجد نعت خلاصهٔ کائنات زبدهٔ
موجودات ست که قدرش مضاعف رتبهٔ جمیع انبیا و رسل ست و ذاتش مقرون بصفات است

طرق و سبل تفصیلش از ظرف تقریر افزون ست و تعریفش از لفیف تحریر بیرون صلی الله علیه و آله و اصحابه اجمعین اما بعد مخفی مباد که چون کتاب میزان الصرف که ام الکتب است و فرد کتاب مضامین شافیه چون لآلی آبدار در سلک الفاظش مکنون اند و مطالب کافیه چون گوهر شب چراغ در تهاخانه بطون لهذا گوهر شاداب فضل و افضال مالک زمام سعادت و کمال مصباح کاشانه هدایت مفتاح گنجینه درایت ذکی فطین لوذعی متین حافظ کلام باری **مولوی محمد عبد الحی** لکهنوی انصاری خلف رشید جناب استاذی مد الله افاداتهما بطول بقائهما شرحی مسمی به تبیان فی شرح المیزان که لباب اقوال متقدمین ست و عباب افکار متاخرین با غایت لطافت تصنیف کردند و از کتب معتمده این فن تالیف کردند و در هر مبحث سوال مانع جواب ها چنان زیب تحریر گردید که از شکش رنگ از رخساره سیبویه پریده کم مایگان را عجب نقدی بکف رسید بی بضعیتان را چراغی بر سر راه گردید جزاه الله عنی و عن سائر المحصلین بحرمت سید المرسلین صلی الله علیه و علی آله و اصحابه اجمعین

تحریر لوذعی عصر المعی دهر امجد امجاد مولوی الهداد سلمه الله خالق الافراد

میزان حمد مختص بذاتی که ابواب صفاتش مطرد ست و مثالش محال و منشعب شکر لایق صناعی که از سنجیدگی اوزان نعتش زبان ما ناقصان لال و مستوجب نعت محبوبش که مصدر هدایت و ارشاد ست و رافع اعلام شفاعت ما لفیف ضلالت و فساد زبده تعریفش کلام لو لاک و عجز از درک کمالش عین ادراک صلی الله علیه و آله و سلم اما بعد چون علم صرف علمیست اهم و هنریست اعظم که مرتبه اش بر همه علوم مضاعف و قلب فضلا تحقیق مسائلش اجوف و از کتبش نسخه میزان مثنی ست متین حاوی درایت متعدد

بنا بر علیه در بشا ہوار بحر علوم مخزن اسرار و فہوم لوذعی عصر لمعی دہر حافظ کلام باری
مولوی محمد عبد الحی لکھنوی انصاری خلف ارشد حضرت استاذی صانہا
الله عن الشر الصوری والمعنوی از ہمه امور مفروق گشته مقرون بتحقیق مسائلش گردیده
شرحی بدیع البیان بر نسخهٔ میزان مسمی به تبیان تصنیف فرمودند فی الحقیقت نسخه
ایست کافیه متضمن فوائد وافیه زہی احراز حقائقش که فراء بتحقیق آنہا پی نبرده به
پوستین دوزی قناعت کرده و اخفش بادراک دقائق آنہا لب بعجز کشوده ہمچو خفاش
تاب سواجہ آفتاب نیاورده بظہورش بازار سیرد بارد گردیده و سیبویه بله و نباری
بسر برده جزاه الله عنی وعن جمیع المنتفعین بحرمت شفیع المذنبین

تمنیق بحر مجد و سیادت معدن علم و درایت المعی اہمن مولوی علی

اثبات قدرتش نه محتاج دلیل است و نه نفی شریکش مشتاق حجت و تعلیل فاعل خفی
و جلی که حرف گیری افعال مقرون بحکمتش محال متعرف باستقلال که امرش جاری
در ماضی و حال و استقبال و درود بیحد بر ہمان عدیم المثالی که اجون طبعان
ناقص العقل را ذائقهٔ ایمان لفیف الکمال چشانیده مصدر افعال حسنه ساخته و سلام
بالاکرام بر آل عظامش که دامن ایشان حق تعالی از لوث دنس رجز پاک نموده بنحو
لیذہب عنکم الرجس آراسته و بر اصحاب اخیار و تابعین ابرار اما بعد درین زمان
بہجت اقتران که طوطی زبان ہمصفیران از ترنم چہچہه مناظرات زمزمه ساز و عندلیب
ناطقهٔ ہمزبانان از نوا سنجی مباحث علوم نغمه پرداز است تبیان فی شرح المیزان
بغایت متانت و نہایت رزانت که نقاب خفا از رخ عرائس مطالبش برداشته
و نکات خبیاتش را بمنصهٔ ظہور نشانیده چگونه نباشد که این جواہر گران بہا بسلک نظم کشیده

بعون عنایت مکین [illegible] کا فضل خلاق زمین و زمان

رسالہ نادرہ [illegible]

جامع الصیغ [illegible]

جملہ [illegible] تعلیلات علم صرف چنانکہ باید بکار طلبا [illegible] حل شدہ

در مطبع نامی منشی نولکشور [illegible] مطبوع [illegible] شد

[illegible] علم [illegible] کی کتب کا ذخیرہ مسلسل وار برو فروخت کے لیے موجود جسکی قیمت [illegible] ایک سال [illegible] چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہو جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقین [illegible] کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہو اس کتاب کے شیل بیچ کے [illegible] جو سالہا سے ہیں لیکن بعض کتب صرف و نحو و منطق وغیرہ کی درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہو اس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانوں کو

آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

کتب صرف

میزان الصرف و منشعب ۔ دو کتابیں صرف کی مع منشعب منظوم و دائرہ چهل و سه ابواب صرف۔

مجموعہ میزان الصرف ۔ مع تکملہ بخشی مولوی الٰہی بخش و مرتبہ مولوی محمد عبد الرحمن شاکر تخلص جسمیں کتب مفصلہ شمول ہیں

۱ ۔ میزان الصرف ۔ ۲ ۔ ضمیمہ جدیدہ

۳ ۔ تکملہ مفیدہ ۔ ۴ ۔ منشعب منثورہ

۵ ۔ منشعب منظوم ۔ ۶ ۔ شجرۂ منشعب

۷ ۔ تصاریف نافعہ ۔ ۸ ۔ تبصرۂ کاملہ

۹ ۔ تتمۂ ابواب مزید۔

تبیان شرح میزان ۔ مصنفہ مولوی عبد الفتاح

شرح میزان الصرف ۔ شرح مولوی وارث علی دہلوی۔

پنج گنج و زبدہ ۔ دو کتابیں ۔ و زبدہ مصنفہ ظہیر بن محمود درسی کتاب۔

عمدہ شرح زبدہ ۔ حال المتن مصنفہ مولوی رحمۃ اللہ صاحب۔

صرف میر ۔ مصنفہ میر سید شریف زین الدین صاحب جرجانی ۔

دستور المبتدی ۔ مصنفہ مولوی محمد صفی بن مولوی محمد نصیر۔

شرح رسالہ صرف ۔ از مولوی نصر اللہ خان بہادر۔

فصول اکبری ۔ مع رسالہ دیگر منظوم ۔ در خاصیت ابواب مجرد رسالہ مصنفہ عالم جلیل مولوی ہادی علی و رسالہ لابدیہ تصنیف مفتی محمد سعد اللہ۔

زنجانی محشی ۔ صرف میں ۔

رکاز الاصول ۔ شرح فصول اکبری مصنفہ مولوی حمایت علی ۔

مراح الارواح ۔ مصنفہ احمد بن علی بن مسعود۔

شافیہ محشی ۔ از مصنف علامہ ابن حاجب ۔

بعون صانع مکین و مکان بفضل خلاق زمین و زمان

رسالۂ جامعہ و عجالۂ نافعہ جامع قوانین مفیدۂ علم صرف سادہ و نیز شامل اصول تکرده مسمّیٰ بنام نامی

جامع التعلیلات

سبب الکتابی که در تنقیح مضامین تعلیلات علم صرف چنانکه باید و بکار طلبا باید بہ نیک حل شده

در مطبع نامی منشی نولکشور بحلیۂ طبع مطبوع جہان شد

فن منشعب

کتاب منشعب

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسوله وخیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین
اما بعد این کتابیست مسمی به ایجاد تعلیلات که برای تصحیح ابواب صرف میر نوشته ایست
جامع وجهت تهذیب جمیع صرف صغیر و کبیر قانونیست جامع که صرف صغیر
هر باب مع تعلیلهای ضروریه به شرح و بسط درو اندراج یافته است تا مبتدیان را
از وی بهره مند شوند و منتهی بود از وی بمطالب علمیه برسند مبتنیه و کرمه
باب اول صرف صغیر فعل ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعِلُ الضَّرْبُ زدن
ضَرَبَ یَضْرِبُ ضَرْبًا فهو ضارِبٌ ضارِبانِ ضارِبونَ ضَرَبَةٌ ضُرّابٌ ضُرَّبٌ
ضُرَّبٌ ضُرَباءُ ضُرّابٌ ضُرُوبٌ ضَوارِبُ ضارِبَةٌ ضارِبَتانِ ضارِباتٌ
ضَوارِبُ ضُرَّبٌ ... فذاک

مضروبة مضروبان مضروبون مضروبة مضروبتان مضروبات مضـ...

تضربين لم يضرب لم يضرب لا يضرب لا يضرب لن يضرب ...

اضرب لتضرب ليضرب ليضرب والنهي عنه لا تضرب لا تضرب ...

الظرف منه مضرب مضربان مضارب مضيرب والآلة منه مضرب ...

مضارب مضيرب مضربة مضربتان مضارب مضيربة مضراب ...

مضاريب مضيريب افعل التفضيل منه اضرب اضربان اضربون اضا...

واضيرب والمؤنث منه ضربى ضربيان ضربيات ضرب ...

باب فعل يفعل النصر يارى كردن نصر ينصر نصرا فهو ناصر ناصران ناصرون

انصار نصر نصار نصراء ناصرة ناصرتان ناصرات نواصر ...

ونصرة وامر ينصر نصرا فذاك منصور منصوران منصورون منصورة منصورتان

منصورات مناصير منيصير لم ينصر لم ينصر لا ينصر لا ينصر لن ينصر لن ينصر

الامر منه انصر لتنصر لينصر لينصر والنهي عنه لا تنصر لا تنصر لا ينصر

الظرف منه منصر منصران مناصر منيصر والآلة منه منصر منصران منا...

منيصر منصرة منصرتان مناصر منيصرة منصار منصاران منا...

منيصير افعل التفضيل منه انصر انصران انصرون اناصر

وانيصر والمؤنث منه نصرى نصريان نصريات نصر نصيرى

باب فعل يفعل العلم دانستن علم يعلم علما فهو عالم عالمان عالمون عالمة

عالمتان عالمات علام علوم عويلم عالمة عالمتان

عالمات عوالم علم عويلمة علم يعلم علما فذاك معلوم

مَعْلُومَانِ مَعْلُومُونَ مَعْلُومَةٌ مَعْلُومَتَانِ مَعْلُومَاتٌ مَعَالِيمُ مُعَيْلِيمٌ مُعَيْلِيمَةٌ لَمْ يَعْلَمْ
لَمْ يُعْلَمْ لَا يَعْلَمُ لَا يُعْلَمُ لَنْ يَعْلَمَ لَنْ يُعْلَمَ الامر منه اِعْلَمْ لِتُعْلَمْ لِيَعْلَمْ لِيُعْلَمْ والنهي
لَا تَعْلَمْ لَا يَعْلَمْ لَا تُعْلَمْ لَا يُعْلَمْ الظرف منه مَعْلَمٌ مَعْلَمَانِ مَعَالِمُ مُعَيْلِمٌ والآلة منه
مِعْلَمٌ مِعْلَمَانِ مَعَالِمُ مُعَيْلِمٌ مِعْلَمَةٌ مِعْلَمَتَانِ مَعَالِمُ مُعَيْلِمَةٌ مِعْلَامٌ مِعْلَامَانِ مَعَالِيمُ
مُعَيْلِيمٌ افعل التفضيل منه اَعْلَمُ اَعْلَمَانِ اَعْلَمُونَ اَعَالِمُ اُعَيْلِمُ والمؤنث منه
عُلْمَى عُلْمَيَانِ عُلْمَيَاتٌ عُلَمٌ عُلَيْمَى **باب فَعَلَ يَفْعَلُ** الفَتْحُ کشادن الفتح نقیض
فَتَحَ يَفْتَحُ فَتْحًا فَهُوَ فَاتِحٌ فَاتِحَانِ فَاتِحُونَ فُتَّحٌ فُتَّاحٌ فُتَحٌ فُتَحَاءُ فُتْحَانٌ فَتَحَةٌ
فُوَيْتِحٌ فَاتِحَةٌ فَاتِحَتَانِ فَاتِحَاتٌ فَوَاتِحُ فُتَّحٌ وَفُتَّحَةٌ وَفُتَحٌ فُوَيْتِحَةٌ وَفُتِحَ يُفْتَحُ فَتْحًا فذاك
مَفْتُوحٌ مَفْتُوحَانِ مَفْتُوحُونَ مَفْتُوحَةٌ مَفْتُوحَتَانِ مَفْتُوحَاتٌ مَفَاتِيحُ مُفَيْتِيحٌ
مُفَيْتِيحَةٌ لَمْ يَفْتَحْ لَمْ يُفْتَحْ لَا يَفْتَحُ لَا يُفْتَحُ لَنْ يَفْتَحَ لَنْ يُفْتَحَ الامر منه اِفْتَحْ لِتُفْتَحْ
لِيُفْتَحْ والنهي عنه لَا تَفْتَحْ لَا يَفْتَحْ لَا تُفْتَحْ لَا يُفْتَحْ الظرف منه مَفْتَحٌ مَفْتَحَانِ
مَفَاتِحُ مُفَيْتِحٌ والآلة منه مِفْتَحٌ مِفْتَحَانِ مَفَاتِحُ مُفَيْتِحٌ مِفْتَحَةٌ مِفْتَحَتَانِ مَفَاتِحُ
مُفَيْتِحَةٌ مِفْتَاحٌ مِفْتَاحَانِ مَفَاتِيحُ مُفَيْتِيحٌ افعل التفضيل منه اَفْتَحُ اَفْتَحَانِ اَفْتَحُونَ
اَفَاتِحُ اُفَيْتِحُ والمؤنث منه فُتْحَى فُتْحَيَانِ فُتْحَيَاتٌ فُتَحٌ فُتَيْحَى **باب فَعِلَ يَفْعِلُ** الحَسْبُ
والحُسْبَان پنداشتن وشمردن وبس شدن حَسِبَ يَحْسِبُ حَسْبًا وَحِسَابًا وَحُسْبَانًا فهو
حَاسِبٌ حَاسِبَانِ حَاسِبُونَ حَسَبَةٌ حُسَّبٌ حُسُبٌ حُسَّابٌ حُسْبَانٌ حُسَبَاءُ حُسُوبٌ حُوَيْسِبٌ
حَاسِبَةٌ حَاسِبَتَانِ حَاسِبَاتٌ حَوَاسِبُ حُسَّبٌ حُوَيْسِبَةٌ وَحُسِبَ يُحْسَبُ حَسْبًا وَحِسَابًا وَحُسْبَانًا
فذاك مَحْسُوبٌ مَحْسُوبَانِ مَحْسُوبُونَ مَحْسُوبَةٌ مَحْسُوبَتَانِ مَحْسُوبَاتٌ مَحَاسِيبُ مُحَيْسِيبٌ مُحَيْسِيبَةٌ
لَمْ يَحْسِبْ لَمْ يُحْسَبْ لَا يَحْسِبُ لَا يُحْسَبُ لَنْ يَحْسِبَ لَنْ يُحْسَبَ الامر منه

لِيُحْسَبْ لِتُحْسَبْ لِيُحْسَبْ والنهي عنه لا تَحْسِبْ لا تُحْسَبْ لا يُحْسَبْ الظرف منه مَحْسَبٌ مَحْسَبَانِ مَحَاسِبُ مُحَيْسِبٌ والآلة منه مِحْسَبٌ مِحْسَبَانِ مَحَاسِبُ مِحْسَبَةٌ مِحْسَبَتَانِ مَحَاسِبُ مُحَيْسِبَةٌ مِحْسَابٌ مِحْسَابَانِ مَحَاسِيبُ مُحَيْسِيبٌ افعل التفضيل منه أَحْسَبُ أَحْسَبَانِ أَحْسَبُونَ أَحَاسِبُ أُحَيْسِبُ والمؤنث منه حُسْبَى حُسْبَيَانِ حُسْبَيَاتٌ حُسَبٌ حُسَيْبَى ضَرَبَ در اصل ضَرْبًا بود ضَرْبًا اسم مصدر بود چون خواستند که فعل ماضی معلوم سازند حرف اول مفتوح بود ثانی و ثالث را فتح دادند و تنوین تمکن را حذف کردند برای علامت تخفیف تا ضَرْبًا ضَرَبَ شد يَضْرِبُ در اصل ضَرَبَ بود ضَرَبَ فعل ماضی معلوم بود چون خواستند که فعل ماضی معلوم را فعل مضارع معلوم سازند یک حرف از حروف اتین مفتوح در اولش درآوردند فا کلمه را سکون و عین کلمه را کسره دادند و در آخرش رفع درآوردند تا ضَرَبَ يَضْرِبُ شد ضَارِبٌ در اصل يَضْرِبُ بود حرف مضارع را حذف کردند فا کلمه را مفتوح کرده بعد از آن الف علامت اسم فاعل درآوردند و در آخرش تنوین تمکن آوردند ضَارِبٌ شد ضَارِبَانِ در اصل ضَارِبٌ بود در آخرش الف علامت رفع یا یا ما قبل مفتوح علامت نصب و جر و نون مکسور عوض تنوین مفرد یا حرکت مفرد یا عوض هر دو علی اختلاف الاقوال درآوردند ضَارِبَانِ شد فی حالة الرفع و ضَارِبَيْنِ شد فی حالتی النصب والجر ضَارِبُونَ در اصل ضَارِبٌ بود در آخرش واو علامت رفع یا یا ما قبل مکسور علامت نصب و جر و نون مفتوحه عوض تنوین مفرد یا حرکت مفرد یا عوض هر دو درآوردند ضَارِبُونَ شد فی حالة الرفع و ضَارِبِينَ شد فی حالتی النصب والجر ضَرَبَة جمعًا ... ضَارِبٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را تثنیه کنند ...

ثالث و رابع را نیز فتح دادند و الف وحدان را حذف کردند و عوض آن تا در آخر
درآوردند ضَرَبَة شد. ضَرَائِبُ جمع تکسیر از آن ضَارِبَةٌ ست ضَارِبَةٌ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند و ثالث را مشدد ساختند حرکت فتح
دادند بعد از مشدد الف جمع تکسیر درآوردند و الف وحدان را حذف کردند ضُرَّابٌ شد.
ضُرَّبٌ که جمع تکسیر از آن ضَارِبٌ ست ضَارِبٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند و ثالث را مشدد ساختند حرکت فتح دادند و الف
وحدان را حذف کردند ضُرَّبٌ شد. ضُرُبٌ جمع تکسیر از آن ضَارِبٌ ست ضَارِبٌ اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند ثالث را ساکن ساختند
الف وحدان را حذف کردند ضُرْبٌ شد. ضُرَبَاءُ جمع تکسیر از آن ضَارِبٌ ست ضَارِبٌ اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند ثالث
و رابع را فتح دادند الف ممدوده در آخرش درآوردند و الف وحدان را حذف کردند
ضُرَبَاءُ شد. ضُرْبَانٌ جمع تکسیر از آن ضَارِبٌ ست ضَارِبٌ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند ثالث را ساکن ساختند در آخرش
الف و نون مزیدتان درآورده الف وحدان را حذف کردند ضُرْبَانٌ شد. ضِرَابٌ جمع
تکسیر از آن ضَارِبٌ ست ضَارِبٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع
تکسیر کنند حرف اول را کسره دادند و ثالث را فتح بعد از آن الف جمع تکسیر درآوردند
الف وحدان را حذف کردند ضِرَابٌ شد. ضُرُوبٌ جمع تکسیر از آن ضَارِبٌ ست ضَارِبٌ اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثالث را ضم دادند بعد ثالث
واو مسکونه درآورده الف وحدان را حذف کردند ضُرُوبٌ شد. ضُوَيْرِبٌ تصغیر

از آن ضاربیست ضاریب اسم بکر بود چون خواستند که اسم بکر را مصغر کنند حرف اول را ضم
دادند ثانی قابل حرکت بود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند
ضویریب شد فتأمل ضوارب از آن ضاربان فتأمل باشد ضوارب جمع تکسیر از آن ضاربة است ضاربة
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم واحد را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح بود
بحال خود گذاشتند ثانی قابل حرکت بود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف
تکسیر در آوردند تای وحدت را حذف کردند ضوارب شد و تنوین تمکن را برای منع صرف
نیز حذف کردند ضوارب شد ضریب جمع تکسیر از آن ضاربة است ضاربة اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم واحد را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند ثالث را شد و فتح
حرکت فتح دادند بعده الف و تای وحدت را حذف کردند ضرب شد ضویربة تصغیر از
ضاربة است ضاربة اسم بکر بود چون خواستند که اسم بکر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند
ثانی قابل حرکت بود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند ضویربة
مضروب مضروبان مضروبون مضروبة مضروبتان مضروبات [illegible] اسم مفعول [illegible]
خواستند که از مضارع مجهول را اسم مفعول [illegible] حذف کردند [illegible]
[illegible] مفتوح [illegible] کلمه [illegible] کردند [illegible]
[illegible]
[illegible]
حرف [illegible] مفتوح بود [illegible]
[illegible] کسره [illegible]
[illegible] را حذف کردند تنوین تمکن را [illegible] کردند مضروب [illegible]

و مُضَيْرِبَة تصغیر از آن مَضْرُوبٌ و مَضْرُوبَةٌ است مَضْرُوبٌ و مَضْرُوبَةٌ اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر در آوردند
حرفیکه بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را یا بدل
کردند مُضَيْرِيبٌ و مُضَيْرِيبَةٌ شد و لَمْ يَضْرِبْ در اصل يَضْرِبُ بود چون لم جازمه در اولش
در آوردند آخرش را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد در پنج صیغه و سقوط
نون اعرابی شد در هفت صیغه و سقوط هیچ نگردد از دو صیغه زیرا که مبنی است
والمبنی ما لا یتغیر آخره بدخول العوامل علیه و یَضْرِبْنَ است جحد مجهول لَا يُضْرَبُ در اصل
يُضْرَبُ بود چون لا نفی در اولش در آوردند آخرش را هیچ نکرد بلکه معنی مثبت را
منفی ساخت لَا يُضْرَبُ شد لَنْ يَضْرِبَ لَنْ يَضْرِبَا الی آخره در اصل يَضْرِبُ يَضْرِبَانِ
الخ بود چون لن ناصبه در اولش در آوردند آخرش را نصب کردند علامت نصبی
ظهور فتحات شد در پنج صیغه و سقوط نونات اعرابی شد در هفت صیغه و سقوط هیچ نشد
در دو صیغه زیرا که مبنی است والمبنی ما لا یتغیر آخره باختلاف العوامل علیه لَنْ يَضْرِبْنَ
شد الخ اِضْرِبْ اِضْرِبَا اِضْرِبُوا الخ در اصل تَضْرِبُ تَضْرِبَانِ الخ بود تا که علامت استقبال
بود آنرا حذف کردند بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه او مکسور بود
همزهٔ وصل مکسوره در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف
کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغه و سقوط نونات اعرابی شد در چهار
صیغه و سقوط هیچ نشد در یک صیغه زیرا که مبنی است والمبنی ما لا یتغیر آخره بدخول العوامل
علیه با نون ثقیله اِضْرِبَنَّ اِضْرِبَانِّ اِضْرِبُنَّ اِضْرِبِنَّ اِضْرِبَانِّ اِضْرِبْنَانِّ با نون خفیفه اِضْرِبَنْ اِضْرِبُنْ اِضْرِبِنْ
اِضْرِبَنَّ اِضْرِبَنْ و اِضْرِبَنْ در اصل اِضْرِبْ بود چون نون ثقیله و خفیفه

ثقیله و خفیفه بر امر بی لام قیاس باید کرد نهی مخاطب معلوم لا تضرب لا تضربا لا تضربوا
لا تضربی لا تضربا لا تضربن نهی غائب معلوم لا یضرب لا یضربا لا یضربوا لا تضرب لا تضربا
لا یضربن لا اضرب لا نضرب نهی مجهول بضم حرف مضارع و فتح ما قبل آخر لا یضرب در اصل
یضرب بود چون لای نهی در اول مضارع در آمد آخرش را جزم کردند علامت جزمی سقوط
حرکت شد در پنج صیغه و سقوط نون اعرابی شد در هفت صیغه و سقوط هیچ نکرد
در دو صیغه زیرا که مبنی ست و تعلیلهای نهی مجهول بر قیاس نهی معلوم و تعلیلهاکه
با نون ثقیله و خفیفه بر قیاس امر حاضر اسم ظرف مضرب مضربان مضارب مضیرب
مضارب جمع تکسیر از آن مضرب ست مضرب اسم وحدان بود و چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع
تکسیر آوردند تنوین تمکن را بواسطه منع صرف حذف کردند مضارب شد مضیرب
تصغیر از آن مضرب ست مضرب اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف
اول را ضمه دادند ثانی را فتح سوم جا یاء تصغیر آوردند مضیرب شد و آلة مضرب
مضربان مضارب مضیرب مضارب جمع تکسیر از آن مضرب ست مضرب اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف
جمع تکسیر آوردند حرف مکسور ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند تنوین تمکن را بواسطه منع
صرف حذف کردند مضارب شد مضیرب تصغیر از آن مضرب ست مضرب اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر آوردند حرف مکسور
ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند مضیرب شد مضراب مضرابان مضاریب مضیریب
[illegible] جمع تکسیر از آن مضراب ست مضراب اسم وحدان بود چون خواستند

که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند تا و وحدان را حذف کردند و تنوین را نیز بواسطهٔ منع صرف حذف کردند مضاریب شد مُضَیْرِبَة تصغیر از آن مَضْرَبَة است مضربة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر درآوردند حرفیکه ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند مُضَیْرِبَة شد مِضْرَابٌ مِضْرَابَانِ مَضَارِیبُ مُضَیْرِیبٌ مَضَارِیبُ جمع تکسیر از آن مِضْرَاب است مضراب اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند و تنوین تمکن را نیز بعلت منع صرف حذف کردند مَضَارِیب شد مُضَیْرِیبٌ تصغیر از آن مِضْرَابٌ است مِضْرَابٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر درآوردند حرفیکه ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور بود آن الف را بیا بدل کردند مُضَیْرِیبٌ شد افعل التفضیل منه أَضْرَبُ أَضْرَبَانِ أَضْرَبُونَ أَضَارِبُ أُضَیْرِبُ أَضَارِبُ جمع تکسیر از آن أَضْرَبُ است أَضْرَبُ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند أَضَارِبُ شد أُضَیْرِبُ تصغیر از آن أَضْرَبُ است أَضْرَبُ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر درآوردند حرفیکه ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند أُضَیْرِبُ شد والمؤنث منه

ثقیله و خفیفه بر امر بی لام قیاس باید کرد نهی مخاطب معلوم لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبُوا
لَا تَضْرِبِی لَا تَضْرِبَا لَا تَضْرِبْنَ نهی غائب معلوم لَا یَضْرِبْ لَا یَضْرِبَا لَا یَضْرِبُوا لَا تَضْرِبْ لَا تَضْرِبَا
لَا یَضْرِبْنَ لَا اَضْرِبْ لَا نَضْرِبْ نهی مجهول بضم حرف مضارع و فتح ما قبل آخر لَا یُضْرَبْ در اصل
یُضْرَبُ بود چون لای نهی در اول مضارع درآمد آخرش را جزم کردند علامت جزمی سقوط
حرکت شد در پنج صیغه و سقوط نون اعرابی شد در هفت صیغه و سقوط هیچ نکرد
در دو صیغه زیرا که مبنی ست و تعلیلهای نهی مجهول بر قیاس نهی معلوم و تعلیلهای
با نون ثقیله و خفیفه بر قیاس امر حاضر الظرف منه مَضْرِبٌ مَضْرِبَانِ مَضَارِبُ مُضَیْرِبٌ
مَضَارِبُ جمع تکسیر از آن مَضْرِبٌ ست مَضْرِبٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع
تکسیر در آوردند تنوین تمکن را بواسطه منع صرف حذف کردند مَضَارِبُ شد مُضَیْرِبٌ
تصغیر از آن مَضْرِبٌ ست مَضْرِبٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف
اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر در آوردند مُضَیْرِبٌ شد والآلة منه مِضْرَبٌ
مِضْرَبَانِ مَضَارِبُ مُضَیْرِبٌ مَضَارِبُ جمع تکسیر از آن مِضْرَبٌ ست مِضْرَبٌ اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف
جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند تنوین تمکن را بواسطه منع
صرف حذف کردند مَضَارِبُ شد مُضَیْرِبٌ تصغیر از آن مِضْرَبٌ ست مِضْرَبٌ اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که
ما بعد یای تصغیر بود آن را کسره دادند مُضَیْرِبٌ شد مِضْرَبَةٌ مِضْرَبَتَانِ مَضَارِبُ مُضَیْرِبَةٌ
مَضَارِبُ جمع تکسیر از آن مِضْرَبَةٌ ست مِضْرَبَةٌ اسم وحدان بود چون خواستند

که اسم وحدانرا جمع تکسیر کنند حرف اول وثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه
ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند تاء وحدانرا حذف کردند وتنوین رانیز بواسطهٔ منع
صرف حذف کردند مَضَارِب شد مُضَیْرِبَة تصغیر از ان مِضْرَبَة است مِضْرَبَة اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر درآوردند حرفیکه
ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند مُضَیْرِبَة شد مِضْرَابٌ مِضْرَابَانِ مَضَارِیْبُ مُضَیْرِیْبٌ
مَضَارِیْب جمع تکسیر از ان مِضْرَاب است مِضْرَاب اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدانرا جمع کنند حرف اول وثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه
ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف را
بیا بدل کردند تنوین تمکن رانیز برای منع صرف حذف کردند مَضَارِیْب شد مُضَیْرِیْب
تصغیر از ان مِضْرَاب است مِضْرَاب اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر
کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر درآوردند حرفیکه ما بعد یاء
تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور بود آن الف را بیا بدل کنند
مُضَیْرِیْب شد افعل التفضیل منه اَضْرَبُ اَضْرَبَانِ اَضْرَبُوْنَ اَضَارِبُ اُضَیْرِبُ
اَضَارِب جمع تکسیر از ان اَضْرَب است اَضْرَب اسم وحدان بود چون خواستند که
اسم وحدانرا جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح بود ثانی رانیز فتحه دادند سوم جا
الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند اَضَارِب
شد اُضَیْرِب تصغیر از ان اَضْرَب است اَضْرَب اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر
را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر درآوردند
حرفیکه ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند اُضَیْرِب شد والمؤنث منه

چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح و در آخرش
الف ممدوده درآورده یا را حذف کردند شُرَفاء شد شُرَفاء جمع تکسیر از آن شریف
است شریف اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول
را کسره دادند ثانی را فتح سوم جا الف جمع تکسیر درآورده یا را حذف کردند شِراف شد
شُرُف جمع تکسیر از آن شریف است شریف اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان
را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را ضم دادند و یاء وحدان را حذف کردند شُرُف شد
شُرفان جمع تکسیر از آن شریف است شریف اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را ساکن ساخته در آخرش الف و نون مزیدتان
درآورده یاء وحدان را حذف کردند شُرفان شد شُرفان جمع تکسیر از آن شریف است
شریف اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را
کسره دادند ثانی را ساکن ساخته در آخرش الف و نون مزیدتان درآورده یا را
حذف کردند شِرفان شد اَشراف جمع تکسیر از آن شریف است شریف اسم وحدان
بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند در اول الف مفتوحه درآورده
ثانی را ساکن ساختند و ثالث را فتح دادند بعد از آن الف مزیده درآورده یا را
حذف کردند اَشراف شد اَشرِفاء جمع تکسیر از آن شریف است شریف اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند در اول الف مفتوحه درآورده
ثانی را سکون ساخته در آخرش الف ممدوده درآورده یا را حذف کردند.
اَشرِفاء شد اَشرِفة جمع تکسیر از آن شریف است شریف اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند در اول الف مفتوحه درآورده ثانی

را سکون ساختند در آخرش تا عدا آورده یا را حذف کردند شرفة شد شروف جمع تکسیر از ان
شریف ست شریف اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند.
حرف اول و ثانی را ضم دادند سوم جا واو ساکن در آورده یا را حذف کردند شروفة
شد شریف تصغیر از ان شریف ست شریف اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را
مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفے که
مابعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند شرییف شد بعده دو حرف از یک جنس هم
آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند شریّف شد شرائف
جمع تکسیر از ان شریفة ست شریفة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست ثانی را فتحه دادند سوم جا الف
جمع تکسیر در آوردند حرفیکه مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند تا وحدان را
حذف کردند شرائیف شد بعده یا واقع شد بعد الف زائده آنرا بهمزه بدل کردند
شرائف شد شرف جمع تکسیر از ان شریفة ست شریفة اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضم دادند دوم را مشدد ساخته مفتوح کردند
یا و تاء وحدان را حذف کردند شرّف شد شریفة تصغیر از ان شریفة ست شریفة
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتحه
سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفیکه مابعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند شرییفة شد
بعده دو حرف از یک جنس هم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام
کردند شریّفة شد تمام شد ثلاثی مجرد مع جمع تکسیرات و التصغیرات باب در بیان
ثلاثی مزید فیه باب فعّل یفعّل الاکرام بزرگ داشتن و بخشیدن

و نیز خفتن اکرم یکرم اکراما فهو مکرم واکرم یکرم اکراما فذاک مکرم لم یکرم لم یکرم لا یکرم لا یکرم
لن یکرم لن یکرم الامر منه اکرم لتکرم لیکرم لیکرم والنهی عنه لا تکرم لا تکرم
لا یکرم لا یکرم الظرف منه مکرم مکرمان مکرمات **باب تفعیل** التفریح خوشنود کردن فرح
یفرح تفریحا فهو مفرح وفرح یفرح تفریحا فذاک مفرح لم یفرح لم یفرح لا یفرح
لا یفرح لن یفرح لن یفرح الامر منه فرح لتفرح لیفرح لیفرح والنهی عنه لا تفرح
لا تفرح لا یفرح لا یفرح الظرف منه مفرح مفرحان مفرحات **باب مفاعلة**
المضاربة با یکدیگر زدن ضارب یضارب مضاربة فهو مضارب وضورب یضارب
مضاربة فذاک مضارب لم یضارب لم یضارب لا یضارب لا یضارب لن یضارب لن
یضارب الامر منه ضارب لتضارب لیضارب لیضارب والنهی عنه لا تضارب لا تضارب
لا یضارب لا یضارب الظرف منه مضارب مضاربان مضاربات **باب افتعال**
الاکتساب کسب کردن اکتسب یکتسب اکتسابا فهو مکتسب واکتسب یکتسب
اکتسابا فذاک مکتسب لم یکتسب لم یکتسب لا یکتسب لا یکتسب لن یکتسب لن یکتسب
الامر منه اکتسب لتکتسب لیکتسب لیکتسب والنهی عنه لا تکتسب لا تکتسب
لا یکتسب لا یکتسب الظرف منه مکتسب مکتسبان مکتسبات **باب انفعال**
الانصراف باز گشتن انصرف ینصرف انصرافا فهو منصرف وانصرف ینصرف
انصرافا فذاک منصرف لم ینصرف لم ینصرف لا ینصرف لا ینصرف
لن ینصرف لن ینصرف الامر منه انصرف لتنصرف لینصرف لینصرف
والنهی عنه لا تنصرف لا تنصرف لا ینصرف لا ینصرف الظرف منه
منصرف منصرفان منصرفات **باب تفعّل**

التصرّف خرچ کردن تصرّف یتصرّف تصرّفًا فهو متصرّف وتُصرِّف یُتصرّف تصرّفًا
فذاک متصرَّف لم یتصرّف لم یُتصرّف لا یتصرّف لا یُتصرّف لن یتصرّف لن یُتصرّف
الامر منه تصرّف لتصرّف لیتصرّف لیُتصرّف والنهی عنه لا تتصرّف لا تُتصرّف
لا یتصرّف لا یُتصرّف الظرف منه متصرَّف متصرَّفان متصرَّفات **باب تفاعل**
التضارب باہم یکدیگر زدن تضارب یتضارب تضاربًا فهو متضارِب وتُضورِب
یُتضارَب تضاربًا فذاک متضارَب لم یتضارب لم یُتضارب لا یتضارب لا یُتضارب
لن یتضارب لن یُتضارب الامر منه تضارب لتضارب لیتضارب لیُتضارب
والنهی عنه لا تتضارب لا تُتضارب لا یتضارب لا یُتضارب الظرف منه
متضارَب متضارَبان متضارَبات **باب افعلال** الاحمرار سرخ شدن
احمرّ یحمرّ احمرارًا فهو محمرّ واُحمُرّ یُحمرّ احمرارًا فذاک مُحمرّ لم یحمرّ لم یحمرِّ لم یحمرِر لم یحمرّ
لم یُحمرّ لم یُحمرِر لا یحمرّ لا یُحمرّ لن یحمرّ لن یُحمرّ الامر منه احمرّ احمرِّ احمرِر لتحمرّ لتحمرِّ لتحمرِر
لیحمرّ لیحمرِّ لیحمرِر لیُحمرّ والنهی عنه لا تحمرّ لا تحمرِّ لا تحمرِر لا تُحمرّ لا تحمرّ
لا تحمرِر لا یحمرّ لا یحمرِّ لا یحمرِر لا یُحمرّ الظرف منه محمرّ محمرّان محمرّات **باب**
استفعال الاستخراج طلب خروج کردن استخرج یستخرج استخراجًا فهو
مستخرِج واُستُخرِج یُستخرَج استخراجًا فذاک مستخرَج لم یستخرج لم یُستخرج لا یستخرج
لا یُستخرج لن یستخرج لن یُستخرج الامر منه استخرج ولتُستخرج لتستخرج لتُستخرج
والنهی عنه لا تستخرج لا تُستخرج لا یستخرج لا یُستخرج الظرف منه مستخرَج
مستخرَجان مستخرَجات **باب افعیلال** الاحمیرار بسیار
سرخ شدن احمارّ یحمارّ احمیرارًا فهو محمارّ واُحمورّ یُحمارّ

اجیرا را فذاک مجار لم یجار لم یجارا لم یجارر لم یجارا لم تجار لم یجارر لا یجارر لا یجار
لن یجار لن یجارا لن تجار الامر منه اجار اجارا اجارر لیجار لتجار لیجار لیجارا لیجارر لتجار لیجارا
لیجار لیجارر لتجار لتجار لیجارر والنهی عنه لاتجار لاتجارا لاتجارر لا تجار لا یجار لا یجارر
تجارر لاتجار لاتجار لاتجارر لاتجار لاتجار لاتجارر الظرف منه مجار
مجاران مجارات قاعده است که در تمام ابواب ثلاثی مزید عین کلمه مضموم نیست
بنابران در تعلیل بعد از حذف حرف مضارع در بناء امر نظر بعین کلمه نمیکنند
وهمزه مکسوره می آرند باب افعال لم یکرم در اصل یکرم بود چون لم جازمه
براول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد
لم یکرم شد لم یکرما در اصل یکرمان بود چون لم جازمه براول فعل مضارع درآمد
آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لم یکرما شد برین قیاس
است صیغهای باقی لم یکرمن در اصل یکرمن بود چون لم جازمه براول فعل
مضارع درآمد آخرش را جزمی نکرد زیرا که مبنی است والمبنی ما لا یتغیر
آخره بدخول العوامل علیه لم یکرمن شد بر وقیاس معلوم است مجهول لن یکرم
در اصل یکرم بود چون لن ناصبه براول فعل مضارع درآمد آخرش را
نصب کرد علامت نصبی نصب ظاهر گشت لن یکرم شد لن یکرما در اصل
یکرمان بود چون لن ناصب براول فعل مضارع درآمد آخرش را نصب کرد علامت
نصبی سقوط نون اعرابی گشت لن یکرما شد بر همین قیاس است صیغهاے دیگر
لن یکرمن در اصل یکرمن بود چون لن ناصبه براول فعل مضارع درآمد آخرش
را جزمی نکرد زیرا که مبنی است والمبنی ما لا یتغیر آخره بدخول العوامل

علیه لن یکرمن شد مبنی بر قیاس است مجهول الامر لیکرم اکرم اکرموا اکرمی اکرما اکرمن
اکرم را از تکرم بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند بعد حذف
ساکن ماند همزه قطعی محذوفه را باز آوردند از جهت آنکه ابتدا به ساکن محال باشد بسکون آخر
آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد اکرم شد اکرما را از تکرمان
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند بعد حذف ساکن ماند همزه
قطعی محذوفه را باز آوردند از جهت آن باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند
علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد اکرما شد بر قیاس دیگر اکرمن را از تکرمن
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند بعد حذف ساکن ماند همزه
قطعی محذوفه را باز آوردند از جهت آن باشد بسکون آخر آخرش را چیزی نکردند زیرا که
مبنی است والمبنی ما لا یتغیر آخره بقول العوامل علیه اکرمن شد لیکرم لیکرما لیکرموا
لتکرمی لتکرما لیکرمن لتکرم در اصل تکرم بود چون لام امر در اول فعل مضارع آمد
آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لتکرم شد لیکرما در اصل یکرمان بود
چون لام امر در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط
نون اعرابی شد لیکرما شد بر قیاس این صیغه های باقی لیکرمن در اصل یکرمن
بود چون لام امر در اول فعل مضارع در آمد آخرش را چیزی نکرد زیرا که مبنی است
والمبنی ما لا یتغیر آخره بقول العوامل علیه لیکرمن شد لیکرم لیکرما لیکرموا لتکرم
لتکرما لتکرمن لاکرم لنکرم لیکرم در اصل یکرم بود چون لام امر در فعل مضارع در آمد
آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لیکرما در اصل یکرمان
بود چون لام امر در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی

سقوط نون اعرابی شد لتکرما شد بر این قیاس دیگر لتکرمن در اصل تکرمن بود چون لام امر
در اولش در آمد آخرش را چیزے نکرد زیرا که مبنی ست والمبنی ما لا یتغیر آخره
بدخول العوامل علیه لاکرم در اصل اکرم بود چون لام امر بر اول فعل مضارع در آمد جزم
کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لاکرم شد لتکرم در اصل تکرم بود چون لام امر بر فعل
مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لتکرم شد بر همین قیاس
ست هشت صیغه تفصیل لا تکرم لا تکرما لا تکرموا لا تکرمی لا تکرما لا تکرمن لا تکرم در اصل
تکرم بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت
شد لا تکرم شد لا تکرما در اصل تکرمان بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش
را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لا تکرما شد بر انیقیاس اند دیگر لا تکرمن در
اصل تکرمن بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را چیزے نکرد زیرا که مبنی
ست لا تکرمن شد بر این قیاس مجهول نهی ست لا تکرم لا تکرما لا تکرموا لا تکرم لا تکرما لا تکرمن
لا اکرم لا نکرم لا تکرم در اصل تکرم بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم
کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لا تکرم شد دیگر لا تکرما لا تکرموا لا تکرم لا تکرما لا تکرمن لا اکرم
لا نکرم لا تکرم در اصل تکرم بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت
جزمی سقوط حرکت شد لا تکرم شد لا تکرما در اصل تکرمان بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع
در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لا تکرما شد بر همین قیاس اند صیغهاے
باقی لا تکرمن در اصل تکرمن بود چون لاء نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را چیزی نکرد
زیرا که مبنی ست والمبنی ما لا یتغیر آخره بدخول العوامل لا تکرمن شد بر انیقیاس نهی مجهول ست

باب تفعیل لم یفرح در اصل یفرح بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع

درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لم تفرح شد لم تفرحا در اصل
تفرحان بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت
جزمی سقوط حرکت نون اعرابی شد لم تفرحا بر قیاس است صیغه‌های باقی
لم تفرحن در اصل تفرحن بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع درآمد آخرش
را چیزی نکرد زیرا که مبنی ست لم تفرحن شد و بر قیاس صیغه‌های مجهول لن
یفرح در اصل یفرح بود چون لن ناصبه در اول فعل مضارع درآمد آخرش را
نصب کرد علامت نصبی ظهور فتح گشت لن یفرح شد لن یفرحا در اصل
یفرحان بود چون لن ناصبه در اصل فعل مضارع درآمد آخرش را نصب
کرد علامت نصبی سقوط نون اعرابی شد لن یفرحا شد بر قیاس اند
صیغه‌های باقی لن تفرحن در اصل تفرحن بود چون لن ناصبه در اول فعل
مضارع درآمد آخرش را چیزی نکرد زیرا که مبنی ست لن تفرحن شد و بر قیاس
تعلیل [illegible] ل [illegible] ت الامر فرح فرحا فرحوا فرحی فرحا فرحن فرح را از تفرح
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند بعد حذف متحرک ماند
امر همان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت
شد فرح [illegible] فرحا را از تفرحان بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف
کردند بعد حذف متحرک ماند امر همان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علا
وقفی سقوط نون اعرابی شد فرحا شد بر قیاس باقی فرحن را از تفرحن بنا کردند
تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند بعد حذف متحرک [illegible] باشد
بسکون آخر آخرش را چیزی نکردند زیرا که مبنی ست فرحن شد تفرح تفرحا تفرحوا

لتتفرجی لتتفرجا لیتفرجن لیتفرج در اصل تتفرج بود چون لام امر بر اول فعل مضارع
درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لیتفرج شد لیتفرجا در اصل
لیتفرجان بود چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی
سقوط نون اعرابی شد لیتفرجا شد بر این قیاس اند صیغه‌های باقی لیتفرجن در اصل
لیتفرجن بود چون لام امر بر اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزمی نکرد زیرا که
مبنی است لیتفرجن شد امر غائب لیتفرج لیتفرجا لیتفرجوا لتتفرج لتتفرجا لیتفرجن لأتفرج
لنتفرج لیتفرج در اصل لیتفرج بود چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش
را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لیتفرج شد لیتفرجا در اصل لیتفرجان بود
چون لام امر بر اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط
نون اعرابی شد لیتفرجا شد بر این قیاس صیغه‌های باقی اند لیتفرجن در اصل لیتفرجن بود
چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزمی نکرد زیرا که مبنی است
لیتفرجن شد بر قیاس معلوم است مجهول نهی لا تتفرج لا تتفرجا لا تتفرجوا لا تتفرجی
لا تتفرجا لا تتفرجن لا تتفرج در اصل تتفرج بود چون لای نهی در اول فعل مضارع
درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لا تتفرج شد لا تتفرجا در
اصل تتفرجان بود چون لای نهی در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت
جزمی سقوط نون اعرابی شد لا تتفرجا شد بر این قیاس است باقی لا تتفرجن در اصل تتفرجن
بود چون لای نهی در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزمی نکرد زیرا که مبنی است
لا تتفرجن شد بر این قیاس نهی مجهول است لا تتفرج لا تتفرجا لا تتفرجوا لا تتفرجی لا تتفرجا
لا تتفرجن لا اتفرج لا نتفرج لا یتفرج در اصل یتفرج بود چون لای نهی در اول فعل مضارع درآ

آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لا یفرح شد لا یفرحا در اصل لا یفرحان
بود چون لای نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط
نون اعرابی شد لا یفرحا شد برین قیاس صیغهای باقی لا یفرحن در اصل لا یفرحن بود
چون لای نهی در اول فعل مضارع در آمد آخرش را هیچ نکرد زیرا که مبنی ست لا یفرحن
شد برین قیاس معلوم مجهول ست **باب مفاعله** لم یضارب در اصل یضارب بود چون
لم جازمه در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لم یضارب
شد لم یضاربا در اصل یضاربان بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع در آمد آخرش
را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لم یضاربا شد صیغهاے دیگر
برین قیاس اند لم یضاربن در اصل یضاربن بود چون لم جازمه در اول فعل
مضارع در آمد آخرش را چیزے نکرد زیرا که مبنی ست لم یضاربن شد برین قیاس است
مجهول لن یضارب در اصل یضارب بود چون لن ناصبه در اول فعل مضارع
در آمد آخرش را نصب کرد علامت نصبی ظهور فتح گشت لن یضارب شد دیگر
جمیع صیغها چنانچه بالا مرقوم شد برهمان قیاس اند الامر ضارب ضاربا ضاربوا
ضاربی ضاربا ضاربن ضارب را از تضارب بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آن را حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر همان باشد بسکون آخر آخرش را
وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد ضارب شد ضاربا از تضاربا
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند
امر همان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط
نون اعرابی شد ضاربا شد برین قیاس اند دیگر ضاربن را از تضاربن بنا کردند

تاکه علامت استقبال بود آنرا حذف کردند باید حذف متحرک مانند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را چیزی نکردند زیراکه مبنی ست والمبنی مالا یتغیّر آخره بدخول العوامل علیه غیر جزم شد لِیَتَضَارَبْ لِیَتَضَارَبَا لِیَتَضَارَبُوْا لِتَتَضَارَبْ لِتَتَضَارَبَا لِیَتَضَارَبْنَ لِیَتَضَارَبْ در اصل یَتَضَارَبُ بود چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لِیَتَضَارَبْ شد لِیَتَضَارَبَا در اصل یَتَضَارَبَانِ بود چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لِیَتَضَارَبْ شد لِیَتَضَارَبَا در اصل یَتَضَارَبَانِ بود چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لِیَتَضَارَبَا شد برین قیاس اند دیگر لِیَتَضَارَبْنَ در اصل یَتَضَارَبْنَ بود چون لام امر در اول فعل مضارع درآمد آخرش را چیزی نکرد زیراکه مبنی ست برهمین قیاس ست امر غائب و متکلم معلوم و مجهول نهی لَا تَتَضَارَبْ لَا تَتَضَارَبَا لَا تَتَضَارَبُوْا لَا تَتَضَارَبِیْ لَا تَتَضَارَبَا لَا تَتَضَارَبْنَ لَا تَتَضَارَبْ در اصل تَتَضَارَبُ بود چون لای نهی در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد لَا تَتَضَارَبْ شد. لَا تَتَضَارَبَا در اصل تَتَضَارَبَانِ بود چون لای نهی در اول فعل مضارع درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد. لَا تَتَضَارَبَا شد لَا تَتَضَارَبْنَ در اصل تَتَضَارَبْنَ بود چون لای نهی در اول فعل مضارع درآمد آخرش را چیزی نکرد زیراکه مبنی ست برهمین قیاس مجهول ست **باب افتعال** لَمْ یَکْتَتِبْ لَنْ یَکْتَتِبَ برقیاس صیغه‌های که مذکور شد الامر اِکْتَتِبْ اِکْتَتِبَا اِکْتَتِبُوْا اِکْتَتِبِیْ اِکْتَتِبَا اِکْتَتِبْنَ اِکْتَتِبْ را از تَکْتَتِبُ بنا کردند تاکه علامت استقبال بود آنرا حذف کردند

مابعد حذف ساکن ماند همزهٔ وصل بکسر در اولش درآوردند امر همان باشد بسکون آخر
آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد اِکْتَسِبْ شد اِکْتَسِبَا را از
تَکْتَسِبَانِ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند
همزهٔ وصل بکسر در اولش درآوردند آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون
اعرابی شد اِکْتَسِبَا شد اِکْتَسِبْنَ را از تَکْتَسِبْنَ بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آن را حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند همزهٔ وصل بکسر در اولش درآوردند
آخرش را چیزی نکردند زیرا که مبنی ست اِکْتَسِبْنَ شد و در صیغهای باقی بنا بر
قیاس ست که در بابهای بالا مذکور شد باب انفعال بر قیاس ابواب گذشته
اِنْصَرِفْ اِنْصَرِفَا اِنْصَرِفُوْا اِنْصَرِفِيْ اِنْصَرِفَا اِنْصَرِفْنَ اِنْصَرِفْ را از تَنْصَرِفُ بنا کردند تا که
علامت استقبال بود آن را حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند همزهٔ وصل بکسر
در اولش درآوردند امر همان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت
وقفی سقوط حرکت شد اِنْصَرِفْ شد دیگر صیغهای بر قیاس بابهای بالا اند۔
باب تفعّل و باب تفاعل بقیاس باب تفعیل و باب مفاعله ست که امر
حاضر بعد از حذف متحرک می ماند و صیغهای دیگر مانند صیغهای همان باب ست
باب افعلال اِحْمَرَّ در اصل اِحْمَرَرَ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند پس متحرک
اول را ساکن کردند و در دوم ادغام کردند اِحْمَرَّ شد یَحْمَرُّ در اصل یَحْمَرِرُ بود دو حرف
از یک جنس بهم آمدند پس متحرک اول را ساکن کردند و در دوم ادغام کردند یَحْمَرُّ شد
مُحْمَرٌّ در اصل مُحْمَرِرٌ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند پس متحرک اول را ساکن کردند
و در دوم ادغام کردند مُحْمَرٌّ شد اِحْمَرَّ در اصل اِحْمَرِرْ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند

هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند تُحِرُّ شد تُحِرُّ در اصل تُحْرِرُ بود دو حرف
از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند تَحُرُّ شد
تَحُرُّ در اصل تَحْرُرُ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده
در دوم ادغام کردند تُحَرُّ شد لَمْ تُحَرَّ در اصل تُحَرُّ بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع
در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد
میان هر دو را راء اول که ساکن شده بود برای ادغام و راء ثانی که ساکن شده
بعلامت جزمی بعضی راء ثانی را حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لَمْ تُحَرَّ شد و بعضی راء ثانی را
حرکت کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند لَمْ تُحَرِّ خوانند و بعضی ترک ادغام کردند لَمْ تُحْرَرْ خوانند
لَمْ تُحَرَّا در اصل تُحَرَّانِ بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد
علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لَمْ تُحَرَّا شد در صیغهای واحد سه وجه میخوانند
و در تثنیه و جمع نون در ... امر تُحَرَّ را از تُحَرُّ بنا کردند تا که علامت استقبال
بود آنرا حذف کردند بعد حذف ساکن ماند همزه وصل بکسر در اولش در
آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط
حرکت شد التقاء ساکنین شد میان هر دو راء اول که [illegible]
شده بود راء ثانی که بعلامت وقفی [illegible]
دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول ساکن ثانی [illegible]
ادغام کردند اُحَرَّ خوانند و بعضی راء ثانی را حرکت کسره دادند لان الساکن [illegible]

بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اِحْمَرِّ خواندند و بعضے ترک
ادغام کردند اِحْمَرِرْ خواندند اِحْمَرَّا را از تَحْمَرَّانِ بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آنرا حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند بهمزه وصل بکسره در اولش در آوردند
امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون
اعرابی شد اِحْمَرَّا شد و برین قیاس ست اِحْمَرُّوا اِحْمَرِّی و اِحْمَرَّا اِحْمَرِرْنَ را از تَحْمَرِرْنَ
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند
بهمزه وصل بکسره در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را جزمی
کردند زیرا که مبنی ست اِحْمَرِرْنَ شد لِیَحْمَرَّ در اصل تَحْمَرُ بود چون لام امر برای اول فعل
مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین
شد میان هر دو را در اول که برای ادغام ساکن شده بود و را ثانی که بعلامت
جزمی ساکن شد و بعضے را ثانی را حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات
بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لِیَحْمَرَّ خواندند و بعضی
را ثانی را حرکت کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول
ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لِیَحْمَرِّ خواندند و بعضے ترک ادغام
کردند لِیَحْمَرِرْ ... در اصل تَحْمَرُ بود چون لام امر برای اول فعل مضارع غائب
در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین
شد میان هر دو را در اول که برای ادغام ساکن شده بود و را ثانی که بعلامت
جزمی ساکن شد و بعضی را ثانی را حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لِیُحَمَّرْ خواندند و بعضی را ثانی را

حرکت کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را
در دوم ادغام کردند لیُجَرِّ خوانند و بعضے بترک ادغام لیُجْرَرْ خوانند همچنین قیاس متکلم
واحد و مع الغیر ست لنُجَرّ در اصل یُجَر بود چون لام امر بر اول فعل مضارع مجهول در آمد
آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان هر دو
راء را اول که برای ادغام ساکن شده بود و راء ثانی که بعلامت جزمی ساکن
گشت بعضی راء ثانی را حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول
ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لیُجَرَّ خوانند و بعضے راء ثانی را حرکت
کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک اول
را در دوم ادغام کردند لیُجَرِّ خوانند و بعضے بترک ادغام لیُجْرَرْ خوانند لا تَجُرَّ در اصل
تَجُرُّ بود چون لاء نهی بر اول فعل مضارع مخاطب معلوم در آمد آخرش را جزم کرد علامت
سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان هر دو راء اول که برای ادغام ساکن
شده بود و راء دوم که برای علامت جزمی ساکن گشت بعضی راء ثانی را حرکت
فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم
ادغام کردند لا تَجُرَّ خوانند و بعضے راء ثانی را حرکت کسره دادند لان الساکن اذا حرک
حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لا تَجُرِّ خوانند
و بعضے بترک ادغام لا تَجْرُرْ خوانند همچنین بیخ لا یُجَرّ لا اُجَرّ لا نُجَرّ شش وجه دارد لا تُجَرّ در اصل
تُجَرُّ بود چون لاء نهی بر اول فعل مضارع مجهول در آمد آخرش را جزم کرد علامت
جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین میان هر دو راء الی آخره همچنین شش
ست لا یُجَرّ و لا اُجَرّ و لا نُجَرّ باب افعیلال اخمار در اصل اخمار بود

از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند اِحْمَارَّ
شد اِحْمَارَّ در اصل اِحْمَارَرَ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن
کرده در دوم ادغام کردند اِحْمَارَّ شد الامر منه اِحْمَارَّ اِحْمَارِّ اِحْمَارِرْ اِحْمَارِّي اِحْمَارَّا
اِحْمَارِرْنَ اِحْمَارِّ را از تَحْمَارُّ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند
ما بعد حذف ساکن ماند همزه وصل بکسر در اولش در آوردند امر همان باغد بسکون
آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین میان هر دو را
رای اول که برای ادغام ساکن شده بود و رای ثانی که بعلامت وقفی ساکن گشت بعضی
رای ثانی را حرکت فتحه دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند اِحْمَارَّ خوانند و بعضی رای ثانی را حرکت کسره دادند
لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام
کرده اِحْمَارِّ خوانند و بعضی بترک ادغام اِحْمَارِرْ خوانند بر قیاس باقی صیغه های نیز باب
دریابند رباعی مجرد و مزید فیه باب فَعْلَلَةٌ الدَّحْرَجَةُ والدِّحْرَاجُ سنگ غلطانیدن
دَحْرَجَ یُدَحْرِجُ دَحْرَجَةً و دِحْرَاجًا فهو مُدَحْرِجٌ و دُحْرِجَ یُدَحْرَجُ دَحْرَجَةً و دِحْرَاجًا فذاک
مُدَحْرَجٌ لم یُدَحْرِجْ لم یُدَحْرَجْ لا یُدَحْرِجُ لا یُدَحْرَجُ لن یُدَحْرِجَ لن یُدَحْرَجَ الامر منه
دَحْرِجْ لِتُدَحْرَجْ لِیُدَحْرِجْ لِیُدَحْرَجْ والنهی عنه لا تُدَحْرِجْ لا تُدَحْرَجْ لا یُدَحْرِجْ لا یُدَحْرَجْ
الظرف منه مُدَحْرَجٌ مُدَحْرَجَانِ مُدَحْرَجَاتٌ باب تَفَعْلُل اَلتَّدَحْرُجُ در گردیدن تَدَحْرَجَ
یَتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجًا فهو مُتَدَحْرِجٌ و تُدُحْرِجَ یُتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجًا فذاک مُتَدَحْرَجٌ لم یَتَدَحْرَجْ
لم یُتَدَحْرَجْ لا یَتَدَحْرَجُ لا یُتَدَحْرَجُ لن یَتَدَحْرَجَ لن یُتَدَحْرَجَ الامر منه تَدَحْرَجْ لِتُتَدَحْرَجْ لِیَتَدَحْرَجْ
لِیُتَدَحْرَجْ والنهی عنه لا تَتَدَحْرَجْ لا تُتَدَحْرَجْ لا یَتَدَحْرَجْ لا یُتَدَحْرَجْ الظرف منه مُتَدَحْرَجٌ

مُتَدَحْرِجَانِ مُتَدَحْرِجَاتٌ **باب افعنلال** الاحرنجام فراهم آمدن و انبوه شدن شتران
اِحْرَنْجَمَ يَحْرَنْجِمُ اِحْرِنْجَامًا فَهُوَ مُحْرَنْجِمٌ وَاُحْرُنْجِمَ يُحْرَنْجَمُ اِحْرِنْجَامًا فَذَاكَ مُحْرَنْجَمٌ لَمْ يَحْرَنْجِمْ لَمْ يُحْرَنْجَمْ
لَا يَحْرَنْجِمُ لَا يُحْرَنْجَمُ لَنْ يَحْرَنْجِمَ لَنْ يُحْرَنْجَمَ الامر منه اِحْرَنْجِمْ لِتُحْرَنْجَمْ لِيَحْرَنْجِمْ لِيُحْرَنْجَمْ والنهي عنه
لَا تَحْرَنْجِمْ لَا تُحْرَنْجَمْ لَا يَحْرَنْجِمْ لَا يُحْرَنْجَمْ الظرف منه مُحْرَنْجَمٌ مُحْرَنْجَمَانِ مُحْرَنْجَمَاتٌ **باب افعلال**
الاقشعرار یعنی بر تن خاستن موی اندام بر پوست اعضا بر آمدن از سرما اِقْشَعَرَّ
يَقْشَعِرُّ اِقْشِعْرَارًا فَهُوَ مُقْشَعِرٌّ وَاُقْشُعِرَّ يُقْشَعَرُّ اِقْشِعْرَارًا فَذَاكَ مُقْشَعَرٌّ لَمْ يَقْشَعِرَّ لَمْ يُقْشَعَرَّ
لَمْ يَقْشَعِرِّ لَمْ يَقْشَعْرِرْ لَمْ يُقْشَعَرِّ لَمْ يُقْشَعْرَرْ لَا يَقْشَعِرُّ لَا يُقْشَعَرُّ لَنْ يَقْشَعِرَّ لَنْ يُقْشَعَرَّ الامر منه
اِقْشَعِرَّ اِقْشَعِرِّ اِقْشَعْرِرْ لِتُقْشَعَرَّ لِتُقْشَعَرِّ لِتُقْشَعْرَرْ لِيَقْشَعِرَّ لِيَقْشَعِرِّ لِيَقْشَعْرِرْ لِيُقْشَعَرَّ لِيُقْشَعَرِّ
لِيُقْشَعْرَرْ النهي عنه لَا تَقْشَعِرَّ لَا تَقْشَعِرِّ لَا تَقْشَعْرِرْ لَا تُقْشَعَرَّ
لَا تُقْشَعَرِّ لَا تُقْشَعْرَرْ لَا يَقْشَعِرَّ لَا يَقْشَعِرِّ لَا يَقْشَعْرِرْ لَا يُقْشَعَرَّ الظرف منه مُقْشَعَرٌّ
مُقْشَعَرَّانِ مُقْشَعَرَّاتٌ ... از **باب فَعْلَلَة** دَحْرِجْ دَحْرِجَا دَحْرِجُوا دَحْرِجِي دَحْرِجَا دَحْرِجْنَ
دَحْرِجْ را از تُدَحْرِجُ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف
متحرک ماند در میان باشد سکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط
حرکت شد دَحْرِجْ شد تا آخر تَدَحْرَجْ را از تَتَدَحْرَجُ بنا کردند تا که علامت استقبال
بود حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند در میان باشد سکون آخرش را وقف کردند
علامت وقفی سقوط حرکت شد تَدَحْرَجْ شد تا آخر از **باب افعنلال** اِحْرَنْجِمْ اِحْرَنْجِمَا اِحْرَنْجِمُوا
اِحْرَنْجِمِي اِحْرَنْجِمَا اِحْرَنْجِمْنَ اِحْرَنْجِمْ را از تَحْرَنْجِمُ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند
ما بعد حذف ساکن ماند همزه وصل بکسر در اولش در آوردند در میان باشد سکون
آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد اِحْرَنْجِمْ شد تَحْرَنْجِمْ تَحْرَنْجِمَا تَحْرَنْجِمُوا

لتحجر تحجی لتحجر تحجا لتحجر تحجن تحجین امر غائب معلوم ومجهول باب افعلال اقشعرّ در اصل
اقشعرر بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده
بماقبل دادند بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اقشعرّ شد
یقشعرّ در اصل یقشعرر بود دو حرف از یکجنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را
نقل کرده بماقبل دادند بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند
یقشعرّ شد مقشعِرّ در اصل مقشعِرِر بود دو حرف از یکجنس بهم آمدند هر دو متحرک
بعد از حرکت اول را نقل کرده بماقبل دادند بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را
در دوم ادغام کردند مقشعِرّ شد مقشعَرّ در اصل مقشعَرَر بود دو حرف از یکجنس
بهم آمدند هر دو متحرک بعد از نقل حرکت اول بماقبل اول را در دوم ادغام کردند
مقشعَرّ شد لم یقشعرّ در اصل لم یقشعرر بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع
معلوم در آمد آخرش را جزم کردند علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد
میان هر دو را اول که بعد از ادغام ساکن شده بود و را دوم که بعلامت جزم
ساکن شده بود ثانی را حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول
ساکن شد و ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند لم یقشعرَّ خواندند بعضی ثانی
را حرکت کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند لم یقشعرِّ شد و بعضی ثانی متحرک ادغام لم یقشعرر
... اقشعرّ اقشعرِّ اقشعرِر اقشعرّ اقشعرر لم یقشعرّ
... است استعمال بود آمر ... کردند بعده ...
... آمده اند امر حاضر با ... سکون آخر آخرش وقف کرده

علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان هر دو را و یا و اول که بسبب
ادغام ساکن شده بود و را ثانی که بعلامت وقفی ساکن گشت بعضے را ثانی را
حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول ساکن ثانی متحرک و لهذا [illegible]
ادغام کردند اقشعر خوانده اند بعضے را ثانی را حرکت کسره دادند لان الساکن اذا
حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک یا اول را در دوم ادغام کردند اقشعر
خوانده اند بعضے ترک ادغام اقشعرر خوانده اند اقشعرار [illegible] تا که
علامت استقبال بود از آن حذف کردند ما بعد حرف ساکن [illegible]
در اولش در آوردند [illegible] باشد بالسکون آخرش [illegible]
وقفی سقوط [illegible] اقشعر شد [illegible] اقشعر [illegible]
مضارع مجهول [illegible] جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین
شد میان هر دو را یا و اول که بسبب ادغام ساکن شده بود و را ثانی که بعلامت
جزمی ساکن گشت بعضے را ثانی را حرکت فتح دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده
اول ساکن ثانی متحرک [illegible] ادغام کردند لم یقشعر خوانده اند بعضے را [illegible]
حرکت کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک
را در دوم ادغام کردند لم یقشعر خوانده اند بعضے ترک ادغام لم یقشعرر خوانده اند
واوی از باب فعل یفعل [illegible] وعد یعد وعدا و عدة [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

لم یعد لم یوعد لا یعد لا یوعد لن یعد لن یوعد الامر منه عد لیعد لیوعد والنهی عنه
لا تعد لا توعد لا یعد لا یوعد الظرف منه موعد موعدان مواعد مویعد والآلة منه
میعد میعدان مواعد مویعد مویعدة میعدتان مواعد مویعدة میعاد میعادان مواعید
مویعید افعل التفضیل منه اوعد اوعدان اوعدون اواعد اوعد وعدی والمونث منه
وعدی وعدیان وعدیات وعد وعید ای ماضی معلوم یا از وعدنا وعدن اصل
خودست وعدت وعدتما وعدتم وعدت وعدتما وعدتن وعدت وعدنا وعدنا
دراصل وعدت الخ بود دال وتا بهم آمدند هر دو قریب المخرج دال را تا کردند وتا و
تا را ادغام کردند وعدت الخ شد مجهول بر قیاس معلوم مضارع یعد یعدان یعدن
یعدن دراصل یوعد یوعدان تا یوعدن بودند واو واقع شد میان یاء
مفتوحه وکسره لازمی ثقیل بود انداختند یعد الخ شدند تعد تعدان الخ دراصل
توعد توعدان الخ بودند واو واقع شد میان اخت یا مفتوحه وکسره لازمه
ثقیل بود انداختند تعد تعدان الخ شدند مضارع مجهول از تعلیل سالم است اسم
فاعل جمع تکسیر یک وعدة وعاد وعد بر قیاس ضرب ضراب ضرب است اویعد
زان واعد ست واعد اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول
را ضم دادند ثانی قابل حرکت بود الف را بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای تصغیر
در آوردند ویعد شد بعده دو واو در اول کلمه بهم آمدند اول را بهمزه بدل کردند
اویعد شد اواعد جمع تکسیر از ان واعدة ست واعدة اسم وحدان بود چون خواستند
اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست ثانی قابل حرکت بود
الف را بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند وتاء وحدان را حذف کردند

و تنوین را نیز برای منع صرف وداع باشد بعد دو واو در اول کلمه بهم آمدند اول را بهمزه
بدل کردند اواعد شد ظرف مواعد جمع تکسیر از آن موعد است موعد اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع کنند حرف اول مفتوح بود و ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف
جمع تکسیر را آوردند مواعد شد مویعد تصغیر از آن موعد است موعد اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر را آوردند
مویعد شد اسم آلة مواعید جمع تکسیر از آن میعاد است میعاد اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که موعاد است حرف اول و ثانی
را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر را آوردند حرفی که مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا
کسره دادند مواعید شد مویعید تصغیر از آن میعاد است میعاد اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل کلمه او موعاد است حرف اول
را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر را آوردند حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا
کسره دادند مویعید شد مواعید جمع تکسیر از آن میعاد است میعاد اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که موعاد است حرف اول
و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر را آوردند حرفی که مابعد الف جمع تکسیر بود
آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مواعید شد
مویعید تصغیر از آن میعاد است میعاد اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مویعاد بود حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر
را آوردند حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور
آن الف را بیا بدل کردند مویعید شد اسم تفضیل اوعد جمع تکسیر از آن اوعد است اوعد اسم

وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند
سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند تا اَوَاحِد
شد اُوَیْحِد تصغیر ازان اَوْعَدٌ ست اَوْعَد اسم بکر بود چون خواستند که اسم بکر را مصغر کنند
حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که مابعد یاء تصغیر
بود آنرا کسره دادند اُوَیْعِد شد وُعَدٌ جمع تکسیر ازان وَعَدِی ست وَعَدِی اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مضموم بود ثانی
را فتح دادند الف وحدان را حذف کردند وُعَدٌ شد وُعَیْدِی تصغیر ازان وَعَدِی است
وعدی اسم بکر بود چون خواستند که اسم بکر را مصغر کنند حرف اول مضموم بود ثانی
را فتح دادند سوم جا یاء تصغیر در آوردند وُعَیْدِی شد مثال یائی از باب
فَعَلَ یَفْعِلُ الیَسْر والمَیْسَرة قمار باختن یَسَرَ یَیْسِرُ یَسْرًا فهو یاسر یاسران یاسرون
یَسَرَة یُسَّار یُسَّر یَسِیر یَسِیران و یِسار یُسُور یَسِیر یاسِرة یاسِرَتان یاسِرات یَوَاسِر یُسِرَ
یُیْسَرُ یَسْرًا و یَسَارًا و مَیْسَرَةً فذاک مَیْسُور لم یَیْسِر لم یُوسَر لا یَیْسِر لا یُوسَر لن یَیْسِر
لن یُوسَر الامر منه اِیسِر لِتُوسَر لِیَیْسِر لِیُوسَر والنهی عنه لاتَیْسِر لاتُوسَر لایَیْسِر لایُوسَر الظرف منه
مَیْسِر مَیْسِران مَیَاسِر والآلة منه مِیْسَر مِیْسَران مَیَاسِر مِیْسَرة مِیْسَرَتان مَیَاسِر
مِیْسَار مِیْسَاران مَیَاسِیر افعل التفضیل منه اَیْسَر اَیْسَران اَیْسَرُون اَیَاسِر اَیَاسِیر
والمؤنث منه یُسْرَی یُسْرَیان یُسْرَیات یُسَر مثال واوی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ الوَجَل
ترسیدن وَجِلَ یَوْجَلُ وَجَلًا فهو واجل واجلان واجلون واجلة واجلتان واجلات وُجَّال وُجَّل وُجَّل وُجَلاء
وَجِلات وُجَّال وُجَّل اَوْجَل اَوَاجِل واجِلة واجلتان واجلات اَوَاجِل وَجِل اَوْجِلَة وُجَّل
یُوْجَلُ وَجَلًا فذاک مَوْجُول مَوْجُولان مَوْجُولُون مَوْجُولَة مَوْجُولَتان مَوْجُولات مَوَاجِیل

وجیل موجلة لم یوجل لم یوجل لا یوجل لا یوجل لن یوجل لن توجل الامر منه ایجل لتوجل لیوجل
لیوجل والنهی عنه لا توجل لا توجل لا یوجل لا یوجل الظرف منه موجل موجلان مواجل
موجل والآلة منه میجل میجلان مواجل موجل میجلة میجلتان مواجل موجالة میجال
میجالان مواجیل مُوَیجیل افعل التفضیل منه اوجل اوجلان اوجلون اواجل اوجل
والمؤنث منه وجلی وجلیان وجلیات وجل وجیلی ایجل را از توجل بنا کردند تا که
علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمه
او مفتوح بود همزه وصل مکسور در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش
را وقف کردند علامت وقف سقوط حرکت شد اوجل شد بعده واو ساکن ما قبل
او مکسور آن واو را بیا بدل کردند ایجل شد مواجل جمع تکسیر از آن موجل است موجل
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که اصل او موجل بود بعده حرف اول و ثانی را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر آوردند
حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مواجل شد مُوَیجل تصغیر از آن موجل است
موجل اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او
موجل بود حرف اول را ضم دادند و ثانی را فتح سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد
یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُوَیجل شد **مثال واوی از باب فعَل یفعِل** الوضع
نهادن وضع یضع وضعاً فهو واضع واضعان واضعون واضعة وضاع وضع وضعاء
وضعان وضاع وضوع او یضع واضعة واضعتان واضعات اواضع وضع یضیعة
و وضع یوضع وضعاً فذاک موضوع موضوعان موضوعون موضوعة موضوعتان
موضوعات مواضیع مویضیع مویضیعة لم یضع لم یوضع لا یضع لا یوضع لن یضع

لن یوضع الامر منه ضع لتوضع لیضع لیوضع والنهی عنه لا تضع لا توضع لا یضع لا یوضع الظرف
موضع موضعان مواضع مویضع والآلة منه میضع میضعان مواضع مویضع میضعة
میضعتان مواضع مویضعة میضاع میضاعان مواضیع مویضیع افعل التفضیل منه
اوضع اوضعان اوضعون اواضع اویضع والمؤنث منه وضعی وضعیان وضعیات
وضع وضیع یضع در اصل یوضع بود واو واقع شد میان یاء مفتوحه و کسره لازمی
ثقیل بود واو انداختند یضع شد بعد کسره ضاد را بفتح بدل کردند از جهت رعایت حرف
حلقی یضع شد ضع در اصل یضع بود یضع فعل مضارع معلوم بود چون خواستند که مضارع
معلوم را مجهول کنند حرف اول را ضمه دادند ما قبل آخر را فتح دادند واو محذوفه را باز آوردند
یوضع شد فاعده … امر ضع ضعا ضعوا ضعی ضعا ضعن … از تضع
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر حاضر یافت
بسکون آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد ضعا را از
تضعان بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند
امر حاضر یافت بسکون آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد.

ضعوا … **مثال واوی از باب فعل یفعل** الورم آماسیدن ورم یرم ورما
فهو وارم واران وارمون ورمة … وارم ورم ورم وریان وارم
… اویرم وارمة وارمتان وارمات اوارم … اویرمة … ورم
یورم ورما فذاک مورم موروم مورومان مورومون موروم مورومة موروم…
مورومات مواریم مویریم لم یرم لم یورم لا یرم لا یورم لن یرم لن
یورم الامر منه رم لتورم لیرم لیورم والنهی عنه لا ترم لا تورم لا یرم لا یورم

الظرف منه مُورَم مُورَمان مَوارِم مُوَیرِم والآلة منه مِیرَم مِیرَمان مَوارِم مُوَیرِم مِیرَمة مِیرَمتان مَوارِم مُوَیرِمة مِیرام مِیرامان مَوارِیم مُوَیرِیم افعل التفضیل منه اَوْرَم اَوْرَمان اَوْرَمون اَوارِم اُوَیرِم والمؤنث منه وَرْمیٰ وَرْمیان وَرْمیات وَرْم وُرَیمیٰ یَرِم در اصل یَوْرِم بود واو واقع شد میان یاء مفتوحه و کسرهٔ لازمی ثقیل بود انداختند یَرِم شد یُورَم در اصل یُوْرِم بود یُرِم فعل مضارع معلوم بود چون خواستند که فعل مضارع معلوم را مجهول کنند حرف اول را ضمه دادند و ما قبل آخر را فتحه دادند و همزه را یا آوردند بعد ازین قاعدة الحذف علیها یُورَم شد اُوَیرِم تصغیر از ان وارم است وارم اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا واو مفتوحه بدل کردند سوم جا یا تصغیر در آوردند وُوَیرِم شد بعده دو واو در اول کلمه بهم آمدند اول را بهمزه بدل کردند اُوَیرِم شد مَوارِم جمع تکسیر از ان مُورَم است مُورَم اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مَوارِیم شد مَرِیم بر وزن مُواری سیاشر من یَرِم را از یَرِم بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حرف متحرک ماند و چون باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقف سقوط حرکت شد رِمْ شد میرم در اصل مُوْرَم بود واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند میرم شد موارم جمع تکسیر از ان میرم است میرم اسم وحدان بود چون خواستند اسم وحدان را جمع تکسیر کنند دگر دند لیکن اینجا اصل او موْرم بود حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر را آوردند حرفی که ما بعد الف

شد مکبر بود چون آنرا کسره دادند مُوَیْرِمٌ شد مُوَیْرِمٌ تصغیر از ان مِیْرَمٌ است مِیْرَمٌ اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او مُوْرَمٌ بود
حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که مابعد
یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُوَیْرِمٌ شد مُوَیْرِمٌ جمع تکسیر از ان مِیْرَمٌ است مِیْرَمٌ اسم وحدان
بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او
مُوْرَمٌ بود حرف اول وثانی را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که
مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف
را بیا بدل کردند مَوَارِیْمُ شد مُوَیْرِیْمٌ تصغیر از ان مِیْرَامٌ است مِیْرَامٌ اسم مکبر بود چون
خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او مُوْرَامٌ بود حرف
اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که مابعد یای تصغیر
بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مُوَیْرِیْمٌ
شد **مثال واوی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ** الوَسْمُ داغ نهادن وَسَمَ یَسِمُ وَسْمًا
فهو واسِمٌ واسِمانِ واسِمُونَ وَسَمَة وَسّام وُسّم وُسّار وُسّمان وُسّافر وُسوم اوسیم
واسِمة واسِمَتانِ واسِمات او اواسِم وُسّم او وَسِیمة ووُسِمَ یُوسَمُ وَسْمًا فذاک مَوْسُوم
یَسِم لم یَسِم لا یَسِم لن یَسِم لن یُوسَم الامر منه سِمْ لِیُوسَم
لِیَسِم والنهی عنه لا تَسِم لا یُوسَم لا تُوسَم لِیَسِم لأیسم الظرف منه
مَیْسِم مَیْسِمان مَوَاسِم مُوَیْسِم والآلة منه مِیْسَم مِیْسَمان مَوَاسِم مُوَیْسِم
مِیْسَمة مِیْسَمَتان مَوَاسِم مُوَیْسِمة مِیْسام مِیْسامان مَوَاسِیم مُوَیْسِیم افعل التفضیل
منه اَوْسَم اَوْسَمان اَوْسَمُون اَوَاسِم اُوَیْسِم والمؤنث منه وُسْمی وُسْمَیان وُسْمَیات

وسم وسمی امر او سم اوسما او سمیٰ او سمی او سمان او سمن او سم را از تو سم بنا کردند با کسر علامت استقبال بود و آنرا حذف کردند با بعد حذف ساکن ماند بنظر کردند بعین کلمه عین کلمه او مضموم بود همزه وصل بضم در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخر او را وقف کردند علامت وقف سقوط حرکت شد او سم شد و اسم جمع تکسیر از ان بیم ست بیسیم اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او موسم بود حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مواسم شد. علی هذا القیاس دیگر انرا نیز بسوی اصل رد میکنند

اجوف واوی از باب

فعل یفعل القول گفتن قال یقول قولاً فهو قائل قائلان قائلون قائلة قائلتان قائلات قوال قول قول قولا وقولان قوال قووول قویل قائلة قائلتان قائلات قوایل قول قویلة وقیل یقال قولاً فذاک مقول مقولان مقولون مقولة مقولتان مقولات مقاویل مقیل مقیلة لم یقل لم یقل لا یقول لا یقال لن یقول لن یقال الامر منه قل لتقل لیقل والنهی عنه لا تقل لا تقل لا تقل لا یقل الظرف منه مقال مقالان مقاول مقیل والآلة منه مقول مقولان مقاول مقیل مقولة مقولتان مقاول مقیلة مقوال مقوالان مقاویل مقیل افعل التفضیل منه اقول اقولان اقولون اقاول اقیل والمؤنث منه قولی قولیان قولیات قول قویلی قال در اصل قول بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند قال شد.

بر ین قیاس سه قالتا قلن در اصل قولن بود واو متحرک ما قبل مفتوح آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و لام الف را حذف کردند

قُلْنَ شد بعدہ فتحہ قاف را بضمہ بدل کردند تا دلالت کند بر حذف واو قُلْنَ شد تا قُلْنَا تعلیل ثانی قُلْنَا دراصل قَوُلْنَ بود نقل کردہ از قَوِلْنَ بہ قَوُلْنَ آوردند ضمہ بر واو ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل بعدہ التقاء ساکنین شد میان واو و لام واو را حذف کردند قُلْنَ شد تا قُلْنَا قِیْلَ دراصل قُوِلَ بود کسرہ بر واو ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل بعدہ واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند قِیْلَ شد تا قِیْلَتَا قِلْنَ دراصل قُوِلْنَ بود کسرہ بر واو ثقیل بود اند اختند التقاء ساکنین شد میان واو و لام واو را حذف کردند قِلْنَ شد تا قِلْنَا یُقُوْلُ دراصل یَقْوُلُ بود ضمہ بر واو ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند یَقُوْلُ شد یَقُلْنَ دراصل یَقْوُلْنَ بود ضمہ بر واو ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان واو و لام واو را حذف کردند یَقُلْنَ شد یُقَالُ دراصل یُقْوَلُ بود واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کردہ بما قبل دادند بعدہ واو دراصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند یُقَالُ شد تا یُقَالَانِ یُقَلْنَ دراصل یُقْوَلْنَ بود واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کردہ بما قبل دادند بعدہ واو دراصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و لام الف را حذف کردند یُقَلْنَ شد بر ہمیں قیاس تُقَلْنَ اسم فاعل قَائِلٌ قَائِلَانِ قَائِلُوْنَ قَائِلٌ دراصل قَاوِلٌ بود واو واقع شد بعد الف اسم فاعل دراصل بسلامت نماندہ ست آن واو را بہمزہ بدل کردند قَائِلٌ شد قَائِلٌ جمع تکسیر زان قَائِلٌ ست قَائِلٌ اسم وحدان بود چون خواستند کہ اسم وحدان را جمع

تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که قاوِل بود حرف اول مفتوح بود ثالث را نیز فتحه دادند
و تا در آخرش در آوردند و الف وحدان را حذف کردند قَوَلَة شد بعده واو متحرک ما قبل
او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند قَالَة شد قُوَّال جمع تکسیر از آن قَائِل ست
قَائِل اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که قَاوِل بود حرف اول را ضم دادند ثالث را مشدد ساختند فتحه دادند سوم جا
الف جمع تکسیر در آوردند الف وحدان را حذف کردند قُوَّال شد قَوْل قُوَّل قُوَلاء و قُوَلا
قُوَّال قُوُول تمامی را بسوی اصل رد میکنند قُوَیْل تصغیر از آن قَائِل ست قَائِل اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که قَاوِل بود حرف اول
را ضم دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یاء تصغیر در آوردند
قُوَیْوِل شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند
و یا در یا ادغام کردند قُوَیِّل شد قَائِلَة قَائِلَتَان قَائِلَات قَوَائِل قُوَّل قُوَیْلَة قَوَائِل جمع
تکسیر از آن قَائِلَة ست قَائِلَة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند
حرف اول مفتوح ست ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف
جمع تکسیر در آوردند تاء وحدان را حذف کردند قَوَائِل شد قُوَّل جمع تکسیر از آن قَائِلَة ست
قَائِلَة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که قَاوِلَة بود حرف اول را ضم دادند ثالث را مشدد ساختند فتحه دادند الف
و تاء وحدان را حذف کردند قُوَّل شد قُوَیْلَة تصغیر از آن قَائِلَة ست قَائِلَة اسم مکبر بود چون
خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که قَاوِلَة بود حرف اول را
ضم دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یاء تصغیر در آوردند

قوویۃ شد بعدہ واو و یا بہم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا در یا
ادغام کردند قویۃ شد مَقُول مَقُولاَن مَقُولُون مَقَاوِیل مَقُول در اصل مَقْوُول بود
ضمہ بر واو ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان ہر دو واو
نزد بعضے واو اول کہ عین کلمہ ست افتاد لان الثانی علامۃ والعلامۃ لا تحذف پس
مَقُول شد بر وزن مفول و نزد بعضے واو ثانی افتاد لان الثانی زائدۃ والزائدۃ
احق بالحذف پس مقول شد بر وزن مفعل بر قیاس ست در ہر شش صیغہ اسم
مفعول مقاویل جمع تکسیر از ان مقول ست مقول اسم وحدان بود چون خواستند
کہ اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش کہ مقوول بود حرف اول مفتوح بود ثانی
را نیز فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی کہ ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا
کسرہ دادند بعدہ واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را یا بدل کردند مقاویل شد مقیّیل
تصغیر از ان مقول ست مقول اسم مکبر بود چون خواستند کہ اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند
بسوی اصلش کہ مقوول بود حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یاء تصغیر در آوردند
حرفی کہ ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسرہ دادند مقیوِل شد بعدہ واو ساکن ما قبل او مکسور
آن واو را یا بدل کردند مقیویل شد بعدہ واو و یا بہم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن
بود واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند بعدہ اجتماع ثلاث یاءات شد و اجتماع ثلث یاءات
در کلام عرب مستکرہ پنداشتند بنا بر ان یاء ثالث را انیا حذف کردند مقیّل شد مقولۃ
مقولتان مقولات مقاویل مقیّلۃ مقاویل جمع تکسیر از ان مقولۃ ست مقولۃ
اسم وحدان بود چون خواستند کہ جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش کہ مقوولۃ بود
حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر آوردند حرفی کہ

مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مَقَاوِوْلُ شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور
آن واو را بیا بدل کردند تا دو واوان را حذف کردند مَقَاوِیْلُ شد مُقَیْوِلَة تصغیر از آن مَقُوْلَة
ست مَقُوْلَة اسم مکبر بود چون خواستند که مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش
که مَقْوُوْلَة است حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که مابعد
یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُقَیْوِوْلَة شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا
بدل کردند مُقَیْوِیْلَة شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن واو را یا
کردند و یا در یا ادغام کردند مُقَیِّیْلَة شد بعده یای ثالث را حذف کردند مُقَیِّلَة شد مجهول معلوم
لم یَقُلْ در اصل یَقُوْلُ بود چون لم جازمه بر اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد
علامت جزمی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان واو و لام واو را حذف
کردند لم یَقُلْ شد لم یَقُوْلَا در اصل یَقُوْلَانِ بود چون لم جازمه بر اول فعل مضارع آمد
آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لم یَقُوْلَا شد الی آخره و در مضارع
مجهول التقاء ساکنین شد میان الف و لام لن یَقُوْلَ در اصل یَقُوْلُ بود چون
لن ناصبه بر اول فعل مضارع در آمد آخرش را نصب کرد علامت نصبی نصب
ظاهر گشت لن یَقُوْلَ شد امر قُلْ قُوْلَا قُوْلُوْا قُوْلِیْ قُوْلَا قُلْنَ قُلْ را از تَقُوْلُ
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند مابعد حذف متحرک ماند امر
همان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء
ساکنین شد میان واو و لام واو را حذف کردند قُلْ شد تحلیل دوم اینست قُلْ در
اصل اُقْوُلْ بود ماخوذ از تَقُوْلُ تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند مابعد
حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمه مضموم همزه وصل بضم در اول در آوردند

امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد اُقْوُلْ شد بعده ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند التقاء ساکنین شد میان واو و لام واو را حذف کردند اُقُلْ شد بعده بحرکت قاف از همزهٔ وصل مستغنی شد همزه را نیز حذف کردند قُلْ شد قُولَا را از تَقُوْلُوْنَ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد قُوْلَا شد تعلیل دوم قُولَا در اصل اُقْوُلَا بود ماخوذ از تَقُوْلُوْنَ تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمهٔ او مضموم بود همزهٔ وصل بضم در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد اُقْوُلَا شد بعده ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند اُقُولَا شد بعده بحرکت قاف استغنا از همزهٔ وصل حاصل شد همزه را نیز حذف کرده قُولَا شد قُوْلِی را از تَقُوْلِیْنَ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد قُوْلِی شد تعلیل دوم قُوْلِے در اصل اُقْوُلِی بود ماخوذ از تَقُوْلِیْنَ تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمهٔ او مضموم بود همزهٔ وصل بضم در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد اُقْوُلِی شد بعده ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند اُقُوْلِی شد بعده بحرکت قاف استغنا از همزهٔ وصل حاصل شد همزه را حذف کردند قُوْلِی شد قُلْنَ را از تَقُلْنَ بنا کردند تا که علامت استقبال بود

آن را حذف کردند با بحذف متحرک مانند امر بماند باشد بسکون آخر آخرش را جزی نکرد زیرا که
مبنی ست والمبنی ما لا تتغیر آخره بدخول العوامل علیه قُلْنَ شد تعلیل دوم قُلْنَ در اصل اُقْوُلْنَ
بود ماخوذ از تَقُوْلْنَ تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بحذف ساکن ما
نظر کردند بعین کلمه که مضموم بود همزهٔ وصل بضم در اولش در آوردند امر بماند باشد بسکون
آخر آخرش را جزی نکردند زیرا که مبنی ست والمبنی ما لا تتغیر آخره بدخول العوامل علیه اُقْوُلْنَ
شد بعده ضمه بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان واو و لام
واو را حذف کردند اُقُلْنَ شد بحرکت فاء استغنا از همزهٔ وصل حاصل شد همزه را نیز
حذف کردند قُلْنَ شد الظرف منه مَقَال مَقَالَان مَقَاوِل مُقَيِّل مَقَال در اصل مَقْوَل بود
واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بما قبل دادند واو در
اصل متحرک بود الحال ما قبلش مفتوح گشت آن واو را با الف بدل کردند مَقَال شد
مقاول جمع تکسیر از آن مقال ست مَقَال اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مقول بود حرف اول مفتوح بود
ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفے که ما بعد الف جمع تکسیر بود
آن را کسره دادند مقاول شد مُقَيِّل تصغیر از آن مقال ست مَقَال اسم مکبر بود چون
خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَقْوَل بود حرف اول را ضم
دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفے که ما بعد یای تصغیر بود آن را
کسره دادند مُقَيْوِل شد بعده واو و یا باهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را
یا کردند و یا در یا ادغام کردند مُقَيِّل شد والآلة منه مِقْوَل مِقْوَلَان مَقَاوِل مُقَيِّل
مقاول جمع تکسیر از آن مقول ست مقول اسم وحدان بود چون خواستند که جمع تکسیر کنند

حرف اول وثانی را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفے کہ ما بعد الف جمع
تکسیر بود آن را کسرہ دادند مَقَاوِلُ شد مُقَیِّلٌ تصغیر از آن مِقْوَلٌ است مِقْوَلٌ اسم مکبر بود چون
خواستند کہ اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یائے
تصغیر درآوردند حرفی کہ ما بعد یای تصغیر بود آن را کسرہ دادند مُقَیْوِلٌ شد بعدہ واؤ
و یا بہم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را بیاء کردند یاء دریاء ادغام کردند
مُقَیِّلٌ شد مِقْوَلَۃٌ مِقْوَلَتَانِ مَقَاوِلُ مُقَیِّلَۃٌ مَقَاوِلُ جمع تکسیر از آن مِقْوَلَۃٌ است مِقْوَلَۃٌ
اسم وحدان بود چون خواستند کہ اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول وثانی را
فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفے کہ ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را
کسرہ دادند تاء وحدان را حذف کردند مَقَاوِلُ شد مُقَیِّلَۃٌ تصغیر از آن مِقْوَلَۃٌ
است مِقْوَلَۃٌ اسم مکبر بود چون خواستند کہ اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند
ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر درآوردند حرفے کہ ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسرہ دادند
مُقَیْوِلَۃٌ شد بعدہ واو و یا بہم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را
یاء کردند یاء دریاء ادغام کردند مُقَیِّلَۃٌ شد مِقْوَالٌ مِقْوَالَانِ مَقَاوِیْلُ مُقَیِّلٌ مَقَاوِیْلُ
جمع تکسیر از آن مِقْوَالٌ است مِقْوَالٌ اسم وحدان بود چون خواستند کہ اسم وحدان
را جمع تکسیر کنند حرف اول وثانی را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند
حرفے کہ ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسرہ دادند بعدہ الف ساکن ما قبل او مکسور
آن الف را بیاء بدل کردند مَقَاوِیْلُ شد مُقَیِّلٌ تصغیر از آن مِقْوَالٌ است مِقْوَالٌ اسم
مکبر بود چون خواستند کہ اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم
جا یاء تصغیر درآوردند حرفے کہ ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسرہ دادند بعدہ الف ساکن

ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مقیویل شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین
حرف از ایشان ساکن بود واو را بیا بدل کردند و یا در یا ادغام کردند مقیل شد بعده
یا تخفیفاً حذف کردند مقیل شد افعل التفضیل منه اقول اقولان اقولون اقاول
اقیول جمع تکسیر از ان اقول ست اقول اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند
حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند اقاول شد اقیول تصغیر از ان اقول اقول
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم
جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند اقیوِل شد جائز
که واو را بیا بدل کرده یا را در یا ادغام نمایند و اقیّل خوانند والمؤنث منه قولی قولیان
قولیات قول قولی قول جمع تکسیر از ان قولی ست قولی اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مضموم ست ثانی را فتح دادند الف وحدان را
حذف کردند قول شد قویلی تصغیر از ان قولی ست قولی اسم مکبر بود چون خواستند که
اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول مضموم ست ثانی را فتح دادند سوم جا یاء تصغیر در آوردند
قویلی شد نون ثقیله قولنّ در اصل قُل بود چون نون تاکید ثقیله بدو متصل شد
ماقبل نون تاکید ثقیله مبنی بر فتح گشت واو محذوف را باز آوردند بعدم قاعدۂ الحذف
علیها قولنّ شد قولانّ در اصل قولا بود چون نون تاکید ثقیله بدو متصل شد قولانّ
شد قولُنّ در اصل قولوا بود چون نون تاکید ثقیله بدو متصل شد التقاء ساکنین شد
میان واو و نون مدغم واو را حذف کردند ضمه را باقی گذاشتند تا دلالت کند
بر حذف واو قولُنّ شد قولِنّ در اصل قولی بود چون نون تاکید ثقیله بدو متصل شد

التقای ساکنین شد میان یاء و نون مدغم یا را حذف کردند و کسره را باقی گذاشتند تا دلالت
کند بر حذف یا تَقُولِنَّ شد. قُلْنَانِّ در اصل قُلْنَّ بود چون نون تاکید ثقیله بوصل شد
اجتماع ثلاث نونات گردید و اجتماع ثلاث نونات را در کلام عرب مستکره پنداشتند
بنابران الف فاصله درمیان نون جمع و نون تاکید ثقیله در آوردند قُلْنَانِّ شد.

اجوف یائی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ البیع فروختن و خرید کردن باعَ یَبِیْعُ بَیْعاً
فهو بائع بائعان بائعون بائعة بیاع بیع بیع بیاع بیعان بیاع بیوع بویع بائعة
بائعتان بائعات بوائع بیع بویعة و بیع بیاع بیاً فذاک مبیع مبیعان مبیعون مبیعة
مبیعتان مبیعات مبائع مبیع مبیعتان لم یبع لم یبع لا یبیع لا یباع لن یبیع
لن یباع الامر منه بِعْ لِتَبِعْ لِیَبِعْ والنهی عنه لاتَبِعْ لاتُبَعْ لایَبِعْ لایُبَعْ الظرف منه
مَبِیع مبیعان مبائع مبیع والآلة منه مِبْیَع مبیعان مبایع مبیعة مبیعتان
مبائع مبیاع مبیاعان مبابیع مبیع افعل التفضیل منه اَبْیَع اَبْیَعان اَبْیَعون
اَبایع اَبْیَع والمؤنث منه بُیْعی بُیْعیان بُیْعیات بُیَع بُیْعی باعَ در اصل بَیَعَ بود
یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند باعَ شد بر قیاس تا باعنا
بِعْنَ در اصل بَیَعْنَ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء
ساکنین شد میان الف و عین الف را حذف کردند بَعْنَ شد بعده فتحه با را بکسره
بدل کردند تا دلالت کند بر حذف یا بِعْنَ شد تعلیل دوم بِعْنَ در اصل بَیِعْنَ بود
نقل کرده اند بَیَعْنَ به بَیِعْنَ آوردند کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعده
سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و عین یا را حذف کردند بِعْنَ شد
بِعْنَ دو وجه ست تعلیل تا بِعْنا یَبِیْعُ در اصل یَبْیِعُ بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده

بماقبل دادند یَبِیعُ شد یَبِیعَنَّ دراصل یَبْیِعَنَّ بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل
دادند بعده التقاء ساکنین شد میان یا وعین یا را حذف کردند یَبِعْنَ شد یَبِعْنَ در
اصل یَبْیِعْنَ بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت ماقبل
بِعْ شد بِعْنَ دراصل تَبْیِعْنَ بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت
ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا وعین یا را حذف کردند بِعْنَ شد بَایِعٌ دراصل
بَیِعٌ بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بماقبل دادند بعده
یا دراصل متحرک بود الحال ماقبل او مفتوح گشت آن یا را با الف بدل کردند باع شد
تا شباع ان مَبِیْعٌ و مَبِیعَیْنِ دراصل مَبْیُوعٌ و مَبْیُوعَیْنِ بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن
حرکت یا را نقل کرده بماقبل دادند بعده یا دراصل متحرک بود الحال ماقبل او مفتوح گشت
آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف وعین الف را
حذف کردند مَبِعْنَ مَبِعْنَ شد اسم فاعل بَائِعٌ دراصل بَایِعٌ بود یا واقع شد بعد الف
اسم فاعل دراصل بسلامت نمانده است آن یا را بهمزه بدل کردند بائع شد
بَاعَة جمع تکسیر از ان بَائِعٌ است بَایِعٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان
را جمع تکسیر کنند رو گردند بسوی اصلش که اصل بایع بود حرف اول مفتوح
ثالث را فتح دادند تا در آخرش در آورده الف وحدان را حذف کردند بَیَعَة
شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند باعة شد بیّاع جمع
تکسیر از ان بَیِّعٌ است بایع اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع
تکسیر کنند رو گردند بسوی اصلش که اصل او بایع است حرف اول را ضم دادند ثالث
شد و ساخته فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آورده الف وحدان را حذف کردند

ع شد بُیَیع بِیعا بُیعان بِیاع بُیوع بُوَیع تمامی را بسوی اصل رد میکنند بیّاع
ع تکسیر ازان بایع ست بایع اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع
سیر کنند رد کردند بسوی اصلش که بایع بود حرف اول را ضم دادند ثالث را ساکن
اخته الف وحدانرا حذف کردند بُیع شد بعده ضمه یا را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت
بِیع شد همچنین بِیعان ست بُوَیع تصغیر ازان بایع ست بایع اسم مکبر بود چون خواستند که
اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او بایع ست حرف اول را ضم دادند
ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند بُوَییع شد
بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند
بُوَیّع شد بائعة بائعتان بائعات بوائع بُیَّع بُیَّعة بوائع جمع تکسیر ازان بائعة ست
بائعة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست
ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند
ه وحدانرا حذف کردند بوائع شد الی آخره بُوَیعة تصغیر ازان بائعة ست بائعة اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او بائعة بود
حرف اول را ضم دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای
[illegible] در آوردند بُوَییعة شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند بُوَیّعة شد اسم مفعول مَبیع مَبیعان مَبیعون
مَبیعة مَبیعتان مَبیعات در اصل مَبیُوع بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند
[illegible] ساکنین شد میان واو و یا نزد بعضی حرف اول افتاد لان الثانی علامة
[illegible] للتحریف مَبُوع شد بر وزن مَفُول بعده ضمه با را بکسره بدل کردند تا دلالت

لند بر حذف یا بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مَبِیْع شد بر وزن
مَفِیْل و نزد بعضی حرف ثانی افتاد لانه زائدة والزائدة احق بالحذف مَبِیْع شد بعده ضمه
با را بکسره بدل کردند برای مناسبت یا مَبِیْع شد بر وزن مَفْعِل مَبَایِیْع جمع تکسیر از ان
مَبِیْع ست مَبِیْع اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند
بسوی اصلش که اصل او مَبْیُوْع بود حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز فتح دادند
سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند
مَبَایُوْع شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مَبَایِیْع شد
مُبَیِّع تصغیر از ان مَبِیْع ست مَبِیْع اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که اصل او مَبْیُوْع ست حرف اول را ضم دادند ثانی را
فتح سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده واو
ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مُبَیِّیْع شد بعده دو حرف از یک جنس
بهم آمدند نخستین ازیشان ساکن اول را در دوم ادغام کردند مُبَیِّع شد بعده یاء
ثالث را حذف کردند مُبَیِّع شد مَبِیْعَة مَبِیْعَتَان مَبِیْعَات مَبَایِع جمع تکسیر از ان مَبِیْعَة ست
مَبِیْعَة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند
بسوی اصلش که اصل او مَبْیُوْعَة ست حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتح دادند
الی آخره مُبَیْعَة تصغیر از ان مَبِیْعَة ست مَبِیْعَة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر
کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او مَبْیُوْعَة بود حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم
جا یاء تصغیر در آوردند حرفیکه ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند مُبَیْیُوْعَة شد بعده واو ساکن
ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مُبَیِّیْعَة شد بعده دو حرف از یک جنس

بهم آیند نخستین از ایشان حرف ساکن بود اول را در دوم ادغام کردند بیّعُ شد بعده یای
ثالث را حذف کردند بیّع شد الامر منه بِعْ بِیعَا بِیعُوا بِیعِی بِیعَا بِعْنَ بِعْ را از تَبِیعُ بنا کردند
تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر همان باشد لیکن بسکون
آخر آخرش را وقف کردند علامت وقف سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان
یا و عین یا را حذف کردند بِعْ شد تعلیل دوم بِعْ در اصل اِبْیِعْ بود ماخوذ از تَبِیعُ تا که
علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه
عین کلمه او مکسور بود همزه وصل بکسره در اولش در آوردند امر همان باشد بسکون آخر
آخرش را وقف کردند علامت وقف سقوط حرکت شد اِبْیِعْ گردید بعده کسره بر یا ثقیل بود
نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان یا و عین یا را حذف کردند اِبِعْ شد بعده
بحرکت با از همزه وصل استغنا گردید همزه را نیز حذف کردند بِعْ شد بِیعَا را از تَبِیعَانِ بنا کردند
تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر همان باشد بسکون آخر
آخرش را وقف کردند علامت وقف سقوط نون اعرابی شد بِیعَا شد تعلیل دوم بِیعَا در اصل
اِبْیِعَا بود ماخوذ از تَبِیعَانِ تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند
نظر کردند بعین کلمه عین کلمه او مکسور بود همزه وصل بکسره در اولش در آوردند امر همان باشد
بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقف سقوط نون اعرابی شد اِبْیِعَا شد بعده
کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند اِبِیعَا شد بعده بحرکت با از همزه وصل استغنا
حاصل گشت همزه را حذف کردند بِیعَا شد بِیعُوا در اصل اِبْیِعُوا بود ماخوذ از تَبِیعُونَ تا که
علامت استقبال بود آن را حذف کردند الی آخر تعلیل بِیعِی در اصل اِبْیِعِی بود ماخوذ
تَبِیعِینَ تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند الی آخر تعلیل بِعْنَ در اصل اِبْیِعْنَ بود

ماخوذ از تَبِیعِیْنَ تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند بعد حذف ساکن ماند نظر کردند
بعین کلمه او مکسور بود همزه وصل بکسر اولش در آوردند امر غائبان باشد بسکون
آخر آخرش را هیچ نکردند زیرا که مبنی است اِبْیِعِنَّ شد بعده کسره بر یا ثقیل بود نقل کردند
بما قبلش دادند التقاء ساکنین شد میان یا و عین یا را حذف کردند اِبِعِنَّ شد بعده
بحرکت یا از همزه وصل استغنا حاصل شد همزه را حذف کردند بِعِنَّ شد بِیعَنَّ در اصل
بِعْ بود چون نون تاکید ثقیله بدو متصل شد ما قبل نون مبنی بر فتح گشت یا محذوفه باز
آمد لعدم قاعدة الحذف علیها بِیعَنَّ شد لِتُبَاعَنَّ در اصل لِتُبَعْ بود چون نون تاکید
ثقیله بدو متصل شد ما قبل نون مبنی بر فتح گشت الف محذوفه باز آمد لعدم قاعدة
الحذف علیها لِتُبَاعَنَّ شد بهمین قیاس در اول کلمه غائب معلوم و مجهول یا
والف محذوفه را باز می آرند همچنین در متکلم این هر دو خواه ثقیله خواه خفیفه بهمین قیاس
در نهی الظرف منه مَبِیعٌ مَبِیعَانِ مَبَایِعُ مُبَیِّعٌ مُبَیْیِعٌ در اصل مَبْیِعٌ بود کسره بر یا ثقیل بود نقل
کرده بما قبل دادند مَبِیعٌ شد مَبَایِعُ جمع تکسیر از آن مَبِیعٌ است مَبِیعٌ اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَبْیِعٌ بود حرف اول
مفتوح بود ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف علامت جمع تکسیر در آوردند مَبَایِعُ شد
مُبَیِّعٌ تصغیر از آن مَبِیعٌ است مَبِیعٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مَبْیِعٌ بود حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یای تصغیر
در آوردند مُبَیْیِعٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن
بود اول را در دوم ادغام کردند مُبَیِّعٌ شد والآلة منه مِبْیَعٌ مِبْیَعَانِ مَبَایِعُ مُبَیِّعٌ مُبَیِّعٌ
جمع تکسیر از آن مِبْیَعٌ است مِبْیَعٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان

را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفیکه
مابعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند مَبَایِع شد مُبَیِّع تصغیر از آن مَبِیع است مَبِیع اسم
مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم
جا یاء تصغیر در آوردند حرفیکه مابعد یاء تصغیر بود آن را کسره دادند مُبَیْیِع شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین از ایشان ساکن اول را در دوم ادغام کردند
مُبَیِّع شد مَبِیعَة مَبِیعَتَان مَبَایِع مُبَیِّعَة و در مَبَایِع که جمع تکسیر مَبِیعَة است تاء وحدان
را حذف کردند باقی بر این قیاس مُبَیِّعَة تصغیر از آن مَبِیعَة است مَبِیعَة
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی
را فتح سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفیکه مابعد یاء تصغیر بود آن را کسره دادند مُبَیْیِعَة
شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین از ایشان ساکن بود اول را در دوم
ادغام کردند مُبَیِّعَة شد مِبْیَاع مِبْیَاعَان مَبَایِیع مُبَیِّیع مَبَایِیع جمع تکسیر از آن مِبْیَاع است
مِبْیَاع اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و
ثانی را فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفیکه مابعد الف جمع تکسیر بود آن را
کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مَبَایِیع شد مُبَیِّیع
تصغیر از آن مِبْیَاع است مِبْیَاع اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف
اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفیکه مابعد یاء تصغیر بود آن را
کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مُبَیْیِیع شد بعده دو
حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود اول را در دوم ادغام
کردند مُبَیِّیع شد بعده یاء ثالث را حذف کردند مُبَیِّع شد افعل التفضیل مثلاً أَبْیَع أَبْیَعَان أَبْیَعُون أَبَایِع

اَبْيَع آبَايِع جمع تکسیر از ان اَبْيَع است اَبْيَع اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح است ثانی را نیز فتح دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفیکه بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند آبَايِع شد اُبَيِّع تصغیر از ان اَبْيَع است اَبْيَع مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضم دادند ثانی را فتح سوم جا یاے تصغیر در آوردند حرفیکه بعد یاے تصغیر بود آنرا کسره دادند اُبَيْيِع شد بعد دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود اول را در دوم ادغام کردند اُبَيِّع شد والمؤنث منه بِيعَى بِيعَيَان بِيعَيَات بُيَّع بُيَيْعَى بِيعَى در اصل بُيْعَى بود ضمه با را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا بِيعَى شد و در باقی دو نیز همچنین قیاس است بُيَّع جمع تکسیر [illegible] بِيعَى است بِيعَى اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوے اصلش که بُيْعَى بود حرف اول مضموم است ثانی را فتح واو دادند الف وحدان را حذف کردند بُيَّع شد بُيَيْعَى تصغیر از ان بِيعَى است بِيعَى اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوے اصلش که بُيْعَى بود حرف اول مضموم است ثانی را فتح داده سوم جا یاے تصغیر در آوردند بُيَيْعَى شد

صرف صغیر ثلاثی مجرد اجوف واوی از باب فَعِلَ يَفْعَلُ الخوف ترسیدن

خَافَ يَخَافُ خَوْفًا فَهُوَ خَائِفٌ خَائِفَانِ خَائِفُونَ خَائِفَةٌ خَوَائِفُ [illegible] خَوْفَانِ خَوَائِفُ خُوَيْفٌ خُوَيْفٌ خَائِفَةٌ خَائِفَتَانِ خَائِفَاتٌ خَوَائِفُ [illegible] وَخِيفَ يُخَافُ خَوْفًا فَذَاكَ مَخُوفٌ مَخُوفَانِ مَخُوفُونَ مَخُوفَةٌ مَخُوفَتَانِ مَخُوفَاتٌ مَخَاوِفُ مُخَيْوِفٌ مُخَيْوِفَةٌ لَمْ يَخَفْ لَمْ يُخَفْ لَا يَخَافُ لَا يُخَافُ لَنْ يَخَافَ لَنْ يُخَافَ الامر منه خَفْ لِيَخَفْ لِيُخَفْ والنهي عنه لَا تَخَفْ لَا يَخَفْ لَا يُخَفْ الظرف

منه مخاف مخافان مخاوف مخیفة والآلة منه مخوف مخوفان مخاوف مخیف مخوفة مخوفتان مخاوف مخیفة مخواف مخوافان مخاویف مخیّف افعل التفضیل منه اخوف اخوفان اخوفون اخاوف اخیف والمونث منه خوفی خوفیان خوفیات خوف خویفی خاف دراصل خوف بود واو متحرک ماقبل مفتوح آن واو را بالف بدل کردند خاف شد برین قیاس تا خافنا خفن دراصل خوفن بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت ماقبل بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند التقاء ساکنین شد میان یا و فا یا را حذف کردند خفن شد وبرین قیاس تا خفن خفت دراصل خوفت بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت ماقبل بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند خفت شد همین قیاس است تا خفنا خفن دراصل خوفن بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت ماقبل بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند التقاء ساکنین شد میان یا و فا یا را حذف کردند خفن شد وهمچنین است تا خفنا مضارع معلوم یخاف یخافان الخ یخاف دراصل یخوف بود واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بماقبل دادند واو دراصل متحرک بود الحال ماقبل او مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند یخاف شد برین قیاس دیگر صیغها یخفن دراصل یخوفن بود واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بماقبل دادند واو دراصل متحرک بود الحال ماقبل او مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و فا الف را حذف کردند یخفن شد وبرقیاس مضارع معلوم است مضارع مجهول لم یخف دراصل یخاف بود

چون لم جازمه در اول فعل مضارع غائب درآمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط
حرکت شد التقاء ساکنین شد میان الف و فا الف را حذف کردند لم یَخَفْ شد لم یَخَافَا
در اصل یَخَافَانِ بود چون لم جازمه در اول فعل مضارع غائب معلوم درآمد آخرش را جزم
کرد علامت جزمی سقوط نون اعرابی شد لم یَخَافَا گردید اسم فاعل خَائِفٌ در اصل خَاوِفٌ بود
واو واقع شد بعد الف اسم فاعل آن واو را بهمزه بدل کردند خَائِفٌ شد الخ خَافَةٌ جمع
تکسیر از خَائِفٌ ست خَائِفٌ اسم واحد بود چون خواستند که اسم واحد را جمع تکسیر
کنند رد کردند بسوی اصلش که خَاوِفٌ بود حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز فتحه داده
الف واحد را حذف کردند و عوض او تا در آخرش درآوردند خَوَفَةٌ شد بعده واو متحرک
ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند خَافَةٌ شد مَخُوْفٌ در اصل مَخْوُوْفٌ بود ضمه
بر واو ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند التقاء ساکنین شد میان هر دو واو نزد
بعضے واو اول را حذف کردند لان الثانی علامة والعلامة لا تحذف مَخُوْفٌ شد بر وزن
مَفُوْل نزد بعضے واو ثانی را حذف کردند لانه زائدة والزائدة احق بالحذف مَخُوْفٌ شد
بر وزن مَفُعْل بر خلاف قیاس باقیست لن یَخَافَ در اصل یَخَافُ بود چون لن ناصبه
بر اول فعل مضارع معلوم درآمد آخرش را نصب کرد علامت نصبی نصب لام گشت
لن یَخَافَ شد لن یَخَافَا در اصل یَخَافَانِ بود چون لن ناصبه در اول فعل مضارع معلوم
درآمد آخرش را نصب کرد علامت نصبی سقوط نون اعرابی شد لن یَخَافَا گردید خَفْ را
از تَخَافُ بنا کردند تا که علامت استقبال بود از اول حذف کردند ما بعدش متحرک بود همزه وصل
باشد بسوی آخرش رفتند آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین
شد میان الف و فا الف را حذف کردند خَفْ شد خَافَا از تَخَافَانِ بنا کردند

تاکہ علامت استقبال بود آنرا حذف کردند مابعد حذف متحرک ماند امر حاضر باشد بسکون
آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط نون اعرابی شد خَافَا شد تعلیل دوم
خَفْ دراصل اِخْوَفْ بود ماخوذ از تَخْوَفُ تاکہ علامت استقبال بود آنرا حذف کردند
مابعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمہ عین کلمہ او مفتوح بود ہمزۂ وصل بکسر اولش
درآوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط
حرکت شد اِخْوَفْ گشت بعدہ واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را
نقل کردہ بماقبل دادند واو دراصل متحرک بود الکنون ماقبل او مفتوح گشت آن
واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف وفا الف را حذف کردند
اِخَفْ شد بعدہ بحرکت خا استغنا از ہمزۂ وصل حاصل شد ہمزہ را نیز حذف کردند
خَفْ شد خَافَا دراصل اِخْوَفَا بود ماخوذ از تَخْوَفَانِ تاکہ علامت استقبال بود الخ خَافِیْ
دراصل اِخْوَفِیْ بود ماخوذ از تَخْوَفِیْنَ الی آخرہ خَفْنَ دراصل اِخْوَفْنَ بود ماخوذ از تَخْوَفْنَ
تاکہ علامت استقبال بود آنرا حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین
کلمہ عین کلمہ او مفتوح بود ہمزۂ وصل بکسر در اول او درآوردند امر حاضر باشد
بسکون آخر آخرش را چیزی نکردند زیرا کہ مبنی ست بعدہ واو متحرک ماقبل او حرف
صحیح ساکن حرکت واو را نقل کردہ بماقبل دادند واو دراصل متحرک بود الکنون ماقبل
او مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف وفا
الف را حذف کردند اِخَفْنَ شد بعدہ بحرکت خا از ہمزۂ وصل مستغنی شدند ہمزہ را
نیز حذف کردند خَفْنَ شد نون تاکید ثقیلہ خَافَنَّ خَافَانِّ خَافُنَّ خَافِنَّ خَافَانِّ
خَفْنَانِّ خَافَنَّ دراصل خَفْ بود چون نون تاکید ثقیلہ بدو متصل شد ماقبل نون

تاکید ثقیله مبنی بر فتح گشت الف محذوفه را باز آوردند لعدم قاعدة الحذف علیهما خافَنَّ شد.
با نون خفیفه خافَنْ خافُنْ خافِنْ تثنیه و جمع مؤنث با نون خفیفه نیامده و تعلیل نون خفیفه
بر قیاس نون ثقیله است الظرف منه مَخافٌ مَخافانِ مَخاوِفُ مُخَیِّفٌ مَخافاتٌ و اصل مَخْوَفٌ
بود واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده به ما قبل دادند بعده واو در
اصل متحرک بود الحال ما قبل او مفتوح گشت آن واو را با الف بدل کردند مَخافٌ شد.
والآلة منه مِخْوَفٌ مِخْوَفانِ مَخاوِفُ مُخَیْوِفٌ مِخْوَفَةٌ مِخْوَفَتانِ مَخاوِفُ مُخَیْوِفَةٌ مِخْوافٌ الخ تعلیل
هر یک از ما سبق قیاس باید ناقص واوی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ الدُّعاءُ والدَّعْوَةُ
خواندن دَعا یَدْعُو دُعاءً و دَعْوَةً و دَعْوَی فهو داعٍ داعِیانِ داعُونَ و دُعاةٌ و دُعّاءٌ و
دُعًّی و دُعَّیٌ و دُعَواءُ و دُعْوانٌ و دُعّاءٌ و دُعَّیٌ و داعِیَةٌ داعِیَتانِ داعِیاتٌ و دَواعٍ و
دُوَیْعِیَةٌ و دُعِیَ یُدْعَی دُعاءً و دَعْوَةً و دَعْوَی فذاک مَدْعُوٌّ مَدْعُوّانِ مَدْعُوُّونَ مَدْعُوَّةٌ
مَدْعُوَّتانِ مَدْعُوّاتٌ مَداعٍ مُدَیْعِیٌّ مُدَیْعِیَةٌ لم یَدْعُ لم یُدْعَ لا یَدْعُو لا یُدْعَی لن یَدْعُوَ
لن یُدْعَی الامر منه اُدْعُ لِتُدْعَ لِیَدْعُ لِیُدْعَ والنهی عنه لا تَدْعُ لا تُدْعَ لا یَدْعُ لا
یُدْعَ الظرف منه مَدْعًی مَدْعَیانِ مَداعٍ مُدَیْعٍ والآلة منه مِدْعًی مِدْعَیانِ مَداعٍ مُدَیْعِیٌ
مِدْعاةٌ مِدْعاتانِ مَداعٍ مُدَیْعِیَةٌ مِدْعاءٌ مِدْعاءانِ مَداعِیُّ مُدَیْعِیٌّ افعل التفضیل منه
اَدْعَی اَدْعَیانِ اَدْعَوْنَ اَداعٍ اُدَیْعٍ والمؤنث منه دُعْوَی دُعْوَیانِ دُعْوَیاتٌ و دُعًی
دُعَیّا ماضی معلوم دَعا دَعَوا دَعَوْا دَعَتْ دَعَتا دَعَوْنَ دَعَوْتَ دَعَوْتُما دَعَوْتُمْ
دَعَوْتِ دَعَوْتُما دَعَوْتُنَّ دَعَوْتُ دَعَوْنا ماضی مجهول دُعِیَ دُعِیا دُعُوا
دُعِیَتْ دُعِیَتا دُعِینَ دُعِیتَ دُعِیتُما دُعِیتُمْ دُعِیتِ دُعِیتُما دُعِیتُنَّ دُعِیتُ دُعِینا
مستقبل یَدْعُو یَدْعُوانِ یَدْعُونَ تَدْعُو تَدْعُوانِ یَدْعُونَ تَدْعُو تَدْعُوانِ تَدْعُونَ

تَدْعِیْنَ تَدْعُوَانِ تَدْعُوْنَ اَدْعُوْ نَدْعُوْ مضارع مجهول یُدْعٰی یُدْعَیَانِ یُدْعَوْنَ تُدْعٰی
تُدْعَیَانِ یُدْعَیْنَ تُدْعٰی تُدْعَیَانِ تُدْعَوْنَ تُدْعَیْنَ تُدْعَیَانِ تُدْعَیْنَ اُدْعٰی نُدْعٰی دَعَا در
اصل دَعَوَ بود واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند دَعَا شد
دَعَوْا در اصل دَعَوُوْا بود واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند التقاء
ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند دَعَوْا شد دَعَتْ در اصل
دَعَوَتْ بود واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند التقاء ساکنین
شد میان الف و تا الف را حذف کردند دَعَتْ شد دَعَتَا در اصل دَعَوَتَا بود واو
متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
و تا الف حقیقة ساکن و تا حکما ساکن الف را حذف کردند دَعَتَا شد از دَعَوْنَ تا
دَعَوْنَا بر اصل خود اند دُعِیَ در اصل دُعِوَ بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را با یا
بدل کردند دُعِیَ شد دُعِیَا در اصل دُعِوَا بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را با یا
بدل کردند دُعِیَا شد دُعُوْا در اصل دُعِوُوْا بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را با یا
بدل کردند دُعِیُوْا شد ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده به ماقبل دادند بعد از سلب حرکت
ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند دُعُوْا شد دُعِیَتْ در اصل دُعِوَتْ
بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را با یا بدل کردند دُعِیَتْ شد دُعِیَتَا در اصل دُعِوَتَا
بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را با یا بدل کردند دُعِیَتَا شد دُعِیْنَ در اصل دُعِوْنَ
بود واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را با یا بدل کردند دُعِیْنَ شد تا دُعِیْنَا همین تعلیل است
مضارع معلوم یَدْعُوْ در اصل یَدْعُوُ بود ضمه بر واو ثقیل بود انداختند یَدْعُوْ شد یَدْعُوَانِ بر
اصل خود است یَدْعُوْنَ در اصل یَدْعُوُوْنَ بود ضمه بر واو ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین

میان هر دو واو واو اول را حذف کردند یُدْعَوْنَ شد تَدْعُوْ در اصل تَدْعُوُ بود ضمه بر
واو ثقیل بود انداختند تَدْعُوْ شد تَدْعُوَانِ و یَدْعُوْنَ بر اصل خود اند تعلیل تَدْعُوْنَ بر یَدْعُوْنَ
یکیست تَدْعِیْنَ در اصل تَدْعُوِیْنَ بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل و داوند بعد
سلب حرکت ما قبل واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند التقاء ساکنین
شد میان هر دو یا یاء اول را حذف کردند تَدْعِیْنَ شد تَدْعُوَانِ و تَدْعُوْنَ بر اصل
خود اند تعلیل اَدْعُوْ و نَدْعُوْ مانند تعلیل یَدْعُوْ و تَدْعُوْ ست مضارع مجهول یُدْعٰی در
اصل یُدْعَوُ بود واو ی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را
بیا بدل کردند بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند یُدْعٰی شد
یُدْعَیَانِ در اصل یُدْعَوَانِ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه
نبود آن واو را بیا بدل کردند یُدْعَیَانِ شد یُدْعَوْنَ در اصل یُدْعَوُوْنَ بود واوی بود
در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یُدْعَیُوْنَ شد
بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
و واو الف را حذف کردند یُدْعَوْنَ شد تعلیل یُدْعٰی و نُدْعٰی یکیست و تعلیل یُدْعَیَانِ تُدْعَیَانِ
یکیست یُدْعَیْنَ در اصل یُدْعَوْنَ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یُدْعَیْنَ شد تعلیل تُدْعَوْنَ و یُدْعَوْنَ یکیست تُدْعَیْنَ در
اصل تُدْعَوِیْنَ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا
بدل کردند تُدْعَیِیْنَ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء
ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند تُدْعَیْنَ شد تعلیل تُدْعَیْنَ و یُدْعَیْنَ یکیست
و تعلیل اُدْعٰی و نُدْعٰی یکیست اسم فاعل دَاعٍ در اصل دَاعِوٌ بود واو واقع شد بعد از کسره آن

واو را بیا بدل کردند واعئ شد بعده ضمه بریا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا وتنوین یا را حذف کردند داعٍ شد داعیانِ در اصل داعِوانِ بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند داعیان شد داعُوْن در اصل داعِوُوْن بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند داعِیُوْن شد ضمه بریا ثقیل بود نقل کرده باقبل داوند بعد از سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند داعُوْنَ شد دُعَاةٌ جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف اول مفتوح ست ثالث را فتحه داوند والف وحدان را حذف کرده عوض او تا در آخرش در آوردند دَعَوَةٌ شد بعده واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند دَعَاةٌ شد بعده فتحه دال را بضمه بدل کردند تا ملتبس نشود بصلوة وقناة که ایشان مفرد اند جمع دُعَاةٌ شد دُعًّا جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف اول را ضم دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند بعد از مشدد الف جمع تکسیر در آورده الف وحدان را حذف کردند دُعَّاوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف بیش از و ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند دُعَّایٌ شد بعده یا واقع شد بر طرف و بیش از و الف اسم فاعل بود آن یا را بهمزه بدل کردند دُعَّاءٌ شد دُعًّی جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند والف وحدان را حذف کردند دُعَّوٌ شد بعده واو واقع شد اسم متمکن بر طرف بیش از و ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند دُعَّیٌ شد بعده ضمه

بریا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند دُعَیٌ شد
دُعَیٌ جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان جمع
تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که دُعُوٌ بود حرف اول را ضم دادند ثالث را ساکن ساختند
الف وحدان را حذف کردند دُعُوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف در اسم متمکن پیش از او
ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند دُعِیٌ شد دُعَوَاءُ جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف
اول را ضم دادند ثالث را فتح در آخرش الف ممدوده در آوردند الف وحدان را
حذف کردند دُعَوَاءُ شد دُعْوَانٌ جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف اول را ضم دادند
ثالث را سکون دادند ثانی را مفتوح ساختند در آخرش الف و نون مزیدتان در آوردند الف وحدان
و تنوین تمکن را حذف کردند دُعْوَانٌ شد دُعَاةٌ جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان
بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف
اول را کسره دادند ثالث را فتح بعد از حرف ثالث الف جمع تکسیر در آوردند الف وحدان را
حذف کردند دِعَاوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف پیش از الف زائده آن واو را
بهمزه بدل کردند دِعَاءٌ شد دُعَّى جمع تکسیر از ان داعٍ است داعٍ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف اول را [illegible]
ضم دادند بعد ثالث را سکون در آوردند الف وحدان را حذف کردند دُعَّوٌ شد
بعده واو واقع شد در اسم متمکن بر طرف پیش از او ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند
دُعَّوِيٌ شد بعده واو و یا جمع آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند

یا در یا ادغام کردند دُعِیٌّ شد بعده ضمه عین را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا دُعِیٌّ
شد و نزد بعضے ضمه اول را نیز بکسره بدل کردند از جهت مناسبت ما بعد دِعِیٌّ شد دُوَیْعٍ
تصغیر از ان داعٍ ست داعٍ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند
بسوی اصلش که داعِوٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو مفتوحه
بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند دُوَیْعِوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف پیش از و
کسره بود آن واو را بیا بدل کردند دُوَیْعِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند دُوَیْعٍ شد داعِیَةٌ داعِیَتَانِ داعِیَاتٌ
و دواعٍ دُعًی دُوَیْعِیَةٌ داعِیَةٌ در اصل داعِوَةٌ بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را
بیا بدل کردند داعِیَةٌ شد داعِیَتَانِ در اصل داعِوَتَانِ بود واو واقع شد بعد از کسره
آن واو را بیا بدل کردند داعِیَتَانِ شد داعِیَاتٌ در اصل داعِوَاتٌ بود واو واقع شد بعد از
کسره آن واو را بیا بدل کردند داعِیَاتٌ شد دَوَاعٍ جمع تکسیر از ان داعِیَةٌ ست داعِیَةٌ
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که داعِوَةٌ
بود حرف اول مفتوح ست ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا
الف جمع تکسیر در آوردند تاء وحدان را حذف کردند دَوَاعِوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف
ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند دَوَاعِیٌ شد ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند دَوَاعٍ شد دُعًی جمع تکسیر از ان داعِیَةٌ ست
داعِیَةٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند
بسوی اصلش که داعِوَةٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساختند فتحه
دادند الف و تاء وحدان را حذف کردند دُعَوٌّ شد بعده واو واقع شد بر طرف ماقبل

او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند دُعَیٌ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح یا را بالف
بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند دُعًی شد
دُعَیَّةٌ تصغیر ازان دَاعِیَةٌ ست دَاعِیَةٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر
کنند رد کردند بسوی اصلش که دَاعِوَةٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت
نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یاء تصغیر در آوردند دُوَیْعِوَةٌ شد بعده واو
واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند دُوَیْعِیَةٌ شد اسم مفعول مَدْعُوٌّ مَدْعُوَّانِ
مَدْعُوُّوْنَ مَدَاعِیُّ مُدَیْعِیٌّ در اصل مَدْعُوْوٌ بود دو حرف از یک جنس در یک کلمه بهم آمدند
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَدْعُوٌّ شد تا آخر مَدَاعِیُّ جمع تکسیر ازان
مَدْعُوٌّ ست مدعو اسم واحد بود چون خواستند که اسم واحد را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که مدعوو بود حرف اول مفتوح ست ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر آوردند
حرفیکه ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مَدَاعِوْوٌ شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن
واو را بیا بدال کردند مَدَاعِیْوٌ شد واو و یا بود در کلمه ثالث چون قضاء گشت ماقبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مَدَاعِیْیٌ شد دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن
ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَدَاعِیٌّ شد مُدَیْعِیٌّ تصغیر ازان مَدْعُوٌّ است مَدْعُوٌّ
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَدْعُوْوٌ بود حرف
اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفیکه ما بعد یای تصغیر بود آنرا
کسره دادند مُدَیْعِوْوٌ شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مُدَیْعِیْوٌ شد
بعده واو و یا بود در کلمه ثالث چون قضاء گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
مُدَیْعِیٌّ شد بعده دو حرف از یک جنس در یک کلمه بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک.

در دوم ادغام کردند مَدْعُوٌّ شد مَدْعُوَّةٌ مَدْعُوَّتَانِ مَدْعُوَّاتٌ مَدَاعِیُّ مُدَیْعِیَّةٌ مَدْعُوَّةٌ در اصل مَدْعُوْوَةٌ بود دو حرف از یک جنس در یک کلمه بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَدْعُوَّةٌ شد تا آخر مَدَاعِیُّ جمع تکسیر از آن مَدْعُوَّةٌ است مدعوة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَدْعُوْوَةٌ بود حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفیکه مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مَدَاعِوْوَةٌ شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مَدَاعِیْوَةٌ شد بعده واوی واقع شد در موضع ششم ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مَدَاعِیْیَةٌ شد دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَدَاعِیَّةٌ شد تا وحدان را حذف کردند مَدَاعِیُّ شد مُدَیْعِیَّةٌ تصغیر از آن مَدْعُوَّةٌ است مدعوة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَدْعُوْوَةٌ بود حرف اول را ضم دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُدَیْعِوْوَةٌ شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مُدَیْعِیْوَةٌ شد بعده واو واقع شد بطرف ماقبل ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مُدَیْعِیْیَةٌ شد دو حرف از یک جنس در یک کلمه بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُدَیْعِیَّةٌ شد لَمْ یَدْعُ لَمْ یَدْعُوَا لَمْ یَدْعُوْا لَمْ تَدْعُ در اصل یَدْعُوْ بود چون لم جازمه بر اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرف علت شد لَمْ یَدْعُ گردید لَنْ یَدْعُوَ در اصل یَدْعُوْ بود چون لن ناصبه بر اول فعل مضارع در آمد آخرش را نصب کرد علامت نصبی تقدیری گشت لَنْ یَدْعُوَ شد در تثنیه و جمع نون

اعرابی در دو میشود و اُدعُ را از تَدعُو بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند با بعد
حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمه مضموم بود همزهٔ وصل بضم در اولش در آوردند
امر بیان باشد لیکن آخر آخرش را وقف کردند بعلامت وقفی سقوط حرف علت شد
اُدعُ گشت با نون ثقیله اُدعُوَنَّ اُدعُوَانِّ اُدعُنَّ اُدعِنَّ اُدعُوَانِّ اُدعُونَانِّ اُدعُوَنَّ
در اصل اُدعُ بود چون نون تاکید ثقیله پیوسته شد واو را که محذوف شده بود
باز آوردند التقای ساکنین شد میان واو و نون مدغم واو را حرکت فتحه دادند
زیرا که قبل نون ثقیله مبنی بر فتحه میباشد اُدعُوَنَّ شد لَتُدعَیَنَّ لَتُدعَیَانِّ لَتُدعَوُنَّ
لَتُدعَیِنَّ لَتُدعَیَانِّ لَتُدعَیْنَانِّ لَتُدعَوُنَّ در اصل لَتُدعَوا بود چون نون تاکید
ثقیله پیوسته شد التقای ساکنین شد میان واو و نون ثم واو را حرکت
ضمه دادند بعدم ضمه ما قبلها لَتُدعَوُنَّ شد لَتُدعَیِنَّ در اصل لَتُدعَی بود چون نون
تاکید ثقیله پیوسته شد التقای ساکنین شد میان یا و نون ثم یا را حرکت
کسره دادند بعدم کسره ما قبلها لَتُدعَیِنَّ شد و این قیاس ست و ... نظر شد
مَدعًی مَدعَیَانِ مَدَاعٍ مَدَاعِیَ مَدعًی در اصل مَدعَوٌ بود واوی بود در کلمه ثالث چون
رابع گشت بیشتر از ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند مدعی شد بعده یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف و
تنوین الف را حذف کردند مَدعًی شد مَدعَیَانِ در اصل مَدعَوَانِ چه واو که بود در
کلمه ثالث چون رابع گشت قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ... شد
مَدَاعٍ جمع تکسیر از مَدعًی است مَدعًی اسم واحد بود چون خواستند که اسم واحد را
جمع تکسیر کنند گردانیدند بسوی اصلش که مَدعَوٌ بود حرف اول مفتوح ... ثانی ... ثالث

سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفیکه مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مداعو شد
بعده واو واقع شد بر طرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مداعی شد بعده
ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند
مداعٍ شد مدیعٍ تصغیر ازان مدعًی است مدعًی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را
مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که اصل او مدعوٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را
فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند
مدیعوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
مدیعیٌ شد ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را
حذف کردند مدیعٍ شد الاثنیه مدعیان مداعٍ مدیعٍ مدعًی در اصل مدعوٌ بود
واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
مدعیٌ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقای ساکنین شد
میان الف و تنوین الف را حذف کردند مدعًی شد مدعیان در اصل مدعوان
بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا
بدل کردند مدعیان شد مداعٍ جمع تکسیر ازان مدعًی است مدعًی اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مدعوٌ بود حرف
اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که مابعد الف جمع
تکسیر بود آنرا کسره دادند مداعوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف ماقبل او ضمه نبود آن
واو را بیا بدل کردند مداعیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد
میان یا و تنوین یا را حذف کردند مداعٍ شد مدیعٍ تصغیر ازان مدعًی است مدعًی اسم مکبر بود

چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مدعو بود حرف اول را ضمه
دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر را آوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند
مدیعو شد بعده واو واقع شد بطرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مدیعی شد
بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف
کردند مدیع شد مدعاة مدعاتان مداع مدیعیة مدعاة در اصل مدعوة بود واوی
بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مدعیة
شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند مدعاة شد مدعاتان
در اصل مدعوتان بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود
آن واو را بیا بدل کردند مدعیان شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف
بدل کردند مدعاتان شد مداع جمع تکسیر از ان مدعاة ست مدعاة اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مدعوة بود حرف
اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر را آوردند حرفیکه ما بعد الف جمع تکسیر
بود آنرا کسره دادند بعده واو واقع شد در موضع چهارم ماقبل او ضمه نبود آن واو
را بیا بدل کردند مداعیة شد تا وحدان را حذف کردند مداعی شد بعده ضمه بر یا ثقیل
بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مداع شد مدیعیة
تصغیر از ان مدعاة ست مدعاة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند
بسوی اصلش که مدعوة بود حرف اول را ضم دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر را آوردند
حرفیکه ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مدیعوة گردید بعده واو واقع شد در موضع چهارم
ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مدیعیة شد مدعا که مدعاوان مداعی مدیعی بمعناه اول

تنجّاو بود واو واقع شد بطرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند تنجّای شد
بعده یا واقع شد بعد از الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند تنجّاء شد تنجّاءان
در اصل تنجّاوان بود واو واقع شد فصاعدا ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
تنجّایان گشت بعده یا واقع شد بعد از الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند تنجّاءان
شد ایا جمع تکسیر آن تناجٍ است تنجّاء اسم و صدان بود چون خواستند که اسم صدان
را جمع تکسیر کنند بر وزن اصلش کردند تنجّاو بود حرف اول و ثانی را فتحه دادند
سوم جا الف جمع تکسیر آورده شد حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده
الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند تناجیو شد بعده واو و یا در
یک کلمه جمع آمدند اول ساکن بود واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند تناجیّ شد
تصغیر آن تنیجیّ است تنجّاء اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را تصغیر کنند
بر وزن اصلش کردند تنجّاو بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر آوردند
حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف
را بیا بدل کردند تنیجیو شد بعده واو واقع شد بطرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا
بدل کردند تنیجیی شد دو حرف از یک جنس در یک کلمه جمع آمدند اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند تنیجیّ شد اسم التفضیل منه انجی انجیان انجون
انجی در اصل انجو بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل
او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند انجی شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را
بالف بدل کردند انجی شد انجیان در اصل انجوان بود واوی بود در کلمه ثالث چون
رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند انجیان شد انجون در اصل

اوعوذن بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا
بدل کردند او عیون شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقای
ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند او عون شد او عین جمع تکسیر از زنت
اوعین است [illegible] اسم [illegible] چون خواستند که اسم [illegible] جمع تکسیر کنند [illegible]
[illegible]
[illegible] الف جمع تکسیر [illegible]
[illegible]
[illegible] حذف کردند [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] یا [illegible]
[illegible]
[illegible] جمع تکسیر [illegible]
چون خواستند که اسم [illegible] جمع تکسیر [illegible] حرف اول [illegible]
[illegible] حذف کردند [illegible] متحرک ما قبل او مفتوح [illegible]
[illegible] جمع التصغیر [illegible]
[illegible] حرف اول [illegible]
[illegible]

ساکن بود واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند تحیّی شد ناقص یائی از باب تَفعّل التّرمّی والرّیاتیه تیر انداختن و دشنام دادن رَمْیٌ یَرْمِیْ رَمْیًا چون خواستند که اسم وحدان یا جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که رَمْیٌ بود حرف اول مفتوح ست ثالث و رابع را نیز فتحه دادند و الف وحدان را حذف کرده عوض او تا در آخرش در آوردند رَمْیَةٌ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند رَمَاةٌ شد بعده فتحۂ را بضمه بدل کردند تا ملتبس نشود بِسلوةٍ وقناةٍ که ایشان مفرد اند رُمَاةٌ شد یعنی حرف اول را ضمه دادند ثالث را فتحه و تا در آخرش در آورده الف وحدان را حذف کردند رُمَیَةٌ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند رُمَاةٌ شد رُمَاةٌ جمع تکسیر از رَامٍ ست رَامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که رَامِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند بعده مشدد الف جمع تکسیر در آوردند و الف وحدان را حذف کردند رُمَّايٌ شد بعده یا واقع شد بر طرف بعد از الف زائده آن یا را همزه بدل کردند رُمَّاءٌ شد رُمَّیٌ جمع تکسیر از رَامٍ ست رَامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر رد کردند بسوی اصلش که رَامِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند و الف وحدان را حذف کردند رُمَّیٌ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند رُمًّی شد رُمًّی جمع تکسیر از رَامٍ ست رَامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که رَامِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را سکون ساخته الف را حذف کردند رُمْیٌ شد رُمْیٌ مانند قُضْبانٌ و حُمْرانٌ ست لیکن بسوی اصل رد میکنند رَمْیٌ جمع تکسیر از رَامٍ ست رَامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که رَامِیٌ بود حرف اول را کسره

میان یا و واو یا را حذف کردند یرمون شد باقی بر اصل خود اند یرمی در اصل یرمیُ بود ضمه بر یا ثقیل بود
انداختند یرمی شد یرمیان بر اصل خود است یرمون در اصل یرمیون بود ضمه بر یا ثقیل نقل کرده
بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل بعده التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند
یرمون شد ترمی مانند یرمی است ترمیان مانند یرمیان است ترمین اصل ترمیین بود کسره بر یا ثقیل بود
انداختند التقاء ساکنین شد میان هر دو یا یا اول را حذف کردند ترمین شد تعلیل دوم ترمین در اصل
ترمیین بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد
میان هر دو یا یا اول را حذف کردند ترمین شد ارمی نرمی مانند یرمی است مضارع
مجهول یُرمی در اصل یُرمَیُ بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند یرمی
شد ترمی ارمی نرمی مانند یرمی است یرمیان و ترمیان بر اصل خود اند یرمون در
اصل یرمیون بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد
میان الف و واو الف را حذف کردند یرمون شد ترمون مانند یرمون است یرمین
و ترمین بر اصل خود اند صیغه واحد مؤنث مخاطبه ترمین در اصل ترمیین بود یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و یا الف
را حذف کردند ترمین شد اسم فاعل رامٍ در اصل رامیٌ بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند
التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند رامٍ شد رامیان بر اصل خود است
رامون در اصل رامیون بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد از سلب
حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند رامون شد باقی
بر اصل خود اند رماة جمع تکسیر از آن رامٍ است رامٍ اسم وحدانی بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند [illegible] رُمْیَ بود [illegible]

ثالث و رابع را نیز فتحه دادند و الف وحدان را حذف کرده عوض او تا در آخرش در آوردند رِمْيَتُه شد
بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند رَمَاةٌ شد بعده فتحه را با ضمه بدل کردند
تا ملتبس نشود بصلوةٌ و قناة که ایشان مفرد اند رُمَاةٌ شد بعضی حرف اول را ضمه دادند
ثالث را فتحه و تا در آخرش در آورده الف وحدان را حذف کردند رُمْيَةٌ شد بعده یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا با الف بدل کردند رُمَاةٌ شد رَمَاءٌ جمع تکسیر از ان رَامٍ است رَامٍ
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که رَامِيٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند بعد مشدد الف جمع
تکسیر در آوردند و الف وحدان را حذف کردند رُمَّاىٌ شد بعده یا واقع شد بطرف
بعد از الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند رُمَّاءٌ شد رُمَّى جمع تکسیر از ان رام است رام
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که رَامِيٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند و الف وحدان
را حذف کردند رُمَّيٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند
التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند رُمًّى شد رُمًى جمع تکسیر
از ان رَامٍ است رَامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند
رد کردند بسوی اصلش که رَامِيٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را سکون ساخته الف
وحدان را حذف کردند رُمْيٌ شد رُمْيَا و رُمْيَانٌ مانند ضُرْبَا و ضُرْبَانٌ است لیکن بسوی
ال و بیکنند رِمَاءٌ جمع تکسیر از ان رَامٍ است رَامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که رَامِيٌ بود حرف اول را کسره دادند
ثالث را فتحه بعد ثالث الف جمع تکسیر در آورده الف وحدان را حذف کردند رِمَاىٌ شد

بعده یا واقع شد بر طرف بعد از الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند رِمَاءٌ شد رُمِیٌّ جمع
تکسیر از ان رامٍ است رامٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر
کنند رد کردند بسوی اصلش که رامِیٌ بود حرف اول و ثالث را ضمه دادند بعد ثالث واو
سکون در آوردند الف وحدان را حذف کردند رُمُوْیٌ شد بعده واو و یا بهم آمدند
نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند رُمُیٌّ شد
بعده ضمه میم را بکسره بدل کردند برای مناسبت یا رُمِیٌّ شد و نزد بعضی ضمه را نیز بکسره
بدل کردند از جهت مناسبت ما بعد رِمِیٌّ شد رُوَیْمٍ تصغیر از ان رامٍ است رامٍ اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که رامِیٌ بود حرف اول را
ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند
رُوَیْمِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف
کردند رُوَیْمٍ شد رَوَامٍ جمع تکسیر از ان رَامِیَةٌ است رامیة اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح بود آنرا بحال خود داشتند ثانی قابل
حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند تاء وحدان را
حذف کردند رَوَامِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا
و تنوین یا را حذف کردند رَوَامٍ شد رُمًّی جمع تکسیر از ان رَامِیَةٌ است رامیة اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضمه دادند و ثالث را
مشدد ساخته فتحه دادند الف و تاء وحدان را حذف کردند رُمَّیٌ شد بعده یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف
و تنوین الف را حذف کردند رُمًّی شد رُوَیْمِیَةٌ تصغیر از ان رامیة است رامیة اسم مکبر بود

چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت بود
آنرا فتحه دادند سوم جا یای تصغیر در آوردند مُرَیمِیّ شد اسم مفعول مرمیّ
مرمیان مرمیون مرامی مرمیّ در اصل مرموی بود واو و یا بهم آمدند نخستین
از ایشان ساکن بود واو را یا کردند یا در یا ادغام کردند مرمیّ شد بعده ضمه
بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا مرمیّ شد الی آخره مرامی جمع تکسیر از آن مرمیّ
اسم وحدان بود خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که مرموی بود حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند
حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن
واو را بیا بدل کردند مرامی شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن
ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مرامی شد مُرَیمِیّ تصغیر از آن مرمیّ ست و
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرموی
حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یای
تصغیر بود آنرا کسره دادند مُرَیمِوی شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را
بیا بدل کردند مریمیی شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند مُرَیمِیّ شد مرمیّة مرمیتان مرمیات مرامی مُرَیمِیّة مرامی
تکسیر از آن مرمیّة ست مرمیّة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع
تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرموة بود حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتحه دادند
سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند
بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مرامیة شد دو حرف از

جنس ہم آمدند نخستین از ایشان ساکن بود اول را در دوم ادغام کردند مرامیته شد تاء
[illegible] را بنا حذف کردند و تنوین را برای منع صرف مرامی گردید مرمیته تصغیر از ان
[illegible] است مرمیته اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی
[illegible] مرمیته بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند
[illegible] که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو
را بیا بدل کردند مرمییته شد دو حرف از یک جنس ہم آمدند نخستین حرف از ایشان
ساکن [illegible] را در دوم ادغام کردند مرمیته شد ارم از ترخیم بنا کردند تا که علامت
[illegible] بود آنرا حذف کردند باء حرف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمه
[illegible] بود ہمزہ وصل مکسور را اولش در آوردند ارم بیان باشد بسکون آخر آخرش
[illegible] کرده علامت وقفی سقوط حرف علت شد ارم گردید انطرف منه مرمی
مرمیان مرام [illegible] مرمی بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند مرمی
مرمیان [illegible] جمع تکسیر از ان مرمی است مرمی اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرمی بود
حرف اول [illegible] ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند
مابعد الف [illegible] آنرا کسره [illegible] مرامی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انرا [illegible]
التقاء ساکنین [illegible] تنوین یا را حذف کردند مرام شد [illegible] تصغیر از ان
مرمی است مرمی [illegible] مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش
که مرمی بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند که

مابعد یای تصغیر بود آن را کسره دادند مُرَیْمِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مُرَیْمٍ شد والآخر منه مُرَیْمِیٌّ مُرَیْمِیَانِ مَرَامٍ
مُرَیْمٍ مَرْمًی در اصل مَرْمَیٌ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقای
ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند مَرْمًی شد الخ مَرْمَاةٌ مَرْمَاتَانِ مَرَامٍ
مُرَیْمِیَةٌ مَرْمَاةٌ در اصل مَرْمَیَةٌ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند مَرْمَاةٌ
مَرْمَاتَانِ در اصل مَرْمَیَتَانِ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند
مَرْمَاتَانِ شد مَرَامٍ جمع تکسیر از آن مَرْمَاةٌ ست مَرْمَاةٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند
حرفیکه مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن
الف را بیا بدل کردند مَرَامِیَةٌ شد بعده تاء وحدان را حذف کردند مَرَامِیٌ گشت ضمه بر یا
ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مَرَامٍ شد
مُرَیْمِیَةٌ تصغیر از آن مَرْمَاةٌ ست مَرْمَاةٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفیکه مابعد یای
تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند
مُرَیْمِیَةٌ شد مِرْمَاءٌ مِرْمَاوَانِ مَرَامِیُّ مُرَیْمِیٌّ مِرْمَاءٌ در اصل مِرْمَایٌ بود یا واقع شد بعد الف
زائده آن یا را بهمزه بدل کردند مِرْمَاءٌ شد مِرْمَاءَانِ در اصل مِرْمَایَانِ بود یا واقع شد بعد
الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند مِرْمَاوَانِ شد مَرَامِیُّ جمع تکسیر از آن مِرْمَاءٌ ست
مِرْمَاءٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که مِرْمَایٌ بود حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند

حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف
را بیا بدل کردند مَرَامِيْيٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَرَامِيٌّ شد مُرَيْمِيٌّ تصغیر از آن مَرْمِيٌّ است مَرْمِيٌّ اسم
مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم
جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند بعده الف ساکن
ما قبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مُرَيْمِيْيٌ شد بعده دو حرف از یک جنس
بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُرَيْمِيٌّ شد فعل التفضیل منه
أَرْمَى أَرْمَيَانِ أَرْمَوْنَ أَرَامٍ أُرَيْمٍ أَرْمَى در اصل أَرْمَيُ بود یا متحرک ما قبل او مفتوح
آن یا را با الف بدل کردند أَرْمَى شد أَرْمَيَانِ بر اصل خود است أَرْمَوْنَ در اصل أَرْمَيُوْنَ
بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقای ساکنین شد میان
الف و واو الف را حذف کردند أَرْمَوْنَ شد أَرَامٍ جمع تکسیر از آن أَرْمَى است أَرْمَى
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که أَرْمَيُ بود حرف اول مفتوح بود ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر آوردند
حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند أَرَامِيُ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود
انداختند و عوض او تنوین در آخرش در آوردند التقای ساکنین شد میان
یا و تنوین یا را حذف کردند أَرَامٍ شد أُرَيْمٍ تصغیر از آن أَرْمَى است أَرْمَى اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که أَرْمَيُ بود حرف
اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود
آنرا کسره دادند أُرَيْمِيُ شد ضمه بر یا ثقیل بود انداختند و عوض او تنوین آخرش در آوردند

التقاء ساکنین شد رمیان یا وتنوین یا را حذف کردند از هم شد رُمَیّ رُمَیّان رُمَیّات
رُمَیّ رُمَیّیٌ بر اصل خود ست رُمَیّان در اصل رُمَیْیَانِ بود دو حرف از یک جنس
هم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند بعده اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند رُمَیّان شد رُمَیّات مانند رُمَیّان ست رُمَیّ جمع
مکسر از ان رُمَیّ ست رُمَیّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع کنند
حرف اول مضموم بود ثانی را فتحه دادند الف وحدان را حذف کردند رُمَیّ شد یا متحرک
ما قبل مفتوح آن یا را بالف بدل کردند رُمَیّ شد رُمَیّ تصغیر از ان رُمَیّ ست رُمَیّ
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول مضموم بود ثانی را فتحه دادند
سوم جای یاء تصغیر را آوردند بعده دو حرف از یک جنس هم آمدند اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند رُمَیّ شد ناقص واوی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ [illegible]

[illegible]

معلوم رضی رضیا رضوا رضیت رضیتا رضین رضیت رضیتما رضیتم رضیت رضیتما
رضیتن رضیت رضینا ماضی مجهول رضی رضیا رضوا رضیت رضیتا رضین رضیت
رضیتما رضیتم رضیت رضیتما رضیتن رضیت رضینا مضارع معلوم یرضی یرضیان
یرضون ترضی ترضیان یرضین ترضی ترضیان ترضون ترضین ترضیان ترضین
ارضی نرضی مضارع مجهول یرضی یرضیان یرضون ترضی ترضیان یرضین ترضی
ترضیان ترضون ترضین ترضیان ترضین ارضی نرضی رضی در اصل رضو بود واو
واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رضی شد رضیا در اصل رضوا بود واو
واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رضیا شد رضیت در اصل رضوت بود واو
واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رضیت شد رضوا در اصل رضووا بود
واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رضیوا شد بعده ضمه یا را بما قبل
نقل کردند ما قبل واو را بعد از سلب حرکت ما قبل التقای ساکنین شد میان یا و
واو یا را حذف کردند رضوا شد رضیت در اصل رضوت بود واو واقع شد بعد از کسره
آن واو را بیا بدل کردند رضیت شد رضیتا در اصل رضوتا بود واو واقع شد بعد از کسره
آن واو را بیا بدل کردند رضیتا شد رضین در اصل رضون بود واو ساکن ما قبل او
مکسور آن واو را بیا بدل کردند رضین شد تا آخر همین قیاس است رضی در اصل رضو بود
واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رضی شد باقی همین قیاس است
تا رضینا رضین در اصل رضون بود واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا
بدل کردند رضین شد همین قیاس است تا آخر یرضی در اصل یرضو بود واو یای بود
در کلمه ثالث شد چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یرضی شد

بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند یَرضَی شد یَرضَیَانِ دراصل
یَرضَوَانِ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را
بیا بدل کردند یَرضَیَانِ شد یَرضَوْنَ دراصل یَرضَوُونَ بود واوی بود در کلمه ثالث
چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یَرضَیُونَ شد بعده یا
متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف
و واو الف را حذف کردند یَرضَوْنَ شد تَرضَی مانند یَرضَی است تَرضَیَانِ مانند
یَرضَیَانِ است یَرضَیْنَ دراصل یَرضَوْنَ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت
ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یرضین شد ترضی مانند یرضی است
ترضیان مانند یرضیان است و ترضون مانند یرضون است ترضین اصل
ترضوین بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را
بیا بدل کردند ترضیین شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند
التقای ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند ترضین شد تعلیل ترضیان
و یرضیان یکیست ترضین مانند یرضین است ارضی ترضی نرضی مانند یرضی است مضارع
مجهول یُرضَی دراصل یُرضَوُ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یرضی شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را
با الف بدل کردند یرضی شد یرضیان دراصل یرضوان بود واوی بود در کلمه ثالث
چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یرضیان شد یرضون
دراصل یرضوون بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود
آن واو را بیا بدل کردند یرضیون شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند

التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند یَرْضَوْنَ شد تَرْضیٰ مانند
یَرْضیٰ ست تَرْضَیَانِ مانند یَرْضَیَانِ ست یَرْضَیْنَ در اصل یَرْضَوْنَ بود واوی بود
در کلمهٔ ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یَرْضَیْنَ شد
تَرْضَوْنَ در اصل تَرْضَوُوْنَ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون رابع گشت ماقبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند تَرْضَیُوْنَ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را
بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند تَرْضَوْنَ شد
تَرْضَیْنَ در اصل تَرْضَوِیْنَ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون رابع گشت ماقبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند تَرْضَیِیْنَ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن
یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند
تَرْضَیْنَ شد تَرْضَیْنَ جمع مؤنث در اصل تَرْضَوْنَ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون
رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند تَرْضَیْنَ شد اَرْضیٰ نَرْضیٰ مانند
یَرْضیٰ ست اسم فاعل رَاضٍ رَاضِیَانِ رَاضُوْنَ رَاضٍ در اصل رَاضِوٌ بود واو واقع
بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رَاضِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند رَاضٍ شد رَاضِیَانِ در اصل رَاضِوَانِ
بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رَاضِیَانِ شد رَاضُوْنَ در
اصل رَاضِوُوْنَ بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند رَاضِیُوْنَ شد بعده
ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد
میان یا و واو یا را حذف کردند رَاضُوْنَ شد رُضَاةٌ جمع تکسیر از ان رَاضٍ ست راضی
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که

رضو بود حرف اول مفتوح بود ثالث را فتحه داوند وتا در آخرش درآورده الف وحدانرا
حذف کردند رضوة شد بعده واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند رضاة
شد بعده فتحه را بضمه بدل کردند تا ملتبس نشود بصلوٰة وقناة که مفرد اند رضاة شد
رضاء جمع تکسیر ازان راض ست راض اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدانرا
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که راضو بود حرف اول را ضمه داوند ثالث را
مشدد ساخته فتح داوند بعد از مشدد الف جمع تکسیر درآورده الف وحدان را
حذف کردند رضاو شد بعده واو واقع شد قصاعد ماقبل او ضمه نبود آن واو را
بیا بدل کردند رضای شد بعده یا واقع شد بطرف بعد از الف زائده آن یارا
بهمزه بدل کردند رضاء شد رضی جمع تکسیر ازان راض ست راض اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که راضو بود حرف اول
ضمه داوند ثالث را مشدد ساخته فتحه الف وحدان را حذف کردند رضو شد بعده واو
واقع شد بطرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند رضی شد بعده یا متحرک ماقبل
او مفتوح آن یارا بالف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف وتنوین الف
را حذف کردند رضی شد رضی جمع تکسیر ازان راض ست راض اسم وحدان بود چو
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که راضو بود حرف
اول را ضمه داده ثالث را سکون ساختند والف وحدان را حذف کردند رضو شد
بعده واو واقع شد بطرف در اسم متمکن ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کر
رضی شد رضوا جمع تکسیر ازان راض ست راض اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدانرا جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که راضو بود حرف اول را ضم داوند ثالث

فتحه در آخرش الف ممدوده در آورده الف وحدان را حذف کردند رُضَواءُ شد رضواء جمع
تکسیر از ان راضی ست راضی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند
رد کردند بسوی اصلش که رَاضِوٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را سکون ساختند در
آخرش الف ونون مزیدتان در آورده الف وحدان را حذف کردند رُضْوانٌ شد رضیان
جمع تکسیر از ان راضی ست راضی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر
رد کردند بسوی اصلش که رَاضِوٌ بود حرف اول را کسره دادند ثالث را فتحه بعد ثالث الف
جمع تکسیر در آورده الف وحدان را حذف کردند رِضَاوٌ شد بعده واو واقع شد بعد
ماقبل او فتحه بود آن واو را با یا بدل کردند رِضَایٌ شد بعده یا واقع شد بر طرف بعد
الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند رِضَاءٌ شد رُضِیٌّ جمع تکسیر از ان راضی ست راضی اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که
رَاضِوٌ بود حرف اول و ثالث را ضمه دادند بعد ثالث واو ساکن در آورده الف وحدان را
حذف کردند رُضُوْوٌ شد بعده واو واقع شد در اسم متمکن بر طرف بیش از ضمه بود آن
واو را با یا بدل کردند رُضُوْیٌ شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن
واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند رُضُیٌّ شد بعده ضمه ضاد را بکسره بدل کردند از جهت
مناسبت یا رُضِیٌّ شد و نزد بعضی ضمه را نیز بکسره بدل کردند از جهت مناسبت با بعد
رِضِیٌّ شد رُوَیْضِیٌ تصغیر از ان راضی ست راضی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را
مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که رَاضِوٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت بود
آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند رُوَیْضِوٌ شد بعده واو واقع شد
بر طرف ماقبل او ضمه نبود آن واو را با یا بدل کردند رُوَیْضِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود

انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند رُوَیْضٍ شد. رَاضِیَة رَاضِیَتَان
رَاضِیَات رَوَاضٍ رُضًّى رُوَیْضِیَة رَوَاضٍ جمع تکسیر ازان رَاضِیَة است رَاضِیَة اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رو کردند بسوی اصلش که رَاضِوَة بود حرف
اول مفتوح است ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع
تکسیر در آوردند تا وحدان را حذف کردند رَوَاضِوُ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند
التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند رَوَاضٍ شد رُضًّى جمع تکسیر ازان
رَاضِیَة است رَاضِیَة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رو کردند
بسوی اصلش که رَاضِوَة بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را مشدد ساخته فتحه دادند
الف و تاء وحدان را حذف کردند رُضَّوٌ شد بعده واو واقع شد بر طرف ما قبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند رُضَّیٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف
بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند رُضًّى شد
رُوَیْضِیَة تصغیر ازان رَاضِیَة است رَاضِیَة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رو کردند بسوی اصلش که رَاضِوَة بود حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو
مفتوحه بدل کردند سوم جا یاء تصغیر در آوردند رُوَیْضِوَة شد بعده واو واقع شد بعد از
کسره آن واو را بیا بدل کردند رُوَیْضِیَة شد مَرْضِیٌّ مَرْضِیَّان مَرْضِیُّون مَرَاضِیّ مُرَیْضِیّ
مَرْضِیٌّ در اصل مَرْضُوْوٌ بود واو را بیا بدل کردند طرداً للباب مَرْضُوْیٌ شد بعده واو و یا
بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند مَرْضُیٌّ شد
بعده ضمه ضاد را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا مَرْضِیٌّ شد مَرْضِیَّان در اصل
مَرْضُوْوَان بود واو را بیا بدل کردند طرداً للباب مَرْضُوْیَان شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین

حرف از ایشان ساکن واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند مَرضِیّان شد بعده ضمه ضاد را
بکسره بدل کردند برای مناسبت یا مَرضِیّان شد بر غیر قیاس است و باقی مَراضِی جمع تکسیر
از آن مَرضِیّ است مَرضِیّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مَرضُوْوٌ بود حرف اول مفتوح است ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا
الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مَراضِوُ شد بعده
واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مَراضِیُ شد بعده واوی بود در کلمه ثالثه چون
فصاعد گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مَراضِیُّ شد بعده دو حرف از یک جنس
بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند و تنوین تمکن را حذف کردند برای منع صرف
مَراضِیُّ شد مُرَیْضِیٌّ تصغیر از آن مَرضِیٌّ است مَرضِیٌّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی
اصلش که مَرضُوْوٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفیکه
ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُرَیْضِوْوٌ شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو
را بیا بدل کردند مُرَیْضِیْوٌ شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مُرَیْضِیْیٌ
بعده واوی بود در کلمه ثالث چون فصاعد گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
مُرَیْضِیٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم
ادغام کردند مُرَیْضِیٌّ شد. مَرضِیَّةٌ مَرضِیَّتانِ مَرضِیّاتٌ مَراضِیُّ مُرَیْضِیَةٌ مُرَیْضِیّةٌ در اصل
مَرضُوْوَةٌ بود واو را بیا بدل کردند طرداً للباب مَرضُوْیَةٌ شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین
حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند مَرضُیَّةٌ شد بعده ضمه ضاد را
بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا مَرضِیَّةٌ شد. مَراضِی جمع تکسیر از آن مَرضِیَّة است
مَرضِیَّة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی

اصلش که مرضووة بود حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتحه دادند سوم جای الف جمع تکسیر
درآوردند حرفیکه بعد از الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مراضووة شد بعده واو
ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مراضیوة شد بعده واوی بود در کلمهٔ ثالث
چون فصاعد گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مراضییة شد بعده دو حرف
از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مراضیّة شد
تا بوده ان و تنوین تمکن را حذف کردند مراضی شد مریضیّة تصغیر از ان مرضیّة است
مرضیّة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرضووة
بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جای یای تصغیر درآوردند حرفی که بعد یای
تصغیر بود آنرا کسره دادند مریضووة شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا
بدل کردند مریضیوة شد بعده واوی بود در کلمهٔ ثالث چون فصاعد گشت ماقبل او ضمه نبود
آن واو را بیا بدل کردند مریضییة شد دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند مریضیّة شد لن یرضی در اصل یرضی بود چون لن
ناصبه بر اول فعل مضارع درآمد آخرش را نصب کرد علامت نصبی نصب تقدیرا گشت
لن یرضی شد بنهج یاس است مجهول و در تثنیه و جمع نون اعرابی ساقط میشود مگر دو نون
که سلامت بماند الامر منه ارض ارضیا ارضوا ارضی ارضیا ارضین الظرف منه مرضی
مرضیان مراض مراضی مرضی در اصل مرضو بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون برابع
گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مرضی شد بعده یا متحرک ماقبل او
مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف و تنوین الف
حذف کردند مرضی شد مرضیان در اصل مرضوان بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون

رابع گشت ما قبل او ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند مرضیان شد مراض جمع تکسیر از آن مرضی ست
مرضی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که مرضو بود حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه
ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مراضو شد بعده واو واقع شد فصاعدا ما قبل او ضمه بود
آن واو را بیا بدل کردند مراضی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد
میان یا و تنوین یا را حذف کردند مراض شد مریض تصغیر از آن مرضی ست مرضی اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرضو بود حرف اول را ضمه دادند
ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر درآوردند حرفیکه ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مریضو شد
بعده واو واقع شد فصاعدا ما قبل او ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند مریضی شد بعده
ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مریض
والآلة منه مرضی مرضیان مراض مریض مرضی در اصل مرضو بود واوی بود در کلمه ثالث شد
چون رابع گشت ما قبل او ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند مرضی شد بعده یا متحرک ما قبل
او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف و تنوین الف را
حذف کردند مرضی شد مرضیان در اصل مرضوان بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع
گشت ما قبل او ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند مرضیان شد مراض جمع تکسیر از آن مرضی
ست مرضی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که مرضو بود حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفیکه
ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مراضو شد بعده واو واقع شد فصاعدا ما قبل
او ضمه بود آن واو را بیا بدل کردند مراضی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند

ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مُرَیضٍ شد مُرَیض تصغیر است از مَرضی است
مرضی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرضو بود
حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یای
تصغیر بود آنرا کسره دادند مُرَیضِوٌ شد بعده واو واقع شد فصاعدا ما قبل او ضمه نبود آن واو را
یا بدل کردند مُرَیضِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان
یا و تنوین یا را حذف کردند مُرَیضٍ شد مَرضاةٌ مَرضاتانِ مَراضٍ مُرَیضِیَةٌ مَرضاةٌ در اصل
مَرضَوَةٌ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را با یا
بدل کردند مَرضَیَةٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند مَرضاةٌ شد
مَرضاتانِ و اصل مَرضَوَتانِ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او
ضمه نبود آن واو را با یا بدل کردند مَرضَیَتانِ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را
با الف بدل کردند مَرضاتانِ شد مَراضٍ جمع تکسیر است از مَرضاةٌ است مَرضاةٌ اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَرضَوَةٌ بود حرف
اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود
آنرا کسره دادند مَراضِوَةٌ شد بعده واو واقع شد فصاعدا ما قبل او ضمه نبود آن واو
را با یا بدل کردند مَراضِیَةٌ شد بعده تای وحدان را حذف کردند مَراضِیٌ شد ضمه بر یا ثقیل بود
انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مَراضٍ شد مُرَیضِیَةٌ
تصغیر است از مَرضاةٌ است مَرضاةٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مَرضَوَةٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای
تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُرَیضِوَةٌ شد بعده واو

واقع شد فصاعد ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مریضیة شد مرضاءٌ مرضاءان مراضی
مریضی مرضاءٌ در اصل مرضاوٌ بود واو واقع شد بر طرف ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا
بدل کردند مرضائی شد بعده یا واقع شد بعد از الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند مرضاءٌ شد
مرضاءان در اصل مرضاوان بود واو واقع شد فصاعد ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا
بدل کردند مرضایان شد بعده یا واقع شد بعد از الف زائده آن یا را
بهمزه بدل کردند مرضاءان شد مراضی جمع تکسیر از آن مرضاءٌ است مرضاءٌ اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرضاوٌ بود حرف اول
وثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را
کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مراضیو شد بعده واوی بود
در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مراضیی شد بعده دو
حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود اول را در دوم ادغام کردند
وتنوین تمکن را برای منع صرف حذف کردند مراضی شد مریضیٌّ تصغیر از این مرضاءٌ است
مرضاءٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مرضاوٌ بود
حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر درآوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود
آن را کسره دادند بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مریضیوٌ شد بعده
واوی بود در کلمه ثالث چون فصاعد گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
مریضییٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول از ایشان ساکن بود اول را در دوم
ادغام کردند مریضیٌّ شد افعل التفضیل منه ارضی ارضیان ارضون اراضی اریضی
ارضی در اصل ارضو بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود

آن واو را بیا بدل کردند ارضی شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند ارضی شد ارضیان دراصل ارضوان بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضیان شد ارضون دراصل ارضون بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضیون شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند ارضون شد اراض جمع تکسیر از ان ارضی است ارضی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که ارضو بود حرف اول مفتوح بود ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند اراضو شد بعده واو واقع شد بطرف ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند اراضی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند و یا را نیز حذف کردند عوض او تنوین در آخرش درآوردند اراض شد اریض تصغیر از ان ارضی است ارضی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که ارضو بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر درآوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند اریضو شد بعده واو واقع شد بطرف پیش از و ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند اریضی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند و یا را نیز حذف کردند عوض او تنوین در آخرش درآوردند اریض شد والمؤنث منه رضیٰ رضیان رضیات رضیٰ رضیٰ رضیتی دراصل رضوی بود واو را یا کردند طرداً للباب رضیی شد رضیان دراصل رضویان بود واو را یا کردند طرداً للباب رضییان شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند رضیّان شد رضیّات دراصل

ضَنَوِیَاتٌ بود واو را یا کردند لاطراد الباب ضُنَیَّاتٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند
هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بماقبل دادند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم
ادغام کردند ضُنَیَّاتٌ شد رُضًى جمع تکسیر ازان رَضِیٌّ ست رَضِیٌّ اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مضموم بود ثانی را فتحه داده الف وحدان را
حذف کردند رُضَیٌ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند رُضًى
رُضَیِّیٌ تصغیر ازان رُضَیِّیٌ ست رَضِیٌّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که رَضَوِیٌّ بود حرف اول مضموم بود ثانی را فتحه دادند سوم جا یای
تصغیر در آوردند رُضَیْوِیٌّ شد بعده واو و یا در یک کلمه بهم آمدند نخستین ساکن واو را
یا کردند یا در یا ادغام کردند رُضَیِّیٌّ شد **ناقص یائی از باب فَعِلَ یَفْعَلُ** اَلْخَشْیُ
ترسیدن خَشِیَ یَخْشَى خَشْیًا فهو خَاشٍ خَاشِیَانِ خَاشُونَ خَشَاةٌ خُشًّى خُشَّیٌ خُشْیَاءُ
خُشْیَانٌ خُشَّاءٌ خُشًّى و خُشُوشٌ خَاشِیَةٌ خَاشِیَتَانِ خَاشِیَاتٌ خَوَاشٍ خُشًّى خُوَیْشِیَةٌ
وخُشِّیٌ خُشِیَ یُخْشَى خَشْیًا فذاک مَخْشِیٌّ مَخْشِیَّانِ مَخْشِیُّونَ مَخْشِیَّةٌ مَخْشِیَّتَانِ مَخْشِیَّاتٌ
مَخَاشٍ و مُخَیْشِیٌّ مُخَیْشِیَةٌ لَمْ یَخْشَ لَمْ یُخْشَ لَا یَخْشَى لَا یُخْشَى لَنْ یَخْشَى لَنْ یُخْشَى الامر منه اِخْشَ
لِیُخْشَ لِیَخْشَ والنهی عنه لَا تَخْشَ لَا یُخْشَ لَا تُخْشَ الظرف منه مَخْشًى مَخْشَیَانِ
مَخَاشٍ مُخَیْشٍ والآلة منه مِخْشًى مِخْشَیَانِ مَخَاشٍ مُخَیْشٍ مِخْشَاةٌ مِخْشَاتَانِ مَخَاشٍ
مُخَیْشِیَةٌ مِخْشَاءٌ مِخْشَاءَانِ مَخَاشِیُّ مُخَیْشِیٌّ افعل التفضیل منه اَخْشَى اَخْشَیَانِ اَخْشَوْنَ
اَخَاشٍ اُخَیْشٍ والمؤنث منه خُشْیَى خُشْیَیَانِ خُشْیَیَاتٌ خُشًى خُشَیْیَا
خَشِیَ خَشِیَا خَشُوا خَشِیَتْ خَشِیَتَا خَشِینَ خَشِیتَ خَشِیتُمَا خَشِیتُمْ
خَشِیتِ خَشِیتُمَا خَشِیتُنَّ خَشِیتُ خَشِیْنَا خَشُوا اصل خَشُوا خَشِیُوا بود ضمه بر یا ثقیل بود تسکینه بماقبل دادند

بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند خشوا شد
و باقی تمام بر اصل خود اند و همبرین قیاس ست مجهول صرف این باب مانند رضی
یرضی است و تعلیل مانند رمی یرمی ست الامر منه اخش اخشیا اخشوا اخشی اخشیا
اخشین ناقص واوی از باب فعل یفعل از خوسست شدن رخو یرخو رخوا
فهو راخ راخیان راخون رخاة رخاة رخی رخی رخوا و رخوان رخاء رسخے
رخیخ راخیة راخیتان راخیات رواخ رخی رخیة و رخی یرخی رخوا فذاک
مرخو مرخوان مرخوون مرخوة مرخوتان مرخوات مراخی مریخے مرخیة لم یرخ
لم یرخ لا یرخو لا یرخے لن یرخو لن یرخے الامر منه ارخ لترخ لیرخ لیرخ
والنهی عنه لا ترخ لا ترخ لا یرخ لا یرخ الظرف منه مرخی مرخیان مراخ
مریخ والالة منه مرخی مرخیان مراخ مریخ مرخاة مرخاتان مراخ مرخیة
مرخاة مرخاتان مراخ مریخے مریخی افعل التفضیل منه ارخی ارخیان ارخون اراخ
اریخ والمونث منه رخیی رخیان رخیات رخی رخی ماضی معلوم رخو رخوا رخوا
رخوت رخوتا رخون رخوت رخوتما رخوتم رخوت رخوتما رخوتن رخوت رخونا رخوا
دراصل رخوو بود ضمه بر واو ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان هردو
واو واو اول را حذف کردند رخوا شد باقی تمام صیغه‌ها بر اصل خود اند ماضی مجهول
رخی رخیا رخوا رخیت رخیتا رخین رخیت رخیتما رخیتم رخیت رخیتما رخیتن
رخیت رخینا تعلیل این مانند دعی دعیا ست تا آخر و تمام تعلیلهاے این باب
مانند دعا یدعو است مضارع معلوم یرخو یرخوان یرخون ترخو ترخوان یرخون
ترخو ترخوان ترخون ترخین ترخوان ترخون ارخو نرخو مضارع مجهول یرخے

یُرْخَیَانِ یُرْخَوْنَ تُرْخَی تُرْخَیَانِ یُرْخَیْنَ تُرْخَی تُرْخَیَانِ تُرْخَوْنَ تُرْخَیْنَ تُرْخَیَانِ تُرْخَیْنَ
اُرْخَی نُرْخَی مانند دعا یدعو **ناقص یائی از باب فعل یفعل** الرعی چریدن و
چرانیدن ونگهداشتن رَعَی یَرْعَی رَعْیًا فهو رَاعٍ رَاعِیَانِ رَاعُوْنَ رُعَاۃٌ رُعَاۃٌ رُعًی
رُعْیَانٌ رِعَاءٌ رُعًی رُعَیٌّ رَاعِیَۃٌ رَاعِیَتَانِ رَاعِیَاتٌ رَوَاعٍ رُعًی رُوَیْعِیَۃٌ وَرُعِیَ یُرْعَی
رَعْیًا فذاک مَرْعِیٌّ مَرْعِیَّانِ مَرْعِیُّوْنَ مَرْعِیَّۃٌ مَرْعِیَّتَانِ مَرْعِیَّاتٌ مَرَاعِیُّ وَمُرَیْعِیٌّ مُرَیْعِیَّۃٌ
لَمْ یَرْعَ لَمْ یُرْعَ لَا یَرْعَی لَا یُرْعَی لَنْ یَرْعَی لَنْ یُرْعَی الامر منه اِرْعَ لِتُرْعَ لِیُرْعَ لِیَرْعَ
والنهی عنه لَا تَرْعَ لَا تُرْعَ لَا یَرْعَ لَا یُرْعَ الظرف منه مَرْعًی مَرْعَیَانِ مَرَاعٍ مُرَیْعٍ والآلۃ
مِرْعًی مِرْعَیَانِ مَرَاعٍ مُرَیْعٍ مِرْعَاۃٌ مِرْعَاتَانِ مَرَاعٍ مُرَیْعِیَۃٌ مِرْعَاءٌ مِرْعَاوَانِ مَرَاعِیُّ مُرَیْعِیٌّ
افعل التفضیل منه اَرْعَی اَرْعَیَانِ اَرْعَوْنَ اَرَاعٍ اُرَیْعٍ والمونث منه رُعْیَی رُعْیَیَانِ رُعْیَیَاتٌ
رُعًی رُعَیَّی ماضی معلوم رَعَی رَعَیَا رَعَوْا رَعَتْ رَعَتَا رَعَیْنَ رَعَیْتَ رَعَیْتُمَا رَعَیْتُمْ رَعَیْتِ
رَعَیْتُمَا رَعَیْتُنَّ رَعَیْتُ رَعَیْنَا ماضی مجهول رُعِیَ رُعِیَا رُعُوْا رُعِیَتْ رُعِیَتَا رُعِیْنَ رُعِیْتَ
رُعِیْتُمَا رُعِیْتُمْ رُعِیْتِ رُعِیْتُمَا رُعِیْتُنَّ رُعِیْتُ رُعِیْنَا تعلیل ماضی معلوم ومجهول مانند رَمَی
یَرْمِی است مضارع معلوم یَرْعَی یَرْعَیَانِ یَرْعَوْنَ تَرْعَی تَرْعَیَانِ یَرْعَیْنَ تَرْعَی تَرْعَیَانِ
تَرْعَوْنَ تَرْعَیْنَ تَرْعَیَانِ تَرْعَیْنَ اَرْعَی نَرْعَی مضارع مجهول یُرْعَی یُرْعَیَانِ یُرْعَوْنَ
تُرْعَی تُرْعَیَانِ یُرْعَیْنَ تُرْعَی تُرْعَیَانِ تُرْعَوْنَ تُرْعَیْنَ تُرْعَیَانِ تُرْعَیْنَ اُرْعَی
نُرْعَی تعلیل مضارع معلوم ومجهول مانند یَخْشَی یُخْشَی است الامر منه اِرْعَ اِرْعَیَا
اِرْعَوْا اِرْعَیْ اِرْعَیَا اِرْعَیْنَ **لفیف مفروق از باب فعل یفعل** الوقی
والوقایۃ نگهداشتن وَقَی یَقِیْ وَقْیًا وَوِقَایَۃً فهو وَاقٍ وَاقِیَانِ وَاقُوْنَ وُقَاۃٌ
وُقَاۃٌ وُقًی وُقْیَانٌ وِقَاءٌ وُقًی اُوَیْقٍ وَاقِیَۃٌ وَاقِیَتَانِ وَاقِیَاتٌ

اواق اویقیه وقی یقی وقیا وقایة فذاک موقی موقیان موقیون موقیة
موقیتان موقیات مواقی مویقی مویقیة لم یق لم یوق لا یقی لا یوقی لن یقی لن یوقی
الامر منه ق تیوق لیق لیوق والنهی عنه لا یق لا یوق لا یق لا یوق الظرف منه
موقی موقیان مواق مویق والالة منه میقی میقیان مواق میقات میقاتان مواق
مویقیة میقاة میقاتان مواقی مویقی افعل التفضیل منه اوقی اوقیان اوقون
اواق اویق والمونث منه وقیی وقییان وقییات وقی وقیی ماضی معلوم وقی وقیا
وقوا وقت وقتا وقین وقیت وقیتما وقیتم وقیت وقیتما وقیتن وقیت
وقینا ماضی مجهول وقی وقیا وقوا وقیت وقیتا وقین وقیت وقیتما وقیتم
وقیت وقیتما وقیتن وقیت وقینا مضارع معلوم یقی یقیان یقون تقی
تقیان یقین تقی تقیان تقون تقین تقیان تقین اقی نقی مضارع مجهول
یوقی یوقیان یوقون توقی توقیان یوقین توقی توقیان توقون توقین توقیان
توقین اوقی نوقی وقی وقیا مانند رمی رمیا ست وقوا در اصل وقیوا بود یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو
الف را حذف کردند وقوا شد وقت وقتا مانند رمت رمتا وقین تا آخر بر اصل
خود ست وقی وقیا بر اصل خود اند وقوا در اصل وقیوا بود ضمه بر یا ثقیل بود
نقل کرده بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان
یا و واو یا را حذف کردند وقوا شد باقی بر اصل خود اند یقی در اصل یوقی بود واو
واقع شد میان یاء مفتوحه و کسره لازمی ثقیل بود انداختند یقی شد بعده ضمه بر یا
ثقیل بود انداختند یقی شد بر ین قیاس ست باقی تقون در اصل یقیون بود ضمه بر یا

ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و
واو یا را حذف کردند تَقِیُونَ شد تَقِیُونَ در اصل تَقْیِیُونَ بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده
بماقبل دادند بعد از سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند
تَقِیُونَ شد تَقِیِینَ در اصل تَقْیِیِینَ بود کسره بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد
میان دو یا یاء اول را حذف کردند تَقِیِینَ شد تَقِیَّاتٌ تَقِیِّنَ اِتَّقٰی ثُمَّ یَتَّقِی یَتَّقِیَانِ
بر اصل خودند یَتَّقُونَ در اصل یَتَّقِیُونَ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند یَتَّقَوْنَ شد
تَتَّقِینَ مانند یَتَّقُونَ است تَتَّقِینَ در اصل تَتَّقِیِینَ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح
آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند
تَتَّقَیْنَ شد باقی بر اصل خود اند تعلیل وَاقٍ مانند رَامٍ است وَاقِیَانِ بر اصل خود است
وَاقُونَ مانند رَامُونَ است وُقَاةٌ جمع تکسیر از آن وَاقٍ است وَاقٍ اسم وصفی بود چون
خواستند اسم وصف را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که وَاقِیٌ بود حرف
اول مفتوح بود ثالث را فتحه دادند تا در آخرش در آورده الف وصف را
حذف کردند وَقَیَةٌ شد یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند وَقَاةٌ شد
بعده فتحه واو را بضمه بدل کردند تا ملتبس نشود بجمع وَقَاةٌ که مفرد اند وُقَاةٌ شد
وُقَّاءٌ جمع تکسیر از آن وَاقٍ است وَاقٍ اسم وصفی بود چون خواستند که اسم وصف را
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که وَاقِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث
را مشدد ساختند فتحه دادند بعد از شد الف جمع تکسیر در آورده الف وصف را
حذف کردند وُقَّایٌ شد بعده یا واقع شد بطرف بعد از الف زائده آن یا را بهمزه

بدل کردند وقاء شد وقی جمع تکسیر از ان واق ست وواق اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که وواقی بود حرف اول را ضمه دادند ثالث
را ساکن کردند بعده فتحه دادند والف وحدان را حذف کردند وقی شد بعده یا متحرک ما قبل
او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین الف را
حذف کردند وقی شد وقی جمع تکسیر از ان واقی ست وواق اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که وواقی بود حرف اول را ضمه دادند
ثالث را اسکان ساختند الف وحدان را حذف کردند وقی شد وقیاء و وقیان مانند
ضرباء و ضربان ست اما بسوی اصل رد میکنند وقاء جمع تکسیر از ان واق ست وواق اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که وواقی بود
حرف اول را کسره دادند وثالث را فتحه بعد ثالث الف جمع تکسیر در آوردند الف وحدان را
حذف کردند وقائی شد بعده یا واقع شد بر طرف بعد از الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند
وقاء شد وقی جمع تکسیر از ان واق ست وواق اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که وواقی بود حرف اول وثالث را
ضمه دادند بعد ثالث واو مسکونه در آوردند الف وحدان را حذف کردند وقوی شد
بعده واو ویا بهم آمدند نخستین از ایشان ساکن بود واو را یا کردند ویا در یا ادغام کردند
وقی شد بعده ضمه قاف را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا وقی شد اویق
تصغیر از ان واق ست وواق اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که وواقی بود حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا
بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یا و تصغیر در آوردند وویقی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود

انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند وُقٍ شد بعده دو واو
در اول کلمه بهم آمدند واو اول را بهمزه بدل کردند اُوقٍ شد. وَاقِيَةٌ وَاقِيَتَانِ وَاقِيَاتٌ
اَوَاقٍ وُقًى اُوَيْقِيَةٌ اَوَاقٍ جمع تکسیر از آن وَاقِيَةٌ ست وَاقِيَةٌ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست ثانی قابل حرکت نبود آن را
بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند تاء وحدان را حذف کردند
وَوَاقِيُ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین
یا را حذف کردند وَوَاقٍ شد بعده دو واو در اول کلمه بهم آمدند اول را بهمزه بدل
کردند اَوَاقٍ شد وُقًى جمع تکسیر از آن وَاقِيَةٌ ست وَاقِيَةٌ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضمه دادند ثالث را شد و ساختند فتحه دادند
و الف و تاء وحدان را حذف کردند وُقِيٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا
بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند وُقًى شد
اُوَيْقِيَةٌ تصغیر از آن وَاقِيَةٌ ست وَاقِيَةٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یاء
تصغیر در آوردند وُوَيْقِيَةٌ شد بعده دو واو در اول کلمه بهم آمدند اول را بهمزه بدل کردند
اُوَيْقِيَةٌ شد مَوْقِيٌّ مَوْقِيَانِ مَوْقِيُّونَ مَوَاقٍ مُوَيْقِيٌّ مَوْقِيٌّ در اصل مَوْقُوْيٌ بود واو و یا بهم
آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند مَوْقُيٌّ شد
بعده ضمه قاف را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا مَوْقِيٌّ شد بر این قیاس ست
باقی صیغها مَوَاقٍ جمع تکسیر از آن مَوْقِيٌّ ست مَوْقِيٌّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند. دیگر و نسبی اصلش که مَوْقُوِيٌّ بود حرف اول مفتوح ست ثانی را

نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند مواقو
شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مواقی شد بعده دو حرف
از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود اول را در دوم ادغام کردند مواقیّ
شد مُوَیْقِیٌّ تصغیر از آن مُوقِیٌّ ست مُوقِیٌّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که موقوی بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند
حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آن را کسره دادند مُوَیْقِوْیٌ شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور
آن واو را بیا بدل کردند مُوَیْقِیْیٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُوَیْقِیٌّ شد مُوقِیَةٌ مُوقِیَتَانِ مُوقِیَاتٌ مَوَاقِی مُوَیْقِیَةٌ
مواقی جمع تکسیر از آن مُوقِیَةٌ ست مُوقِیَةٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مُوقِوْیَةٌ بود حرف اول مفتوح ست ثانی نیز
فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند
مَوَاقِوْیَةٌ شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مَوَاقِیْیَةٌ شد بعده دو
حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَوَاقِیَّةٌ شد
بعده تای وحدان را حذف کردند مَوَاقِی شد مُوَیْقِیَةٌ تصغیر از آن مُوقِیَةٌ ست مُوقِیَةٌ اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مُوقِوْیَةٌ بود حرف اول را
ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آن را کسره دادند
مُوَیْقِوْیَةٌ شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مُوَیْقِیْیَةٌ شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند
مُوَیْقِیَةٌ شد الامر منه قِ قِیَا قُوا قِی قِیَا قِیْنَ لا تَقِ تَقِیَا تَقُوا تَقِی تَقِیَا تَقِیْنَ

بنا کردند تاکه علامت استقبال بود آنرا حذف کردند ما بعد حذف متحرک ماند امر جان باشد
بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علت شد در یک صیغه و سقوط
نونات اعرابیه شد در چهار صیغه و سقوط هیچ نشد در یک صیغه زیرا چه مبنی ست ق قیا الی آخره
شد الظرف منه مُوقَی مُوقَیان مُوَاقٍ مُوَیْقٍ تعلیل مُوقَی مانند مُرقَی و تعلیل مُوَاقٍ مانند مُرامٍ
مُوَیْقٍ تصغیر ازان مُوقَی ست مُوقَی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند
بسوی اصلش که مُوقَی بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر درآوردند
حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُوَیْقِی شد بعده ضمه بریا ثقیل بود انداختند
التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مُوَیْقٍ شد. والآلة منه مِیقَی
مِیقَیان مَوَاقٍ مُوَیْقٍ مِیقَی دراصل مِوْقَی بود واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا
بدل کردند مِیقَی شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد
میان الف و تنوین الف را حذف کردند مِیقًی شد. مِیقَیان دراصل مِوْقَیان بود واو ساکن
ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مِیقَیان شد. مَوَاقٍ جمع تکسیر ازان مِیقَی است مِیقَی
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که مِوْقَی بود حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفی که مابعد الف
جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مَوَاقِی شد بعده ضمه بریا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد
میان یا و تنوین یا را حذف کردند مَوَاقٍ شد. مُوَیْقٍ تصغیر ازان مِیقَی است مِیقَی اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مِوْقَی بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را
فتحه سوم جا یای تصغیر درآوردند حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مُوَیْقِی شد بعده
ضمه بریا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مُوَیْقٍ شد

که اسم وجدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مضموم ست ثانی را فتحه دادند و الف وجدان را
حذف کردند وُجَیٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند وُجًی شد
و وُجَیِّی تصغیر ازان و وُجَیٌّ ست و وُجَیِّیٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
حرف اول مضموم ست ثانی را فتحه دادند سوم جا یای تصغیر در آوردند وُجَیِّیٌ شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند وُجَیٌّ شد

لفیف مفروق از باب فَعِلَ یَفْعَلُ

اَلوَجَی سوده شدن سم ستور وَجِیَ یَوْجَی
وَجًی فهو واجٍ واجِیَانِ واجُونَ وُجَاةٌ وُجَّاءٌ وُجِیٌّ وَجِیٌّ وَجِیَاءُ وَجِیَانِ وِجَاءٌ
وُجِیٌّ اُوَیْجٍ واجِیَةٌ واجِیَتَانِ واجِیَاتٌ اَوَاجٍ وُجِیٌّ اُوَیْجِیَةٌ و وُجِیَ یُوجَی وَجْیًا
فذاک مُوجًی مُوجَیَانِ مُوجَیُونَ مُوجَاةٌ مُوجَیَتَانِ مُوجَیَاتٌ مَوَاجٍ مُوَیْجٍ مُوَیْجِیَةٌ
لم یَوْجَ لم یُوجَ لا یَوْجَی لا یُوجَی لن یَوْجَی لن یُوجَی الامر منه اِیْجَ لِتُوجَ لِیَوْجَ لِیُوجَ
والنهی عنه لا تَوْجَ لا تُوجَ لا یَوْجَ لا یُوجَ الظرف منه مَوْجًی مَوْجَیَانِ مَوَاجٍ مُوَیْجٍ
والآلة منه مِیجًی مِیجَیَانِ مَوَاجٍ مُوَیْجٍ مِیجَاةٌ مِیجَاتَانِ مَوَاجٍ مُوَیْجِیَةٌ مِیجَاءٌ
مِیجَاءَانِ مَوَاجِیٌّ مُوَیْجِیٌّ افعل التفضیل منه اَوْجَی اَوْجَیَانِ اَوْجَوْنَ اَوَاجٍ اُوَیْجٍ
والمؤنث منه وُجْیَی وُجْیَیَانِ وُجًی وُجْیَیَاتٌ ماضی معلوم وَجِیَ وَجِیَا وَجُوا
وَجِیَتْ وَجِیَتَا وَجِینَ وَجِیتَ وَجِیتُمَا وَجِیتُمْ وَجِیتِ وَجِیتُمَا وَجِیتُنَّ
وَجِیتُ وَجِینَا وَجُوا در اصل وَجِیُوا بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل داد
بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند
وَجُوا شد باقی بر اصل خود از تعلیل وُجُوا مجهول نیز بوزن تعلیل وَجُوا معلوم مضارع
معلوم یَوْجَی یَوْجَیَانِ یَوْجَوْنَ تَوْجَی تَوْجَیَانِ یَوْجَیْنَ تَوْجَی تَوْجَیَانِ تَوْجَوْنَ

توجین توجیان توجین اوجی توجی مضارع یوجی یوجیان یوجون توجی توجیان یوجین
توجی توجیان توجون توجین توجیان توجین اوجی توجی تعلیل مانند تخشی ست تعلیل
اسم فاعل واسم مفعول وظرف وآله واسم تفضیل همچون باب سعی یسعی ست الامر منه
ایج ایجیا ایجوا ایجی ایجیا ایجین ایج را از توجی بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آنرا حذف کردند باحذف ساکن ماند نظر کردند عین کلمه او مفتوح بود همزه وصل
بکسورا اولش درآوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت
وقفی سقوط حرف علت شد اوج گردید بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را
بیا بدل کردند ایج شد لفیف مفروق از باب فعل یفعل الولی نزدیک شدن
وحاکم شدن والولایة یاری کردن ووالی شدن ولی یلی ولیا وولایة فهو وال والیان
والون ولاة ولاء وولی وولی وولیا وولیان ولاء وولی اویل والیة والیتان والیات
اوال وولی اویلیة وولی یولی ولیا وولایة فذاک مولی مولیان مولیون مولیة
مولیتان مولیات موال امولی مولی مولیة لم یل لم تول لا تلی لا یولی لن تلی لن یولی
الامر منه لتول لیل لیول والنهی عنه لا تل لا تول لا یل لا یول الظرف منه مولی
مولیان موال مویل والآلة منه میلی میلیان موال مویل میلاة میلاتان موال مویلیة
میلاء میلاءان میال مویلی افعل التفضیل منه اولی اولیان اولون اوال اویل
والمونث منه ولی ولیان ولیات ولی ولیی ماضی معلوم ولی ولیا ولوا ولیت
ولیتا ولین ولیت ولیتما ولیتم ولیت ولیتما ولیتن ولیت ولینا ماضی مجهول ولی
ولیا ولوا ولیت ولیتا ولین ولیت ولیتما ولیتم ولیت ولیتما ولیتن ولیت
ولینا مانند خشی آه مضارع معلوم یلی یلیان یلون تلی تلیان یلین تلی تلیان تلون

تَلِیْنَ تَلِیَانِ تَلِیْنَ اَلِیْ نَلِیْ مضارع مجہول یُوَلّٰی یُوَلَّیَانِ یُوَلَّوْنَ تُوَلّٰی تُوَلَّیَانِ یُوَلَّیْنَ تُوَلّٰی تُوَلَّیَانِ تُوَلَّوْنَ تُوَلَّیْنَ تُوَلَّیَانِ تُوَلَّیْنَ اُوَلّٰی نُوَلّٰی در حق تعلیل و تصریف مانند یَتَّقِی یَتَّقِیَانِ و یُوَقِّی یُوَقِّیَانِ ست الی آخرہ تعلیل اسم فاعل و اسم مفعول و ظرف واسم آلہ واسم تفضیل مانند وَقِّیْ یُوَقِّیَانِ ست الامر مثل لِیَا تُوَلِّیْ لِیَا لِتَیَّا لِعَیْف مقرون از باب تَفَعُّلْ تَفَعُّلْ التَّطَوِّیْ در نوردیدن و بیاشتن و گرسنگی کشیدن فیح ی یَتَطَوّٰی تَطَوِّیًا فَهُوَ مُتَطَوٍّ و مُتَطَوِّیَانِ مُتَطَوُّوْنَ مُتَطَوِّیَۃٌ مُتَطَوِّیَتَانِ مُتَطَوِّیَاتٌ و تُطُوِّیَ تُطُوِّیَا مُتَطَوًّی مُتَطَوِّیَانِ مُتَطَوًّی مُتَطَوِّیَۃٌ مُتَطَوِّیَتَانِ مُتَطَوِّیَاتٌ مُتَطَوًّی و مُتَطَوًّی مُتَطَوِّیَۃٌ لَمْ یَتَطَوَّ لَمْ یَتَطَوِّیَا لَمْ یَتَطَوِّیْ لَا یَتَطَوّٰی لَنْ یَتَطَوّٰی لَنْ یُتَطَوّٰی الامر منہ اِطَّوَّ لِتَتَطَوَّ لِیَتَطَوَّ لِیُتَطَوَّ و النہی عنہ لَا تَتَطَوَّ لَا یُتَطَوَّ لَا تُتَطَوَّ الظرف منہ مُتَطَوًّی مُتَطَوِّیَانِ مُتَطَاوٍ مُتَطَیٍّ و الآلۃ منہ مِطْوًی مِطْوَیَانِ مَطَاوٍ مِطْوَاۃٌ مِطْوَاتَانِ مَطَاوٍ مِطْوَیَۃٌ مِطْوَاءٌ مِطْوَاءَانِ مَطَاوِیُّ مَطَاوِیْ افعل التفضیل منہ اَطْوٰی اَطْوَیَانِ اَطْوَوْنَ اَطَاوٍ و اَطْوَی و المؤنث منہ طُوْیٰ طُوْیَانِ طُوْیَاتٌ طُوًی طُوَیٌّ ماضی معلوم طَوٰی طَوَیَا طَوَوْا طَوَتْ طَوَتَا طَوَیْنَ طَوَیْتَ طَوَیْتُمَا طَوَیْتُمْ طَوَیْتِ طَوَیْتُمَا طَوَیْتُنَّ طَوَیْتُ طَوَیْنَا مانند رَمٰی رَمَیَا آوردہ ماضی مجہول طُوِیَ طُوِیَا طُوُوْا طُوِیَتْ طُوِیَتَا طُوِیْنَ طُوِیْتَ طُوِیْتُمَا طُوِیْتُمْ طُوِیْتِ طُوِیْتُمَا طُوِیْتُنَّ طُوِیْتُ طُوِیْنَا مانند رُمِیَ رُمِیَا الخ مضارع معلوم یَطْوِیْ یَطْوِیَانِ یَطْوُوْنَ تَطْوِیْ تَطْوِیَانِ یَطْوِیْنَ تَطْوِیْ تَطْوِیَانِ تَطْوُوْنَ تَطْوِیْنَ تَطْوِیَانِ تَطْوِیْنَ اَطْوِیْ نَطْوِیْ مانند یَرْمِیْ ست مضارع مجہول یُطْوٰی یُطْوَیَانِ یُطْوَوْنَ تُطْوٰی تُطْوَیَانِ یُطْوَیْنَ تُطْوٰی تُطْوَیَانِ تُطْوَوْنَ تُطْوَیْنَ تُطْوَیَانِ تُطْوَیْنَ اُطْوٰی نُطْوٰی مانند

یُرِی یُرِیَانِ ست الامر منه اِطْوِ اِطْوِیَا اِطْوُوا وَاطْوِی اِطْوِیَا اِطْوِینَ اسم فاعل طَاوٍ
طَاوِیَانِ طَاوُونَ طَاوٍ در اصل طَاوِیٌ بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند طَاوٍ شد طَاوِیَانِ بر اصل خود ست
طَاوُونَ در اصل طَاوِیُونَ بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد از
سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند طَاوُونَ
شد باقی بر اصل خود ست طَوَاوٍ جمع تکسیر از ان طَاوٍ ست طَاوٍ اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود حرف
اول مفتوح ست ثالث را فتحه دادند و در آخرش ثا در آوردند الف وحدان را
حذف کردند طَوَیَةٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند
طَوَاةٌ شد بعده فتحه طا را بضمه بدل کردند تا مشتبه نشود بصَلوٰة و قَضَاة که مصدر اند
طُوَاةٌ شد طُوّاءٌ جمع تکسیر از ان طَاوٍ ست طَاوٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود حرف اول را
ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند بعد حرف مشدد الف جمع تکسیر آوردند
الف وحدان را حذف کردند طُوَّایٌ شد بعده یا واقع شد بعد از الف زائده
آن یا را بهمزه بدل کردند طُوَّاءٌ شد طُوًی جمع تکسیر از ان طَاوٍ ست طَاوٍ اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که طَاوِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند الف
وحدان را حذف کردند طُوَّیٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند طُوًّی شد.

طُلِیٌّ جمع تکسیر ازان طَاوِیَتٌ طاوِیَۃٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع
تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث
را سکون ساختند الف وحدان را حذف کردند طُوْیٌ شد بعده واو و یا بهم آمدند
نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند طُیٌّ شد
بعده ضمه طا را بکسره بدل کردند بجهت مناسبت یا طِیٌّ شد طَوِیَا جمع تکسیر ازان
طَاوِیَتْ طاوِیَۃٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند
رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را فتحه در
آخرش الف ممدوده در آوردند الف وحدان را حذف کردند طُوَیَاءُ شد طِیَّانٌ
جمع تکسیر ازان طَاوِیَتْ طاوِیَۃٌ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود حرف اول را ضمه دادند و
ثالث را سکون ساختند و در آخرش الف و نون در آوردند الف وحدان را
حذف کردند طُوْیَانٌ شد بعده واو و یا بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن
واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند طُیَّانٌ شد بعده ضمه طا را بکسره بدل کردند
از جهت مناسبت یا طِیَّانٌ شد طِوَاءٌ جمع تکسیر ازان طَاوِیَتْ طاوِیَۃٌ اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود
حرف اول را کسره دادند ثالث را فتحه بعد حرف ثالث الف جمع تکسیر در آوردند
الف وحدان را حذف کردند طِوَائِیٌ شد بعده یا واقع شد بطرف بعد الف زائده
آن یا را بهمزه بدل کردند طِوَاءٌ شد طُوِیٌّ جمع تکسیر ازان طَاوِیَتْ طاوِیَۃٌ اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که طَاوِیٌ بود

حرف اول وثالث را ضمه واو بعد ثالث واو ساکن در آوردند الف وحدان را حذف کردند
طووی شد بعد واو و یا بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا
در یا ادغام کردند طوی شد بعد واو را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا طوی
و نزد بعضی ضمه طا را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا طوی شد طوی تصغیر ان
طاوست طاو اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که
طاوی بود حرف اول را ضمه داوند ثانی قابل حرکت نبود آنرا بوا و مفتوحه بدل کردند سوم
جابای تصغیر در آوردند طویی شد بعد واو و یا بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود
واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند طیی شد ا ه یا ثالث را حذف کردند طوی شد
نزد بعضی اعلال طوی از جانب آخر کنند بدین طریق که ضمه بر یا ثقیل بود انداختند
التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند طوی شد بعده واو و یا بهم آمدند
نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند طوی شد بکسر یا
طاویا طاویان طاویات طوا طوی طویه طوا جمع تکسیر ازان طاویه است طا اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را فتح آ
ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند
وتاء وحدان را حذف کردند طواوی شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند طوا و شد بعده واو واقع شد بعد الف
زائده آن واو را بهمزه بدل کردند طواء شد طوی جمع تکسیر ازان طایه است طا اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول را ضمه دادند و
ثالث را مشدد ساختند فتحه الف وتاء وحدان را حذف کردند طوی شد بعده یا متحرک

ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف
را حذف کردند عُصَیّ شد طریقهٔ تصغیر آن عصا و قسم سوم مادهٔ اسم مکبر پنج حرفی است و چون خواستند که
اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت فتحه و آخر را و ما قبل او بدل کرد
سوم یای تصغیر درآوردند طریقهٔ شد بعده واو و یا جمع آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود
واو را بیا بدل کردند و یا را در یا ادغام کردند طریقهٔ شد بعده یای ثالث را حذف کردند طریقهٔ شد مطوی
مطویان مطاوی ... مطوی در اصل مطوی بعده واو و یا جمع آمدند ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

مطیی شد بعده همزه و یاء آخر را حذف کردند مطی شد مطویه مطویان مطوی یا شد مطاوی مطیه

مطاوی جمع تکسیر آن مطویه ... اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را

جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطاویه بود حرف اول مفتوح ... ثانی را ...

واو سوم ما الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که بعد الف جمع تکسیر بود آخر ... واو

شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مطاییه شد بعده ...

اول یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مطاویه شد

بعده ... را حذف کردند مطاوی شد مطایا تصغیر ... مطویه ... اسم

تکسیر ... چون خواستند که اسم ... تصغیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطویه بود حرف

اول مضموم ... ثانی را ... سوم ما یای تصغیر در آوردند حرفی که بعد یای تصغیر بود

آخر مکسور ... واو ... مطیویه شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را ...

مطیویه شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را

در دوم ادغام کردند مطیویه شد بعده واو و یا بهم آمدند ...

واو را یا کردند و یا را در یا ادغام کردند مطییه شد بعده ... آخر ...

مطیه شد الظرف مطوی مطویان مطاو مطی مطوی در اصل ...

یا متحرک ما قبل ... آن یا را با الف بدل کردند ... ساکنین ...

الف ... حذف کردند مطوی شد مطویان در اصل ... مطاوی

جمع تکسیر آن ... مطوی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان

را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطوی بود حرف اول مفتوح ... ثانی را

... سوم ما الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که بعد الف جمع تکسیر بود آخر ...

کسره دادند مطاوِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان
یا و تنوین یا را حذف کردند مطاوٍ شد مُطَیٌّ تصغیر از آن مطوی ست مطوی اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطوی بود حرف اول
را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آنرا
کسره دادند مطیوی شد بعده واو و یا جمع آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود
واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند مطیی شد بعده یای ثالث را حذف کردند
مطی شد والآلة منه مطوی مطویان مطاوٍ مطی مطوی در اصل مطوی بود یا
متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقای ساکنین شد میان
الف و تنوین الف را حذف کردند مطوی شد مطویان در اصل [illegible] ست مطاوٍ
جمع تکسیر از آن مطوی ست [illegible] اسم واحد بود چون خواستند که اسم
واحد را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطوی بود حرف اول و ثانی
را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا
کسره دادند مطاوِیٌ شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین
میان یا و تنوین یا را حذف کردند مطاوٍ شد مُطَیٌّ تصغیر از آن مطوی ست مطوی
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطوی
بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که
ما بعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مطیوی شد بعده واو و یا جمع آمدند
نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند
مطیی شد بعده یای ثالث را حذف کردند مطی شد مطواة مطواتان مطاوٍ

مطلیة مطواة در اصل مطویة بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند مطواة
شد بدین قیاس ست مطواتان مطاو جمع تکسیر ازان مطواة ست مطواة اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که
مطویة بود حرف اول وثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفی که مابعد
الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مطاویة شد بعده تاء وحدان را حذف کردند مطاوی شد
ضمه بریا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مطاو
مطیة تصغیر ازان مطواة ست مطواة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مطویة بود حرف اول را ضمه دادند وثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر
درآوردند حرفی که مابعد یای تصغیر بود آنرا کسره دادند مطیویة شد بعده واو و یا باهم آمدند
نخستین حرف ازایشان ساکن بود واو را یا کردند و یا در یا ادغام کردند مطییة شد بعده
یای ثالث را حذف کردند مطیة شد مطواء مطواوان مطاوی مطی مطواء در اصل
مطوای بود یا واقع شد بعد الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند مطواء شد بدین قیاس ست
مطواوان مطاوی جمع تکسیر ازان مطواء ست مطواء اسم وحدان بود چون خواستند که
اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مطوای بود حرف اول وثانی را
فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر درآوردند حرفی که مابعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند
بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مطاویی شد بعده دو حرف
از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مطاوی شد
مطی تصغیر ازان مطواء ست مطواء اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مطوای بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم

جا یاء تصغیر در آوردند حرفے کہ مابعد یاء تصغیر بود آن را کسرہ دادند بعدہ الف ساکن
ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مُطَیْوِیٌ شد بعدہ دو حرف از یک جنس
بہم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُطَیوِیٌّ شد بعدہ واو
ویا بہم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند ویا در یا ادغام کردند
مُطَیِّیٌّ شد بعدہ ہر دو یا آخر را حذف کردند مُطَیٌّ شد افعل التفضیل منہ اَطْوٰے
اَطْوَیَانِ اَطْوَوْنَ اَطَاوٍ اُطْوٰی تعلیل اَطْوٰی مانند اَرْمٰی است اَطْوَیَانِ بر اصل
خود است تعلیل اَطْوَوْنَ مانند اَرْمَوْنَ تعلیل اَطَاوٍ مانند اَرَامٍ است اُطَیٍّ
تصغیر از ان اَطْوٰی است اُطَیْوِیٌ اسم مکبر بود چون خواستند کہ اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش کہ اَطْوَی بود حرف اول را ضمہ دادند ثانی را فتحہ سوم جا یاء
تصغیر در آوردند حرفے کہ مابعد یاء تصغیر بود آن را کسرہ دادند اُطَیْوِیٌ شد بعدہ
ضمہ بر یاء ثقیل بود انداختند ویا را نیز حذف کردند وعوض او تنوین آخرش
در آوردند اُطَیْوٍ شد ونزد بعضے ادغام میکنند و اُطَیٌّ میخوانند والمونث منہ
طُیّٰی طُیَّیَانِ طُیَّیَاتٌ طُوَیٌ طُیّٰی در اصل طُوْیٰی بود واو ویا بہم آمدند نخستین
حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند ویا در یا ادغام کردند طُیّٰی شد بعدہ
ضمہ را بکسرہ بدل کردند از جہت مناسبت یا طِیّٰی شد طِیَّیَانِ در اصل طُوْیَیَانِ بود
واو ویا بہم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود واو را یا کردند ویا در یا ادغام
کردند طُیَّیَانِ شد بعدہ ضمہ طا را بکسرہ بدل کردند از جہت مناسبت یا طِیَّیَانِ شد
بعدہ یاء ثالث را حذف کردند طِیَانِ شد وبعضے یاء ثالث را حذف میکنند
طِیَّیَانِ میخوانند وبرین قیاس است طِیَّیَاتٌ طُوًی جمع تکسیر از ان طِیٌّ است طِیٌّ

اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که
طوِیٌ بود حرف اول مضموم است ثانی را فتحه دادند والف وحدان را حذف کردند
طُوَیٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند طُوًی شد طُوَیّ تصغیر
ازان طِیٌّ است طِیّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی
اصلش که طِوْیٌ بود حرف اول مضموم است ثانی را فتحه دادند سوم جا یاء تصغیر آوردند
طُوَیْیٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در
دوم ادغام کردند طُوَیٌّ شد لفیف مقرون از باب فَعَلَ یَفْعِلُ اِطّیٰ
نوردیدن طوی یطوی طَیًّا فهو طاوٍ طاویان طاوُون طواة طوّاء طوّی طُیّی طَوٍیّ
طیّان طواء طوّی طُوِیّ طاویة طاویتان طاویات طواء طوایٰ طُوِیٰ طوّیه وطوی
یطوی طَیًّا فذاک مَطوی مطویان مطویون مطویة مطویتان مطویات مطاوی
مطیّ مطیّة لم یطو لم یطویا لم یطووا لا یطوی لا یطوی لن یطوی لن یطوی الامر منه اِطْوِ
لتطو لیطو والنهی عنه لا تطو لا تطو لا یطو لا یطو الظرف منه مطوی مطویان
مطاوٍ مطی والآلة منه مطوی مطویان مطاوٍ مطی مطواة مطواتان مطاو
مطیة مطواء مطواءان مطاوی مطیّی افعل التفضیل منه اطوی اطویان اطوون
اطاوٍ اطی والمونث منه طیی طیان طیات طوی طوی ماضی معلوم طوی طویا
طووا طویت طویتا طوین طویت طویتما طویتم طویت طویتما طوین طویت
طوینا مانند خشی خشیا خشوا ماضی مجهول طُوِیَ طُوِیا طُوُوا طُوِیَت طُوِیَتا طُوِین
طُوِیتَ طُوِیتُما طُوِیتُم طُوِیتِ طُوِیتُما طُوِیتُنَّ طُوِیتُ طُوِینا مانند خُشِیَ خُشِیا خُشُوا مضارع
معلوم یطوی یطویان یطوون تطوی تطویان یطوین تطوی تطویان تطوون

تَطْوِیْنَ تَطْوِیَانِ تَطْوِیْنَ اَطْوِیْ نَطْوِیْ مانند تَخْشٰی تَخْشَیَانِ تَخْشَوْنَ مضارع مجهول یُطْوٰی یُطْوَیَانِ الخ مانند یُخْشٰی یُخْشَیَانِ یُخْشَوْنَ الامر منه اِطْوِ اِطْوِیَا اِطْوُوْا اِطْوِیْ اِطْوِیَا اِطْوِیْنَ تعلیل جمع تکسیر و تصغیر این باب مانند طَوٰی یَطْوِیْ ست مهموز الفاء از

باب فَعَلَ یَفْعُلُ الامر فرمودن اَمَرَ یَأْمُرُ اَمْرًا فهو آمِرٌ آمِرَانِ آمِرُوْنَ اُمَرَۃٌ اُمَّا اُمَرٌ اُمَّرٌ اُمَرَاءُ اِمْرَانٌ آیَارٌ اُمُوْرٌ اُوَیْمِرٌ آمِرَۃٌ آمِرَتَانِ آمِرَاتٌ اَوَامِرُ اُوَیْمِرَۃٌ اُمِرَ یُؤْمَرُ اَمْرًا فذاک مَأْمُوْرٌ مَأْمُوْرَانِ مَأْمُوْرُوْنَ مَأْمُوْرَۃٌ مَأْمُوْرَتَانِ مَأْمُوْرَاتٌ مَآمِیْرُ مُؤَیْمِیْرٌ مُؤَیْمِیْرَۃٌ وجه دوم مُوَیْمِیْرٌ مُوَیْمِیْرَۃٌ زیرا که هر جا که همزه مفتوحه و ما قبل او مضموم باشد جائز ست که آن همزه را بواو بدل کنند و دوم صریح خوانند. لَمْ یَأْمُرْ لَمْ یُؤْمَرْ لَا یَأْمُرُ لَا یُؤْمَرُ لَنْ یَأْمُرَ لَنْ یُؤْمَرَ الامر منه مُرْ لِتُؤْمَرْ لِیَأْمُرْ لِیُؤْمَرْ والنهی عنه لَا تَأْمُرْ لَا تُؤْمَرْ لَا یَأْمُرْ الظرف منه مَأْمَرٌ مَأْمَرَانِ مَآمِرُ مَآمِیْرُ وجه دوم مُوَیْمِرٌ والآلة منه مِئْمَرٌ مِئْمَرَانِ مَآمِرُ مَآمِیْرُ وجه دوم مُوَیْمِرٌ مِئْمَرَۃٌ مِئْمَرَتَانِ مَآمِرُ مَآمِیْرُ وجه دوم مُوَیْمِرَۃٌ مِئْمَارٌ مِئْمَارَانِ مَآمِیْرُ مُؤَیْمِیْرٌ افعل التفضیل منه آمَرُ آمَرَانِ آمَرُوْنَ اَوَامِرُ اُوَیْمِرٌ والمؤنث منه اُمْرٰی اُمْرَیَانِ اُمْرَیَاتٌ اُمَرٌ اُمَیْرٰی ماضی معلوم اَمَرَ اَمَرَا اَمَرُوْا امانند نَصَرَ نَصَرَا نَصَرُوْا الامر منه مُرْ مُرَا مُرُوْا مُرِیْ مُرَا مُرْنَ مُرْ را از تَأْمُرُ بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند. ما بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه او مضموم بود همزه وصل بضم در اولش در آوردند اُمُرْ همان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقف سقوط حرکت شد اُؤْمُرْ شد. بعده هر دو همزه حذف کردند علی خلاف القیاس مُرْ شد. و هر همزه ساکن بر وفق حرکت ما قبل بدل کردن جائز ست اگر ما قبل او همزه نباشد و اگر قبل او همزه باشد

انجا بدل کردن همزهٔ ثانی بر وفق حرکت ماقبل واجب ست چنانچه یامر و یومر و میمر در تحیبا
دو وجه روا ست همزه را صریح بخوانند یا بدل کنند و هرجا که دو همزه در یک جا جمع شوند
اول متحرک ثانی ساکن واجب ست بدل همزهٔ ثانی بر وفق حرکت ماقبل چنانچه آمن
ایمانا اومن و هرجا که دو همزه متحرک در یک جا جمع شوند اگر یکے از ایشان مکسور شود ثانی
را بواو بدل کردن واجب ست چنانچه اوادم و ایمه مهموز الفا از باب فعل
یفعل الادب ادب دادن ادب یادب ادبا فهو آدب آدبان آدبون آدبة
آدبتان آدبات اوادب ادب ادب ادبا ادبان ادات و ادب ادیب ادیبة ادیبتان ادیبات اوادب
ادب ادیبه و ادب یودب ادبا فذاک مادوب مادوبان مادوبون مادوبة
مادوبتان مادوبات مادیب مادیب مادیبة لم یادب لم یودب لا یادب لا یودب
لن یادب لن یودب الامر منه ایدب لتودب لیادب لیودب والنهی عنه لا تادب
لا تودب لا یادب لا یودب الظرف منه مادب مادبان مادب مادب والالة منه
میدب میدبان مادب مادیب میدبة میدبتان مادب مادیب میدبان
مادیب مادیب افعل التفضیل منه آدب آدبان آدبون اوادب ادبی والمونث
ادبی ادبیان ادبیات ادب ادبے ماضی معلوم ادب ادبا ادبوا ادبت
ادبتا ادبن ادبت ادبتما ادبتم ادبت ادبتما ادبتن ادبت ادبنا
ماضی مجهول ادب ادبا ادبوا ادبت ادبتا ادبن ادبت ادبتما ادبتم ادبت
ادبتما ادبتن ادبت ادبنا مضارع معلوم یادب یادبان یادبون تا آخر
مضارع مجهول یودب یودبان یودبون تا آخر الامر منه ایدب ایدبا ایدبوا
ایدبی ایدبا ایدبن ایدب را از تادب بنا کردند تا که علامت استقبال بود

آنرا حذف کردند بعد حذف ساکن مانند نظر کردند بعین کلمه او مکسور بود
همزهٔ وصل مکسور در اولش در آوردند امر میان باشد بسکون آخر آخرش را
وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد ائذب گردید بعده همزهٔ ساکن
ماقبل او مکسور آن همزه را بیا بدل کردند ایذب شد **مهموز العین** از باب
فَعَلَ یَفْعَلُ الزأر بانگ کردن شیر زَأَرَ یَزْأَرُ زَأْرًا فهو زَائِرٌ زائران زائرون
زائرة زرّاء زرّاز زرّار زور زوراء زوران زوّار زوّاد زویئر
زائرة زائرتان زائرات زوائر زور زویئرة وزئر یزأر زورا
فذاک مزءور مزءوران مزءورون مزءورة مزءورتان مزءورات
مزائیر مزائر مزیئرة لم یزأر لم یزأر لا یزأر لا یزأر لن یزأر
لن یزأر الامر منه ازأر لتزأر لیزأر لیزأر والنهی عنه لا تزأر لا تزأر لا یزأر
لا یزأر الظرف منه مزأر مزأران مزائر مزیئر والآلة منه مزأر مزأران
مزائر مزیئر مزأرة مزأرتان مزائر مزیئرة مزآر مزآران
مزائیر مزیئیر افعل التفضیل منه ازأر ازأران ازأرون ازائر
ازیئر والمونث منه زأری زأریان زأریات زأر زأیری
الامر منه ازأرا ازأروا ازأری ازأریا ازأرن **مهموز اللام**
از باب **فَعَلَ یَفْعَلُ** الهناء بگواریدن طعام هنأ یهنأ هنأ فهو هانئ
هانئان هانئون هناء هنأة هناء هنأ هنؤ هنأن هناء هناء هنوء
هوانئ هانئة هانئتان هانئات هوانئ هناء هنوئة وهنئ یهنأ
هنأ فذاک مهنوء مهنوءان مهنوءون مهنوءة مهنوءتان مهنوءات

مبانی مجہول مبنیۃ لم یبنیا لم یبنیا لن یبنیا لن یبنیا الامر منہ ابنیا لیبنیا

لیبنیا لیبنیا والنہی عنہ لا تبنیا لا تبنیا لا یبنیا لا یبنیا ... الظرف منہ

مبنیا مبنیان مبانی مبنی ... والآلۃ منہ مبنیا مبنیان مبانی مبنی

مبنیتان مبانی مبنیۃ مبنیا مبنیان مبانی ... افعل التفضیل ابنیٰ

ابنیان ابنون اباني ... والمؤنث منہ بنییٰ بنییان بنی ...

... دوم از باب ضرب یضرب ... ناقص ...

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... لا ... لن ... الامر ... [illegible]

والنہی عنہ ... الظرف منہ ... [illegible]

... والآلۃ منہ ... [illegible]

... [illegible]

... والمؤنث منہ ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] لم ... لا ...

لن ... الامر منہ ... والنہی عنہ لا ... لا ...

لا تَجِیْ لا یُجَأْ و الظرف منه مَجِیْ مَجِیْیَانِ مَجَایَا مَجِیْ و الآلة منه مِجْیَاءٌ مِجْیَاءَانِ مَجَایَا مِجْیَیٌ مِجْیَیَةٌ
مِجْیَیَتَانِ مَجَایَا مِجْیَیَةٌ مِجْیَاءٌ مِجْیَاءَانِ مَجَایِیْ مُجَیْیِیْ افعل التفضیل منه اَجْیَا اَجْیَانِ
اَجْیَوْنَ اَجَایَا اَجْیٌ و المونث منه جُیْیٰ جُیْیَانِ جُیْیَاتٌ جُیَیٌ جُیَیَیٌ ماضی معلوم
جَاءَ جَاءَا جَاؤُا جَاءَتْ جَاءَتَا جِئْنَ جِئْتَ جِئْتُمَا جِئْتُمْ جِئْتِ جِئْتُمَا جِئْتُنَّ
جِئْتُ جِئْنَا ماضی مجهول جِیْیَ جِیْیَا جِیْئُوْا جِیْئَتْ جِیْئَتَا جِئْنَ جِئْتَ جِئْتُمَا جِئْتُمْ
جِئْتِ جِئْتُمَا جِئْتُنَّ جِئْتُ جِئْنَا مضارع معلوم یَجِیْ یَجِیْئَانِ یَجِیْئُوْنَ تَجِیْ
تَجِیْئَانِ یَجِئْنَ تَجِیْ تَجِیْئَانِ تَجِیْئُوْنَ تَجِیْئِیْنَ تَجِیْئَانِ تَجِئْنَ اَجِیْ نَجِیْ مضارع مجهول
یُجَاءُ یُجَاءَانِ یُجَاؤُوْنَ تُجَاءُ تُجَاءَانِ یُجَئْنَ تُجَاءُ تُجَاءَانِ تُجَاؤُوْنَ
تُجَائِیْنَ تُجَاءَانِ تُجَأْنَ اُجَاءُ نُجَاءُ جَاءَ در اصل جَیَأَ بود یا متحرک ماقبل او
مفتوح آن یا را بالف بدل کردند جاء شد برین قیاس ست تا جَاءَتَا جِئْنَ
در اصل جَیَأْنَ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند
التقاء ساکنین شد میان الف و همزه الف را حذف کردند جَئْنَ شد
[illegible] فتحه جیم را بکسره بدل کردند تا دلالت کند برحذف یا جِئْنَ شد و ترا
[illegible] سکون ماقبل او مکسور آن همزه را بیا بدل کردند جِیْنَ شد
[illegible] برین قیاس [illegible] تا جِئْنَا تعلیل دوم جِئْنَ در اصل جَیَأْنَ بود نقل کرد
[illegible] کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد
[illegible] ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و همزه یا را حذف کردند
جِئْنَ شد برین قیاس ست تا جِئْنَا یَجِیْ در اصل یَجِیْئُ بود کسره بر یا ثقیل بود
نقل کرده بما قبل دادند یَجِیْ شد برین قیاس ست در باقی مگر یَجِئْنَ تَجِئْنَ

کہ یا بالتقاء ساکنین افتاد چنانچہ در یجئن یجیئن در اصل یجیئین بود کسرہ بر یا ثقیل بود
نقل کردہ بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان یا و ہمزہ یا را حذف کردند یجیئن شد
و ترا رسد کہ گوئی ہمزہ ساکن ماقبل او مکسور آن ہمزہ را بیا بدل کردند یجیئن شد. یجاءُ
در اصل یجیأُ بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بما قبل او دادند
بعدہ یا در اصل متحرک بود الحال ماقبل او مفتوح گشت آن یا را با الف بدل کردند
یجاءُ شد. برہمین قیاس است در باقی اگر در یجاءان و تجاءان کہ در اصل یجیأان و
تجیأان بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بما قبل دادند
بعدہ یا در اصل متحرک بود الحال ماقبل او مفتوح گشت آن یا را با الف بدل کردند
التقاء ساکنین شد میان الف و ہمزہ الف را حذف کردند یجاءن و تجاءن شد
و ترا رسد کہ گوئی ہمزہ ساکن ماقبل او مفتوح آن ہمزہ را با الف بدل کردند یجاءان
و تجاءان شد جاءٍ در اصل جائی بود بتقدیم الیاء علی الہمزۃ یا واقع شد بعد از الف
زائدہ و در اصل بسلامت نماندہ است آن یا را بہمزہ بدل کردند جاءئ شد بعدہ
دو ہمزہ در یک کلمہ بہم آمدند یکی از ایشان مکسور بود ثانی را بیا بدل کردند جائیٌ شد
ضمہ بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف
کردند جاءٍ شد و این مذہب سیبویہ است اما بر مذہب امام خلیل قلب مکانی
نمودہ یا را بجائے ہمزہ بردند و ہمزہ بجائے یا از تحرز عن اجتماع الاعلالین
جایئے شد بعدہ اعلال قاضٍ کردند جاءٍ شد جاءیان در اصل جاییان بود
یا واقع شد بعدہ الف اسم فاعل و در اصل بسلامت نماندہ است آن یا را
بہمزہ بدل کردند جاءان شد بعدہ دو ہمزہ در یک کلمہ بہم آمدند یکی از ایشان

مکسور بود ثانی را بیا بدل کردند جَایِیان شد یا قلب مکانی کردند جَاءُون در اصل
جَایِؤن بود یا واقع شد بعد الف اسم فاعل در اصل اعلالست نمانده ست
آن یا را بهمزه بدل کردند جاءِءُون شد بعده دو همزه دریک کلمه بهم آمدند یکی از
ایشان مکسور ثانی را بیا بدل کردند جاءِیُون شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده
بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو
یا را حذف کردند جاءُون شد تعلیل دوم جَاءُون در اصل جَایِؤُن بود قلب
مکانی کرده همزه را بجاے یا آوردند و یا را بجاے همزه جَائِیُون شد بعده ضمه
بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد
میان یا و واو یا را حذف کردند جاءُون شد جَاءَةٌ جمع تکسیر از ان جاءٍ ست
جاءٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوے
اصلش که جَایِئٌ بود حرف اول مفتوح ست ثالث را نیز فتحه دادند و در آخرش
تا در آورده الف وحدان را حذف کردند جَیَأَةٌ شد بعده یا متحرک ما قبل او
مفتوح آن یا را بالف بدل کردند جَاءَةٌ شد جُیَّاءٌ جمع تکسیر از ان جاءٍ ست
جاءٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند
بسوے اصلش که جَایِئٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته
فتحه دادند بعد مشدد الف جمع تکسیر در آوردند و الف وحدان را حذف کردند
جُیَّاءٌ شد جُیَّئٌ جمع تکسیر از ان جاءٍ ست جاءٍ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوے اصلش که جَایِئٌ بود حرف اول را
ضمه دادند ثالث را مشدد ساخته فتحه دادند و الف وحدان را حذف کردند

جُجیٌ شد جُجیٌ جمع تکسیر ازان جابرست جابر اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که جابیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را
سکون ساخته الف وحدان را حذف کردند جُجیٌ شد بعده ضمه جیم را بکسره بدل کردند
از جهت مناسبت یا جِجیٌ شد جِبیاً جمع تکسیر ازان جابرست جابر اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که جابیٌ بود حرف
اول را ضمه دادند ثالث را فتحه دادند و در آخر او الف ممدوده در آورده الف جابر را
حذف کردند جُبَیاءٌ شد بعده ضمه جیم را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا دیا را
ساکن کردند از جهت تخفیف جِبیاءٌ شد جُبیانٌ جمع تکسیر ازان جابرست جابر اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که جابیٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را سکون ساخته در آخر او الف ونون
مزیدتان در آورده الف وحدان را حذف کردند جُبیانٌ شد بعده ضمه جیم
را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا جِبیانٌ شد جَبایا جمع تکسیر ازان جابر
ست جابر اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند
رد کردند بسوی اصلش که جابیٌ بود حرف اول را کسره دادند ثالث را فتحه
بعد ثالث الف جمع تکسیر در آورده الف وحدان را حذف کردند جَبایا شد جُبُوٌّ
جمع تکسیر ازان جابرست جابر اسم وحدان بود چون خواستند که اسم
وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که جابیٌ بود حرف اول
وثالث را ضمه دادند بعد ثالث واو مسکون در آورده الف وحدان را حذف
کردند جُبُوٌّ شد جُبیٌّ تصغیر ازان جابرست جابر اسم مکبر بود چون خواستند که

اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که جائے بود حرف اول را ضمه دادند
ثانی قابل حرکت نبود واو را بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یاے تصغیر را آوردند
چُوَیْجِیْ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را
در دوم ادغام کردند چُوَیِّیْ شد جائیة جائیات جائیات شد جوائی جمع جوائج
جائچة ... جائیة بود یا واقع شد بعد الف ... فاعل ... اسم ...
ثانیه ... یا را بهمزه بدل کردند جائئة شد بعده دو همزه در یک کلمه بهم آمدند
یکے از ایشان مکسور ثانی را بیا بدل کردند جائیة شد و تعلیل دوم جائیة در اصل
جائیة بود ... گرده ... جائیة شد
بر ... باقی ... جائیة ... جائیة جمع و چون بو
چون خواستند که اسم ... جمع تکسیر کنند ... اصلش که جائیة بود
حرف اول مفتوح ساختند ثانی ... آخر ... بدل کردند
سوم جا الف جمع تکسیر را آوردند ... شد
بعده یا واقع شد بعد الف ... ما قبل الف ... آن یا را
بهمزه بدل کردند جوائی شد بعده دو همزه در یک کلمه بهم آمدند یکی از ایشان مکسور
بود ثانی را بیا بدل کردند جوائی شد بعده همزه مکسور واقع شد میان الف
و یا آن همزه را بیاء مفتوحه بدل کردند جوایَیُ شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح
آن یا را بالف بدل کردند جوایا شد تعلیل دوم جوایا جمع تکسیر ... جائیة است
جائیة اسم واحد ... چون خواستند که اسم واحد را جمع تکسیر کنند رد کردند
بسوی اصلش که جائیة بود ... اول مفتوح ساخت ثانی قابل حرکت نبود آن را

بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا الف جمع تکسیر در آورده تا و وحدان را حذف کردند جوائے
شد بعده قلب مکانی کرده همزه را بجای یا بردند و یا بجای همزه جوائی شد بعده همزه مکسوره
واقع شد میان الف و یا آن همزه را بیاء مفتوحه بدل کردند جوائی شد بعده یای متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند جوایا شد جئی جمع تکسیر از ان جائیة است
جائیة اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که جایئة بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را ساکن و ساختند فتحه الف و
تا و وحدان را حذف کردند جیئی شد جوئیة تصغیر از ان جائیة است جائیة اسم
مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که جائیة بود حرف
اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو مفتوحه بدل کردند سوم جا یاء
تصغیر در آوردند جوییئة شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن
ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند جویئة شد و نزار سد که کی همزه مفتوح
ما قبل او مکسور آن همزه را بیا بدل کردند جوییة شد بعده یاء ثالث را حذف کردند
جویة شد بعده کسره یا را بفتحه بدل کردند برای مناسبت تاء تانیث جویة شد مجیء
مجیئان مجیئون مجائی مجیئی مجیء در اصل مجیوء بود ضمه بریا ثقیل بود نقل کرده
بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان یا و واو نزد بعضے اول افتاد لان الثانی
علامة والعلامة لا تحذف مجوء شد بعده ضمه جیم را بکسره بدل کردند تا دلالت کند
بر حذف یا و واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند مجیء شد بر وزن
مفیل نزد بعضے ثانی افتاد لان الثانی زائدة والزائدة احق بالحذف مجیء شد بعده
ضمه جیم را بکسره بدل کردند از جهت مناسبت یا مجیء شد بر وزن مفعل و برین قیاس است

در باقی محایی جمع تکسیر از آن محیی ست محیی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که محیو بود حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز
فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که مابعد الف جمع تکسیر بود آن را
کسره دادند محاییو شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند محاییی
شد و بعضے همزه واقع شد بعده یاء زائده آن همزه را بیا بدل کردند محاییی شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول را در دوم ادغام کردند محایی شد محیی تصغیر از آن
محیی ست محیی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که
محیو بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفے که
مابعد یاء تصغیر بود آن را کسره دادند محییو شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو
را بیا بدل کردند محییی شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان
ساکن اول را در دوم ادغام کردند محییی شد بعده یاء ثالث را حذف کردند محیی شد
محییان محییات محایی محییه محایی جمع تکسیر از آن محییه ست محییه اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوے
اصلش که محیوة بود حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا
الف جمع تکسیر در آوردند حرفے که مابعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند
محاییوة شد بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند محاییة شد
و تاء وحدان را حذف کردند محایی شد محییه تصغیر از آن محییه ست محییه
اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوے اصلش
که محیوة بود حرف اول را ضمه دادند و ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند

حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آن را کسره دادند تحیوة شد بعده واو ساکن ما قبل او مکسور
آن واو را بیا بدل کردند تحییة شد بعده سه حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین
حرف از ایشان ساکن اول را در دوم ادغام کردند تحیّیة شد بعده یاء ثالثه
را حذف کردند تحیّة شد. و نیز ترا رسد که گویی همزه ساکن ما قبل او مکسور آن همزه
را بیا بدل کردند تحیّیة شد بعده یاء ثالث را حذف کردند تحیّیة شد. بعده کسره یا را
بفتحه بدل کردند برای مناسبت تاء تانیث تحیّة شد لم یُحَیِّ در اصل یُحَیِّیُ بود چون
لم جازمه در اول فعل مضارع در آمد آخرش را جزم کرد علامت جزمی سقوط حرکت
التقاء ساکنین شد میان یا و همزه یا حذف کردند لم یُحَیِّ شد و ترا رسد که گویی
همزه ساکن ما قبل او مکسور آن همزه را بیا بدل کردند لم یُحَیِّ شد برین قیاس است
در صیغه‌های واحد معلوم و مجهول و در تثنیه و تخفیف الامر منه حَیِّ حَیِّیا حَیُّوا حَیِّی
حَیِّیا حَیِّینَ حَیِّ در اصل تُحَیِّی بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند
ما بعد حذف متحرک ماند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت
وقفی سقوط حرکت شد. التقاء ساکنین شد میان یا و همزه یا را حذف کردند
حَیِّ شد و ترا رسد که گویی همزه ساکن ما قبل او مکسور آن همزه را بیا بدل کردند حَیِّ شد
تعلیل دوم حَیِّ در اصل اُحَیِّی بود تا تو را تحیّه تا که علامت استقبال بود آن را
حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند نظر کردند بعین کلمه عین کلمه را مکسور بود همزه
وصل مکسوره در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند
علامت وقفی سقوط حرکت شد احَیِّی گر بعده کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده
با قبل دادند التقاء ساکنین شد میان یا و همزه یا را حذف کردند احَیِّ شد بعده

بحرکت جیم از همزه وصل استغنا حاصل شد همزه را حذف کردند جئ شد و تزار ساکنه
گوئی همزهٔ ساکن ماقبل او مکسور آن همزه را بیا بدل کردند جئ شد علی هذا القیاس
در باقی نیز تعلیل بر همین دستور جاری است صیغه‌های امر بلام و نهی و تزار سد
که گوئی تا آخر الظرف منه مجیئ مجیئان مجایا مجیئ مجیئی در اصل مجیئ بود کسره
بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند مجیئ شد برین قیاس مجیئان مجایا جمع
تکسیر از آن مجیئی است مجیئی اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند رجوع کردند بسوی اصلش که مجیئ بود حرف اول مفتوح است
ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند مجائیی شد بعده قلب مکانی
کردند همزه را بجای یا بردند و یا را بجای همزه مجائی شد بعده همزه مکسوره
واقع شد میان الف و یا آن همزه را بیای مفتوحه بدل کردند مجایی شد
بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند مجایا شد مجیئ تصغیر
از آن مجیئ است مجیئ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رجوع کردند
بسوی اصلش که مجیئ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جای یای
تصغیر در آوردند مجییئ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف
از اینها ساکن اول را در دوم ادغام کردند مجیئ شد والآلة منه مجیئ
مجیئان مجایا مجیئی مجایا جمع تکسیر از آن مجیئی است مجیئی اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند
[illegible] در آوردند حرفی که بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند
[illegible] قلب مکانی کردند همزه را بجای [illegible] و یا را بجای همزه

مجائی شد بعده همزه مکسور واقع شد میان الف و یا آن همزه را بیاء مفتوحه بدل کردند مجایی شد
بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند مجایا شد مُجَیّی تصغیر از آن مجبی ست
مجبی اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را
فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند مُجَیبِی شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند
مُجَیّی شد مجیبیة مجیبیات مجابی یا مجبیة مجایا جمع تکسیر از آن مجبیة ست مجبیة اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا
الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آنرا کسره دادند مجابیة شد
قلب مکانی کرده همزه بجای یا بردند و یا را بجای همزه مجائیة شد بعده همزه مکسوره
واقع شد میان الف و یا آن همزه را بیاء مفتوحه بدل کردند مجایَیَة شد بعده یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند مجایاة شد بعده تاء وحدان را حذف
کردند مجایا کردند مُجَیبِیَة تصغیر از آن مجبیة ست مجبیة اسم مکبر بود چون خواستند که
اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند
حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود آنرا کسره دادند مُجَیبِیَة شد بعده دو حرف از یک جنس
بهم آمدند اولین حرف از ایشان ساکن اول را در دوم ادغام کردند مُجَیِّیَة شد
مجیار مجیاران مجایی بمجیے مجایی جمع تکسیر از آن مجیار ست مجیار اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول و ثانی را فتحه دادند
سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند
بعده الف ساکن ما قبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مجایی شد بعده همزه

واقع شد بعد یا مده زائده آن همزه را بیا بدل کردند مُجَایِيٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُجَايِّيٌ شد مُجَيِّيٌ تصغیر از ان مُجَيَّاً وست مُجَيَّاءٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یار تصغیر در آوردند حرفے که مابعد یار تصغیر بود آن را کسره دادند بعده الف ساکن ماقبل او مکسور آن الف را بیا بدل کردند مُجَيْيِيٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند نخستین حرف از ایشان ساکن بود اول را در دوم ادغام کردند مُجَيِّيٌ شد بعده همزه واقع شد بعد یا مده زائده آن همزه را بیا بدل کردند دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُجَيِّيٌ شد افعل التفضیل منه اَجْيَأُ اَجْيَآنِ اَجْيَئُونَ اَجَايَا اَجْيِي اَجَايَا جمع تکسیر از ان اَجْيَأُ رست اَجْيَاءُ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند حرف اول مفتوح ست ثانی را نیز فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفے که مابعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند اَجَائِيُ شد بعده قلب مکانی کرده همزه را بجای یا بردند و یا را بجای همزه اَجَائِيٌ شد بعده همزه مکسور واقع شد میان الف و یا آن همزه را بیاے مفتوحه بدل کردند اَجَايِيُ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند اَجَايَا شد اُجَيْيِيٌ تصغیر از ان اَجْيَأُ رست اَجْيَاءُ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یار تصغیر در آوردند حرفے که مابعد یار تصغیر بود آن را کسره دادند اُجَيْيِيٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اُجَيِّيٌ شد والمؤنث منه

جُبَیّ جُبَیّان جُبَیّات جِبَیّ جِبَیّ جِبَیّ جِبَیّا در اصل جُبَیّ بود ضمهٔ جیم را بکسره بدل کردند از جهت
مناسبت یا جِبَیّ شد برین قیاس ست باقی جُبَیّا جمع تکسیر از ان جُبَیّ ست جُبَیّ اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش
که جُبَیّ بود حرف اول مضموم ست ثانی را فتحه دادند الف وحدان را حذف کردند
جُبَیّا شد جُبَیّ تصغیر از ان جُبَیّ ست جُبَیّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را
مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که جُبَیّ بود حرف اول مضموم ست ثانی را
فتحه دادند و سوم جا یاء تصغیر در آوردند جُبَیّیٔ شد ترا رسد که گوئی همزه مفتوح ما قبل
او یای ساکنه مده زائده آن همزه را بیا بدل کردند جُبَیّیْ شد بعده دو حرف از یک
جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند جُبَیّ شد

مهموز الفاء و ناقص یائی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ الاِتیان آمدن تعلیل این باب

مانند رَمَی یَرْمِی ست اَتَی یَاْتِی اِتْیَاناً و اِتْیَاناً فهو آتٍ آتِیَانِ آتُونَ آتَاة آتَاة آتٍ اُتّی
اُتّاء اِتْیَان اُتَاۃ آتِی آتِیَۃ آتِیَتَانِ آتِیَات اَوَاتٍ آتٍ اُوَیْتِیَۃ
و اُتِیَ یُوْتٰی اِیْتَاءً و اِیْتَاناً فذاک مَاْتِیٌّ مَاْتِیَّانِ مَاْتِیُّونَ مَاْتِیَّةٌ مَاْتِیَّتَانِ مَاْتِیَّاتٌ
مَآتِی مَآتِی مُاَیْتِیَّة لم یَاْتِ لم یُوْتَ لا یَاْتِی لا یُوْتٰی لن یَاْتِیَ لن یُوْتٰی الامر منه
اِیْتِ لِتُوْتَ لِیَاْتِ لِیُوْتَ والنهی عنه لا تَاْتِ لا تُوْتَ لا یَاْتِ لا یُوْتَ
الظرف منه مَاْتًی مَاْتَیَانِ مَآتٍ مُاَیْتٍ والآلة منه مِیْتًی مِیْتَیَانِ مَآتٍ مُاَیْتٍ
مِیْتَاۃ مِیْتَاتَانِ مَآتٍ مُاَیْتِیَّة مِیْتَاء مِیْتَاءَانِ مَآتِی مُاَیْتِی افعل التفضیل منه آتٰی آتَیَانِ
آتُونَ اَوَاتٍ اُوَیْتٍ والمؤنث منه اُتْیٰ اُتْیَانِ اُتْیَاتٌ اُتًی اُتَیّ ماضی
معلوم اَتٰی اَتَیَا اَتَوْا مانند رَمٰی رَمَیَا رَمَوْا ماضی مجهول اُتِیَ اُتِیَا اُتُوْا تا آخر

رمی رمیا رموا مضارع معلوم یأتی یأتیان یأتون الخ مانند یرمی یرمیان یرمون
مضارع مجهول یؤتی یؤتیان یؤتون مانند یرمی یرمیان یرمون الامر منه
ایت ایتیا ایتوا ایتی ایتیا ایتین بعضے ہر دو ہمزہ را حذف کنند لکثرة الاستعمال
تِ تیا توا تی تیا تین نیز انند مهموز العین **ومثال واوی از باب فَعَلَ یَفعِلُ**
الوأد زنده در گور کردن و آواز سخت کردن وأد یئد وأدا فهو وائد وائدان
وائدون وائدة وائدتان وائدات وأد وأدة وائد وؤد وأدة وئدان ووأد وؤد وواد وواید
وائدٌ وائدتان وائداة اوائد وأد اوئدة وؤد وؤد یؤد ووأد فذاک
موءود موءودان موءودة موءودتان موءودات موائد موئید موئدة لم
یئد لم یؤد لا یئد لا یؤد لن یئد لن یؤد الامر منه ائد لتؤد لیئد لیؤد
والنهی عنه لا تئد لا تؤد لا یئد لا یؤد الظرف منه موئد موئدان موائد موئید
والآلة منه میئد میئدان موائد موئید میئدة میئدتان موائد موئیدة میئاد
میئادان موائید موئیید **افعل التفضیل** منه اوأد اوأدان اوأدون اواد
اوئید والمؤنث منه وؤدی وؤدیان وؤدیات وؤد وؤیدی واود واود
واود الخ ئد ئدا ئدوا الخ یئد یئدان یئدون الخ یؤد یؤدان
یؤدون تا آخر امر اود اودا اودی اودا اودن **مهموز الفا ولفیف**
مقرون از باب فَعَلَ یَفعِلُ الأی جا گرفتن ادی یأدی ادیا فهو آد آدیان
آدون آدیة آدیتان آدیات اوادٍ اوادی اوادی اوادیة ادیا آدیة آدیتان
آدیات اواد ادی ادیة وادی یودی ادیا فذاک مادی مادیان مادیون
مادیة مادیتان مادیات مادی مادیی مادیة لم یاد لم یود لا یادی لا یودی

لن یادی لن تودی الامر منه لِیُودِ لتودِ وَلیَا وَلیَه وَ النهی عنه لا تا و لا تو و لا یا و لا یو
الظرف منه یادی یادیان یاد یای والآلة منه میدی میدیان یاد یای میداۃ میدیان
یادیانه یاداه میداران یادی یادی افعل التفضیل منه آدی آدیان آدون اوا
ادی والمونث منه دُنی دُیان دُیات ادی ادی این باب مانند طوی یطوی ست
ماضی معلوم ادی ادیا ادوا تا آخر مانند تعلیل رمی رمیا رموا ست ماضی مجهول ادی
ادیا ادوا تا آخر مانند رمی رمیا رموا تا آخر یادی یادیان تا آخر مانند یرمی یرمیان
تا آخر یودی یودیان تا آخر مانند یرمی یرمیان تا آخر امر حاضر معلوم اُدِ اُدیا اُدوا
اُدی اُدیا اُدین جمع ونهٔ العین ولفیف مفروق از باب فعل یفعل
الوای وعد ولی وقاء ایب شدن دای یای وایا وهو وا وایان واون واة
واو وری وی ویای ویان وار وای اوی وایه وانیان واقیات
اوای اوای اوییة وی یوی ویای فذاک مویٔ مویان موی موییه
مویان مویات مواثی مویٔ موی مویة لم یالم یوالا یجی لا تو لن یای
لن یوی الامر منه لیو لیا لیو والنهی عنه لا تا لا تو لا ای لا یو
الظرف منه موی مویان مواء موی والآلة منه میی میان مواء
موی میاه میان موار میه میاء میاران مواء مونی
افعل التفضیل منه اوی اویان اوون اویا اوی والمونث منه
وی ویان ویات وی وی چون وقی لیقی ست وای ویا تا آخر
چون رمی رمیا تا آخر وی ویا الخ چون رمی رمیا تا آخر یی یبان تا آخر
چون یلی یلیان تا آخر یوی یویان تا آخر چون یقی یوقیان تا آخر الآخر

آیا اوانی آیا آیین مضاعف ثلاثی از باب فَعَلَ یَفْعُلُ المَدُّ کشیدن مَدَّ یَمُدُّ
مَدًّا فهو مادٌّ و مادّان مادّون مادّةٌ مادّتان مادّات مُدّاد مُدَّد مُدّاد مُدّان مُدّاد مُدود مُدَّد مادّة مادّات
ماوادّ مواد مُدّ مُدّد مُدّد مُدّ مُدّ مذاک مُدَّ یُمَدُّ مَدًّا فهو ممدودٌ ممدودان ممدودون
ممدودة ممدودتان ممدودات مُدَّ مُدّا مُدّوا مُدّی مُدّا امدُدنَ لم یمدّ لم یمدّا لم یمدّوا لم یمدّ
لم یمدّا لا یمدّ لا یمدّا لا یمدّون لا یمدّ [illegible] لیمدّ لیمدّا لیمدّوا لیمدّ [illegible]
لا تمدّ لا تمدّا لا تمدّوا لا یمدّ لا یمدّا الظرف منه مَمَدٌّ مَمَدّان مَمادّ مُمَیدٌ والآلة
مِمَدٌّ مِمَدّان مَمادّ مُمَیدٌ مِمَدّة مِمَدّتان مَمادّ مُمَیدة مِمداد مِمدادان مَمادید مُمَیدید
افعل التفضیل منه اَمَدُّ اَمَدّان اَمَدّون اَمادّ اُمَیدّ والمؤنث منه مُدّی
مُدّیان مُدّیات مُدَد مُدّیات بدانکه ماضی معلوم مَدَّ مَدّا مَدّوا مَدَّت مَدَّتا مَدَدْنَ مَدَدْتَ
مَدَدْتُما مَدَدْتُم مَدَدْتِ مَدَدْتُما مَدَدْتُنَّ مَدَدْتُ مَدَدْنا مَدَّ در اصل مَدَدَ بود دو
حرف از یک جنس بهم آمدند متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام
کردند مَدَّ شد برین قیاس است مَدَّتا مَدَّت مَدَدْتَ در اصل مَدَدْتَ بود دال
و تا قریب المخرج بهم آمدند دال را تا کردند تا را در تا ادغام کردند مَدَّتَّ شد
ماضی مجهول مُدَّ مُدّا مُدّوا مُدَّت مُدَّتا مُدِدْنَ مُدِدْتَ مُدِدْتُما مُدِدْتُم مُدِدْتِ مُدِدْتُما
مُدِدْتُنَّ مُدِدْتُ مُدِدْنا مُدَّ در اصل مُدِدَ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند
متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مُدَّ شد برین قیاس است تا
مُدِدْنا مضارع معلوم یَمُدُّ یَمُدّان تا آخر یَمُدُّ در اصل یَمْدُدُ بود دو حرف
از یک جنس بهم آمدند حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
اول را در دوم ادغام کردند یَمُدُّ شد برین قیاس است باقی تا در اصل

مادّدْ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند. هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم
ادغام کردند مادّ شد. برین طریق باقی ست مَوادّ جمع تکسیر ازان مادّ ست مادّ اسم
وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند. رد کردند بسوی اصلش
که مادِدْ بود حرف اول مفتوح ست ثالث را نیز فتحه دادند. در آخرش تا دادند
الف وحدان را حذف کردند مَدَدَة شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند.
هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مَدَّة شد. مَدَّات جمع تکسیر
ازان مادّ ست مادّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند.
رد کردند بسوی اصلش که مادِدْ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را شد و ساخته
فتحه بعد ثالث الف جمع تکسیر در آوردند الف وحدان را حذف کردند مُدَدَات شد
مُدَد جمع تکسیر ازان مادّ ست مادّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند. رد کردند بسوی اصلش که مادِدْ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث
را شد و ساخته فتحه و الف وحدان را حذف کردند مُدَدْ شد. مُدُدْ جمع تکسیر ازان مادّ
مادّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند. رد کردند بسوی
اصلش که مادِدْ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را سکون ساخته الف
وحدان را حذف کردند مُدْدْ شد. بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول
ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مُدّ شد. مُدَّاد جمع تکسیر ازان
مادّ ست مادّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند.
رد کردند بسوی اصلش که مادِدْ بود حرف اول را ضمه دادند ثالث را فتحه
و در آخرش الف ممدوده در آوردند الف وحدان را حذف کردند مُدَدَاء شد

بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند پس دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام
کردند مدادّ شد مدان جمع تکسیر ازان مادّیست مادّ اسم وحدان بود چون خواستند
که اسم وحدان را جمع کنند رد کردند بسوی اصلش که مادد بود حرف اول را
ضمه دادند ثالث را سکون ساختند در آخرش الف و نون مزیدتان در آوردند
الف وحدان را حذف کردند مددان شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مدّان شد مادّة موادّ مانند
ضاربة ضوارب ست اما بسوی اصلش رد میکنند مویدة تصغیر ازان مادّة ست
مادّة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش
که ماددة بود حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آنرا بواو مفتوحه
بدل کردند سوم جا یاء تصغیر در آوردند مویددة شد بعده دو حرف از یک جنس
بهم آمدند اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مویدّة شد. مادّة مادّتان
مادّات موادّ مدد مویدة موادّ جمع تکسیر ازان مادّة ست مادّة اسم وحدان بود
چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که ماددة
بود حرف اول مفتوح ست ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو مفتوحه بدل کردند
سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند مواددة تاء وحدان را حذف کردند موادد شد بعده
دو حرف از یک جنس در یک کلمه بهم آمدند پس متحرک اول را ساکن کرده
در دوم ادغام کردند موادّ شد. موادّ مانند ضوارب ست اما بسوی اصل رد میکنند
مویدّة تصغیر ازان مادّة ست مادّة اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را
مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی قابل حرکت نبود آن را بواو مفتوحه

بدل کردند سوم جا یای تصغیر در آوردند تُوَیْدّ شد الظرف منه مَحَدّ مَحَدّان مَحادّ مُحَیْدّ مَحَدّ در اصل
محدد بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند مَحَدّ شد برین قیاس است
مَحَدّان مَحادّ جمع تکسیر از ان مَحَدّ است مَحَدّ اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را
جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَحْدَد بود حرف اول مفتوح است وثانی را نیز
فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آورده حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را
کسره دادند مَحادِد شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را
ساکن کرده در دوم ادغام کردند مَحادّ شد مُحَیْدّ تصغیر از ان مَحَدّ است مَحَدّ اسم مکبر بود چون
خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مَحْدَد بود حرف اول را
ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یای تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یای تصغیر بود آن را
کسره دادند مُحَیْدِد شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را
ساکن کرده در دوم ادغام کردند مُحَیْدّ شد والآلة منه مِحَدّ مِحَدّان مَحادّ مُحَیْدّ مِحَدّ در
اصل مِحْدَد بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را
نقل کرده بما قبل دادند بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند
مِحَدّ شد برین قیاس است مِحَدّان مَحادّ جمع تکسیر از ان مِحَدّ است مِحَدّ اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مِحْدَد بود حرف
اول وثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع
تکسیر بود آن را کسره دادند مَحادِد شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو
متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مَحادّ شد مُحَیْدّ تصغیر از ان مِحَدّ است

مُدّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که مُدْدٌ بود
حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که مابعد یاء
تصغیر بود آن را کسره دادند مُدَیْدِدٌ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو
متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مُدَیْدٌ شد وجه دوم مُدَیْد تصغیر از آن
مُدٌّ است مُدّ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند
ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند مُدَیْد شد. مُدَّةٌ مُدَّتَان مِدَاد مُدَیْدَة مُدَّة
در اصل مُدْدَةٌ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را
نقل کرده ماقبل دادند بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند
مُدَّةٌ شد برین قیاس باقی مِدَاد جمع تکسیر از آن مُدَّةٌ است مُدَّةٌ اسم وحدان بود چون
خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که مُدْدٌ بود حرف
اول و ثانی را فتحه دادند سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که مابعد الف جمع
تکسیر بود آن را کسره دادند و تاء وحدان را حذف کردند مِدَادِدٌ شد بعده دو حرف
از یک جنس جمع شدند اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند مِدَادٌ شد مُدَیْدَةٌ
تصغیر از آن مُدَّةٌ است مُدَّةٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند
رد کردند بسوی اصلش که مُدْدَةٌ بود حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء
تصغیر در آوردند حرفی که مابعد یاء تصغیر بود آن را کسره دادند مُدَیْدِدَةٌ شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند
مُدَیْدَةٌ شد وجه دوم مُدَیْدَةٌ تصغیر از آن مُدَّةٌ است مُدَّةٌ اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند

ممیدة شد بر همین قیاس ست در تصغیر ظرف و آله ممید تا آخر بر اصل خود ست
افعل التفضیل منه امد امدان امدون اماد امید امد در اصل امدد بود دو حرف از
یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کردند بما قبل دادند بعده اول
ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند امد شد بر همین وجه ست باقی
اماد جمع تکسیر از امد ست امد اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع
تکسیر کنند رد کردند بسوی اصلش که امدد بود حرف اول مفتوح ست ثانی را فتحه دادند
سوم جا الف جمع تکسیر در آوردند حرفی که ما بعد الف جمع تکسیر بود آن را کسره دادند
امادد شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده
در دوم ادغام کردند اماد شد امید تصغیر از امد ست امد اسم مکبر بود چون خواستند
که اسم مکبر را مصغر کنند رد کردند بسوی اصلش که امدد بود حرف اول را ضمه دادند ثانی
را فتحه سوم جا یاء تصغیر در آوردند حرفی که ما بعد یاء تصغیر بود آن را کسره دادند
امیدد شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده
در دوم ادغام کردند امید شد وجه دوم امید تصغیر از امد ست امد اسم مکبر بود
چون خواستند که اسم مکبر را مصغر کنند حرف اول را ضمه دادند ثانی را فتحه سوم جا یاء
تصغیر در آوردند امید شد والمونث منه مدی مدیان مدیات مدد مدیدی مدی
در اصل مددی بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را
در دوم ادغام کردند مدی شد بر همین قیاس ست باقی مدد جمع تکسیر از مدی ست مدی
اسم وحدان بود چون خواستند که اسم وحدان را جمع تکسیر کنند رد کردند بسوی
اصلش که مددی بود حرف اول مضموم ست ثانی را فتحه داده الف وحدان را حذف کردند

مُدَّ شد بعده دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام
کردند مُدٌّ شد مُدَیْدِیٌّ تصغیر آن مُدَیٌّ است مُدَیٌ اسم مکبر بود چون خواستند که اسم مکبر را
مصغر کنند پر کردند بسوی اصلش که مُدَیٌ بود حرف اول مضموم است ثانی را مفتوح و
سوم یای تصغیر در آوردند مُدَیْدِیٌّ شد **این باب چون مَدَّ یَمُدُّ است** اَلْأَزُّ فراهم
آوردن و بگشادن و دلالت کردن و از جا بجنبانیدن أَزَّ یَؤُزُّ أَزًّا فهو آزٌّ آزّانِ آزُّونَ
آزَّةٌ آزَّتانِ آزّاتٌ أُزّازٌ أُزَّزٌ أُزَّى أُزّیاتٌ أُزّانٌ إِزازٌ أُزُوزٌ أَزائِزُ أَزَّةٌ أَزَّتانِ أَزَّةٌ أَوازُّ
أُزَیْزٌ أُزَیْزَةٌ وأُزَّ یُؤَزُّ أَزًّا فذاک مَأْزُوزٌ مَأْزُوزانِ مَأْزُوزُونَ مَأْزُوزَةٌ
مَأْزُوزَتانِ مَأْزُوزاتٌ مَآزِیزُ مُؤَیْزِیزٌ مُؤَیْزِیزَةٌ لم یَؤُزَّ لم یَأْزُزْ لم یَأُزَّ لم یُؤَزَّ
لا یَؤُزُّ لا یَأُزُّ لن یَؤُزَّ لن یَأُزَّ الامر منه أُزَّ اُؤْزُزْ لِیَأُزَّ لِتَؤُزَّ لِیَؤُزَّ لِیَأْزُزْ لِیُؤْزَزْ
لِیُؤَزَّ والنهی عنه لا تَؤُزَّ لا تَأْزُزْ لا تَأُزَّ لا تُؤْزَزْ لا یُؤَزَّ لا یَأْزُزْ لا یَأُزَّ
لا یُؤْزَزْ الظرف منه مَأَزٌّ مَأَزّانِ مَآزُّ مُؤَیْزِزٌ والآلة منه مِئَزٌّ مِئَزّانِ مَآزُّ مُؤَیْزِزٌ
مِئَزَّةٌ مِئَزَّتانِ مَآزُّ مُؤَیْزَةٌ مِئْزازٌ مِئْزازانِ مَآزِیزُ مُؤَیْزِیزٌ افعل التفضیل
أَزُّ أَزّانِ أَزُّونَ أَوازُّ أُوَیْزُّ والمؤنث منه أُزّى أُزَّیانِ أُزَّیاتٌ
أُزَیْزى **مضاعف ثلاثی از باب فَعَلَ یَفْعِلُ** اَلْفِرُّ گریختن و در
دندان سپس نگاه کردن برای دانستن سال فَرَّ یَفِرُّ فِرارًا فَرًّا فهو فارٌّ فارّانِ
فارُّونَ فارَّةٌ فارَّتانِ فارّاتٌ فُرّارٌ فُرَّرٌ فُرّى فُرَّیاتٌ فُرّانٌ فِرارٌ فُرُورٌ فَوارُّ فُوَیْرٌّ
فُوَیْرَّةٌ وفُرَّ یُفَرُّ فَرًّا فذاک مَفْرُورٌ لم یَفِرَّ لم یَفْرِرْ لم یُفَرَّ لم یُفْرَرْ لا یَفِرُّ
لا یُفَرُّ لن یَفِرَّ لن یُفَرَّ الامر منه فِرَّ اِفْرِرْ لِتَفِرَّ لِتَفْرِرْ لِیَفِرَّ لِیَفْرِرْ لِیُفَرَّ لِیُفْرَرْ
والنهی عنه لا تَفِرَّ لا تَفْرِرْ لا تَفِرَّ لا تَفْرِرْ لا یُفَرَّ لا یُفْرَرْ لا یَفِرَّ لا یَفْرِرْ الظرف منه

مُغیفر مغفران مغافر مغیفیر و الآلة منه مِغفر مِغفران مَغافر مُغیفیر مِغفرة مِغفرتان مَغافر مُغیفرة
مِغفار مِغفاران مَغافیر مُغیفیر افعل التفضیل منه اَغفر اَغفران اَغفرون اَغافر اُغیفر
والمؤنث منه غُفری غُفریان غُفریات غُفَر غُفیری تعلیلات این باب مانند تعلیلات
باب ضرب است مگر در جحد و امر و نهی درین باب بسیار و جهیست ماضی معلوم غَفَر غَفَرا غَفَروا تا آخر
ماضی مجهول غُفِر غُفِرا غُفِروا تا آخر مضارع معلوم یَغفِر یَغفِران یَغفِرون تا آخر مضارع مجهول
یُغفَر یُغفَران یُغفَرون تا آخر الامر منه اِغفِر اِغفِرا اِغفِروا اِغفِری اِغفِرا اِغفِرن مضاعف
ثلاثی از باب فَعَلَ یَفعَلُ اَلبِرُّ نکوئی کردن و خشنودی مادر و پدر زندگانی کردن
و راست شدن سوگند و راست گفتن بَرَّ یَبَرُّ بِرًّا فهو بارٌّ بارّان بارّون بَرَرة بُرّار
بَرَر بِرار بِرَران بَرار بُرّ بُرور بارّة بارّتان بارّات بوارّ بَرائر بَرِیرة و بَرٌّ
فذاک مَبرور مَبروران مَبرورون مَبرورة مَبرورتان مَبرورات مَبارّ مُبَیرِیر مُبَیرِیرة
لم یَبَرَّ لم یَبَرِّ لم یَبرَر لا یَبَرُّ لا یَبَرُّ لن یَبَرَّ لن یُبَرَّ الامر منه بَرَّ اِبرَر لِیَبَرَّ لِیُبَرَّ
لِیُبرَر لِیُبرِر و النهی عنه لا تَبَرَّ لا تَبَرِّ لا تَبرَر لا تُبَرَّ لا تُبرَر لا یَبَرَّ لا یُبرَر لا یَبَرَّ لا یُبرَر
الظرف منه مَبَرّ مَبَرّان مَبارّ مُبَیرِر و الآلة منه مِبَرّ مِبَرّان مَبارّ مُبَیرِر مِبَرّة مِبَرّتان
مَبارّ مُبَیرِرة مِبرار مِبراران مَبارِیر مُبَیرِیر افعل التفضیل منه اَبَرّ اَبَرّان اَبَرّون
اَبارّ اُبَیرِر والمؤنث منه بُرّی بُرّیان بُرّیات بُرَر بُرَیری ماضی معلوم بَرَّ بَرّا
بَرّوا تا آخر بَرَّ در اصل بَرَرَ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک
اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند بَرَّ شد بَرَّ همین قیاس تا بَرَرنا ماضی
مجهول بُرَّ بُرّا بُرّوا بُرَّ اصل بُرِرَ بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند اول را ساکن کرده در دوم
ادغام کردند بُرَّ شد تا آخر مضارع معلوم یَبَرُّ یَبَرّان یَبَرّون تا آخر یَبَرُّ در اصل یَبرَرُ بود دو حرف

از یک جنس بهم آمدند هردو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند بعده اول
ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند یَبِرُّ شد برین قیاس است در
باقی صیغها مضارع مجهول یُبَرُّ یُبَرَّانِ یُبَرُّوْنَ الی آخره یُبَرُّ در اصل یُبْرَرُ بود
دو حرف از یک جنس بهم آمدند هردو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند یُبَرُّ شد الامر منه بِرَّ بِرَّا بِرُّوْا
بِرِّیْ بِرَّا اِبْرِرْنَ مثال واوی از باب افعال اَلْاِیْعَادُ بیم کردن اَوْعَدَ یُوْعِدُ
اِیْعَادًا فهو مُوْعِدٌ وَاُوْعِدَ یُوْعَدُ اِیْعَادًا فذاک مُوْعَدٌ لم یُوْعِدْ لم یُوْعَدْ لا یُوْعِدُ لا یُوْعَدُ
لن یُوْعِدَ لن یُوْعَدَ الامر منه اَوْعِدْ لِتُوْعَدْ لِیُوْعِدْ لِیُوْعَدْ والنهی عنه لا تُوْعِدْ لا تُوْعَدْ
لا یُوْعِدْ لا یُوْعَدْ الظرف منه مُوْعَدٌ مُوْعَدَانِ مُوْعَدَاتٌ ماضی معلوم اَوْعَدَ اَوْعَدَا
اَوْعَدُوْا الخ ماضی مجهول اُوْعِدَ اُوْعِدَا اُوْعِدُوْا تا آخر مضارع معلوم یُوْعِدُ یُوْعِدَانِ
یُوْعِدُوْنَ تا آخر مضارع مجهول یُوْعَدُ یُوْعَدَانِ یُوْعَدُوْنَ تا آخر الامر منه اَوْعِدْ
اَوْعِدَا اَوْعِدُوْا اَوْعِدِیْ اَوْعِدَا اَوْعِدْنَ سوای مصدر دیگر تمام در اصل خود اند
مثال یائی از باب افعال اَلْاِیْسَارُ توانگر شدن اَیْسَرَ یُوْسِرُ اِیْسَارًا فهو مُوْسِرٌ
اُوْسِرَ یُوْسَرُ اِیْسَارًا فذاک مُوْسَرٌ لم یُوْسِرْ لم یُوْسَرْ لا یُوْسِرُ لا یُوْسَرُ لن یُوْسِرَ لن یُوْسَرَ
الامر منه اَیْسِرْ لِتُوْسَرْ لِیُوْسِرْ لِیُوْسَرْ والنهی عنه لا تُوْسِرْ لا تُوْسَرْ لا یُوْسِرْ لا یُوْسَرْ
الظرف منه مُوْسَرٌ مُوْسَرَانِ مُوْسَرَاتٌ ماضی معلوم اَیْسَرَ اَیْسَرَا اَیْسَرُوْا تا آخر ماضی
مجهول اُوْسِرَ اُوْسِرَا اُوْسِرُوْا تا آخر اُوْسِرَ در اصل اُیْسِرَ بود یا ساکن ما قبل او مضموم
آن یا را او بدل کردند اُوْسِرَ شد برین قیاس است تا آخر مضارع معلوم یُوْسِرُ
یُوْسِرَانِ یُوْسِرُوْنَ تا آخر یُوْسِرُ در اصل یُیْسِرُ بود یا ساکن ما قبل او مضموم آن

یا را بواو بدل کردند یُوسِرُ شد همین قیاس ست و باقی مضارع مجهول یُوسَرُ یُوسَرَانِ یُوسَرُونَ
تا آخر یُوسَرُ در اصل یُیْسَرُ بود الخ تعلیل مضارع مجهول و اسم فاعل و اسم مفعول همین وجه
که تعلیل ماضی ست الامر منه اِیْسِرْ اِیْسِرَا اِیْسِرُوْا تا آخر در اصل نحو ست اجوف واوی
از باب افعال الاِقَامَةُ بر پا داشتن اَقَامَ یُقِیْمُ اِقَامَةً فهو مُقِیْمٌ و اُقِیْمَ یُقَامُ اِقَامَةً فذاک
مُقَامٌ لم یُقِمْ لم یُقَمْ لا یُقِیْمُ لا یُقَامُ لن یُقِیْمَ لن یُقَامَ الامر منه اَقِمْ لِتُقَمْ لِیُقِمْ لِیُقَمْ والنهی
لا تُقِمْ لا تُقَمْ لا یُقِمْ لا یُقَمْ الظرف منه مُقَامٌ مُقَامَانِ مُقَامَاتٌ ماضی معلوم اَقَامَ
اَقَامَا اَقَامُوْا الی آخره اَقَامَ در اصل اَقْوَمَ بود واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت
واو را نقل کرده بما قبل دادند واو در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت
آن واو را بالف بدل کردند اَقَامَ شد همچنین ست تا اَقَامَتَا اَقَمْنَ در اصل اَقْوَمْنَ بود واو
متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بما قبل دادند واو در اصل متحرک
بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد
میان الف و میم الف را حذف کردند اَقَمْنَ شد برین قیاس تا آخر ماضی مجهول اُقِیْمَ
اُقِیْمَا اُقِیْمُوْا تا آخر اُقِیْمَ در اصل اُقْوِمَ بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند
بعده واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند اُقِیْمَ شد برین قیاس تا
اُقِیْمَتَا اُقِمْنَ در اصل اُقْوِمْنَ بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعده
واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند التقاء ساکنین شد میان یاء و
میم یاء را حذف کردند اُقِمْنَ شد برین وجه ست تا آخر مضارع معلوم یُقِیْمُ یُقِیْمَانِ
یُقِیْمُوْنَ تا آخر تعلیل یُقِیْمُ مانند تعلیل اُقِیْمَ ست برین قیاس باقی سوای جمع مؤنث
غائبات و مخاطبات تعلیل یُقِمْنَ تُقِمْنَ مانند تعلیل اُقِمْنَ ماضی مجهول ست مضارع مجهول

یُقَامُ یُقَامَانِ یُقَامُونَ تا آخر تعلیل مانند اُقَامُ ماضی معلوم ست سوای جمع مؤنث غائبات
ومخاطبات تعلیل یُقَمْنَ وتُقَمْنَ مانند تعلیل اُقِمْنَ ماضی معلوم ست اسم فاعل مُقِیْمٌ مُقِیْمَانِ
مُقِیْمُوْنَ مُقِیْمَۃٌ مُقِیْمَتَانِ مُقِیْمَاتٌ مُقِیْمٌ دراصل مُقْوِمٌ بود واو متحرک ماقبل او حرف
صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بماقبل دادند بعده واو ساکن ماقبل او مکسور
آن واو را بیا بدل کردند مُقِیْمٌ شد بهمین وجه تا آخر اسم مفعول مُقَامٌ مُقَامَانِ
مُقَامُوْنَ مُقَامَۃٌ مُقَامَتَانِ مُقَامَاتٌ تعلیل مُقَامٌ مذکر ومؤنث مانند تعلیل
اُقَامُ ماضی معلوم ست الامر منه اَقِمْ لِیُقِمْ اَقِیْمَا اَقِیْمُوْا الخ اَقِمْ را از تُقِیْمُ بنا کردند تا که علامت
استقبال بود آن را حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند همزه قطعی محذوفه را
باز آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط
حرکت شد التقاء ساکنین شد میان یا و میم یا را حذف کردند اَقِمْ شد ودر
تثنیه وجمع نون ساقط شد و مصدر اِقَامَۃٌ دراصل اِقْوَامًا بود واو متحرک ماقبل
او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بماقبل دادند واو دراصل متحرک بود
اکنون ماقبل او مفتوح گشته آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد
میان هر دو الف الف اول را حذف کردند عوض او تا در آخرش در آوردند اِقَامَۃٌ شد

اجوف یائی از باب افعال الاطارۃ پرانیدن اَطَارَ یُطِیْرُ اِطَارَۃً فهو مُطِیْرٌ
اُطِیْرَ یُطَارُ اِطَارَۃً فذاک مُطَارٌ لم یُطِرْ لم یُطَرْ لا یُطِیْرُ لا یُطَارُ لن یُطِیْرَ لن یُطَارَ
الامر منه اَطِرْ لِتُطِرْ لِیُطِرْ لِاُطِرْ والنهی عنه لا تُطِرْ لا تُطَرْ لا یُطِرْ لا یُطَرْ الظرف منه
مُطَارٌ مُطَارَانِ مُطَارَاتٌ ماضی معلوم اَطَارَ اَطَارَا اَطَارُوْا الخ اَطَارَ دراصل
اَطْیَرَ بود یا متحرک ماقبل حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بماقبل دادند

یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن یا را بالف بدل کردند اطّارَ شد قیاس
برین ست تا اطّارتا اطّرنَ در اصل اطّیرنَ بود یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت
یا را نقل کرده بما قبل دادند یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن
یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و را الف را حذف کردند
اطّرنَ شد برین قیاس تا آخر ماضی مجهول اُطّیرَ اُطّیرا اُطّیروا تا آخر اُطّیرَ در اصل اُطّیِرَ بود یا متحرک
ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بما قبل دادند اُطّیرَ شد برین وجه ست
تا اُطّیرنَ تا اُطّرنَ در اصل اُطّیرنَ بود یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را
نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان یا و را یا را حذف کردند اُطّرنَ شد
تا آخر برین نهج ست مضارع معلوم یطّیرُ یطّیرانِ یطّیرونَ تا آخر یطّیرُ در اصل یطّیِرُ بود کسره
بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند یطّیرُ شد برین قیاس در باقی سوای جمع مونث
غائبات و مخاطبات یطّرنَ در اصل یطّیِرنَ بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل او دادند
التقاء ساکنین شد میان یا و را یا را حذف کردند یطّرنَ شد برین وجه ست تطّرنَ
مضارع مجهول یُطّارُ یُطّارانِ یُطّارونَ تا آخر تعلیل یُطّارُ مانند اطّارَ ماضی معلوم ست
برین قیاس در باقی سوای جمع مونث غائبات و مخاطبات تعلیل یُطّرنَ و تُطّرنَ
مانند تعلیل اطّرنَ ماضی معلوم ست مصدر اطّارةٌ در اصل اطّیارٌ بود یا متحرک ما قبل
او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بما قبل دادند یا در اصل متحرک بود
اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد
میان هر دو الف الف اول را حذف کردند و عوض او تا در آخرش در آوردند
اطّارةٌ شد اسم فاعل مُطّیرٌ مُطّیرانِ مُطّیرونَ مُطّیرةٌ مُطّیرتانِ مُطّیراتٌ مُطّیرٌ در اصل

مُطَّرِیٌ بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بماقبل دادند مُطَّرٍ شد
برین قیاس است باقی صیغه‌ها اسم مفعول مُطَّرًی مُطَّرَیَانِ مُطَّرَوْنَ مُطَّرَاةٌ مُطَّرَاتَانِ
مُطَّرَیَاتٌ مُطَّرًی دراصل مُطَّرَیٌ بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را
نقل کرده بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود اکنون ماقبلش مفتوح گشته
آن یا را بالف بدل کردند مُطَّرًی شد باقی نیز برین قیاس است الامر منه حاضر معلوم
اِطَّرِ اِطَّرِیَا اِطَّرُوْا اِطَّرِیْ اِطَّرِیَا اِطَّرِیْنَ اِطَّرِ را از تَطَّرِیْ گرفتند تا که علامت استقبال بود آن را
حذف کردند مابعد حذف ساکن مانده همزه وصلی مکسوره را بیاوردند امر حاضر باشد
بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد بعده یا متحرک
ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بماقبل دادند التقاء ساکنین شد
میان یا و را و یا را حذف کردند اِطَّرِ شد و در تثنیه و جمع نون ساقط میشود مگر یک
نون جمع مؤنث که بحال میماند ناقص واوی از باب افعال اَلْاِرْضَاءُ
خوشنود گردانیدن اَرْضٰی یُرْضِیْ اِرْضَاءً فهو مُرْضٍ و اُرْضِیَ یُرْضٰی اِرْضَاءً
فذاک مُرْضًی لم یُرْضِ لم یُرْضَ لا یُرْضِیْ لا یُرْضٰی لن یُرْضِیَ لن یُرْضٰی الامر منه
اَرْضِ لِتُرْضِ لِیُرْضِ و النهی عنه لا تُرْضِ لا تُرْضَ لا یُرْضِ لا یُرْضَ الظرف منه
مُرْضًی مُرْضَیَانِ مُرْضَیَاتٌ باقی معلوم اَرْضٰی اَرْضَیَا اَرْضَوْا اَرْضَتْ اَرْضَتَا
اَرْضَیْنَ اَرْضَیْتَ اَرْضَیْتُمَا اَرْضَیْتُمْ اَرْضَیْتِ اَرْضَیْتُمَا اَرْضَیْتُنَّ اَرْضَیْتُ اَرْضَیْنَا اَرْضٰی
دراصل اَرْضَوَ بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود
آن واو را بیا بدل کردند اَرْضَیَ شد بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف
بدل کردند اَرْضٰی شد اَرْضَیَا دراصل اَرْضَوَا بود واوی بود در کلمه ثالث

چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضیا شد ارضوا در اصل ارضووا بود
واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضیوا شد
بعده یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
و واو الف را حذف کردند ارضوا شد ارضت در اصل ارضوت بود واوی بود در کلمه
ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضیت شد بعده
یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
و تا الف را حذف کردند ارضت شد ارضتا در اصل ارضوتا بود واوی بود در کلمه
ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضیتا شد بعده
یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تا
الف حقیقةً ساکن و تا حکماً ساکن الف را حذف کردند ارضتا شد ارضین در اصل
ارضوْن بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را
بیا بدل کردند ارضین شد برین قیاس ست تا آخر ماضی مجهول ارضی ارضیا ارضوا
ارضیت ارضیتا ارضین ارضیت ارضیتما ارضیتم ارضیت ارضیتما ارضیتن
ارضیت ارضینا ارضی در اصل ارضو بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت
ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند ارضی شد بدین وجه ست ارضیتا ارضوا
در اصل ارضووا بود واوی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن
واو را بیا بدل کردند ارضیوا شد بعده ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعده
سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند ارضوا شد
ارضیت در اصل ارضوت بود ارضیتا در اصل ارضوتا بود ارضین در اصل ارضون بود

تمام شد تعلیل تمامی مانند تعلیل اُرْضِیَ است تعلیل دوم اُرْضِیَ در اصل اُرْضِوَ بود واو واقع شد
بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند اُرْضِیَ شد برین قیاس است باقی مضارع معلوم
یَرْضَی یَرْضَیَانِ یَرْضَوْنَ تَرْضَی تَرْضَیَانِ یَرْضَیْنَ تَرْضَی تَرْضَیَانِ تَرْضَوْنَ تَرْضَیْنَ
تَرْضَیَانِ تَرْضَیْنَ اَرْضَی نَرْضَی یَرْضَی در اصل یَرْضَوُ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون
رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یَرْضَیُ شد ضمه بریا ثقیل بود
انداختند یرضی شد یَرْضَیَانِ در اصل یَرْضَوَانِ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون
رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند یَرْضَیَانِ شد یَرْضَوْنَ در
اصل یَرْضَوُوْنَ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن
واو را بیا بدل کردند یَرْضَیُوْنَ شد ضمه بریا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد سلب
حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند یَرْضَوْنَ شد تَرْضَی
مانند یَرْضَی است تَرْضَیَانِ مانند یَرْضَیَانِ است یَرْضَیْنَ در اصل یَرْضَوْنَ بود واو
ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند یَرْضَیْنَ شد تَرْضَیْنَ واحده مونث
مخاطبه در اصل تَرْضَوِیْنَ بود واوی بود در کلمهٔ ثالث چون رابع گشت ماقبل او
ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند تَرْضَیِیْنَ شد بعده کسره بریا ثقیل بود انداختند
التقاء ساکنین شد میان هر دو یا یا اول را حذف کردند تَرْضَیْنَ شد تعلیل دوم
یُرْضَی در اصل یُرْضِوُ بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند
یُرْضِیُ شد بعده ضمه بریا ثقیل بود انداختند یُرْضَی گردید برین قیاس است باقی
مضارع مجهول یُرْضَی یُرْضَیَانِ یُرْضَوْنَ تُرْضَی تُرْضَیَانِ تُرْضَیْنَ تُرْضَی
تُرْضَیَانِ تُرْضَوْنَ تُرْضَیْنَ تُرْضَیَانِ تُرْضَیْنَ اُرْضَی نُرْضَی یُرْضَی در اصل

یرضو بود واو وی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
یرضی شد بعده یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند یرضی شد برین قیاس
در باقی مصدر ارضاء در اصل ارضاا بود یا واقع شد بعد الف زائده آن یا را بهمزه
بدل کردند ارضاء شد اسم فاعل مرضٍ مرضیان مرضون مرضیة مرضیتان مرضیات
مرضٍ در اصل مرضو بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا بدل کردند مرضی شد
بعده ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقای ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف
کردند مرضٍ شد مرضیان در اصل مرضوان بود واو واقع شد بعد از کسره آن واو را بیا
بدل کردند مرضیان شد برین قیاس ست تا آخر اسم مفعول مرضًى مرضیان مرضون
مرضاة مرضاتان مرضیات مرضًى در اصل مرضو بود واو وی بود در کلمه ثالث
چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مرضی شد بعده یا متحرک
ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین
الف را حذف کردند مرضًى شد مرضیانِ در اصل مرضوان بود واو وی بود در
کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مرضیان شد
مرضون در اصل مرضوون بود واو وی بود در کلمه ثالث چون رابع گشت
ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند مرضیون شد بعده یا متحرک ما قبل او
مفتوح آن یا را بالف بدل کردند التقای ساکنین شد میان الف و واو
الف را حذف کردند مرضون شد مرضاة در اصل مرضوة بود واو وی بود
در کلمه ثالث چون رابع گشت ما قبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند و یا را
بالف بطریق مذکور مرضاة شد برین قیاس مرضاتان مرضیات در اصل مرضوات

واوی بود در فصیح ثالث چون رابع گشت ماقبل او ضمه نبود آن واو را بیا بدل کردند
مرضیات شد. الامر منه ارضِ ارضیا ارضوا ارضی ارضیا ارضین ارضِ را از ترضی
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند مابعد حرف ساکن ماند
همزه قطعی مفتوحه در فعل باب آورده اند امر چنان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند
علامت وقف سقوط حرف علت شد ارضِ شد و در تثنیه و جمع نون ساقط شود

لفیف مفروق از باب افعال

الایجاء بخیلی کردن اوجی یوجی ایجاءً
موجٍ و اوجی یوجی ایجاءً فذاک موجٍ لم یوجِ لم یوجَ لا یوجی لا یوجی لن یوجی
لن یوجی الامر منه اوجِ لتوجِ لیوجِ لیوجَ والنهی عنه لاتوجِ لاتوجَ لایوجِ
لایوجَ الظرف منه موجًی موجیان موجیات ماضی معلوم اوجی اوجیا اوجوا اوجت
اوجتا اوجین اوجیتَ اوجیتما اوجیتم اوجیتِ اوجیتما اوجیتن اوجیتُ
اوجینا ماضی مجهول اُوجی اُوجیا اُوجوا اُوجیت اُوجیتا اُوجین اُوجیتَ
اُوجیتما اُوجیتم اُوجیتِ اُوجیتما اُوجیتن اُوجیتُ اُوجینا مضارع معلوم
یوجی یوجیان یوجون تا آخر یوجی در اصل یوجیُ بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند
یوجی شد. یوجیان بر اصل خود است یوجون در اصل یوجیون بود ضمه بر یا ثقیل بود
نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان
یا و واو یا را حذف کردند یوجون شد برین قیاس است توجون توجین در اصل
توجیین بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بماقبل دادند بعد سلب حرکت
ماقبل التقاء ساکنین شد میان هر دو یا یا اول را حذف کردند توجین شد
مضارع مجهول یوجی یوجیان یوجون تا آخر مصدر ایجاءٌ در اصل اوجایاً بود

یودت شد بعد الف زائده آن یا را بهمزه بدل کردند اوجیاء شد بعده واو ساکن ما قبل او
مکسور آن واو را بیا بدل کردند ایجاء شد اسم فاعل موجی موجیان موجون موجیة
موجیتان موجیات موجٍ در اصل موجی بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند موجٍ شد اسم مفعول موجی
موجیان موجون موجاة موجاتان موجیات موجات در اصل موجیة بود
یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند موجاة شد برین قیاس است
موجاتان الامر منه اوجِ اوجیا اوجوا اوجی اوجیا اوجین اوجِ در اصل توجی بنا کردند
تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حرف ساکن بود همزه
قطعی محذوفه را باز آوردند امر بیان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند
علامت وقفی سقوط حرف علت شد و در باقی سقوط نون میشود مگر نون
جمع مؤنث که بر حال میماند لفیف مقرون از باب افعال الاهواء
آهنگ کردن و انداختن و اشاره کردن اهوی یهوی اهواءً فهو مهوٍ واُهوی
یُهوی اهواءً فذاک مهوًی لم یهوِ لم یُهوَ لا یهوی لا یُهوی لن یهوی لن یُهوی
الامر منه اهوِ لیهوِ لیُهوَ لتُهوَ والنهی عنه لا تهوِ لا یهوِ لا تُهوَ لا یُهوَ الظرف منه مهوًی
مهویان مهویات ماضی معلوم اهوی اهویا اهووا تا آخر ماضی مجهول اُهوی
اُهویا اُهووا تا آخر مضارع معلوم یهوی یهویان یهوون تا آخر مضارع مجهول
یُهوی یُهویان یُهوون تا آخر اسم فاعل مهوٍ مهویان مهوون مهویة مهویتان
مهویات اسم مفعول مهوًی مهویان مهوون مهواة مهواتان مهویات الامر
اهوِ اهویا اهووا اهوی اهویا اهوین تعلیلهای این باب مانند تعلیلهای اوجی توجی است [illegible]

از باب افعال اَلْاِحْبَابُ دوست داشتن اَحَبَّ یُحِبُّ اِحْبَاباً فهو مُحِبٌّ و اُحِبَّ
یُحَبُّ اِحْبَاباً فذاک مُحَبٌّ لم یُحِبَّ لم یُحَبَّ لا یُحِبُّ لا یُحَبُّ لن یُحِبَّ
لن یُحَبَّ الامر منه اَحِبَّ اَحْبِبْ لِیُحِبَّ لِیُحْبِبْ لِیُحَبَّ لِیُحْبَبْ والنهی عنه
لا تُحِبَّ لا تُحْبِبْ لا تُحَبَّ لا تُحْبَبْ لا یُحَبَّ لا یُحْبَبْ الظرف منه
مُحَبٌّ مُحَبَّانِ مُحَبَّاتٌ ماضی معلوم اَحَبَّ اَحَبَّا اَحَبُّوا تا آخر اَحَبَّ در اصل اَحْبَبَ
بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
بعد از ان ساکن ثانی متحرک [illegible] اَحَبَّ شد بر این قیاس
تا اَحْبَبْنَا [illegible] اُحِبَّ اُحِبُّوا تا آخر اُحِبَّ در اصل
اُحْبِبَ بود [illegible] بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده
بما قبل دادند بعد از ان ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اُحِبَّ
شد بر این قیاس تا اُحْبِبْنَا [illegible] مضارع معلوم یُحِبُّ یُحِبَّانِ یُحِبُّونَ
تا آخر یُحِبُّ در اصل یُحْبِبُ بود دو حرف [illegible] بهم آمدند هر دو متحرک
حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند [illegible] اول ساکن ثانی متحرک اول را
در دوم ادغام کردند یُحِبُّ شد [illegible] باقی مضارع مجهول یُحَبُّ
یُحَبَّانِ یُحَبُّونَ تا آخر [illegible] اسم فاعل مُحِبٌّ مُحِبَّانِ
مُحِبُّونَ مُحِبَّةٌ مُحِبَّتَانِ [illegible] در اصل [illegible] بود دو حرف از یک
جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند بعد
اول ساکن ثانی متحرک [illegible] شد باقی بر این قیاس
[illegible] اصل

مُحِبٌّ بود دو حرف از یک جنس بہم آمدند ہر دو متحرک حرکت اول را نقل کردہ بما قبل دادند
واول را در دوم ادغام کردند مُحِبٌّ شد ہمان نہج باقی الامر منہ احِبَّ اَحِبُّ اَحِبَّا
اَحِبُّوا اَحِبِّي اَحِبَّا اَحْبِبْنَ اَحِبَّ را از تُحِبُّ بنا کردند ردکردند بسوی اصلش کہ تُحْبِبُ بود
تا کہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند بعد حذف ساکن ماند ہمزہ قطعی
محذوفہ را باز آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت
وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان ہر دو با باء اول کہ ساکن شدہ بود
برای ادغام وباء ثانی کہ ساکن شد برای علامت وقفی بعضے باء ثانی را حرکت
فتحہ دادند لان الفتحۃ اخف الحرکات بعدہ اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم
ادغام کردند اَحِبَّ شد وبعضی باء ثانی را حرکت کسرہ دادند لان الساکن اذا
حرک حرک بالکسر بعدہ اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اَحِبِّ خواندند
وبعضی بترک ادغام اَحْبِبْ خواندند ودر تثنیہ وجمع نون ساقط شد مہموز الفاء
صحیح از باب افعال الایمان گرویدن وایمن شدن وامان دادن وآمین
گفتن آمَنَ یُؤْمِنُ اِیْمَانًا فہو مُؤْمِنٌ وأُوْمِنَ یُؤْمَنُ اِیْمَانًا فذاک مُؤْمَنٌ لم یُؤْمِنْ لم یُؤْمَنْ
لَا یُؤْمِنُ لَا یُؤْمَنُ لن یُؤْمِنَ لن یُؤْمَنَ الامر منہ آمِنْ لِتُؤْمِنْ لِتُؤْمَنْ والنہی عنہ
لَا تُؤْمِنْ لَا تُؤْمَنْ لَا یُؤْمِنَنَّ لَا یُؤْمَنَنَّ الظرف منہ مُؤْمَنٌ مُؤْمَنَانِ مُؤْمَنَاتٌ ماضی
معلوم آمَنَ آمَنَا آمَنُوا تا آخر ماضی مجہول اُوْمِنَ اُوْمِنَا اُوْمِنُوا تا آخر مضارع معلوم
یُؤْمِنُ یُؤْمِنَانِ یُؤْمِنُوْنَ تا آخر مضارع مجہول یُؤْمَنُ یُؤْمَنَانِ یُؤْمَنُوْنَ تا آخر اسم فاعل
مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَانِ مُؤْمِنُوْنَ مُؤْمِنَۃٌ مُؤْمِنَتَانِ مُؤْمِنَاتٌ اسم مفعول مُؤْمَنٌ
مُؤْمَنَانِ مُؤْمَنُوْنَ مُؤْمَنَۃٌ مُؤْمَنَتَانِ مُؤْمَنَاتٌ الامر منہ آمِنْ آمِنَا آمِنُوا آمِنِي

آمنا آمن آمن را از تؤمن بنا کردند تاکہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند بعد حذف ساکن ماند ہمزہ قطعی محذوفہ را باز آوردند امر بیان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد آمن گشت بعدہ ہمزہ ساکن ما قبل او مفتوح آن ہمزہ را بالف بدل کردند آمن شد ناقص از باب تفعیل التثنیۃ دائم ثنا گفتن و دو گردانیدن و ثنی کردن کلمہ را ثنی تثنی تثنیۃ فہو مثنی و ثنی تثنی تثنیۃ فذاک مثنی لم یثن لم یثن لا یثنی لا یثنی لن یثنی لن یثنی الامر منہ ثن لتثن لیثن لیثنن والنہی عنہ لاتثن لاتثن لایثن لایثن الظرف منہ مثنی مثنیان مثنیات ماضی معلوم ثنی ثنیا ثنوا ثنیت ثنتا ثنین ثنیت الخ ماضی مجہول ثنی ثنیا ثنوا ثنیت ثنیتا ثنین الی آخرہ مضارع معلوم یثنی یثنیان یثنون الخ مضارع مجہول یثنی یثنیان یثنون تا آخر اسم فاعل مثنی مثنیان مثنون مثنیۃ مثنتان مثنیات اسم مفعول مثنی مثنیان مثنون مثنات مثنیان مثنیات الامر منہ ثن ثنیا ثنوا ثنی ثنیا ثنین ثن را از تثنی بنا کردند تاکہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند بعد حذف متحرک ماند امر بیان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علت شد ثن گردید لفیف مفروق از باب تفعیل التوصیۃ اندرز کردن و کسی را وصی خود داشتن وصی یوصی توصیۃ فہو موصی و وصی یوصی توصیۃ فذاک موصی لم یوص لم یوص لا یوصی لا یوصی لن یوصی لن یوصی الامر منہ وص لتوص لیوص لیوصن والنہی عنہ لاتوص لاتوص لایوص لایوص الظرف منہ موصی موصیان موصیات ماضی معلوم وصی وصیا وصوا تا آخر ماضی مجہول وصی

یُوَصِّیَا وَصَّوا تا آخر مضارع معلوم یُوَصِّی یُوَصِّیَانِ تا آخر مضارع مجهول یُوَصّٰی یُوَصَّیَانِ تا آخر اسم فاعل مُوَصِّی مُوَصِّیَانِ مُوَصُّوْنَ مُوَصِّیَۃٌ مُوَصِّیَتَانِ مُوَصِّیَاتٌ اسم مفعول مُوَصًّی مُوَصَّیَانِ تا آخر تعلیل این باب مانند تَنَّی یُثَنِّی ست **لفیف مقرون** از باب **تفعیل** اَلتَّطْوِیَۃُ نوردیدن طَوّٰی یُطَوِّیْ تَطْوِیَۃً فھو مُطَوٍّ وطُوِّیَ یُطَوّٰی تَطْوِیَۃً فذاک مُطَوًّی لم یُطَوِّ لم یُطَوَّ لا یُطَوِّیْ لا یُطَوّٰی لن یُطَوِّیَ لن یُطَوّٰی الامر منہ طَوِّ لِتُطَوَّ لِیُطَوِّ لِیُطَوَّ والنھی عنہ لا تُطَوِّ لا تُطَوَّ لا یُطَوِّ لا یُطَوَّ الظرف منہ مُطَوًّی مُطَوَّیَانِ مُطَوَّیَاتٌ بر قیاس ثَنّٰی یُثَنِّی در حق تعلیل و تصریف **ناقص یائی** از باب **مفاعلۃ** اَلْمُرَامَاۃُ بایکدیگر تیر انداختن رَامٰی یُرَامِیْ مُرَامَاۃً فھو مُرَامٍ وَرُوْمِیَ یُرَامٰی مُرَامَاۃً فذاک مُرَامًی لم یُرَامِ لم یُرَامَ لا یُرَامِیْ لا یُرَامٰی لن یُرَامِیَ لن یُرَامٰی الامر منہ رَامِ لِتُرَامَ لِیُرَامِ لِیُرَامَ والنھی عنہ لا تُرَامِ لا تُرَامَ لا یُرَامِ لا یُرَامَ الظرف منہ مُرَامًی مُرَامَیَانِ مُرَامَیَاتٌ ماضی معلوم رَامٰی رَامَیَا رَامَوْا تا آخر ماضی مجهول رُوْمِیَ رُوْمِیَا رُوْمُوْا تا آخر رُوْمُوْا در اصل رُوْمِیُوْا بود ضمہ بر یا ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یاو واو یارا حذف کردند رُوْمُوْا شد مضارع معلوم یُرَامِیْ یُرَامِیَانِ یُرَامُوْنَ تا آخر یُرَامِیْ در اصل یُرَامِیُ بود ضمہ بر یا ثقیل بود انداختند یُرَامِیْ شد برین قیاس دیگر یُرَامُوْنَ در اصل یُرَامِیُوْنَ بود ضمہ بر یا ثقیل بود نقل کردہ بما قبل دادند بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یاو واو یارا حذف کردند یُرَامُوْنَ شد برین قیاس تُرَامُوْنَ تُرَامِیْنَ واحدہ مونث مخاطبہ در اصل تُرَامِیِیْنَ بود کسرہ بر یا ثقیل بود انداختند کسرہ یا نقل کردہ بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد

میان یرو و یا یاء اول را حذف کردند تُرَائِیْنَ شد مضارع مجهول یُرَائَی یُرَامِیَانِ
یُرَامُونَ تا آخر مصدر مُرَاءَاةً دراصل مُرَایَیَةً بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را
بالف بدل کردند مُرَاءَاةً شد اسم فاعل مُرَاءٍ مُرَامِیَانِ مُرَامُونَ مُرَامِیَةٌ مُرَامِیَتَانِ
مُرَامِیَاتٌ مُرَاءٍ دراصل مُرَائِیٌ بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد
میان یا و تنوین یا را حذف کردند مُرَاءٍ شد اسم مفعول مُرَاءًی مُرَامَیَانِ مُرَامَوْنَ
مُرَاءَاةٌ مُرَاءَاتَانِ مُرَامَیَاتٌ مُرَاءَاةٌ دراصل مُرَایَیَةٌ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح
آن یا را بالف بدل کردند مُرَاءَاةٌ شد برین قیاس ست دیگر الامر منه رَاءِ رَامِیَا
رَامُوا رَامِی رَامِیَا رَامِیْنَ رَامِ را از تُرَائِی بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آن را حذف کردند مابعد حرف متحرک ماند امر بهان باشد بسکون آخر آخرش را
وقف کردند علامت سقوط حرف علت شد رَامِ گردید و در تثنیه و جمع نون
ساقط میشود **لفیف مفروق ازباب مفاعلة** المواساة فرو گذاشت
کردن وَاسَی یُوَاسِی مُوَاسَاةً فهو مُوَاسٍ وَوُوسِیَ یُوَاسَی مُوَاسَاةً فذاک مُوَاسًی
لَمْ یُوَاسِ لَمْ یُوَاسَ لَا یُوَاسِی لَا یُوَاسَی لَنْ یُوَاسِیَ لَنْ یُوَاسَی الامر منه وَاسِ لِتُوَاسِ
لِیُوَاسِ لِیُوَاسَ والنهی عنه لَا تُوَاسِ لَا تُوَاسَ لَا یُوَاسِ لَا یُوَاسَ الظرف منه
مُوَاسًی مُوَاسَیَانِ مُوَاسَیَاتٌ تعلیلات این باب مانند تعلیلات رَاءَی یُرَائِی است
مضاعف ازباب مفاعلة المحابة بایکدیگر دوستی داشتن حَابَّ یُحَابُّ
مُحَابَّةً فهو مُحَابٌّ وَحُوبَّ یُحَابُّ مُحَابَّةً فذاک مُحَابٌّ لَمْ یُحَابَّ لَمْ یُحَابِبْ لَمْ یُحَابَّ لَمْ یُحَابَبْ
لَا یُحَابُّ لَا یُحَابُّ لَنْ یُحَابَّ لَنْ یُحَابَّ الامر منه حَابَّ حَابِبْ لِتُحَابَّ لِتُحَابَبْ
لِیُحَابَّ لِیُحَابِبْ لِیُحَابَّ لِیُحَابَبْ والنهی عنه لَا تُحَابَّ لَا تُحَابِبْ لَا تُحَابَّ لَا تُحَابَبْ

لا تحابّ لا تحابب لا تحابّ لا تحابب الظرف منه متحابّ متحابّان متحابّات

مثال واوی از باب افتعال الاتّهاب بمعنی قبول کردن اتّهب یتّهب اتّهابا فهو متّهب و اتّهب
یتّهب اتّهابا فذاک متّهب لم یتّهب لم یتّهب لا یتّهب لا یتّهب لن یتّهب لن یتّهب
الامر منه اتّهب لیتّهب لتتّهب لیتّهب و النهی عنه لا تتّهب لا یتّهب لا تتّهب لا یتّهب
الظرف منه متّهب متّهبان متّهبات ماضی معلوم اتّهب اتّهبا اتّهبوا تا
آخر اتّهب در اصل اوتهب بود واو واقع شد بجای فاء کلمه در باب افتعال آن
واو را بتا بدل کردند اتتهب شد بعده دو تا بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند اتّهب شد اتّهب در اصل اوتهب بود واو واقع شد
بجای فاء کلمه در باب افتعال آن واو را بتا بدل کردند اتتهب شد بعده دو تا جمع آمدند
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اتّهب شد تا آخر مضارع معلوم
یتّهب یتّهبان یتّهبون تا آخر یتّهب در اصل یوتهب بود واو واقع شد بجای فاء کلمه
در باب افتعال آن واو را بتا بدل کردند یتتهب شد بعده دو تا در یک کلمه بهم آمدند
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند یتّهب شد مضارع مجهول
یتّهب یتّهبان یتّهبون تا آخر تعلیل این مانند معلوم است الامر منه اتّهب اتّهبا
اتّهبوا اتّهبی اتّهبا اتّهبن اتّهب را از تتّهب بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آن را حذف کردند مابعد حرف ساکن ماند همزه وصل مکسوره در اولش درآوردند تا
امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد
اتّهب گردید و در باقی نون ساقط میشود وجه دوم درین باب آنست که واو را
بیا نیز بدل میکنند ایتهب یاتهب ایتهابا میخوانند چنانچه ایتعد یاتعد ایتهب در اصل

اوهب بود واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند ایهب شد یاتهب
در اصل یوتهب بود واو ساکن ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند یاتهب شد
برین قیاس اند باقی مثال واوی از باب افتعال الایتعاد وعده قبول کردن
ایتعد یاتعد ایتعادا فهو موتعد واوتعد یوتعد ایتعادا فذاک موتعد لم یاتعد لم یوتعد
لا یاتعد لا یوتعد لن یاتعد لن یوتعد الامر منه ایتعد لتوتعد لیاتعد لیوتعد والنهی عنه
لا تاتعد لا توتعد لا یاتعد لا یوتعد الظرف منه موتعد موتعدان موتعدات مثال
یائی از باب افتعال الاتسار قمار کردن و اعضاء او را بخش کردن اتسر یتسر
اتسارا فهو متسر واتسر یتسر اتسارا فذاک متسر لم یتسر لم یتسر لا یتسر ولا یتسر لن یتسر
لن یتسر الامر منه اتسر لتتسر لیتسر لیتسر والنهی عنه لا تتسر لا تتسر لا یتسر
لا یتسر الظرف منه متسر متسران متسرات تعلیل در صیغه این باب مانند اتهب
یتهب هست مگر در اتسب که این باب یائی است و اتهب واوی است
اتسر در اصل ایتسر بود یا واقع شد بجای فا کلمه در باب افتعال آن یا را بتا بدل
کردند اتتسر شد بعده دو تا بهم آمدند اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم
ادغام کردند اتسر شد و برین قیاس است در باقی اجوف واوی از باب
افتعال الاجتیاب قطع بیابان کردن اجتاب یجتاب اجتیابا فهو مجتاب واجتیب
یجتاب اجتیابا فذاک مجتاب لم یجتب لم یجتب لا یجتاب لا یجتاب لن یجتاب
لن یجتاب الامر منه اجتب لتجتب لیجتب لیجتب والنهی عنه لا تجتب
لا تجتب لا یجتب لا یجتب الظرف منه مجتاب مجتابان مجتابات ماضی
معلوم اجتاب اجتابا اجتابوا ...

مفتوح آن واو را بالف بدل کردند اجتاب شد برین وجه ست تا اجتبا تبا اجتبن و در
اصل اجتوبن بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند التقاء
ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند اجتبن شد برین قیاس ست تا آخر
ماضی مجهول اجتیب اجتیبا اجتیبوا تا آخر اجتیب در اصل اجتوب بود کسره
بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل داوند بعد سلب حرکت
ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند اجتیب شد
اجتیبا اجتیبن در اصل اجتوبن بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل
بعد از سلب حرکت ما قبل بعده داوند ساکن ما قبل او مکسور آن واو را بیا
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان یا و یا را حذف کردند اجتبن شد
قیاس ست تا آخر مضارع معلوم یجتاب یجتابان یجتابون تا آخر یجتاب
در اصل یجتوب بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند
یجتاب شد برین قیاس ست باقی یجتبن در اصل یجتوبن بود
ما قبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان
الف و یا الف را حذف کردند یجتبن شد همبرین قیاس ست
مضارع مجهول یجتاب یجتابان یجتابون تا آخر یجتاب در اصل یجتوب بود
واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند یجتاب شد برهمین قیاس ست
در باقی یجتبن در اصل یجتوبن بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را بالف
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند یجتبن شد.
برین قیاس ست یجتبن مصدر اجتیابا در اصل اجتوابا بود واو متحرک ما قبل او مکسور

آن واو را بیا بدل کردند اجتبیا یا شد اسم فاعل مجتاب مجتابان مجتابون مجتابه مجتابتان
مجتابات مجتاب دراصل مجتوب بود واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل
کردند مجتاب شد برین منوال ست تا آخر اسم مفعول مجتاب الخ مجتاب دراصل مجتوب بود
واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند مجتاب شد برین قیاس است
باقی الامر منه اجتب اجتابا اجتابوا اجتابی اجتابا اجتبن اجتب را از تجتاب بنا کردند
تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند بعد حذف ساکن ماند همزه وصل
مکسوره اولش درآوردند امر مجان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت
وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند
اجتب شد و در باقی نون ساقط شد التقاء ساکنین نمیشود اجوف یائی از باب
افتعال الاختیار برگزیدن و بخواهش دل کار کردن اختار یختار اختیارا فهو مختار
واختیر یختار واختیارا فذاک مختار لم یختر لم یختر لا یختار لا یختار لن یختار لن یختار
الامر منه اختر لتختر لیختر والنهی عنه لاتختر لاتختر لا یختر لا یختر الظرف منه
مختار مختاران مختارات این باب بقیاس اجتاب یجتاب است در حق تعلیل و
الفرق همین است که اجتاب یجتاب واوی است و این باب یائی است اختار
دراصل اختیر بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند اختار شد یختار
یختیر بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف بدل کردند یختار شد ماضی مجهول
اختیر بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد سلب حرکت
ماقبل اختیرن دراصل اختیرن بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند
بعد سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و را یا را حذف کردند اخترن شد

الامر منه اُختر اختارا اختاروا اختاری اختارا اخترن اُختر را از تختار بنا کردند تا که علامت
استقبال بود آن را حذف کردند. بعد حذف ساکن ماند همزه وصل بکسر در اولش در آوردند
مرحبان باشد لیکون آخر اختر ش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء
ساکنین شد میان الف و راء الف را حذف کردند اختر شد **ناقص یائی از**
باب افتعال الاجتباء برگزیده شدن اجتبیٰ یجتبی اجتباءً فهو مجتبٍ واجتُبی
یجتبیٰ اجتباءً فذاک مجتبی لم یجتب لا یجتبی لا یجتبیٰ لن یجتبی لن یجتبی
الامر منه اجتب لیجتب لیجتب لیجتب والنهی عنه لا تجتب لا تجتب لا یجتب
لا یجتب الظرف منه مجتبی مجتبیان مجتبیات اجتبی در اصل اجتبی بود یا متحرک
ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند اجتبیٰ شد اجتبوا در اصل اجتبیوا بود
یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
و واو الف را حذف کردند اجتبوا شد بحنیین ست اجتُب اجتُبیا ماضی مجهول
اجتُبی اجتُبیا اجتُبوا تا آخر اجتبوا در اصل اجتُبیوا بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده
بما قبل دادند بعد سلب حرکت ماقبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را
حذف کردند اجتبوا شد مضارع معلوم یجتبی یجتبیان یجتبون تا آخر مضارع
مجهول یجتبیٰ یجتبیان یجتبون تا آخر اسم فاعل مجتبٍ مجتبیان مجتبون مجتبیة
مجتبیان مجتبیات مجتبٍ در اصل مجتبی بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء
ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند مجتبٍ شد مجتبون در اصل مجتبیون
ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یا را حذف کردند
مجتبٍ شد مجتبون در اصل مجتبیون بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند

بعد از سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند مجتنبون
شد اسم مفعول نیز بهمین طریق مگر در اصلش فتحه یاست الامر منه اجتنب اجتنبا اجتنبوا
اجتنبی اجتنبا اجتنبن اجتنب را از تجتنب بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را
حذف کردند بعد حذف ساکن ماند همزه وصل بکسر در اولش در آوردند امر حاضر باشد
بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علت شد اجتنب گشت
و در باقی سقوط نونات میشود مضاعف از باب افتعال الامتداد کشیده
شدن و بلند بالا شدن امتد یمتد امتدادا فهو ممتد و امتد یمتد امتدادا فذاک
ممتد لم یمتد لم یمتدد و لم یمتد لم یمتدد لا یمتد لا یمتد لن یمتد لن یمتد الامر منه امتد
امتدد لتمتد لتمتدد و لیمتد لیمتدد لیمتد و لیمتدد و النهی عنه لا تمتد لا تمتدد و لا تمتد
لا تمتدد و لا یمتد لا یمتدد و الظرف منه ممتد ممتدان ممتدات الامر منه امتد از تمتد
بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند همزه
وصل بکسر در اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند
علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان هر دو دال دال اول
که ساکن شده بود برای ادغام و دال ثانی که ساکن شد برای علامت وقفی
دال ثانی را حرکت فتحه دادند لان الفتحة اخف الحرکات بعده اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند امتد خوانند و بعضی دال ثانی را حرکت کسره دادند
لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام
کردند امتد خوانند و بعضی ترک ادغام کرده امتدد خوانند اجوف واوی از
باب انفعال الانقیاد رام شدن انقاد ینقاد انقیادا فهو منقاد و انقید ینقاد

انقیاداً فذاک منقاد لم ینقد لم ینقد لا ینقاد لا ینقاد لن ینقاد لن ینقاد الامر منه
انقد لینقد لینقد والنهی عنه لا تنقد لا تنقد لا ینقد لا ینقد الظرف منه
منقاد منقادان منقادات ماضی معلوم انقاد انقادا انقادوا تا آخر انقاد در اصل
انقود بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند انقاد شد تا انقادا
تا همین طریق ست انقدن در اصل انقودن بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو
را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و دال الف را حذف کردند
انقدن شد انقدت در اصل انقودت بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را
با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و دال الف را حذف کردند
انقدت شد بعده دال و تا هر دو قریب المخرج بهم آمدند دال را تا کردند و تا در تا
ادغام کردند انقدت شد ماضی مجهول انقید انقیدا انقیدوا تا آخر انقید در اصل
انقود بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل بعده
واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را با یا بدل کردند انقید شد انقدن در اصل
انقودن بود کسره بر واو ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل بعده
واو ساکن ما قبل او مکسور آن واو را با یا بدل کردند التقاء ساکنین شد میان یا و دال
یا را حذف کردند انقدن شد مضارع معلوم ینقاد ینقادان ینقادون تا آخر ینقاد در اصل
ینقود بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند ینقاد شد برین قیاس
باقی در ینقدن و تنقدن التقاء ساکنین ببینید مضارع مجهول ینقاد ینقادان ینقادون
تا آخر ینقاد در اصل ینقود بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آن واو را با الف بدل کردند
ینقاد شد و در ینقدن و تنقدن التقاء ساکنین ببینید و مصدر انقیاد در اصل انقواد

واو واقع شد بعد از کسرہ آن واو را بیا بدل کردند انقیاداً شد اسم فاعل مُنْقَادٌ مُنْقَادَانِ
مُنْقَادُوْنَ مُنْقَادَةٌ مُنْقَادَتَانِ مُنْقَادَاتٌ مُنْقَادٌ در اصل مُنْقَوِدٌ بود واو متحرک ماقبل او
مفتوح آن واو را بالف بدل کردند مُنْقَادٌ شد تا آخر اسم مفعول مُنْقَادٌ مُنْقَادَانِ الخ
مُنْقَادٌ در اصل مُنْقَوَدٌ بود واو متحرک ماقبل او مفتوح آن واو را بالف بدل کردند مُنْقَادٌ شد
الامر منه اِنْقَدْ اِنْقَادَا اِنْقَادُوْا اِنْقَادِیْ اِنْقَادَا اِنْقَدْنَ اِنْقَدْ را از تَنْقَادُ بنا کردند تاکہ
علامت استقبال بود آن را حذف کردند بعد حذف ساکن ماند ہمزہ وصل بکسر در
اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی
سقوط حرکت شد اِنْقَادْ ساکنین شد میان الف و دال الف را حذف کردند اِنْقَدْ
و در تثنیہ جمع نون ساقط بشود ناقص از باب انفعال الانمحاء محو شدن اِنْمَحٰی
یَنْمَحِیْ اِنْمِحَاءً فهو مُنْمَحٍ و اِنْمُحِیَ یُنْمَحٰی اِنْمِحَاءً فذاک مُنْمَحًی لَمْ یَنْمَحِ لَمْ یُنْمَحَ لَا یَنْمَحِیْ لَا یُنْمَحٰی لَنْ یَنْمَحِیَ لَنْ یُنْمَحٰی
الامر منه اِنْمَحِ لِتُنْمَحَ لِیُنْمَحْ والنهی عنه لَا تَنْمَحِ لَا تُنْمَحَ لَا یَنْمَحِ لَا یُنْمَحْ الظرف منه مُنْمَحًی
مُنْمَحَیَانِ مُنْمَحَیَاتٌ ماضی معلوم اِنْمَحٰی اِنْمَحَیَا اِنْمَحَوْا در اصل اِنْمَحَیُوْا بود یا متحرک ماقبل او مفتوح
آن یا را بالف بدل کردند اِنْمَحَاوْا ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند
اِنْمَحَتْ اِنْمَحَتْ در اصل اِنْمَحَیَتْ بود ... اِنْمَحَاءٌ در اصل اِنْمِحَایٌ بود یا واقع شد بطرف
بعد الف زائدہ آن یا را بہمزہ بدل ... اسم مُنْمَحٍ بود ضمہ بر یا ثقیل بود
... ساکنین شد میان یا ... یا را حذف کردند مُنْمَحٍ شد الامر منه
... اِنْمَحِ ... علامت استقبال بود آن
... بعد حذف ساکن ماند ہمزہ وصل بکسر در اولش در آوردند امر حاضر با
بسکون ... را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علت شد اِنْمَحِ گردید

ودر تثنیه و جمع نون ساقط میشود لفیف مقرون از باب انفعال الانزواء
یکسو شدن انزوی ینزوی انزواء فهو منزو و انزوی ینزوی انزواء فذاک منزوی
لم ینزو و لم ینزو لا ینزوی لا ینزوی لن ینزوی لن ینزوی الامر منه انزو و لتنزو لینزو
والنهی عنه لا تنزو و لا انزو لا ینزو لا تنزو والظرف منه منزوی منزویان منزویات تمام
تعلیلهای این باب مانند تعلیل انجلی است الامر منه انزو انزویا انزووا انزوی
انزویا انزوین انزو یا انزوی بنا کردند تا که علامت استقبال بود آنرا حذف کردند
ما بعد حذف ساکن ماند همزه وصل بکسره در اولش درآوردند امر حاضر باشد بسکون آخر
آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرف علت شد انزو گردید و در تثنیه و جمع
نون ساقط میشود مضاعف از باب انفعال الانصباب ریخته شدن انصب
ینصب انصبابا فهو منصب و انصب ینصب انصبابا فذاک منصب لم ینصب لم ینصب
لم ینصب لم ینصب لا ینصب لا ینصب لن ینصب لن ینصب الامر منه انصب
انصب لتنصب انصب لینصب لینصب لینصب لینصب والنهی عنه
لا ینصب لا تنصب لا تنصب لا انصب لا ینصب لا ینصب ... لا ینصب
لا ینصب الظرف منه منصب منصبان منصبات مثال واوی از
باب استفعال الاستیجاب سزاوار شدن استوجب یستوجب استیجابا فهو
مستوجب و استوجب یستوجب استیجابا فذاک مستوجب لم یستوجب لم یستوجب لا یستو
لا یستوجب لن یستوجب لن یستوجب الامر منه استوجب لتستوجب لیستوجب لیستو
مستوجب والنهی عنه لا تستوجب لا استوجب لا یستوجب الظرف منه
مستوجب مستوجبان مستوجبات این باب مانند استخرج یستخرج است اجوف واوی از

ابواب استفعال الاستقامة راست شدن و راست ایستادن استقام یستقیم استقامة
فهو مستقیم و استقیم یستقام استقامة فذاک مستقام لم یستقم لم یستقم لا یستقیم لا یستقام لن یستقیم
لن یستقام الامر منه استقم لیستقم لیستقم لیستقم والنهی عنه لا تستقم لا تستقم
لا تستقم الظرف منه مستقام مستقامان مستقامات ماضی معلوم استقام استقاما
استقاموا تا آخر استقام در اصل استقوم بود واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت
واو را نقل کرده بماقبل داوند واو در اصل متحرک بود الکنون ماقبل او مفتوح گشت
آن واو را با الف بدل کردند استقام شد تا استقامتا همین است استقمن در اصل
استقومن بود واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بماقبل داوند
واو در اصل متحرک بود الکنون ماقبل او مفتوح گشت آن واو را با الف بدل کردند
التقاء ساکنین شد میان الف و میم الف را حذف کردند استقمن شد برین قیاس است
تا آخر ماضی مجهول استقیم در اصل استقوم بود واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن
حرکت واو را نقل کرده بماقبل داوند بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را
بیا بدل کردند استقیم شد برین قیاس است تا استقیمنا استقمن در اصل استقومن بود
واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بماقبل داوند بعده
واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند التقاء ساکنین شد میان یا و میم
یا را حذف کردند استقمن شد برین قیاس تا آخر مضارع یستقیم یستقیمان یستقیمون
تا آخر یستقیم در اصل یستقوم بود واو متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را
نقل کرده بماقبل داوند بعده واو ساکن ماقبل او مکسور آن واو را بیا بدل کردند یستقیم شد
برین قیاس است در باقی مگر در یستقمن و تستقمن التقاء ساکنین شود میان یا و میم

حذف نشود مضارع مجهول یُستقام یُستقامان یُستقامون تا آخر یُستقام در اصل یُستقوَم بود
واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بما قبل واو دادند واو در اصل
متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن واو را با الف بدل کردند یُستقام شد.
برین قیاس ست در باقی مگر در یُستقمن و تُستقمن واو با الف بدل شد و با لتقاء ساکنین
بیفتاد اسم فاعل مُستقیم مُستقیمان تا آخر مُستقیم در اصل مُستقوِم بود واو متحرک ما قبل او
حرف صحیح ساکن حرکت واو را نقل کرده بما قبل واو دادند بعده واو ساکن ما قبل او مکسور
آن واو را بیا بدل کردند مُستقیم شد برین قیاس تا آخر اسم مفعول مُستقام مُستقامان
مُستقامون تا آخر مُستقام در اصل مُستقوَم بود واو متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت
واو را نقل کرده بما قبل واو دادند بعده واو در اصل متحرک بود اکنون ما قبلش مفتوح گشت
آن واو را با الف بدل کردند مُستقام شد برین قیاس ست باقی الامر منه اِستقِم اِستقیما
اِستقیموا اِستقیمی اِستقیما اِستقمن اِستقم را از تَستقیم بنا کردند تا که علامت استقبال بود
آن را حذف کردند ما بعد حرف ساکن ماند همزه وصل بکسره اولش در آوردند امر حاضر شد
بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد.
میان یا و میم یا را حذف کردند اِستقِم شد و در تثنیه و جمع سقوط نون بشود باب ناقص
یائی از باب استفعال الاستنجاب نجیبه زدن اِستنجب یَستنجب اِستنجاباً فهو مُستنجب و اُستنجب یُستنجب
اِستنجاباً فذاک مُستنجَب لم یَستنجب لم یُستنجب لا یَستنجب لا یُستنجب لن یَستنجب لن یُستنجب الامر منه
اِستنجب لِیَستنجب لِیُستنجب لِتُستنجب لِنُستنجب والنهی عنه لا تَستنجب لا یَستنجب لا تُستنجب
لا یُستنجب الظرف منه مُستنجَب مُستنجبان مُستنجبات ماضی معلوم اِستنجب اِستنجبا اِستنجبوا
الی آخره ماضی مجهول اُستُنجب اُستُنجبا اُستُنجبوا تا آخر مضارع یَستنجب یَستنجبان تا آخر

مضارع مجہول یستنجی یستنجیان تا آخر اسم فاعل مستنج مستنجیان تا آخر اسم مفعول مستنجی
مستنجیان تا آخر الامر منہ استنج استنجیا استنجوا تا آخر استنج را از تستنجی بنا کردند
تا کہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حرف ساکن ماند ہمزہ وصل مکسور در
اولش در آوردند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط
حرف علت شد استنج گردید و باقی سقوط نون شد مصدر استنجاء در اصل
استنجای بود یا واقع شد بطرف بعد از الف زائدہ آن یا را ہمزہ بدل کردند استنجاء شد

لفیف مقرون از باب استفعال الاستحیاء شرم کردن استحیی یستحیی استحیاء
مستحی و استحیی یستحیی استحیاء فذاک مستحی لم یستحی لم یستحی لا یستحیی لا یستحیی لن یستحیی
لن یستحیی الامر منہ استحی لیستحی لیستحی لتستحی والنہی عنہ لا تستحی لا تستحی
لا یستحی لا یستحی الظرف منہ مستحی مستحیان مستحیات ماضی معلوم استحیی استحییا استحیوا
استحیت استحیتا استحیین استحییت استحییتما استحییتم استحییت استحییتما استحییتن استحییت
استحیینا ماضی مجہول استحیی استحییا استحیوا تا آخر مضارع معلوم یستحیی یستحییان یستحیون
تا آخر مضارع مجہول یستحیی یستحییان یستحیون تا آخر اسم فاعل مستحی مستحییان مستحیون
تا آخر مستحی در اصل مستحیی بود ضمہ بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان
یا و تنوین یا را حذف کردند مستحی شد اسم مفعول مستحی مستحییان مستحیون مستحیاۃ
مستحیاتان مستحیات مستحی در اصل مستحیی بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن
یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و تنوین الف را حذف کردند
مستحی شد الامر منہ استحی استحییا استحیوا استحیی استحییا استحیین استحی را از
تستحیی بنا کردند تا کہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف

ساکن ماند ہمزہ وصل بکسرہ در اولش در آوردند امرچنان باشد بسکون آخر آخرش را وقف گردید علامت وقفی سقوط حرف علت شد اِستَحیِ گردیدو در باقی سقوط نون میشود مصدر اِستحیاء دراصل اِستحیایٌ بود یا واقع شد بر طرف بعد از الف زائدہ آن یا با ہمزہ بدل کردند اِستحیاءٌ شد و نیز جائز است که گویند اَستحیٰ یَستحِی اِستحاءً فهو مُستحٍ و اُستحِیَ یُستحیٰ اِستحاءً فذاک مُستحیً لم یَستحِ لم یُستحَ لا یَستحِی لا یُستحیٰ لن یَستحِیَ لن یُستحیٰ الامر منه اِستحِ لِیَستحِ لِیُستحَ لِیَستحِ والنهی عنه لا تَستحِ لا تُستحَ لا یَستحِ لا یُستحَ الظرف منه مُستحیً مُستحیانِ مُستحیاتٌ ماضی معلوم اِستحیٰ اِستحیَا اِستحوا اِستحت اِستحتا اِستحیینَ تا آخر اِستحیٰ دراصل اِستحیَیَ بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند اِستحیٰ شد بعدہ یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود و اکنون ماقبل او مفتوح گشت آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان ہر دو الف اول را حذف کردند اِستحیٰ شد اِستحیَا دراصل اِستحیَیَا بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود و اکنون ماقبلش مفتوح گشت آن یا را با الف بدل کردند بعدہ الف را حذف کردند لاجل الخفة اِستحیَا شد اِستحوا دراصل اِستحیَوا بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند اِستحوا شد بعدہ یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود و اکنون ماقبلش مفتوح گشت آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را حذف کردند اِستحوا شد برین قیاس است اِستحت اِستحتا اِستحیینَ دراصل اِستحیَیْنَ بود یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود

اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
و یا الف را حذف کردند استحیین شد برین قیاس ست تا آخر ماضی مجهول استحیی استحییا
استحیوا تا آخر استحی در اصل استحیی بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعده
یا را حذف کردند از جهت خفت استحی شد. استحیا در اصل استحییا بود کسره بر یا
ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعده یا را حذف کردند. لاجل الخفة استحیا شد استحوا
در اصل استحییوا بود ضمه بر یا ثقیل دانسته نقل کرده بما قبل دادند بعد سلب حرکت
ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند استحیوا شد بعده یا متحرک
ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد
میان یا و واو یا را حذف کردند استحوا شد. استحیت در اصل استحییت بود کسره بر یا
ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعده یا را حذف کردند از جهت خفت استحیت شد
برین قیاس ست استحیتا استحین در اصل استحیین بود کسره بر یا ثقیل بود
نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد. میان هر دو یا یاء اول را حذف کردند
استحین شد برین قیاس ست تا آخر مضارع معلوم یستحی یستحیان یستحون تا
آخر یستحی در اصل یستحیی بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند التقاء
ساکنین شد میان هر دو یا یاء اول را حذف کردند یستحی شد. یستحیان در اصل
یستحییان بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند بعده یا را حذف کردند
لاجل الخفة یستحیان شد. یستحون در اصل یستحییون بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده
بما قبل دادند بعد سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را
حذف کردند یستحیون شد بعده یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده

بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان یا و واو یا را حذف کردند یستحیون شد یستحیین در
اصل یستحییین بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان هر دو
یا یاء اول را حذف کردند یستحیین شد مضارع مجهول یستحیٰ یستحییان یستحیون تا آخر یستحیٰ
در اصل یستحیی بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند یستحیا شد بعده یا
متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بما قبل دادند مفتوح آن یا را با الف
بدل کردند یستحیا بعده یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن یا را با الف
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان هر دو الف الف اول را حذف کردند یستحیٰ شد
یستحیانِ در اصل یستحییانِ بود یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده
بما قبل دادند یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن یا را با الف بدل
کردند بعده الف را حذف کردند از جهت خفت یستحیانِ یستحون در اصل یستحییون
بود یا متحرک ما قبل او مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان
الف و واو الف را حذف کردند یستحیون شد بعده یا متحرک ما قبل او حرف صحیح
ساکن حرکت یا را نقل کرده بما قبل دادند یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح
گشت آن یا را با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف و واو الف را
حذف کردند یستحون شد یستحیین در اصل یستحییین بود یا متحرک ما قبل او حرف
صحیح ساکن حرکت یا را نقل کرده بما قبل دادند التقاء ساکنین شد میان هر دو
یا یا اول را حذف کردند یستحیین شد یستحیین واحده مونث مخاطبه در اصل
یستحیین بود یا متحرک ما قبل او حرف مفتوح آن یا را با الف بدل کردند التقاء
ساکنین شد میان الف و یا الف را حذف کردند یستحیین شد بعده یا متحرک ما قبل او

حرف صحیح ساکن حرکت یارا نقل کرده بما قبل داوند یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبل او مفتوح گشت آن یارا با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان ہر دو یا یارا اول را حذف کردند تستحیین شد مصدر استحیاء در اصل استحیایا بود یا واقع شد بر طرف بعد از الف زائده آن یارا بہمزہ بدل کردند استحیاء شد بعده یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یارا نقل کرده بما قبل داوند بعده یا در اصل متحرک بود اکنون ما قبلش مفتوح گشت آن یارا با الف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان ہر دو الف الف اول را حذف کردند استحاء شد اسم فاعل مستحیٍ مستحیان مستحون مستحیة مستحیتان مستحیات مستحٍ در اصل مستحیی بود ضمه بر یا ثقیل بود انداختند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یارا حذف کردند مستحی شد بعده یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یارا نقل کرده بما قبل داوند التقاء ساکنین شد میان یا و تنوین یارا حذف کردند مستحٍ شد مستحیان در اصل مستحییان بود کسره بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل داوند بعده یارا حذف کردند برای خفت مستحیان شد مستحون در اصل مستحیون بود ضمه بر یا ثقیل بود نقل کرده بما قبل داوند بعد سلب حرکت ما قبل التقاء ساکنین شد میان یا و واو یارا حذف کردند مستحیون شد بعده یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یارا نقل کرده بما قبل داوند التقاء ساکنین شد میان یا و واو یارا حذف کردند مستحون شد مستحیة در اصل مستحییة بود یا متحرک ما قبل او حرف صحیح ساکن حرکت یارا نقل کرده بما قبل داوند و یارا حذف کردند از جهت خفت مستحیة شد مستحیتان در اصل مستحییتان بود و تعلیل این مانند مستحیة مستحیات برین قیاس ست که در اصل مستحییات بود اسم مفعول مستحی مستحیان مستحون

مستحاۃ مستحاتان مستحیات مستحی دراصل مستحیی بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را بالف
بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف وتنوین الف را حذف کردند مستحے شد بعدہ
یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود
اکنون ماقبل او مفتوح گشت آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان
الف وتنوین الف را حذف کردند مستحے شد مستحیان دراصل مستحییان بود یا متحرک
ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند بعدہ یا را حذف کردند
لاجل الخفۃ مستحیان شد مستحون دراصل مستحیون بود یا متحرک ماقبل او مفتوح آن یا را
بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف وواو الف را حذف کردند مستحیون شد
بعدہ یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود
اکنون ماقبل او مفتوح گشت آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان الف
وواو الف را حذف کردند مستحون شد مستحاۃ دراصل مستحیۃ بود یا متحرک ماقبل او
مفتوح آن یا را بالف بدل کردند مستحیاۃ شد بعدہ یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن
حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود اکنون ماقبل او مفتوح گشت
آن یا را بالف بدل کردند التقاء ساکنین شد میان ہر دو الف الف اول را حذف
کردند مستحاۃ شد مستحاتان دراصل مستحیتان بود الخ مستحات دراصل مستحیات بود
یا متحرک ماقبل او حرف صحیح ساکن حرکت یا را نقل کردہ بماقبل دادند یا دراصل متحرک بود
اکنون ماقبل او مفتوح گشت آن یا را بالف بدل کردند والف را حذف کردند لاجل الخفۃ
مستحات شد الامر منہ استح استحیا استحوا استحی استحیا استحین استح را از تستحے بنا کردند تاکہ
علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حذف ساکن ماند ہمزہ وصل مکسورہ

اول لش درآوردند مجانب بالغ بسکون آخر آخرش را ادغام کردند علامت وقفی سقوط یا حرف
علت شد التقیح گردید و در تثنیه و در جمع سقوط نون شد مضاعف از باب استفعال
الاستتباب قائم و حاصل شدن استتب یستتب استتبابا فهو مستتب و استتب
یستتب استتبابا فذاک مستتب لم یستتب لم یستتبا لم یستتبوا لم یستتب لا یستتب
لا یستتب لن یستتب لن یستتب الامر منه استتب استتب لیستتب لیستتب
لیستتب لیستتب والنهی عنه لا تستتب لا تستتب لا تستتب لا تستتب لا
یستتب لا یستتب لا یستتب لا یستتب الظرف منه مستتب مستتبان
مستتبات ماضی معلوم استتب استتبا استتبوا استتب دراصل استتبب بود
دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند استتب شد برین قیاس
در باقی ماضی مجهول استتب استتبا استتبوا تا آخر تعلیل این مانند معلوم ست
مضارع معلوم یستتب یستتبان یستتبون تا آخر یستتب دراصل یستتبب بود دو
حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند یستتب شد برین قیاس
ست در مضارع مجهول ناقص از باب تفعل التمنی آرزو کردن و دروغ گفتن تمنی
یتمنی تمنیا فهو متمن و تمنی یتمنی تمنیا فذاک متمنی لم یتمن لم یتمن لا یتمنی لن یتمنی
لن یتمنی الامر منه تمن لیتمن لیتمن لیتمن والنهی عنه لا تتمن لا تتمن لا یتمن لا یتمن الظرف منه
متمنی متمنیان متمنیات ماضی معلوم تمنی تمنیا تمنوا تا آخر ماضی مجهول تمنی تمنیا تمنوا
تا آخر مضارع معلوم یتمنی یتمنیان تا آخر مضارع مجهول یتمنی یتمنیان یتمنون الخ مصدر

تمنّیاً دراصل تمنُّیاً بود ضمه نون را بکسره بدل کردند از برای مناسبت یا تمنّیاً شد اسم فاعل متمنٍّ متمنّیان متمنّون متمنّیة متمنّیتان متمنّیات اسم مفعول متمنًّی متمنّیان متمنّون متمنّاة متمنّاتان متمنّیات الامر منه تمنَّ تمنّیا تمنّوا تمنّی تمنّیا تمنّین تمنَّ اصل تتمنّی بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف کردند ما بعد حرف متحرک ماند احتیاج نماند به بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط یا حرف علت شد تمنَّ گردید و دیگر باقی با سقوط نون شد مضاعف از باب تفعّل التّحبّب دوستی نمودن تحبّب یتحبّب تحبّباً فهو متحبّب وتُحُبِّبَ یُتَحَبَّبُ تحبّباً فذاک متحبَّب لم یتحبّب لم یُتحبّب لا یتحبّب لا یُتحبّب لن یتحبّب لن یُتحبّب الامر منه تحبّب لیتحبّب لیُتحبّب والنهی عنه لا تتحبّب لا یتحبّب لا یُتحبّب الظرف منه متحبَّب متحبّبان متحبّبات

این باب مانند صحیح ست چنانچه تصرف شد تصرف ناقص از باب تفاعل التّصابی کودکی نمودن تصابی یتصابی تصابیاً فهو متصابٍ وتُصُوبِیَ یُتصابی تصابیاً فذاک متصابًی لم یتصاب لم یُتصاب لا یتصابی لا یُتصابی لن یتصابی لن یُتصابی الامر تصاب لتتصاب لیتصاب لیُتصاب والنهی عنه لا تتصاب لا یتصاب لا یُتصاب الظرف منه متصابًی متصابیان متصابیات ماضی معلوم تصابی تصابیا تصابوا الخ مجهول تُصُوبِیَ تُصُوبِیا تُصُوبُوا الخ مضارع معلوم یتصابی یتصابیان یتصابون الخ مجهول یُتصابی یُتصابیان یُتصابون الخ اسم فاعل متصابٍ متصابیان متصابون متصابیة متصابیتان متصابیات اسم مفعول متصابًی متصابیان متصابون متصاباة متصاباتان متصابیات الامر منه تصاب تصابیا تصابوا تصابی تصابیا تصابین تصاب را از متصابی بنا کردند تا که علامت استقبال بود

آن را حذف کردند بعد حذف متحرک ماند امر حاضر باشد بسکون آخرش را وقف کردند
علامت وقفی سقوط حرف علت شد تصابّ شده و در باقی سقوط نون میشود و مضاعف
از باب تفاعل التحابّ بایکدیگر دوستی داشتن تحابّ یتحابّ تحابّا فهو متحابّ و تحوبّ تحابّ
تحابّا فذاک متحابّ لم یتحابّ لم یتحابّ لم یتحابّ لم یتحابب لا یتحابّ لا یتحابّ لن یتحابّ
لن یتحابّ الامر منه تحابّ تحابب لیتحابّ لیتحابّ لیتحابب لیتحابّ لیتحابب لیتحابّ لیتحابب
الظرف منه متحابّ متحابّان متحابّات تحابّ در اصل تحابب بود دو حرف از یک جنس بر
بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند تحابّ شد. برین قیاس
ست در باقی ماضی مجهول تحوبّ تحوبّا تحوبّوا الخ تحوبّ در اصل تحوبب بود دو حرف
از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند تحوبّ شد.
برین قیاس ست در باقی مضارع معلوم یتحابّ یتحابّان یتحابّون الخ یتحابّ در اصل
یتحابب بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک اول را ساکن کرده در دوم
ادغام کردند یتحابّ شد. برین قیاس ست در تمام باب مضارع مجهول یتحابّ یتحابّان
یتحابّون تا آخر یتحابّ در اصل یتحابب بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند الخ اسم
فاعل متحابّ متحابّان الخ متحابّ در اصل متحابب بود دو حرف از یک جنس بهم آمدند
الخ اسم مفعول متحابّ الخ تعلیل برقیاس اسم فاعل الامر منه تحابّ تحابب تحابّا تحابّوا
تحابّی تحاببا تحاببن تحابب را از تتحابب بنا کردند تا که علامت استقبال بود آن را حذف
کردند بعد حذف متحرک ماند امر حاضر باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت
وقفی سقوط حرکت شد التقاء ساکنین شد میان هر دو باء باء اول که ساکن شده بود
برای ادغام و باء ثانی که ساکن شده بود برای علامت وقفی بعضی باء ثانی را فتحه دادند

و بعضی کسره و بعضی ترک ادغام کردند چنانکه گذشت **فصل** در بیان یازده حروف که در باب
تفعّل و تفاعل بجای فاء کلمه می آیند و تاء را از جنس ایشان نموده ادغام میکنند تا و ثا و دال
و ذال و زا و سین و شین و صاد و ضاد و طا و ظا الاثّرب خاک شدن اثّرب یثّرب اثّرباً فهو
مثّرب و اثّرب یثّرب اثّرباً فذاک مثّرب لم یثّرب لم یثّرب لا یثّرب لا یثّرب لن یثّرب لن یثّرب
الامر منه اثّرب لیثّرب لیثّرب لیثّرب لیثّرب و النهی عنه لا تثّرب لا تثّرب لا یثّرب لا یثّرب الظرف منه
مثّرب مثّربان مثّربات اتّابع یتّابع اتّابعاً فهو متّابع الخ اثّبت یثّبت اثّباتاً فهو مثّبت
الخ اثّاقل یثّاقل اثّاقلاً فهو متّاقل الخ ادّثر یدّثر ادّثاراً فهو مدّثر الخ ادّارک یدّارک
ادّارکاً فهو مدّارک الخ اذّکر یذّکر اذّکاراً فهو مذّکر الخ اذّبح یذّبح اذّباحاً فهو مذّبح الخ ازّمل
یزّمل ازّمّلاً فهو مزّمل الخ ازّاور یزّاور ازّاوراً فهو مزّاور الخ اسّرع یسّرع اسّرعاً فهو
مسّرع الخ اسّارع یسّارع اسّارعاً فهو مسّارع الخ اشّجع یشّجع اشّجاعاً فهو مشّجع الخ اشّاعر یشّاعر
اشّاعراً فهو مشّاعر الخ اصّعد یصّعد اصّعداً فهو مصّعد الخ اصّاعد یصّاعد اصّاعداً
فهو مصّاعد الخ اضّرع یضّرع اضّرعاً فهو مضّرع الخ اضّارع یضّارع اضّارعاً فهو مضّارع
الخ اطّهر یطّهر اطّهراً فهو مطّهر الخ اطّابق یطّابق اطّابقاً فهو مطّابق الخ اظّرف یظّرف اظّرافاً
فهو مظّرف الخ اظّاهر یظّاهر اظّاهراً فهو مظّاهر الخ اطّهر در اصل تطهر بود طا واقع شد بجای
فاء کلمه در باب تفعّل تا را طا کردند و طا را در طا ادغام کردند همزه وصل مکسور برای تعذر
ابتدای بسکون در اولش در آوردند اطّهر شد بر همین قیاس است تا آخر ماضی مجهول
اطُّهر اطُّهرا اطُّهروا تا آخر اطُّهر در اصل تُطهر بود طا واقع شد بجای فاء کلمه در باب تفعّل تا را
طا کردند و طا در طا ادغام کردند همزه وصل مضموم برای تعذر ابتدای بسکون در
اولش در آوردند اطُّهر شد تا آخر مضارع معلوم یطّهر یطّهران یطّهرون تا آخر یطّهر در اصل

تیطہر بود طا واقع شد بجای فا کلمہ در باب تفعل تا را طا کردند طا در طا ادغام کردند تَطَّہَرُ شد بریں قیاس ست در باقی مضارع معلوم و مجہول و اسم فاعل و اسم مفعول در ہمہ بیک قیاس ست مصدر اِطَّہُر در اصل تَطَہُّر بود طا واقع شد بجای فا کلمہ در باب تفعل تا را طا کردند و طا در طا ادغام کردند و ہمزۂ وصل بکسر برای تعذر ابتدای بسکون در اولش در آوردند اِطَّہُر شد الامر منہ اِطَّہَّرْ اِطَّہَّرَا تا آخر اِطَّہَّرْ را از تطہر بنا کردند تا کہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند مابعد حذف ساکن و ہمزہ وصل بکسر در اولش در آوردند امر چنان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی سقوط حرکت ست اِطَّہَّرْ شد ہمزہ وصل در اول ماضی و مصدر و امر می آید و در باقی نمی آید و ہم چنین ابواب اِدَّارَکَ در اصل تَدَارَکَ بود دال واقع شد بجای فا کلمہ در باب تفاعل تا را دال کردند و دال را در دال ادغام کردند و ہمزہ وصل مکسورہ برای تعذر ابتدا بسکون در اولش در آوردند اِدَّارَکَ شد بریں قیاس ست تا آخر ماضی مجہول اُدُّورِکَ در اصل تُدُورِکَ بود دال واقع شد بجای فا کلمہ در باب تفاعل تا را دال کردند و دال را در دال ادغام کردند و ہمزہ وصل مضمومہ برای تعذر ابتدا بسکون در اولش در آوردند اُدُّورِکَ شد تا آخر مضارع معلوم یَدَّارَکُ در اصل یَتَدَارَکُ بود دال واقع شد بجای فا کلمہ در باب تفاعل تا را دال کردند و دال در دال ادغام کردند یَدَّارَکُ شد بریں قیاس ست در باقی معلوم و مجہول و اسم فاعل و اسم مفعول الامر منہ اِدَّارَکْ را از تَدَارَکُ بنا کردند تا کہ علامت استقبال بود آن را حذف کردند مابعد حذف ساکن ماند ہمزۂ وصل مکسورہ در اول او در آوردند امر چنان باشد بسکون آخر آخرش را وقف کردند علامت وقفی

سقوط حرکت شد ادّارک شد در باقی سقوط نون شد مصدر ادّارک کا در اصل تدارک بود دال
واقع شد بجای فا کلمه در باب تفاعل تا را دال کردند و دال را در دال ادغام کردند و همزه
وصل مکسوره برای تعذر ابتدا بالسکون در اولش در آوردند ادّارک گشت تعلیل باقی
ابواب مانند تعلیل این دو باب ست که نوشته شد یعنی بابهای تفاعل را بر تفعّل و بابهای
تفاعل را بر تفاعل قیاس باید کرد باب افتعال خصّم یخصّم خصّاماً تا آخر خصّم در اصل
اختصم بود صاد واقع شد بجای عین کلمه در باب افتعال تا را صاد کردند اخصصم شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
بعده اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند اخصّم شد بعده بحرکت خا
استغنا از همزه وصل حاصل شد همزه را حذف کردند خصّم شد یخصّم در اصل یختصم بود
صاد واقع شد بجای عین کلمه در باب افتعال تا را صاد کردند یخصصم شد بعده
دو حرف از یک جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را نقل کرده بما قبل دادند
اول ساکن ثانی متحرک اول را در دوم ادغام کردند یخصّم شد بر همین قیاس مشتقند
باقی باب دیگر خصّم یخصّم خصّاماً فهو مخصّم الخ خصّم در اصل اختصم بود صاد واقع شد
بجای عین کلمه در باب افتعال تا را صاد کردند اخصصم شد بعده دو حرف از یک
جنس بهم آمدند هر دو متحرک حرکت اول را انداختند التقاء ساکنین شد میان خا
و صاد خا را کسره دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعده صاد اول ساکن ثانی
متحرک اول را در دوم ادغام کردند اخصّم شد بعده بحرکت خا استغنا از همزه وصل
حاصل گشت همزه را حذف کردند خصّم شد تعلیل مضارع اینست یخصّم در اصل یختصم بود صاد واقع
شد بجای عین کلمه در باب افتعال تا را صاد کردند یخصصم شد بعده دو حرف از یک

جنس بہم آمدند پس دو متحرک حرکت اول را انداختند التقاء ساکنین شد میان خا و صاد
خا را حرکت کسرہ دادند لان الساکن اذا حرک حرک بالکسر بعدہ اول ساکن ثانی متحرک
اول را در دوم ادغام کردند تخفیم شد باب افعلال اقعنسس یقعنسس اقعنساسا فہو
مقعنسس تا آخر باب افعوال اجلوذ یجلوذ اجلواذا فہو مجلوذ تا آخر باب افعیعال اغشوشب
یغشوشب اغشیشابا فہو مغشوشب الخ باب افعنلاء اسلنقی یسلنقی اسلنقاء فہو مسلنقی فقط

وصلی اللہ تعالی علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین

خاتمۃ الطبع

الحمد للہ والمنہ کہ رسالہ نافعہ حاوی اصول وقواعد علم صرف وعجالہ لائقہ جامع ضوابط وعوائد علم شگرف متضمن بمقاصد عدیدہ ومشتمل بر مطالب مفیدہ سودمند کافہ جمہور طلاب و در تبیین وتوضیح اصول صحاح وتعلیلات ہفت اقسام صحیح مثال مضاعف لفیف ناقص مہموز اجوف رسالہ نایاب در صرف صغیر وکبیر ہر باب از اقسام ہفتگانہ مجرد ومزید ثلاثی ورباعی وشرح تعلیلات ہر یک ہم دران ثبت ست بدلائل باہرات مسمی بجامع التعلیلات ہیں کتابی کہ دران از عویصات ومعضلات تعلیلات وتحقیقات اصول صرف بخوبیکہ باید وبسہلترین طرق طالبان را رہنمایہ حل شدہ واکنون از تائید ایزدی بار ثانی حسب استعداد اہل شوق در مطبع نامی منشی نول کشور بمقام لکھنؤ در ماہ ستمبر ۱۸۸۲ع مطابق ماہ شوال سنہ ۱۲۹۹ ہجری حلیہ طبع پوشید

HYDERABAD STA...

شرح شافیہ - [illegible] ازملا احمد [illegible]
حاوی الفن -

رضی شرح شافیہ - مصنفہ محمد بن الحسن
استرابادی -

مجموعہ عمدہ مطبوعہ ورسالہ مراۃ الصرف
مسائل صرف کے نظم مین تصنیف منشی ولی اللہ

نحو

مجموعہ نحو میر - شامل چند کتب ذیل محشی -
۱ - نحو میر - از میر سید شریف علامہ یگانہ زمانہ
۲ - مائۃ عامل - ۳ - جمل - ۴ - خلاصہ
۵ - تتمہ - ۶ - عمدۃ المرام -

ضریری محشی - مصنفہ امام ابو الحسن
علی حمید الدین -

شرح مائۃ عامل - محشی درسی کتاب ہے -

ہدایۃ النحو محشی - مع رسالہ عین الافادہ
فی کشف الاضافہ رسالہ از مولوی عبد اللہ
صاحب بلگرامی -

کافیہ محشی - خط نستعلیق مصنفہ ابن حاجب
علامہ درباب مونثات سماعیہ مع قصیدہ از
مصنف علام ونیز دو رسالہ تحقیق مونث سماعیہ
مین ایک مصنفہ ابن کمال کا اور دوسرا
مولوی عبد الرحیم کا -

ایضاً کافیہ محشی - بخط نسخ بشرح صدر مع رسائل

[illegible]
شرح کافیہ فارسی - مصنفہ [illegible]
[illegible]

شرح ملا جامی محشی - مطبوعہ قدیم ہے شرح
کافیہ کی ہے مصنفہ ملا عبد الرحمن جامی مع حواشی
تقریر حاصل ومحصول از مولوی خادم احمد -

ایضاً - جلی قلم مطبوعہ جدید واضح کاغذ عمدہ
مع تقریر حاصل ومحصول -

ایضاً - جلی قلم -

رضی شرح کافیہ - مصنفہ محمد بن الحسن استرابادی
مطبوعہ مطبع نولکشور دو جلد مین -

۱ - جلد اول - تا بحث مجرورات ہے
۲ - جلد ثانی - بحث مبنیات سے تا بحث
حرف ختم کتاب -

حاشیہ شرح جامی - مصنفہ ملا محمد جمال -

ایضاً - حاشیہ ملا عبد الرحمن اسفرائنی -

لب الاعراب - مصنفہ مولوی عبید اللہ -

تسہیل الکافیہ - شرح کافیہ مصنفہ مولوی
عبد الحق خیر آبادی -

حاشیہ عبد الغفور - مصنفہ مولوی عبد الغفور
مع تکملہ از مولوی عبد الحکیم شرح ملا جامی کا
نادر حاشیہ ہے دو جلد مین حاشیہ عبد الغفور
ہندسہ ۱۵۲ پر ختم ہے اور تکملہ ہندسہ ۱۶۴ ہے

اصول ... [illegible]

[illegible]

جامع الغموض۔ فارسی شرح ... [illegible]

... مصنفہ مولوی عبدالغنی ... جلدیں

۱۔ جلد اول۔ مصنفہ ... کتاب ... سے

تا بحث ... [illegible]

۲۔ جلد دوم۔ بحث منصوبات سے

تا بحث توابع۔

۳۔ جلد سوم۔ بیانات ... مفردات

تا اسلہ کمل۔

۴۔ جلد چہارم۔ بیان میں عوامل معنوی

تا ختم کتاب ہے۔

منطق

مجموعہ منطق ... مجموعہ میں ... کتب

شامل ہیں۔

۱۔ رسالہ صغریٰ۔ ۲۔ رسالہ کبریٰ

۳۔ ایساغوجی۔ ۴۔ مختصر المیزان

۵۔ میزان المنطق۔ ۶۔ تہذیب

۷۔ مرآۃ المنطق۔ ۸۔ تعریف الاشیاء

۹۔ تعلیقات تعریف الاشیاء

۱۰۔ ملخص بدیع المیزان ۔ ۱۱۔ رسالہ مقولات

۱۲۔ رسالہ جواہر مضیئہ۔

شرح تہذیب۔ عربی میں مصنفہ مولانا

[illegible]

عبد ... [illegible]

... مولانا ... [illegible]

شیخ الاسلام۔

ایضاً۔ فارسی مع شرح ... کیا ہے کتاب

از مولوی محمد اسلم حاصل المتن محشی۔

بدیع المیزان۔ مصنفہ مولوی عبداللہ

بن اسعد اعثمانی۔

قال اقول۔ یہ شرح ایساغوجی کی ہے

مصنفہ اثیر الدین ابہری ہے۔

قطبی منطق۔ مصنفہ ملا قطب الدین

درسی کتاب۔

میر قطبی۔ از میر سید شریف علامہ

رسالہ ایضاحات۔ مسمیٰ بحث المحاکمات

یہ حاشیہ قطبی کا ہے۔

حاشیہ عبدالحکیم۔ بر قطبی و میر قطبی از ملا

عبدالحکیم۔

شرح سلم۔ ملا مبین المسمیٰ بمرآۃ الروح

در مباحث تصورات و دیگر رسالہ تصدیقات

شرح سلم ملا مبین مصنفہ مولانا محمد مبین۔

شرح سلم۔ قاضی مبارک مع منہیات شرح سلم

قاضی مبارک مصنفہ قاضی محمد مبارک